

***Příspěvek
k dějinám
KSČ***

(Období 1949-68).

© 1970 by Europa-Verlag, Wien
Printed in Italy

POTLAČENÁ ZPRÁVA

(Zpráva komise ÚV KSČ
o politických procesech a rehabilitacích
v Československu 1949-68).

Úvod a závěr Jiří Pelikán

ÚVOD K ČESKÉMU VYDÁNÍ

Předkládáme českému a slovenskému čtenáři originální text Zprávy komise ÚV KSČ o politických procesech a rehabilitacích, jak je uveřejněn v němčině, francouzštině, angličtině, italštině a dalších jazycích. Jestliže tato publikace vychází zatím v cizině, se všemi těžkostmi a nedostatky, s tím spojenými — je to jen důsledek abnormálního stavu, který se v naší zemi vytvořil v důsledku vojenské intervence 20. srpna 1968.

Naléhavost zveřejnění této zprávy vyplynula z objektivního zjištění, že v Československu se znovu uvádí do pohybu mechanismus na výrobu falsifikací, zdiskreditování lidí, persekuce a politických procesů, jejichž důsledky mohou být skutečně tragické i z faktu, že t.zv. nové vedení KSČ rozhodlo v únoru 1970 definitivně tento dokument zatajit před stranou a veřejností a zlikvidovat jej.

Toto rozhodnutí má svou logiku. Odhalení praktik minulosti, včetně dokumentů o minulých politických procesech narušuje totiž plány iniciátorů nových nespravedlností a zločinů a znesnadňuje jim jejich pečlivě skrývané přípravy na odvetu.

Přes opakovaná tvrzení, že deformace 50-tých let se nebudou opakovat, jsou ve skutečnosti zdokonalována a překonána, kromě velkých politických procesů. Ale t. zv. 50-tá léta nejsou právě jen politické procesy, jež byly vnějším vyvrcholením. Podstata deformací oněch let spočívala ve zřeknutí se a odsouzení vlastní cesty k socialismu a v bezvýhradném přijetí stalinského modelu, likvidace jakékoliv tvůrčí diskuse spojováním každého odlišného názoru s « protistranickým druhým centrem », obviňováním komunistů a ostatních pokrokových lidí s vlastním názorem ze spojenectví se « zahraničními zvědkami », ztotožňováním kritiky stranických vůdců s « anti-komunismem » a výhrad vůči politice sovětského vedení s « antisovětským » — a to vše bez jakékoliv možnosti obhajoby s cílem protivníka zdiskreditovat, zesměšnit, izolovat a pak likvidovat, nejdříve « politicky » a pak i « fyzicky ». Patří snad tyto metody minulosti?

Politická persekuce a « likvidace » ve formě vyhazování lidí ze strany a ze zaměstnání, ze státních a veřejných funkcí, jejich obviňování

a šikanování a urážení ve veřejných sdělovacích prostředcích jede na plné obrátky a to v rozsahu daleko masovějším než v letech 1949-54.

Psychologická příprava politických procesů je v podstatě dovršena: denně se publikují smyšlené materiály o údajně «kontrarevoluční činnosti», jsou odhalováni nositelé «revisionismu», «pravcového oportunistu», «nacionalismu», «socialdemokratismu», «sionismu», «trockismu» a «druhého centra» (ve srovnání s lety 1949-54 chybí pouze «titoismus» a ten začíná být nahražován «maoismem»). Nechybí ani potřebné «hlasy zdola», žádající spravedlivé potrestání «kontrarevolučních» a «antisocialistických sil», jak to tlumočili poslanci Dohnalová, Jan Svoboda, Kalkus, Havlíček a další na schůzi sněmovny lidu dne 27. května 1970, zřejmě ale předčasně, takže texty jejich vystoupení musela ČTK z příkazu stranického vedení zcenzurovat, aby se o nich nedozvěděla veřejnost.

V zákulisí pak jsou přípravy-přes všechna křečovitá a rozporná ujišťování- v plném proudu: orgány státní bezpečnosti shromažďují materiály, aby «kontrarevoluční činnost řádně zdokumentovaly a doložily», jak uvedl na zmíněném zasedání Sněmovny lidu ministr vnitra, který připustil, že některé procesy se připravují proti lidem, kteří jsou již dlouhé měsíce ve vězení, jako Luděk Pachman, Jan Tesař, Rudolf Batěk, Petr Uhl a řada dalších i proti jiným, kteří jsou zatím vyšetřováni na svobodě.

Současně probíhá rozsáhlá čistka v bezpečnosti, v soudnictví a příslušných státních orgánech, což byla také v padesátých letech podmínka k zahájení série procesů a persekucí.

Hlavní překážkou, která jediné může zastavit tento rozjetý mechanismus represe je mobilizace domácího a světového veřejného mínění a znalost pravdy. Proto takový pogrom na pracovníky sdělovacích prostředků a politické představitele, kteří se v období «pražského jara» v r. 1968 nebáli o ní mluvit, neboť věřili, že pravda, byť krutá, neuškodí socialismu, ale jeho hrobařům. Proto musela přijít okupace a jí dosazené t.zv.nové vedení KSČ, aby se pravda mohla znovu znásilnit, umlčet, vymazat a potřit.

Ale právě proto je nutno dnes vydat Zprávu komise ÚV KSČ. Nedělá nám to žádné potěšení a nechápeme to jako nějakou senzaci. Neboť jsme si příliš dobře vědomi, jaké tragické poučení skrývá tento mimořádně seriózní a objektivní dokument pro celé mezinárodní komunistické a pokrokové hnutí, jehož se cítíme pevnou součástí celým svým životem i svým dnešním bojem. Nevyneslo nám to také žádné finální zisky, jak to chtějí namluvit lidem okupační pisálkové a místodržící, kteří již dávno prodali své ideály za byrokratické kariéry či pohodlí nebo strach a proto si ani nedovedou představit, že by někdo uvažoval a jednal jinak. Skromného finančního výtěžku

zahraničních vydání jsme použili ke krytí nákladů tohoto českého vydání a zbytek uhradili zahraniční soudruzi, komunisté, socialisté a lidé z levice, kteří chápou, že v Československu jde i o jejich budoucnost.

To je další, velmi důležitý rozdíl mezi dnešní a tehdejší situací z let 1949-54. Tehdejší odsouzení a ostouzení byli sami, doma i ve světě, zejména v onom pokrokovém světě, k němuž celým svým životem a přesvědčením patřili. Dnes je situace podstatně jiná. Přes houževnaté a bezohledně prosazované pokusy rozšířit «normalizaci» na všechny komunistické strany světa, většina jich okupaci Československa jednoznačně odsoudila a svá rozhodnutí neodvolala. V těch stranách, které se opět postupně podřizují linii dnešního sovětského vedení dochází k vnitřní diferenciaci a vzpourám. Přední komunističtí bojovníci jako Ernst Fischer, Roger Garaudy, Charles Tillon a stovky dalších odmítli mlčet a zahájili boj za obrodu socialismu mimo řady komunistických stran, aniž se tím stali antikomunisty. Podporuje je mládež, studenti, odborové organizace, nejlepší umělci, strany a skupiny levice a velká část světového veřejného mínění, která zachovává své sympatie a solidaritu Československu. Neděláme si iluzi, že jsme a zůstaneme středem pozornosti světa, ale je faktem, že postoj k okupaci Československa se stal krystalizačním faktorem v celém světovém pokrokovém hnutí, jehož boj za svobodu, pokrok a skutečný socialismus splývá s našim bojem za obnovení suverenity naší země a návrat k polednové politice. «Socialismus s lidskou tváří» se stal pro miliony lidí na celém světě symbolem alternativy «Panzer-socialismu».

Předkládáme české vydání ve stejné podobě, jako vydání italské, německé, anglické a francouzské a to přesto, že úvod a závěr byly napsány na začátku roku 1970 a pro zahraničního čtenáře, který nezná řadu historických faktů a okolností. Čtenář se proto sám přesvědčí, že jsme tento dokument předkládali světové veřejnosti naprosto objektivně s uvedením, že jde o zprávu, připravenou komisí, ale již nepředloženou ÚV a tudíž neschválenou a to z důvodů zcela jasných. Proto se prohlášení ČTK z 10.7.1970 zcela zbytečně pokouší «dokazovat», že tuto zprávu komise ÚV neschválil žádný stranický orgán. To jsme od začátku tvrdili. Ale toto prohlášení ČTK, zplozené po tříměsíčním mlčení, nám prokázalo neocenitelnou službu tím, že zde oficiální vládní agentura potvrdila, že jde o autentickou zprávu komise, zvolené na dubnovém zasedání ÚV KSČ v r. 1968 a kterou jako takovou projednával — podle tohoto prohlášení — Výkonný výbor Předsednictva ÚV KSČ, tedy nejvyšší stranický orgán. Tím ČTK zasadila ránu pod pás okupačnímu šéfredaktorovi Rudého práva M. Mocovi, který se ještě nedávno pokoušel vydávat tuto zprávu

za « nový výmysl západní propagandy » a srovnával ji s falešným manifestem čs. spisovatelů.

Prohlášení ČTK také uvádí, že prý zprávu komise také odsoudil « budoucí(!) 1. tajemník ÚV KSČ G. Husák » a další členové vedení, včetně Jana Pillera. To jen potvrzuje náš názor, že na zlikvidování výsledků práce komise měli zájem nejen okupanti, ale také zvláště naléhavě někteří členové stranického vedení, jimž byla a je velmi nepříjemná, zejména ve svých závěrech. Že předseda komise Jan Piller zprávu nejdříve podepsal a pak se od ní distancoval, to ponechme jeho vlastnímu svědomí. Již před ním se několik činitelů pokusilo vykoupit si svou vlastní vinu účasti na polednové politice sebepokálením a hlavně pošpiněním druhých, včerejších přátel a spolupracovníků. A přece jim to nepomohlo na dlouho. Ztratili nejdříve úctu lidí a potom i funkce. Oč lépe jsou na tom poctiví komunisté a vlastenci jako Alexandr Dubček, Josef Smrkovský, František Kriegel a desítky a stovky a tisíce dalších, kteří zůstali věrni svému přesvědčení a své zemi!

Proto tento dokument a zamyšlení nad ním připisujeme všem těmto čestným lidem a bojovníkům, obětem politických persekucí období 1969-70, kteří přes prohranou bitvu vyjdou z tohoto historického střetnutí jako vítězové. Jestliže rehabilitace obětí 50-tých let trvala 10 až 15 let, jejich rehabilitace nebude trvat ani polovinu této doby.

A pak se právem budeme ptát jeden druhého: Cos pro to udělal Ty? Neboť tentokrát se nikdo nebude moci vymlouvat, že nevěděl, oč jde!

20.7.1970

J. P.

ÚVOD

Předkládáme veřejnosti další výbušný dokument « pražského jara » 1968, tentokrát Zprávu o politických procesech a dokončení rehabilitací. Tuto zprávu vypracovala zvláštní komise na základě usnesení plenárního zasedání Ústředního výboru KSČ v dubnu 1968, které rozhodlo prozkoumat s konečnou platností nezákonnosti z období velkých politických procesů, zvláště s bývalým generálním tajemníkem KSČ R. Slánským, a příčiny, proč byla bržděna rehabilitace bývalým vedením za A. Novotného ještě dlouho poté, co již bylo známo, že procesy byly uměle vykonstruovány.

Toto usnesení o likvidaci starých nespravedlností bylo organickou součástí celé československé polednové politiky, jež byla zahájena lednu 1968 rozdělením funkcí 1. tajemníka a presidenta republiky a zvolením A. Dubčeka 1. tajemníkem ÚV KSČ. Totéž zasedání Ústředního výboru v dubnu 1968 přijalo Akční program KSČ, který byl prvním komplexním programovým shrnutím požadavků a představit tohoto mimořádného hnutí, jež si dalo název « socialismus s lidskou tváří ».

Požadavek objasnění politických procesů, rehabilitace jejich nevinných obětí, zjištění jejich příčin i vytvoření záruk proti opakování podobných zřudností patřilo zákonitě k prvořadým požadavkům reformního hnutí. Nebo právě *rozpor mezi ideálem socialismu a jeho praxí*, jež byla poznamenána podobnými deformacemi jako bylo inscenování procesů, *tvorilo jeden z hlavních zdrojů politické krize, kterou procházela československá společnost několik let a která vyvrcholila lednem 1968.*

Tyto dokumenty, které dnes nesmí být uveřejněny v Československu — podobně jako dokumenty o XIV. mimořádném sjezdu KSČ — mohou posloužit k lepšímu poznání událostí v ČSSR v uplynulých dvaceti letech a zvláště v roce 1968, včetně příčin ozbrojené intervence pěti zemí Varšavského paktu. Je to výsledek práce nejen komise, zvolené Ústředním výborem KSČ, ale celého širokého kolektivu vědců-historiků, právníků, politologů a ekonomů — přesvědčených komunistů, kteří byli stranou povoláni ke spolupráci.

Dokumentům je sice možno vytknout určité zjednodušování analýzy událostí jak mezinárodních tak i vnitřních, zejména z období 1945-1955, což ovšem nebyl hlavní úkol této zprávy. Podstatné je, že *celé pojetí této mimořádně náročné práce je marxistické* a že vyvrací jednu z oblíbených tezí oficiální sovětské i československé neostalinské propagandy, že v ČSSR šlo v období od ledna do srpna 1968 o jakousi liberalizaci měšťáckého charakteru nebo dokonce o pokus o restauraci kapitalismu. Naopak, českoslovenští komunisté na sebe vzali úkol — možná příliš náročný a složitý, než aby sami byli schopni jej zvládnout —, ale přesto historicky zcela nezbytný: provést nejen rehabilitace nevinně odsouzených komunistů a zrušení nesprávných rozsudků — což bylo provedeno ve větší či menší míře i v ostatních socialistických zemích po XX. sjezdu KSSS — ale také *rozebrať příčiny těchto deformací, které jsou v rozporu se socialistickými humanistickými ideály, nalézt je v systému samotném a vytyčit záruky, aby se podobné tragédie nemohly v budoucnu opakovat*. Tím se snažili aspoň částečně přispět k řešení onoho úkolu, který zůstal nevyřešen po XX. sjezdu KSSS, kdy byly sice odvážně odhaleny zřůdnosti z období Stalínova vládnutí, ale bez skutečné vědecké analýzy podmínek, jak mohlo k takovým jevům uvnitř socialistické společnosti vůbec dojít, jak správně již tehdy kritizoval Palmiro Togliatti i jak cítili tisíce komunistů i socialistů a lidí, kteří viděli v socialismu vážnou alternativu kapitalistické společnosti. Neboť nic nebylo pro československé komunisty snazší, než hodit odpovědnost za všechny tyto jizvy na zemřelé vůdce, jako na příklad na Kl. Gottwalda nebo na tehdy již politicky izolovaného a sesazeného bývalého 1. tajemníka a presidenta A. Novotného. Ale to by nebylo odpovídalo celému duchu československého vývoje a cílům reformního úsilí, jež spočívalo v tom, *očistit socialismus od deformací a vrátit mu přitažlivost a ethický pathos, prostě dát mu lidskou tvář*. (Mimochodem, mnozí dogmatici v jiných socialistických zemích a dnes i v Československu se nepřestávají rozčilovat nad tím — prý zcela zbytečným a maloměšťáckým — přívlastkem « s lidskou tváří ». Podle nich je prý každý socialismus lidský a demokratický, jinak by nebyl socialismem. Přesto se domnívám, že tento přívlastek byl a je velmi důležitý a má svůj hluboký smysl. Neboť socialismus, který sice má ekonomické základy socialistické společnosti, ale nedává člověku větší svobodu než buržoasní společnost a dokonce dovoluje popravovat a věznit nevinné lidi — byl a je zbaven svého lidského humanistického obsahu).

Studium těchto, jakož i dalších dokumentů z období jara 1968 vyvrací také s oblibou v poslední době rozšiřované pomluvy, jimž uvěřili často i lidé, kteří s československým úsilím sympatizovali, že československý experiment byl sice veden dobrými úmysly, ale

byl NAIVNÍ, nepromyšlený, bez koncepce. I když skutečný program celého hnutí, které začalo explozí v lednu 1968, se mohl zformulovat teprve v jarních měsících roku 1968 (neboť před tím bylo v důsledku režimu osobní moci nemožné vypracovat kolektivně programové dokumenty), jeho hlavní myšlenky dozrávaly v lúně československé společnosti již po několik let. Probojovávaly si cestu těžce v průběhu konfliktů mezi opozicí a představiteli režimu osobní moci, jež se projevovaly v různých situacích a se střídavým výsledkem. Teprve spojení všech krizových momentů v lednu 1968 — ekonomického úpadku, konfliktu s inteligencí a mládeží, subjektivního řízení, generačních rozporů, zanedbávání národních zájmů Slováků, — nerovnoprávnost ve vztazích mezi Čechy a Slováky a v neposlední řadě i stín politických procesů — vyústilo ve výbuch a uvolnilo cestu k systematické práci na vytvoření uceleného programu reformy socialistické společnosti s cílem jejího očištění od deformací minulosti a realizace velkých socialistických ideálů politické i ekonomické emancipace pracujících, to je s cílem *POSÍLIT SOCIALISMUS*. *Neboť pro československé komunisty bylo položení ekonomických základů socialismu ne konečným cílem, ale prostředkem k stále širší svobodě člověka.*

Spojíme-li dnes předkládaný dokument o procesech, zejména jeho závěry s návrhy na vytvoření záruk proti nezákonnosti a na podstatné změny celého politického systému fungování socialistické společnosti, s ostatními dokumenty « pražského jara » — s Akčním programem, návrhem programu strany a nových stanov, zásadami a prováděcími plány ekonomické reformy — i s tím, co v tak krátké době bylo v praxi provedeno, pak i kritickému pozorovateli musí být jasné, že *nešlo o naivní či živelný a improvizovaný, ale naopak o velmi seriózní pokus o vytvoření nového modelu socialistické společnosti, odpovídající československým podmínkám i dané etapě historického vývoje ve světě.*

V tom také spočívá rozdíl — jenž nemá být povýšenou kritikou, jak to někteří nevraživě pocítují — mezi způsobem, jakým chtělo nové vedení KSČ řešit otázku rehabilitací oproti řešení v ostatních socialistických zemích. Neboť tam všude byli alespoň někteří odsouzení rehabilitováni po smrti nebo za živa, vráceni do veřejného života (ani zdaleka ovšem ne všichni), rozsudky prohlášeny za neplatné a kapitola deformací tím zdánlivě uzavřena jako věc minulosti, která se nemůže opakovat. Zkušenost ovšem ukázala, že k tomu *nestačí slavnostní prohlášení nebo i poctivé úmysly politiků, jestliže zůstal zachován určitý mechanismus, který procesy umožnil, a nebyly vytvořeny právní, ale i politické a společenské záruky proti jejich opakování.* Proto jsme byli a jsme v některých socialistických zemích

svědky nových recidiv — sice méně drastických, ale stejně závažných — potlačování osobních svobod, omezování informací, tlumení diskusí, včetně nových vln persekuce i obviňování kritiků současného stavu z toho, že jsou ve službách cizích zámjů nebo i agentur.

Avšak právě proto, že se měla zjistit *CELÁ PRAVDA o procesech*, kterou staré vedení strany po dvacet let pečlivě skrývalo — *včetně sovětského podílu na nich* — *proto neměla tato Zpráva spatřit světlo světa. To byl také jeden z důvodů vojenského přepadení Československa!*

Zpráva komise měla být původně přednesena Ústřednímu výboru KSČ do konce roku 1968. Komise svůj úkol skutečně splnila a připravila jak podkladovou zprávu, tak i návrh referátu na zasedání ÚV KSČ a návrh příslušného usnesení. Termín projednávání na ÚV KSČ byl pod různými záminkami neustále odkládán. Sám předseda komise Piller (nynější člen předsednictva ÚV KSČ) informoval předsednictvo ÚV KSČ ještě v létě 1968, že zpráva obsahuje tak otřesná fakta, že mohou v případě uveřejnění působit přímo explozivně a vážně otrást autoritou KSČ i některých jejích čelných představitelů. Proto část členů předsednictva souhlasila s odkládáním zprávy, tím spíše, že mnozí se jejím obsahem a závěry cítili osobně ohroženi. Proto bylo komisi odborníků uloženo odevzdat všechny poznámky, byl jim zabráněn přístup k dalším dokumentům a byli zavázáni naprostým mlčením. Po srpnu 1968 sice ještě Alexander Dubček usiloval, aby zpráva byla předložena plénu ÚV KSČ, ale již neměl dost sil, aby to prosadil. Naopak, zpráva komise i s návrhem referátu a usnesení byla uložena do přísně tajných archivů s nadějí, že nikdy nebude zveřejněna. Nové vedení v čele s Dr. Husákem projevuje stejný strach z pravdy jako staré vedení v čele s Antonínem Novotným.

Také komise, která byla zvolena dubnovým plénem ÚV KSČ v roce 1968 pro dokončení stranických rehabilitací pod předsednictvím Jana Pillera byla po srpnové invazi vážně zdecimována: nejméně polovina jejích členů byla mezitím v průběhu známých čistek zbavena svých stranických i státních funkcí a zcela umlčena. (Na příklad Marie Miková, místopředsedkyně Národního shromáždění, byla vyloučena v září 1969 z ÚV KSČ a potom zbavena poslaneckého mandátu; Jiří Rypel, náměstek ministra vnitra, byl zbaven funkce a vyloučen z Ústřední kontrolní a revizní komise; Leopold Hofman, španělský interbrigadista, předseda bezpečnostního výboru parlamentu, byl zbaven mandátu a vyloučen z předsednictva Federálního shromáždění; Karel Kaplan, historik, který se věnoval problematice procesů, byl vyloučen z Ústřední kontrolní a revizní komise, zavedeno s ním disciplinární řízení a bylo mu znemožněno

vydat připravenou knihu o této tématice. Podobný osud potkal další členy komise J. Frýberta a O. Rákosníka).

Z toho vyplývá, že opět pod zahraničním tlakem má být pravda potlačena a umlčena, uzavřena do tresoru na desetiletí. Její potlačení a zfalšování má posloužit přípravě a provedení nových nespravedlností, nové zvěle a nových zločinů.

Právě proto považujeme my, českoslovenští komunisté, kteří jsme zůstali věrni polednové politice socialismu s lidskou tváří, za povinnost vůči naší straně, vůči všemu našemu lidu i vůči mezinárodnímu komunistickému hnutí a všem socialistickým a demokratickým silám ve světě *TUTO PRAVDU ODHALIT a přispět tím k tomu, aby nedošlo znovu k tragediím takového rozsahu.* Vycházíme tím ze zkušeností padesátých let, že tehdy se mašinerie falšování a zvěle mohla rozejet na plně obrátky proto, že odsouzení byli sami, že se jich nikdo nezastal, že velká část domácí i světové veřejnosti vzneseným obviněním a přiznáním obžalovaných věřila a že mnoho poctivých lidí mohlo říci právem, že nevěděli, oč vlastně šlo. Po prostudování těchto dokumentů již neznalost věci neomlouvá. Každý ví, oč jde, co je ve hře, jaké bylo a je pozadí. *Proto každý, kdo by k jakékoli formě opakování této tragedie mlčel, je spoluviníkem.*

Zveřejněním těchto dokumentů splácíme také my svůj dluh: svému svědomí, své straně i svému lidu, neboť se cítíme všichni, kdo jsme pracovali leta a desetiletí v této straně, spoluodpovědni — někdo svým aktivním podílem, někdo svým omlouváním, někdo jen svým mlčením. Neboť nestačí se jen omluvit, že většina z nás neznala tato fakta a jen slepě věřila výpovědím obžalovaných, soudcům a vedoucím činitelům strany a státu, byť to odpovídá skutečnosti. Jistě je správné, jak říká dokument, že odpovědnost je diferencovaná, podle toho, jakou kdo zastával funkci a jak kdo měl možnost dopídit se pravdy. Avšak již soudní výrok z Norimberka, který jsme tehdy vřele schvalovali, odmítl obhajobu, že slepé plnění zločineckých rozkazů je polehčující okolností. Jedním z trpkých poučení procesů je právě to, že *nekritická důvěra a slepá poslušnost mohou způsobit socialismu strašné škody* a že je proto revoluční povinností komunisty odmítnout plnit usnesení, která jsou v rozporu se zákonem, se spravedlností, s jeho svědomím a s ideály socialismu.

Právě proto jsme odmítli podřídit se usnesením, kterými se schvaluje okupace naší země cizími vojsky a kterými se falšuje obrodné socialistické hnutí roku 1968 a právě proto pozvedáme svůj hlas proti těm, kdo zneužívají socialistických myšlenek a praporu strany k jednání, které už jednou uvrhlo naši zemi i mezinárodní komunistické a socialistické hnutí do tak tragických krizí. *Právě*

proto odmítáme mlčet a pokračujeme v boji. Zveřejnění těchto dokumentů je jeho součástí.

Je pravděpodobné, že různí přísluhovači okupantů se budou pokoušet tento závažný dokument bagatelizovat, využívající toho, že jeho originál je uzavřen v safu ÚV KSČ a nepřístupný veřejnosti a že jeho autoři jsou odsouzeni k mlčení. Je dokonce možné, že rychle vyrobí jinou verzi zprávy komise, v níž se pokusí zaretušovat některá nepříjemná fakta, zvláště podíl sovětských poradců i tehdejšího vedení KSSS a osobně Stalina na přípravě a provedení politických procesů, jakož i analýzu příčin i následků procesů a návrhy na opatření k zabránění opakování této tragedie.

Ovšem pravda se nedá zavřít do safu trvale. Její části se lidé v Československu i ve světě dozvěděli čtením «Svědectví» od Artura Londona, knížek E. Löbla, J. Slánské, M. Šlingov a dalších obětí nezákonností i z uveřejněných dílčích studií historika K. Kaplana a dalších. Jestliže zveřejnění tohoto dokumentu donutí dnešní vedení KSČ se opět zabývat politickými procesy-byť i jen v dílčí podobě — a zabrání jejich opakování v nové formě, pak splní svůj účel.

Dokumenty dokazují zcela jasně, že problém politických procesů v Československu nebyl ani ojedinělý, ani náhodný jev. Procesy se Slánským a dalšími skupinami československých komunistů byly pokračováním obdobných procesů v Maďarsku, Polsku, Bulharsku a Rumunsku. Je jasné, že procesy se Československu nemohly vyhnout a že tehdejší vedení KSČ v čele s Gottwaldem jim nemohlo zabránit, pokud se nechtělo postavit na odpor proti sovětskému tlaku tak, jako to učinila Jugoslávie (a to nechtělo — viz Gottwaldův výrok: ČSR nebude nikdy druhou Jugoslávií). Vzniká ovšem otázka, *proč právě v Československu*, kde dochází k procesům v době, kdy v ostatních zemích již končí, *mají politické procesy tak obudný a masový rozsah* a přinesly víc rozsudků smrti, než v těchto ostatních zemích? Odpověď na tuto otázku je důležitá i pro pochopení následků invaze v roce 1968 a nynějšího vývoje.

Dnešního čtenáře jistě v předložených dokumentech překvapí, jak obviňování některých tehdejších představitelů KSČ z úchylek a spiknutí přichází nejdříve ze zahraničí, v té době především od polských a maďarských vedoucích činitelů. Již tehdy přicházejí tito činitelé — se zřejmou podporou Stalina a sovětských poradců v ČSR — s teorií, že ČSR je nejslabším článkem socialistických zemí, jehož agentury byly «odhaleny» v Bulharsku, Maďarsku, Polsku a Rumunsku. Rákosi píše na příklad Gottwaldovi, že nedůvěřuje československému ministru vnitra Noskovi, starému komunistovi, a

ministru zahraničí Dr. Clementisovi, jednomu z nejnadanějších komunistických intelektuálů, i dalším. V Maďarsku je dokonce vypracován seznam šedesáti nespolehlivých československých komunistů a doručen československým orgánům, které postupně tyto lidi vyslyšají a zatýkají. Maďarští a polští předáci vyslovují již v té době obavy z vnitřní slabosti ČSR, *protože na jejím území nejsou SOVĚTSKÁ VOJSKA (1)*.

Tato obvinění působí na první pohled absurdně, uvědomímeli si, že *Československo mělo v té době nejlepší podmínky pro rozvoj socialistické společnosti*. KSC působila před druhou světovou válkou téměř dvacet let legálně jako jedna z největších stran v podmínkách liberálního parlamentního režimu, měla velkou autoritu u dělníků i inteligence, zvýšenou po válce ještě významnou účastí v odboji. Většina vedoucích činitelů KSC se navzájem znala (Gottwaldovo vedení v podstatě pracovalo společně od roku 1929). Mnoho československých komunistů bojovalo ve Španělsku a pak na východní i západní frontě i v domácím odboji, zvláště ve slovenském i pražském povstání. KSC vyšla z prvních poválečných demokratických voleb jako nejsilnější strana, měla od roku 1946 ministerského předsedu a všechny klíčové pozice ve státě: ve vládě, v armádě, bezpečnosti, v ekonomice i v kultuře. Velká část obyvatel byla upřímně nakloněna myšlence socialismu a měla vřelý vztah k Sovětskému svazu, v němž viděla osvoboditele.

Situace jiných zemí východní Evropy byla mnohem horší: komunistické strany vyšly na veřejnost po desetiletích ilegality, zdecimované persekucí a s nedostatkem kádrů, rozvrácené a zaostalé hospodářství, silná politická opozice, včetně dožívajících fašistických vlivů minulých režimů. *Proč tedy toto toto znepokojení PRÁVĚ ČESKOSLOVENSKEM?*

Po roce 1945 usilovali českoslovenští komunisté o vytvoření nových forem přechodu od národní a demokratické k socialistické revoluci, forem mírových a demokratických. Toto úsilí bylo míněno vážně a určitou dobu se zdálo, že je podporuje i J. V. Stalin, který se v rozhovoru s labouristickými poslanci vyjádřil kladně o možnostech mírného přechodu od kapitalismu k socialismu. Tento experiment, na němž spolupracovala KSC s ostatními stranami Národní fronty, sledovala světová pokroková veřejnost se sympatiemi. *Kdyby se byl podařil, mohl mít velký mezinárodní dosah.*

Zůstává otázkou, zda změna taktiky a strategie KSC byla vyvolána sektářskými tlaky uvnitř komunistické strany nebo především změnou celkové sovětské strategie a taktiky po roce 1947, kdy dochází k ustavení INFORMBYRA. Dnes je jasné, že Informbyro se mělo stát a stalo se nástrojem ovládnutí komunistických stran

socialistických zemí vedením Komunistické strany Sovětského svazu a osobně Stalinem. Tím, že prosazovalo sovětský model socialismu jako jediné platný a závazný pro všechny socialistické země, opustilo a později výslovně odsoudilo Informbyro jakékoli představy o možnostech zvláštních specifických cest k socialismu, jak je předvídal jako jediné správné již Lenin. Tím otevřelo cestu k mechanickému kopírování a přenášení sovětského vzoru, vzniklého v odlišných historických podmínkách, i do ostatních socialistických zemí. Toto zavržení národních cest k socialismu bylo zvláště dramaticky vyjádřeno v roce 1948 konfliktem Informbyra s Komunistickou stranou Jugoslávie, která měla být blokadou donucena ke kapitulaci, ale která se statečně postavila na odpor.

V rezoluci Informbyra proti Jugoslávii se vlastně vytyčují příští cíle politických procesů: odsuzuje se jako «zrada» či «spiknutí» buržoasní nacionalismus, kosmopolitismus, podceňování třídního boje, zdůrazňování národních zvláštností a podceňování rozhodujícího podílu sovětské armády na osvobození.

Zdá se tedy, že nejvíce vadily Stalinovi, Rákosimu, Bierutovi a dalším dogmatikům na Československu právě tyto národní kořeny Komunistické strany Československa a tím i její schopnost vyvinout vlastní cestu k socialismu odpovídající podmínkám země i mentalitě lidí a tím prosperující. Zřejmě byla obava, aby československý příklad nepůsobil i do jejich vlastních řad, kde v případě úspěchu mohl vyvolávat podobné tendence.

Mimořádný tlak právě na Československo a ohromný rozsah politických vražd a likvidací právě v této zemi se dá vysvětlit jediné tím, že Stalin a sovětské vedení nepotřebovali KSČ, která by byla spjata s masami, mohla se opírat o jejich důvěru a měla kádr zkušených národních politiků. Naopak, tehdejšími — a stejně tak i dnešními — záměry sovětského vedení zřejmě mnohem více vyhovovaly — a i dnes vyhovují — strany, uzavřené do sebe, opírající se hlavně o administrativní moc, bez skutečných osobností, strany, které by byly zcela závislé na sovětské moci, včetně opření se o přítomnost sovětských armád, které zřejmě KSSS považuje za jedinou spolehlivou garancii socialismu. Z téhož důvodu se sovětské vedení dívalo vždy s nedůvěrou na země, které se osvobodily samy svým vlastním revolučním bojem, jako byla Jugoslávie, Čína a Kuba i Vietnam. Neboť tam, kde byla vlastní revoluce, která vynesla národní vedení z lůna hnutí, nemohla se tak snadno prosadit u vedení poslušnost a podřízenost centru, to je KSSS, jako tam, kde vlády vlastně přišly k moci pod záštitou sovětské armády, která za ně vykonala osvobozující práci. Dalo by se říci, že *společným jmenovatelem tohoto STALINSKÉHO POJETÍ JE NEDŮSTATEK DŮVĚRY v sílu*

revolučního hnutí a přeceňování vlastní úlohy či snaha vše kontrolovat a dle vlastních, subjektivistických názorů určovat, co je socialismu prospěšné a co nikoliv, což není ve skutečnosti vždy totožné s tím, co je v zájmu politiky sovětského státu jako velmoci.

Zde je také klíč k odpovědi na otázku, kterou si kladou mnozí lidé ve světě: *proč po invazi v srpnu 1968 nebylo možno v ČSSR zachránit ani část polednových reforem a proč se vývoj vrátil tak prudce ne před leden 1968, ale o mnoho let zpátky.* Proč se znovu objevila — po dvaceti letech — tatáž obvinění, tentokráte hlavně z NDR, Polska a Bulharska a ovšem i z Moskvy, proti Československu roku 1968, kde KSČ opět získávala plnou autoritu a oporu mas obyvatelstva, kde lid se spontánně hlásil k socialismu, ani jediný závod nebyl vrácen kapitalistům, ani jedno zemědělské družstvo se nerozpadlo, kdy se vytvořila plejáda komunistických vůdců, kteří měli širokou popularitu a přirozenou autoritu? Právě proto, že — obdobně jako v letech 1948-1950 — sovětské vedení respektive jeho dogmatická část nechce připustit JAKÝKOLIV JINÝ MODEL socialismu. Právě proto, že se obávalo úspěchu československé cesty k socialismu a jejího zpětného působení do SSSR i jiných socialistických zemí, muselo československý experiment exemplárně potrestat, na výstrahu ostatním. Jugoslávie je trpěnou výjimkou, protože si své právo na vlastní cestu již jednou vybojovala a je jasné, že se ho nehodlá vzdát; Čína je zavržený heretik, který je však příliš silný, než aby se na něm vyzkoušel « československý zákrok », a Rumunsko je zatím respektováno, protože dalo najevo odhodlání svou nezávislou politiku bránit a postupuje velmi obezřetně. Tragická chyba československého polednového vedení spočívá v tom, že se drželo v roce 1968 staré Gottwaldovy zásady z roku 1948, že « ČSR nebude druhou Jugoslávií » a vsadilo vše na kartu sovětského pochopení, domnívajíc se, že po XX. sjezdu KSSS se jugoslávský případ nemůže již opakovat. Tím větší daň muselo Československo zaplatit za svou odvahu jít svou vlastní cestou k socialismu.

Neboť tu úlohu, kterou dříve plnilo Informbyro, musí dnes plnit vedení KSSS samo a proto potřebuje mezi ostatními stranami disciplínu. Proto je nevrle nejen na československé komunisty a chce jejich stranu zdecimovat na malou, ale poslušnou sektu; stejně nevráživý postoj zaujímá na př. i vůči Italské komunistické straně, která také představuje svou masovostí, spojením s lidem, účastí v parlamentním politickém boji, bohatstvím politických kádrů i samostatností svých úsudků a představ o socialistických přeměnách podobného potencionálního « kacíře ». Proto nechalo vedení KSSS bez váhání a bez ohledu na tragické důsledky prakticky rozpadnout Komunistickou stranu Rakouska a rozbít skutečnou Komunistickou

stranu Řecka, proti níž dokonce vede úder ve stejné době, kdy její přední představitelé jsou zatýkáni a mučeni plukovníckou diktaturou v Řecku. Stejná nedůvěra platí levicovým hnutím na západě i národně-osvobozeneckému hnutí v Africe, Asii a latinské Americe, pokud se nechtějí podřídit přímému řízení z Moskvy a hledají své vlastní, originální cesty boje a vývoje.

Co platí o stanovisku k jednotlivým zemím, to platí i o osobách. Nejtvrdší represe je namířena proti těm komunistům, kteří se zúčastnili aktivně domácího či zahraničního odboje, mají autoritu, jsou schopni zaujmout samostatné stanovisko a těší se podpoře veřejnosti. Proto se vede úder proti bývalým interbrigadistům, proti účastníkům odboje, proti lidem s vlastními názory. Neboť to jsou lidé, kteří dokázali, že jsou ochotni obětovat život za ideály, mají páteř, odvalu. To byl OKRUH POTENCIONÁLNÍHO NEPŘÍTELE, kde se pak hledaly oběti pro politické procesy, a dnes po dvaceti letech vidíme, že se na tomto sovětském postoji nic nezměnilo.

Z téhož důvodu, pro který byli v letech 1950-1954 likvidováni R. Slánský, Vl. Clementis, L. Frejka a další významní českoslovenští komunisté, byl 21. srpna 1968 zatčen a odvečen neslýchaným způsobem Alexander Dubček, komunista duší i srdcem, vychovaný v Sovětském svazu, rozumově i citově s ním spjatý do té míry, že v období od ledna do srpna 1968 raději bral na sebe všechny nespravedlivé útoky sovětských vedoucích, jen aby informováním československé veřejnosti o těchto útocích nevyvolal kritické postoje vůči SSSR v Československu; Dubček, přesvědčený do poslední chvíle, že po XX. sjezdu není možné pošlapat suverenitu malé socialistické země — ovšem také člověk statečný a neúplatný, spjatý se svou zemí a jejím lidem, jehož zájmy mu byly nade vše, člověk, který se stal symbolem nové naděje v socialismus, nejen v Československu, ale i ve světě. Když jeho jedinečný lidský odpor donutil jeho únosce ho propustit, musel Dubček odejít z politického života. Proto také musel odejít Smrkovský, komunista, který prošel těžkými zkouškami funkcionáře a dovedl bojovat za svá práva i práva své země a strany, jež kladl výše než svůj klid a své zdraví. Proto museli odejít interbrigadisté Dr. Kriegel a Josef Pavel, kteří chápali stranické a vládní funkce jako nezištnou službu straně a věci socialismu a nechtěli dělat kompromisy se svým svědomím. A s nimi stovky, tisíce poctivých komunistů, kteří celý svůj život zasvětili boji a práci v řadách strany a kteří v « pražském jaru » viděli novou, snad poslední příležitost, jak odčinit chyby a omyly a dát socialismu novou přitažlivost a vrátit svému životu jeho smysl.

Kdybychom chtěli shrnout, proč právě Československo muselo zaplatit tak tragickou cenu za svůj pokus o vlastní cestu k socialismu

v období 1948-1954 a potom znovu v roce 1968, pak by se dalo říci, že šlo o stejnou věc: o právo národů Československa rozhodovat o svém osudu, mít svou vlastní vládu, svou stranu, své vlastní vůdce, zvolit si své vlastní formy budování socialistické společnosti, odpovídající tradicím a podmínkám země i mentalitě jejího lidu, experimentovat i za cenu dočasných chyb a omylů a chtít si vybírat své spojence a přátele a řešit vzájemné vztahy s nimi jako rovný s rovným.

Jeden z aspektů rehabilitace, který zvláště lekal sovětské vedení, bylo *objektivní zhodnocení úlohy sovětského vlivu a sovětských poradců na přípravě a provedení politických procesů v ČSR*. Komise ÚV KSČ nemohla přejít tuto stránku událostí, i když se snažila — jak dokazují dokumenty — být přísně objektivní a spravedlivá a ani stínem nenahrávat nějakým protisovětským náladám. Je spíše tragické, že sovětské vedení, které je vázáno usneseními XX. a XXII. sjezdu KSSS o odsouzení důsledků kultu osobnosti a které se právem distancovalo od nezákonností Stalinovy a Berijovy doby, se nesnaží pomoci bratrské straně dobrat se plně pravdy a naopak přijímá každý takový pokus v tomto směru jako provokaci. Komise ÚV KSČ neměla bohužel přístup do sovětských archivů, ani nemohla slyšet svědectví některých žijících sovětských činitelů, kteří by mohli vnést větší jasno zejména do těch stránek přípravy a provádění procesů, na nichž se sami z pověření KSSS podíleli. To se týká zejména jednání politbyra KSSS za účasti A. Čepičky, Stalinovy korespondence s Kl. Gottwaldem a zvláště jednání A. Mikojana v Praze v listopadu 1951, těsně před zatčením R. Slánského.

Bude nutno ještě vyjasnit, do jaké míry Stalinovy rady a doporučení Gottwaldovi vycházela z podnětů, které mu poskytovalo samo vedení KSČ nebo sovětsští poradci v Praze a jejich čeští spolupracovníci z československé Státní bezpečnosti. V každém případě je však nepopíratelné, že *o osudu Slánského i ostatních odsouzených se rozhodovalo především v Moskvě*, i když to nijak nezmenšuje odpovědnost československých politiků té doby, zvláště Kl. Gottwalda, který Slánského i ostatní obviněné desíletí důvěrně znal a přesto dal souhlas k jejich zatčení a potom k jejich opravě!

Zpráva komise ÚV KSČ prokazuje, že *vlastní podnět k československým procesům vzešel ze zahraničí, jednak tlakem Rákosiho a Bieruta, jednak přímo od Stalina a jeho okolí*. Může být pochopitelně spor o to, kdo hrál větší či menší úlohu, ale zásadní je to, že *KSČ a její vedení opustilo po Únoru 1948 postupně svou původní cestu specifického vývoje socialismu v ČSR a podřídilo osudy země i strany vedoucí úloze KSSS a jeho nástroji, jímž bylo v té době Informbyro*. Za těchto podmínek bylo nevyhnutelné — ostatně Gottwald si toho zřejmě byl vědom, když

nejdříve kladl určitý odpor —, že jestliže probíhají politické procesy v ostatních lidově demokratických zemích, pak KSČ se jim nemůže vyhnout. Proto také KSČ musela hledat nepřátele ve vlastních řadách, proto je musela nacházet mezi «buržoasními nacionalisty» (což v té době neznamenal nic jiného než komunisty, kteří chtěli jít k socialismu vlastní národní cestou), proto musela likvidovat «sionisty» (pod kteroužto hlavičkou byli postiženi komunisté židovského původu, kteří se sionismem neměli nic společného), proto musela zostřovat třídní boj, proto musela proti svým slibům likvidovat prosperující soukromé malé podniky a zahájit kolektivizaci zemědělství atd. atd. Z toho vyplývá, že *na počátku celé tragedie procesu byla stalinská koncepce hegemonie, zdeformované pojetí internacionalismu jako slepé poslušnosti vůči sovětskému vedení*, pravidlo, které bylo historicky zdůvodnitelné od Říjnové revoluce do roku 1945, kdy byl SSSR prvním a jediným socialistickým státem, které však bylo nutno zásadně přehodnotit od okamžiku, kdy po druhé světové válce vznikla řada dalších socialistických zemí a nové vztahy mezi nimi, včetně historických a objektivních rozdílů.

Vzniklý rozpor bylo možné řešit dvojím způsobem: buď rozhodným hájením vlastní cesty k socialismu i za cenu dočasného konfliktu s KSSS, to je cesta, kterou zvolil Tito a Komunistická strana Jugoslávie a která zachránila socialismus v Jugoslávii. Nebo ustoupit z vlastních pozic a podřídit se diktátu. Tak se rozhodl Kl. Gottwald se známými tragickými důsledky. Ještě tragičtější je, že téměř dvacet let po tom všem jiný vůdce KSČ, A. Dubček, stál před podobnou alternativou a podřídil se stejné železné logice jako Gottwald, i když musel vědět, že podepisuje ortel socialismu v Československu i sobě. V takové míře prorostla myšlení KSČ dogmatická představa, že není jiného východiska než budovat socialismus se Sovětským svazem, třeba i zdeformovaný, neboť jiná cesta vede pryč jen do náručí kapitalismu, ač příklad Jugoslávie i Číny i Vietnamu dokazuje, že *tato alternativa v dnešní době již neplatí a že někdy je nutno právě v zájmu socialismu postavit se proti monopolistickým tendencím sovětského vedení a riskovat — byť dočasně — konflikt s ním.*

Tento vztah československých komunistů k SSSR by zůstal jejich vlastní odpovědností, kdyby se mezitím KSČ nebyla stala vládnoucí stranou, která tím nesla odpovědnost za osudy národů Čechů a Slováků. V tomto směru je odpovědnost nás, československých komunistů, velmi těžká. Neboť důsledkem této orientace jsme svěřili rozhodování o vážných otázkách vnitřní politiky i státní suverenity zahraničnímu centru a lidem, kteří často při nejlepší vůli nechápali náš způsob myšlení, naše tradice, náš politický život a jeho nuance i strukturu naší společnosti.

Jak je vůbec možné, že jsme připouštěli, aby sovětští činitelé vyjadřovali nedůvěru a pochybnosti o československých komunistech, kteří svou oddanost věci socialismu osvědčili v bojích předmnichovské republiky, v žalářích a na frontách i v domácím odboji? Je příznačné, že v dokumentech najdeme oficiální dopis ÚV VKS(b) Kl. Gottwaldovi, ve kterém se vyjadřuje zásadní nedůvěra generálu Svobodovi, tehdejšímu ministru národní obrany, dnešnímu prezidentu republiky a hrdinovi SSSR a k řadě dalších. *Jak se slučuje s rovnoprávností socialistických zemí, když jedna — ale pouze tato — strana může vyjadřovat nedůvěru k vedoucím činitelům jiné strany, řádně zvoleným na sjezdech těchto stran a požívajících tam důvěry, a v důsledku této nedůvěry jiné, zahraniční strany jsou pak tito činitelé zbavováni ve své zemi funkcí a dokonce souzení a popravení, jako se to stalo v ČSR v letech 1949-1954? Není paradoxní, že dokonce i další strany, které se domnívají, že slouží věrněji linii KSSS, si osobují právo známkovat a hodnotit vedoucí činitele KSČ, jak to bylo v případě Rákosiho a Bieruta? Představme si, jaký povyk by spustily tyto strany, kdyby se někdo z vedení KSČ odvážil kritizovat nebo hodnotit vedoucí činitele KSSS nebo Maďarska, Polska, Bulharska či NDR? A přesto se tito představitelé monopolismu ničím nepoučili z tragických důsledků svého počínání z historie. Dokonce i v roce 1968 si vedení KSSS osobovalo právo určovat, kdo smí anebo nesmí být členem předsednictva KSČ, opět a zcela neinformovaně známkovalo vedoucí představitele KSČ, sestavovalo seznamy nehodných funkcionářů, jejichž odstranění žádalo jako podmínku dobrých sousedských vztahů, a zase v dojemné shodě s představiteli některých socialistických zemí, které si nárokují právo spoluurčovat, co je dobré a přijatelné pro československý socialismus a lid. Od Drážďan přes Sofii, Moskvu, Čiernou nad Tisou, Bratislavu až po jednání v Moskvě pod bodáky v srpnu 1968 — to je jediný proud nového jednostranného vměšování KSSS a ostatních socialistických zemí do vnitřních záležitostí KSČ a ČSSR a to vše je cynicky vydáváno za « proletářský internacionalismus ». Pravda, tentokrát Dubček bojuje, důsledněji než Gottwald, brání jednotlivé funkcionáře i sebe před nespravedlivými nařčeními, pokouší se přesvědčovat. Ale co je podstatné: zase se představitel KSČ JEN BRÁNÍ a nestaví zásadní otázku KDO VÁM DAL PRÁVO SOUDIT naše vedoucí, naši stranu, náš lid? Co když MY položíme otázku, jak prospívají socialismu vojensko-byrokratické deformace v NDR, antisemitismus v Polsku, umlčování nejlepších spisovatelů a vědců a deformovaná národnostní politika v SSSR? A měli bychom nemálo otázek i pochybností i důvodů ke kritice!*

Je ovšem také pravda, že jestliže z KSSS nejdříve vycházejí podněty k politickým procesům v letech 1949-1953 a tudíž za ně nese spoluodpovědnost, pak po XX. sjezdu a zejména v prvním období vedení N. S. Chruščova přicházejí podněty k přezkoumání procesů a k rehabilitacím, které po likvidaci Beriji probíhají v Sovětském svazu a postupně i v ostatních socialistických zemích. Na osobní žádost Chruščova je jako jeden z prvních v ČSR rehabilitován generál L. Svoboda a zdá se, že i v dalším období N. S. Chruščov tlačil na A. Novotného, aby se v rehabilitacích pokračovalo. Sama KSSS se sice na XX. a pak na XXII. sjezdu distancovala od podobných metod, odsoudila nejen Beriju, ale i některé z poradců při Slánského procesu (na příklad Lichačev a Abakumov byli v Moskvě popraveni), ovšem *nikdy neprovedla komplexní analýzu příčin porušování zákonnosti a systému, který to umožňoval a tím také důslednou likvidaci všech příčin těchto negativních jevů.* (Sám fakt, že Berija byl po svém zatčení tak rychle odsouzen v procesu, jehož průběh nebyl nikdy zveřejněn, a popraven, aniž byl donucen objasnit mnohé souvislosti, které sahají až k procesům se Slánským, svědčí sice o tvrdosti potrestání, ale také o snaze určitých sovětských kruhů zbavit se nepohodlného svědka).

Jestliže původ procesů lze bezpečně najít ve vnějších podmínkách, zejména v tlaku z SSSR a některých socialistických zemí, v usnesení Informbyra o Jugoslávii i v situaci studené války (při čemž analýza příčin zhoršení mezinárodní situace ve zprávě je značně zjednodušena), pak tyto vnější vlivy nemohou samy o sobě vysvětlit *r o z s a h* a krutost politických procesů v ČSSR, naprosto cizí tradicím této země. Existovaly také *vnitřní podmínky*, které pomáhaly spoluvytvářet příznivou atmosféru pro procesy a persekuci. Na jedné straně nelze popírat, že v ČSR docházelo k odporu jednotlivců i skupin proti socialistickým přeměnám i proti politické linii KSČ, která se po únoru 1948 stala vedoucí mocenskou silou, určující vývoj. Část tohoto odporu měla nesporně charakter a znaky třídního boje, ovšem značná část byla často obrannou reakcí na nevhodný způsob, jakým KSČ realizovala program výstavby socialistické společnosti, často v rozporu se svými vlastními dřívějšími sliby a představami — zejména pokud jde o vztah k drobnému živnostnictvu, řemeslu (tradičním to československým oborům), k rolníkům a k nestranické i stranické inteligenci a k politickým odpůrcům a nestraníkům vůbec. Dodnes není zcela jasně vysvětleno, jak k takovému obratu došlo, neboť — jak říkají dokumenty — ještě v září 1948 « se podařilo Gottwaldovi získat Stalinův souhlas » (!) s některými zvláštnostmi československého programu socialistické přeměny, v té době ještě odlišným od pozdější praxe. Svou úlohu ale také měly vnitřní českoslo-

venské podmínky po únorovém vítězství 1948, zejména opojení z moci, netolerantnost a sektářství v poměru k nekomunistům. Při tom v důsledku předcházejícího vývoje i selhání ostatních politických stran měla KSČ velkou šanci získat na svou stranu skutečně většinu národa pro svůj program socialismu. Místo toho přijala kominformovskou a stalinskou teorii zostřování třídního boje, jejímž přirozeným důsledkem bylo zařazení politických odpůrců mezi nepřátele, agenty a zrádce, které je třeba likvidovat.

Je jasné, že tímto postupem se KSČ izolovala od širokých vrstev veřejnosti a zahrnala tak celé skupiny obyvatelstva do opozice, včetně těch, jež původně s cíli strany sympatizovaly a byly ochotny pomáhat při jejich realizaci. Ovšem toto opojení z vítězství v únoru 1948 a získání moci nemůže samo o sobě vysvětlit rozsah pozdějších perzekucí a procesů. Ty jsou daleko více *logickým důsledkem Gottwaldova rozhodnutí podřídit se Stalinovu tlaku a zřítí se «československé cesty k socialismu»*. Neboť Stalin se nespokojil jen slovním odsouzením této specifické cesty, která pro něho znamenala kacířskou úchytku. Žádal, aby byla odsouzena v podobě lidí, kteří ji spolu s Gottwaldem připravovali, prováděli, hájili a plánovali. A Gottwald tuto úlohu — byť z počátku jistě s těžkým srdcem — přijal. Zřekl se nejen své myšlenky specifické cesty k socialismu, ale i svých nejbližších přátel a soudruhů. Souhlasil — opět z počátku s váháním —, aby byli zatčeni a potom i odsouzeni a popraveni. Neboť jejich popravou musel Gottwald vykoupit sebe sama. A on sám považoval záchranu své osoby za záchranu strany i celé země. Možná, že později pochopil, jak tragicky se mýlil. Ale bylo již pozdě. Zbývalo mu jen pokračovat v této falešné hře a ubíjet v sobě červa pochybností i výčitek — alkoholem a uzavíráním se sám do sebe. Tak lze mnohé z jeho postojů vysvětlit, ale v žádném případě omluvit.

To všechno by se dalo považovat za historickou epizodu, kdyby téměř přesně za dvacet let se neocitnul jiný československý komunistický předák — Dr. Gustav Husák — v podobné situaci. Sám byl kdysi obětí Gottwaldova tragického rozhodnutí a byl leta vězňen jako tak zvaný buržoasní nacionalista. V dubnu 1969 se ujímá funkce 1. tajemníka ÚV KSČ se slibem, že bude hájit aspoň část polednové politiky z roku 1968. A opět se domnívá, že v zájmu strany a společenství se Sovětským svazem musí přijmout tezi, že se u nás chystala «kontrarevoluce» a že vojenská invaze pěti zemí Varšavského paktu byla «internacionální pomocí», neboť snaha o československou cestu k socialismu byla hříchem. Proto Husák obětuje Dubčeka, Smrkovského, Kriegela a tisíce poctivých komunistů, kteří zůstali věrni polednové politice, ač dobře ví, že to nebyli žádní kontrarevolucionáři. Neboť i on — podobně jako Gottwald — musí nechat odsoudit

polednový vývoj, s nímž původně souhlasil a který právě jeho vynesl zpět do politického života, v osobách jeho představitelů. Doufá jen, že nebude musit zaplatit tak velkou cenou. Snad. . . Ale i to není a nebude omluva. Neboť i Husák měl možnost zvolit jinou cestu. I jeho bude historie soudit jen podle objektivních výsledků, nikoliv podle úmyslů.

Jednou z hlavních příčin, umožňujících procesy a sektářství, byl způsob uplatňování vedoucí úlohy KSČ, která se stává jediným zdrojem moci ve státě a všechny ostatní orgány a organizace se postupně dle Stalinových « teorií » přeměňují na poslušné převodové páky pro výkon směrnic vedoucí vládnoucí skupiny. Při tom skutečnou moc nevykonává strana jako živý organismus, ale její nejužší vedoucí skupina, která se neustále zmenšuje, až dochází k režimu osobní moci. Strana, respektive její vedoucí skupina si osobuje právo odsuzovat jednotlivce i celé skupiny a sociální vrstvy jako třídní nepřátele a do tohoto pojmu zahrnuje často i děti, které jsou odsuzovány předem a na doživotí za své rodiče a jejich třídní původ. Jakákoliv kritika činnosti strany je považována za zločin, nejdříve u nekomunistů a později především u komunistů. Za těchto podmínek pak strana rozhoduje dokonce o rozsudech u soudů, včetně rozsudků smrti, a to ještě před započítím procesů!

V této souvislosti je nutno obrátit pozornost čtenáře na skutečnost, že dokument pojednává převážně jen o procesech s komunistickými funkcioněři, jak mu bylo uloženo plénem ÚV KSČ. Je opět především povinností nás, československých komunistů, vyjádřit, že *stejně rozhořčení sdílíme nad prefabrikovanými procesy a nezákonnostmi vůči příslušníkům jiných stran a nekomunistům.* Neboť nekomunisté byli prvními oběťmi z vůle a procesy s nimi, jako s Dr. Miladou Horákovou a katolickými duchovními byly generální zkouškou a úvodem k procesům s komunisty. Znovu opakují, že nelze popírat, že v ČSSR docházelo v období 1948-1950 k pokusům o sabotáže, o ojedinělé politické atentáty, k snahám zvrátit vývoj směrem dozadu a že do země byli posíláni špióni. Že proto řada zatčení i rozsudků byla oprávněna, neboť odsuzovala porušení zákona. Rovněž tak je přirozené, že radikální odpůrci výstavby socialismu a KSČ nemohli zůstat ve vlivných politických funkcích a že muselo dojít k personálním změnám ve státním aparátu a v celém společenském životě. Je také pravda, že Gottwald a vedení se zpočátku stavěli proti projevům sektářství a necitlivým zásahům, zejména proti zásahům proti inteligenci. Na druhé straně však hlásáním teorie o zostřování třídního boje a hledáním nepřátelského stanoviska v každém odlišném či kritickém názoru přispívali k prohlubování propasti mezi stranou a nekomunisty a vyhrocovali stav do konfliktních situací.

Místo seriózního pokusu najít nové, partnerské formy spolupráce s jinými stranami Národní fronty i společenskými organizacemi, který ještě po únoru 1948 byl stále možný, byly tyto strany a organizace necitlivě přeměněny na převodové páky a bezmocné skupinky, jejichž celý život byl určován ve stranických orgánech a byly zbaveny jakékoliv samostatnosti a důstojnosti, takže se v nich udrželi hlavně zbabělci a kariéristé a myšlenka Národní fronty jako spojení komunistů s bezpartijními a jinými stranami na společné platformě, ale při respektování odlišnosti, byla tak postupně zdiskreditována a pohřbena.

Zvláště drastickým příkladem toho je vztah k sociálně demokratické straně, která přes různé výkyvy šla s KSČ před únorem 1948 i po něm a vlastně umožnila parlamentní řešení únorové krize 1948 a převzetí moci Komunistickou stranou Československa. Přesto začalo zanedlouho po násilném sloučení obou stran, jehož nutnost byla pochybená, pronásledování sociálně demokratických předáků i členů, z nichž mnozí se stali obětí fabrikovaných procesů. Zvláště cynický je příklad B. Laušmana, bývalého místopředsedy vlády, který v roce 1949 uprchnul z ČSSR do Jugoslávie, kde určitou dobu žil, načež byl z Rakouska v roce 1953 unesen pracovníky československé bezpečnosti na území ČSR a uvězněn. Bylo mu slíbeno, že učiní-li veřejné prohlášení o dobrovolnosti svého návratu do ČSR, bude propuštěn on sám i jeho vězněná žena a dcera. Místo toho však byl po tomto vynuceném prohlášení držen dál bez rozsudku ve vězení. Když vedení KSČ ve smyslu tehdejší pozměněné politiky socialistických zemí projevovalo zájem o spolupráci se západoevropskými socialisty, uvažovalo se o Laušmanově propuštění, avšak po změně této situace byl bez důvodu vězněn dál a nakonec odsouzen « pro špionáž » na 14 let vězení, kde zemřel zřejmě násilnou smrtí! To je názorný příklad nenapravitelných škod, které způsobila sektářská a stalinská politika vedení KSČ nejen perspektivě spolupráce komunistů a socialistů v ČSR, ale ve světě vůbec. Je divu, že za této situace socialistické strany kapitalistických zemí měly vážné důvody nevěřit upřímnosti nabídek komunistických stran na spolupráci v boji proti kapitalismu, když na konkrétních příkladech zemí východní Evropy viděly, jak tato dřívější spolupráce je komunisty chápána a pošlapána po komunistickém uchopení moci? A že nejde jen o deformaci minulosti, dnes překonanou, svědčí pokřik, jaký zvedla KSSS a některé socialistické země spolu s domácími dogmatiky, když skupina bývalých sociálních demokratů chtěla po lednu 1968 obnovit sociálně demokratickou stranu jako spojence KSČ a na půdě Národní fronty s úmyslem získat ty, kdo v minulosti zmíněnou právě praxí ztratili důvěru v KSČ a hledali jinou socia-

listickou alternativu? Ještě na sklonku roku 1969 uveřejnilo Rudé právo, Život strany a Tribuna serii článků o sociální demokracii jako « nástroji kontrarevoluce ».

Je slučitelné s tímto hysterickým postojem, když vedení KSSS a některých jiných komunistických stran socialistických zemí se současně snaží navázat přátelskou spoluprací s SPD v NSR, s Labour Party ve Velké Británii, se socialisty v Itálii a v dalších zemích a mluví přitom o « společných zájmech »? Je slučitelné s marxismem, aby se v kapitalistických zemích navrhovala spolupráce a společná akční jednota mezi komunisty a socialisty a v socialistických zemích samotná existence socialistických stran byla považována za projev kontrarevoluce a její příslušníci zavíráni jako fašisté nebo zločinci?

Proto je pochopitelné, že jedním z hlavních nových znaků polednové politiky v Československu 1968 byl *pokus o vytvoření nových, skutečně rovnoprávných partnerských vztahů mezi komunisty a příslušníky ostatních politických stran a nekomunisty*, vztahu spolupráce na společné politické platformě posilování socialismu a rozvoje socialistické demokracie, vztahů, které by vylučovaly deformace podobného druhu. V tom také spočíval i mezinárodní význam československého socialismu s lidskou tvář, zejména pro komunisty a socialisty západní Evropy.

Jestliže vládnoucí skupina v KSČ si osobovala právo rozhodovat o všem, co se týkalo všech občanů, včetně o rozsudcích soudů v případech komunistů i nekomunistů, jeví se jako největší pokrytectví její pokus prohlašovat otázku rehabilitací politických procesů za « vnitrostranickou » záležitost, která má být před veřejností utajena.

V této souvislosti se bude jistě čtenáři dokumentů jevit jako problematické hodnocení některých vedoucích činitelů KSČ, jako Kl. Gottwalda. Je otázka nejen historická, ale i etická, zda lze hodnotit celkové dílo státníka pozitivně s výjimkou několika let nebo částí jeho činnosti, jejímž výsledkem však byly početné politické vraždy komunistů a ještě k tomu jeho nejbližších spolupracovníků? V normálním životě je občan souzen za jediný sločin, který spáchal ve svém životě, přesně podle jeho rozsahu, při čemž se jeho dosavadní bezúhonný život bere nanejvýš v úvahu při výměře trestu, jehož ho však nikdo nemůže zprostit. Neboť jaké morální právo jsme pak měli my, českoslovenští komunisté, kritizovat a odsuzovat T. G. Masaryka jako presidenta první republiky, když za jeho vlády — která ovšem není bez konfliktů a protikladů — *nebylo v kapitalistické československé republice zabito tolik komunistů jako za vlády Kl. Gottwalda a v socialistickém státě?* To se pochopitelně tím více týká hodnocení činnosti J. V. Stalina, který je u příležitosti 90. vý-

ročí narození hodnocen sovětským tiskem jako velký státník, který má zásluhy o upevnění sovětské moci a likvidaci « opozičníků » (!) a teprve v posledních letech svého života se dopustil « vážných chyb »! Není také náhodou, že v únoru 1970 je Klement Gottwald nekriticky oslavován v okupovaném Československu a že dokonce jedna z obětí jeho represálií, Gustav Husák, jde k jeho hrobu vzdát čest jeho « nesmířitelnému postoji vůči nepřítelům »!

Velmi poučné je sledovat z dokumentů, jaké je *schema vzniku procesů tohoto typu*. Ponecháme-li stranou tlak a směrnice z Moskvy, které ovšem sehrály rozhodující počáteční úlohu podnětu, jakož i linii Informbyra, které dávalo procesům a hledání nepřitele ve vlastních řadách ideologické posvěcení a zdůvodnění, i tlaky některých dalších socialistických zemí, zvláště Maďarska a Polska, které zobecnily své procesy jako součást mezinárodního spiknutí, jehož středisko se podle nich musí (!) nacházet v Československu, pak se nám objeví asi toto schema:

1) Vedení strany nejdříve vytyčí okruh úchylek, které jsou protistranické a proto musí být potírány (buržoasní nacionalismus, antisovětismus, revisionismus, sionismus, titoismus, sociáldemokratismus, slánština atd.);

2) proti těmto úchylkám se zahájí kampaň na všech frontách, jejich projevy jsou hledány ve všech oblastech a ideologicky « rozbity a odhalovány »;

3) potom se začnou hledat konkrétní nositelé těchto úchylek a jmenovat jednotlivě a pokud možno spojovat ve skupiny a centra;

4) na to vznikne požadavek sebekritiky « odhalených » a kritizovaných, neboť tím pomohou straně zbavit se těchto chyb a dokážou svůj poctivý komunistický postoj;

5) po provedení sebekritiky vzniká — často zdola, z organizací, nebo pomocí « hlasu pracujících » v tisku — požadavek, aby tito představitelé, kteří konečně pochopili své chyby a přiznali je, byli potrestáni, nebo obecněji, aby strana z toho vyvodila potřebné důsledky;

6) následuje zbavování stranických a státních funkcí postižených, často postupně od vysokých k nižším, ale ještě důležitým, někdy přímo od vysokých « do výroby », to všechno doprovázeno kampaní v tisku, kdy jsou postižení kritizováni, napadáni a obviňováni, aniž mají možnost se bránit, pokud nechtějí stále provést « upřímnou sebekritiku » a děkovat straně za to, že jim pomohla pochopit jejich chyby a zločiny;

7) současně se objevují hlasy — pečlivě řízené ze zákulisí —, žádající, aby takové chyby i přečiny nezůstaly bez potrestání, neboť

vlastně způsobily spoluobčanům velké škody a když se trestá malý zloděj, nemůže zůstat nepotrestán ten, kdo odpovídá za milionové škody;

8) pak dochází k zatčení — někdy ovšem již v předchozích etapách a bez předběžné veřejné kritiky —, aby se řádně vyšetřila činnost obviněného a nemohl být «škodlivě ovlivňován» nebo šetření jiných «rušit»;

9) zatčení je rozhodující etapa, neboť jakmile se někdo dostane do rukou bezpečnostních orgánů, musí se dříve nebo později, za použití většího či menšího nátlaku, přiznat ke zločinecké činnosti — neboť bezpečnost je toho názoru, že kdo byl jednou zatčen, nesmí být propuštěn jako nevinný, neboť by se tím narušila důvěra v bezpečnostní orgány. Někdo se přiznal proto, že věřil, že tím slouží straně, jiný proto, že uvěřil slibům, že se mu nic nestane, a některý proto, že nemohl mučení vydržet fyzicky. Ti, co měli sílu se nepřiznat, byli souzeni neveřejně a byli drženi ve vězení nejdéle;

10) po přiznání se pak vypracoval skutečný scénář procesu, sestavila «skupina» nebo «centrum», přizpůsobily výpovědi, které se pak všichni — včetně svědků — museli naučit zpaměti;

11) scénář procesu byl projednán a schválen před procesem vedením strany, které současně rozhodlo (předem!) o výši trestů a uložilo bezpečnosti a soudu vše provést. (V případě procesu s tzv. «centrem» dokonce vedení strany předem rozhodlo o odvolacím řízení i o odmítnutí žádosti o milost!!!);

12) před procesem a v jeho průběhu se organizuje masová psychóza, která vyúsťuje v požadavky a rezoluce, žádající «nejvyšší tresty» pro obviněné;

13) na základě «přiznání» obžalovaných, kteří se sami obviňují z nejtěžších zločinů, a «jménem lidu» se vynáší rozsudek, který obžalovaní přijímají jako «spravedlivý trest».

Tento postup byl použit ve všech socialistických zemích, ale v Československu zvláště zdokonalen a uplatněn v nebyvalé míře. Jak vyplývá z předkládaných dokumentů, bylo v jednom období rozsudků smrti tolik, že ministerstvo spravedlnosti muselo žádat mírnější «tempo», aby vůbec mohly být technicky provedeny! A to se dělo v zemi s demokratickými tradicemi, sympatiemi obyvatel pro socialismus a přátelstvím k SSSR, s vyspělým průmyslem a vysokou kulturou! Zde je také klíč k pochopení toho, proč 15 let později, po sovětské okupaci v srpnu 1968 se najednou našla tak početná skupina «kolaborantů». Svět byl překvapen, neboť viděl na jaře a v létě 1968 podivuhodnou jednotu lidu a strany. Nemohl však

vidět, že tito lidé, kteří měli důležité funkce v bezpečnosti, armádě, soudnictví, ve stranickém a státním aparátě a kteří byli různými formami spjatí s politickými procesy — se dívali s nedůvěrou a nevráživostí na demokratizační proces po lednu 1968 a snažili se jej všemožně brzdit a zastavit. Ač tento proces byl vůči nim velmi lidský — některé z nich jen zbavil vedoucích funkcí, většiny se ale materiálně nedotknul — viděli v něm svého nepřítele. Báli se o své pozice, které mnozí z nich získali právě svou horlivostí v době velkých politických procesů. Většinou neměli odvalu vystoupit proti polednové politice veřejně a proto vyčkávali. Brutálnost okupace v noci na 21. srpna 1968 mnohými z nich otrásla a nějakou dobu se zdálo, že jdou s lidem. To však trvalo jen krátkou dobu. Brzo pochopili, že okupace a jí vnucený režim jim dává « životní šanci » udržet se v pozicích a ještě získat lepší. A také se pomstít — za to, že byli po lednu 1968 kritizováni, že bylo příliš mnoho svobody a že se směla říkat pravda — také o politických procesech —, která je ohrožovala.

Někdo může namítnout, že procesy poznamenaly konec konců jen krátký úsek poválečné historie Československa, jmenovitě období 1949-1954, a že proto nejsou pro ni hlavní a charakteristické. Konformní historikové budou jistě v tomto roce 25. výročí osvobození psát dlouhé úvahy o tom, že « v celku » byl vývoj pozitivní a nelze jej jednostranně očerňovat vytrháváním « jednotlivých chyb » a « episod ». A my, kteří považujeme za svou povinnost říci pravdu, budeme jistě obviňováni, že chceme záměrně « očerňovat slavných 25 let, charakterizovaných úspěchy a vymoženostmi ».

Je pravda, že politické procesy jsou jen částí velkého a složitého procesu historických přeměn, které přinesly též pozitivní výsledky. Avšak *politické procesy se staly GANGRÉNOU, která prostoupila všemi údy československého života, rozežírala je, ochromovala a pohlcovala všechno zdravé, co se současně v tomto organismu odehrávalo.* Poznamenaly tragicky celé úsilí o výstavbu socialismu, diskreditovaly jeho myšlenky u obyvatelstva doma i ve světě tím, že odhalily rozpor mezi PŘEDSTAVOU o socialismu jako spravedlivějším řádu a PRAXÍ či Realitou, která se dopouštěla horších zločinů než buržoasní řád předmnichovské republiky. *Procesy se tak staly zdrojem SPOLEČENSKÉ KRIZE, která se projevovala střídavě otevřeně i latentně po celých dvacet let a která vyvrcholila v prosinci 1967 a v lednu 1968.* Svým negativním působením nahrávaly skutečně pravicovým antisocialistickým silám, dávaly jim argumenty pro jejich propagandu, stávaly se zdrojem ANTIKOMUNISMU, mnohem účinnějšího než byly všechny akce domácích i cizích reakčních kruhů.

Důsledky procesů se projevily negativně ve všech oblastech:

— *nastolily subjektivismus v hospodářství, odvedly pozornost od skutečných příčin hospodářských potíží svalováním viny na tak zvané zrádce, revizionisty, nacionalisty a sionisty, a přispěly k upevnění tak zvané ocelové a železné koncepce československého hospodářství, jež zavinila jeho dnešní hlubokou krizi;*

— *způsobily masovou LIKVIDACI komunistických kádrů a odborníků, oddaných socialismu, ale také odborně kvalifikovaných, a jejich nahrazení lidmi sice poslušnými, ale většinou nezkušenými a neschopnými, což mohlo jen prohloubit potíže mladého socialistického státu;*

— *zdůvodnily potřebu nastolení tuhého centralistického způsobu řízení státu, hospodářství i strany, který se stal překážkou rozvoje a paralyzoval počáteční aktivitu mas, vyloučil je zcela z účasti na vládě a vedl tak k apolitismu a odcizení;*

— *vedly k úpadku jakékoliv důvěry v právo a spravedlnost, v socialistickou justici, kterou zcela zdiskreditovaly a uvrhly občany do právní nejistoty;*

— *zdeformovaly vztahy mezi lidmi a vedly ke ztrátě takových společenských hodnot jako je soudružství, přátelství, čestnost, pravdivost. Stín podezření se položil mezi přátele a soudruhy, kteří se znali desetiletí. Zmizela nejcennější vlastnost komunistů a revolucionářů — SOLIDARITA. Kdo byl jednou obviněn a zatčen, zůstal zcela sám a byl proto předem odsouzen.*

Pro to vše ležely procesy na celé československé společnosti jako BALVAN, o němž všichni věděli, že musí být odvalen, aby společnost mohla znovu dýchat a žít. To vedlo k tlaku na provedení REHABILITACÍ.

Nejdramatičtější částí předkládaných dokumentů je líčení HISTORIE REHABILITACÍ a příčin, proč bývalé vedení KSČ všemožně brzdilo jejich důsledné provedení, ačkoliv od zatčení a výpovědi vyšetřovatele Doubka v dubnu 1955 vědělo celé tehdejší předsednictvo ÚV KSČ, že hlavní politické procesy byly zcela vykonstruovány, že zatčení byli donuceni k falešnému přiznání fyzickým násilím a že tudíž šlo o porušení práva a spravedlnosti a že všichni odsouzení a popravení byli dobrými komunisty, kteří se snad dopouštěli chyb, ale nebyli ani zrádci ani zločinci.

Zvláště otřesné je zjištění, že ještě po té, co zemřel Stalin a byl zatčen Berija a kdy byli vedoucí KSČ sovětskými místy informováni o minulých masových represáliích v Sovětském svazu, dopustili, aby byl odsouzen a v roce 1954 popraven bývalý náměstek ministra

bezpečnosti, španělský interbrigadista a předválečný komunista O. Závodský! To nelze nazvat jinak než holou vraždou! Zahanbující je také skutečnost, že nechali jeho manželku ještě bojovat o záchranu jeho života cestou milosti presidenta republiky v době, kdy její muž byl již popraven! Tyto způsoby, spolu s celým systémem fyzického ničení politických vězňů, kteří mají v socialismu ve vězení horší podmínky než kriminální zločinci a kteří nemají nárok na takové výhody, jež politickým vězňům zaručuje normální buržoasní systém, jsou nesmazatelnou skvrnou na prapuru spravedlivé věci socialismu a komunismu. Je proto povinností všech, kdo to myslí se socialismem vážně, proti tomuto vředu bojovat. A naopak, *každý, kdo se pokouší tyto věci zlehčovat či bagatelisovat, stává se spoluvinníkem a pomáhá tomu, aby tyto deformace dále přežívaly, přezimovaly a pak se znovu objevily na scéně, jako se to stalo při invasi v srpnu 1968 a potom.* Proto je také povinností číst tyto dokumenty, aby se již nikdy nemohlo stát, že se bude někdo v ČSSR vymlouvat, že NEVĚDĚL, a zamyslet se nad tím, proč nové vedení KSČ, dosazené sovětskou intervencí a udržované z vůle vládnoucí skupiny v Moskvě, odmítlo tyto dokumenty publikovat a pokračuje tak v politice režimu A. Novotného.

Hlavní příčinou, proč staré vedení KSČ po desetiletí brzdilo rehabilitaci nevinných obětí, je ta, že v průběhu procesů a po nich se ZFORMOVALA VLÁDNOUCÍ SKUPINA, která byla spojena politickými procesy a společnou odpovědností za ně. Tato skupina měla rozhodovat o jejich revizi s vědomím, že odhalení skutečné pravdy o procesech by znamenalo její vlastní KONEC. To potvrzuje zásada, stanovená komisí, že «staré orgány ve starém složení nemohou uskutečnit rozchod s chybami staré politiky».

Vedoucím motivem jednání vedení KSČ za A. Novotného byl STRACH, že by odhalení metod procesů a manipulace znamenal i odchod těch, kdo se na jejich provádění podíleli. Vystaveni tlaku zahraniční i domácí veřejnosti a prosakujících zpráv a stížností pokoušeli se řešit rehabilitace takovým způsobem, aby nevinní lidé byli sice dříve nebo později propuštěni, ale aby se nesahalo na podstatu procesů. Odůvodňovalo se to dokonce obavami, aby odhalením PRAVDY NEBYLA OSLABENA AUTORITA STRANY A SÁM SOCIALISMUS! Tak se tedy jimi vytvořený režim dostal do vlastního zajetí: postavil svou existenci na lži a nyní předstíral, že její odstranění může vést i k ohrožení samotného socialismu. (Představitelé stalinského pojetí socialismu vůbec rádi ztotožňují sebe se socialismem a jsou vždy ochotni vydávat kritiku svých činů za kritiku socialismu jako systému. Proto likvidují jakoukoli kritiku velmi jednoduše tím, že ji označí za antisocialistický útok. Představitelé vedoucí skupiny v KSSS pak toto pojetí rozšiřují tím, že každou kritiku

sovětského vedení prohlašují automaticky za projev antisovětismu). Tento aspekt je sice možno chápat z hlediska taktiky, ale v konfrontaci se skutečnými cily socialismu ukazuje bezednou propast mezi socialismem, jak jej chápali Marx, Engels, Lenin a další revolucionáři, a jeho podobou, jak se vytvořila v SSSR a ve většině zemí střední a východní Evropy.

A nemohlo být ani jinak. Přes změny v určitém uvolnění situace, nedotčeno zůstalo uplatňování mocensky pojaté vedoucí úlohy strany, koncentrace moci v rukou úzké skupiny a jednotlivce, organizátoři represí a procesů seděli dál ve vedoucích funkcích a dokonce se podíleli na rehabilitacích. *Bylo stále jasnější, že bez podstatné změny politického systému, který umožnil procesy, a bez změny vedoucích orgánů by nebylo možné provést důslednou rehabilitaci a vytvořit záruky proti opakování podobných tragedií.*

Proto také všechny hlasy pro rehabilitaci byly potlačovány tvrdými disciplinárními tresty. Dokument uvádí jako příklad tak zvanou Lukešovu «jugoslávskou skupinu» z roku 1961. Poněvadž jsem patřil rovněž do této «skupiny», je zajímavé popsat její vznik, neboť vrhá světlo do zákulisí této akce. V září 1961 byla povolána na ÚV KSČ skupina několika desítek komunistů, odděleně po 4-5, pod záminkou, že jsou pozváni na poradu. Já sám jsem byl pozván k tehdejšímu vedoucímu mezinárodního oddělení ÚV KSČ Laštovičkovi, který mne vyzval, abych mu vyprávěl, co je nového v Mezinárodním svazu studentstva, jehož jsem byl tehdy předsedou. Avšak uprostřed vyprávění mne přerušil s tím, že ve vedlejší místnosti chtějí se mnou mluvit nějací soudruzi. Těmito soudruhy byli tehdejší vedoucí bezpečnostního oddělení ÚV KSČ Mamula, bývalý náměstek ministra vnitra (později ministr) Kudrna a řada dalších. Rozhovor ovšem začal bombou: mám se přiznat ke stykům s cizím vyslanectvím! Když jsem odpověděl, že nic takového mi není známo a proto se nemohu přiznat, dozvěděl jsem se teprve, oč jde: prý se stýkáme jako protistranická skupina s Jugoslávci, vychvalujeme jugoslávský model socialismu, pochybujeme o správnosti politických procesů (v roce 1961!) a že jeden z nás, Klement Lukeš, se již přiznal, že byl placen jugoslávským špiónem! Pro mne to bylo tak nečekané a tak nesmyslné a obłudné, že jsem měl pocit, že se zhroutil svět! Pracoval jsem v té době přes dvacet let ve straně, byl jsem za své přesvědčení vězně gestapem, matka zahynula v koncentračním táboře, když byla zatčena spolu s mým otcem jako rukojmí, jelikož jsem od roku 1941 žil v ilegalitě; po osvobození jsem plnil všechny úkoly, často až příliš horlivě a naivně — a najednou jsem obviněn ze škůdcovství! A to všechno je možné po XX. sjezdu KSSS! Přiznám se, že po první obraně jsem začal zpytovat své svědomí, co všechno jsem dělal špatně

a jak to, že jsem neodhalil, že můj přítel může být špiónem. Musel jsem celý den sedět v budově ÚV, i na záchod se mnou chodil strážný a nebyl jsem si jist, zda večer budu spát doma či v Ruzyni. A. Novotný později potvrdil, že tehdy byl předložen předsednictvu ÚV KSČ ministerstvem vnitřní záležitostí vážný návrh, abychom byli postaveni před soud jako skupina a záleželo zřejmě jednak na výpovědích jednotlivých lidí i na tom, co se odehrávalo v pozadí. Neboť v průběhu našeho vyšetřování se konal XXII. sjezd KSSS, který obrátil pozornost od Jugoslávie zcela jinam, na Albánii a přes ni na Čínu. Tím zřejmě padla celá konstrukce skupiny, jež měla přizívit protijugoslávskou kampaň, a její členové byli pak potrestáni jen stranickými tresty, mnozí vyloučením ze strany a odsunem «do výroby». Je však zajímavé, že znovu, po deseti letech, měl být do «spiknutí» zapleten labouristický poslanec K. Zilliacus, který již v Slánského procesu figuroval jako «špión». Podle sdělení B. Laštovičky jsme prý jako skupina poslali dopis Zilliacovi se žádostí, aby vyvinul nátlak na vedení KSČ pro rehabilitaci Slánského a revizi procesu. Měl jsem pak později příležitost setkat se s Zilliacusem na konferenci u kulatého stolu poslanců z Východu a Západu a ptal jsem se ho, zda dostal nějaký podobný dopis. Odpověděl mi záporně.

Já osobně jsem tehdy přiznal, že jsem se stýkal přátelsky s jedním jugoslávským novinářem, který dočasně působil v Praze, se kterým jsem se znal z doby, kdy byl místopředsedou Svazu jugoslávských studentů. Neviděl jsem v těchto stycích nic závadného, tím spíše, že jsem byl předsedou Mezinárodního svazu studentstva a patřilo k mým povinnostem stýkat se se všemi novináři. Často jsme diskutovali o jugoslávské politice a příčinách napětí mezi Jugoslávií a KSSS a ostatními socialistickými zeměmi. Diskuse to byly velmi otevřené i vzájemně kritické, ovšem neměly nic společného s předáváním nějakých «informací» o vnitřní politice. Při jednom výslechu odpověděl Mamula na mé tvrzení, že přece Jugoslávie je také socialistickou zemí, že «jsou všelijaké socialismy, dokonce i Násir si říká socialista»!

V dokumentech stojí za povšimnutí zmínky, jak vedení KSČ přistupovalo k rehabilitacím jen pod vnějším tlakem zevnitř i zvenčí. To potvrzuje význam *mezinárodní solidarity v boji proti nezákonnostem*, i když její výsledek se může někdy projevit až později. Vzpomínám si, jak při první návštěvě Alžírka mi tehdejší ministr zahraničí Mohammed Khemisti svědčil, že po jeho zatčení v roce 1957 mu zachránila život kampaň veřejné solidarity, kterou vedl Mezinárodní svaz studentstva a ostatní mezinárodní i národní studentské organizace, neboť jinak by byl zmizel bez soudu. Její význam potvrdil v roce 1969 zájem světové veřejnosti o zdravotní stav televizního kome-

vládnoucí skupině a schopnost zakrývat všechny pochybnosti bezvýhradnou vírou v usnesení vyšších stranických orgánů.

Tímto procesem se strana stále více odcizuje svému poslání a cítění členů a mas, jejichž důvěru ztrácí a není schopna získat či obnovit a proto se uchyluje stále více k mocenským prostředkům, od cenzury a omezování svobody informací, cestování a shromažďování až po zbavování funkcí, vylučování a potom zatýkání, odsuzování a dokonce fyzické likvidace, jak k tomu došlo v padesátých letech. *Úměrně s tím roste úloha a pravomoc i politický vliv orgánů bezpečnosti*, jimž vedoucí skupina svěřuje úkol « chránit » existující stav a již stále více zaměřuje proti nepřátelům ve vlastních řadách. Tak se vedení opírá o bezpečnost, které dává pokyny, koho sledovat, zatknout, vyšetřovat, a naopak, bezpečnost zase dodává nové podklady o nových « spiknutích a nebezpečích » uvnitř strany, jimiž se vedení musí zabývat a z nichž pak vychází ve svých politických analýzách. Je pochopitelné, že strana se tak přeměňuje z živého, revolučního organismu, kterým kdysi byla, v uzavřenou sektu, v níž rozhoduje hlavně aparát a kde se nejlépe daří t.zv. « lidem v pozadí », intrikánům, kariéristům, kteří všichni tohoto systému dovedou využít, zatím co přesvědčení komunisté podléhají depresím, pochybnostem, vnitřním rozporům a demoralizaci, pokud se přímo nestávají obětí represí.

Původci i obhájci deformací se vždy ohánějí t.zv. *demokratickým centralismem*, tvrdíce, že je nezbytnou součástí leninského pojetí strany. Nechci vstupovat na tomto místě do sporu, jaké bylo a jak se vyvíjelo Leninovo pojetí revoluční strany, jež bylo značně odlišné od stalinského pojetí. Je nesporné, že revoluční strana, nechce-li být jen diskusním klubem, musí mít svou revoluční disciplínu a pevnou organizaci, založenou na tom, že menšina se podřizuje většině a musí plnit usnesení, přijatá většinou. Ovšem tento systém byl zcela zdeformován. Především proto, že za rozhodnutí většiny se vydávala rozhodnutí úzké vládnoucí skupiny ve straně, jež si osobovala právo mluvit za celou stranu a čas od času uspořádala dokonale připravené a naaranžované sjezdy, kde si svá rozhodnutí nechala schválit a velkodušně se dala zvolit opět do vedoucích funkcí. Kromě toho Lenin zdůrazňoval, že před rozhodnutím musí mít každý člen strany právo se k návrhu vyjádřit — proto se říká demokratický centralismus. Někteří však rádi považují slovo « demokratický » za ozdobný přívlastek.

Historická zkušenost s procesy však ukázala, že *demokratický centralismus může být snadno zneužit k tomu, aby se členům strany vnutily deformace a nesprávná usnesení*, čímž se členové strany stávají spoluvinníky, ač byli oklamáni. Proto nejen v tomto dokumentu,

ale i v návrhu nových stanov KSČ, který měl být předložen XIV. mimořádnému sjezdu KSČ (viz «Panzer überrollen den Parteitag», Europa-Verlag, Wien, 1969), se vycházelo z této tragické zkušenosti a navrhovalo se, aby člen strany měl právo si zachovat svůj odlišný názor — při plnění usnesení většiny —, mohl jej dále obhajovat, spojovat se k tomu cíli s jinými členy strany, prostě *aby demokraticky mohla dnešní menšina stát se silou svých argumentů zítěžší většinou*. Protože nezákonnosti byly umožňovány také tím, že komunisté-soudci, pracovníci bezpečnosti i komunisté-poslanci atd. byli vázáni stranickou disciplínou, příkazy vedoucí skupiny provádět a pro ně hlasovat, i když věděli, že jsou nesprávné, dokument komise vytyčuje *právo pro komunistu odmítnout plnit usnesení, které je v rozporu s ústavou nebo se zákonem socialistické republiky*.

Rovněž tak *požadavek IDEOVÉ JEDNOTY strany a společnosti byl často v minulosti záminkou k prosazování slepé poslušnosti nebo nekritické víry i zakrývání skutečných rozporů*. Proto dokumenty správně stanoví jako jednu z důležitých záruk proti recidivě procesu a nezákonností, že *ideová jednota je pozitivním faktorem jen tehdy, když je výsledkem názorového střetávání a když nebrání rozvoji marxistického myšlení*. V tomto duchu stanoví, že *komunista nesmí být za své politické názory ani stíhán, ani sledován*.

Jednou z příčin brzdění rehabilitací byla skutečnost, že ve vedoucích stranických a státních funkcích seděli po leta stále stejní lidé, kteří se nanejvýše pohybovali v jakési uzavřené rotaci «nomenklaturních kádrů» podle systému «škatule hýbejte se». Proto se požaduje právem *OBMĚNA FUNKCÍ po určitém volebním období a stanovuje zásada, aby pracovníci aparátu nemohli tvořit většinu ve volených stranických orgánech*.

Vedle přirozeného požadavku nezávislosti soudu, kontroly bezpečnosti a veškeré výkonné moci se právem připomíná nepřipustnost jakékoli cenzury hromadných sdělovacích prostředků, aby každý občan měl přístup k maximu informací a mohl si tak vytvářet vlastní úsudek a podílet se aktivně na výkonu i kontrole moci a na veřejném životě.

Tyto zásady, jež se staly součástí politiky KSČ v období od ledna do srpna 1968, musely pochopitelně pobouřit skalní představitele policejně-byrokratické formy socialismu. Realizace těchto zásad v praxi by totiž socialismu dala zcela jinou podobu, bližší jeho skutečným cílům. Proto byly v sovětském tisku odsouzeny tyto zásady jako projevy «revisionismu», «oportunismu», «nacionalismu», «sociáldemokratismu», «avanturismu», jež prý ohrožují socialismus. Ovšem autoři těchto obvinění dobře ví, že těmito reformami a změnami se popularita socialismu zvyšovala, že jeho síla

a vliv rostly a že nebyl ohrožen socialismus, nýbrž výsadní postavení a monopolní moc toho zdeformovaného systému socialismu, který vytvořil logicky politické procesy, represe a nezákonnosti. Spolu s tím bylo ohroženo výsadní postavení těch, kdo svou politickou kariéru založili či spojili s procesy a neměli chuť ani odvahu zbavit společnost tohoto tížícího balvanu, aby konečně mohla vydechnout a stát se tím společenstvím « volnosti, rovnosti a bratrství » jak si je komunisté a socialisté představovali a jak pro ně umírali i oběti persekucí, jež ještě v posledních chvílích života věřily, že svým přiznáním a sebeobviněním slouží straně a socialismu!

Jiří Pelikán

ZÁVEŠEČNÁ ZPRÁVA

Zpráva komise ÚV KSČ o politických procesech a rehabilitacích

ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA

ÚVOD

Komise ÚV KSČ pro dokončení stranické rehabilitace předkládá závěrečnou zprávu, která se člení na tři části: I. Politické procesy, II. Revize a rehabilitace, III. Politická odpovědnost.

Obsah závěrečné zprávy je vymezen účelem sledovaného tematu. Nezachycuje všestranný pohled na československý vývoj v poválečném období, ale soustřeďuje se pouze na ty jevy, které úzce souvisejí s politickými procesy a jejich revizí. Z tohoto hlediska lze spatřovat jisté znaky neúplnosti. Rozsah zprávy je ovlivněn také tím, že předpokládáme znalost mnoha událostí a údajů, které obsahovala zpráva tzv. Kolderovy komise a údajů, které byly již publikovány. Proto také je poněkud odlišný způsob zpracování mezi I. a II. částí. Historií revize a rehabilitace se komise zabývala jako první, a proto závěrečná zpráva obsahuje nezbytné množství prvotních faktografických údajů. Komise vycházela také z toho, že členové ÚV KSČ budou mít k dispozici zprávu tzv. Kolderovy komise.

Závěrečnou zprávu komise zpracovala pracovní skupina historiků, právníků a ekonomů. Prostudovali archivní fondy, především ÚV KSČ, které jsou uspořádány, i materiály z osobního fondu A. Novotného a R. Slánského, které byly zpřístupněny. Pracovní skupina se setkala s velkou ochotou a pochopením těch pracovníků archivu ÚV KSČ, se kterými spolupracovala. Nutno konstatovat, že naprostou většinu archivního materiálu měly k dispozici už tzv. komise Barákova a Kolderova. Na rozdíl od jejich činnosti měla komise archivní materiál zpracován podle zásad archivní praxe. Ovšem rozsah archivních fondů, které měla pracovní skupina k dispozici, je přes jeho velikost ještě neúplný. Nejsou kompletní materiály z ministerstva vnitra, vztahující se k procesům a zejména nelze z československých archivů odpovědět na některé otázky spojené s procesy.

Na základě výzkumu zpracovala pracovní skupina studijní informace v rozsahu více než 1500 stran. Zachycují podrobně jednot-

livé významné události i hodnocení důležitých problémů a jevů historie politických procesů a rehabilitace. Jednotlivé studie dala pracovní skupina k vyjádření většině těch soudruhů, o kterých studie pojednává nebo mohou uvedené údaje upřesnit, opravit. Ne u všech soudruhů se setkala pracovní skupina s pochopením a porozuměním. Zmíněné studie se staly podkladem pro závěrečnou zprávu.

Podstatně odlišný charakter má I. a II. část oproti části III. Oddíl Politické procesy a Revize a rehabilitace je pokusem o historicko-politickou studii, jejíž autoři si nemohou činit právo na poslední slovo, ale jsou přesvědčeni, že další výzkum bude mnohé pohledy upřesňovat a prohlubovat a nové souvislosti objevovat. Nelze proto přijmout tyto dvě části závěrečné zprávy jako usnesení, neboť tím by se znemožňoval další výzkum. Třetí část — Politická odpovědnost — má za úkol vymezit odpovědnost za procesy i jejich zdlouhavou revizi a vyvodit z toho politické důsledky, které nemohou nemít podobu závažných rozhodnutí a usnesení.

Pracovní skupina se domnívá, že mnohé poznatky ze studia politických procesů a jejich revize mají velký aktuální význam, zejména při formování politického systému, který by měl mít schopnost zamezit takovým deformacím socialismu, jakými politické procesy byly. Proto doporučuje shrnout tyto poznatky pro potřebu stranických orgánů i členů v jakési « historické poučení ».

I. Politické procesy

Český a slovenský pracující lid ve své naprosté většině usiloval od roku 1945 o socialistickou přestavbu československé společnosti. Šlo o historicky významné období v dějinách obou národů, v němž klíčovým mezníkem byl únor 1948 a vítězství komunistické strany v něm. Tento poválečný proces socialistické revoluce v Československu byl součástí velkého nástupu socialistických sil v Evropě a ve světě pozitivně ovlivněný vítězstvím Sovětského svazu v druhé světové válce.

Socialistická přestavba, která je historickým posláním dělnické třídy, je mnohostranný proces, který zasahuje všechny stránky společenské činnosti. V československých podmínkách, tj. v podmínkách průmyslové země s členitou sociální strukturou obyvatelstva byl tento proces zvláště složitý. Tuto složitost násobila dále skutečnost, že počáteční kroky socialistické revoluce spadaly do období studené války a napjatých mezinárodních vztahů, což značně ovlivňovalo vnitřní vývoj v zemi a zejména socialistické záměry a způsob jejich realizace. Nejen přirozená příslušnost k socialistickému táboru

daná vědomím společných cílů, ale také poučena nedávnou trpkou historií, československá politika spatřovala v socialistickém společenství a jeho obraně zabezpečení státní a národní existence. A tak Československo ve velkém světovém zápase mezi socialismem a imperialismem se stalo aktivním činitelem na straně socialismu a splnilo svoji internacionální povinnost, která byla v souladu s jeho základními národnostními zájmy a potřebami.

V průběhu probíhající socialistické revoluce se uskutečnily takové hluboké společenské změny, které vyústily v novou sociální strukturu obyvatel. Mezi největší úspěchy socialistických přeměn, které se realizovaly z iniciativy a pod vedením komunistické strany, náleží likvidace vykořisťovatelských tříd a tím i likvidace kapitalistického vykořisťování. Tím se naplnil jeden z cílů socialistické revoluce. Hluboké změny v třídní a sociální struktuře obyvatel prováděné vyloučením buržoasních živlů z účasti na politické moci a změnami ve vlastnických vztazích buržoasie a maloburžoasie se realizovaly prostřednictvím třídních sporů a společenských rozporů různého charakteru. Ty se stávaly zdrojem častého společenského napětí. Hloubku společenských rozporů a napětí násobila i řada dalších činitelů, mezi jinými i důsledky studené války.

Každá změna společenského řádu je historickým procesem, který nemůže nebýt poznamenán obtížemi, nevyřešenými problémy, nedostatky i omyly. Také dělnická třída ve svazku s ostatními pracujícími v Československu musela po dobytí moci projít obdobím, ve kterém pod vedením komunistické strany hledala nejoptimálnější řešení společenských problémů a nejlepší formu uplatnění základních principů socialismu. Proces hledání je dlouhodobý, dokonce nepřetržitý, a hlavní obrysy socialistické společnosti je možné vytvořit až poté, když se ustálí společenská struktura obyvatel a společnost získá nutné kvantum poznatků a vlastních zkušeností. Proto chyby, omyly a nedostatky jsou přirozeným jevem tohoto historického procesu a nejsou žádnou zvláštností Československa. Jejich přirozenost spočívá také v tom, že dělnická třída a její spojenci se učí vládnout, poprvé v tak velkém rozsahu se příslušníci těchto vrstev podílejí na výkonu moci, a spočívá také v tom, že proces hledání v malé zemi, jakou je Československo, je silně určován i vnějšími vlivy.

Socialistická přestavba Československé společnosti přinesla mnoho úspěchů. Připomeňme pouze ty, které mají význam pro další vývoj socialismu. Kromě již zmíněné likvidace kapitalistického vykořisťování byla odstraněna sociální nejistota pracujících, která byla charakteristická pro kapitalistický režim. Zmizely skupiny sociálně nejslabších vrstev obyvatel, žijících hluboko pod životním minimem.

V ekonomické oblasti byla vybudována výrobní základna v průmyslu i zemědělství, kterou lze využít po strukturálních přeměnách k dalšímu rychlému rozvoji výroby. Došlo k demokratizaci kultury, která se promítla v neobyčejném zájmu všech vrstev obyvatel o výsledky kultury. Československá kultura dosáhla i významných mezinárodních úspěchů a uznání. V politické oblasti získala dělnická třída a pracující dostatečné množství zkušeností z politické správy obcí, okresů i státu, ať již pozitivních, či negativních, aby jich mohli využít k dalšímu rozvoji socialistické demokracie a k uplatnění své moci. Tento úzký výčet ukazuje, že dosavadní úspěchy socialistické přestavby společnosti vytvořily mimo jiné dostatek zdrojů pro další rozšiřování úspěchů socialismu.

Úspěchy socialismu jsou především výsledkem úsilí a všestranné aktivity většiny pracujících. Je to dílo dělníků, rolníků, inteligence, komunistů i bezpartijních, prostých občanů i funkcionářů strany, národních výborů, masových organizací. Většina z nich nešetřila sil, vyvíjela mimořádné úsilí a přinášela oběti pro splnění ideálů a hodnot socialismu. Celá generace mladých na počátku socialistické výstavby zasvětila těmto ideálům svůj život a své horoucí přesvědčení, oběti a úsilí pracujících bylo násobeno těžkostmi a důsledky studené války, které doléhaly do života každého občana. Upřímná víra ve vítězství socialismu pomáhala tyto těžkosti překonávat. Bez této neobyčejné aktivity, obětí, často i odříkání, bez víry a vědomí o správnosti socialismu, by nebylo výsledků docíleno.

Úspěchy socialistické přestavby byly však vážně oslabeny deformacemi. K největším náležely politické procesy. Nešlo o pouhé chyby či omyly, ale o hlubokou deformaci. Nebyla jediným, ani ne hlavním znakem společenského pohybu, nicméně zasáhla a ovlivnila všechny stránky společenského života. Politické procesy snížily úspěchy socialismu, poškodily jej v očích jeho přesvědčených zastánců doma i ve světě, a ve svých důsledcích znevažovaly úsilí o aktivitu obyvatel. Ve stejném směru působila i pomalá a dlouhotrvající revize a rehabilitace. Všichni ti, kteří nesou odpovědnost za politické procesy a jejich revizi v letech 1955 až 1957, objektivně poškozovali zájmy socialismu. Od počátku existoval přirozený rozpor mezi politickými procesy a jejich revizí a mezi představami většiny pracujících, jejich ideály, vírou v socialismus, úsilím o jeho výstavbu. Tento rozpor se postupně změnil ve zdroj společenské krize a musel být překonán.

Proto strana považovala za nutné se opět po rehabilitaci v roce 1963 vrátit k prozkoumání politických procesů a jejich revize a vyvodit z poznatků důsledky i ponaučení. Je to nezbytné také proto, aby se ukázal rozpor mezi deformací, jakou politické procesy před-

stavují, a skutečným obsahem socialismu, dále rozpor mezi politickými procesy a jejich tvůrci a mezi socialistickými zájmy naprosté většiny obyvatel, aby se ukázal rozpor mezi činy úzkého okruhu vedoucích funkcionářů a výrobců politických procesů a mezi zneužitím důvěry naprosté většiny komunistů v politické vedení, důvěry členů a funkcionářů strany, kteří nemají žádnou přímou odpovědnost za procesy a které je nutné zbavit neoprávněných pocitů viny. Právě tyto skutečnosti a rozpory ještě znásobují velikost odpovědnosti a viny těch funkcionářů a orgánů, kteří se z politického, bezpečnostního, justičního hlediska podíleli na výrobě a revizi politických procesů.

Závěrem znovu připomínáme, že sledujeme pouze problémy přímo spojené s politickými procesy, tedy pouze jednu stránku společenského pohybu a ne hlavní. V tomto smyslu je pohled jednostranný. Nicméně však šlo o deformaci socialismu, a proto může vzniknout dojem, že převažují záporné stránky ve výkladu. Tato skutečnost je dána obsahem tématu a skutečným charakterem politických procesů, nikoliv jeho výzkumem a výkladem.

Politické procesy se rodily jako výsledek vnějších a vnitřních faktorů. Vztah mezi nimi nebyl neměnný. Intenzita jejich působení nebyla vždy stejná a rovnocenná. Zatímco vnější vlivy působily silněji jako bezprostřední impulsy počátku politických procesů s komunistickými funkcionáři, tak vnitřní faktory vytvořily příznivé podmínky pro to, aby impulsy padly na úrodnou půdu, neboť se mohly opřít o projevy nezákonnosti v roce 1948-1949, tj., jež vyústily v politické procesy s nekomunistickými činiteli. Poté vnitřní faktory fungovaly samy, pracovaly jakýmsi samopohybem a hrály stále více samostatnou úlohu. Nakonec samy měly působit jako vnější činitel vůči jiným socialistickým zemím.

Vnější vlivy působily v letech 1953-1956 pozitivním směrem, představovaly impulsy, které vyzývaly k zastavení rozjeté výroby politických procesů a k rehabilitaci již provedených nezákonností. Vnitřní faktory, především politické vedení tyto významné impulsy ignorovalo a nevyužilo jich.

1. *Mezinárodní souvislosti.*

Krátce po skončení druhé světové války se spojenecká protihitlerovská koalice začala rozpadávat. Společné protifašistické zájmy nebyly natolik silné, aby ji dokázaly udržet i po vojenské porážce Německa a Japonska. Arénou narůstajících střetů stávala se Evropa, zejména ta její část, kde se stýkaly hranice formujících se protikladných světů.

Východiskem politiky USA vůči Sovětskému svazu se postupně stala doktrina «zadržování komunismu», formulovaná systematicky v průběhu roku 1947. Spočívala na tezi o vzrůstu sovětského vlivu, o expansionismu SSSR, proti němuž je nutno postavit dostatečnou sílu všude, kde chce útočit na zájmy stabilního míru. Znamenalo to m.j. nepřipustit Sovětský svaz k rozhodování o stěžejních světových problémech, nedopustit další rozšíření jeho zájmových sfér, respektive snažit se tyto sféry zužovat. Duch této linie se projevoval v řadě aktů a tendencí charakteristických pro evropskou politiku USA v prvních poválečných letech. K nejvýznamnějším patří Trumanova doktrina a Marshallův plán, později řešení německé otázky a vznik NATO. V hospodářské oblasti počaly nejdříve USA a po nich i další kapitalistické státy uplatňovat politiku diskriminace a embarga vůči socialistickým zemím. Ty zvláště tíživě dopadly na československé hospodářství.

Zostřování mezinárodních vztahů bylo z americké strany doprovázeno reakčním zákonodárstvím, namířeným dovnitř vlastní země. Mezi tehdejšími akty smutně posnul zákon o kontrole loajality, podepsaný Trumanem v březnu 1947. Umožnil nejrůznější formy pronásledování demokratických sil, podněcoval atmosféru podezírání a byl výrazným nástrojem stupňovaného antikomunismu.

Období mírové spolupráce končilo a vystřídal je vztahy studené války. Svět se rozdělil do dvou třídně protichůdných táborů — socialistického a kapitalistického. Oba tábory se snažily zformovat a upevnit svoje vlastní řady. Napětí ve světě vzrůstalo. Studená válka přerostla ve válku v Koreji a očekával se další válečný požár, tentokrát v Evropě. Představitelé obou táborů počítali s možností velkého válečného konfliktu v polovině padesátých let. Na obou stranách rozděleného světa se stupňovalo zbrojení. Duch studené války plodil válečnou psychózu, obavy z nebezpečí konfliktu a vyvolával napětí nejen mezi státy obou táborů, ale i uvnitř zemí, v jejichž čele stály dvě velmoci — Sovětský svaz a USA. Zostřování mezinárodního napětí se dělo nejen činy kapitalistického světa, zejména USA, ale také akty zahraniční politiky socialistického tábora, jak prohlásil na XX. sjezdu KSSS A. Mikojan: «že jsme se v zahraniční politice v minulosti dopouštěli těch či oněch chyb a že se někdy zostřovaly vztahy i naší vinou».

Sovětský svaz se v důsledku americké politiky ocitl v jisté defenzivě a izolaci. Postupně byl zbaven možnosti spolurozhodování v západním Německu a stejně i v Japonsku, opět v blízkosti svých hranic. Ve čtyřstranných spojeneckých institucích, pokud se ještě držely při životě, narážel na sjednocenou frontu západních zástupců.

Země socialistického tábora reagovaly na podmínky studené války upevnováním svých řad a zabezpečením vlastní branné síly. Důležitým prostředkem sjednocení socialistického společenství bylo Informační byro devíti komunistických stran, Rada vzájemné hospodářské pomoci a koordinace mezinárodních postojů. Sjednocování socialistického tábora se realizovalo na základě uplatnění sovětského způsobu organizace a řízení společnosti ve všech lidových demokraciích. Tato praxe byla v rozporu s dřívější teorií o specifických cestách socialismu, kterou odsoudilo Informbyro i vedení komunistických stran socialistických zemí a prohlásilo za nepřátelskou. Při formování socialistického tábora se objevily prvky porušování zásad proletářského internacionalismu ve vztazích mezi socialistickými státy, jak je odsoudil ÚV KSSS v rezoluci z 30.8.1956.

Představitelé socialistického tábora předpokládali, že během krátké doby může dojít k válečnému konfliktu ve světě. Proto vynakládaly socialistické státy mnoho prostředků a úsilí pro vybudování moderní vojenské techniky a na vlastní přípravu. Disponovaly mohutnou pozemní armádou, vyzbrojenou konvenčními zbraněmi a rozmístěnou zčásti v Evropě, kde proti ní dosud nestála žádná ekvivalentní síla. V roce 1949 vyzkoušel SSSR atomovou pumu, a tak zlomil monopol, kterým až dosud Spojené státy disponovaly. SSSR si ovšem uvědomoval obrovskou ekonomickou převahu Spojených států a skutečnost, že v poměrně krátké době může tato převaha radikálně zvrátit vojenský poměr sil, zejména dojde-li, jak se dalo předpokládat, k zapojení obnovované západoněmecké armády do ozbrojeného kontingentu západního světa. Válečným přípravám USA chtěl čelit důslednými a včasnými opatřeními, a to využitím nejen vlastních vnitřních zdrojů SSSR, nýbrž patřičně koncentrovaného a centralizovaného potenciálu celého socialistického společenství.

Jestliže existovala tendence izolovat socialistické země od řešení evropských i světových problémů, jestliže se definitivně hroutily naděje na jakýkoli druh revoluční krize v západní Evropě, pak všestranná mobilizace socialistických států a zesílení sovětského vlivu v hranicích socialistického společenství měla tyto nevýhody vyvažovat.

Zostřování mezinárodních vztahů oživilo teorie a praxe stalinismu, odsunuté v době války a krátce po ní částečně do pozadí, naprosto však nezapomenuté.

Ve vztahu k politickým procesům měla prvořadý význam neodůvodněná podezření, jejichž ideologickým vyjádřením byla teorie o neustále se zostřujícím třídním boji. V okamžiku, kdy se začaly zostřovat mezinárodní vztahy, nabyla tato teorie síly a působnosti

a obohatila se o řadu prvků, vycházejících z nové situace. Definitivní rozpad protifašistické koalice, protisovětský a protikomunistický kurs nastoupený v USA byl v socialistických zemích postupně provázen podezřením vůči každému, kdo se v minulosti za podstatně jiných podmínek dostal do styku s politickými, administrativními či vojenskými institucemi kapitalistických zemí. Stačil však i jakýkoli delší pobyt na Západě nebo příbuzní v této oblasti. Část z takto inkriminovaného okruhu osob zastávala v některých socialistických zemích odpovědná místa. Tím se zdánlivě naplňovala teze o nejnebezpečnějším nepříteli se stranickou legitimací a ve vysoké funkci.

Vznikla představa o vzájemné souvislosti a komplexnosti nepřátelské činnosti. Podle ní šlo o všeobecné, permanentní spiknutí imperialistů proti všem socialistickým zemím, jehož významnou součástí bylo získávání a nasazování špiónážních agentů. Přitom čím vyspělejší a významnější lidově demokratický stát, tím soustředěnější nápor, tím vyšší funkce se snaží agenti cizích rozvědek dosáhnout. Podle této představy není možné, aby se škůdci a špióni nacházeli jen na vedoucích místech např. v Maďarsku a v Polsku, nikoli však v Československu jako zemi průmyslově vyspělejší a v minulosti úžeji spojené se Západem.

Vznik a průběh studené války přispěl mnoha formami k vytvoření atmosféry politických procesů namířených dovnitř komunistických stran. Ale tuto atmosféru i vlastní procesy nelze připsat jen na vrub zhoršených mezinárodních vztahů. Studená válka mohla mít proto tak mocnou sílu vnějšího podnětu, že deformace v metodách socialistické výstavby a postupující deformace politického systému dobře připravily půdu. Teorie oživené a modifikované studenou válkou dále tyto deformace umocňovaly. Počátkem padesátých let pak oba uvedené klíčové faktory vnější i vnitřní postupovaly ruku v ruce.

Praktickou realizaci uvedené politiky a teorií zprostředkovávalo v socialistickém společenství několik činitelů, mezi nimi především Informační byro komunistických a dělnických stran založené v roce 1947. V jeho činnosti se stále více uplatňovaly centralistické a sektářské tendence, nediferencovaný přístup k nekomunistickým politickým silám a také zvýšená podezíravost dovnitř komunistického hnutí.

K vrcholným bodům těchto tendencí patřila roztržka s Jugoslávií, která se ve své závěrečné podobě uskutečnila na půdě Informačního byra. Rezoluce o Jugoslávii přijaté v roce 1948 a pak znovu v roce 1949 mířily proti dřívějším úvahám o specifických cestách k socialismu, pronikavě a nepřívznivě ovlivňovaly politický život, zejména realizaci teorie o zostřování třídního boje. Rezoluce o KS Jugoslávie vedla k hledání a odhalení těch vedoucích činitelů ve

všech stranách, kteří se jakýmkoli způsobem ať skutečným či fiktivním přibližovali jugoslávským postojům.

Výrazem těchto teorií byly také politické procesy v okolních lidově demokratických zemích. Nejdříve se zaměřily k definitivnímu odstranění dosavadních politických odpůrců — představitelů buržoasních stran, podílejících se zhruba do roku 1947 na politické moci. Tito politikové byli považováni nikoli za protivníky, nýbrž za přímé nepřátele, nástroj imperialistického vlivu a strůjce vojenských a špionážních spiknutí.

Potom se trestní represe zaměřila dovnitř komunistických stran podle teorie o nejnebezpečnějším nepříteli se stranickou legitimací. Na řadě byli straničtí funkcionáři, jejichž třeba dílčí odlišné názory byly nyní označeny za «titovštinu». V červnu 1948 byl zbaven funkcí L. Patrascanu v Rumunsku, který se již na slučovacím sjezdu Rumunské dělnické strany nedostal do vedení strany; kritika jeho práce byla zesílena v listopadu a prosinci 1948; zatčen a odsouzen k trestu smrti byl až v roce 1954. V červnu 1948 byl prvně šfeji kritizován generální tajemník ÚV Polské dělnické strany Wladyslaw Gomulka; kritika vyvrcholila na plénu ÚV koncem srpna 1948, kdy byl zbaven funkce generálního tajemníka. O více než rok později — v listopadu 1949 — byl vyloučen ze strany. V září 1948 byl zbaven stranické funkce Koci Dzodze v Albánii, na I. sjezdu Albánské strany práce tvrdě kritizován pro snahu připojit Albánii k Jugoslávii. Ve dnech 12. května - 6. června 1949 stál před soudem a odsouzen k trestu smrti. Od ledna 1949 se rozvíjela vnitřní kritika uvnitř vedení Komunistické strany Bulharska proti Trajčo Kostovovi, na březnovém plénu ÚV byl zbaven vedoucích funkcí stranických i vládních, v červnu 1949 vyloučen z ústředního výboru i z řad strany, v červenci 1949 byl zatčen spolu s řadou dalších — převážně hospodářských vedoucích činitelů. Ve stejnou dobu se zrodilo velké podezření a poté obvinění proti László Rajkovi, který byl kritizován již v srpnu 1948 a byl přeřazen z funkce ministra vnitra do funkce ministra zahraničních věcí. 30. května 1949 László Rajk a řada dalších komunistických činitelů byla zatčena. Proces s Rajkem, který se stal poté «exemplárním» procesem, se konal v září 1949 a byly v něm vyneseny tři rozsudky smrti. Závěrečným procesem v roce 1949 byl proces s Trajčo Kostovem v prosinci 1949, který byl inscenován stejně jako předcházející Rajkův, s tím rozdílem, že Trajšo Kostov řadu svých obvinění odmítl a poté byly pouze čteny jeho protokoly z vyšetřování. I on byl odsouzen k trestu smrti a popraven. László Rajk a Trajšo Kostov i ostatní byli po roce 1956 ústředními výbory příslušných stran plně rehabilitováni, stejně jako byl rehabilitován Wladyslaw Gomulka a později i L. Patrascanu.

Brzy se však okruh začal rozšiřovat zejména na bývalé příslušníky západní emigrace, španělské interbrigadisty atd. Postupně se zvláštní pozornost soustředila na funkcionáře židovského původu. Od linie protititovské postupovalo se k linii protisionistické. Výrazné vyústění této linie představovalo právě Československo.

Československu připadalo ve vojensko-strategických úvahách významné místo. Týkalo se jeho teritoriálního položení i úrovně ekonomiky. Československo mělo být strojírnou a zčásti i zbrojnicí socialistického tábora. Politické, hospodářské, vojenské, bezpečnostní a jiné poměry Československa se potom nutně zkoumaly a hodnotily právě z tohoto úhlu.

Vedoucí funkcionáři komunistické strany měli za sebou dlouhou legální existenci strany v podmínkách buržoasně demokratického státu. Z toho plynul nejen boj, ale i jisté kontakty s nekomunistickými stranami. Ve Španělsku bojovalo mnoho Čechoslováků — komunistů, kteří mohli být získáni různými rozvědkami — nyní však často pracovali na exponovaných místech, mimo jiné v bezpečnostním aparátu. Za druhé světové války existovala silná komunistická emigrace v západních státech, ponejvíce v Anglii, kde přicházela do styku s československou vládou. Mnozí významní představitelé udržovali i po válce styky s různými osobami v zahraničí. Každá z nich se nyní považovala za potenciálního špiona.

Československá ekonomika byla po druhé světové válce silně orientována na západní země a její přeorientace na socialistické země se z vnějšího pohledu jevila jako pomalá. Kromě toho panoval názor, že se v ČSR nedostatečně využívá a s neuspokojivou intenzitou odhaluje vlastní surovinová základna.

Nedůvěru některých tehdejších činitelů Sovětského svazu budilo též celkové složení velitelského sboru československé armády. Včetně jeho nejvyšších představitelů. Tato nedůvěra se neomezovala jen na příslušníky tak zvaných západních jednotek, ale i na bývalé velitele československého vojska v SSSR. V dopise Klementu Gottwaldovi odmítlo vedení VKS(b) 8. dubna 1950 žádost tehdejšího ministra národní obrany Ludvíka Svobody o vyslání sovětského poradce. Napsalo: « Naši vojenští pracovníci považují generála Svobodu za nezasluhujícího důvěru a nebude možno se s ním dělit otevřeně o vojenská tajemství SSSR ». Ale ani po kádrových změnách, po příchodu sovětských poradců do armády a detailním převzetí všech metod sovětské armády, se hodnocení příliš nezměnilo, ale se ukázalo v lednu 1951 v Moskvě na schůzce nejvyšších představitelů zemí socialistického tábora.

Rudolf Slánský na této poradě tyto názory potvrdil, když řekl, že velké poúnorové změny nepřinesly obrat ve vývoji armády. Příčina

tkvěla v setrvání Svobody ve funkci ministra národní obrany. « Byl to v podstatě člověk, který sice vstoupil do strany, ale straně cizí. Obklopoval se důstojníky jako Drgač, Drnec, Klapálek, Novák, Bulandr, kteří byli staří legionáři a odchovanci západních vojenských doktrin, neměli kladný poměr k sovětské vojenské doktríně a někteří z nich, jak se nyní ukazuje na případu generála Bulandra, byli přímými agenty Anglo-Američanů. Naší chybou bylo, že jsme Svobodu a jeho chráněnce ponechali tak dlouho na klíčových pozicích v armádě a že teprve na naléhavou radu soudruha Stalina jsme je odstranili ».

Od roku 1949, rozhodně nikoli naposled co do důležitosti se jako slabina musila jevit početnost osob židovského původu na vedoucích místech stranického, státního i ekonomického aparátu. Tím spíše, že Československo, které ve svých vztazích k Izraeli zastávalo aktivně a iniciativně společnou linii všech socialistických zemí, nenásledovalo dostatečně rychle změněnou politiku od roku 1949. Závěr československo-izraelských vztahů spadal do období, kdy v ostatních socialistických zemích již skončily a kdy se v těchto státech uplatňoval tvrdší postoj vůči židovským občanům. V době, kdy probíhala transformace protijugoslávské linie do linie protisionistické, existovaly v ČSR ještě pozůstatky dřívější politiky vůči Izraeli. Vývoj politického postoje vůči Izraeli má význam pro pochopení ideologického zaměření i obsahu procesu s tak zvaným centrem.

Jedním z míst, kde se stýkaly a střetávaly zájmy světových mocností, byl Blízký východ, jmenovitě Palestina. V dané chvíli nepatřila zdejší problematika k prvořadým mezinárodním problémům. Z hlediska politických procesů a zejména jejich antisemitských aspektů hrála však později neobyčejně významnou roli.

S aktivní podporou SSSR a dalších socialistických zemí odhlasovalo koncem listopadu 1947 Valné shromáždění OSN rozdělení Palestiny na dva státy — židovský a arabský. Problémy ovšem nekončily, spíše začínaly. Ihned po vyhlášení rozhodnutí OSN začala « neoficiální » arabsko-židovská válka. Na slavnostní vyhlášení státu Izrael, k němuž došlo 14.5.1948, reagovalo několik arabských států vstupem svých vojsk na palestinské území. Boje pak s krátkými přestávkami pokračovaly až do počátku roku 1949. Arabské země se při nich těšily významné podpoře Velké Británie, zatímco Spojené státy podporovaly židovský stát. Celý problém se stal součástí anglo-amerických rozporů té doby a z obou stran odrážel strategické zájmy těchto mocností v mimořádně exponované blízkovýchodní oblasti. Z pozic USA sehrály též zřejmě nikoliv nejmenší úlohu obavy, aby do Palestiny nepronikl sovětský vliv. Postoj Sovětského svazu a ostatních socialistických zemí vyvolával v Izraeli mnoho sympatií,

především v demokratických kruzích, ale do jisté míry též ve vrstvách vládnoucích. Postupně však získávaly v Izraeli rozhodující, ba výlučný vliv USA. Politické vakuum, vzniklé po odchodu Angličanů, vyplňovaly Spojené státy.

Ke zhoršení vztahů SSSR k Izraeli došlo poté, kdy zde převládá americký vliv a progresivní síly nedosáhly pronikavějších úspěchů. Změna jedné stránky zahraniční politiky a strategie SSSR odrážela se teď v politice vnitřní, ve zvýšeném podezření a přímých represích proti některým občanům židovského původu. Židovská otázka se stávala postupně předmětem zvýšeného politického i bezpečnostního zájmu. Vznikaly představy o významném podílu židů na světovém imperialistickém spiknutí, o jejich účasti na ideovém a politickém rozvrácení socialistických zemí. Specifická váha problému sionismu a židů vůbec se v přípravě a v průběhu politických procesů neustále zvyšovala, ač šlo vesměs o umělé konstrukce, postihující především komunisty a pokrokové lidi.

Význam židovské otázky v konstrukci politických procesů se projevoval již v průběhu roku 1949, v rozbíhající se akci proti tak zvanému kosmopolitismu. Hlavní vývoj se však odehrával až v pozdějším období a souvisel zejména s přípravou procesu proti « protistátnímu spikleneckému centru » v Československu a s tak zvaným případem lékařů v SSSR, který byl inscenován, jak se později ukázalo, Berijou a jeho orgány.

Československo označovali v lednu 1951 někteří vedoucí funkcionáři socialistických států za nejslabší článek v soustavě lidově demokratických států. Současně zdůrazňovali jeho vyjimečné postavení jako průmyslově vyspělé a strategicky exponované země. Jestliže ovšem považovali Československo současně za klíčový i nejslabší článek socialistického společenství, pak v atmosféře předpokládané blízké války mohli usilovat o jediné: pozdvihnout spolehlivost ČSR na úroveň, která by jeho klíčovou úlohu vskutku zajišťovala.

V uvedených názorech spočívá též jeden z podstatných důvodů, proč se nakonec « hlava spiknutí » hledala stále výše a proč « centrum » zahrnovalo stále větší okruh lidí.

Vedoucí představitelé KSČ se nepřizpůsobovali pasivně vnějšímu vlivu. Na všech mezinárodních jednáních referovali o dosažených úspěších v odhalování nepřátel a sebekriticky ujišťovali, že tyto úspěchy budou ještě větší. Na schůzi Informačního byra v listopadu 1949 Rudolf Slánský například uvedl: « Slabostí naší strany dosud je, že široké masy členů podceňují odpor třídního nepřítele, jeho neustálou snahu nasazovat dovnitř strany svou agenturu a provádět podkopnou a rozkladnou činnost proti lidově demokratickému režimu. Podceňující třídního nepřítele, projevují pak nedos-

tatečnou bolševickou bdělost a ostražitost. Tu nestačí jen ve slovech hlásat nutnost zvýšení bdělosti. Zvýšenou bdělost musíme uplatňovat v každodenní naší kádrové politice, v dobrém poznávání a prověřování kádrů, včasném odstraňování všech lidí cizích a nepřátelských straně a dělnické třídě, a v přísném exemplárním trestání těch, kteří zanedbávají zásady bolševické bdělosti. . . Jen naše nedostatečná politika vyzdvihování nových kádrů zdola a naše nedostatečné prověřování činnosti pracovníků způsobuje, že dosud nedostatečně očistujeme náš hospodářský aparát od sabotérů a špiónů. V armádě stále a stále ještě ve značné míře odhalujeme agenty nepřátel v řadách důstojníků. Zkušenosti nás učí, že až na malé vyjímky musíme nahradit celý starý důstojnický sbor novými lidmi ». Hlášení úspěchů v odhalování nepřátel a různé sebekritiky za malou bdělost jen pomáhaly růstu přesvědčení o rozsáhlosti a mohutnosti spiknutí v ČSR.

Vedle obecných vnějších souvislostí a vlivů působily na konstruování politických procesů v Československu též vlivy a tlaky bezprostřední. Jak patrně z přehledu politických procesů nekomunistických i komunistických v okolních lidově demokratických zemích, Československo se v tomto směru poněkud opozdilo.

Průběh pokvětnového vývoje, původní představy o specifických cestách k socialismu, formy a také období, v němž došlo k rozhodujícímu třídnímu střetnutí — to vše způsobilo, že v roce 1948 se vedení KSČ mnohem více zabývalo přeformováním politického systému a sociálně ekonomickými přeměnami, než uplatňováním bezpečnostních metod dovnitř strany. Ty ovšem nechyběly. Relativně však nehrály ještě velkou úlohu. Avšak proběhla už řada nezákonných procesů s funkcionáři nekomunistických stran nebo příslušníky ozbrojených sil a j. Je zřejmé, že by KSČ na cestu odhalování nepřátel ve svém vedení vstoupila dříve či později sama, i bez vnějšího tlaku. V dané chvíli měl vnější vliv urychlit vývoj a odstranit zpoždění, které vyvolávalo u některých představitelů socialistických států obavy z vnitřní slabosti ČSR, znásobené tím, že v ní nebyla umístěna sovětská vojska. Vnější vlivy vycházely z připravovaných, probíhajících či uskutečněných procesů v okolních zemích, zejména vyvíjeli tlak představitelé Maďarska a Polska, jakož i sovětské poradci v bezpečnostních orgánech těchto států.

V souvislosti s « odhalováním nepřátelské agentury » v Maďarské straně pracujících byl vykonstruován případ Noela Fielda, respektive jeho bratra Hermana. Chystaný Rajkuv proces stal se potom nástrojem tlaku M. Rákosiho a B. Bieruta na Klementa Gottwalda. Po určitém přechodném období, v němž vedoucí činitelé KSČ zachovávali střízlivý postoj vůči narůstajícímu vnějšímu obviňování stra-

nických funkcionářů, došlo na podzim 1949 ke zlomu. KSČ začala vyrovnávat krok s ostatními a aktivita v tomto směru vedla k tomu, že v Československu proběhly největší poválečné procesy s vysokými komunistickými funkcionáři v Evropě, a to v době, kdy počátky intenzivního šetření spadají do doby, kdy titovská linie už opadá, zatímco sionistická není ještě zcela rozvinuta.

2. *Vnitropolitické podmínky.*

Vnitřní vývoj Československa v letech 1948-1953 poznamenala řada významných událostí, procesů a změn, které mu vtiskly charakteristické rysy a mnohé z nich měly spojitost s politickými procesy.

Československá společnost prožívala po Únoru 1948 sociální a politické napětí. Jeho intenzita nebyla stejná, v určitých chvílích vyústilo až v ostrá střetnutí. Zdroje tohoto napětí, jeho projevy se různily.

Západní špionážní centrály se snažily využít poúnorové doby a zesílily aktivitu na území Československa. Nedostatečná ostraha hranic a množství poúnorových emigrantů jim jejich záměry usnadňovaly. Bezpečnostní orgány musely vyvíjet mnoho energie, aby aspoň z velké části tyto plány zmařily. V tomto smětu vykonaly záslužný kus práce. Zájem západních zpravodajských agentur o Československo se neomezil pouze na krátké poúnorové období, ale neustal ani v pozdějších letech.

Rovněž mnozí z příslušníků těch tříd a skupin obyvatel, které v Únoru byly vyřazeny z účasti na politické moci a zbaveny výrobních prostředků, vystupovali proti lidově demokratickému režimu. Nechyběly ojedinělé případy odporu i útoku na stranického či státního funkcionáře. Někteří se organizovali v ilegální skupiny a některé udržovaly i styk s emigranty.

Tyto formy třídního boje byly jedním ze zdrojů napětí ve společnosti. Dalším zdrojem se stávala situace mezi maloburžoasiemi vrstvami a způsob jejich zapojení do socialistické ekonomiky. Už v polovině roku 1948 mezi rolníky i středními vrstvami měst se objevily silné projevy sociální nejistoty a obav o svou budoucnost. Tento stav vyvolal projevy nesouhlasu s poúnorovou politikou strany a vlády u části zejména živnostníků a příslušníků inteligence. Svůj postoj vyjádřili na XI. všesokolském sletu a při pohřbu presidenta Eduarda Beneše. Vedení strany tyto projevy hodnotilo už pod vlivem teorie o zostřujícím se třídním boji jako otevřený pokus o puč a reagovalo na ně změnou politického kursu. Vyznačoval se především zostřením represivních opatření nejen proti buržoasii, ale i proti

těmto vrstvám, nejvýrazněji se to promítlo v uplatnění tzv. třídního zásobování a vznikem TNP (1).

Ale ani poté se napětí mezi středními vrstvami nezmenšilo, spíše naopak. Vyvolával je mimo jiné proces združstevňování vesnice, které naráželo na odpor vesnické buržoasie a nepochopení nemalé části drobných a středních rolníků. Podobné důsledky měl i přechod městské malovýroby do národních, družstevních či komunálních podniků. Stávalo se, že proti odpůrcům těchto procesů i ze řad maloburžoasie bylo používáno trestních opatření, která původně byla zamýšlena proti buržoasním živlům. Toto napětí se léty stupňovalo a vrcholného bodu dosáhlo v roce 1953, kdy počali rolníci masově vystupovat z JZD (2).

Zdrojem napětí ve společnosti byla i zásobovací situace v roce 1948. Nespokojenost s obtížemi v zásobování se projevila u všech sociálních skupin, zvláště silně u dělnické třídy. Tyto obtíže se podařilo překonat a v prvních dvou letech pětiletky došlo k příznivému růstu životní úrovně a k odstranění řady sociálních křivd kapitalistické minulosti. V letech 1951 až 1952 došlo ke stagnaci a v roce 1953 dokonce k poklesu životní úrovně. Část dělnické třídy na tento stav reagovala dílčími stávkami a v době měnové reformy (květen 1953) nejen řadou stávek, ale i demonstracemi.

Napětí ve společnosti mělo zdroje nejen v ekonomických a sociálních opatřeních, ale také v politické oblasti. Kromě již zmíněných projevů třídního boje bylo významným faktorem řešení sporů mezi katolickou církví a státem. Nesouhlas církevní hierarchie řízené Vatikánem s výsledky Února a poúnorovým vývojem a jejich neochota vyhlásit loyaltitu ke státu vyvolala další opatření státu vůči církvi, která odpověděla zostřením vztahu ke státu. Přes různá jednání mezi státními a církevními představiteli se rozpory zvětšovaly. Tento stav vyvolával nespokojenost u řady věřících, které se církev snažila získat na svou ochranu, tedy proti státu. Spory vyús-

(1) Třídní zásobování — v rámci přidělování potravin na lístky, jež trvalo ještě z válečných let, dostávali příslušníci dělnické třídy větší přiděly než příslušníci vrstev, považovaných za pozůstatky « vykořisťovatelské třídy ».

TNP — zvláštní pracovní útvary v rámci armády, do nichž byli na řadu let posíláni po odvodu do armády ke službě beze zbraně při těžké fyzické práci hlavně v hlubinných dolech synové z rodin z těchto vrstev. Šlo nakonec asi o 10% příslušníků každého odvodního ročníku. — Poznámka vydavatele.

(2) JZD — Jednotné zemědělské družstvo — forma kolchozního hospodářství zavedená v Československu dle vzoru SSSR a bez náležitého přihlídnutí k zvláštním podmínkám zemědělství v ČSR. — Pozu. vydavat.

tily na jedné straně v ojedinělé protistátní činy katolických duchovních, na druhé straně v inscenování procesů s některými církevními hodnostáři.

Únorové vítězství komunistické strany provázela velká politická i pracovní aktivita obyvatel, zejména komunistů. Avšak vyvolalo u mnohých funkcionářů a členů jakési « opojení z vítězství a moci ». Tento jev je přirozený ve všech vítězstvích nové politické sféry. Projetoval se v sektářském vztahu k nekomunistům i v prvcích nedemokratického jednání a v porušování zákonů. Vedoucí funkcionáři strany si uvědomovali nebezpečí těchto projevů, kritizovali je a varovali před nimi. Hledali způsoby, které by zabraňovaly zneužití moci. Gottwaldovy i Zápotockého úvahy a náměty se ukázaly nereálné, neboť přicházely v době, kdy byly v rozporu s rezolucí Informačního byra. Naopak, teorie o zostřování třídního boje podněcovala sektářské tendence a posilovala mocenské prvky v činnosti stranických orgánů.

Zmínili jsme se pouze o sociálním a politickém napětí v letech 1948 až 1953, které v sobě zahrnovalo jak třídní boje mezi dělnickou třídou a poraženou buržoasií, tak projevy nejistoty, neklidu i nespokojenosti středních vrstev, jakož i jevy probíhající v dělnické třídě. Tento sociální a politický pohyb byl ovlivňován mezinárodními událostmi a sám ovlivňoval výstavbu a činnost lidově demokratického státu a tvářnost politického systému.

Poúnorový lidově demokratický stát stále více uplatňoval funkce diktatury proletariátu. Kromě vnějších vlivů, které na tento proces působily a z nichž nejdůležitější byly důsledky teorie o zostřování třídního boje a téze o jednotné podobě státu diktatury proletariátu, působily zejména třídní srážky a sociální napětí ve společnosti. Teorie o neustálém zostřování třídního boje stále více pronikala do vedení stranického aktivu i obyvatel a postupně deformovala jejich pohled na společnost a její problémy. Zveličovala nebezpečí třídních nepřátel, do této kategorie zahrnovala celé skupiny příslušníků středních vrstev i dělnické třídy. Mnohé z činů obyvatel, třeba i trestných, byly charakterizovány jako vědomý záměr třídního nepřítel. A odhalování nepřátel se často považovalo za nejúčinnější způsob překovávání obtíží a nedostatků. Rovněž téze o jednotném modelu socialistického státu vedla nesprávně k uplatnění a přenášení sovětského vzoru a to i s těmi deformacemi principů socialistického státu, jak je kritizoval XX. sjezd KSSS a odsoudila i další usnesení KSSS.

Postupně sílila v činnosti lidově demokratického státu represivní stránka. Ta oprávněně postihovala odpor buržoasních živlů, jejich pomahačů, jakož i akce zahraničních rozvědek, ale zasahovala stále silněji i střední vrstvy i příslušníky dělnické třídy. V politické

linii a v zákonodárství se počaly promítat třídní záměry a hlediska. Tak tomu bylo v celkovém obsahu politiky «ostrého kurzu proti reakci» přijaté po pohřbu presidenta Beneše ⁽¹⁾ v zákonu na ochranu republiky, v trestním zákonu, v řadě zemědělských zákonů a pod. Třídnost se nespátrovala pouze v obsahu zákonů a politické linii, ale uplatňovala se také ve výkladu zákona a jeho použití proti jednotlivým osobám. Důsledkem takové praxe byly rostoucí projevy nezákonnosti, libovolné porušování zákonů, což vyústilo v pravý opak zamýšleného třídního záměru.

K 1.11.1949 bylo mezi celkovým počtem vězňů, který činil v Českých zemích 23.141 osob, 6.136 osob pro delikty protistátní. K 1. březnu 1950 z 26.748, 8.491, k 1.5.1950 z 28.281 již 9.765. Jde o údaje v Českých zemích.

Podle sociální příslušnosti (zkoumané v letech 1938, 1945 a v době zatčení), bylo v ČSR v polovině roku 1950 ve vězení za protistátní činy 11.026 osob; největší počet představovali dělníci 3.488, tj. 31,6%, a úředníci. Nižších úředníků bylo 3.082, tj. 28%, a vyšších úředníků 961, tj. 8,7%. Podle zaměstnání bylo dělníků dokonce 4.307, tj. 39,1%.

Pokud jde o počet osob zatčených státní bezpečností, činil v roce 1951 2.977 jednotlivců a 3.112 osob, zatčených ve skupinách, v roce 1952 3.365 jednotlivců a 1.089 zatčených ve skupinách, tj. 16.010 celkem.

Největší část zatčených osob v této době tvořili dělníci, celkem 5.962, a úředníci, 3.162. Mezi ostatní sociální skupiny lze uvést 1.080 rolníků a 554 kulaků ⁽²⁾, 32 velkostatkářů a šlechticů.

Rovněž byl značně velký počet vykonaných trestů smrti: od října 1948 do konce roku 1952 uložil státní soud 233 trestů smrti, z nichž bylo vykonáno 178.

Počet ukládaných rozsudků smrti byl tak vysoký, že počátkem roku 1951 zdůvodňovalo ministerstvo spravedlnosti odklady v procesech takto: «Dříve není odsouzení všech těchto případů možné, protože by se nám tresty smrti příliš hromadily v krátkém časovém úseku». (Archiv ministerstva spravedlnosti-bezpečnostní komise čj. T 4474/56 svazek III).

O všech rozsudcích trestu smrti rozhodovaly příslušné stranické orgány, bezpečnostní komise Ústředního výboru KSČ, později po-

⁽¹⁾ Zemřel 3. září 1948.

⁽²⁾ Kulak — ze Sovětského svazu převzaté označení středních rolníků, při čemž v československých podmínkách byli takto pejorativně — a se všemi těžkými důsledky — označováni již i rolníci s výměrou půdy nad 10 hektarů.

litický sekretariát ÚV KSČ. V roce 1951-1954 schválil politický sekretariát 148 trestů smrti.

Postupně se tedy vedle oprávněných zásahů proti nepřátelům objevovaly projevy nezákonností.

K nejvýraznějším projevům porušování zákonů a bezpráví v letech 1948-1949 docházelo v ozbrojených složkách — v armádě a bezpečnosti. Od často bezdůvodného podezírání vysokých důstojníků a jejich odvolání z funkce (např. slovenských generálů) se přecházelo k organizování provokací a zatýkání vojenských činitelů. V pověstném « domečku » byli neprávem zatčeni hrubým násilím a týráním donucováni k falešným výpovědím, na jejichž základě byli souzeni. Provokačních metod i případů hrubého násilí používali, i když dosud ojedinele, i někteří pracovníci státní bezpečnosti. Tak vznikaly podmínky, z nichž se rodily politické procesy dosud převážně s nekomunisty. Ve vědomí některých vyšetřovatelů se ustalovala představa, že jednájí v zájmu dělnické třídy, vítězství socialismu, že účel světlí prostředky. Lze prokázat, že o použití nezákonných metod v bezpečnosti i v armádě věděli někteří vysocí straníční funkcionáři — Rudolf Slánský, Bedřich Reicin, Karel Šváb. O tom, že vysocí funkcionáři bezpečnosti věděli o používání fyzického násilí, svědčí mimo jiné záznam z porady u náměstka ministra národní bezpečnosti (12.5.1952): « Soudruh náměstek zdůraznil, že dnes vyšetřovací orgány podléhající MNB ⁽¹⁾ postupují zcela jiným způsobem než dříve, kdy až do poloviny minulého roku bylo běžným zjevem, že vyšetřující orgány používaly při výslechu nátlaku a fyzického násilí. Z toho vyvodil s. Baudyš, že by nebylo na místě trestně stíhat ty orgány, jejichž násilné vyšetřovací metody — pokud jich používaly do shora uvedené doby — vyjdou najevo, protože takový postup byl trpěn i vyššími veliteli, kteří o používání těchto metod dobře věděli. V současné době používají orgány MNB násilí při výslechu pouze ve výjimečných a odůvodněných případech, a to pouze po předchozím schválení ». (VHA-HSS-taj.) 21 ¹(10.6.1952).

Bylo přirozeným důsledkem, že nezákonnost počala postihovat i příslušníky komunistické strany. Již v roce 1949 existovaly případy, kdy komunisté byli zatčeni a jinak trestáni za své názory vyslovené v diskusích na stranických schůzích.

V poúnorovém období naplněném třídními srážkami a sociálním napětím se rodil nový politický systém. Vyrůstal z výsledků Února 1948, především z toho, že komunistická strana se stala jedinou rozhodující vládnoucí silou v zemi a politický systém byl novým způsobem uplatnění její vedoucí úlohy. Vzhledem k politickým pro-

(1) MNB — ministerstvo národní bezpečnosti. Pozn. vyd.

cesům je politický systém, jeho struktura a fungování neobyčejně důležitý, zvláště významné jsou některé jeho rysy a stránky. Proto především těmi se zabýváme.

K nejvýraznějším rysům politického systému patří dosud neznámá koncentrace moci. Struktura vládnoucích orgánů a mechanismus vládnutí vedl k tomu, že veškerá moc v politické, ekonomické i kulturní oblasti se koncentrovala v rukou úzké skupiny stranických funkcionářů, politického vedení. KSČ zkoncentrovala veškeré politické rozhodování, z jejich orgánů vycházely směrnice či podněty zákonodárné činnosti i pokyny a směrnice pro výkonnou moc. Strana, její orgány, se stala hlavním tvůrcem linie a do nejmenších podrobností ovlivňovala její realizaci a vyloučila účinnou kontrolu.

Takto neobyčejně koncentrovaná moc v rukou několika jednotlivců měla svoje důsledky. Vedla k odstranění dosavadní délky moci a k porušení dosavadního mechanismu kontroly moci a zábran proti zneužití moci. Nový mechanismus této kontroly vypracován nebyl. Tyto přeměny se uskutečňovaly v rozporu s Ústavou i platnými zákony, a to i těmi, které byly dlem strany. Současně s tím se nemohly uplatňovat přirozené vazby politické odpovědnosti za činy ústavních činitelů i politických funkcionářů, neboť ti byli odpovědní ne příslušným státním orgánům, či orgánům a občanům, jež je volili, ale stranickým orgánům, v posledním stupni politickému vedení.

V důsledku této koncentrace moci došlo k porušení suverenity ve výkonu funkce vlády i parlamentu, nezávislosti soudů, neboť mnohé jejich funkce převzala vládnoucí skupina mimo tyto orgány nebo je delegovala na jiné útvary. I tato skutečnost přispívala k likvidaci systému kontroly moci, neboť ty orgány a instituce, kterým náležela spoluúčast na formování politické linie státu a její realizace a kontroly, se přeměnily v převodové páky, orgány vykonávající pokyny a směrnice úzkého politického vedení.

Národní fronta (1) přestala být půdou, na níž se politická linie státu tvořila vzájemným dohadováním zúčastněných sil a stala se pouhým nástrojem její realizace, bez možnosti ji nějak podstatně ovlivnit a kontrolovat.

Parlament formálně zůstal nejvyšším zákonodárným sborem, avšak jeho politická struktura i mechanismus přípravy a projednávání zákonných osnov byly takové, že jeho funkce se politicky omežila na pouhé schvalování osnov zákonů, které předkládala vláda. V souladu s tím se vymezovala i jeho funkce kontrolní. Vyjadřoval se sice k programovým prohlášením vlády i exposé ministrů, ale

(1) Národní fronta — střešové sdružení všech politických stran a masových organizací v Československu. Pozn. vyd.

vědom si své omezené funkce iniciativní a normotvorné, resignoval na kritická stanoviska a uchýlil se k tézi o jednotě vlády a parlamentu pod vedením strany. Vláda byla nadále ve své funkci formálně odpovědna parlamentu, v praxi však orgánům strany. Váha parlamentu pak v politickém životě neobyčejně poklesla. Na utváření politické linie státu se podílel pouze pasivně tím, že ji schvaloval.

Výrazem hlubokého poklesu váhy parlamentu v politickém systému a vůbec ve společnosti bylo odvolávání a jmenování poslanců bez vědomí voličů. V letech 1948-1952 bylo vyměněno, odvoláno a dosazeno několik desítek poslanců Národního shromáždění bez vědomí voličů.

Podíl vlády na určování politické linie státu degradoval ve vykonavatelskou funkci. Zúžil se okruh oblastí, o kterých rozhodovala. Z její pravomoci byly vyjmuty oblasti bezpečnosti, armády, zahraniční politiky i většina otázek hospodářské politiky. Ty rozhodovaly stranické orgány, které na sebe převzaly protiústavně pravomoci vlády. Prosazující se tendence k centralizaci však posilovala pravomoc vlády vůči nižším orgánům moci, uvnitř vlády pak především úlohu předsednictva vlády. Hlavní její úkol spočíval v realizaci základních politických směrnic, vytvářených vedoucími orgány strany, a pokynů vedoucích funkcionářů ÚV KSČ.

Pokud jde o sféru práva, urychlil se proces rozrušování právního řádu a právní jistoty. Nejvíce postihl oblast veřejné správy, ale výrazně se promítl i do sféry osobních svobod občanů. Byl zrušen ústavní soud a nejprve umrtven a v roce 1952 rovněž zrušen správní soud. Řada nových zákonů a politických aktů byla v rozporu s principy zakotvenými v Ústavě 9. května (1). Vzrůstající právní nihilismus zpočátku zdůrazňoval nerespektování práva a zákonů jejich zastaralostí. Nebyly však respektovány ani nové zákony, které značně oslabily záruky občanských práv a svobod.

Politické vedení ovládalo i všechny zdroje a prostředky informací, které se stávají důležitým prostředkem při organizování tzv. veřejného mínění a bezprostředních projevů vůle lidu.

Zvláštní místo v ideologickém působení a v přípravě procesů náleželo stranické výchově, která se podílela na přípravě myšlení členů strany na procesy a později je seznamovala s jejich průběhem. V novinách se denně objevovaly články plné nenávisti k obviněným ještě před jejich odsouzením a po odsouzení znovu a znovu byla připomínána jejich «škůdcovská činnost». V průběhu velkých politických procesů kampaň zesílila, tlak na společenské vědomí se zná-

(1) Nová, komunistickou stranou po Únoru 1948 předložená a schválená Ústava z 9. května 1948. Pozn. vyd.

sobil, nepravdivé informace je desorientovaly a zároveň podněcovaly k mimořádné aktivitě ve směru hledání dosud skrytých « nepřátel ». Výsledkem tohoto působení byla masová psychóza podezírání a nedůvěry, volání po nejtěžších trestech, jež zachvátily velkou část společnosti. Tisíce rezolucí tohoto obsahu obdržely soudy i stranické a státní vedení zejména při procesech s M. Horákovou a spol., církevními hodnostáři, a největší záplava jich přišla k procesu s « protistátním centrem ».

Na druhé straně veřejnost nebyla informována o apelu významných světových kapacit (A. Einstein, B. Russel, J. Bernal a jiní), které žádaly udělení milosti v případech Horákové, Kalandry a pod.

Změny v postavení KSČ po Únoru ovlivnily i vnitřní život strany. Postupně sílil centralismus na úkor demokratických stránek vnitřního života, zmenšoval se podíl členů a organizací na vytváření stranické politiky. Vytvářel se vysoce centralizovaný systém stranického života preferující úzké orgány, omezující činnost komisí a jiných pomocných orgánů, založených na výstavbě početného placeného stranického aparátu, redukující práva orgánů, i komunistů na nižších stupních řízení. Docházelo tak k porušování stanov strany, principů demokratického centralismu. Bezvýhradné plnění direktivně stanovených úkolů se postupně stávalo základní metodou stranického života a práce. Boj o důvěru občanů a práce v masách byly nahrazeny úkoly převážně organizačními. Tento stav vedl k pasivitě části členů strany a poklesu zájmu o politiku.

Představy o ideové a politické nepevnosti značné části členstva se staly podnětem k odmítnutí tajných voleb stranických orgánů a k zavedení praxe předběžného schvalování složení nižších stranických orgánů vyššími od roku 1949, tedy k systému voleb, který ve skutečnosti pouze zastíral obsazování funkcí jmenováním. Vzájemné vztahy mezi členy strany se neobyčejně zhoršily, posílila je vzájemná nedůvěra a podezírání a odtud byl už jen krůček k soustavnému hledání nepřátel ve straně.

Postavení strany v systému moci jí umožňovalo tuto moc neustále rozšiřovat a koncentrovat. Docházelo k nahrazování státních orgánů i masových organizací orgány strany. Současně se zvětšováním moci docházelo k její koncentraci v rukou stále menších skupin funkcionářů i jednotlivců. Ti ji užívali bez ohledu na platné zákonné normy a porušovali i principy vnitřního života strany. Strana neustále rozšiřovala okruh těch záležitostí, o nichž rozhodovala, a často i o podružných otázkách běžného denního života, zatímco na vážné koncepční úkoly nebylo dostatek času. Tento způsob uplatňování vedoucí úlohy si objektivně vynucoval budování rozsáhlého stranického aparátu, který měl tendenci nahrazovat volené politické

orgány a rozhodovat za ně. Stranický aparát se stal postupně neúměrně významným mocenským činitelem.

Toto pojetí vedoucí úlohy strany i nedemokratický způsob vnitřního života strany, bezvýhradná víra členů i v ideály socialismu a komunismu, které strana sleduje, vyústilo prakticky v neomezenou moc ústředních orgánů. Tato moc se ovšem působením stejných tendencí dále koncentrovala do užších orgánů, postupně do předsednictev a nebo ještě menších útvarů (trojek, čtyřek, pětka a pod.) až se soustředila v ruku několika jednotlivců.

Ústřední výbor jako vrcholný volený orgán strany neměl odpovídající vliv. Postupně převzalo všechnu moc do svých rukou jeho předsednictvo a ještě užší orgány. Plenum ÚV v podstatě pasivně schvalovalo jejich usnesení a opatření. Plenum se ani nepokoušelo o realizaci své funkce, což v podmínkách působení teorie zosťujícího se třídního boje v rámci existujícího stranického systému nebylo bez značného rizika možné. Ale ani předsednictvo ÚV se jako celek nepodílelo na utváření politiky a její realizace. Některé nejdůležitější otázky — bezpečnost, armádu, zahraniční politiku a j. — nikdy neprojednávalo. Předseda strany Kl. Gottwald je probíral jen v nejužším kruhu svých nejbližších spolupracovníků (R. Slánský, A. Zápotocký, V. Široký). Kromě toho návrhy Kl. Gottwalda, jež měl většinou už předem připraveny, tvořily poslední slovo, které mu náleželo, a obyčejně se stalo závěrem a usnesením.

28.6.1948 bylo ustaveno tzv. užší předsednictvo ÚV KSČ k řešení aktuálních politických, hospodářských a kádrových otázek. 29.1.1951 byl předsednictvem ÚV zvolen politický sekretariát. Tuto institucionální centralizaci doplňovaly stanovami nekodifikované útvary (trojky, čtyřky, pětky) vytvářené u příslušných stranických orgánů. Mnohdy samostatně rozhodovaly i ve velmi závažných otázkách a nahrazovaly volené orgány. Jejich úlohu postupně převzal stranický aparát, když se počal od podzimu 1948 pevně organizovat. Dosud značně samostatné odbory se staly pevnou součástí hlavních oddělení. V odděleních byly vybudovány tzv. sekretariáty oddělení a odbory. K podstatné reorganizaci došlo v září 1951 v souvislosti s reorganizací vedoucích stranických orgánů a komisí. Oddělení převzala většinu agend zrušených komisí.

Pro postavení strany ve společnosti, v politickém systému a pro její vnitřní život měly význam i další činitelé. V první řadě šlo o vzájemný vztah vedení KSČ a mezinárodního komunistického hnutí. Tento vztah má svoje kořeny v předválečném vývoji, kdy strana byla ukázněným oddílem Kominterny ⁽¹⁾. Za války byla Ko-

(1) Komunistická internacionála, od 1919 do května 1943.

minterna zrušena a její úlohu vůdce mezinárodního komunistického hnutí převzalo vedení KSSS, ztělesňované Stalinem, a později ji uplatňovalo prostřednictvím Informbyra (1). Z tohoto poměru, který byl v mezinárodním komunistickém hnutí považován do roku 1956 za samozřejmý, vyrůstala i nekritická důvěra vedení KSČ a přímo Kl. Gottwalda ke Stalinovi. Druhým významným činitelem na počátku padesátých let byla skutečnost, že studená válka vedla k pronikání militarizačních prvků do řízení společnosti a k posílení centralistických tendencí ve vnitřním životě strany. To se zvláště projevilo ve vztahu členů strany a řídicích orgánů, který se utvářel jako vztah rozkazu a bezpodmínečné poslušnosti. V souvislosti s politickými procesy měla tato skutečnost mimořádný význam, neboť člen strany i orgány byl povinen plnit i taková rozhodnutí, která byla v přímém rozporu s programem a cílem strany. Nic na této skutečnosti nemění, že většina členů si tento rozpor vůbec neuvědomovala.

V těchto vnitřních a vnějších souvislostech se nemohly neobjevit záporné vlivy koncepcí o zákonitém zostřování třídního boje a celá atmosféra vznikající na základě roztržky s Jugoslávií. Výměna dopisů mezi VKSb/a KSJ a posléze i rezoluce Informbyra o situaci v KSJ (Komunistické straně Jugoslávie) soustředila plnou pozornost vrcholných orgánů KSČ. Zabývalo se jí jak předsednictvo, tak i sekretariát ÚV KSČ.

Jeho první příznaky přineslo projednávání rezoluce v předsednictvu ÚV dne 28.6.1948. Extrémní stanoviska v jugoslávské otázce rozvíjel zejména Václav Kopecký. V jeho vystoupení stejně jako ve vystoupení J. Ďuriše se poprvé projevila i snaha uplatnit závěry Informbyra na situaci v KSS (2). Politické napětí mezi vedením strany a částí vedoucích pracovníků KSS se odzrcadilo v projevu V. Širokého na zasedání ÚV KSS v září 1948, v němž se bez konkrétních údajů věnoval problému tzv. maloburžoasního nacionalismu na Slovensku.

Závažnější jevy vedoucí k deformaci politického vývoje KSČ se objevily již v září 1948. Pod dojmem Gomulkova případu v Polsku a jiných skutečností se očekávala kritika politického kurzu KSČ. 11. září 1948 odjel Kl. Gottwald do SSSR k jednání se Stalinem. Jeho důsledky pro stranu se zdály nejisté. Z řady dokumentů lze usuzovat, že celkově toto jednání nevyznělo pro KSČ špatně. Kl. Gottwaldovi se podařilo získat Stalinův souhlas pro odlišný postup v některých otázkách. Nicméně právě s tímto jednáním souvisí

(1) Informační byro, od října 1947 do dubna 1956.

(2) KSS — Komunistická strana Slovenska.

první závažný případ porušení norem stranického jednání a zákonosti. Jde o tzv. Kolmanův případ, který komise pokládá za nutné objasnit podrobněji i proto, že rehabilitace A. Kolmana byla uskutečněna sovětskými orgány a celý případ v KSČ nebyl dosud řádně projednán a uzavřen.

A. Kolman působil po roce 1945 jako významný veřejný činitel KSČ a získal si značnou autoritu i jako vědec-filosof, před válkou a za války pracoval dlouhá leta ve VKS(b) a byl sovětským občanem. V některých otázkách zastával radikální názory, odlišující se od názorů vedení KSČ. Po odjezdu Kl. Gottwalda v září 1948 k jednání se Stalinem vystoupil Kolman článkem « Za bolševickou sebekritiku naší KSČ » z 12.9.1948, určeným pro Tvorbu, a dvěma vystoupeními — 15. a 16.9. na plenárci ZO KSČ ⁽¹⁾ aparátu ÚV KSČ s ostrou kritikou části vedení KSČ, jmenovitě Slánského, Švermové a Bareše, jejímž smyslem byl pokus přenést na půdu KSČ závěry rezoluce Informbyra o Jugoslávii a kritiku W. Gomulky na zasedání ÚV PSDS ⁽²⁾. Kolmanovo vystoupení, které bylo na tehdejší dobu něčím zcela neobvyklým, projednala skupina vedoucích činitelů KSČ — Slánský, Zápotocký, Dolanský, Kopecký, Švermová a Bareš. Od soudila je jako « nesprávné a frakční » a informovala o svém stanovisku Kl. Gottwalda v SSSR.

Kolmanův případ se stal pravděpodobně jedním z bodů Gottwaldova jednání se sovětskými činiteli, jehož průběh neznáme. 24. září sdělil Kl. Gottwald písemně R. Slánskému své zamítavé stanovisko k vystoupení Kolmana. Zřejmě ve stejný den byl na ÚV KSČ doručen nedatovaný vzkaz z SSSR, v němž sovětská místa žádala, aby Kolman byl uvězněn a předán do SSSR, kde jsou vážné podklady k obvinění proti němu. To se také stalo. Kolman byl převezzen do SSSR a vězněn do roku 1952.

Záležitost A. Kolmana nelze pokládat za pouhou epizodu. Vystoupení A. Kolmana, kdyby se realizovaly jeho vývody, mohlo mít pro KSČ nedozírné následky. Pravděpodobně i pod vlivem tohoto vystoupení hovořil R. Slánský 21.9. na poradě vedoucích politických tajemníků o nutnosti vyvodit důsledky z rezoluce Informbyra o podezřívání reakce v Československu, o nutnosti důsledně uplatnit koncepci o zostřování třídního boje. Jeho závěry, které se promítly i do konkrétních úkolů aparátu ÚV a dalších orgánů — šlo o pokyny kriticky přehodnotit dosavadní politický kurs KSČ na všech úsecích — a byly pouze poněkud zmírněny po návratu Kl. Gottwalda z

(1) Základní organizace KSČ.

(2) Polská sjednocená dělnická strana.

SSSR a zejména po Gottwaldově projevu na zasedání ÚV KSČ v listopadu 1948. Na druhé straně A. Kolmanův případ byl prvním flagrantním případem porušení socialistické zákonnosti ve vztahu k vedoucímu funkcionáři KSČ. Za souhlas s jeho vystoupením byly v různé míře diskriminováni četní jeho spolupracovníci, zaměstnanci aparátu i osobní přátelé. Případ na několik let nepříznivě ovlivnil ideové ovzduší, zakřikl názorové tříbení ve stranických řadách a přispěl k navozování atmosféry nedůvěry, strachu a myšlenkové universality a sterility. Stal se jakousi předehrou k sérii politických případů a procesů, které v pozdějších letech drasticky zasáhly do života země.

Máme-li správně posuzovat další vývoj, musíme zjistit, že nejenom pozdější hledání účastníků mezinárodního spiknutí proti socialistickým státům, ale již celé ovzduší vytvářené rezolucí Informbyra o Jugoslávii, série «politických případů» a procesů, jejichž závěry vedení ÚV KSČ akceptovalo, vytvářely i bez vnějších zásahů podmínky, v nichž stále intenzivněji se hledal nepřítel a konstatovalo nepřátelská činnost. Lze to dokumentovat některými výrokami vedoucích činitelů KSČ z této doby, zejména R. Slánského na poradě krajských politických tajemníků 10.3.1949, na níž zdůrazňoval nutnost bdělosti a ostražitosti ve straně a varoval: «Máme tu mnoho agentů». Ve straně se zaváděl systém přísného utajování a řada bezpečnostních opatření, kritérium bdělosti a ostražitosti, byla uplatněna při obsazování funkcí, odhalování potencionálních nepřátel strany se stále více stává náplní činnosti evidenčního a kádrového oddělení aparátu ÚV KSČ a též komise stranické kontroly, zřízené na zasedání ÚV KSČ v listopadu 1948.

Okolnosti, charakterisující situaci ve straně na přelomu let 1948 až 1949, je třeba uvést proto, že vytvořily rámeček, v němž se rozvíjely nesprávné metody a uplatňování prostředků, které byly v rozporu s elementárními normami stranického života. Tak se mohlo uplatnit subjektivistické a účelové hodnocení dobových jevů, ústící ve stále rozsáhlejší neoprávněnou persekuci i trestní stíhání členů KSČ.

Z řady případů tehdejší doby chceme uvést dva, které měly vnitřní zdroje v KSČ a které jsou si podobné svou povahou a také velkou publicitou: karlovarský případ roku 1949 a olomoucký případ z let 1949-1950.

Karlovarský případ, který byl předložen veřejnosti v květnu 1949, vznikl na základě upozornění a stížností doručovaných vedoucím funkcionářům KSČ a KSK (1). Od poloviny února 1949 šetřila je

(1) KSK — Komise stranické kontroly.

KSK. Ověřila případy porušování vnitrostranické demokracie, potlačování kritiky, zastrašování a pođ., její závěry byly však poznamenány atmosférou hledání třídního nepřítele. 19.4.1949 předložil J. Kapoun souhrnnou zprávu o kontrole v okresech karlovarského kraje, určenou sekretariátu ÚV. Navrhl provedení kontroly sekretariátu ÚV KSČ. Svůj návrh motivoval mimo jiné i tím, že je « důvodné podezření, že na vedoucím místě v krajském sekretariátě v Karlových Varech je zaměstnán nepřítel strany a státu ». Konkrétní podezření směřovalo proti krajskému bezpečnostnímu referentovi A. Tannenbaumovi. Z usnesení sekretariátu ÚV z 20.4.1949 byla do Karlových Varů vyslána pětičlenná komise (Kopřiva, Taussigová, Homola, Bína, Šváb). 23. dubna v ranních hodinách byl sekretariát KV ⁽¹⁾ uzamčen, odpojeny telefony, všichni pracovníci uzavřeni v místnostech sekretariátu a jeden po druhém vyslýcháni. Byla provedena prohlídka sekretariátu i prohlídka v bytě A. Tannenbauma. Na základě zprávy o výsledcích šetření předložené L. Kopřivou byli rozhodnutím sekretariátu ÚV z 26.4. s okamžitou platností zbaveni svých funkcí politický tajemník KV KSČ F. Škrlant a bezpečnostní referent KV A. Tannenbaum. Byly uskutečňovány i další rozsáhlé personální změny. Rozhodnutím předsednictva KV KSČ z 28.9.1949 pozměněným 18.11.1949 byli ze strany vyloučeni či jinak stranicky potrestáni někteří dosavadní funkcionáři kraje. V červnu 1949 na návrh J. Taussigové a K. Švába rozhodl R. Slánský o zajištění A. Tannenbauma, který se měl přiznat k tomu, že pomáhal třídnímu nepříteli. Ačkoli v bezpečnostním řízení nebyla zjištěna žádná průkazná fakta o spolupráci s nepřitelem, byl A. Tannenbaum po dvouletém věznění odsouzen v roce 1951 na 9 let. Asi po 4 1/2 letech byl propuštěn.

Shodné rysy měl i případ v Olomouci ⁽²⁾. Podkladem pro šetření se zde staly rozpory mezi vedoucími pracovníky krajské organizace. 30.6.1949 předložila J. Taussigová sekretariátu ÚV KSČ návrh na odvolání z funkcí u politického tajemníka v Olomouci J. Stavinohy a vedoucích pracovníků krajského aparátu strany Ryšánka a Gáby. Tento návrh motivovaný nedostatky a přehmaty ve stranické práci sekretariát neschválil. Taussigová se však spojila s olomouckou bezpečností a dala podnět k bezpečnostnímu šetření. Materiály shromážděné Taussigovou za pomoci bezpečnosti a kritické výroky J.

⁽¹⁾ KV — Krajský výbor.

⁽²⁾ Podrobně o karlovarském případě viz studii V. Brychty « Karlovarský případ », vypracovanou pro potřebu rehabilitační komise.

⁽³⁾ Podrobněji — viz studii J. Bieberleho « Olomoucký případ 1950 », připravenou pro potřeby rehabilitační komise.

Stavinohy na adresu sekretariátu ÚV zavadaly koncem roku 1949 příčinu k opětovnému stranickému šetření. Z usnesení sekretariátu ÚV 4.1.1950 byla do Olomouce vyslána komise ve složení: Švermová, Kopřiva a Taussigová. Své výsledky měla předat KSK a připravit pro předsednictvo ÚV KSČ návrh na odvolání Stavinohy. 9.1.1950 předsednictvo ÚV rozhodlo zbavit Stavinohu s okamžitou platností funkce a zahájit proti němu trestní řízení. Stavinoha byl zatčen v noci z 9. na 10. ledna. Jako důvody k těmto opatřením byly uváděny případy korupce a nedoloženě obvinění ze spolupráce s gestapem za války. Hovořilo se i o zanedbání třídních hledisek ve stranické práci. Trestními opatřeními i stranicky byli postiženi i další pracovníci strany v Olomouckém kraji. J. Stavinoha byl vyšetřován bezpečností v Ruzyni ⁽¹⁾, kde nezákonnými metodami bylo na něm získáno doznání k nepřátelské činnosti. V květnu 1950 se konal proces se Stavinohou a spol., obžalovaní byli odsouzeni k trestům na svobodě.

Na základě zjištěných objektivních fakt lze říci, že v obou případech — v Karlových Varech i v Olomouci — šlo o závady, nedostatky i chyby, které měly být vyřešeny stranickou cestou. V tehdejších poměrech byly z nich však vytvořeny exemplární případy a došlo k hrubému porušení norem stranického jednání a zákonnosti. Oba případy svědčí o tom, jak hluboce již v roce 1949 ovlivňovaly metody hledání třídních nepřátel celý život strany. Současně tyto případy, právě proto, že dostaly velkou publicitu, přispívaly k deformaci myšlení členů strany i práce jejich orgánů.

3. *Vývoj politických procesů.*

Hlavní období konstruování velkých politických procesů začíná u nás počátkem roku 1949. Vnitřní podmínky Československa a deformace v práci strany, jakož i existující projevy porušování zákonnosti, nemohly samy o sobě postačit ke konstruování tak rozsáhlých politických případů a procesů jaké poznamenaly život KSČ počátkem padesátých let. Vedení strany se ještě v průběhu roku 1949 přidržovalo názoru vysloveného Klementem Gottwaldem, že všichni vedoucí pracovníci KSČ se znají dlouhá léta ze společné práce, i mínění, že v legálně působící straně, jakou byla KSČ před válkou, nejsou předpoklady pro vznik takových případů, jakým byly tehdejší představy o spiknutí v Maďarsku, Polsku a Bulharsku. Významnou úlohu v konstruování politických procesů u nás proti

⁽¹⁾ Ruzyně — velká věznice na předměstí Prahy, určená především pro politické případy. Nedaleko je letiště Praha-Ruzyně. — pozn. vyd.

vedoucím pracovníkům KSČ a státu měly zejména mezinárodní podmínky; koncepce politiky Informbyra, vycházející z existence mezinárodního spiknutí imperialismu proti socialistickým státům; konkrétní politické i ideové tlaky ze zahraničí, mezi něž patřila zejména představa maďarských, polských i sovětských státníků o tom, že v ČSR je rozsáhlé nepřátelské spiknutí či dokonce centrum takového mezinárodního spiknutí. Ty byly postupem doby akceptovány vedením KSČ a dalšími orgány, zejména bezpečnostními. Konání osob i orgánů zúčastněných na dramatu naší strany nemůžeme pak posuzovat — nechceme ovšem snižovat míru jejich politické i jiné odpovědnosti za vzniklou situaci — mimo rámec deformovaného systému politického života, celé dobové politiky i ideologie, k jejímž vytváření tyto orgány a osoby napomáhaly, ale jehož byly samy v jistém smyslu oběťmi.

Nicméně postupně vznikal jistý okruh «potencionálních nepřátel», který zahrnoval určité skupiny obyvatel, později zvláště komunistů. Ti se stávali podezřelými a žili ve stínu podezření. Jejich počet se zvětšoval. Nejdříve šlo o příslušníky bývalých nekomunistických stran, funkcionáře různých organizací a útvarů, později o odbojové pracovníky interbrigadisty⁽¹⁾, slovenské politiky, působící na Slovensku, funkcionáře židovského původu, bývalé trockisty a jiné. Dále existovaly jednotlivé osoby, které sledovaly sovětské orgány, nebo sověšští politikové vyjadřovali pochybnosti o jejich spolehlivosti, např. V. Clementise, E. Löbla, A. Simone aj. Kromě toho, že okruh potencionálních nepřátel měl relativně ohraničené vymezení, působila i tu nahodilost často nepochopitelná. V Československu v důsledku toho, že styky se západními zeměmi byly rozsáhlé, počet účastníků západního odboje interbrigadistů značný, funkcionářský aktiv velký, byl i okruh «nepřátel» početně silný.

Mezinárodní okolnosti, které vedly u nás k hledání účastníků mezinárodního spiknutí imperialismu a «jugoslávské agentury» na vedoucích místech ve straně a ve státě, souvisely s šetřením Rajkova případu v Maďarsku a s již zmiňovanou záležitostí bratří Fieldů. Jde o návštěvy maďarských bezpečnostních pracovníků v Praze a československých v Budapešti a ve Varšavě, o konkrétní jednání, která byla v této souvislosti vedena, dále o dopisy M. Rákosiho a též o vzkazy polských představitelů adresované Kl. Gottwaldovi.

Za začátek vývoje, kterým u nás začínají politické procesy s členy a funkcionáři KSČ, se většinou označuje žádost maďarské

(1) Příslušníci Mezinárodních brigád v občanské válce ve Španělsku 1936-1939, kteří se pak podíleli na hnutí odporu proti nacismu — pozn. vyd.

bezpečnosti o spolupráci při šetření případu N. Fielda v lednu a jeho únos do Maďarska v květnu 1949. Tento případ má však svou předhistorii.

V rozsáhlém dopise adresovaném Kl. Gottwaldovi, Zápotockému a Slánskému psali 13.8.1948 pracovníci STB ⁽¹⁾ Štěpán Plaček (vedoucí vnitrostátního zpravodajství — protivyzvědná politická a hospodářská obrana) a Karel Černý (vedoucí organizačního a kádrového sektoru), že Československo «zejména po Únoru ⁽²⁾ — je ještě více než předtím rejdištěm cizích vyzvědačů... Domníváme se, že řada anglických příslušníků, kteří zde vystupují jako levičáci nebo dokonce komunisté, jsou cvičenými agenty IS... Zdá se, že IS ve slovanských zemích vůbec s oblibou používá zdánlivých komunistů neb levých intelektuálů. Není jiného prostředku boje, než agenturní pronikání ⁽³⁾ do těchto kruhů».

Príznačné pro psychózu, jaká tehdy panovala na tomto oddělení STB, je tato část vzpomínaného dopisu: «Konstatujeme, že tak malý aparát zpravodajců nemůže zabezpečit republiku. Obáváme se, že každou chvíli může dojít k významným atentátům, tušíme, že se v přítomné době děje již nejstrašnější velezrada, že nejtajnější dokumenty jsou již známy nepříteli, nebo že se každým okamžikem mohou nepříteli státí známými». (AÚV KSC ⁽⁴⁾, fond 100/24, aj 919).

Všechna opatření byla zdůvodňována především státně bezpečnostním zájmem. Zároveň však umožňovala podstatně omezit neoficiální informace z druhé strany. Tak byl administrativní cestou znemožňován dialog různých názorů. V tom spolupracoval ruku v ruce státní, především bezpečnostní aparát se stranickými orgány.

Oddělení ministerstva vnitra vedené Jindřichem Veselým (s jehož vědomím byl napsán onen dopis pracovníků STB) — STB — velmi úzce spolupracovalo s oddělením pro evidenci na ÚV KSČ. Spolupracovalo i na sledování Noela H. Fielda, který projevil na přelomu roku 1947-1948 zájem přijít žurnalisticky pracovat do zemí lidové demokracie. Z dokumentů dosud přístupných není zřejmé, zda N. H. Fielda tehdy sledovalo z vlastní iniciativy, nebo z iniciativy někoho druhého.

Státně bezpečnostní šetření kolem N. H. Fielda začalo v říjnu a listopadu 1948, když se snažil získat povolení pobytu v ČSR. In-

(1) STB — Státní bezpečnost — pozn. vyd.

(2) Únor 1948 — pozn. vyd.

(3) Pronikání pomocí agentů STB, kteří ve většině případů hráli roli agentů — provokatérů a sami se pokoušeli zorganizovat nějakou ilegální činnost, kterou pak STB «odhalovala» — pozn. vyd.

(4) AÚV KSČ — Archiv Ústředního výboru KSČ — pozn. vyd.

formace o Fieldovi tehdy podávali pracovníkům Švábova oddělení na ÚV KSČ lidé, kteří byli později obviněni ze spolupráce s ním — konkrétně Alice Kohnová, dr. Gejza Pavlík a dr. Karel Markus.

V zimních měsících roku 1949 se ještě z československé strany nepřikládalo případu Field větší význam. Byl považován pravděpodobně jen za jednoho možného špióna a nehledaly se nějaké širší souvislosti. (AÚV KSČ, fond MV ⁽¹⁾ 372 - Z - 842 - MV).

V tomto čase se v některých zemích lidové demokracie začaly připravovat procesy. Hledal se vhodný spojovací článek, který by dostatečně reprezentoval spojení mezi imperialisty a určitou skupinou komunistů ve všech zemích lidové demokracie včetně Jugoslávie. Noel H. Field byl v tomto ohledu, jak jsme již uvedli, osobou nejvhodnější. Až do února 1949 nebyly, zdá se, československé stranické a bezpečnostní orgány zasvěceny do těchto příprav. Situace se jistě podstatně mění, když byly požádány o spolupráci při vylákání Fielda ze Švýcar do ČSR. Tehdy byly upozorněny, že s Fieldem spolupracuje v Československu manželský pár původem ze Slovenska — jméno ještě nebylo známo.

28. února 1949 dává KV STB v Praze, odd. 2, příkaz IV. oddělení, aby zahájilo přípravné šetření proti dr. Gejzovi Pavlíkovi, podnikovému řediteli Čedoku. JUDr. Gejza Pavlík spolupracoval za předmnichovské republiky jako advokát s KSČ, z rasových důvodů opustil spolu s manželkou Charlottou území Československé republiky a žil až do roku 1945 ve Švýcarsku. Tu se setkal s Noelem H. Fieldem, který je podporoval z prostředků unitářské organizace Unitarian Service Committee (USC). Field získal manžele Pavlíkovi (ale i Feigla a jeho družku dr. Veselou) pro práci v USC po válce v ČSR. Podmínkou pro získání podpor USC bylo podávání zpráv o sociální a hospodářské situaci v zemi, respektive v oblastech, které potřebovaly pomoc. O celé akci USC informoval dr. Pavlík hned po návratu do Československa vedoucí stranické funkcionáře (Dolanského, Širokého, Hodinovou aj.), kteří ji neodmítli. Funkci v USC vykonával do roku 1946 a za tu dobu poslal Fieldovi asi 4 zprávy.

Zatčení N. H. Fielda (po jeho vylákání ze Švýcar do Prahy) a manželů Pavlíkových v květnu 1949 uskutečnily orgány STB na žádost maďarské bezpečnosti. Z výpovědi Jindřicha Veselého, jakož i z dalších dokumentů je zřejmé, že z československé strany nebyla maďarská aktivita zvláště vítána. J. Veselý vypověděl, že nechtěl vyhovět žádosti zástupce maďarské bezpečnosti o zatčení Fielda po jeho příjezdu do Prahy začátkem května 1949. Až teprve na osobní

(1) MV — ministerstvo vnitra — pozn. vyd.

zárok generála Bělkinas a se souhlasem Kl. Gottwalda, bylo jim vyhověno. Kl. Gottwald měl prý prohlásit: « Jestli to má prověřeno i generál Bělkin a podporuje to, tak jim vyhovte... » (AÚV KSČ, fond Kom. II, aj. 88).

Z československé strany se pravděpodobně očekávalo, že zatčením Fielda končí v této akci spolupráce naší bezpečnosti s bezpečností maďarskou. 28. května t.r. « ...proti očekávání přijel do ČSR opět soudruh Szüics (plukovník maďarské bezpečnosti — pozn. komise) a doporučoval zatčení Pavlíka ». (AÚV KSČ, fond MV 37 - Z - 842 - MV). Podle Szüice vypověděl prý Szönyi (který byl v Rajkově procesu odsouzen k trestu smrti jako imperialistický agent a spolupracovník Fielda), a další, že Pavlík patřil k maďarské trockistické skupině a že byl určitou spojkou mezi ní a Fieldem. Po předběžném výsledku v Československu byli Pavlíkovi odvezeni do Maďarska a československé bezpečnosti vráceni po několikerém urgování až 30.6.1949. Při výsleších v Maďarsku bylo vůči nim použito hrubého fyzického násilí. Byli vyslýcháni i sovětskými poradci.

Dr. G. Pavlík byl nucen k výpovědím, které měly pravděpodobně usměrnit další šetření případu v Československu. Podle těchto výpovědí, trockisté ve smyslu porad s Fieldem měli proniknout na vedoucí místa v KSČ a ovlivňovat její politiku ve všech otázkách; podporovat židovskou buržoazii, podněcovat nacionální spory — mluví se o nacionalistickém stanovisku G. Husáka — atd. Protokoly sepsané s G. Pavlíkem v Budapešti jsou svědectvím « umění » psát protokoly, které naše bezpečnost teddy ještě neovládala.

Ještě před návratem Pavlíkových z Maďarska byli na základě jejich a Fieldovy výpovědi zatčeni Rudolf Feigl a jeho družka dr. Vlasta Veselá. 7. července byla zatčena dr. Alice Kohnová, která na podzim 1948 pomáhala pracovníkům stranického aparátu sledovat N. H. Fielda.

K vyšetření případu Field-Pavlík a spol. byla vytvořena komise, ve které měli rozhodující slovo Kopřiva, Veselý a Šváb. Pro orientaci jak postupovat při výslechu zatčených v tomto případě dostali vyslýchající protokoly o trockistických procesech (MV 39/2, sv. VII., str. 216) a dále poznámky a otázky vypracované Kopřivou 28.7.1949 (MV 39/1, sv. IV., str. 161). O práci komise byli soustavně informováni Gottwald a Slánský.

Na základě výpovědi Fielda, Pavlíkových a dalších v Maďarsku byl sestaven seznam 60 funkcionářů KSČ podezřelých z různé protistranické činnosti. Tento seznam se stal koncem července podkladem k vypracování « pavouka » případu Pavlík a spol. V něm se hledalo spojení s « trockistou ». A. Ungarem. V průběhu dalšího šetření se počet podezřelých zvětšoval. Mezi podezřelými z protistranické a

protistátní činnosti byli v souvislosti s tímto případem vzpomínáni např. V. Clementis, L. Frejka, V. Fuchs, J. Goldmann, E. Goldstücker, V. Hajdu, B. Hájek, A. Hodinová, B. Laštovička, E. Löbl, K. Moško, V. Nosek, V. Nový, E. Polák, Richard Slánský, G. Spurný, O. Šling, J. Való, A. Zmrhal, Š. Rais, A. London, M. Falfan, J. Bráník, E. Friš, F. Zupka aj. Mnozí z jmenovaných byli v dalším období zatčeni, vyšetřováni a souzeni. Komise určovala, kdo z podezřelých bude předvolán k státně bezpečnostnímu výslechu, případně zatčen, a kdo ke stranickému výslechu. Šetření se rozbíhalo do šířky, ale ani přes kruté zacházení, kterému byli vystaveni zatčení, nemohli vyšetřovatelé dokázat z jejich výpovědi existenci nějaké protistátní organizované skupiny.

Pavlíkovi své výpovědi z Budapešti odvolali s tím, že na nich byly vynuceny krutým fyzickým násilím. G. Pavlík protestoval proti tomu, že jako českoslovenští občané byli vyslýcháni maďarskými bezpečnostními orgány, a to k záležitostem, které se týkaly Československa. Současně uvedl jména československých osob, na které byl vyslýchán.

Rovněž ostatní státně bezpečnostní a stranické výslechy nevedly k odhalení nepřátelské sítě uvnitř KSČ. Straničtí a státně bezpečnostní pracovníci tehdy ještě neuměli usvědčovat v podstatě nevinné lidi. Snažili se odhalit skutečné nepřátele. V této situaci začátkem srpna 1949 navrhol Szücz v rozhovoru s K. Švábem koordinaci celého případu « pod vedením sovětských míst ». (MV 39/1, sv. V., str. 338).

Na začátku září 1949 bylo v souvislosti s případem Pavlík a spol. vězněno « jen » pět lidí. Postup československých stranických a bezpečnostních orgánů při odhalování nepřítele uvnitř strany se stal předmětem kritiky vedoucích činitelů některých lidových demokracií.

Další vývoj případu se odehrával pod velmi silným tlakem ze zahraničí. Svědectvím toho je i známý dopis Rákosiho Gottwaldovi z 3. září 1949. Rákosi byl velmi nespokojený se stavem v Československu. « Ty máš jména těch, které u nás zatčení označili jako čs. špióny západního imperialismu, nebo kteří této špiónážní službě dali informace. « Naznačuje, že nelze důvěřovat ministrovi vnitra (Nosek) ani ministrovi zahraničních věcí (Clementis). Přímou jmenuje jako podezřelé Frejku, Goldmana a Nového.

Velmi zajímavý je závěr této části dopisu: « Během dvou týdnů začínáme líčení proti první skupině obžalovaných v Rajkově procesu. Obžalovací spis uveřejníme za týden. V souvislosti s tím se objevují těžkosti, že když zařadíme do této skupiny špióny, kteří byli posláni z Anglie do Maďarska, takže se objevují po tuctech na líčení i československá jména, která i Ty znáš. Tyto osoby jsou bez výjimky na volné noze. Pro čs. veřejnost tato část líčení by byla zcela neočekávaná.

Je třeba vidět předem, že v tomto případě jádro uvedených osob by ostře protestovalo proti věcem na líčení řečených a tím by se dostávaly do jedné fronty s titovci, kteří samozřejmě nebudou litovat námahy, aby podrývali věrohodnost proti nim vznesené obžaloby ». (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 201) Z toho lze vyčíst mnoho. Jednak, že je internacionální povinností československých komunistů znemožnit podezřelým, ne tedy ještě usvědčeným, protestovat proti obviněním, protože by tím mohli vyvolat *pochybnost* o správnosti procesu — a proto, aby nemohli protestovat, je lepší je zavřít — a jednak je tu skryta hrozba, že by českoslovenští komunisté mohli být označeni za spojence titovců.

Maďarští a polští pracovníci stranického a bezpečnostního aparátu naléhali na naše orgány, aby v společném zájmu přikročily k urychlenému zatýkání podezřelých osob, protože prý to hrozí nebezpečí z prodlení nejen pro Československo, ale při nejmenším ještě pro Polsko a Maďarsko. Zdůrazňovali, že není čas na dlouhé přípravné šetření, ale že je třeba dostat se urychleně k cíli zatýkáním, výslechy a konfrontacemi. V tomto smyslu probíhaly rozhovory Švába s Rákosim a s generálem Bělkinem v Budapešti 7. a 8. září 1949 a Veselého 12. a 13. září 1949 ve Varšavě s pracovníky bezpečnosti plk. Rožanskim a Swiatlem, ministrem vnitra Radkiewiczem, presidentem Bierutem, gen. taj. Zambrowskim a Bermanem (MV 391, sv. IV., str. 122).

Další kroky československých orgánů byly činěny pod dojmem jednak psychózy bezprostředního zvýšení ohrožení republiky a celého socialistického tábora a jednak asi i z obavy, že by mohly být označeny za spojence titovců, protože znemožňují jejich úplné odhalení. 16. září požádali Gottwald a Slánský Malenkova o vyslání sovětských poradců, obeznámených s případem Rajka, do Československa. Žádosti bylo vyhověno 23.9.1949. Do Československa přišli dva experti — Lichačev a Makarov.

V druhé polovině září 1949 a po příchodu sovětských poradců se začalo aktivněji pracovat na odhalení « československého Rajka ». Začalo se ve větším měřítku zatýkat. V přímé souvislosti s případem Field-Pavlík a spol. bylo celkem zatčeno 17 lidí. Pavlík, Pavlíková, Feigl, Veselá, Kohnová — do 7.7.1949. Počínaje 21. zářím byli postupně zatčeni další: Melan, Kosta, Žaludova, Král, Brieger, Markus, Klinger, Löbl, Löblová, Milan Reiman, Nový a Nová. Už 26.10.1949 dospěl však Šváb k závěru, že pomocí osob zatčených v souvislosti Field-Pavlík se nepodaří « učinit zvláště velké pokroky v odhalování vážnějších škůdců ». (MV 392 – sv. VI., str. 299). V souladu s upozorněním různých činitelů bratrských stran bylo koncem září zahájeno šetření a zatýkání španěláků, jugoslávských partyzánů, « londýňanů »

a dalších možných protistranických « živlů ». K zvládnutí práce na případech zasahujících dovnitř strany bylo začátkem října vytvořeno pod vedením K. Švába zvláštní oddělení MV.

Z materiálů je zřejmé, že tu byly pokusy zařadit fieldovce-pavlíkovce do nějakého většího politického procesu. Nepodařilo se však dokázat spojení s jinými protistátními a protistranickými skupinami. Manželé Pavlíkovi byli nakonec souzeni v tajném projednávání před Státním soudem v Praze 29. června 1950 spolu s Feiglem a Markusem. Odsouzení byli za špionáž; Markus za nedbalé uchovávání státního tajemství. Na rozdíl od mnohých, jejichž jména se v souvislosti s fieldovštinou objevila, nebyli označováni za členy nějakého spikleneckého centra. Někteří další ze sedmnácti zatčených v souvislosti s případem Field byli zouzeni za zcela jiná « provinění ». Dr. Vlasta Veselá a ing. Milan Reiman skončili ještě před soudem s Pavlíkem svůj život sebevraždou.

První období hledání imperialistického spiknutí na vedoucích místech ve straně a ve státu v Československu se tak nesetkalo s úspěchem. Došlo sice k vymezení okruhu podezřelých, k výslechům, šetřením a zatýkání, ale hlavní účel nebyl splněn. Nastal ústup od dosavadní koncepce hledání nepřátel ve straně. Tato změna, jejímž smyslem byla snaha posunout záběr do vyšších poloh a vyšších funkcí — procesy v Československu (Pavlík a spol. a j). ve srovnání s ostatními případy se nezdály dostatečně reprezentativní a nedokládaly tezi o největším rozsahu nepřátelské činnosti právě u nás — neznamenala však rozchod s politickými i jinými motivy, které tento vývoj podnítky. Zvláště závažnou vazbou mezi dosavadním šetřením a následujícími procesy byly zatčené osoby, jejichž pomocí bylo šetření orientováno mezi vyšší funkcionáře.

Nelze se nezmínit o důsledcích tohoto vývoje ve veřejném životě. Procesy v lidově demokratických zemích, zejména proces Rajkův, silně ovlivnily atmosféru ve straně. Ještě v průběhu Rajkova procesu rozhodl sekretariát ÚV KSČ (20.9.1949) o organizaci vnitrostranické kampaně velkého rozsahu. Mimořádný význam měla okolnost, že v Rajkově procesu bylo Československo několikrát označeno za zemi, v níž pracuje rozsáhlá cizí agentura. Ve straně vznikalo ovzduší a psychóza hledání « československého Rajka ». K tomuto vývoji přispěly i výsledky jednání Informačního byra v listopadu 1949. Napětí bylo tím větší, čím méně se dařilo dospět k reálným výsledkům. To byl také jeden z důvodů, proč se neustále rozšiřoval okruh potencionálních podezřelých a proč docházelo k reorganizacím i rozšíření bezpečnostní práce.

O stavu, v jakém se ocitla strana, svědčí nejlépe referát R. Slánského na aktivu funkcionářů Prahy v Lucerně 7.12.1949. Slánský

uvádí zkušenosti z dosavadních procesů v lidových demokraciích a konstatuje: « Ani naše strana není a nebude ušetřena toho, aby nepřítel nenasazoval své lidi do jejich řad, aby neverboval své agenty mezi našimi členy... Známe-li tyto okolnosti, musíme být tím víc bdělí, abychom mohli odhalovat nepřátele ve vlastních řadách, kteří jsou nejnebezpečnějšími nepřáteli ». Slánský vymezuje i způsoby hledání nepřátel. V první řadě jde o to zkoumat lidi, kteří vyslovují nesprávné názory, neboť takovýmto způsobem se projevuje « pravá buržoasně nacionální tvář » špióna. Dále je třeba zkoumat zajišťování politických úkolů, protože nesnáze, závady a nepořádky mohou být projevem vědomé sabotáže. Konečně je třeba denně prověřovat stranické kádry, zejména jejich minulost, « temná místa » v této minulosti mohla být zneužita nepřátelskou agenturou.

Referát R. Slánského byl tak úplným zdůvodněním rozsáhlé bezpečnostní práce uvnitř KSČ, všeobecné podezřavosti, která nemohla než přinést nejtěžší důsledky. Z mezinárodního vývoje i z vnitřní orientace politiky KSČ vyrůstalo ke konci roku 1949 prostředí, v němž již nebylo možné ukončit započatý proces deformací ve straně a v bezpečnosti. Neúspěchy v šetření nejenom že nepřivedly k přehodnocení správnosti výchozích pozic, ale naopak prohlubovaly těžké chyby. V těchto podmínkách příprava politických procesů vstupovala do nové, nebezpečnější fáze.

Ve druhé polovině roku 1949 a začátkem roku 1950 vykristalovala řada nových skutečností, které svými důsledky hluboce poznamenaly celý další průběh politických « případů » a procesů. Impulsy přicházející zvenčí nacházely předchozím vývojem připravenou domácí půdu, na které dostávaly svou československou podobu. Význam měl jak Rajkův proces v Maďarsku a zasedání Informačního byra komunistických stran v listopadu 1949, tak řada vnitřních rozhodnutí a přeměn, směřujících k intenzivnějšímu vyhledávání « třídních nepřátel », ať již měli pocházet z řad likvidovaných tříd, potlačené politické opozice, « imperialistických agentů », nebo — na což se kladl hlavní důraz — z « nepřátel uvnitř komunistické strany ».

Při aplikaci směrnic II. rezoluce Informačního byra o Komunistické straně Jugoslávie (a v jednotlivostech dokonce s jistým časovým předstihem) se především urychleně « zdokonaloval » mechanismus, jehož náplní a posláním bylo právě uvedené vyhledávání politických provinilců.

V souvislosti s Rajkovým případem bylo však z Budapešti a Varšavy stále více zdůrazňováno, že v ČSR musí existovat centrum mezinárodně propojeného spiknutí, a československým odpovědným kruhům (vedení KSČ a čs. státní bezpečnosti) byla předhazována neschopnost je odhalit. Tyto informace zřejmě vedly k tomu, že

Gottwald a Slánský dopisem ze září 1949 požádali vedení VKS(b) ⁽¹⁾ o vyslání bezpečnostních sovětských poradců, ačkoliv z počátku zřejmě nebyli nakloněni příchodu sovětských poradců, neboť byli informováni J. Veselým a K. Švábem o tvrdých metodách, které se používaly při přípravě Rajkova procesu vůči československým občanům.

Československé žádosti bylo vyhověno a v říjnu 1949 přišli sověští poradci Makarov a Lichačev, kteří pracovali na Rajkově procesu v Budapešti. Brzy je vystřídala jiná skupina poradců vedená V. Bojarským.

Poradci disponovali prakticky od počátku nepřiměřeně rozsáhlou pravomocí, přitom však nebyli kontrolováni československými orgány a odpovědnost za svou činnost cítili jen ve vztahu k sovětskému ministerstvu státní bezpečnosti vedenému Berijou. Průběžně informovali politické orgány Sovětského svazu a jeho vedoucí bezpečnostní složky o stavu a směrech vyšetřování v ČSR, o osobách, které mohly být podezřelé z politických úchylek nebo nepřátelské činnosti, zejména pak o čelných osobnostech stranického a státního života, pracovnících politického, vojenského, bezpečnostního, hospodářského a diplomatického aparátu.

S příchodem poradců jsou spojeny změny v práci československé bezpečnosti. Počala v dosud nezvyklém rozsahu připravovat politické procesy. Šlo o zcela nový způsob její práce. Místo odhalování skutečných trestných činů na základě prověřených důkazů nastoupilo hledání nepřátel, zejména v komunistické straně. Úlohu důkazů hrály politické názory vyjádřené nejen v činech, ale v projevech, v záměrech i neuskutečněných a také vlastní doznání k vymyšleným « nepřátelským akcím ». Z nich bezpečnostní orgány konstruovaly rozličnými kombinacemi výpovědi zatčených, různé skupiny a protistátní činy. Přiznání a výpověď zatčeného se staly hlavním důkazem a výchozím bodem pro další šetření a odsouzení. Proto se snažily nejrůznější způsoby falešná přiznání a výpovědi získat. Používaly k tomu nelidských metod, vypracovaného systému fyzického a psychického násilí, které bylo už popsáno v řadě publikací a článků.

K obvinění a zatčení mnohdy stačilo upřímně sebekritické přiznání chyby, nejasnost v životopise, jindy pomluva či nařčení druhé osoby nebo umělá konstrukce či provokace. Předmětem mimořádného zájmu byli lidé, u kterých byl třeba jen stín podezření z trockismu, nacionalismu (kterému téměř automaticky přisuzovaly antisovětské zaměření), občané židovského původu (ve kterých

(1) Všesvazová Komunistická Strana (bolševiků) — pozn. vyd.

spatřovaly sionisty), lidé, kteří strávili část života na Západě nebo přicházeli v minulosti do styku s buržoasním prostředím. Zatčený člověk byl v podstatě automaticky pokládán za vinného a bylo již jen záležitostí vyšetřovatelů, aby z něho «udělali» případ a ten dovedli až k odsouzení. Cílem vyšetřování bylo za každou cenu zlomit vyšetřovaného, dosáhnout od něho přiznání, ať už se nečeho dopustil nebo ne. K dosažení takového výsledku byly přípustné jakékoli metody psychického a fyzického nátlaku, násilí a zvěle. Nejčastěji bylo používáno dlouhodobých výsledků na směny při minimálním oddechu vyšetřovaného v kombinaci s bitím, trýzněním hladem a žízní, zavíráním do temnice, vyvoláváním strachu o osud rodinných příslušníků, rafinovaně režírovanými konfrontacemi s jinými osobami, nasazováním agentů-spoluvězňů, odposlechy cel atd.

Poznatky, které jsou v našich archívech, potvrzují charakteristiku činnosti sovětských bezpečnostních pracovníků v lidových demokraciích, jak ji odsoudilo plénum ÚV KSSS⁽¹⁾ v referátě N. S. Chruščova v červnu 1955: «Mít agenturu v bratrských stranách, provádět rozvědku proti těmto stranám, a to hlavní, rozvědku proti vedoucím těchto stran, to je nejtěžší narušení norem ve vztazích mezi bratrskými stranami a státy. Taková situace konec konců může přivodit konflikt».

Vedení KSSS činnost poradců podrobilo kritice, odsoudilo, a někteří z nich byli jako «Berijovi agenti» i soudně stíháni a propaveni.

Poradci Lichačev a Makarov od počátku svého působení v ČSR kriticky poukazovali na to, že práce čs. bezpečnosti je příliš měkká a nerozhodná, že se bezpečnost nechává odstrkovat neprosazuje dost energicky svoje názory a požadavky a že s třídním nepřítelem se jedná příliš v rukavičkách. Z těchto pozic se také zasazovali o to, aby se urychleně uskutečnila reorganizace čs. státní bezpečnosti, započatá těsně před jejich příjezdem. Při této reorganizaci šlo o celý soubor koncepčních, organizačních a personálních přeměn a jedním z nejcharakterističtějších rysů bylo dosud nebývalé propletení významné části stranického aparátu se státně bezpečnostním mechanismem.

Celou představu (viz podrobněji podkladovou studii M. Lichnovského «Otázky STB v evidenčním aparátu ÚV KSČ a KSK⁽²⁾, 1946-1951») lze datovat od začátku druhé poloviny roku 1949, kdy generální tajemník KSČ R. Slánský — v rozporu s platným právním řádem — podstatně zesílil svůj vliv na usměrňování čs. státní bezpečnosti. Stalo se tak de facto bez vědomí ministra vnitra V.

(1) Ústřední výbor Komunistické Strany Sovětského Svazu — pozn. vyd.

(2) Komise stranické kontroly — pozn. vyd.

Noska, který (ačkoliv byl členem ÚV KSČ a jeho předsednictva) se v souvislosti s Rajkovým případem a vzhledem ke svému válečnému pobytu v Anglii stal jednou z podezřelých osobností čs. veřejného života. Od této doby nebyl ministr Nosek prakticky vůbec informován o tom, co se děje na úseku státní bezpečnosti. V roce 1950 převzal stranickopolitické řízení bezpečnosti Kl. Gottwald.

Koncem září nebo začátkem října 1949 oznámil na poradě R. Slánský V. Noskovi, Veselému a Pavlovi, že « bylo rozhodnuto vytvořit zvláštní vyšetřovací sektor pro stranické a politické delikty... že vedoucím tohoto sektoru bude Šváb, který v této funkci bude nadále zaměstnancem strany a nebude v ničem podléhat ministerstvu vnitra. Strana poskytne Švábovi lidi a ministerstvo vnitra mu dá k dispozici místnosti, vozidla a vše, co bude k výkonu své funkce potřebovat. Formálně bude Šváb veden jako zástupce velitele STB ».

Spolu se Švábem přišli na ministerstvo vnitra další pracovníci aparátu ÚV KSČ: H. Synková, B. Doubek, A. Pimpara.

Ihned po svém příchodu na ministerstvo vnitra vytvořil Šváb ze svých spolupracovníků dvě skupiny, vyhodnocovací a vyšetřovací. První skupina vedená H. Synkovou vyhodnocovala protokoly z výslechů již zatčených osob, druhá skupina vedená B. Doubkem pracovala přímo podle pokynů Švába a denně mu předkládala výsledky vyšetřování. Koncem roku 1949 a počátkem roku 1950 bylo Švábovo oddělení na ministerstvu vnitra kádrově posíleno pracovníky STB a stranickými funkcionáři (počátkem roku 1950 v něm působilo asi 28-30 osob), zreorganizováno a označeno jako sektor II a.

Sektor II a, který měl již složitější organizaci, byl rozdělen na referáty, a to: protitrockistický, referát nepřátel ve straně, referát interbrigadistů a referát buržoasních nacionalistů.

Koncem roku 1949 rozhodl Šváb, aby vyšetřovací komise v Hradci Králové ukončila svou práci a některé její pracovníky (dr. Smola, Aresin, Šubrt, Linhart a další) zařadil do sektoru II a, kde tvořili pod vedením dr. Smoly jeden z referátů. Hlavním úkolem tohoto referátu bylo prošetřit zpravodajské sítě policie v KSČ a odhalit tak třídní nepřátele.

Zvláštní útvar pro hledání nepřátel ve straně vznikl také na Slovensku. Došlo k tomu po poradě K. Švába, V. Širokého a L. Kopřivy dne 10. října 1949. Vedením tohoto útvaru byl pověřen T. Baláž, který také převzal jako jeden z prvních úkolů sledování K. Šmidkeho, tehdejšího vedoucího kádrového odboru na ústředním sekretariátě KSS. Krátce nato uložil tomuto útvaru poradce generál Lichačev, aby urychleně opatřil kompromitující materiály na K. Moškoviče a řadu dalších vedoucích slovenských komunistů.

Uvedenou přestavbou vznikl v Československu nový bezpečnostní aparát na hledání nepřátel ve straně. Vyznačoval se m. j. tím, že byl usměrňován generálním tajemníkem a později předsedou KSČ a prakticky veden zaměstnanci ústředního sekretariátu KSČ. Na Slovensku disponovali obdobnou pravomocí předseda KSS V. Široký a generální tajemník KSS Š. Baštovanský.

Brzo po uvedení do chodu se tento aparát stal klíčovým útvarem nově utvořeného ministerstva národní bezpečnosti (v květnu 1950) v čele s L. Kopřivou (od ledna 1952 s K. Bacílkem).

Obraz mechanismu pro vyhledávání « nepřátel » a tvorbu politických procesů by nebyl ucelený, kdybychom nevěnovali pozornost i dalším skutečnostem, které od roku 1950 nabývaly na významu. Sem patří především činnost části aparátu komise stranické kontroly, která se vzdalovala od svého původního poslání (kontrola toho, jak komunisté plní státní a stranické úkoly, boj proti byrokratismu a pod.) a stále více se orientovala na vyhledávání « nepřátel » v řadách komunistů pracujících na nejrůznějších úsecích stranického a veřejného života. Záslouhou prověřkových akcí z roku 1948 a 1950 a díky početné síti informátorů disponovala KSK — úsek pro stranické orgány — rychle rostoucím množstvím závadových poznatků o stranických kádrech, o poměrech v organizacích a na pracovištích, kterých bylo stále častěji využíváno k honbě na domnělé škůdce a nepřátele. V činnosti některých útvarů KSK se prosazovaly bezpečnostní metody, přičemž tuto tendenci podporovali B. Köhler a L. Kopřiva. Už od roku 1949 praktikovali např. někteří pracovníci KSK odposlechy telefonních hovorů, kontrolu korespondence nebo kombinované stranicko-bezpečnostní výsledky podezřelých komunistů, KSK tak ztrácela svoji stranickou tvářnost a stávala se jakousi stranicko-bezpečnostní složkou, která zesilovala svou aktivitu při masovém vyhledávání nepřátel ve straně.

Situace se komplikovala tím, že spolupráce mezi KSK a státní bezpečností postupně prorůstala silnými prvky rivality a nedůvěry. Mezi některými pracovníky KSK (vedle Taussigové sem patřili zejména J. Hora, A. Bína, B. Klícha) postupně převládlo přesvědčení, že ve vedení čs. státní bezpečnosti je řada lidí, kteří postrádají dostatek schopnosti a vůle odhalit československého Rajka, že tito lidé dokonce kryjí politické záškodnictví (kupř. v tzv. brněnském případě), že se chtějí vymknout stranické kontrole a naopak dostat stranu pod svoji kontrolu. Koncem roku 1950 se podezření obracela i proti K. Švábovi, který byl do vrcholných funkcí v STB vyslán stranickým aparátem. Do centrály STB byli dosazeni pracovníci KSK (J. Hora a B. Klícha) s pověřením, aby získali co nejrozsáhlejší poznatky o vedoucích bezpečnostních kádrech.

Uvedená fakta naznačují, že se od druhé poloviny roku 1949 utvářela velmi paradoxní situace: uvnitř bezpečnostního organismu vznikl z iniciativy vedoucích činitelů ústředního stranického aparátu útvar pro vyhledávání nepřátel v řadách strany a paralelně s ním opět fungoval v podobě KSK stranický útvar používající bezpečnostních metod (mimo jiné) k odhalování nepřátel mezi komunisty působícími v aparátu státní bezpečnosti. V tom je také klíč k pochopení toho, že při přípravě a realizaci jednotlivých politických případů a procesů z počátku padesátých let, na kterých se obě složky podílely, docházelo nejednou k neočekávaným obrátům, kdy z pronásledovatelů se stávali pronásledovaní, ze žalobců obvinění a z vyšetřovatelů vyslýchání.

Jedním z ne nepodstatných článků mechanismu pro vyhledávání nepřátel a inscenování politických procesů byla i instituce tzv. bezpečnostní komise v ústředí a v kraji instituce tzv. pětky (v okresním měřítku bezpečnostních trojek), které v letech 1949 az 1951 fungovaly při krajských výborech KSČ. I tyto orgány se vyznačovaly intenzívním prolínáním stranické a bezpečnostní práce. Členy těchto pětěk byli zpravidla: bezpečnostní referent krajského sekretariátu KSČ, krajský velitel STB, krajský velitel SNB ⁽¹⁾, podle potřeby též krajský prokurátor apod. Činnost pětky řídil vedoucí tajemník KV ⁽²⁾ KSČ. Bezpečnostní pětky koordinovaly součinnost všech bezpečnostních složek v kraji a krajských stranických orgánů. V praxi se postupně stávalo běžným jevem (zejména v letech 1950 a 1951), že bezpečnostní pětky si přisvojovaly nepřiměřenou pravomoc a stávaly se řídicími centry represivní činnosti v krajském měřítku. Právě odsud vycházely směrnice a pokyny k bezpečnostnímu «zajišťování» aktuálních politických a ekonomických úkolů (např. výběr a zařazování osob do táborů nucené práce, řešení církevní otázky, přesídlování politicky nepohodlných osob, zásahy proti lidem, kteří nesouhlasili s kolektivizací nebo neplnili tvrdé výkupní normy a pod.). Velmi závažné byly zásahy bezpečnostních pětěk do soudnictví, neboť rozhodovaly předem o všech důležitějších trestních případech kriminálního a zejména politického charakteru (např. podrobně jednaly o přípravě a organizaci krajských politických procesů, schvalovaly koncepci žalob, výši rozsudků, vyslovovaly se k žádostem odsouzených o milost, rozhodovaly o politickém využití jednotlivých případů a pod.).

Koncem roku 1949 a začátkem roku 1950 (po Rajkově procesu, po II. rezoluci Informačního byra a na to navazujících několika

(1) SNB — Sbor Národní Bezpečnosti, souhrn ostatních policejních složek (dopravní, veřejná, kriminální atd) úzce spolupracujících s STB.

(2) Krajský výbor.

zasedáních vedoucích orgánů KSČ) byly tedy v podstatě koncepčně dány hlavní směry pro sledování potenciálních antisocialistických sil a současně se také zdokonalil k tomu potřebný mechanismus. Potřebě a cíli odhalovat na každém kroku a v nejrůznějších sférách čs. společnosti podezřelé jednotlivce a celá nepřátelská seskupení se také přizpůsobovalo « vytěžování » už dříve zatčených osob a zejména pak nové zatýkání, které narůstalo do velkých rozměrů.

Jeden ze směrů vyhledávání nepřátel (který — jak se brzo ukázalo — se nestal hlavním) se orientoval do prostředí těch třídních sil, které byly svrženy poválečnou revolucí, do prostředí někdejších politických partnerů a pozdějších protivníků KSČ v předúnorovém politickém zápase. Ve snaze dovršit mocenské vítězství z února 1948, podat jeden z dodatečných důkazů o jeho oprávněnosti a vyvodit důsledky z dílčích projevů poučnorové politické opozice, šlo o to, dokázat, že v ČSR existuje organizovaný podzemní odpor z řad příslušníků potlačené buržoasie a činitelů předúnorových nekomunistických politických stran, který je napojen na zahraniční imperialistické rozvědky a vnější protikomunistické síly. Právě v tomto kontextu došlo k zatčení více než 600 osob, převážně z řad národně socialistické, lidové a sociálně demokratické strany a tzv. trockistů, které započalo listopadem 1949 a vyvrcholilo monstrózním soudním procesem s tzv. vedením záškodnického spiknutí proti republice v čele s dr. M. Horákovou. Proces se konal od 31.5. do 8.6.1950, skončil čtyřmi rozsudky smrti a devíti vysokými tresty odnětí svobody; od tohoto procesu pak byly odvozeny mnohé další dílčí procesy. V podobném kontextu došlo i k zatýkání velkého počtu církevních hodnostářů a k sérii soudních procesů s nimi. (První z nich se konal už na jaře 1950). Jeden z největších, tzv. « proces proti vatikánským agentům v Československu » (v prosinci 1950), už svědčil o tom, že příslušné orgány si spolehlivě osvojily « technologii a profesionální zručnost » nutnou k inscenaci politického procesu. Obvinění odpovídali přesně podle předem připraveného scénáře, přiznali vnitřní škůdcovství i spojení se zahraničím. Při velké publicitě, kterou proces měl (obdobně tomu bylo i v procesu s dr. Horákovou a spol.), sehráli i roli spolutvárců ovzduší agentománie a špiónománie: veřejnost byla za jejich spoluúčasti utvrzována nejenom v přesvědčení o jejich vině, ale i v předpokladu, že musí být ještě další neodhalené sítě spiknutí. V tomto smyslu také uvedené procesy splnily i další poslání: staly se důležitou zkouškou na ještě významnější politické procesy, ke kterým se teprve schylovalo.

Hlavní pozornost ve vyhledávání nepřátel se od II. rezoluce Informačního byra upírala k nalezení československého Rajka, okruhu jeho domácích spolupracovníků a najisto předpokládaného zahraničního spojení s imperialistickými rozvědkami a « titovskou agenturou ».

Východiskem k zatčení prvních jednotlivců a postupně desítek komunistických funkcionářů se stal seznam osob, které byly jmenovány v souvislosti s Rajkovým procesem, a dále pak vynucené výpovědi některých dříve zatčených lidí (např. V. Hložkové). Okruh podezřelých se postupně rozšiřoval spolu s tím, jak zatýkaní přiznávali některé svoje dílčí chyby a pod nátlakem vypovídali o okruhu svých spolupracovníků a přátel. Např. jedni z prvních zatčených — E. Löbl a V. Nový — se sice nedoznávali k vlastní škůdcovské činnosti, byli však poměrně brzo zpracováni k tomu, že vypovídali o jiných a v intencích vyšetřovatelů a poradců rozváděli předestřené koncepce. V příhodné chvíli pak byla rozvíjena i příslušná ideologická kampaň, která přinášela veřejnosti náležité zdůvodnění a snažila se ji zaangažovat k součinnosti.

Takový začátek měl například první velký případ na Slovensku, případ tzv. slovenských buržoasních nacionalistů. (Viz podrobněji podkladovou studii J. Měchýře a L. Niklíčka «Případ buržoasních nacionalistů»).

Nutno předeslat, že první závažnější veřejná zmínka o «vlivu maloměstáckého nacionalismu» v KSS se vyskytla v referátu V. Širokého na zasedání ÚV KSS v září 1948, a to ve zřejmé spojitosti s I. rezolucí Informačního byra a s kritikou Vl. Gomulky v Polsku. Zároveň však bylo tehdy řečeno, že ve vedení KSS neexistuje zvláštní platforma, která by se odlišovala od politické linie strany.

Znovu se začalo mluvit o buržoasním nacionalismu v KSS začátkem jara 1950. Na zasedání předsednictva ÚV KSČ 13. března 1950 byl v referátu Ladislava Kopřivy kritizován ministr zahraničních věcí Vladimír Clementis. Byl mu kladen za vinu buržoasní nacionalismus, byl obviněn z nepřátelského postoje k SSSR v minulosti (jeho nesouhlas se smlouvou SSSR s Třetí říší v roce 1939) a byl mu vytýkán intelektuálský poměr ke straně. Na schůzi bylo usneseno: a) odvolat Clementise z funkce ministra zahraničí; b) uložit Clementisovi, aby zaslal předsednictvu písemnou sebekritiku, v níž by zhodnotil veškerou svou činnost.

Na společném zasedání předsednictev ÚV KSČ a KSS se kritika Clementise opakovala. (Slánský ji uváděl jako první bod k realizaci usnesení Informbyra z listopadu 1949). Krajní odsudky Clementisovy činnosti pronesli především Kopřiva, Šefránek, Ďuriš a Slánský. Vystoupení ostatních členů předsednictev byla také kritická a lišila se od sebe jen mírou ostroty kritických připomínek. Na Clementisovu obranu nevystoupil nikdo. Clementis zůstal ve straně zcela osamocen.

Už 16.3.1950 byly s kritikou Clementise seznámeny krajské výbory strany a uvnitř strany byla zahájena nová «kampaň». Stalo se tak dříve, než její oběť mohla cokoliv říci na svoji obhajobu.

Pro V. Clementise byl tento případ zdrcující. Napsal o tom, že ho « ohlušila forma a nečekanost zákroku... protože za celých pět roků nedostalo se mi od strany ani výtky, ani kritiky ». Argumentoval dále tím, že je obviněn z věcí, které lze přeci lehce ověřit; že například písemnou sebekritiku podal již v roce 1945, kdy byl znovu přijat do strany a pod. — tedy užíval vesměs logických argumentů. To bylo zásadně pochybené, protože vycházel z nesprávné představy, že žalobce má zájem na tom, aby zjistil pravdu.

V. Clementis si pak zřejmě uvědomuje bezvýchodnost obhajoby, která se opírá o věcné, evidentní a logické argumenty a přistupuje na požadavek předsednictva. Podává písemnou sebekritiku, v níž v podstatě přiznává chyby, jež se mu vytýkaly, přičemž se ovšem ještě snaží tyto chyby vysvětlit. Předsednictvo Clementisovu sebekritiku nepřijalo a komise Kopecký, Köhler, Bareš vypracovala zamítavou odpověď, kterou předsednictvo ÚV KSČ Clementisovi poslalo, označilo jeho obhajobu za « advokátskou » a uložilo mu napsat novou sebekritiku. Ani jeho sebekritika na IX. sjezdu nebyla uznána za dostatečně sebekritickou, a tak posléze dělá Clementis další krok na této zcela bezvýchodné cestě. V novém písemném prohlášení z 27. června 1950 již zcela rezignuje a přiznává bez výhrad vše, co mu bylo vytýkáno. Ale ani to už nedostačovalo, ani naprosté pokoření nebylo přijato.

Mezitím Clementisova záležitost dostala zcela nové rozměry. Okruh těch, kteří byli označováni za nositele buržoasního nacionalismu, byl už v dubnu 1950 rozšiřován také na L. Novomeského, G. Husáka, K. Šmidkeho, E. Friše a postupně i na další. Na IX. sjezdu KSS v květnu 1950 se mluvilo o tom, že obvinění soudruzi vystupovali z pozic buržoasního nacionalismu už od třicátých let (skupina DAV), z těchto pozic poškozovali národně osvobozenecký odboj a zejména Slovenské národní povstání, že se spolčovali se slovenskou buržoasií proti českému národu a jeho dělnické třídě, že měli kolísavý postoj k SSSR (zejména V. Clementis v době uzavření německo-sovětského paktu v roce 1939) apod. Po tomto sjezdu byli z vedoucích funkcí odvoláni i G. Husák, L. Novomeský a K. Šmidke.

Jak bylo později prokázáno, byla ideologická a politická kritika tzv. buržoasních nacionalistů jen vnějším projevem bezpečnostního záměru odsoudit ve velkém monstrprocesu a před širokou veřejností skupinu komunistických činitelů, kteří zradili zájmy dělnické třídy buržoasii a spolčili se na protisovětské a protičeské platformě. Právě takováto koncepce zapadala do schématu II. rezoluce Informačního byra, podle kterého jakákoliv snaha o zdůrazňování národních zvláštností a jakákoliv vybočování z rámce sovětského modelu socialistické vystavby bylo zradou na socialismu.

Bezpečnostní příprava na « realizaci » skupiny slovenských buržoasních nacionalistů probíhala už od podzimu 1949. Zvláště velkou iniciativu projevoval v tomto směru K. Šváb a sovětsští poradci. Jejich zásluhou byly soustředěny « závadové poznatky » a posléze za pomoci zatčených E. Löbla a V. Nového zkonstruována i ucelená koncepce případu buržoasně nacionalistické úchylky. Na základě těchto podkladů vypracoval K. Šváb se sovětskými poradci zprávu o buržoasně nacionalistické úchylce ve vedení KSS, v níž se vycházelo z toho, že V. Clementis je československým Rajkem. Tato zpráva byla předložena Kl. Gottwaldovi a mnohé její pasáže převzal téměř doslova do svého referátu na IX. sjezdu KSS V. Široký. Ideologický boj proti buržoasnímu nacionalismu zahájený v březnu 1950 byl tedy ve skutečnosti psychickou přípravou obviněných i veřejnosti na připravovanou likvidaci. Proto také i četné « sebekritiky » V. Clementise i ostatních nemohly být a take nebyly stranickými orgány přijímány.

Z řady výpovědí vyplývá, že o všech připravovaných bezpečnostních akcích byli K. Švábem pravidelně informováni Kl. Gottwald, R. Slánský, V. Široký, Š. Baštovanský a A. Zápotocký. Zvláštní iniciativu ve spolupráci s bezpečností i v ideologickém vedení celé kampaně projevoval V. Široký.

V dalším pak už bylo jen záležitostí času, kdy, podle zásady, že za každou úchylkou je nutno hledat skrytý záměr, bude ideologické obvinění za náležitě připraveného souhlasu stranické a občanské veřejnosti přeznačkováno na vědomé škůdčovství. K tomu došlo začátkem roku 1951, a to ve spojení s paralelně vyfabulovaným případem O. Šlinga a M. Švermové. Na zasedání ÚV KSČ 21. února 1951 v referátě Š. Baštovanského « O odhalení špionážní záškodnické činnosti V. Clementise a o frakční protistranické skupině buržoasních nacionalistů v KSS » bylo oficiálně oznámeno, že případ Clementise a jeho spoluvinníků přestal být případem politickým, stal se věcí kriminální, věcí bezpečnostních a soudních orgánů. Za tím následovalo zbavení funkcí, poslaneckých mandátů, vyloučení ze strany a zatčení obviněných. Vedle V. Clementise byli zatčeni G. Husák, L. Novomeský, D. Okáli, I. Horváth, L. Holdoš. Příkaz k zatčení dal ministr národní bezpečnosti L. Kopřiva na základě rozhodnutí Kl. Gottwalda, A. Zápotockého, R. Slánského a V. Širokého.

V dalším průběhu přeřadili strůjcové procesu V. Clementise do tzv. spikleneckého centra R. Slánského, neboť se ukázalo, že pro roli československého Rajka je k dispozici funkčně výše postavená politická osobnost.

V Brůběhu roku 1950 vznikl postupně tzv. brněnský případ (případ Šling-Švermová). Jeho zrod připomínal v mnoha ohledech

počátky případu karlovarského a olomouckého. Současně však bylo i patrné, že tato záležitost se odvíjela za politicky vyhocenější situace, kdy všechny nitky celého případu byly vyznačovány v mnohem silnějších konturách a kdy všem souvislostem se přisuzovala mnohem větší závažnost.

Problematika brněnského kraje KSČ docházela do ústředních orgánů strany prostřednictvím zpráv, rozborů a informací stranických, hospodářských, kontrolních a jiných orgánů. Tím se do pozornosti dostávala stranická praxe, kritická situace v brněnském strojírenském průmyslu, používání nátlaku při společných žních 1950 apod. Individuální stížnosti tvořily jen nepočtenou část těchto informací, zatímco vnitřní situaci brněnského průmyslu (plněním plánu, dodávkami, absencí) se zabývala četná hlášení bezpečnostních pracovníků. Ti také věnovali pozornost osobě O. Šlinga už od konce roku 1949, ve stranickém šetření se personální pojetí brněnského případu začíná objevovat až v červenci 1950 a to do října 1950 nepřevážilo. O. Šling nesporně reprezentoval určité pojetí stranické politiky, které přinášelo viditelný efekt, takže bylo dokonce dáváno za vzor jiným krajům, současně však mělo své odpůrce a kritiky, kteří ve svém souhrnu vytvářeli dosti diferencovanou protišlingovskou opozici jak v krajském měřítku, tak i v ústředí. Proto také Šlingovo vedení bylo kritizováno z různých až protichůdných pozic. Vytýkalo se mu například, že nezapojuje předválečné komunisty do významnějších funkcí, že liknavě přebírá sovětské politické zkušenosti, že je málo citlivý k regionálním zvláštnostem, že zavádí do stranické práce bezpečnostní prvky a diktátorské metody, že nechápe mentalitu dělnické třídy a nežije jejím životem atd. O. Šling byl osobně člověk velmi iniciativní, činorodý, energický, ale ambiciózní, málo tolerantní a extrémní. Dovedl tvrdě zasahovat proti svým odpůrcům, nemohl však beze zbytku potlačit narůstající kritiku, jejímž objektem se stávala politika KSČ a v tomto rámci i on sám, jednak jako aktivní a mnohdy přehánějící uskutečňovatel stalinismu, ale současně také jako politik období 1945-1948, od jehož metod se nedokázal zcela distancovat.

Množící se stížnosti byly v roce 1950 asi po šest týdnů předmětem stranického šetření (zde vystupovala do popředí iniciativní role KSK), avšak současně se rozšiřoval i okruh otázek, o které se zajímaly bezpečnostní orgány. V některých věcech bezpečnostní šetření předcházelo všem ostatním. Šlingův případ nezůstal ušetřen ani přímých provokací státní bezpečnosti, navozující různé protišlingovské nálady a postoje. Červencová stranická prověrka za asistence představitelů ÚV KSČ J. Dolanského a B. Köhlera skončila pro Šlinga příznivě. Dokonce se tehdy v sekretariátu ÚV KSČ uvažovalo o tom, že O.

Šling by mohl vystřídat ve funkci politického sekretáře pražského kraje KSČ A. Novotného, k jehož činnosti byly ve vedení strany nemalé výhrady. Šlingova pozice byla zatím natolik silná, že v této době ještě dokázal umlčovat část odpůrců tehdejší krajské politiky KSČ (Šling obvinil z titovštiny Z. Zavázalovou a předal ji k « realizaci » STB, vyhrotil do podoby politického případu, který byl šetřen zvláštní komisí, kritiku poslankyně M. Syrovátkové-Palečkové apod.).

Krátce na to však některé Šlingovy neuvážené akce (teatrální veřejná prověrka okresních funkcionářů ve Znojmě [a obdobně připravovaná prověrka předsednictva Krajského výboru KSČ apod.) vedly k tomu, že v KSK a v ústředním sekretariátě strany vznikly obavy z porušování organizačního řádu na Brněnsku. Proto bylo v červnu 1950 zahájeno v brněnském kraji KSČ šetření, na kterém se spolu s KSK podílely i komise z řad dělníků-komunistů. Některé případy šetřila současně, ne-li dříve, státní bezpečnost.

Při projednávání zprávy na sekretariátě ÚV KSČ 15. července 1950 vyústila diskuse ve společné odmítnutí výsledku celého šetření a v ostrou kritiku postupu KSK. Převládá názor, že KSK získané zprávy neprověřila a předložila k jednání i pomluvy, věci kverulantské a reakcionářské (G. Bareš). Jednání sekretariátu nakonec vyústilo ve spory o interpretaci vedoucího postavení KSČ vůči ostatním částem společenského organismu a o metodu přístupu k případům předloženým KSK.

V dalším šetření brněnských záležitostí pak pokračovala zvláštní komise vedená J. Frankem. Výsledkem její několikátýdenní činnosti se stal návrh rezoluce « O chybách a pracovních metodách při provádění kádrové politiky krajským výborem strany v Brně », který vypracoval Bruno Köhler. Zjištěné závady byly v ní uváděny jako nedostatky celé krajské organizace a závěrečné návrhy nepředpokládaly žádné disciplinární důsledky. Nezávisle na tom bylo připravováno Šlingovo přemístění z Brněnského kraje. K projednání návrhu rezoluce na zasedání sekretariátu ÚV KSČ však už nedošlo, neboť 6. října byl O. Šling neočekávaně zatčen.

K zatčení došlo poté, kdy bezpečnost dala k dispozici dopis, který měl poslat O. Šling československému zpravodajskému pracovníkovi E. Voskovi 17. dubna 1939 v Anglii. Tento dokument měl problematickou hodnotu, neboť nebylo beze zbytku prokázáno Šlingovo autorství (nebylo vyloučeno, že jde o bezpečnostní podvrh) a navíc jeho text neobsahoval přesvědčivý důkaz, že by O. Šling prováděl špionážní činnost nebo uzavřel závazek ve prospěch některé zahraniční špionážní ústředny. Přesto byl dopis předán prostřednictvím K. Švába a L. Kopřivy Kl. Gottwaldovi a předsednictvu ÚV KSČ. Na základě jejich vyjádření pak dal L. Kopřiva ústní příkaz A. Prcha-

lovi ke Šlingovu zatčení. Pochybný dokument navíc posloužil i jako východisko ke konstrukci celého Šlingova případu. Základem se stala teze L. Kopřivy a sovětského poradce Vl. Bojarského, že dopis je podložen závazkem ke špionážní spolupráci a svědectvím o jejím trvání. Odsud bylo odvozeno nové hledisko k posuzování všech chyb a nedostatků ve Šlingově činnosti, které bylo předmětem do-
savadního stranického šetření. Bezpečnostní i straníční pracovníci byli přesvědčeni, že další důkladné vyšetřování povede k odhalení rozsáhlého organizovaného spiknutí v KSČ.

Šlingovo zatčení bylo před jeho spolupracovníky a veřejností několik dní tajeno, avšak paralelně probíhala bezpečnostní opatření (kontrola telefonů a bytů, sledování osob apod.) i přípravy na zorganizování masového souhlasu stranické a bezpartijní veřejnosti se zatčením. Od prvních chvil, kdy byl pak stranický aktiv Brněnska seznamován se zásahem proti O. Šlingovi, byly podávány tak zkreslené a nadsazené informace, že výsledkem mohla být — a také byla — ostře protišlingovská davová psychóza. Už v této fázi byla veřejnost usměrňována k tomu, aby uvěřila obviněním O. Šlinga z nejtěžších zločinů proti straně, státu a celé společnosti a aby pro něj požadovala nej přísnější potrestání. V organizacích a na závodech byl ponechán volný průběh projevům nedůvěry vůči lidem kolem Šlinga, a byla živena sektářsko-dogmatická kampaň požadující důrazně nastolení « bolševických » metod stranické výstavby a práce, prosazování principů stalinského pojetí cesty k socialismu na všech úsecích. Nezřídka se objevovaly náměty, aby k potrestání Šlinga a jeho společníků bylo využito zkušeností ze sovětských politických procesů třicátých let a z nedávných procesů proti L. Rajkovi a T. Kostovovi.

Celá kampaň už odrážela koncepční změny, ke kterým docházelo v posuzování Šlingovy záležitosti v bezpečnosti a ve stranickém vedení. Z pověření sekretariátu ÚV KSČ přepracoval B. Köhler nedávný návrh rezoluce o šetření v brněnském kraji a tentokrát už přisuzoval O. Šlingovi záměrnou škůdcovskou a špionážní činnost, ačkoliv kromě pochybného dopisu z Voskova archívu nepřibyl žádný nový důkazový materiál. K dispozici bylo pouze Šlingovo přiznání ke špionážní činnosti, vynucené při vyčerpávajících bezpečnostních výsleších, které však hned na to O. Šling odvolal.

Za této situace jednalo 10. – 11. listopadu 1950 o Šlingově případě rozšířené plénum Krajského výboru KSČ v Brně za aktivní účasti delegace ÚV KSČ ve složení J. Frank, G. Bareš a B. Köhler, kterou doprovázeli K. Pfeiferová, J. Taussigová a J. Kapoun. Delegace předložila plénu konečnou verzi návrhu rezoluce, ve které byl O. Šling nazýván místo špióna « nepřátelským agentem » (tuto verzi

návrhu zrevidovali osobně Kl. Gottwald a R. Slánský). Otevřeně přisoudil Šlingovi špionážní činnost v závěrečném slově G. Bareš.

V rezoluci a v referátu J. Franka bylo Šlingovi vytýkáno zavádění nesprávných metod ve straně, potlačování vnitrostranické demokracie, kritiky a sebekritiky a provádění rafinované škůdcovské kádrové politiky. Referát přiznával za závažnou chybu, že v ČSR nebyla až dosud věnována náležitá pozornost činnosti třídního nepřítele. Vývoj, který měl následovat, předznamenávala programová teze stranického vedení, podle které je řešení dáno zkušenostmi VKS(b), sovětskými politickými procesy, rezolucemi o Jugoslávii a procesy v Bulharsku a Maďarsku, tedy zahraničními jevy a nikoliv především analýzou vnitřní politické problematiky KSČ a ČSR.

Na plénu Krajského výboru KSČ v Brně nevznikly pochybnosti o dosavadním postupu ve Šlingově případě, provedená opatření byla schválena. O. Šling byl vyloučen ze stranických řad a ve vedení krajské organizace došlo k podstatným kádrovým změnám. Večer po skončeném zasedání (11.11.1950) zatkla STB několik pracovníků sekretariátu Krajského výboru KSČ a Krajského Národního výboru, kteří byli před několika hodinami zbaveni funkcí, a další osoby.

V souvislosti s tímto zasedáním narůstala v krajském měřítku nová vlna podezírání a nedůvěry ke všem, kdo byl nějak spjat s předchozí Šlingovou činností, hledali se jeho potencionální spojenci a náhradní šlingovské garnitury, narůstalo ovzduší všeobecné nejistoty. Rodil se pojem «šlingovština», který byl všestranně použitelný v boji proti všem, kteří jakkoliv vybočovali z řady, ve vyřizování osobních účtů atd.

Tato atmosféra podezírání a netolerantnosti se rychle rozlévala horizontálně i vertikálně, přenášela se do jiných krajů, do základních organizací i do ústředí. Už na brněnském plénu např. vystoupil za Okresní výbor KSČ Blansko Rudolf Barák (který se zanedlouho potom stal novým předsedou Krajského Národního výboru) s výzvou k hledání Šlingových ochránců ve vedoucích stranických orgánech a požadoval sebekritiku M. Švermové, J. Dolanského, Kapouna a Sovy z ÚV KSČ. Volání po nejpřísnějším potrestání Šlingových spoluvinníků bez ohledu na funkci, kterou zastávají, se brzo stalo všeobecně rozšířeným jevem, který zdaleka nezůstal omezen na brněnský kraj.

Toto horečné vyhledávání v krátké době pokrývalo snad všechny úseky, se kterými přicházel O. Šling funkčně nebo v osobních vztazích do styku. V propředí kritiky se ocitla státní bezpečnost jako jeho údajná hlavní opora, přičemž podezření značně přesahovala krajský rámec. 14. prosince 1950 byl ministerstvu národní bezpečnosti předán materiál na skupinu bezpečnostních pracovníků z Brna, kteří mo-

mentálně pracovali v Praze (mezi nimi byl např. R. Procházka z bezpečnostního oddělení ÚV KSČ, A. Zahajsky, krajský velitel STB Praha, aj.). Kromě toho poukazyval tento materiál na Šlingovy kontakty s Josefem Pavlem, Ivo Milénem, dr. Černým a dalšími. J. Taussigová tehdy pochybovala o vůli vedoucích pracovníků bezpečnosti dovést do konce Šlingovo šetření a několikrát doporučovala R. Slánskému provést jejich prověrku.

Pozornost se obracela i na Šlingovy předúnorové vztahy s brněnskými generály, na činnost tzv. brněnských trockistů, na poměry ve státních statcích, jejichž činnost ústředně řídil J. Smrkovský, a pod. Z toho všeho vznikala konstrukce vazeb, která nepotřebovala mnoho k tomu, aby se v ní vidělo organizované spiknutí sahající do všech důležitých státních, bezpečnostních, vojenských i stranických orgánů. K rozuzlení těchto vazeb vznikla 6. listopadu 1950 zvláštní bezpečnostní skupina pod vedením kapitána Vl. Kroupy, která měla v rámci tzv. « Akce B » sledovat, vyslýchat a prověřovat všechny osoby mající nějakou souvislost s činností O. Šlinga. Rozhodnutím předsednictva ÚV KSČ z 13. listopadu 1950 dostal sekretariát ÚV KSČ za úkol provést podrobné šetření po stranické linii a přezkoumat všechny kádry, které byly Šlingem prosazeny do stranického a státního aparátu. Šetření prováděli pracovníci kádrového oddělení ÚV Köhler, Baramová, Papež, Synková, Vecker, Bína, Moravec a Pechník. (V dochovaných protokolech je tato skupina nazývána « mimořádnou komisí » pro brněnský případ). Menší skupiny se speciálně zaměřovaly na stranický, státní a hospodářský aparát, na španělské interbrigadisty, příslušníky válečné západní emigrace, ilegální skupiny na Brněnsku a trockisty. Baramová byla pověřena, aby prostřednictvím Papeže informovala o nejzávažnějších poznatcích ministra národní bezpečnosti L. Kopřivu.

Do začátku roku 1951 bylo v souvislosti s vyšetřováním Šlingovy aféry zatčeno asi 20 osob, vesměs z Brněnského kraje. Mezi nimi už byli také příslušníci tzv. generálského kroužku (generál R. Bulander a armádní generál Zd. Novák, velitel třetí vojenské oblasti). K nim přibyl 29.1.1951 Bedřich Kopold, dřívější politický pracovník třetí vojenské oblasti, a podezření se rozšiřovala na další armádní činitele, obdobně jako na pracovníky státního a hospodářského aparátu a pod. Podle zprávy A. Baramové Kl. Gottwaldovi ze 3. ledna 1951 prozkoumala její komise na 6000 kádrových spisů a podařilo se jí najít řadu osobních přátel Šlinga na významných místech. V době kolem únorového zasedání ÚV KSČ v roce 1951 bylo ve vazbě vyšetřováno na 50 osob, mezi nimi i skupina zatčených ze Slovenska a tři další krajští pracovníci KSČ, kteří byli podobně jako O. Šling židovského původu a byli pokládáni za jeho společníky (Ě. Palák, H. Lomský a V. Fuchs).

Mezi touto první velkou skupinou zatčených komunistických funkcionářů mělo zvláštní postavení velení československé bezpečnosti, které bylo téměř celé postiženo (J. Pavel, O. Závodský, O. Valeš, J. Milén aj.). Pro přípravu velkých politických procesů byl tento krok nutný, neboť většina těchto zkušených komunistů, odbojových pracovníků se znala s těmi, kteří měli být zatčeni a již dříve vyjadřovali ojedinělé námitky proti některým zásahům. Padl na ně stín nedůvěry jak od sovětských poradců, tak od některých pracovníků KSK, neboť patřili do okruhu potencionálních nepřátel — interbrigadistů, « londýňanů » aj.

Intenzivní slídění po okruhu Šlingových spolupracovníků a osobních přátel se stalo osudným i pro tehdejší členku předsednictva a tajemnici ÚV KSČ M. Švermovou, jejíž zatažení do brněnské aféry slibovalo dodat Šlingovu případu charakter spiknutí, které sahalo svými kontakty až do vedoucích stranických a bezpečnostních orgánů (M. Švermova byla sestrou K. Švába) a ohrožovalo i nejvyšší stranické a státní činitele, zejména Kl. Gottwalda a R. Slánského. Dohady a kombinace o možnosti protistranického charakteru vztahu mezi O. Šlingem a M. Švermovou vznikaly už záhy po Šlingově zatčení. 14. prosince 1950 referoval na předsednictvu ÚV KSČ o stavu brněnského případu Kl. Gottwald. Na základě některých vynucených výpovědí O. Šlinga doporučilo toto zasedání M. Švermové odejít na dovolenou a až do plenárního zasedání ÚV KSČ, které mělo definitivně rozhodnout o její záležitosti, nevykonávat žádné funkce. Od konce ledna 1951 byla držena v internaci. Předsednictvo ÚV KSČ 22. ledna 1951 ustavilo zvláštní komisi ve složení V. Kopecký, B. Köhler a G. Bareš, která měla prozkoumat vztahy O. Šlinga a M. Švermové a rozsah celé Šlingovy činnosti. Komise uskutečnila s M. Švermovou do poloviny února 1951 řadu pohovorů, kterých se účastnili i bezpečnostní pracovníci (B. Doubek a K. Roček) a při kterých se také k nátlaku na M. Švermovou používalo mj. poznatků získaných při bezpečnostních výsleších O. Šlinga. Prolnutí stranického řízení a bezpečnostního šetření necharakterizovala jen přítomnost bezpečnostních pracovníků, ale také aktivní ovlivňování Šlingova vyšetřování B. Köhlerem, který prostřednictvím L. Kopřivy usměrňoval systémem svých otázek vyšetřování zatčeného Šlinga tak, aby šetření skloubilo věc Šlinga a Švermové v podobě celostranického a celostátního obvinění. Vyšetřovací komise ani nejvyšší stranický orgán nevzaly v úvahu dopisy M. Švermové Kl. Gottwaldovi, které vedle sebekritiky, do které byla vmanévrována, byly naléhavým apelem k uznání její nevinny a prosbou o objektivní posouzení falešných obvinění. Gottwald sám nabádal v dlouhém rozhovoru M. Švermovou, aby pomohla straně « odhalit agenta ». Brněnský případ se tak posunoval

do nové polohy a stával se případem Šling-Švermová. M. Švermové se v něm přisuzovala vina za to, že znala rozsah a cíle Šlingova záškodnictví, nepomohla je straně odhalit a naopak je kryla.

V tomto smyslu také podal V. Kopecký jménem vyšetřovací komise a předsednictva ústředního výboru zprávu ústřednímu výboru KSČ na zasedání v únoru 1951. V. Kopecký použil jako důkazy řadu vymyšlených přiznání O. Šlinga a pokusil se i o propojení případu Šling-Švermová s případem V. Clementise, kterým se na stejném plénu zabývala zpráva Š. Baštovanského. Kopecký jednoznačně charakterizoval O. Šlinga jako «špióna, surovce, cynika, zločince a vraha», který se «jeví jako zločinný netvor, surový zvrhlík, jako kriminální dobrodruh». Obvinil O. Šlinga z přípravy rozsáhlého spiknutí, organizovaného ve všech složkách stranického a státního aparátu, jehož cílem mělo být odstranění R. Slánského, zavraždění Kl. Gottwalda a provedení mocenské změny ve vedení strany a státu. Schválením tohoto referátu ústředním výborem KSČ a jeho přijetím v celé straně dostalo se tak nejvyššího posvěcení tomuto vykonstruovanému výkladu Šlingova případu i směrnícím pro další vyšetřování.

M. Švermová byla v Kopeckého referátu obviněna z vědomé spolupráce s O. Šlingem a nechutně skandalizována. Byla označena za nacionalistku, prosazující specifickou československou cestu k socialismu, za trockistku s ostrým antisovětským zaměřením a za titoistku. V diskusi se vyskytlo i obvinění, že O. Šling s M. Švermovou usilovali o odstranění A. Novotného z funkce politického sekretáře Krajského výboru KSČ Praha. M. Švermova odmítla na plénu nařčení, že by věděla o jakémkoliv spiknutí, nebo že by byla dokonce jeho členkou. Plénum toto vystoupení nepřijalo, zbavilo ji funkcí a vyloučilo ze strany. Při odchodu ze zasedání byla M. Švermová zatčena. Teprve měsíc po únorovém zasedání ÚV KSČ byla drastickými metodami přinucena k přiznání o nepřátelském spojení s O. Šlingem (později to v celém rozsahu odvolala). Na soudní proces, který ji odsoudil k doživotnímu vězení, čekala ve vazbě až do ledna 1954. Byla souzena jako hlava uměle zkonstruované skupiny, do které byli zařazeni bývalí krajští tajemníci KSČ H. Lomský, B. Fuchs, E. Polák a M. Landa a spolu s nimi i J. Taussigová a B. Hájek. M. Švermová při procesu rozhodně popřela obvinění z protistátní činnosti a připouštěla pouze politické chyby.

Další Šlingovy bezpečnostní výsledky nepřinášely očekávané výsledky, i když se v nich osobně angažovali ministr národní bezpečnosti, sovětsští poradci a další. Šling dával k dispozici smyšlená přiznání a opět je odvolával. Později začal rezignovat a politický smysl připravovaného procesu spatřoval v tom, že «si toho vyžaduje

mezinárodní politická situace a je organizován přímo na žádost Moskvy ». Mluvil o tom, že « je obětí strany, která chce tento proces použít podle směrnic VKS(b) jako příklad ostražitosti ».

Až do léta 1951 byla patrna snaha připravit proces se Šlingem a Švermovou jako hlavami spiknutí. V té době však začal obrat ve výsleších rady dalších zatčených směrem na R. Slánského, a to vedlo i k přeorientaci výslechů O. Šlinga. O. Šling pochopil, že přestal být hlavní osobou připravovaného procesu a svoje nové poslání spatřoval v tom, aby v zájmu strany pomohl usvědčovat R. Slánského. Jakmile vznikla teorie « protistátního spikleneckého centra » v čele s R. Slánským, jevil se Šlingův případ jako vhodné východisko k přípravě ještě většího československého procesu než předpokládal původní záměr. Proto také došlo k rozdělení případu Šling-Švermová a upustilo se od společného procesu s nimi a s jejich « pomahači ». O. Šling byl vybrán za jednoho ze 14 obžalovaných v procesu s « protistátním spikleneckým centrem » a v této konstelaci figuroval jednak jako « špión », jednak jako prodloužená ruka « centra » v brněnském kraji. O. Šling věřil, že povolností při procesu prokáže straně nezbytnou službu a že to bude vzato na zřetel při výměru trestu. Při návštěvě ministra národní bezpečnosti K. Bacílka v cele prohlásil, že proces chápe politicky a že nebude dělat obtíže. 27. listopadu 1952 byl Šling odsouzen k trestu smrti a 3. prosince téhož roku popraven. Jeho poslední slova zněla: « Pane předsedo, přeji komunistické straně, československému lidu a prezidentu republiky plný zdar. Nikdy jsem nebyl špiónem ».

Československo se na přelomu let 1950 a 1951 dostávalo do prohlubující se celospolečenské krize. Vznikala napjatá vojensko-politická situace (obavy z nového světového válečného konfliktu, přechod k intenzivnímu zbrojení, které kladlo neúměrné nároky na ekonomiku). Narůstaly ekonomické potíže ve výrobě, v uspokojování životních potřeb obyvatelstva i ve sféře řízení (neorganické a nereálné zvýšení úkolů prvního pětiletého plánu v roce 1950 a zejména po únorovém plénu ÚV KSČ v roce 1951, ke kterému došlo « jedním dechem » s vyostřením boje proti « škůdcům a nepřátelům », utužoval se centralistický model ekonomiky a jejího řízení, zrychlovala se tempa likvidace soukromé malovýroby v řemeslech a v zemědělství a spolu s tím se vyhrocovaly tvrdé metody postupu k celým velkým společenským skupinám atd. Okolnosti spjaté s tvorbou nových politických případů a procesů posunovaly KSČ a celou společnost do nebyvale hluboké krize morální.

Děje, které byly naznačeny výše, se odehrávaly zčásti za zády veřejnosti a v přísném utajení (lidé se zejména nedozvídali o pozadí jednotlivých případů, naprosto postrádali informace o skutečném

počtu zatčených a o nezákonném jednání s nimi), zčásti před zraky nejširších vrstev. Orgány a činitelé, kteří stáli v čele stranického a státního vedení, působili svými postoji zhoubně na stranický aktiv i na širší veřejnost, podávali jí zcela zkreslené informace a tím ji desorientovali. Docházelo ke zjevnému zneužití socialistického přesvědčení velké části lidu a jeho oddanosti socialismu k realizaci deformací. Společnost ztrácela krok za krokem kontinuitu s nejcennějšími tradicemi a hodnotami minulého vývoje a vzdalovala se i od ideálu humánní podoby socialismu. Její odolnost čelit nezákonnostem slábla spolu s tím, jak byla stále více vtahována do spoluúčasti na honbě za domnělými škůdci a nepřáteli.

Měnila se i skladba a kvalita vládnoucí garnitury a výkonného aparátu. Ve špičce mocenské pyramidy došlo k dalšímu zúžení skupiny, která měla monopol rozhodování a řízení. Koncem ledna 1951 ustavilo předsednictvo ÚV KSČ tzv. politický sekretariát ÚV KSČ (Kl. Gottwald, R. Slánský, A. Zápotocký a V. Široký), jemuž byla svěřena nepřiměřeně rozsáhlá rozhodovací pravomoc, jejíž součástí byla i pravomoc na úseku bezpečnosti a politických procesů. K velkému kádrovému pohybu docházelo při zatýkání a reorganizacích v bezpečnosti a armádě a stále více také na všech stupních řízení stranické práce.

Rozsáhlé zatýkání komunistů na sklonku roku 1950 a začátkem roku 1951 bylo neklamnou předzvěstí nové vlny politických represálií. Ve vazbě se octli čelní činitelé stranického, bezpečnostního, vojenského a hospodářského aparátu a ve stejné době postihl obdobný osud i četné pracovníky nižších složek. Vybraná skupina zatčených byla na několik týdnů soustředěna v zámku Koloděje nedaleko Prahy, který byl narychlo přeměněn v improvizované vězení. Podle řady svědectví dosahovala brutalita výslechů v Kolodějích dosud vůbec nejvyššího stupně. Na radu a za mimořádné aktivity sovětských poradců byli lidé podrobováni nepřetržitým výslechům, při kterých se používalo nemilosrdného bití, týrání hladem a žízni. Zatčení byli drženi ve vlhkých sklepních místnostech bez podlah, kde jim omrzaly ruce a nohy.

Za takových okolností dosáhli vyšetřovatelé z většiny zatčených četná «přiznání» k vlastní škůdcovské činnosti nebo výpovědi na jiné osoby. «Závadových poznatků» bylo sice mnoho, avšak i samotným vyšetřovatelům a poradcům bylo zřejmé, že jejich průkazná hodnota je nevalná a že zejména nepotvrzují předpoklad, podle kterého měli být špičkami hledaného spiknutí O. Šling s M. Švermovou. Mezi vyšetřovateli vznikala nervozita, že by se mohla zhroutit koncepce, která už byla na únorovém plénu ÚV KSČ vyhlášena i veřejně. Někteří z nich z nespokojenosti, že vyšetřování nevede rychle ke

sledovanému cíli, prosazovali názor, se kterým seznámili R. Slánského a Kl. Gottwalda, že hlava spiknutí není O. Šling, ale někdo ve vyšším postavení.

Za této situace se začalo ve vypovědích zatčených stále častěji vyskytovat jméno R. Slánského. Někteří se zmiňovali o R. Slánském v sebeobraně, když ve shodě se skutečností dokazovali, že přišli do odpovědných funkcí na jeho návrh nebo že jednali s jeho vědomím, souhlasem či dokonce na pokyn. Jiní uváděli R. Slánského také proto, že — ať už bezdůvodně nebo oprávněně — přikládali R. Slánskému vinu za souhlas k jejich podezírání a zatčení. (Viz podrobněji podkladovou studii V. Brichty « Vznik případu « centra » »).

Zmínky o R. Slánském se objevily už při únorových výsleších v Kolodějích. Vyšetřování však zatím mělo převážně protišlingovské zaměření, a proto také se těmto náznakům nepřikládal význam a ani nebyly protokolovány (podle politických směrnic neměly být v protokolech uváděny prominentní osoby). Přesto však se poznatky tohoto druhu dostávaly ústně nebo i v písemných svodkách k ministru národní bezpečnosti a sovětským poradcům.

Brzo se však začala přikládat výpovědím na R. Slánského větší pozornost proto, že mohly znamenat východisko ze slepé uličky, do které se dostal dosavadní směr vyšetřování. Na jaře 1951 bylo k dispozici už několik výpovědí z ruzyňské věznice, které obviňovaly R. Slánského z konkrétních činů (výpovědi E. Löbla, K. Švába, Kopolda, Vondráčka, Závodského a později A. Londona). Šlo převážně o výpovědi vězňů, které vyslyšali Smola, Holvek, Arazin, Čermák aj. Ti byli natolik nespokojeni s omezenými možnostmi přímých výslechů na R. Slánského, že dokonce obešli vedení ministerstva národní bezpečnosti a poradce a sdělili svoje náměty na velvyslanectví SSSR.

Směr vyšetřování na R. Slánského byl podporován i tím, že v době, v níž probíhalo, byl za vážnou zbraň imperialistického spiknutí proti socialistickému táboru považován sionismus. Navíc po zatčení K. Švába se vedoucím úseku, v němž se soustřeďovalo šetření, směřující k odhalení nepřátel ve straně, stal A. Keppert, o němž se ve zprávě z roku 1963 píše, že vynikal « zejména pudovým antisemitismem ».

Sovětsští poradci akcentovali nebezpečí židovského buržoazního nacionalismu a sionismu při jednání s Doubkem a Košťálem koncem června 1951 a dospěli k závěru, že bude třeba na ně upozornit na « patřičných » místech. Na základě toho připravili B. Doubek a K. Košťál první ucelenou zprávu shrnující dosud získané údaje o tzv. židovském buržoazním nacionalismu a jmenovitě o R. Slánském a B. Geminderovi. Zprávu upravili poradci a pak ji dostal L. Kopřiva a Kl. Gottwald. Výsledkem jejich úvah bylo rozhodnutí, které dávalo

možnost pokračovat ve vyšetřování tímto směrem, aby bylo možné « odhalit všechna fakta o připravovaném spiknutí », trvalo však omezení přímých výslechu na R. Slánského.

20. července 1951 zaslal J. V. Stalin Kl. Gottwaldovi šifrovanou zprávu, ve které potvrdil příjem usvědčujících materiálů o R. Slánském a B. Geminderovi. Stalin označil tyto materiály za nedostatečný podklad k obviněním, neboť poznatky pocházejí z « udání známých pachatelů ». V souvislosti s tím také oznamoval, že pro ne dost vážný poměr k této práci bylo rozhodnuto odvolat poradce Bojarského do Moskvy. V odpovědi ze stejného dne sděloval Kl. Gottwald, že obdobné pochybnosti o výpovědích od « usvědčených zločinců » měl od prvních okamžiků. Přimlouval se však, aby Bojarský byl v ČSR ponechán vzhledem k tomu, že poskytuje velmi cennou pomoc a že by jeho odvolání značně ztížilo práci na bezpečnostním úseku.

23. července 1951 se účastnil zasedání politického byra ÚV VKS(b) A. Čepička, který zastupoval ve zvláště důvěrném poslání Kl. Gottwalda. Na tomto jednání byla na základě informace A. Čepičky vedle jiných otázek zvláště podrobně probírána záležitost R. Slánského a Gemindera. V dopise Stalina Gottwaldovi z následujícího dne se uvádělo, že sovětské stranické vedení i nadále nepokládá výpovědi usvědčených pachatelů za věrohodné. Zároveň se však domnívá, a to v souladu se zprávami sovětských poradců v ČSR, že R. Slánský se dopustil mnoha chyb v kádrové politice a že proto nemůže zastávat funkci generálního tajemníka KSČ. Kromě toho potvrdil Stalin rozhodnutí o advolání poradce Bojarského z ČSR pro jeho nedostatečnou kvalifikaci a nabídl místo něj « silnějšího a zkušenějšího pracovníka ». Dopis končil tím, že za všech podmínek musí být poradce ve své práci veden a přísně kontrolován vedením KSČ a v žádném případě nesmí zaměňovat ministra bezpečnosti. Další týdny potvrdily, že tato teze měla v podstatě jen deklarativní povahu a že skutečný vývoj se ubíral zcela opačným směrem.

Kl. Gottwald odpověděl Stalinovi 26. července 1951, že souhlasí s jeho doporučeními, že uvažuje spolu s A. Zápotockým o zproštění R. Slánského dosavadní funkce a o jeho převedení do vládní funkce v souvislosti s reorganizací vlády v září 1951. Současně požádal Stalina o brzké vyslání nového bezpečnostního poradce místo Bojarského. (Funkci hlavního bezpečnostního poradce převzal od začátku listopadu 1951 Besčasnov).

Je pozoruhodné, že na rozdíl od konceptu dopisu, odeslaný originál neobsahoval Gottwaldova sebekritická slova: « Konečně ani já se necítím bez viny a odpovědnosti za učiněné chyby ». Na základě korespondence Gottwalda se Stalinem dává Gottwald pokyn zastavit výslechy na Slánského. Ty však pokračovaly, jak sovětští poradci,

tak českoslovenští pracovníci bezpečnosti nedbali pokynů Stalina a Gottwalda.

R. Slánský obdržel ještě při příležitosti padesátých narozenin 31. července 1951 nejvyšší československé vyznamenání (Řád Kl. Gottwalda za budování socialismu) a pozdravný list ÚV KSČ, z jehož původního konceptu vyškrtl Kl. Gottwald na poslední chvíli některé superlativy a zmínky o tom, že R. Slánský patřil mezi nejvěrnější Gottwaldovy spolupracovníky. Nedostal však blahopřání z Moskvy, ač projevoval zájem právě o tuto gratulaci.

Ve stejných dnech, kdy tisk přinášel oslavné články o R. Slánském (m.j. od V. Kopeckého a G. Bareše) a kdy jubilant dostával množství pozdravných dopisů a telegramů, sepisovali v ruzyňské věznici A. London a K. Šváb výpovědi, ve kterých « usvědčovali » R. Slánského ze špionážní a protistátní činnosti. Hned potom sepsali B. Doubek a K. Košťál z podnětu poradců druhou souhrnnou zprávu o nových poznatcích v souvislosti s R. Slánským. Poradci Galkin a Jesikov spolu s Doubkem a Košťálem pak začátkem srpna na základě této zprávy prosazovali u ministra Kopřivy, aby dal souhlas k přímým výslechům na R. Slánského. L. Kopřiva konzultoval zprávu i vznesený požadavek s Kl. Gottwaldem v Lánech. Po návratu sdělil, že prezident se dívá na materiály s plnou vážností a že v zájmu odhalení hlavy spiknutí je nutno využít všech možností. Tato nepřímá odpověď byla dostatečná k tomu, aby ihned byl dán pokyn k dalším výslechům některých vyšetřovaných.

Na zasedání ÚV KSČ v září 1951 byl R. Slánský podroben rozsáhlé kritice za chyby v rozmístování kádrů, kterých prý využili nepřátelé, za nedřazování stranického aparátu státním institucím (teze o druhém mocenském centru) a v té souvislosti za nesprávné pochopení zásadní otázky « kde se vlastně vládne? » Z referátu Kl. Gottwalda je patrné, že se opíral převážně o materiály, které mu prostřednictvím L. Kopřivy dodali vyšetřovatelé a sovětsí poradci. R. Slánský vystoupil na plénu se sebekritikou, která byla spolu s důvěrným dopisem ÚV KSČ rozeslána k informaci do všech základních organizací. R. Slánský se stal náměstkem předsedy vlády a A. Zápotocký mu měl věnovat zvýšenou pozornost. Zhruba ve stejné době dal jeden ze sovětských poradců soustředit všechny materiály proti Slánskému, Frankovi, Geminderovi, Frejkovi a dalším a odjel s nimi do Moskvy.

Slánského kritika a přeřazení mělo silnou odezvu. Na schůzích a v rezolucích převládlo přesvědčení, že Kl. Gottwald otevřel prostor k nápravě přehmatů ve stranické práci a oceňovalo se, že neváhal podrobit kritice ani svého dlouholetého nejbližšího spolupracovníka. Gottwaldova autorita vzrostla a zejména komunisté — v situaci

nového vzednutí vlny všeobecné podezíravosti — k němu upírali své naděje. Slánského sebekritiku přijímali někteří s uznáním, jiní s nedůvěrou. Nebyly ojedinělé hlasy, že řešení bylo polovičaté, že R. Slánský neřekl straně všechno a že právě on může být skrytým nepřitelem v nejužším stranickém vedení.

Výsledky bezpečnostních výsledků mnoha zatčených na R. Slánského, B. Gemindera a další z podzimu 1951 byly pro vyšetřovatele zklamáním. Pokud se objevovala nová fakta, nevybočovala z rámce obvinění a sebekritiky na zářijovém zasedání ÚV KSČ. Mohla být kvalifikována jako chyby, ze kterých byl vyvozen stranický důsledek odnětím funkce generálního tajemníka KSČ, neposkytovala však podklad k zatčení a trestnímu stíhání.

Východisko navrhly opět sovětské poradci. Na jejich radu se v poměrně krátké době uskutečnila « přeorientace » výsledků a výpovědí řady zatčených, kteří byli až dosud usvědčováni ze samostatné škůdcovské činnosti a dokonce z úkladů proti R. Slánskému. Například vyšetřovatel K. Košťál nabídl O. Šlingovi verzi, podle které on i jeho společníci vykonávali svoji škůdcovskou činnost se souhlasem R. Slánského. O. Šling i další přijali tuto změnu s jistou úlevou, neboť jim poskytovala určitou naději na zmírnění trestu. Výsledkem pak byly protokoly, ve kterých figuroval R. Slánský jako ústřední postava spiknutí. Dřívější výpovědi byly označeny za projev rafinovanosti zatčených, kteří odváděli pozornost od svého dobře zamaskovaného vedoucího činitele, jenž v každém případě měl zůstat neodhalen jak proto, aby byl splněn cíl spiknutí, tak i v zájmu jejich záchrany.

Novou, tentokrát rozhodující gradaci vnesla do Slánského případu náhlá návštěva člena politického byra ÚV VKS(b) A. Mikojana 11.11.1951 v Praze. A. Mikojan tlumočil Kl. Gottwaldovi osobní poselství J. V. Stalina, které se podstatně lišilo od jeho červencového stanoviska. Stalin tentokrát naléhal na urychlené zatčení R. Slánského, neboť prý hrozí nebezpečí jeho útěku na Západ.

Podle A. Čepičky na Gottwaldovo váhání, které jen potvrzuje, že další vyšetřování, které probíhalo po červencovém jednání a rozhodnutí o odvolání Slánského z funkce generálního tajemníka, nepřineslo žádné další dokumenty, na jejichž základě by mohl být zatčen, reagoval Mikojan tím, že přerušil rozhovor a ze sovětského velvyslanectví se spojil se Stalinem. V druhé části jednání, ke kterému byl přizván také A. Čepička, potvrdil Mikojan, že Stalin trvá na svém návrhu a že upozorňuje Kl. Gottwalda na jeho velkou odpovědnost. Gottwald, aniž obdržel konkrétní fakta, dospěl nakonec k závěru, že Stalin jako obvykle vychází ze spolehlivých podkladů a že jistě radí dobře. Prostřednictvím Mikojana pak vzkázal Stalinovi, že souhlasí s návrhem na zatčení R. Slánského.

K zatčení R. Slánského nedošlo však okamžitě (není zatím ověřeno proč), ale až za 13 dní. Jako důvod k zatčení posloužil dopis adresovaný tzv. Velkému metaři, který doručil do ČSR 9.11.1951 agent zahraniční zpravodajské služby, jenž byl současně spolupracovníkem STB. Dopis varoval adresáta, že mu hrozí podobně « procesování » k jakému došlo v Gomulkově případu. Dopis nabízel zprostředkování odchodu za hranice, bezpečný úkryt a pozdější umožnění existence, vyjímaje politickou kariéru. Přes mnohá šetření, která uskutečnila komise v letech 1962-1963 i naše komise, není dodnes spolehlivě ověřeno skutečné pozadí celé této záležitosti. Šlo zřejmě o provokaci, nelze však zatím spolehlivě ani odmítnout ani potvrdit, zda byla dílem některé ze západních zpravodajských služeb, výplodem berijovštiny, jakéhosi záměru z domácí půdy, eventuelně kombinací více prvků (o záležitosti « Velký metař » viz zvláštní podkladovou studii). Není také dodnes přesně zjištěno, kdo dal podnět k tomu, aby za adresáta dopisu byl pokládán R. Slánský. Víme jen spolehlivě, že na této dedukci se podílela skupina pracovníku STB a sovětských poradci. Politický souhlas s touto dedukcí vyslovil 23.11.1951 Kl. Gottwald na poradě s A. Zápotockým, L. Kopřivou a poradcem A. Besčasnovem. Tam také bylo rozhodnuto, že v noci na 24. listopadu bude R. Slánský zatčen (ačkoliv o dopisu « Velkému metaři » neměl tušení a vůbec jej nedostal). 24. listopadu 1951 dotatečně schválil uvedený postup politický sekretariát ÚV KSČ a předsednictvo ÚV KSČ, 6. prosince 1951 pak i plénum ÚV KSČ. V rozporu se skutečností na něm Kl. Gottwald prohlásil, že se objevily nové významné doklady, které si vynutily zatčení R. Slánského. Případnou žádost, aby o nich informoval ÚV KSČ, ztížil předem těžko napadnutelnou formulací, že je zatím nelze zveřejnit, protože by to narušilo probíhající vyšetřování. Závěr o « zradě R. Slánského » a o jeho vedoucí účasti na « protistranickém a protistátním spiknutí », který plénum ÚV KSČ přijalo, představoval závažnou politickou směrnici pro další řešení Slánského případu. Na věci nemohl nic změnit ani naléhavý dopis R. Slánského předsednictvu ÚV KSČ z 26.11.1951, ve kterém dokazoval svou nevinnu, ani jakákoliv fakta svědčící v jeho prospěch. O osudu R. Slánského a dalších bylo už v této chvíli prakticky předem rozhodnuto, zbývalo jen celou hru dohrát až k soudnímu přelíčení a popravám.

Závažné rozhodnutí o zatčení generálního tajemníka strany přijali členové pléna ÚV KSČ nejen se souhlasem, ale i se zřejmým ulehčením. Nikdo nevyjádřil pochybnosti, nikdo neprojevil ochotu vyslechnout jeho stanovisko, naopak jednotliví diskutující ho ochotně značkovali jako agenta, nepřítel a zrádce. Kromě toho vydal ÚV KSČ výzvu, aby každý, kdo může přispět k odhalení spiknutí, podal svou informaci straně. Je smutnou skutečností, že na tuto výzvu

došlo množství dopisů, ve kterých jejich pisatelé — od řadových členů a funkcionářů až po lidi funkčně vysoko postavené — « obohacovali » poznatky o zatčených a navíc denuncovali osoby další. « Sebekritická » vystoupení i četná písemná doznání některých čelných činitelů (G. Bareše, J. Hendrycha, P. Reimana, J. Dolanského, J. Franka atd.) se stala novou základnou pro přípravu výsledků R. Slánského či jeho « společníků » a nejednou i odrazovým můstkem k novým zatčením.

Naplnlo se rozjela i nezbytná součást soustrojí politických procesů souhlas manipulovaných lidových mas, v prvé řadě komunistů. Bezprostředně po zatčení, před prokázáním viny, před soudním přelíčením docházely Kl. Gottwaldovi stovky děkovných rezolucí od komunistů, odborářů (v několika případech od školních dětí!) za odhalení nepřátelských živelů a s požadavky nejpřísnějších trestů pro ně, včetně trestu smrti pro hlavu spiknutí! Ve 2355 rezolucích, dopisech a telegramech, které obdržel ÚV KSČ do 19.12.1951, se neobjevily pochybnosti o vině R. Slánského a o existenci spiknutí.

V přímé souvislosti s R. Slánským byli ze známějších osobností ve stejný den zatčeni i B. Geminder, J. Taussigová a Richard Slánský. V prosinci E. Goldstücker, v první polovině roku 1952 pak R. Margolius, L. Frejka, J. Goldmann, J. Frank, A. Simone a další. Pracovní i osobní vztahy s R. Slánským byly důvodem k výměně většího počtu vedoucích činitelů na nejrůznějších úsecích. Mezi nimi byl i ministr národní bezpečnosti L. Kopřiva, který jako « člověk Slánského » ztratil důvěru Stalina i Gottwalda a byl koncem ledna 1952 vystřídán K. Bacílkem.

Příprava soudu se skupinou v čele s R. Slánským, který byl koncipován jako největší československý politický proces a jako proces — divadlo pro nejširší veřejnost, si vyžádala celý rok. (Viz podrobněji podkladové studie dr. E. Dvořákové « R. Slánský ve vězení » a V. Brichty « Příprava soudního procesu s « vedením protistátního spikleneckého centra s R. Slánským »). Hned od začátku, kdy těžištěm přípravy byly dlouhodobé výsledky v ruzyňské věznici, se celá tato činnost uskutečňovala systematicky, podle plánu. Vedle československých vyšetřovatelů projevovali zvláštní iniciativu jak tři sovětsí poradci, kteří speciálně přijeli « udělat » Slánského proces (G. Gromov, G. Morozov a J. Černov), tak i vedoucí poradců na ministerstvu národní bezpečnosti A. Beščasnov, jeho zástupce Jesikov a Galkin. Sami kontrolovali postup vyšetřování, dávali rady, pomáhli sestavovat výsledkové plány.

Bezpečnostní orgány měly ke Slánskému pouze jeden dokument — provokační dopis Velkému metaři — kromě falešných výpovědí uvězněných. Ten dostačoval k tomu, aby byl zatčen a bez-

pečnost jej dostala do své moci. Teprve následující vyšetřování mělo získat další « důkazy ». K tomu účelu byla ustavena v bezpečnosti tzv. dokumentační skupina, která obstarávala potřebné dokumenty z různých archivů. Nejvíce jich poskytl archiv ÚV KSČ, odkud na bezpečnost přecházely prostřednictvím A. Novotného.

Až do 2.1.1952 připouštěl R. Slánský pouze politické chyby v rozsahu, v jakém je uvedl ve svém sebekritickém vystoupení na zasedání ÚV KSČ v září 1951. Kategoricky odmítal obvinění ze zrady a organizovaného spiknutí a ze snahy dobýt politickou moc. Po zintenzivnění nátlaku (dosazení agenta — spoluvězně na celu, aranžované konfrontace a pod.) viděl R. Slánský bezvýchodnost své situace a pokusil se koncem ledna 1952 o sebevraždu. Po tomto neúspěchu se dostavil v jeho postojích zlom: začal přiznávat existenci « druhého centra » a postupně pak téměř všechno, co mu bylo předestřeno. V únoru 1952 byl náčelník odboru vyšetřování B. Doubek pozván na Hrad, aby podal osobní informaci Kl. Gottwaldovi a A. Zápotockému. Kl. Gottwald byl s výsledky vyšetřování spokojen, žádal, aby se pokračovalo podle plánu a aby se nic nedělo bez sovětských poradců.

Až do srpna 1952 byl pak R. Slánský vyslýchán ke konkrétním okruhům jeho údajné zločinné činnosti. Výsledky směřovaly zejména na trockismus, sionismus a na spojení s K. Zilliacem. Už tehdy se také vypracovával tzv. otázkový protokol, který byl první variantou scénáře soudního přelíčení. Dokumentační skupina vybírala souběžně z různých oficiálních pramenů takové pasáže, které « svědčily » proti obviněným. V létě 1952 začaly působit tzv. komise znalců, které měly dodat hodnověrnost obviněním ze sabotáže na jednotlivých úsecích. Tyto komise vypracovaly 60 jednotlivých znaleckých posudků a tři posudky soukromé — všechny, až na malé výjimky, neseriózní a neobjektivní.

Až úplně na konci výslechů přišel na pořad dopis « Velkému metaři ». Ukázalo se, že tento dopis splnil svůj účel tím, že posloužil jako « kardinální důkaz » k zatčení R. Slánského. Protože bylo i vyšetřovatelům a poradcům zřejmé, že naprosto nedokazuje spojení Slánského se zahraničím, stal se při výsleších i při procesu zcela vedlejším dokumentem.

V létě 1952 se také uzavírala koncepce spiklenecké skupiny, která měla být postavena před soud. Z různých námětů na název skupiny, který by vyjadřoval její podstatu (špionážně spiklenecké centrum, spiklenecko-špionážní centrum, spiklenecké sionistické špionážní centrum apod.) vzešlo nakonec « protistátní spiklenecké centrum v čele s R. Slánským ».

Velké diskuse vyvolal problém, jak označit obžalované židovského původu (ze 14 vybraných pro Slánského skupinu jich bylo 11). Proti

původnímu námětu poradců, aby se používalo termínu « židovská národnost » ⁽¹⁾, vyšla nakonec formulace « české národnosti, židovského původu ».

Při výběru osob do vedení « spikleneckého centra » mělo rozhodující význam několik hledisek. Při obrovském počtu zatčených byl dostatečně bohatý výběr, a proto se určovalo podle toho, jak kdo vypovídal, jaká byla u něho záruka, že vystoupí « dobře » u soudu, jak zapůsobí jeho výpověď a jak měl blízko k R. Slánskému. Důležitá byla i snaha, aby ve skupině byli představitelé hlavních oblastí života společnosti.

V léte a na podzim 1952 došlo i na závěrečné organizační a kádrové přípravy a na vypracování obžalovacího spisu. 27. srpna schválil politický sekretariát ÚV KSČ za hlavního prokurátora procesu dr. J. Urválka, 25. října pak složení soudního tribunálu (předseda: dr. Jar. Novák, členové: dr. Karel Trudák a F. Stýblo). Prokurátoři soudci i obhájci prošli před procesem zvláštní přípravou, ve které jim byly přesně vymezeny úlohy. Byli zavázáni k tomu, že se budou přesně držet materiálu z vyšetřování a postupovat podle scénáře procesu.

Souběžně se podle návodu poradců učili nazpaměť výpovědím i obžalovaní. I když už šlo o lidi zcela zlomené, byly pro jistotu jejich role nahrány předem na magnetofonové pásky. Toto opatření reagovalo na zkušenost s procesem proti T. Kostovovi, který své dřívější odpovědi u přelíčení odvolal, muselo mu být odejmuto slovo a místo toho se četly jeho protokoly. Ukázky z nahrávek byly dokonce předvedeny na předsednictvu ÚV KSČ! Těsně před procesem pak na obžalované (s výjimkou R. Slánského) působil v osobních rozhovorech K. Bacílek. Naznačoval jim, že dohodnuté vystupování před soudem může mít vliv na výši trestu, apeloval na jejich odpovědnost ke straně, v jejímž zájmu prý se musí proces uskutečnit, a sliboval záruky pro jejich rodiny.

Obžalovací spis se několikrát měnil. První dvě varianty vypracoval podle směrnic poradců B. Doubek a dále jej upravoval podle jejich připomínek s A. Prchalem. Politický sekretariát ÚV KSČ projednával obžalobu na zasedání 13. listopadu 1952. V diskusi se proti obžalobě nepostavil nikdo. Jistou její kritiku, která však nesměřovala proti podstatě obžaloby, představují výroky A. Čepičky a Kl. Gottwalda.

⁽¹⁾ Sovětští poradci prosazovali tento termín proto, že v Sovětském svazu ho bylo běžně používáno v rámci antisemitského postoje na každého, jehož předek byl židem, ať měl dotyčný ve skutečnosti jakoukoli národnost, tedy zcela shodně s « rasovou » praxí Třetí říše dle « norimberských zákonů » — pozn. vyd.

A. Čepička považoval žalobu po odborné stránce za slabou, za nepřesvědčivě doložené označil tvrzení o snaze násilně odstranit Kl. Gottwalda. Kl. Gottwald se domníval, že «činnost ve straně by neměla být žalována». Oba však současně dali jasně najevo, že se s obviněním Slánského ztotožňují a v tomto smyslu vyslovovali další výhrady k předloženému návrhu. Kl. Gottwald považoval za nutné, aby žaloba ukázala, jak se Slánský «maskoval, obojetničil, lhal». Velmi ostře se — jak lze soudit ze záznamu diskuse — proti Slánskému a dalším vyslovoval V. Kopecký, který považoval za nutné připomenout, že agenti amerických imperialistů se stávají «západníci» a Židé. Účelový přístup k celé záležitosti prozrazují obavy, aby proces nepodryl důvěru k pětiletce (A. Zápotocký, Kl. Gottwald). Konečný text obžaloby pak z pověření politického sekretariátu ÚV KSČ zformulovala komise ve složení: K. Bacílek, A. Čepička, V. Kopecký a dr. Š. Rais. Poslední redakci provedl Kl. Gottwald a kromě dílčích úprav vyškrtl pasáž, v níž byl R. Slánský obviněn z prosazování československé cesty k socialismu.

Politický sekretariát ÚV KSČ schválil seznam obhájců, doplnil soudní senát o vojenské soudce (gen. J. Štella a ing. F. Doušek) a ustavil další komise pro zabezpečení procesu. V politické komisi pro řízení procesu byli vedle předsedy K. Bacílka V. Široký, dr. A. Čepička, V. Kopecký, A. Novotný a dr. Š. Rais. Do tiskové komise, které předsedal V. Kopecký (později B. Köhler) patřili A. Prchal, J. Klos, V. Koucký, Vorel a B. Doubek. A. Novotnému bylo uloženo zorganizovat s aparátem ÚV KSČ spolehlivou návštěvu v soudní síni, K. Bacílkovi, V. Kopeckému, Š. Raisovi a A. Novotnému připadl úkol, aby zařídili přímý poslech ze soudní síně pro členy politického sekretariátu ÚV KSČ. Politická komise projednala mimo jiné také časový plán procesu a uložila zkrátit dobu trvání a tím i omezit počet svědků.

Někdy v této době bylo také rozhodnuto o výši trestu. Záznam o tom, kde a kdy byla tato záležitost rozhodnuta, není. Byl však dodržen obvyklý postup — usnesení, které realizoval ministr spravedlnosti prostřednictvím prokuratury a soudu. O tom, že rozhodnutí padlo v politickém vedení, svědčí výpověď A. Čepičky z roku 1963: «Projednávání výše rozsudků probíhalo v takové atmosféře vysoké odpovědnosti všech, nevyjímaje s. Gottwalda, a myslím, že ani ne zvláště dlouho».

Proces začal 20. listopadu 1952 a probíhal přesně podle předem připravovaného scénáře a detailního časového plánu. Jen jednou se stalo, že prokurátor přeskočil jednu otázku a obviněný, naučený na určitý sled otázek a odpovědí, odpovídal nikoliv na otázku přednesenou, ale na tu, která mu podle plánu měla být položena.

Ještě před ukončením procesu bylo rozhodnuto také o režii případného odvolacího řízení. Pokud by k němu došlo, mělo se konat 4. prosince a mělo potvrdit výrok soudu. Kromě usnesení, že případné řízení bude trvat jediný den, bylo závažné i to, že členové politického sekretariátu rozhodli o tak vážné záležitosti, aniž by se sešli k jednání. Vyslovili pouze telefonicky svůj souhlas s návrhem, který jim byl doručen.

Proces měl velkou publicitu v rozhlasu a denním tisku. Od prvního dne byla uvedena do pohybu celá KSČ i masové organizace. Ústřednímu výboru KSČ, prezidentu republiky a Státnímu soudu docházely tisíce rezolucí. Na závodech, v úřadech a na jiných pracovištích byly při masových shromážděních vyneseny tisíce rozsudků smrti ještě dříve, než soud vyslovil svůj ortel. Přesto byly zaznamenány i ojedinělé projevy pochybnosti a varování před podléháním radikálním náladám a vášním. Pochybnosti vyvolávala zejména právě všestrannost obžaloby a preciznost režie procesu.

Rozsudky, ve kterých figurovala v různých obměnách obvinění z velezrady, vyzvědačství, sabotáže a vojenské zrady, byly podle plánu vyneseny 27. listopadu 1952. K. trestu smrti byli odsouzeni Slánský, Geminder, Frejka, Frank, Clementis, Reicin, Šváb, Margolius, Fischl, Šling a Simone, k doživotnímu vězení London, Löbl a Hajdů. Odsouzení se neodvolali. Jejich žádosti o milost nebylo vyhověno. 3. prosince 1952 ráno byl vykonán trest smrti nad jedenácti ze čtrnácti obžalovaných.

Odsouzení, kromě R. Slánského, napsali před popravou své poslední dopisy. Vydávali v nich svědectví, jejichž význam snad nejlépe charakterizují slova Frejkova dopisu Kl. Gottwaldovi: « V poslední hodině svého života člověk nelže, a proto vás prosím, abyste věřil, co vám zde píši. Stejně se vám dostanou tyto řádky do rukou až už nebudu, a proč bych pak měl psát něco jiného než pravdu? » Ke své věci pak napsal, že o sobě mluvil jako o agentovi proto, aby splnil svoji povinnost vůči pracujícím lidu a KSČ — jak ho k tomu nabádali vyšetřovatelé. Také K. Šváb napsal, že své výpovědi učinil proto, že to považoval « za svou povinnost a politickou nutnost ». O. Šling napsal: « Prohlašuji před popravou pravdivě, že jsem nikdy nebyl špiónem... » A. Simone, který také nejprve připomenul, že několik hodin před smrtí « říká snad i nejhorší člověk pravdu », v řádcích adresovaných Kl. Gottwaldovi uvedl, že nebyl « nikdy velezrádcem, nikdy špiónem, nikdy zavázaným agentem zapadlých a jiných rozvědek ».

Dopisy rodinám nebyly vůbec doručeny a dopisy adresované Kl. Gottwaldovi mu odeslal K. Bacílek 13.12.1952.

Z rozhodnutí politického sekretariátu ÚV KSČ ze 17. února 1953 byl v souvislosti s tímto procesem odměněn větší počet pracov-

nikú STB. Řád republiky dostalo 14 osob (mezi nimi Doubek, Košťál, Musil, Moučka), Řád práce 6 osob, vyznamenání Za statečnost 47 osob. Několik desítek osob bylo služebně povýšeno a dostalo vysoké peněžité odměny.

Největší neoprávněný politický proces v poválečném Československu skončil. Ale ne zcela. 28.11.1952 psal B. Bierut Kl. Gottwaldovi « o souhlas k příjezdu našeho orgána bezpečnosti za účelem vyjasnění u odsouzených Slánského a druhých některých otázek, týkajících se jejich spojení s Gomulkou a Fieldem ». (Fond AN, krab. 26, sv. IV, str. 78-79) Kl. Gottwald žádost schválil. Mezinárodní dozvuky procesu s « centrem » měly pokračovat, avšak další události ve světě tomu zabránily.

Na proces s centrem navazovaly další procesy, tzv. následné.

* * *

Vnitřní politickou situaci v Československu v letech 1953-1954, jako vždy výrazně spoluvytvářely faktory mezinárodní politiky a zejména vývoj politické situace v zemích socialistického tábora.

Po nejostřejším období studené války začínala v roce 1953 ve světovém vývoji nová etapa charakterizovaná především značným snížením mezinárodního napětí. Podepsáním dohody o příměří skončil v Koreji v červenci 1953 velký válečný konflikt mezi kapitalismem a socialismem, který trval po tři leta a vytvářel akutní nebezpečí světové války. V roce 1954 byla v Ženevě uzavřena také dohoda o míru ve Vietnamu.

To vše ovšem neznamená, že nenajdeme mnoho jevů, které s tendencí k zmiřňování napětí v mezinárodních vztazích byly v rozporu. Pro Československo bylo zde zvláště závažné, že imperialismus odmítl řešit německou otázku mírovým jednáním a prosadil remilitarizaci západního Německa a jeho plné zapojení do Severoatlantického paktu. Již v srpnu 1952 byla též vypracována Dullesova doktrína « osvobozování », která měla nahradit dosavadní málo účinnou doktrínu « zadržování komunismu » atd.

Největší vliv na změny v mezinárodním vývoji měly v tomto období především politické změny v životě Sovětského svazu. Po Stalinově smrti nastalo zde od jara 1953 období charakterizované úsilím po odstranění kultu osobnosti a jeho následků. Velký důraz byl kladen na obnovu socialistické zákonnosti. Již 4. dubna 1953 byli rehabilitováni moskevští lékaři, obvinění z úkladu o život nejvyšších stranických a státních činitelů. 6. dubna 1953 Pravda v článku na-

zvaném « Sovětská socialistická zákonnost je nedotknutelná » zdůrazňovala, že někteří pracovníci státní bezpečnosti se odtrhli od lidu, že zapomněli sloužit jeho zájmům.

Červnové zasedání ÚV KSSS v roce 1953 odhalilo škůdcovskou činnost L. P. Beriji, který byl v témže měsíci zatčen a v prosinci téhož roku pak popraven. Zasedání ÚV KSSS přijalo také řadu opatření týkajících se obnovy socialistické zákonnosti, kontroly práce bezpečnostních orgánů a demokratizace vnitrostranického života. ÚV KSSS přezkoumal i tzv. leningradský případ a přistoupil k přezkoumávání sporných politických procesů z let 1937-1938 a z dalších let. To vše byl významný krok leninského jádra ÚV KSSS vedeného tehdy N. S. Chruščovem nejen k rehabilitaci konkrétních osob, ale především morálních a humanistických principů socialismu.

V roce 1953 se v Německé demokratické republice a v Maďarské lidové republice začalo hovořit o « novém kursu », jímž byla označována snaha o rychlé zlepšení hospodářských a politických podmínek života obyvatel. Téměř ve všech lidových demokraciích se zostřil boj proti byrokratismu a za dodržování leninských norem vnitrostranické a socialistické demokracie.

Obecný proces, který v tomto období probíhal v evropských zemích lidové demokracie pod hesly boje proti kultu osobnosti měl řadu společných rysů s tehdejší vývojem v Sovětském svazu. Měl ovšem i své základní zvláštnosti, které tkvěly v objektivní i subjektivní sféře života těchto zemí. Zejména fronta třídního boje byla v těchto zemích různá, neboť i když ve všech lidově demokratických zemích hospodářské a politické výsledky pětiletých plánů v mnohém upevnily proletářskou moc, chyby prvních budovatelských let oslabily tuto moc v některých zemích dost citelně.

To v každé lidové demokracii vytvářelo při odhalování starých chyb nebezpečí politické krize.

O berlínských událostech z června 1953 konstatovalo usnesení ÚV SED, že « nepřítel využil k vyvolání provokace nespokojenosti některých částí obyvatelstva, která vznikla v důsledku naší politiky za poslední rok ». Také v Maďarsku v důsledku nedostatečné analýzy příčin různých chyb a nejednotnosti vedení strany se vyvíjela vnitropolitická situace velmi složitě.

Proto v politické oblasti probíhal ve všech lidových demokraciích obrodný proces mnohem pomaleji nežli v ekonomice. V řadě těchto zemí (ČSR, Bulharsko, Rumunsko a do jisté míry i Polsko) byl ještě rok 1954 charakterizován politickými procesy spatřými s obdobím a metodami kultu osobnosti. Současně se však i v lidově demokratických zemích objevily již v roce 1954 vážné signály o nezákonnosti procesů z padesátých let. 3. října 1954 bylo Ústředním

výborem maďarské strany zjištěno, že tam tyto procesy byly organizovány « pomocí složitých, zakázaných provokačních metod » a že « soudy soudily tyto soudruhy na základě falešných vykonstruovaných obžalob a doznání ». U nás však byla zpráva o tom censurována, ačkoliv bylo známo, že řada soudruhů byla přece zatčena a souzena v souvislosti s Rajkovým procesem. Brzy na to padly významné sloupy v žalobě a rozsudku v Slánského procesu i dalších procesech — « špióni bratří Fieldové ». V říjnu 1954 ČTK oznámila zprávu, že byl v Polsku propuštěn a plně rehabilitován polskou vládou Herman Field. V Maďarsku byli v listopadu 1954 propuštěni z vazby a plně rehabilitováni i Noel Field a jeho žena. Toto vše znamenalo zhroucení důležité části žaloby s tzv. centrem i proti některým dalším dosud vězněným soudruhům (např. K. Moškovič, O. Kosta, D. Kleinová aj.).

Prvou zprávu o odhalení L. P. Beriji dostalo vedení KSC prostředně po usnesení pléna ÚV KSSS (podle materiálu obsah usnesení dostali tito soudruzi: A. Zápotocký, V. Široký, J. Dolanský, K. Bacílek, A. Čepička, V. Kopecký, A. Novotný a B. Köhler). Další informace o činnosti Beriji podle dopisu N. S. Chruščova A. Zápotockému, V. Širokému a A. Novotnému z 19.12.1953 se našim vedoucím představitelům dostalo od sovětského velvyslance, který je seznámil s obsahem žaloby proti Berijovi. Obsáhlý výklad o činnosti L. P. Beriji dostali také členové stranického vedení při dubnovém jednání v roce 1954 v Moskvě (viz rukopisný záznam A. Zápotockého z porady). Velmi podrobný výklad o stranickém životě v SSSR v období J. V. Stalina podal vedoucí delegace ÚV KSSS N. S. Chruščov členům předsednictva ÚV KSČ na X. sjezdu KSČ v červnu 1954. N. S. Chruščov upozornil přitom i na hrubé projevy porušování socialistické zákonnosti a brutální postup proti celým národnostním skupinám za Velké vlastenecké války.

Také tyto informace o obsahu a hloubce porušování socialistické zákonnosti naznačovaly, že jde o otázky naprosto zásadní povahy. To mohlo mít v podstatě vliv na stranické vedení při provádění vnitřní politiky. Vedení strany jen vyhovělo žádosti N. S. Chruščova, přednesené na X. sjezdu KSČ, a rehabilitovalo L. Svobodu. Zásadnější, obecnější odpověď na otázku, proč tomu tak bylo, spočívá zřejmě v tom, že uvnitř země nadále trval a nedoznal žádných změn zdeformovaný politický systém v oblasti kultu osobnosti a že vznikající obrodný proces nejvíce narážel na politické činitele spjaté s metodami kultu osobnosti, kteří plně odhalení těchto metod mohli chápat jako útok na své postavení.

V této době se též zauzlovaly vážné problémy politického, sociálně ekonomického a vnitrostranického charakteru a vytvářely se

poprvé příznaky krize existujícího politického systému. Oslabení spojení mezi KSČ a obyvatelstvem se výrazně projevilo zejména při radikální měnové reformě v roce 1953. Rychlý ekonomický růst dosažený v první pětiletce byl nerozlučně spjat s hospodářským výkyvem let 1953-1954, který byl nutným plodem celkové koncepce první pětiletky. Výkyv let 1953-1954 zahrnoval zpomalení tempa růstu národního důchodu, výrazný pokles tempa růstu průmyslové výroby, pokles investic a hlubokou nerovnováhu mezi výrobou a spotřebou. (Podrobněji o této problematice viz Informace č. 30: V. Škrlant, S. Bálek — « Svár hospodářské politiky s realitou ekonomického růstu »).

Složitá byla i situace uvnitř vedení strany, kde po smrti Kl. Gottwalda probíhaly spory a prudký boj o to, kdo povede stranu, kdo bude státi v čele vedení, i o koncepci politické linie, které byly řešeny i na poradě vedení KSČ s vedením KSSS v dubnu 1954, která se uskutečnila z iniciativy A. Novotného. I pak však trvalo ještě dosti dlouho, než A. Novotný, který byl v září 1953 zvolen prvním tajemníkem strany, definitivně svoji pozici upevnil. Ani osobní změna ve vedení strany, ani osobní změny v řízení bezpečnosti a justiční služby však nevedly k změnám stylu a metod práce v těchto orgánech. Kontinuita se zachovala i v tom, že orgánům strany bylo třeba předkládat ke schválení i pokračující procesy. V činnosti represivního aparátu, který se nadále vyhýbal jakékoliv veřejné kontrole, se stále uplatňovala účelová represe, která se ospravedlňovala « třídně politicky », i kabinetní justice. Zdá se, že právě tyto problémy, kromě řady dalších, způsobily, že informacím, které naznačovaly nové prvky v politickém vývoji Sovětského svazu, a informacím o stavu v lidových demokraciích, o odhalených nezákonnostech nebylo věnováno příliš sluchu.

Bohužel nebylo tomu jinak ani u obdobných signálů o porušování socialistické zákonnosti, které přicházely z domova. Byla jich celá řada — k nejdůležitějším patřily zejména dopisy, stížnosti a žádosti odsouzených či jejich příbuzných zaslané vedení strany a KSK, prezidentu republiky, Generální prokuratuře, ministru spravedlnosti, jednotlivým vedoucím stranickým a státním funkcionářům osobně atd. Jen na ÚV KSČ, do kanceláře presidenta republiky a na Generální prokuraturu došlo v letech 1953-1954 takových přesně zaevidovaných signálů 102.

V následujícím výkladu jsme vybrali některé nejdůležitější z nich. V roce 1951 došlo k odhalení hrůz v tzv. « domečku », které používaly zpravodajské orgány ministerstva národní obrany MNO (HIS) a na jejichž základě byla odsouzena řada nevinných důstojníků. V přibližně stejné době byl likvidován známý tábor Mírov. K nej-

tragičtějším patří nesporně už zmíněné poslední dopisy obžalovaných ve Slánského procesu (3.12.1952), v nichž mnozí prohlásili, že « nikdy nebyli špióny a spiklenci ».

Karel Kreibich, jeden z předních vůdců naší strany, protestoval již bezprostředně po procesu s tzv. centrem dopisem zasláným 2.12.1952 sekretariátu ÚV KSČ proti tomu, že žalobní spis proti R. Slánskému a dalším odsouzeným klesl na úroveň nejhoršího druhu antisemitismu a rasismu. Také tento dopis zůstal zcela bez povšimnutí. Ocitl se na ústředním výboru v rukou B. Köhlera, který jej teprve za 2 a ½ měsíce po napsání, tj. 24. února 1953, rozeslal k informaci členům politického byra. (Dopis B. Köhlera V. Kopeckému 24.12.1952 zní: « Posílám Ti k informaci kopii přípisu s. Kreibicha k otázce židů v souvislosti s procesem proti Slánskému a spol. ». (AUV KSČ, F 100/45). Také ve svém pozdějším dopise z 12. listopadu 1955 upozornil K. Kreibich znovu, že v celé straně pokračuje perzekuce proti lidem « židovského původu » a odsoudil i podezřívání a diskriminaci všech soudruhů, kteří byli v emigraci v Anglii a ve Španělsku. Ačkoli oba tyto dopisy znamenaly vážné obvinění vedení strany, které za to neslo odpovědnost, nedostalo se mu žádné odpovědi.

O nezákonných vyšetřovacích metodách v Ruzyni psal prezidentu republiky i bývalý krajský tajemník J. Stavinoha. A. Zápotocký však poslal tento dopis 4.1.1954 všem členům politického sekretariátu s průvodním dopisem, ve kterém vyslovuje pochybnosti o kvalitách J. Stavinohy a jeho tvrzení. V přibližně stejnou dobu psala prezidentu republiky stížnost J. Taussigová, bezúspěšně. Svoji stížnost opakovala se stejným výsledkem. A. Zápotocký rozeslal obě stížnosti všem členům politického sekretariátu se svým zamítavým stanoviskem.

V průběhu roku 1954 počet stížností na nezákonnosti a též žádosti o přešetření procesů stále vzrůstal. Patří mezi ně např. dopisy G. Husáka zasláné v březnu 1954 předsednictvu strany a Generální prokuratuře o násilných vyšetřovacích metodách i o své nevině a v nichž prosil, aby ho vyslechla buď stranická komise, nebo orgány prokuratury.

Prezidentu republiky A. Zápotockému napsal 2.10.1954 dopis J. Smrkovský a téhož dne poslala i Smrkovská stížnost ministru vnitra R. Barákoví.

24.12.1954 v dopise prezidentu republiky A. Zápotockému P. Kavan přímo napsal: « V své nazpaměť naučené výpovědi jsem v podstatě uvedl, že jsem... zprostředkoval špiónážní styk mezi agentem IS Koni Ziliacusem a vedoucím... centra R. Slánským. Celá tato výpověď je ve své podstatě lživá. Byla zrekonstruována vyšetřujícími orgány v Ruzyni »; (AUV KSČ, Komise I, aj 1117).

M. Švermová napsala prezidentu republiky A. Zápotockému dopisy v září 1954 a 9.1.1955. V tomto dopise psala: «Znovu se k Vám obracím, a to z těchto důvodů: Psala jsem Vám v září 1954 podrobně o celém svém případě a vyslovila pochybnosti o správnosti vyšetřovacích metod STB. Poukázala jsem na to, že můj případ není ojedinělý... při použití těchto metod může být každý pracovník strany oceňován libovolně jako nepřítel a protistátní zločinec. Panu ministrovi vnitra Barákovi jsem sdělila a v dopise z 22.12. doplnila, oč oprám své oprávněné obavy... Mohu o sobě tvrdit s naprostou vnitřní jistotou, že jsem se žádných zločinů proti straně a státu nedopustila». (AÚV KSČ, Kom. I aj. 1117).

L. Hofman, který po svém podmíněném propuštění měl rozhovor s A. Novotným v prosinci 1953, informoval jej o nezákonných způsobech výslechu. Obdobné prohlášení učinil prezidentu republiky A. Zápotockému též dr. ing. E. Outrata, když byl k němu předveden po svém zatčení v březnu 1954. (Ještě závažnější bylo však pozdější tzv. Outratovo memorandum z 9.8.1955 o procesu).

I toto velmi stručné shrnutí některých vybraných faktů z let 1953-1954 ukazuje, že zejména během roku 1954 znalo již jak vedení strany, tak i příslušné stranické a státní orgány, řadu významných faktů, které je nesporně měly vyburcovat k zjištění pravdy. Postiženým soudruhům se však na jejich stížnostech nedostávalo žádné odpovědi. Naopak, rozejatý mechanismus represí se nezastavil a vedl i v těchto letech ve značném rozsahu k nezákonným rozsudkům a jiným opatřením proti nespravedlivě postiženým soudruhům a příslušníkům jejich rodin. O stížnostech a žádostech nebyl (až na dvě výjimky) informován stranický orgán, tj. ani politický sekretariát, ani ústřední výbor KSČ.

V dubnu 1953 rozhodl politický sekretariát ÚV KSČ, aby nejbližší rodinní příslušníci odsouzených «zločinců» centra a jiných procesů byli vystěhováni z Prahy do 2-3 okresů, např. Jeseník, Krnov, a aby se zajistilo, že vysídlenci budou pod stálou kontrolou orgánů ministerstva národní bezpečnosti. (AÚV KSČ, Kom. II, aj. 36 — Zpráva o průběhu vyšetřování jednotlivých případů odboru 1. z 5.5.1953).

Návrh na toto zcela nezákonné opatření předložený B. Köhlerem, K. Bacílkem a J. Salgou byl schválen s tím: «...že stanice SNB a určení funkcionáři KSČ podají měsíční zprávu o chování, práci a životě dotyčných osob a že nejbližším příbuzným odsouzených zrádců, spiklenců a zločinců se ruší členství ve straně». (AÚV KSČ 02/5 — schůze politického sekretariátu ÚV KSČ 7.4.1953).

5. května 1953 předložilo ministerstvo národní bezpečnosti (K. Bacílek) politickému sekretariátu zprávu o množství zatčených,

v jakém stadiu je vyšetřování hlavních případů a jak byli rozděleni do skupin.

Ve dnech 25.-26. května došlo k prvému procesu ze sedmi uměle vykonstruovaných procesů, které následovaly po procesu s tzv. Slánského spikleneckým centrem. 21. dubna 1953 politický sekretariát ÚV KSČ projednal návrh trestního oznámení na skupinu pracovníků ministerstva zahraničních věcí a 19.5. pak posoudil a schválil zprávu vypracovanou ministerstvem národní bezpečnosti o organizaci procesu a o předpokládané výši trestu. (AÚV KSČ 02/5 — schůze politického sekretariátu ÚV KSČ aj. 152 a aj. 156). V tomto procesu byl prof. dr. E. Goldstücker odsouzen na doživotí a ostatní obvinění k trestům dlouhodobého žaláře, ztrátě veškerého jmění a odnětí čestných občanských práv.

Ani projednávání závažných vnitropolitických otázek se nikterak nedotklo politických procesů. Politický sekretariát ÚV KSČ jim věnoval neustálou pozornost.

23.9.1953 byl politickým sekretariátem ÚV KSČ předložen k informaci materiál o vyšetřování «protistátní činnosti Jičínského, Outraty, Bárty, Fabingera a dalších». (AÚV KSČ — 03/5 aj. 176).

9.10.1953 byl v tajném nezákonném procesu před Nejvyšším soudem odsouzen *izraelský socialista M. Oren*, obviněný ze spolupráce se «Slánskeho spikleneckým centrem» na 15 let.

19.11.1953 projednal politický sekretariát ÚV KSČ návrh žaloby na «*protistátní skupinu uvnitř bezpečnosti*» (O. Závodský, K. Černý, O. Valeš, I. Milén, Vl. Smolka, B. Pokorný, M. Pich-Tůma).

9.12.1953 pak politický sekretariát projednal zprávu o přípravě neveřejného procesu proti O. Závodskému a společníkům a schválil návrhy trestu. Na této schůzi byly též projednávány návrh žaloby na prof. MUDr. V. Haškovce a zpráva o připravovaném procesu proti některým *slovenským komunistům* — O. Valášek a spol.

Těsně před vánočními svátky měl politický sekretariát ÚV KSČ na pořadu další proces. 21.12.1953 projednal a schválil žalobu i předpokládané výše trestů pro členy tzv. Velké trockistické rady V. Vlk, O. Černý, L. Pluhař, P. Hrubý, B. Holátko, Fr. Novák, Fr. Roušar. (AÚV KSČ 02/5, aj. 190). Tento proces se konal ve dnech 23.-25.2. 1954. Všech sedm nevinně obviněných soudruhů v něm bylo odsouzeno celkem na 103 roky odnětí svobody, u všech došlo k propadnutí celého jmění a ztrátě občanských práv celkem na 70 let. Politický sekretariát ÚV KSČ schválil zprávu o průběhu tohoto procesu 22.3.1954.

21.12.1953 začal též před vojenským kolegiem Nejvyššího soudu proces s plukovníkem ministerstva vnitra O. Závodským a dalšími *pracovníky bezpečnosti*. O. Závodský byl 23.12. nezákonně odsouzen

ve shodě s předem politickým sekretariátem schváleným rozsudkem k trestu smrti a čtyři další s ním souzení soudruzi k dlouholetým trestům vězení. Žádosti O. Závodského o milost nebylo vyhověno. 25.1.1954 vzal politický sekretariát na vědomí zprávu o průběhu a výsledku trestního řízení. O. Závodský čekal na svůj ortel až do poloviny března 1954, kdy byl rozsudek vykonán. Dodnes je otřesná četba opětovaných žádostí o milost pro svého nevinného muže které zasílala H. Závodská v prvních měsících roku 1954 a které zůstaly nevyslyšeny. Ještě 12.4.1954 psala např. prezidentu republiky A. Zápotockému, že žije v nejistotě o výsledku svých žádostí, ačkoliv v té době její muž již nežil.

30.12.1953 se konal *proces proti Jos. Pavlovi*. Ten, ačkoliv odmítal všechna obvinění a odolával všem donucovacím prostředkům, byl rovněž nezákonně odsouzen k 25 letům těžkého žaláře.

V šesti procesech s 10 členy skupiny pracovníků bezpečnosti, které se uskutečnily od září 1953 do ledna 1954 byl vynesena jeden trest smrti, devět trestů celkem na 149,5 roku odnětí svobody, osm trestů ztráty jmění, u dvou rozsudků byla vyhlášena ztráta čestných práv občanských navždy a u sedmi ztráta čestných občanských práv celkem na 60 let.

Bohatá na procesy byla zejména první polovina roku 1954. 5.1.1954 projednal politický sekretariát návrh žaloby na některé *vojenské velitele (generálové Vl. Drnec, Š. Drgač a další)* a také žalobu na *D. Benaua*.

8.1.1954 schválil politický sekretariát návrh žaloby na skupinu důstojníků (*B. Kopold, O. Hromádka a další*) a 22.2.1954 pak návrh žaloby na slovenské komunisty *V. Jančíka a K. Moškoviče*. (AÚV KSČ — 02/5, aj. 191, 196). Většina těchto procesů, které skončily těžkými tresty pro obviněné, se konala v první polovině roku 1954. Např. v celkem šesti procesech se skupinou generálů a důstojníků, které se konaly během roku 1954, byly u osmi nevinně odsouzených vyneseny rozsudky na 128 roku odnětí svobody, u všech propadnutí celého jmění a ztráta občanských práv celkem na 72 let.

Prvním velkým procesem v roce 1954 byl proces s *M. Švermovou a dalšími stranickými funkcionáři*. M. Švermová, který byla i přes nedostatek důkazů nadále držena ve vazbě, byla znovu vyšetřována po Slánského procesu 30.7.1953 a podle sdělení velitele vyšetřování podplukovníka M. Moučky přiznala svou vinu. (Dopis M. Moučky ministru vnitř 10.12.1953 zní: « Na Váš příkaz zaslám protokol sepsaný 30.7.1953 s M. Švermovou. V protokolu z 30.7.1953 Švermová přiznává svou vinu, že dělala škůdcovskou činnost, se Slánským rozkládala stranu, rozmísťovala nepřátelské živly atd »). (AÚV KSČ, Komise I, aj. 287). 18.1.1954 projednával politický sekretariát

ÚV KSČ návrh žaloby na M. Švermovou a další soudruhy, vypracovaný ministerstvem vnitra a předložený R. Barákem, a schválil je s některými připomínkami. Z nich byla nejdůležitější ta, aby se v žalobě silně zdůraznil hlavní delikt — spoluúčast na spiknutí. (AÚV KSČ 02/5, aj. 193. Schůze politického sekretariátu ÚV KSČ 18.1.1954).

V neveřejném procesu před Nejvyšším soudem ve dnech 26.-28.1.1954 byla M. Švermová odsouzena na doživotí a další soudruzi (J. Taussigová, M. Landa, P. Lomský, V. Fuchs, E. Polák a B. Hájek) k celkem 113 letům odnětí svobody. U všech odsouzených ohlásil soud propadnutí jmění, jednomu byla odňata čestná občanská práva navždy a u šesti celkem na 60 let. Marii Švermové byl prokurátorem dr. E. Švachem navržen dokonce trest smrti.

Zprávu o průběhu procesu předloženou opět R. Barákem projednával politický sekretariát ÚV KSČ 1. února 1954. Říká se v ní: «Švermová v podstatě doznala skutkové okolnosti uvedené v administrativním protokolu. Během celého výslechu popírala nepřátelský úmysl... byla plně usvědčena Lomským a Landou... Landa popřel jakoukoliv vinu. Prohlásil, že protokoly podepsal jenom proto, že je již 3 roky ve vazbě.

Taussigová odmítla jakékoliv obvinění z trestného činu, tvrdila, že... její zásluhou byl odhalen Šling a Slánský. Při výslechu nedošlo k žádným rušivým momentům». (AÚV KSČ, 02/5, aj. 196).

Tato zpráva o průběhu procesu s M. Švermovou je značně zkreslena a R. Barák, který ji předkládal politickému sekretariátu, to velmi dobře věděl. Jsou k dispozici tři svědecké vzpomínky (V. Široký, E. Švach a pracovník ministerstva spravedlnosti Lenert), z nichž zjišťujeme, že průběh přelíčení byl takový, že se během jeho konání musela sejít meziministerská resortní porada, na níž byly vysloveny námitky k slabosti procesu a projednán názor, že by proces měl být přerušen. (Tyto námitky přednesl dr. Urválek, prokurátor dr. E. Švach však s ním nesouhlasil.) Závěr této porady po zprávě dr. Urválka, že M. Švermová před soudem nedoznává trestní činnosti a že její výpověď je pouhá sebekritika, dělal R. Barák; ten podle svědectví měl prohlásit, že to politický sekretariát znal, když rozhodl o žalobě a že je třeba rozhodnout, podle tohoto usnesení — tj. Švermovou odsoudit. (AÚV KSČ, Kom. I, aj. 305, 306, 207) Proces s M. Švermovou a spol. byl klasickým případem trestního stíhání za «přestupky» dotýkající se pouze vnitřního života strany.

Hluboký a rozsáhlý dopad měla na celý společenský a státní život a zejména pak na celý slovenský národní život otázka tzv. slovenského buržoasního nacionalismu, která v roce 1954 dospěla až k nezákonnému procesu proti G. Husákovi a dalším slovenským soudruhům.

Trestní oznámení proti skupině tzv. slovenských buržoazních nacionalistů vypracovalo ministerstvo národní bezpečnosti 23. dubna 1953. Toto oznámení, které neobsahovalo žádné důkazy o trestné činnosti a do něhož byla vnesena celá řada nespravedlivých politických obvinění, projednalo předsednictvo ÚV KSS 6.5.1953 a politický sekretariát 12. května 1953. Bylo usneseno návrh přepracovat a k tomu účelu byla vytvořena komise ve složení: Bacílek, dr. Rais, Benada, Gažík. Složení této komise bylo schváleno zasedáním předsednictva ÚV KSS 12. května 1953. O tom, že o přípravě procesu byli informováni všichni tehdejší představitelé strany, svědčí např. Bacílkův dopis A. Novotnému z 10. září 1953, ve kterém K. Bacílek A. Novotnému sděluje, že je nutno posečkat s vypracováním žaloby, protože G. Husák popírá obvinění a z kontextu dopisu vyplývá, že Bacílek chápe vypracování žaloby jako úkol, « který mu byl uložen politickým sekretariátem ». K sestavení obžaloby využila komise osobních vyjádření značného počtu vedoucích stranických funkcionářů, směrnic a pokynů politického sekretariátu ÚV KSS a předsednictva ÚV KSS. Zejména byly využity písemné připomínky V. Širokého z 6. června 1953 a K. Bacílka z října 1953. Konečnou variantu návrhu obžaloby předložil politickému sekretariátu ÚV KSS ministr vnitra R. Barák. Politický sekretariát jej projednal a schválil 8.3.1954 a uložil R. Barákovi a generálnímu prokurátorovi V. Alešovi předložit politickému sekretariátu ještě návrhy na výši trestu. (AÚV KSS Komise I, aj. 201). 31.3.1954 pak politický sekretariát znovu jednal o organizačním zajištění procesu a o předložených návrzích trestu, které zněly: G. Husák na doživotí, D. Okáli do 25 let, I. Horváth do 23 let, L. Holdoš do 20 let a L. Novomeský do 16 let. (AÚV KSS Komise I, aj. 205). V závěrečném usnesení této schůze bylo doporučeno překvalifikovat u L. Novomeského třetí odstavec a dát mu nejnižší trest. Bylo rovněž schváleno, aby po odpykání pěti let (včetně vazby) byl L. Novomeský propuštěn.

K vedení procesu byla ustavena zvláštní politická komise, kterou vedl člen předsednictva ÚV KSS P. David a členy byli: Klokoč, Michalička, Melichar, Moučka a Geššo.

O tom, že iniciativa vycházela především od politických orgánů, svědčí mimo jiné i dopis vyšetřovatele B. Doubka z 29. července 1953, v němž přiznává, že se až dosud přes veškerou snahu nepodařilo státní bezpečnosti žádné nové důkazy získat a žádá tedy ministra K. Bacílka, aby jim on sám, případně politické orgány slíbené důkazy dodali.

Proces se skupinou tzv. slovenských buržoazních nacionalistů se konal 21.-24. dubna 1954 v Bratislavě a probíhal tak, jak byl

předem narežirovaný a připravený bezpečnostními orgány a politickým sekretariátem ÚV KSČ a orgány ÚV KSS. Nejvyšší soud odsoudil G. Husáka na doživotí, L. Novomeského na 10 let, D. Okáliho na 18 let, L. Holdoše na 13 let a I. Horvátha na 22 let ztráty svobody. U všech těchto pěti nevinně odsouzených soudruhů bylo také vyhlášeno propadnutí jmění a ztráta čestných občanských práv celkem na 50 let.

Zprávu o průběhu tohoto procesu projednával politický sekretariát na schůzi 16.8.1954 a schválil ji přesto, že jeho členové (a také R. Strechaj, K. Bacílek a P. David z předsednictva ÚV KSS) dobře věděli o obraně zejména G. Husáka proti nespravedlivým obviněním jak v době vyšetřování, tak i v průběhu procesu.

V červnu 1954 proběhly ještě dva politické procesy — jednak proces s národohospodářskými pracovníky (J. Goldmann, Fr. Kollár, J. Jičínský, J. Bárta, Zd. Rudinger, M. Lewinter) k nimž byl přirazen též J. Smrkovský, a za druhé proces s dr. Ing. E. Outratou.

Přípravu procesu s národohospodářskými pracovníky projednával politický sekretariát ÚV KSČ 10.5.1954. Návrh žaloby, který předložil R. Barák, nebyl schválen a R. Barákovi a V. Alešovi bylo uloženo žalobu přepracovat a doplnit podle připomínek politického sekretariátu. (O jaké připomínky šlo, není bohužel známo, neboť zápis z jednání neexistuje. Známa jsou jen jména diskutujících R. Barák, K. Bacílek, A. Novotný, J. Dolanský, A. Zápotocký, V. Kopecký, V. Široký. (AÚV KSČ 02/5 aj. 212). Přepracovaný návrh žaloby schválilo politické byro 21.6.1954. (AÚV KSČ 02/2).

K hlavnímu procesu s národohospodářskými pracovníky došlo 7.8.1954 a všichni obvinění byli odsouzeni k vysokým trestům vězení. Když 23.8.1954 politické byro projednávalo zprávu o průběhu tohoto procesu, ostře vytklo ministerstvu spravedlnosti a generálnímu prokurátorovi, že nepředložili stranickému orgánu předem návrhy na předpokládané výše trestů a v usnesení je přímo řečeno, že tuto zprávu musí předložit dodatečně. Politbyro dále upozornilo V. Škodu a V. Aleše, že « při důležitých procesech jsou povinni podle starého usnesení politického sekretariátu ÚV KSČ před uskutečněním soudních procesů předložit politickému byru ÚV KSČ úvahu a názor generálního prokurátora o předpokládané výši trestů pro obžalované v nastávajícím procesu ». (AÚV KSČ, 02/5, aj. 15).

Po tomto procesu následoval ještě proces s dr. ing. Outratou, který měl být původně souzen s národohospodářskými pracovníky, ale byl ze zdravotních důvodů z tohoto procesu vyjmut a souzen zvláště 5.11.1954.

V procesech s celkem 11 členy skupiny národohospodářů, které se uskutečnily v roce 1954, byli tito nevinně obvinění odsouzeni celkem na 204 let odnětí svobody a deset z nich k propadnutí jmění.

Politické procesy, ve kterých byli odsouzeni národohospodáři za údajné sabotování socialistické výstavby, přinesly i řadu dalších vážných negativních důsledků. Byly současně orfelem nad jinou možnou alternativou rozvoje čs. ekonomiky, znamenaly faktické zavržení hospodářských odborníků tzv. podnikatelského typu, podlomily technickou a ekonomickou iniciativu řídicích pracovníků, podnikavost a úsilí o prosperitu ekonomiky, nemluvě již o tom, že na významné funkce byli po prověrkách dosazováni lidé podle politických hledisek, z nichž řada však mohla fungovat jen díky přijatému systému řízení.

Kromě následných procesů po procesu s tzv. centrem, je třeba k procesům těchto let přiřadit i další procesy s jednotlivými stranickými funkcionáři, kteří nebyli začleněni do žádných větších skupin, a proces s tzv. ilegálním vedením sociální demokracie (Vl. Götner a spol.).

Většina komunistů strávila ve vězení před svým odsouzením několik měsíců, ale mnozí také několik let. V této době neprodyšné izolace každý z nich, jak byl jiný na svobodě, byl jiný i ve vězení. Mezi zatčenými komunisty byli lidé, kteří měli dost sil být i v tomto vězení hrdiny. Řada španěláků (např. J. Pavel a j.), ale také J. Taussigová, M. Švermová, G. Husák, J. Smrkovský a další, nevzdali se ani v těch nejhorších podmínkách boje za svou čest. I když lámání fyzickým i duševním utrpením, deptání morálně, i oni měli okamžiky, kdy již nemohli dále a v těch chvílích podepisovali nepravdivá doznání, stačila však chvílka, několik dnů, aby vše zase odvolali. Tak např. po osmi měsících odvolal J. Smrkovský všechna dříve učiněná doznání. J. Taussigová i M. Švermová celkem ochotně přiznávaly své chyby, ale odmítaly doznat záměrnou nepřátelskou činnost. Odmítaly také souhlasit s argumentem, že je to strana, která potřebuje a žádá od nich jejich doznání. Rozhodně odmítal obvinění G. Husák. Ve své izolaci část z nich došla dříve či později k přesvědčení, že jde o « nějakou jagodovštinu »⁽¹⁾ a pod., která právě stranu nejvíce a nejhlouběji postihuje (Taussigová, Smrkovský, Husák a jiní). U procesů, které s nimi pochopitelně nemohly být v « hlavním období », protože zde nebyla záruka, že « nezkaží » naplánované divadlo, se velmi rezolutně bránili (zvláště např. H. Husák).

Po určitou dobu se takto chovala většina zatčených komunistů. Někdo třeba jenom několik dnů (Simone, Frejka), jiní týdny, měsíce. Ale zápas osamoceného jedince s hroznou mašinerií byl nad

(1) Genrich Jagoda jako lidový komisař vnitra (1934-1936) provedl zničení opozičních skupin; 1937 byl sesazen a 15.3.1938 v Moskvě zastřelen — pozn. vyd.

jejich síly. Docházelo u nich ke zlomu, vzdávali se. Pro některé bylo takovým okamžikem zlomu přesvědčení, že tím slouží straně (Frank, Frejka, částečně i Clementis, Reicin — snad doufali, že jim to strana nezapomene — při rozhodování o výši trestu). Mnozí nevydrželi útrapy fyzického a duševního násilí. Rezignovali a začali přiznávat to, co jim bylo k přiznání předkládáno, ačkoliv to nebyla pravda. Jejich stanovisko vyjádřil např. ve svém předsmrtném dopise Kl. Gottwaldovi L. Frejka: «... Když jsem asi po čtyřech dnech viděl, že Vy vážený pane presidente mne patrně považujete za škůdce a zrádce a že je to i názor bezpečnostních orgánů, které pro mne ve vyšetřování reprezentovaly pracující lid, řekl jsem si, že patrně já subjektivně mám o sobě a o tom, co jsem chtěl, nesprávnou představu. Od toho dne *postavil jsem se* jako člověk, který byl více než 30 let činný v dělnickém hnutí — věřte mi, prosím, pane presidente — poctivě a nemilosrdně na *objektivní stanovisko* čl. pracujícího lidu a *přinutil jsem se, abych veškerou svou činnost viděl* očima vyšetřujících orgánů a podle toho jsem také, co nejostřeji proti sobě, po celou dobu vypovídal... ».

Mnozí z obžalovaných v hlavním procesu začali si sami od tohoto okamžiku psát svou obžalobu. Někteří z nich zřejmě opravdu uvěřili stalinskému heslu, že « když se kácí les, létají třísky » ap ovažovali sami sebe za třísku, která nějakým omylem (a v tomto smyslu hledali konkrétní **viníky** této « náhody ») byla přihozena na oheň spolu s lesem skutečných zrádců a špiónů (Frank, Šváb, Frejka).

Někteří zatčení věděli zcela jasně, o co jde, znali metody STB, a proto se začali rychle « přiznávat ». Byli to např. zatčení bývalí pracovníci STB, vojenské kontrarozvědky, ale i lidé s velkým rozhledem, se znalostí logiky podobných procesu v SSSR a lidových demokraciích.

Mnozí z obžalovaných v hlavním procesu, soudě podle jejich posledních dopisů na rozloučenou, uvěřili tomu, že nedostanou trest smrti, že jim bude dána možnost dalšího života. V tom je zřejmě utvrzovali i jejich vyšetřovatelé, ale nejen ti. Také oficiální návštěva ministra národní bezpečnosti K. Bacílka u mnohých z nich při vyšetřování a téměř u všech těsně před zahájením procesu nasvědčovala tomu, že jejich vina bude posuzována podle toho, jak vystoupí před soudem.

Část zatčených komunistů od okamžiku svého zlomu ochotně vypovídala nejen na sebe, ale rozšiřovala i okruh možných viníků, jiní přiznávali jen své vlastní chyby, vymýšleli si neexistující jména, nebo udávali jména těch, kteří již byli zatčeni před nimi. Někteří se snažili zřejmými nepravdami a nesmysly přivolat pozornost svých bývalých mocných přátel na svobodě.

Byli i takoví zatčení, kteří ve snaze po záchraně a pod hrozným tlakem poměrů ve vězení se přizpůsobili natolik, že ochotně vypovídali a stávali se také přímo spolupracovníky STB — to je začali pracovat jako agenti na celách svých bývalých soudruhů.

Všeobecně lze říci, že naprostá většina zatčených věřila, že svým postojem ve vězení, ať byl jakýkoliv, slouží straně a že jedná jako komunista.

4. *Mechanismus na výrobu politických procesů.*

Politický systém nebyl schopen zabránit tomu, aby jakékoliv vnější i vnitřní impulsy přerostly v rozsáhlé politické procesy. K vnějším vlivům patřil především tlak důsledků studené války a skutečnost, že od chvíle, kdy v lidových demokraciích začaly procesy — od Rajkova procesu — vznikalo přesvědčení u představitelů socialistických států, že v Československu existuje jakési centrum velkého mezinárodního spiknutí. Dokonce nechyběly náměty na koordinaci bezpečnostních orgánů socialistických států pod vedením pracovníků sovětské bezpečnosti. V této souvislosti je nutné hodnotit i kritické hlasy, které vůči ČSR zazněly v říjnu a prosinci 1950 v Radě vzájemné hospodářské pomoci — RVHP, na poradě v lednu 1951 o vojenských otázkách, i kritická slova Stalina v polovině roku 1951 (jednání s A. Čepičkou) a také rezolutní prohlášení Kl. Gottwalda, že Československo nebude nikdy druhou Jugoslávií. Z vnitřních impulsů šlo zejména o sektářské tendence v politice a různé projevy zneužívání moci.

Politický systém nejen že nezabránil politickým procesům, ale na jeho základě se postupně zformoval mechanismus na jejich výrobu.

Vznikl v rámci politického systému, zůstal jeho součástí a měl v něm zvláštní postavení. Byl považován za nejuvědomější část politického systému a státního aparátu a způsob jeho činnosti politický systém zpětně ovlivňoval. Mechanismus nebyl početně velký, ale jeho mocenská pozice ve státě byla značná. Vyznačoval se schopností vytvářet si podmínky pro svou dlouhodobou existenci. Dalším jeho znakem byla jistá kádrová stabilita, která trvala téměř deset let a tvořila jednu z hlavních příčin pomalé a nedostatečné rehabilitace. Jeho struktura a způsob práce se uzpůsobily tak, aby zneumožňovaly odhalit pravdu v průběhu procesu a později o procesech. Vzniklo tedy zvláštní mocenské ústrojí, které nebylo nikomu odpovědné, zbavené jakýchkoli kontrolních vazeb, vymykalo se zákonům, postavilo se nad společnost a osobilo si moci, které mu nepříslušely. Už sama existence tohoto ústrojí byla v rozporu s ústavou.

Mechanismus na výrobu politických procesů tvořily tři hlavní články: politické orgány, složky bezpečnosti a justice. Mezi nimi existovaly vztahy spolupráce i podřízenosti.

Z politických orgánů patřil do mechanismu především úzký kruh funkcionářů, kteří rozhodovali přímo o procesech: Kl. Gottwald, A. Zápotocký, ojedinele V. Široký a ministr národní bezpečnosti L. Kopřiva a od roku 1952 K. Bacílek, později i ministr vnitra R. Barák, dále členové politického sekretariátu A. Čepička, J. Dolanský, V. Kopecký, A. Novotný, od roku 1954 členové politického byra. Významná úloha náležela Kl. Gottwaldovi. Rozhodoval o zatčení většiny vedoucích funkcionářů, byl informován o výsledcích vyšetřování a zasahoval i do přípravy velkých politických procesů.

Politické orgány a jejich členové v řadě svých politických stanovisek a usneseníh či projevech poskytovali pracovníkům v bezpečnosti a justici potřebné směrnice k jejich práci i ideové zdůvodnění jejich rozhodnutí. Ti pocítovali stranickou povinnost plnit usnesení a názory orgánů a jeho čelných představitelů. Cítili se vázání stranickou disciplínou a mnozí z nich byli přesvědčeni, že slouží straně, i když jejich činy odporovaly programu a úkolu strany. Charakteristická v tomto smyslu jsou slova K. Švába: «...osvojil jsem si, že to, co provádíme my — úzká skupina představující vedení strany — je správné, i kdyby to bylo tisíckrát v rozporu se zákonem a mělo i zločinný charakter».

Součástí této složky politických orgánů se stávaly i rozličné politické komise a útvary, které se různým způsobem podílely na procesech. Patří sem komise pro řešení případu Field-Pavlík, komise pro přešetření případu Šling-Švermová, ale rovněž bezpečnostní komise ÚV KSČ i komise stranické kontroly. Ačkoliv činnost bezpečnostní komise a KSK nelze jako celek spojovat s politickými procesy, existovaly v jejich práci mnohé prvky, které přímo s politickými procesy souvisely. Např. řada materiálu KSK se stala předmětem i důkazem ve vyšetřování bezpečnosti apod. Bezpečnostní komise schvalovala přípravu procesů (v roce 1949-1950) a výši trestu. K politickým útvarům, které se podílely, opět ne celou svou činností, na politických procesech, především náležela dvě oddělení ÚV KSČ — pro evidenci a kádrové. Obě měla styk s bezpečností a dodávala jí potřebné kádrové materiály a informace o jednotlivých osobách. Úzké spojení s orgány bezpečnosti udržovali zejména někteří pracovníci oddělení pro evidenci, z něhož někteří přešli i na bezpečnost pracovat, ačkoliv zůstávali ve stavu zaměstnanců ÚV KSČ.

Postavení politických orgánů ve zmíněném mechanismu bylo zvláštní právě tím, že vyjadřovaly, byť v obecné formě, ideově politický záměr pro ostatní složky mechanismu, a uplatňovaly současně

svou vedoucí a mocenskou pozici vůči nim. Jejich vztah ovšem nebyl jednosměrný, v němž by ostatní články hrály pouze úlohu pasivních vykonavatelů. Ony vyvíjely aktivitu, zvláště bezpečnost, podněty nejen naplňovaly, ale rozvíjely, přinášely falešné podklady pro rozhodování politických orgánů a zneužívaly je také pro svoje záměry. V tomto vztahu zcela zmizel nutný moment jejich kontroly.

Zvláště důležité bylo postavení bezpečnosti a její vztah k ostatním článkům. Od konce druhé světové války usilovalo vedení strany získat hlavní složky bezpečnosti pod svůj vliv. Proto také do bezpečnosti přešla řada stranických funkcionářů, kteří většinou dříve na tomto úseku nepracovali. Se zostřujícím se napětím ve státě strana stále více využívala některých bezpečnostních složek k realizaci záměrů své politiky v boji proti politickým odpůrcům. A tak se utvářel zvláštní vztah mezi stranou a bezpečností, kdy straniční funkcionáři i členové s bezpečnostními orgány spolupracovali a stranické vedení buď přímo bezpečnost řídilo, nebo ji ovlivňovalo a zasahovalo do ní.

Po Únoru 1948 dochází ke změně v postavení bezpečnosti i v jejím vnitřním životě. V činnosti státní bezpečnosti postupně vystupují do popředí nové úkoly dosud nezvyklé — politické procesy. Věnovala se jim pouze část státně bezpečnostního aparátu, ale ovlivňovala činnost ostatních složek. Nové bylo především to, že bezpečnost v podstatě dosud žádné velké politické procesy s úspěchem nedělala a neměla zkušenosti. Metody práce byly zcela odlišné. Politické procesy nejsou dělány na základě získaných důkazů, ale na základě politických směrnic vedení. K. tomuto účelu musí bezpečnost « odhalovat politické záměry » údajných nepřátel, vyvozovat je z jejich projevů, článků, z překvalifikování politických a jiných činů, z kombinace těchto činů k hledání a vymyšlení jejich politické nebezpečnosti. Na tyto úkoly nedostačovaly zkušenosti dosavadních bezpečnostních pracovníků, neboť příprava politických procesů vyžadovala nový typ pracovníka — politicky « uvědomělého » a bezduše plnění příkazy. A tak dochází ke kádrovým změnám toho útvaru bezpečnosti, který se nejaktivněji podílel na výrobě procesů.

Kádrove změny probíhaly od konce roku 1948, ale nejintenzivněji od vzniku ministerstva národní bezpečnosti. Už sám zrod ministerstva byl politicky nesprávný a znamenal další hrubý zásah do politického systému. Jeho výstavba je poznamenána politickou neodpovědností. Do čela byli postaveni funkcionáři, kteří svými schopnostmi neodpovídali tak významné funkci.

Do státní bezpečnosti přicházela řada nových příslušníků. Hlavním měřítkem při výběru byla « politická uvědomělost » a věrnost », a tak se do útvaru pro politické procesy na různé úseky dostali ne-

kvalifikovaní pracovníci, ať už přišli z Lidových milicí, ze stranického aparátu či z jiných úseků. K této neodbornosti se přidala ještě životní nezkušenost. Většina těchto lidí byla neobyčejně mladá — mezi 20 až 28 lety — tedy nezkušená, nedotvořená životem, s neobyčejně malým kvantem životních poznatků, a tedy snadno podléhající různým « přesvědčením », nekritickému fanatismu a pochopitelně ctižádosti a představám o svém výsostném postavení ve společnosti. Odpovědnost za ně, z nichž většina věřila, že plní « svaté stranické poslání », nesou ti, kteří takovým způsobem budovali nejcitlivější útvar státní moci.

Důsledky této skutečnosti byly značné. Postihly oběti procesů i jejich tvůrce. Uvedme alespoň jeden případ: mnozí pracovníci bezpečnosti si ještě v roce 1963 neuvědomovali, že porušovali zákony a svoje přesvědčení zdůvodňovali tím, že žádné zákony neznali a že plnili jen stranické pokyny. Neznalost zákonů u mnohých rozmnožovaly další neznalosti, nedovedli provádět výslechy, sepisovat protokoly — nejelementárnější úkony bezpečnostních pracovníků. Ale ani jejich politická úroveň neodpovídala často potřebě. Vymýšleli si fantastická obvinění, různé kombinace špionážních spojů, sérii politických úchylek, chyb, záměrů, to vše svědčí o stupni politické vyspělosti tvůrců. Svoji nedostatečnou kvalifikaci nahrazovali fyzickým a psychickým nátlakem a mučením, apelem na komunistické uvědomění zatčených, vzájemným soutěžením v délce výslechu a jinými formami. Tento způsob nebyl používán u všech zatčených, u některých došlo ke zvláštním vztahům mezi vyslýchanými a vyslýchajícími, kdy si vyslýchající sami psali svoje výpovědi a dávali jim « politickou úroveň ».

Bezpečnostní aparát byl vystaven důležitým vnějším zásahům. Promítaly se v něm vlivy vycházející z politického vedení, z komise stranické kontroly, od sovětských bezpečnostních orgánů a mnohé další. Výsledkem těchto vlivů bylo, že státní bezpečnost procházela řadou změn, mezi jejími příslušníky existovalo silné napětí a pocity nejistoty a současně podezírání.

V rozmezí let 1948-1952, tedy za čtyři roky, se nekolikrát změnil velitelský sbor bezpečnosti. V roce 1948 odešel Št. Plaček, později byl zatčen, v následujícím roce J. Veselý, velitel STB, v roce 1950 přešla bezpečnost pod nového ministra L. Kopřivu a státní bezpečnost řídil K. Šváb a O. Závodský. Na počátku roku 1951 celé velení bezpečnosti bylo zatčeno, do vedení STB přichází Hora, pracovník KSK, na místo náměstka ministra jiný pracovník KSK A. Bína. Koncem roku 1951 odcházejí oba z funkce, později i L. Kopřiva. Velitelem STB se stává A. Prchal, ministrem K. Bacílek, později A. Prchal jeho náměstkem.

Všechny tyto změny byly důsledkem politického zápasu o bezpečnost, k jejímuž vedení měli někteří pracovníci KSK a sovětští poradci do roku 1951 nedůvěru. Každá tato změna znamenala pokles politické i odborné kvalifikace vedení příslušných útvarů bezpečnosti. Důsledky však zasahovaly přímo do vnitřního života státní bezpečnosti, způsobovaly v něm značné rozpory.

Každý příchod některého vedoucího pracovníka doprovázel příchod dalších pracovníků a vyvolával nedůvěru k těm dosavadním. Odchodem Št. Plačka padl stín nedůvěry na jeho spolupracovníky, se zatčením velení v roce 1951 je na jedné straně spojen návrat L. Janouška, dr. Mudry (byl v TNP) a příchod B. Klíchy, Samce, A. Kepperta do bezpečnosti, posílení pozice A. Smoly, Arazina, Holveka, tj. tzv. náchodské skupiny, a na druhé straně vznikla nedůvěra k těm, kteří přišli s K. Švábem, — B. Doubek a j. Tento rozpor byl tak silný, že musel na obhajobu B. Doubka vystoupit i ministr L. Kopřiva. Utvářely se tedy jistě skupiny ve státní bezpečnosti, jejichž seskupení bylo různé, např. tzv. jihlavská skupina (ti, kteří přišli z Jihlavy), skupina kolem B. Doubka spojená se stranickým aparátem. Vše nasvědčuje tomu, že nejstmenější byla tzv. hradecká skupina, která vznikla z tzv. náchodské komise, kde vyšetřovala agenty nacistické bezpečnosti, a potom byla převedena do útvaru bezpečnosti. K této skupině patřili dr. Smola, Arazin, Holvek, B. Roček, ale také dr. Mudra aj. Měla styky s KSK a také se sovětskou bezpečností. Zejména u vězňů, které oni vyslyšali, se objevují obvinění proti R. Slánskému. Další skupina byla vedena J. Hoškem, patřil k ní A. Keppert, M. Nekvasil a rovněž (A. Keppert) měla styky se sovětskou bezpečností. Zvláště se podílela na obvinění velitelského sboru bezpečnosti z příslušníků interbrigády.

Tyto dvě poslední skupiny se vyznačovaly chorobnou podezřavostí a nedůvěrou. Příslušníci tzv. hradecké skupiny projevovali nedůvěru k ministrovi Kopřivovi a obviňovali jej ze spolupráce s cizí agenturou. Mezi skupinami probíhal ostrý boj, do kterého musel zasahovat i ministr, a v němž zůstalo dosud mnohé nevyjasněno (např. smrt Holveka).

Důležité pro poměry v československé bezpečnosti byly vztahy jejích pracovníků se sovětskou bezpečností. Nejde o úlohu sovětských poradců, jak ji zachycuje příloha č. této zprávy.

K vnějším vlivům na bezpečnost ještě jeden poznatek. Sledujeme pouze vnitřní stav v centru STB, ovšem neznáme podrobně stav v nižších složkách a vůbec nevíme o skupinách mimo tyto legální bezpečnostní útvary, které se zabývaly zpravodajskou činností (např. před příchodem do STB A. Keppert). Zvláštní úloha připadla v tomto směru pražské organizaci strany i STB, které mohly sledovat

mnohé z toho, co prováděla centrála. Že k takovým zjevům docházelo, naznačuje A. Novotný v diskusi v předsednictvu ÚV KSČ dne 1.4.1963.

Složité vztahy a situaci v bezpečnosti utvářela také pozice sovětských poradců a vztah hlavního poradce a ministra. Autorita poradců byla velká, jejich rady, pokyny i rozhodnutí měly váhu rozkazu a většina příslušníků bezpečnosti je plnila s přesvědčením o jejich správnosti a prospěšnosti. Mnozí považovali za přirozené nebo dokonce za nezbytné, že podávali informace sovětskému poradci a svému nadřízenému nebo dříve poradci a někteří informovali jen poradce, k nimž pouze měli důvěru. Také ministr přijímal náměty a doporučení poradce za správné a zařizoval jejich plnění. O řadě záležitostí, týkajících se procesů, informoval a jednal s Kl. Gottwaldem většinou za účasti hlavního poradce. Avšak poradce velmi často navštěvoval Gottwalda sám, bez ministra. A tak Gottwald byl informován dříve (jako např. o případu « velký metař ») ze sovětské strany než od příslušného ministra.

Funkci bezpečnostní složky v mechanismu na výrobu politických procesů ovlivňovala nejen její vnitřní situace, ale zejména její vztah k ostatním článkům mechanismu. K politickému vedení šlo o vztah složitý, který nelze charakterizovat jednoznačně vztahem podřízenosti či nadřazenosti. Bezpečnostní složky plnily usnesení a rozhodnutí politického vedení, a to nejen obecné směrnice boje proti nepřítelům ve straně, ale také konkrétní pokyny. Na druhé straně předkládala bezpečnost podklady, na jejichž základě politické vedení rozhodovalo, a tak se velmi často opíralo pouze o informace bezpečnostních orgánů. Vzájemné vazby politického vedení a bezpečnosti byly velmi úzke a měly různou podobu. Politický sekretariát projednával rozkaz ministra o způsobu podávání zpráv na členy vlády, ÚV KSČ a jiné funkcionáře, schvaloval rozsah sledování korespondence se zahraničím, politické vedení jmenovitě projednávalo vystěhování údajných nepřátel z bytů, tzv. akci B, schvalovalo zatýkání politických osob, Kl. Gottwald zasahoval i do výslechů odpověďmi na dotazy, které mu adresovali vyšetřovatelé aj. Vedení naopak řadu kádrových otázek rozhodovalo pouze se souhlasným vyjádřením bezpečnosti nebo rozhodnutí na ně vázalo, některé « kádrové prověrky » vysokých funkcionářů delegovalo na orgány bezpečnosti, se souhlasem politických funkcionářů na různých stupních organizace bezpečnost získávala svoje spolupracovníky z řad komunistů, kádrové oddělení ÚV KSČ bylo pověřeno nějakými « zvláštními úkoly » pro bezpečnost aj. Vztahy úzké spolupráce, která se v přípravě procesu projevila v poskytování archivních materiálů a zabezpečování politické úrovně procesu, se promítaly i mezi ně-

kterými odděleními ÚV — kádrové, evidence a KSK — a bezpečnostní složkou.

Úloha bezpečnosti ve výrobě procesu byla značná. Od chvíle, kdy dostala kohokoliv do svých rukou, vykonávala nad ním neomezenou moc. Proto klíčovým bodem politických procesů je přechod od politického obvinění do osidel bezpečnosti. Moc bezpečnosti nad osudem zatčeného byla rozhodující, provázela jej nejen ve vazbě, ale u soudu i při výkonu rozsudku⁽¹⁾. Vyznačovala se neustálým ponižováním, stále hlubším a hrubším urážením, stále hrůznější nelidskostí. Často svoje oběti stavěla do tíživých a tragických situací.

Vztah vzájemné spolupráce politického vedení a bezpečnosti byl chápán jako záležitost samozřejmá, vyplývající z mocenského postavení strany. Jistě tu hrály úlohu i jiní činitelé, např. známost politických funkcí a pracovníků bezpečnosti, nebo u některých i obavy z bezpečnosti aj.

Třetím článkem mechanismu byla justice. Závažným faktorem, který politické procesy pomohl realizovat, byly vztahy moci a práva a strany a státu. Došlo k vážnému porušení základního faktu, že jedině stát je oprávněn vydávat obecně závazná pravidla ve zvláštní právní formě a pouze stát disponuje legální mocí k vynutitelnosti těchto pravidel. A je zřejmé, že v té míře, v jaké se projevují tendence mocensky působit mimo stát a právo, v té míře se uskutečňuje počáteční velký krok na cestě porušování zákonnosti, končící v nedodržování vlastního práva. Po Únoru 1948 se právní forma chápala spíše jako formalita, důležitější spíše pro zevní vzhled než pro skutečnou regulaci společenských vztahů. (Viz Kopřiva, výrok z roku 1963: « Ano, to zatýkání odporovalo zákonům, ale tehdy se na to nebral zřetel. To došlo až v pozdějších letech k tomu opatření, že se musí dodržovat zákony »). Při takovémto chápání zákonů a práva nebyly dodržovány ani zákony přijaté už jako nástroje boje proti třídním nepřítelům. Tím se otevřela cesta naprosté zvlůli, neboť « práva zločinců jsou jen jiným výrazem práv nevinných ». Procesy nejsou tedy jen porušením práva pro ně samé, ale jsou nástupem bezprávního stavu celé společnosti, jsou stavem úplné a naprosté právní nejistoty i pro ty, kteří stáli na vrcholu mocenského žebříčku. Existovaly silné tendence omezovat stát v jeho vnitřní suverenitě. Jeho obě funkce, tj. tvorba práva a legální vynucování jeho respektování, převzalo vedení strany, a to ne pouze tak, že by obsadilo státní

(1) Bylo to umožněno tím, že až do roku 1968 spadal celý systém věznic a trestních táborů v ČSSR do kompetence ministerstva vnitra a ne do kompetence ministerstva spravedlnosti, jak je to obvyklé ve vyspělých státech — pozn. vyd.

funkce komunisty, ale tak, že pouze komunisté v nejvyšších stranických funkcích určují jejich výkon.

V případě podílu justice na procesech šlo opět pouze o nevelkou skupinu pracovníků prokuratury a soudu a ministerstva spravedlnosti, z něhož zejména o ministry (A. Čepička, Š. Rais a V. Škoda) a některé náměstky ministra. Ve všech politických procesech, malých i velkých, se uplatňoval hlavní znak kabinetní justice. O rozsudcích se nerozhodovalo u soudu, ale v jiných orgánech, a to politických, jako bezpečnostní komise ÚV KSČ, bezpečnostní pětky, politický sekretariát «komise K». Justice se stala vykonavatelem těchto příkazů a rozhodnutí a poskytovala jim zdání legality. Tento protiústavní proces se chápal jako uplatňování vedoucí úlohy strany.

Zavádění praxe kabinetní justice bylo provázáno řadou změn v právním řádu a ve výstavbě justice. Do popředí soudního procesu je vědomě prosazován prokurátor jako hlavní činitel a soudce jako jeho odraz a vykonavatel jeho návrhu. Do justice přicházeli mladí lidé a často s nízkou kvalifikací se dostávali na významné funkce prokurátorů i soudců. Tato skutečnost vedla k poklesu pocitu spravedlnosti a stavovské cti.

Kabinetní justice znamená úplnou likvidaci soudcovské nezávislosti. Soudce byl závislý na rozhodnutí politického orgánu. Nic na této skutečnosti nemění, zdali byl jednotlivec aktivní či pasivní při vykonávání pokynů, nebo zda se pokyny shodovaly s jeho názory či nikoliv. Svým postupem popřel základní smysl soudní pře — hledání objektivní pravdy — a delegoval svoji povinnost i právo na jiné nepřislušné orgány. Takové činy vyústily v úplnou degradaci práva.

Ve velkých politických procesech likvidace soudcovské nezávislosti nebyla pouze v tom, že výše trestů se rozhodovala mimo soudní orgány, ale také v tom, že celý průběh soudního řízení nebyl v rukou prokurátora a soudců, ale bezpečnosti. Jí se podřizovali i pracovníci justice a vědomě porušovali tehdejší procesní právo. Soudní přelíčení se změnilo ve velké divadlo, které připravili pracovníci bezpečnosti. Vše bylo narežirováno. Napsány otázky, které kladl soudce a prokurátor, odpovědi, které se naučili obžalovaní. Také svědkové vystupovali s naučenými odpověďmi. Vše probíhalo podle scénáře, který se zkoušel předem buď v plném rozsahu, nebo v malém, tj. proces v kostce. Úloha obhájců byla — nemluvit mnoho a ztotožnit se s obžalobou. Doba od zatčení obviněných až po vynesení rozsudku byla naplněna řadou porušení zákonů v neprospěch postižených — příslušní pracovníci justice mlčeli. V celém tom zrežirovaném dramatu hráli příslušní pracovníci justice úlohu nedůstojnou a svými činy přispěli k degradaci právního vědomí a autority práva.

Funkce justice v mechanismu na výrobu procesů spočívala především v tom, aby dovršila činnost politických orgánů a bezpečnosti, dala jí zdání oprávněnosti, legalizovala ji. Jejím úkolem také bylo zveřejnit proces a zvýraznit další stránku političnosti procesu, zapůsobit na veřejné mínění.

Celý mechanismus dovršoval organizovaný masový souhlas s procesy a rozsudky. Mnoho rezolucí a děkování přicházelo soudcům už k procesu s M. Horákovou a církevními hodnostáři. Nejvíce jich bylo k procesu s centrem. Byly odhlasovány na veřejných či stranických schůzích a v mnohých zaznělo ostře volání po trestech smrti. Rodila se z podnětu politického vedení masová psychóza, která měla být potvrzením správnosti soudních a politických rozhodnutí.

5. *Společenské důsledky politických procesů.*

Politické procesy svými důsledky zasáhly celou společnost, všechny oblasti její činnosti. Spoluformovaly ji, spoluutvářely její vědomí a poznamenaly ji do budoucna.

Patřily mezi nejvýraznější deformace socialismu a mezi ty projevy nelidskosti, které oslabilý socialismus uvnitř země, mezinárodně, otřásaly jeho základy. Působily na všechny oblasti společenského života, ekonomickou, politickou, kulturní, vědomí obyvatel, vztahy mezi občany i na mezinárodní postavení země.

Politické procesy měly přispět k překonání napětí, které vznikalo z neplnění nereálných úkolů v ekonomice, a prokázat, že příčinou neutěšeného stavu ekonomiky je činnost třídních nepřátel. a jejich sabotáž linie urychlené přestavby československého hospodářství a doclení jeho nezávislosti na kapitalistickém světě. Vykonstruovaná obvinění a vynucená přiznání k sabotáži v hospodářství byla tak rozsáhlá, že vyvolávala pochyby o správnosti koncepce prvé pětiletky vůbec. Političtí představitelé měli obavu (velmi silnou A. Zápotocký), aby odhalení tzv. « špionáže » nepřerostlo v nedůvěru v hospodářskou politiku strany vůbec.

Obžalovací spis i průběh soudního líčení nejen tzv. centra, ale rovněž i procesu s ekonomy, byly naplněny vymyšlenými zločiny a zločinným záměrem nepřátel, jež směřovaly k oslabení rozvoje těžkého průmyslu. A tak procesy přispěly k upevnění ocelové a železné koncepce československého hospodářství. V tomto směru měly působit především jako důkaz správnosti této koncepce, jejíž rozsah přesahoval možnosti československé ekonomiky.

Politické procesy značně posílily subjektivismus v řízení hospodářství. Obvinění ze sabotáže v ekonomice, která si vymysleli příslušníci bezpečnosti, jejichž ekonomické znalosti byly ubohé,

a které potvrdili soudní experti a na nichž byla postavena obžaloba, se změnila ve fakt, který se stal základem pro odstranění nedostatků v hospodářství. Ještě v roce 1952 vláda uložila všem příslušným ministerstvům a centrálním úřadům, aby předložily návrhy na odstranění důsledků činnosti tzv. centra v ekonomice, jak je prokázalo soudní přelíčení. Na mnohých ministerstvech nechyběla ani fantazie při odhalování důsledků « nepřátelské činnosti » a údaje z procesu dále rozvíjeli a rozšiřovali, snažili se jejich odstranění promítnout do hospodářských plánů na příští leta.

Převažující názor, že za každým « procentem » nesplněného plánu », za hospodářskými obtížemi se skrývá ruka nepřítelů, vedl ke dvěma důsledkům. Značně rozšiřoval okruh podezřelých, a tedy potencionálních obětí procesů, a současně znemožňoval najít příčiny nedostatků a hospodářských obtíží. Odvolávání se na důsledky činnosti nepřátel se tak rozmnožilo, že v roce 1954 vedoucí funkcionáři sami musili vystoupit proti zvelitování tohoto sebeklamu, který se měl stát jakýmsi všelékem na hospodářské nemoci, ale který je ve skutečnosti neodstraňoval, ale zvětšoval. Tento sebeklam postihl nejen stranický aktiv, ale také hospodářské pracovníky i velkou část obyvatel, vyvolával nemalé naděje na překonání těžkostí a jen pomalu se jich zbavovali, neboť životnost sebeklamu byla veliká. Nicméně konflikt mezi neoprávněnými nadějemi a skutečností existoval, nebyl vždy řešen přiznáním skutečnosti, ale voláním po odhalení dalších nepřátel.

Politické procesy přispěly k upevnění centralistického způsobu řízení hospodářství. Znásobily obavy hospodářských pracovníků samostatně rozhodovat, neboť měli strach z trestního postihu. Pravomoc řídicího centra neobyčejně rostla a uplatnění centralistického byrokratického modelu řízení získávalo podporu. V průběhu politických procesů se vyměnila většina vedoucích ekonomů a hospodářských pracovníků, i těch, kteří byli tvůrci koncepce hospodářské politiky. Mnozí se stali oběťmi politických procesů, jiní museli opustit své funkce pro údajnou spolupráci s těmi prvními. Tato výměna kádrů probíhala i v nižších hospodářských orgánech a organizacích. Na jejich místo nastupovali funkcionáři méně zkušení i s nižší kvalifikací, což ovlivňovalo i celkovou úroveň řízení hospodářství.

V politické oblasti zasáhly politické procesy zvláště silně. Patřily k nejvýraznějším projevům deformací politického systému a samy současně další deformace způsobovaly. Na jedné straně existovala příčinná vazba mezi procesy a politickým systémem, na druhé straně zpětně procesy působily. Upevňovaly tehdejší politický systém kultu osobnosti, jehož produktem byly. Násobily pravomoc a autoritu

úzké skupiny vedoucích stranických a státních funkcionářů, vytvářely atmosféru strachu, v níž upadala správná politická aktivita občanů a zvětšovala se spolecenská funkce represe, čímž rostla úloha a moc bezpečnosti. Politické procesy se staly jakýmsi potvrzením správnosti postupu bezpečnosti a její počestnosti, vyrůstalo přesvědčení, že stále více nepřátel a stále energičtěji usiluje o likvidaci socialismu v Československu. Zvláštnost politického systému a postavení bezpečnosti v něm spočívala v tom, že bezpečnost, v důsledku své schopnosti vyrábět politické procesy, si vytvářela neustále zdroje svého výsadního postavení ve společnosti, a tedy přispívala k udržování politického systému.

Politické procesy přispívaly k degradaci politiky ve společnosti, k nedůvěře v politiku. Byly povýšeny na přední místo v politické činnosti a zaujímaly přední místo v politickém myšlení a aktivitě velké části obyvatel. Toto zaměření politické aktivity, která nejvíce v té době ovládla společnost, a kterou vyvolávalo a podněcovalo vedení strany, bylo proti zásadám humanismu a v rozporu s opravdovými zájmy socialismu a programovým vyhlášením komunistické strany. Takový stav spoluvytvářel atmosféru strachu, přispíval k obviňování a známkování jednotlivců i skupin obyvatel, k dlouhodobé pasivitě obyvatel, k jejich « útěku z politiky », strachu z ní.

Mechanismus výroby politických procesů byl výrazným obrazem manipulace vedoucí politické skupiny s celou společností. Šlo o manipulaci všeobecnou, bezpečnost manipulovala se zatčenými, ale i s justicí a politickými funkcionáři, s bezpečností manipulovalo politické vedení a rovněž naopak, rovněž s justicí i se zatčenými, a všichni — politické vedení, bezpečnost i justice — manipulovaly s obyvatelstvem. Vynakládali mnoho energie, využívali všech prostředků masového působení — tisku, knih, schůzi, konferencí, rozhlasu, své autority — aby přesvědčili o správnosti procesu, aby usměrnili myšlení obyvatel, aby je získali pro aktivní podporu svých činů, vyzývali je k udávání, k « odhalování nepřátel ». Tento tlak byl tak soustředěný a silný, tato atmosféra « špiónománie » působila natolik, že většina obyvatel uvěřila. V důsledku toho se v jejich vědomí zaměnila lež v pravdu. V tomto rozporu se skrýval zárodek velké společenské krize, která se musela projevit v momentě, kdy se lež odhalovala.

Zvláště silně postihly politické procesy komunistickou stranu. Nejen tím, že vyřadily nebo přímo fyzicky likvidovaly část její vedoucí garnitury a do čela nastupoval nový typ funkcionářů — vykonavatelé příkazů. Procesy ochromily i vnitřní život strany, jeho demokratický rytmus, uvnitř vytvořily atmosféru, která znemožňovala uplatnit demokratické principy vnitrostranického

života. Systém osobní moci a nekontrolovatelné všemocnosti jednotlivců se posílil. Pokud se týká politických procesů, zůstalo členům strany jen demokratické právo schvalovat, ale ne rozhodovat, a nechyběly případy mimořádné aktivity, volající po trestech smrti. Strana tedy žila politickými procesy několik let, ovlivňovaly její činnost i vnitřní život, který se realizoval v atmosféře strachu, kterou tvořila jednak víra v existující rozvětvené nepřátelství a zrádovství ve straně a ve státě a jednak obava z vlastního označení za nepřítele. Nic na této skutečnosti nemění, že strach ve všech stranických, zejména nižších, útvarech tento rozměr neměl, v každém případě nenormálnost vnitřního života strany existovala.

Politické procesy velice ovlivnily a spoluurčily vztah strany a společnosti. Jednak byly produktem mocenského, byrokraticko-centralistického způsobu uplatňování vedoucí úlohy strany a jednak tento způsob upevňovaly, prohlubovaly i zdánlivě zdůvodňovaly. Tento způsob vedl k tomu, že strana přejímala řadu důležitých funkcí státu, a jiných společenských organizací, čímž znemožnila realizovat jejich společenskou úlohu, jejich místo a funkci v řídicím ústrojí společnosti. Politické procesy byly vůbec vyjmuty z pravomoci legálních orgánů států — vláda, parlament — a podřízeny stranickému vedení, především skupině vedoucích představitelů. Tato praxe se stala objektivně jedním ze zdrojů nezákonností, jež v politických procesech dostala nejhroživější podobu.

Porušování zákonnosti, které dosáhlo masových rozměrů, vyvolávalo právní nejistotu u velké části obyvatelstva. Zákonná ochrana občana byla rozrušena, ústava ztratila společenskou prestiž. Porušování zákonů státními a stranickými orgány a funkcionáři mělo řetězovou reakci, rozrůstalo se a hranice jejího působení se posunovaly. Z tohoto stavu (podhoubí) vyrůstaly nezákonné procesy a zpětně tento stav udržovaly a prohlubovaly. Občan ztratil možnost bránit svoje právo, prosadit uplatnění zákona ve zdánlivě malých případech porušování práva, ale později tuto možnost ztratil i občan v procesech, kde se jednalo o jeho životě. Nezákonnost si nevybírala, postihovala nejen ty bez funkcí a « bezvýznamné », ale také vysoké a nejvyšší funkcionáře. Snažíme-li se nalézt příčiny politických procesů a nezákonností v nich, lze říci, že začátek velkých procesů je tam, kde začíná porušování zákonů u « malých případů ».

Důsledky politických procesů v kulturní oblasti byly rovněž rozsáhlé a mnohostranné. Působily ponejvíce nepřímou, prostřednictvím atmosféry a vztahů, které procesy spoluvytvářely, jakož i prostřednictvím politického vědomí a myšlení, jež v tehdejší době převažovalo. Tehdejší stav společnosti se promítal v umělecké tvorbě, jejíž hodnocení přísluší odborným kritikům a historikům. Ovšem klima společenského života doléhalo zvláště těžce na mnohé umělce mimořádně citlivé

na projevy nespravedlnosti. Někteří jednotlivci i celé umělecké skupiny byli vyřazeni « z umění », jiní — převážně politicky angažovaní — reagovali na tlak a sílu tehdejšího stavu resignací i sebevraždou (K. Biebel, J. Frejka, S. Machov aj.). Stali se oběťmi obavy, úzkosti, konfliktu mezi svým svědomím a společenskou realitou. Taková atmosféra nebyla nikterak příznivá pro uměleckou tvorbu, byla popřením umělecké svobody. Politické zásahy tak časté a politické řízení umění, jeho podřizování momentálním politickým zájmům vedoucí skupiny, postihlo uměleckou tvorbu a umlčelo mnohé významné umělce, poškodilo československou kulturu. Na tomto procesu, který vyřadil významné činitele kultury ze společenského života a označil je za nepřátele socialismu, se podíleli i mnozí funkcionáři kulturní fronty. Někteří se účastnili i na tvorbě dusivé atmosféry a na utváření souhlasu obyvatel s politickými procesy. I ti se stali svým myšlením i konáním oběťmi těchto procesů.

Politické procesy spoluutvářely vědomí české a slovenské společnosti. V oblasti politického myšlení vtiskly zjednodušený pohled na společenský vývoj za socialismu jako na boj s třídními nepřáteli, zrádci a špióny, a současně ovlivnily představy socialismu. Konfrontace původních představ a názorů velké části obyvatel o socialismu a reality v polovině padesátých let, k nimž patřily i procesy, v sobě skrývaly další zdroj společenské krize.

V oblasti právního vědomí znamenaly politické procesy vrcholný bod jeho negace, která probíhala už delší dobu. Byla odrazem dosaženého stupně nezákonnosti a značného poklesu společenské autority práva. Negace právního vědomí nepostihla pouze široké vrstvy obyvatel, ale zejména vykonavatele moci a zvláště hrozný stav byl u pracovníků justice.

Přímo a prostřednictvím atmosféry, kterou spoluvytvářely, politické procesy zasahovaly do vztahů mezi lidmi. Funkcionáři, kteří se znali velmi blízce celá desetiletí, si přestali věřit, přátelé se podezírali, komunisté věřili jen skupinám obyvatel, politická nedůvěra postihla nejen nekomunisty, ale i části komunistů. Stín podezření a nedůvěry padl na mnohé, příčiny byly různé. Podezřavost se znásobovala, lidé se izolovali, vztahy mezi lidmi se ochladily. Z tohoto hlediska získávaly zcela jinou kvalifikaci různé činy, jednání, názory i styky občanů. Mnohé z činů a názorů, které dosud byly považovány za zcela běžné a normální, vzbuzovaly nyní pochybnosti, spatřovala se v nich potencionální možnost zrady, nepřátelství, špiónství. A tak každé zatčení či podezření některé osoby se stalo podnětem k řadě dalších udání a podezření, která sdělovali občané stranickým a bezpečnostním orgánům. Naprostá většina těch, kteří oznamovali a udávali, svoje činy pocítovala jako občanskou a stranickou povinnost.

Atmosféra podezírání deformovala vztahy mezi lidmi, mezi orgány státními, stranických i společenských organizací, zasáhla i vztahy mezi národy a národnostmi v zemi, nevyhnula se ani vztahům k nekomunistům, některým skupinám věřících, skupinám rolnictva, inteligence i dělnické třídy. V lidských vztazích se nejen proklamovala, ale i realizovala místo důvěry nedůvěra a podezírání, tento stav vyvolával napětí ve společnosti, deformoval její vývoj, vytvářel podmínky pro nepřetržitý koloběh politických procesů a znemožňoval velké části obyvatel realizovat se jako socialismu prospěšný činitel.

Procesy přispěly významným způsobem ke ztrátě hodnot ve společnosti. Zvláště snížily hodnotu lidského života. Ale i další hodnoty — čest, odpovědnost, zejména politická odpovědnost, soudružství, přátelství, boj za spravedlnost a pravdu, ony základní principy marxistické politiky — tedy hodnoty, které patřily do duchovní pokladnice marxismu a měly se stát výrazem přednosti socialismu, byly pošlapány. Tyto skutečnosti patřily k nejsilnějším zdrojům společenské krize. Současně vyvolávaly krizi důvěry, která nejdříve mířila proti řadě funkcionářů, později se u mnohých rozrostla v nedůvěru v celé vedení kromě Kl. Gottwalda a narušovala i důvěru v politický režim.

Politické procesy vytvořily početnou skupinu postižených obyvatel. Šlo nejen o neprávem odsouzené či jinak neprávem potrestané, ale i jejich známé a příbuzné. V nich se utvářel další zdroj společenské krize a nespokojenosti.

Život české a slovenské společnosti citelně poznamenaly politické procesy. Mnohé jejich důsledky vstřebala do sebe. Její další vývoj vyžadoval, aby je v sobě likvidovala a překonala. Předpokladem toho bylo odstranit zdroje procesů a odčinit křivdy, jež způsobily, vrátit neprávem postižené do společnosti.

Politické procesy v Československu měly velmi nepříznivý mezinárodní ohlas. Setkaly se s odporem a protesty pokrokové světové veřejnosti, která byla dříve velmi sympaticky nakloněna vývoji v ČSR. Tato skutečnost měla své důsledky v prohloubení izolace Československa ve světě, zejména v oblasti kultury, vědy, ale i jiných styků s řadou předních pokrokových vědců a činitelů kultury.

II. REVIZE A REHABILITACE

1. *Revize do roku 1955-1956 (do XX. sjezdu KSSS).*

Nedůsledná a neustále se protahující revize politických procesů z padesátých let za uplynulých 15 roků vyvolala potřebu, aby se tato již třetí komise zabývala i historií rehabilitace. Při zkoumání

procesu rehabilitace nebylo ještě možno z řady objektivních příčin komplexně objasnit všechny vnější i vnitřní okolnosti ovlivňující její průběh. Zkoumání těchto složitých otázek si vyžádá ještě další historiografický výzkum. Přesto dosud vykonaná práce, která si klade za cíl shrnout především základní fakta, dává dle našeho mínění zcela jasnou odpověď na klíčovou otázku rehabilitací, kdy a v jakém rozsahu vedení strany znalo a mělo k dispozici dostatek faktů, aby mohlo přistoupit k nápravě křivd způsobených politickými procesy.

Ukázali jsme již v předchozím výkladu, že v letech 1953-1954 znalo vedení strany dostatek vážných faktů z domova i z ciziny, které signalizovaly, že tu není něco v pořádku. Tento jejich počet v následujících letech neustále vzrůstal (do roku 1957 např. došlo na ÚV KSČ, do kanceláře presidenta republiky a na Generální prokuraturu takovýchto přesně zaevidovaných stížností celkem 288).

Činnost prošetřovací komise, jejíž ustavení projednávalo politické byro ÚV KSČ v lednu 1955, obráží záměr vedení strany při zjišťování pravdy o politických procesech. 10.1.1955 přednesl A. Novotný na schůzi politického byra návrh na složení komise a nastínil její úkoly jako «přezkoumávání a překontrolování některých soudních případů od roku 1948 z hlediska výše trestu». Přijaté usnesení politického byra určilo především personální složení komise, některé organizační otázky a hrubý pracovní plán.

Členy komise tzv. «A» byli jmenováni: R. Barák, předseda, K. Innemann, sekretář, M. Košťál (ministerstvo vnitra), J. Litera (ministerstvo spravedlnosti) a E. Švach (Generální prokuratura).

R. Barák byl tehdy ve funkci ministra vnitra a zároveň členem politického byra. Nebyl sice zatížen nezákonnostmi a deformacemi z období příprav procesů se «spikleneckým centrem», ale byl plně spoluodpovědný za následné procesy v letech 1953-1954.

Druhým členem komise byl náměstek ministra vnitra Karel Košťál, který jako bývalý vyšetřovatel se aktivně účastnil vyšetřování protistátního «centra» Slánského. Musel být již 15.8.1955 z komise odvolán, když se zjistilo, že sám používal nezákonných metod k doznání činů, které vyšetřované osoby nikdy nespáchaly.

Dalšími dvěma členy komise byli náměstek generálního prokurátora dr. E. Švach a bývalý náměstek ministra spravedlnosti dr. J. Litera. Oba byli rovněž velice «zasvěcenými lidmi» v procesech. Tak E. Švach např. zastupoval žalobu v procesu proti M. Švermové a dalším stranickým pracovníkům. J. Litera spolu s generálním prokurátorem V. Alešem předložili politickému sekretariátu ÚV KSČ 9.12.1953 návrh na neveřejné přelíčení proti O. Závodskému a dalším pracovníkům bezpečnosti.

K. Innemann, předválečný člen KSČ, byl v té době vedoucím oddělení orgánů státní moci a správy ÚV KSČ, M. Kunšátová, pracovnice aparátu ÚV KSČ, se stala zapisovatelkou komise.

Komise pracovala prvních 1 a 1/2 měsíce na ministerstvu vnitra. Když však zjistila, že je zde pod dohledem a že jsou odposlouchávány její telefony, přestěhovala se na ÚV KSČ.

Vlastní přešetřování neprováděla tato komise, ale její čtyři pracovní skupiny, z nichž v každé pracoval jeden pracovník sekretariátu ÚV KSČ, jeden prokurátor a jeden pracovník ministerstva vnitra. Všichni pracovníci z ministerstva vnitra a ministerstva spravedlnosti pracovali po celou první polovinu padesátých let jako vyšetřovatelé a prokurátoři. Z pracovníků aparátu ÚV KSČ byli vybráni méně významní a na tento úkol málo připravení soudruzi. Pracovní skupiny po přezkoumání předkládaly informační zprávu o přešetření a návrh. Ve většině případů rozhodovala přímo komise a v nejzávažnějších případech rozhodovalo politické byro. Toto rozhodování, které se řídilo tzv. politickou účelností, bylo konečné, proti němu nebylo odvolání. Komise tedy od počátku pokračovala v praxi kabinetní politiky. Již samo rozhodnutí o ustavení této Barákovy komise bylo novým porušením socialistické zákonnosti. Svědčí o tom usnesení:

a) že jen politické byro vydává příkazy k přešetřování,

b) že přešetřování provádí jen komise. Existence komise, rozhodování politického byra a komise v konečné instanci o vině a trestní odpovědnosti neměly zákonný podklad. Stranická komise měla právo zabývat se jen politickými souvislostmi, politickými odpovědnostmi a důsledky. Věci se však, jak známo, vyvíjely jinak. Teprve na konci tohoto postupu stranických orgánů byly soudy, které na uzavřených zasedáních bez přítomnosti nejen veřejnosti, ale i obžalovaných přijímaly předem a jinde určené nové rozsudky.

Od samého začátku nešlo o rehabilitační činnost, ani o snahu objektivně a pravdivě objasnit nezákonnosti, jakož i příčiny, jež je způsobovaly, ale hlavně o to, tuto věc k uklidnění svědomí politického byra « politicky ukončit ». Proto činnost této prvé Barákovy komise byla od počátku omezena tím, že měla za úkol zabývat se politickými procesy kromě procesu s tzv. centrem. Vedení strany vycházelo totiž tehdy ze zásady, že se s tímto procesem « nemá hýbat ».

O tom, jaký byl asi záměr s vytvořenou komisí, svědčí námět, který předložilo písemně ministerstvo vnitra pro diskusi v politickém byru ÚV KSČ k této otázce. Říkalo se v něm:

« Ministerstvo vnitra předkládá k uvážení návrh na přezkoumání a přehodnocení některých soudních případů z hlediska výše trestu. Tímto přehodnocením není sledována jednorázová propouštěcí akce, nýbrž postupné přezkoumávání jednotlivých případů, zejména

starších, tak, aby byly odstraněny případné křivdy v rozsudcích. Ministerstvo se domnívá, že současná situace, zejména pak skutečnost, že orgány státní moci byly posíleny a jejich činnost všestranně zkvalitněna, takovéto přehodnocení dovoluje». (AÚV KSČ — Komise II, Aj. 91).

Již ze stadia prvních jednání komise je jasná velká snaha utajit práci i úkoly komise. Hned zpočátku bylo přímo určeno, aby spisy a materiály, které komise bude potřebovat ke své práci, byly získány takovým způsobem, aby na veřejnost nevyšlo nijak najevo, k jakým účelům slouží. Proto se členstvo strany a v podstatě ani ÚV KSČ o vzniku a činnosti Barákovy komise dlouho nedozvěděly. Byla tu tak nejen velmi malá možnost kontrolovatelnosti, ale umožnilo se též to, že se tato komise stala jen nástrojem politického byra ÚV KSČ, respektive některých jeho dobře informovaných členů pro prosazování jejich subjektivních názorů a záměrů. V tom spočívala od začátku základní příčina toho, proč tato komise nemohla svěřené jí úkoly seriózně řešit a proč fakticky neprováděla rehabilitaci nevinně odsouzených.

Jako první případ z politických procesů, který byl komisi přímo přednostně určen politbyrem ÚV KSČ k prozkoumání, byl politický proces proti M. Švermové a spol. a případy souvisící s Noelem Fieldem, rehabilitovaným v Maďarsku.

Způsob a výsledek přešetřování procesu proti M. Švermové a krajským tajemníkům KSČ odkryly nejen, jaké jsou plány vedení KSČ s touto komisí, ale současně, jak si představuje její činnost.

Považujeme proto za potřebné, podrobněji vylíčit průběh projednávání tohoto procesu v komisi. Připomeňme, jaký byl vztah některých členů komise ke Švermové. R. Barák, který v politickém sekretariátě ÚV KSČ 18.1.1954 předložil návrh na obžalobu, znal průběh přelíčení se Švermovou a zúčastnil se meziministerské porady v průběhu procesu, na níž byly vzneseny námítky, že chybějí důkazy k usvědčení Švermové z trestných činů. K. Košťál jako nejbližší spolupracovník B. Doubka, stejně jako E. Švach (zastupoval žalobu před soudem s M. Švermovou) byli dobře informováni o vyšetřování M. Švermové jak před procesem s tzv. centrem, tak i po něm.

Přirozeně, že tyto skutečnosti se při jednání o M. Švermové v komisi promítly. Z existujících dokumentů je patné, že K. Košťál, E. Švach i R. Barák chtěli celý případ M. Švermové « vyřídit » co nejtíšším způsobem.

Bez většího rozboru a důkladnějšího prověření a zhodnocení factů připravil K. Košťál a v komisi podal K. Innemann návrh, který komise také přijala: snížit trest M. Švermové cestou milosti na osm let, při 10. výročí osvobození ČSR podmíněně propustit,

najít jí zaměstnání v místě dosti vzdáleném od Prahy (navrhoval se Jeseník).

Za povšimnutí stojí argumentace uvedená v návrhu: « Komunistická strana se upevnila a naše republika je natolik zkonsolidována, že se mohou provádět určité úlevy ». (AÚV KSČ — Komise II, Aj. 329).

Návrh byl však tak uspěchaný, že R. Barák přes jeho schválení navrhl hned na příští schůzi komise 9.2.1955, aby K. Innemann, K. Košťál a E. Švach znovu prostudovali materiál M. Švermové a navrhli řešení ve dvou alternativách:

- a) revizi rozsudku;
- b) udělení milosti.

Tyto návrhy byly vypracovány, komise však přesto zůstala u svého stanoviska, že v případě Švermové je nejvhodnějším způsobem cesta milosti. Svůj postoj podepřela na schůzi 23.2.1955 těmito argumenty: « Ministerstvo vnitra ani Generální prokuratura nemají k dispozici a neznají žádné skutečnosti, které by vedly k tomu, aby případ mohl být řešen cestou obnovy trestního řízení ». (AÚV KSČ — Komise II, Aj. 329). Pravou příčinu však odhalovala jiná slova vypracovaného materiálu: « Pro udělení milosti prezidentem republiky není potřeba provádět žádné řízení, stačí návrh ministerstva spravedlnosti. Komise doporučuje druhou alternativu... jde o způsob méně složitý než u první alternativy, při které by mohlo dojít také k vážným komplikacím v jejím pochopení ze strany veřejnosti ». (AÚV KSČ — Komise I, Aj. 296).

Jiné stanovisko však zaujalo politické byro ÚV KSČ. To rozhodlo zásadně o tom, aby přezkoumávané politické případy se řešily cestou stížnosti pro porušení zákona a obnovy procesu a jen ve výjimečných případech cestou milosti. Tímto stanoviskem se také řídilo, když 21.3.1955 znovu projednávalo návrh na nové řešení procesu s M. Švermovou. Předložený návrh komise změnilo, a to v tom smyslu, že se usneslo řešit tuto věc cestou stížnosti pro porušení zákona. Spolu s tím rozhodlo o výši nových trestů.

Usnesení politbyra ÚV KSČ z 21.3.1955 o řešení případu M. Švermové a spol.: « Ukládá se s. Urválkovi, aby 1) podal Nejvyššímu soudu stížnost pro porušení zákona v případě M. Švermové a spol. z hlediska nesprávné výměry trestu *s tím, že hlavní hledisko přitom je nedotýkat se právoplatného rozsudku nad skupinou Slánský a jeho jeho polečníků*; 2) zajistit v presidiu Nejvyššího soudu projednání stížnosti a provádění změn v rozsudcích. Výše trestu u jednotlivých obviněných aby byla stranována přibližně takto: ... » (AÚV KSČ — Fond 02/2, Aj. 49).

Přešetření tohoto prvního případu z politických procesů ukázalo, že vedení KSČ pokračovalo v nezměněném systému kabinetní politiky

a justice. Vina či nevína, stejně jako nové tresty byly znovu posuzovány předem v politickém orgánu strany. Obnova procesu byla provedena tak, že M. Švermová i ostatní nebyli novému přelíčení vůbec přítomni, neměli možnost slyšet novou žalobu ani se hájit. Zrušení starého a oznámení nového rozsudku jim bylo dáno na vědomí, aniž jim byly řečeny důvody, pro které jim byly nové tresty vyměřeny.

Při jednání o tomto případě v politbyru ÚV KSČ byla znovu vyslovena důležitá zásada — «při přeshetřování se nedotýkat procesu a právoplatného rozsudku se Slánským a spol.». (AÚV KSČ — 02/2, Aj. 49).

Způsob zvolený u procesu se Švermovou se stal jakýmsi «vzorem» při přeshetření dalších případů. Volil se u nich stejný nebo podobný postup.

Např. v záležitosti Pavlík a spol. tomu tak bylo u G. Pavlíka, Ch. Pavlíkové a D. Kleinové. V závěru vypracovaného materiálu se k osobě G. Pavlíka říkalo:

«Po provedeném přeshetření dospěla pracovní skupina k názoru, že není důkazu o tom, že Pavlík se dopustil špionáže, respektive spolčení ke špionáži s Fieldem. I když skutečnosti, které Pavlík Fieldovi vyzradil, nejsou ve spisech konkretizovány, domníváme se, že v některých z nich je možno spatřovat státní tajemství. Navrhujeme proto: Aby stížností pro porušení zákona byl rozsudek proti Pavlíkovi zrušen a aby Pavlík byl odsouzen pro vyzrazení státního tajemství nepovolané osobě na 7 let.

Jako druhou alternativu je možno vzít v úvahu, že by stížnost pro porušení zákona byla podána pouze do výměry trestu, že by Pavlíkovi byl snížen trest na 10 let a že by byl po 7 letech z trestu podmíněně propuštěn». (AÚV KSČ — Komise II, Aj. 338). — 9. schůze Barákovy komise.

Podobné alternativní návrhy byly vypracovány také u Ch. Pavlíkové a u Dory Kleinové.

Dvě alternativy byly předloženy rovněž po prozkoumání rozsudku nad slovenským odborářem D. Benauem. Pracovní skupina zjistila, že D. Benau byl odsouzen na 4 roky na základě doznání, které na něm bylo vynuceno fyzickým násilím a psychickým nátlakem. Přes toto zjištění předložila konečný návrh ve dvou alternativách.

Baráková komise pak zcela subjektivně a podle momentálních potřeb a existujících názorů ve vedení KSČ vybrala jednu z alternativ a podle toho také upravovala zdůvodňující materiál.

U zmíněného případu D. Benaua donutila komise pracovní skupinu přepracovat návrh tak, aby odpovídal jejímu názoru, že totiž rozsudek proti Benauovi se nemá měnit.

Podobně tomu tak bylo při zkoumání viny dr. K. Haškovce, osobního lékaře Kl. Gottwalda, odsouzeného k 6 letům vězení. Pracovní

skupina po studiu dokumentu a po pohovoru s dr. Haškovicem došla k závěru, aby byla podána stížnost pro porušení zákona, poněvadž obvinění Haškovce a proces s ním byla konstrukce. Nicméně komise byla jiného názoru a doporučila materiál přepracovat tak, aby se politbyru ÚV KSČ předložil návrh — starý rozsudek nechat beze změny a celý případ řešit amnestováním.

Také zde jako jeden z hlavních argumentů, proč se doporučilo použít tohoto způsobu, byl, aby se « nehýbalo » s procesem Slánského. Komise v materiálu pro politbyro uváděla:

« Komise považuje tuto skutečnost za nejvhodnější řešení jeho případu, neboť individuální udělení milosti nebo jakákoliv revize rozsudku mohla by v jeho případě sloužit nepřítelům jako argument pro zanášení pochybností do procesu s protistátním spikleneckým centrem ». (AÚV KSČ — Komise II, Aj. 337).

Subjektivní posuzování některých případů z hlediska politické účelnosti se projevovalo i v tom, že i v případě zjištění prokazatelné nevinny komise navrhovala buď ponechání starých rozsudků či jisté snížení trestu. Uvedme fakta o procesech, které komise prošetřovala v první polovině roku 1955.

U procesu Pavlík a spol. navrhla komise některým odsouzeným trest snížit (Pavlík, Feigl), některým starý rozsudek ponechat (Kosta, Nový, Kleinová).

V dalších případech *V. Jančík a A. Kaboš* navrhla komise politbyru ÚV KSČ, aby staré rozsudky byly ponechány beze změny, neboť prý odpovídají provinění. (AÚV KSČ — Komise II, Aj. 337). Také po prozkoumání soudu s *K. Moškovičem*, ačkoliv všechna základní obvinění se zhroutila, rozhodla komise navrhnout Moškovičovi nový trest ve výši 4 roků. (AÚV KSČ, Komise II, Aj. 341). — 12. schůze komise, 4. 5. 1955.

Dalším z velkých případů, kterým se komise v této době zabývala, byl *proces proti G. Husákovi a dalším členům skupiny tzv. buržoazních nacionalistů*. Přezkoumání tohoto « případu » netrvalo komisi dlouho (proběhl v květnu 1955). Pracovní skupina po předběžném přešetření spisů konstatovala, že « Husák jako buržoazně nacionalistický záškodník byl odsouzen právem... avšak, když má být jeho věc objektivně přezkoumána, není možné přejít některé nedostatky vyšetřování a soudního procesu ». Tyto nedostatky se projevovaly v tom, že G. Husák vlastně nepodepsal ani jediný protokol, že soud potlačil právo obviněného na obhajobu, nevyslechl žádného z asi 30 svědků, které G. Husák uvedl při hlavním pojednávání na svou obhajobu, a naopak přes odpor obviněného vyhověl návrhu prokurátora na čtení usvědčujících výpovědí z přípravného vyšetřování, čímž tento soud porušil ustanovení § 157 trestního řádu. Přestože pracovní

skupina navrhla, aby byli vyslechnuti někteří nejdůležitější svědci, které G. Usák uvedl, Barákova komise vyslechla pouze Púlla. Zpráva Barákovy komise pak mohla konstatovat: « Protože Púll Husákovu obhajobu nepotvrdil, bylo upuštěno od výslechu dalších svědků, kteří by nepochybně jen potvrdili záškodnickou činnost Husáka a spol. » (F 02/2, sv. 45, Aj. 61).

Byl též proveden výslech jednotlivých obviněných z buržoazního nacionalismu. Po tomto šetření komise dospěla k závěru, že « ... každé ze zjištění rozsudku Nejvyššího soudu bylo řádně podepřeno svědeckými výpověďmi nebo předloženým dokumentárním materiálem, v neposlední řadě i úplným doznáním odsouzených Novomeského, Okáliho, Horvátha a Holdoše, kteří v rozsáhlé míře usvědčovali i Husáka... ».

25. května se Barákova komise usnesla navrhnout politickému byru, aby rozsudek Nejvyššího soudu zůstal beze změny. (V materiálu předloženém politbyru ÚV KSČ se v závěru tvrdilo: « Zcela správně kvalifikoval (rozumí se soud) záškodnickou činnost skupiny buržoasních nacionalistů, především jako velezradu, neboť paktování Husáka a ostatních s reakční skupinou Demokratické strany kolem Lettricha a Ursínyho nemohlo mít jiný cíl než rozbití republiky a s ním nutně spojené rozvrácení lidově demokratického státního zřízení a společenského řádu republiky... » (AÚV KSČ — 02/2, Aj. 61) 7. června 1955 politické byro tento návrh schválilo. (Tamtéž).

V tomto období činnosti přešetřovala Barákova komise také *rozsudek nad Josefem Smrkovským*. Průběh zkoumání tohoto případu byl pro tuto etapu práce komise dost charakteristický. Projevovaly se v něm totiž všechny shora uváděné skutečnosti a zároveň byl i jakýmsi mostem k další etapě činnosti komise.

První předběžný návrh na změnu rozsudku nad Josefem Smrkovským byl v komisi předložen již 20.4.1955. Obsahem návrhu bylo: podat stížnost pro porušení zákona do rozsudku, v obnoveném přelíčení mu ale uložit nový trest 4 roky vězení. Komise však po projednání tento návrh neschválila, jen se usnesla, že celý «případ» předloží politbyru ÚV KSČ až po důkladném prošetření Smrkovského okupační činnosti a po přezkoumání vyšetřujících metod, na které si odsouzený stěžoval. (AÚV KSČ — Komise II, Aj. 339). — 10. schůze komise 20.4.1955.

Po měsíci usilovného šetření, kdy pracovní skupina prostudovala existující materiál, uskutečnila řadu pohovorů s mnoha svědky i s Jos. Smrkovským a došla k názoru, že je třeba předběžný návrh změnit. Zjistila a ověřila si, že J. Smrkovský byl zatčen na základě neověřených důkazů, že byl při vyšetřování nucen bitím k falešným přiznáním a že celý proces s ním byl vykonstruován. (Např. k otázce

spolupráce J. Smrkovského s gestapem se v předloženém materiálu říká: «... nebyly zjištěny žádné konkrétní poznatky, které by zdůvodňovaly alespoň podezření, že Smrkovský byl spolupracovníkem gestapa». (AÚV KSČ — Komise II, Aj. 343). — 15. schůze komise 1.6.1955. Po tomto rozboru pracovní skupina navrhla zprostit J. Smrkovského viny v celém rozsahu, propustit jej a soudně rehabilitovat.

Barákova komise jednala o tomto novém návrhu 1. června 1955. Za nepřítomnosti R. Baráka byl K. Košťál jediný z členů komise, který odmítl s návrhem souhlasit prohlášením, že celý případ byl zpracován pouze z hlediska prokázání nevin Josefa Smrkovského.

Na schůzi komise 8.6.1955 prohlásil K. Košťál, že k celému případu předloží svůj vlastní písemný rozbor.

Projednávání případu Smrkovského se protahovalo — vina či nevin Smrkovského se v komisi projednávala mnohokrát. 8. června, 22. června, 17. srpna, 24. a 25. srpna 1955. Z uvedených dat vidíme, že komise případ dokončovala po téměř dvouměsíčním přerušení své činnosti a za nové situace, která se vytvořila zatčením B. Doubka. Až 18. srpna 1955 jednala komise znovu o návrhu pracovní skupiny, aby byl Smrkovský zproštěn viny v celém rozsahu. Avšak ani nyní, kdy již v komisi «nebyl» K. Košťál, který byl 15.8. politbyrem ÚV KSČ z komise odvolán, neudělala konečný závěr. Pouze se usnesla, že «konečné znění návrhu bude schváleno po pohovoru s Kopřivou (k objasnění zatčení Smrkovského) a po zjištění, jak dalece je trestně postižitelná činnost Smrkovského na ČSSS». (1) (AÚV KSČ — Komise II, Aj. 346).

Definitivní znění návrhu předložené politbyru ÚV KSČ bylo vypracováno 24. a 25. srpna a obsahovalo dva body: zrušit starý rozsudek Smrkovského a znovu ho odsoudit na 2-3 roky, za druhé ponechat v platnosti rozhodnutí ÚV KSČ o zbavení Smrkovského všech funkcí, kterými byl stranou pověřen. (AÚV KSČ — Komise II, Aj. 347).

Co ovlivnilo toto závěrečné rozhodnutí komise, přesně nevíme. Politbyro ÚV KSČ schválilo tento návrh 29. září 1955 podle zápisu bez diskuse. (Na schůzi ÚV KSČ 29.5.1968 o tomto jednání však A. Novotný referoval tak, že spolu s R. Barákem předložili rehabilitaci na některé soudruhy (včetně Smrkovského) «... Tehdy v politbyru, když to bylo předloženo, jsme neuspěli s odůvodněním — a to také bylo přijato — aby, padlo-li obvinění proti Smrkovskému, Švermové a Pavlovi, bylo uloženo Nejvyššímu soudu, aby našel obvinění jiná

(1) Československé státní statky, jichž byl Smrkovský vedoucím — pozn. vyd.

a tím byla kryta doba, kdy tito soudruzi seděli v kriminále. Bohužel, v tomto jednání jsme zůstali sami dva »).

Členové pracovních skupin zjišťovali při své práci hrubé porušování zákonnosti a používání nezákonných metod ze strany bezpečnostních orgánů. Tak tomu bylo při přešetřování případu dr. V. Haškovce, G. Pavlíka a spol. Ostré stížnosti na hrubosti a nezákonnost postupu pracovníků bezpečnosti vznesl rovněž Josef Smrkovský. Na základě této stížnosti se sice v komisi již v dubnu 1955 mluvilo o tom, aby se přezkoumaly vyšetřující metody, ale jistou dobu se v tomto směru nic nedělo. K obratu došlo až v druhé polovině června 1955. V tuto dobu dostala komise k dispozici nové vážné signály o porušování socialistické zákonnosti a o falešných konstrukcích kolem procesu. Byly to především žádosti a stížnosti A. Londona a V. Hajdů, dvou soudruhů, kteří byli od souzení v procesu se Slánským k doživotnímu vězení. Londonův dopis byl datován 22.2.1955 a již v polovině března přes J. Svobodu doručen I. tajemníkovi ÚV KSČ A. Novotnému.

Začínal: « Prosím snažně o přešetření mého osobního případu... Byl jsem donucen násilnými a podvodnými metodami k nepravdivému doznání protistátní činnosti. Pomocí falešných, vynucených svědeckých výpovědí a tendenčně postavených svědeckých protokolů... falšováním protokolů a záměrným zkrucováním faktů a materiálů byla proti mně vykonstruována falešná obvinění. Po několikaměsíčním nelidském fyzickém a morálním nátlaku byl jsem donucen k doznání těchto falešných obvinění. Po tomto vynuceném « doznání » bylo mi vyhrožováno smrtí a zničením mé rodiny... změním-li svou výpověď ». (AÚV KSČ — Komise I, Aj. 395).

Celý svůj případ znovu vylíčil A. London při pohovoru s K. Innemannem 5.7.1955 a v elaborátu zaslaném K. Innemannovi den nato, 6.7.1955. (Tamtéž).

Take přepis V. Hajdů z 4. května 1955, adresovaný V. Širokému, se dostal do rukou A. Novotného začátkem června. V. Hajdů psal: « Po delším váhání jsem se rozhodl napsat celou pravdu o svém případě i za rizika, že se tento dopis nedostane k Vám přímou cestou ». (AÚV KSČ — Komise I, Aj. 411).

V druhé polovině června dostaly události v tomto směru rychlejší spád. Na schůzi komise 22.6.1955 bylo rozhodnuto, aby v případě Smrkovského se vypracovaly návrhy na opatření proti osobám, které zavinily nedostatky při řešení případu. (AUV KSC, Komise II, Aj. 344). Brzy nato byl vypracován návrh na zatčení B. Doubka. Proti tomuto návrhu vystoupil otevřeně v písemném prohlášení K. Košťál. 11. července však návrh k zatčení B. Doubka schválilo politické byro ÚV KSČ. Ve zdůvodnění tohoto opatření se píše:

« Komise ÚV KSČ pro přezkoumání některých soudních případů zjistila při svém šetření, že ve SVMV (1) v Ruzyni bylo používáno nezákonných vyšetřovacích metod a tím byla hrubě porušena socialistická zákonnost. Za tento stav nese plnou odpovědnost B. Doubek, který jako náčelník SVMV v letech 1950-1953 vyšetřování řídil a vedl. Na základě získaných poznatků je důvodné podezření, že vyšetřování protistátních trestných činů sváděl vědomě a úmyslně na nesprávnou stopu. . . ». Velmi podrobně jsou pak popsány nezákonné metody vyšetřování, ovzduší strachu a vzájemné nedůvěry mezi vyšetřovacími pracovníky v Ruzyni a v závěru se konstatuje: « V souhrnu výsledkem tohoto jednání bylo odsouzení řady nevinných osob ».

Den nato, 12.7.1955, byl B. Doubek zatčen. Jeho vyšetřování řídil E. Švach. Povolení k výslechu dávali pouze R. Barák, E. Švach a J. Litera. Náměstek ministra vnitra J. Kotál zařídil na Pankráci vlastně tajnou vazbu B. Doubka a zvláštní stráž k jeho střežení.

V prvním momentu se nevědělo, co všechno Doubkovo zatčení způsobí. Předpokládalo se, že Doubek svým doznáním poodhalí a potvrdí používání nesprávných metod při vyšetřování některými bezpečnostními orgány. Došlo však k něčemu daleko závažnějším.

Doubek byl po svém zatčení vyslýchán téměř denně. Od 10. do 17. srpna napsal vlastnoruční, velmi obsáhlou výpověď. V ní Doubek vypověděl o uplatňování nezákonných metod ne jednotlivců, ale v podstatě Státní bezpečnosti jako celku. Ještě závažnější však bylo, že v ní vcelku věrohodně vylíčil celý vývoj procesu od hledání Rajka v ČSR přes vyšetřování Šlinga ke Slánskému, k jeho zatčení, vyšetřování a odsouzení jako jednu velkou vymyšlenou konstrukci.

« Ať již vina Slánského byla jakákoliv, je faktem, že jeho úloha ve spiknutí byla vydedukována již předem a že jeho vyšetřování probíhalo jen podle této předem určené linie », napsal Doubek. (AÚV KSČ, Komise II, Aj. 56).

Až dosud se v přezkoumání některých soudních případů přísně dodržovala zásada určená politickým byrem ÚV KSČ « nedotýkat se Slánského procesu » (jinak řečeno, považovat obvinění a odsouzení Slánského a spol. za správné). Obsáhlá výpověď Doubka zasadila této zásadě velkou ránu. Doubek totiž zcela odkryl mechanismus, kterým se « tvořilo » spiklenecké centrum se Slánským v čele a celé jeho obvinění.

Zdálo by se, že podrobné Doubkovy výpovědi povedou k tomu, že bude proveden důkladný rozbor příčin a kořenů deformací a

(1) Správa vyšetřování ministerstva vnitra ve věznicích v Ruzyni — pozn. vyd.

obludných konstrukcí. Vedení strany se však o to nepokusilo, ani se k tomu neodhodlalo.

Naopak, obrátilo Doubkovy výpovědi o hledání nepřátel ve straně, o vymyšleném spiknutí a centru a o vynucených doznáních novým, nesprávným směrem. Zrodily se nové falešné teorie, podle nichž Slánský vlastně byl příčinou a hlavním nositelem nesprávností, chyb a deformací. Výrazně se to vyjadřovalo tezí, že Slánský nebyl československý Rajk, ale československý Berija a že Slánský sám roztočil ony mlýny nezákonnosti, které ho nakonec samy « semlely ». K tomuto názoru se však nedošlo ihned po Doubkově zatčení, ale za nějakou dobu.

21.9. Barákova komise projednala průběžnou zprávu o vyšetřování Doubka s těmito závěry:

a) zatknout Doubkova spolupracovníka VI. Kohoutka;

b) zprávu přepracovat a konkretizovat v tom směru, co z trestné činnosti Doubka, eventuálně jiných osob, jak a čím je provedeno. (AÚV KSČ, Komise II, Aj. 349).

Zpráva pak byla podle připomínek znovu přepracována, ale 26.10.1955 při jejím projednávání komise rozhodla: « O případu Doubek *nebude* politbyru ÚV KSČ předkládána zvláštní zpráva ». (AÚV KSČ, Komise II, Aj. 351). Avšak tři týdny poté usnesla se komise zpracovat žalobu na Doubka a Kohoutka a o účasti Košťála a Moučky vypracovat informační zprávu. Koncem listopadu 1955 (23. a 30.11.) komise prodiskutovala nástin obžaloby s tímto závěrem: « Schvaluje se, aby žaloby byly doplněny podle připomínek a předloženy politbyru ÚV KSČ ke schválení ». (AÚV KSČ, Komise II, Aj. 355).

Nástin žaloby proti B. Doubkovi byl charakteristický dvěma skutečnostmi. Především byl Doubek žalován jako jednotlivec. V celém zdůvodnění žaloby je snaha všechno svalit na Doubka a snad ještě na některé další jednotlivce z bezpečnosti. V žalobě však není ani zmínka o tom, že šlo o součást celkového systému, který jednání Doubka nejen umožňoval, ale i určoval.

Za druhé se žaloba jasně vyhýbala všem otázkám a problémům, které se dotýkaly Slánského procesu, ačkoliv Doubkovy výpovědi zřetelně prozrazovaly falešné konstrukce a způsoby vyšetřování Slánského a ostatních obviněných. Ve stejnou dobu začal Doubek znovu vypovídat o jednotlivcích z « centra » a o « centru samém ». (AÚV KSČ, Komise II, Aj. 44).

Jinak se v této etapě v pojetí práce Barákovy komise nic nezměnilo. I nadále se zdůvodňující materiál pracovních skupin v několika případech přepracovával z ideologického hlediska a z hlediska dobových politických představ.

Bylo tomu tak např. při přešetřování viny a rozsudku u členů tzv. *Velké rady*. Zásahy komise se zdůvodňující elaboráty neustále zhoršovaly. První z nich obsahoval názor, že « Velká rada nebyla trockistickou ani protistátní ilegální organizací », a návrh na snížení trestu u většiny obviněných a zrušení žaloby u Holátka a Roušara. (AÚV KSČ, Komise II, Aj. 349). Závěrečný materiál komise pro politbyro ÚV KSČ byl zcela opačný. Dokazoval se v něm trockistický charakter « Velké rady » a předkládal návrh, aby původní rozsudky zůstaly beze změny. (AÚV KSČ, Komise II, Aj. 353).

21.11.1955 projednalo případ « Velká rada » politické byro ÚV KSČ. V usnesení na návrh A. Novotného konstatovalo, že zpráva neodpovídá politickému charakteru Velké rady a málo mluví o její nepřátelské, protistátní a protistranické činnosti. Zpráva se mj. zmiňuje o Dvořákovi a Kálalovi, kteří nebyli souzeni (jako aktivní účastníci schůzek Velké rady), a navrhuje zavést proti nim stranické řízení a « na základě v výsledku šetření rozhodnout o eventuální realizaci návrhu na zatčení... ». Politické byro v usnesení pak schválilo zavést s nimi stranické řízení za účast ve Velké radě. (F 02/2/sv. 72, Aj. 88).

Podobný postup byl u prozkoumání případu *O. Závodský*. I zde se návrhy postupně zhoršovaly. Na schůzi komise 2.11.1955 byl materiál, v němž se o *O. Závodském* říkalo:

« Je tedy možné učinit závěr, že vyšetřování proti Závodskému bylo provedeno nesprávným způsobem, že doznání Závodského bylo dosaženo nezákonnými metodami, ve vyšetřovacím materiálu byly některé skutečnosti překrouceny a že tedy vina Závodského není prokázána. Vzhledem k tomu, že trest byl na Závodském vykonán, není projednání stížnosti pro porušení zákona účelné ». (AÚV KSČ, Komise II, AJ. 352).

Nehledě na zcela pochybný závěr, říkalo se zde, že Závodský je bez viny. Avšak závěrečný materiál komise ze 7.12.1955 obsahoval již názor zcela opačný:

« Nelze prokázat, že by Závodský byl vědomým společníkem Švába v jeho nepřátelské činnosti, ale komise z přešetřovaných případů má za prokázáno, že Závodský jako zástupce a později jako velitel STB do této zanašel a používal nepřátelské, nezákonné metody a že za to nese plnou zodpovědnost. Navrhujeme proto rozsudek nad Závodským ponechat beze změny ». (AÚV KSČ, Komise II, Aj. 356).

V některých případech však byly zjištěné skutečnosti o falešných obviněních tak zřejmé, že k tomu komise nemohla nepřihlídnout. Proto také v případě Josefa Pavla, Ed. Goldstückera, P. Kavana a K. Dufka předložila politbyro ÚV KSČ návrh na zproštění žaloby v celém rozsahu a na úplné rehabilitace, které politbyro schválilo. (AÚV KSČ — F 02/2, Aj. 78, 88).

Na sklonku roku 1955 komise provedla jistou předběžnou bilanci své práce. Zpracovala přehlednou zprávu o své práci. Vypracovala žalobu na B. Doubka a Vl. Kohoutka s doporučením předložit ji politbyru ÚV KSČ ke schválení. Avšak tento nástin žaloby se do konce roku 1955 na pořad v politbyru ÚV KSČ vůbec nedostal. Byl projednán za nové situace až v dubnu 1956 s rozhodnutím, aby se žaloba, až na další, nepodávala. (AÚV KSČ, Komise II, Aj. 97).

Na konci roku 1955 začala komise zároveň zkoumat první případy z procesu se Slánským — A. London, E. Löbl. Všechny tyto skutečnosti svědčí o tom, že na konci roku 1955 došlo k vnitřním zákulisním jednáním o důležitých otázkách, jejichž řešení by ovlivnilo další postup při přešetřování.

Vedení KSČ mělo v tomto směru následující představy. Původně předpokládalo, že začátkem roku 1956 předloží plénu ÚV KSČ zprávu o výsledcích přezkoumání některých případů, *přestože přešetřování nebylo dosud skončeno*. V přípravě zasedání pléna ÚV KSČ bylo nutné zpracovat pro referát nejen konkrétní výsledky jednotlivých prozkoumaných případů, ale vyslovit zásadní stanoviska k těmto procesům vůbec a k zodpovědnosti za ně. Navíc si toto stanovisko vyžadoval i fakt, že se musela porušit zásada « nesahat na Slánského proces ».

Tak v přípravě pléna ÚV KSČ vznikala a rozpracovávala se teze o vině Slánského a o jeho odpovědnosti za všechny nezákonnosti.

Pokud bylo možno z materiálu zjistit, první zmínky o tom, že odpovědnost za procesy má Slánský sám, se objevily již v přehledném materiálu Barákovy komise z konce listopadu 1955. Uvádělo se zde, že fakta zjištěná v průběhu činnosti komise vyvolala oprávněné podezření, že někdo měl zájem na tom, sváďet vyšetřování na nesprávnou cestu a že toto podezření potvrdil svými výpověďmi B. Doubek. Tím « někdo » podle názoru autorů této zprávy byl Slánský. Slánský to byl, který prý překroutil a zneužil správnou linii ÚV KSČ na zostřování třídního boje a z toho plynoucí nutnost odhalování nepřítelů ve straně. Slánský prý byl duchovní otec útoku na kádry strany. (AÚV KSČ, Komise II, Aj. 396).

Tento přístup byl pak v dalších přípravných elaborátech dále upřesněn, doplňován a rozvíjen. Objevila se analogie Slánský-Berija, podle níž Slánský stejně jako Berija usiloval o tom, aby se zmocnil « vedení strany a státu ». Tato analogie se posléze rozvinula v tezi, že Slánský nebyl československý Rajk, nýbrž československý Berija.

Logika tohoto výkladu pokračovala dále v tom smyslu, že Slánský, který jako čs. Berija zaváděl berijovské metody ve straně, ve státním aparátě a v bezpečnosti, který rozestavoval své lidi a pošlapával základní principy strany, byl nakonec označen za agenta

imperialismu, jehož konečným cílem byla restaurace kapitalismu v Československu.

Zbývalo jen vysvětlit, jak to, že Slánský jako hlavní viník toho všeho byl zatčen a odsouzen a že všechny politické procesy (jak s centrem, tak i tzv. následné) byly provedeny po jeho zatčení. Tak se došlo k názoru o dvou fázích vývoje *do* zatčení a *po* zatčení Slánského a k tvrzení, že Slánský i ve vězení pokračoval v provokatérské hře, když sváděl vyšetřování falešným směrem, na což prý doplatila řada nevinných lidí. Fakt, že všechny procesy byly inscenovány po zatčení Slánského, se vysvětloval velmi prostě argumentací, že zásadní chybou v druhé fázi bylo, že Státní bezpečnost pokračovala i po zatčení Slánského jak v linii, kterou udal, tak v nesprávných metodách, které zavedl. Když se všechna tato stanoviska shrnula, došlo se k závěrečnému zdůvodnění:

«Nynější prověrka materiálu znovu potvrdila, že Slánský a jeho skuteční společníci byli po zásluze zatčeni, souzeni a trestáni jako nepřátelé strany, lidu a republiky. Na této skutečnosti nic nemůže změnit ani nový pohled na jugoslávskou otázku, ani případ Fieldů». (AÚV KSČ, Komise II, Aj. 402 — Návrh referátu A. Novotného na zasedání ÚV KSČ).

Není třeba dodávat, že toto pojetí bylo v rozporu s fakty a se zjištěnými skutečnostmi. V této době např. znovu obsáhle vypovídal Doubek o způsobu vyšetřování jednotlivých členů «protistátního spikleneckého centra», v této době znovu na pohovorech vyprávěl L. Kopřiva o tom, že o všech zatčeních bez průkazného materiálu, na základě politické nedůvěry, podezření a neověřených udání se rozhodovalo na jednáních nejvyššího vedení strany, tzv. pětky.

Vedení KSČ nemělo ani snahu, ani odvalu vyložit skutečný průběh padesátých let. Naopak byla zde snaha zaretušovat pravé příčiny těchto událostí, s problematickým odůvodněním, aby prý nebyla oslabena autorita strany a nebyl oslaben socialismus. Škodlivost tohoto postoje se ukázala později.

V tomto duchu se pak objevilo vysvětlení příčin procesů v tezích k referátu na připravované zvláštní zasedání pléna ÚV KSČ. Politbyro projednávalo tyto teze 28.12.1955. S připomínkami, že «v ocenění Slánského a procesu s ním nemá nic polehčujícího», je schválilo a rozhodlo konzultovat některé otázky kolem procesu se Slánským s ÚV KSSS. Spolu s tím také rozhodlo, aby se tyto záležitosti neprojednávaly na zvláštním plénu, jak se původně počítalo, ale aby se spojily s projednáváním jiných otázek. (AÚV KSČ — F 02/2, Aj. 94).

Na základě tohoto usnesení polbyra byly teze zaslány do Moskvy se žádostí o konsultaci. Mezitím polbyro ÚV KSČ rozhodlo 16. ledna

1956 o svolání pléna ÚV KSČ a jeho programu. Jako třetí bod programu mělo plénum projednat zprávu polbyra o přešetřování některých soudních případů. 27. ledna přišla odpověď ÚV KSSS:

« Seznámili jsme se s tezemi referátu na zasedání ÚV KSČ o provedení dodatečného vyšetřování ve věci skupiny Slánského. Podle našeho názoru jednání o této otázce na zasedání ÚV KSČ v přítomné době by bylo neúčelné. Domníváme se, že by bylo třeba vyměnit si navzájem s Vámi názory na tuto otázku při příjezdu delegace KSČ na XX. sjezd KSSS nebo, uznáтели to za nutné, v jiné, pro Vás příhodné době ». (AÚV KSČ — z fondu A. Novotného).

A tak na schůzi polbyra ÚV KSČ 21. ledna 1956 byl sice návrh referátu A. Novotného pro plénum ÚV KSČ předložen, ale nebyl již projednáván. Byl stažen z pořadu jednání, právě tak jako byl na radu z Moskvy zrušen 3. bod programu zasedání pléna ÚV KSČ. Tak politické byro sice rozpracované, nové falešné vysvětlení období procesů neprojednalo, nicméně však je vzalo za jediné správné vysvětlení a operovalo se s ním v dalším období i při projednávání dalších případů. Projevilo se to hned při přešetřování prvních případů z « centra »: A. Londona, E. Löbla a V. Hajdů. U A. Londona došlo k nové « krkolomnosti ». Ačkoliv se zjistilo, že obvinění proti němu byla vykonstruována a London byl násilím donucen k falešným výpovědím, silně se zdůraznilo, že tím naprosto nebyla vyvrácena vina ostatních členů spikleneckého centra, zejména Slánského, Gemindera a Clementise. (AÚV KSČ — Komise II, Aj. 358). Rovněž u E. Löbla se nebral zřetel na jeho obsáhlou novou výpověď z října 1955, kde rozebral své odsouzení a popíral jakoukoli vinu. Komise projednala tento případ během 14 dnů a s návrhem ponechat rozsudek beze změny jej předložila polbyru ÚV KSČ. Také polbyro si s řešením jak A. Londona, tak E. Löbla pospíšilo a schválilo je 2. a 16. ledna 1956.

Třetí případ V. Hajdů se dostal na pořad jednání komise ještě před XX. sjezdem KSSS, avšak jeho definitivní řešení se uskutečnilo až po něm. To už ovšem byla nová situace, vyvolaná jednáním a závěry XX. sjezdu KSSS a otevřenými odhaleními a kritikou kultu Stalinovy osobnosti.

2. Dokončení první revize.

Jednání XX. sjezdu KSSS přineslo významné podněty i pro provádění rehabilitací. Především základní informace o nezákonnostech a kultu osobnosti Stalina, které dosud znali pouze členové nejužšího vedení strany, byly nedlouho po XX. sjezdu předloženy

většině komunistů. Proto bylo nyní nutné při revizi politických procesů více než dosud brát v úvahu veřejné mínění. Z tajné zprávy Chruščova byl zřejmý masový charakter represálií a porušování socialistických zákonností i odpovědnost politického vedení v čele se Stalinem. Z toho logicky vyplývalo, že nelze omezit odpovědnost pouze na některé pracovníky bezpečnosti. Chruščov žádal zabývat se otázkou kultu osobnosti se vši vážností. Projednání těchto problémů mělo zůstat v podstatě vnitrostranickou záležitostí. To vyvolávalo nutné rozpory, protože důsledky kultu osobnosti postihly celou společnost a náprava deformací nemohla být zjednána pouze silami komunistů, ale jen za nejširší účasti občanů, jejichž aktivita v tomto směru závisela v podstatně míře na jejich informovanosti.

XX. sjezd KSSS přivodil anebo potvrdil obrat v nazírání na četné otázky světového a vnitřního vývoje. Mnohé z toho, co bylo dříve považováno za projev kolísání, zrady a nepřátelské činnosti, bylo posuzováno v novém světle. (Styky s Jugoslávií, sociálními demokraty, rozvoj politických, vědeckých a kulturních kontaktů s představiteli kapitalistických států, úsilí respektovat národní zvláštnosti, obhajoba národních zájmů při rozvíjení československo-sovětských vztahů atd.) Neovlivněno celkovým duchem XX. sjezdu zůstalo hodnocení sionismu, což zřejmě souviselo s nezměněnými vztahy arabských a socialistických zemí vůči Izraeli i nepřekonaným antisemitismem. (V projevu na obědě 1.5.1956 kritizoval Chruščov, že Židé v Polsku představují 3 procenta obyvatel, ale zaujímají 70 procent míst ve straně a státním aparátu⁽¹⁾). (FO 2/2, sv. 101, Aj. 118, b. 15). Tato okolnost silně ovlivňovala průběh revize procesů po XX. sjezdu. Negativně na revizi procesů působilo, že XX. sjezd byl velmi netolerantní v některých ideologických otázkách. Například hájil neexistující zákonitost přednostního růstu výrobních prostředků tak, že všechny odlišné názory označil za protilevinské, oportunistické a krajně škodlivé. Tento přístup ztěžoval rehabilitaci řady čs. ekonomů. Jak známo, neprovedl XX. sjezd analýzu příčin vzniku «kultu osobnosti», proto směřoval hlavně k překonání extrémů starého politického systému při jeho zachování.

Stejný přístup byl pak uplatňován i v Československu. Avšak bez podstatné změny socialistického politického systému nebylo

(1) Tedy nejen v Československu byla na počátku padesátých let vyvolána sovětskými činiteli vlna antisemitismu, kterou se sovětské činitelé pokoušejí od srpna 1968 v ČSSR usilovně vzkřísit; také antisemitská opatření v Polsku mají svůj počátek v antisemitismu sovětských činitelů, který se obludným způsobem projevil při jednáních sovětského vedení s čs. představiteli v Černé nad Tisou a pak v Moskvě v osudném srpnovém týdnu 1968. — pozn. vyd.

možné uskutečnit důslednou rehabilitaci nevinných lidí a vytvořit trvalé a účinné záruky proti pokusům vrátit se ke staré politice. Staré orgány ve starém složení, vymykající se účinné demokratické kontrole, nebyly přirozeně schopny provést radikální rozchod s chybami staré politiky a upřímně a bez vnitřních zábran usilovat o nápravu.

Přinejmenším od jara 1954 znali někteří členové politbyra do značných podrobností chyby Stalinovy politiky, avšak o těchto poznatcích až do března 1956 neinformovali ani v omezené míře ÚV KSČ, aby z toho mohl vyvodit pro sebe politické závěry. Nelze věřit, že by si to sovětské představitelé nepřáli, neboť v SSSR byla v roce 1955 prováděna otevřená kritika Stalina nejen na zasedáních ÚV, ale i na shromážděních funkcionářského aktivu. Postup politbyra ÚV KSČ po XX. sjezdu vycházel ze závěrů porady v Moskvě 27.2.1956, vedení KSČ ho sice dodrželo, spokojilo se však s formální aplikací závěrů XX. sjezdu na československé podmínky. Po přechodném zvýšení role pléna ÚV KSČ a vlivu členů na politiku strany obnovilo politické byro beze zbytku dřívější mocenský monopol, v jehož rámci narůstala osobní moc A. Novotného. Stalo se tak v několika etapách:

Především v zájmu zachování starého politického systému byla z účasti na tvorbě a kontrole centrální politiky vyloučena masa občanů-nestraníků. Stalo se tak tím, že diskuse po XX. sjezdu k politickým otázkám byla pojata jako výlučně vnitrostraničná a všechny návrhy směřující k takové reformě politického systému, která by umožnila neformální kontrolu celostátní politiky občany, byly označeny za pokus o obnovu buržoazní demokracie.

Následovalo vyloučení členů strany z účasti na tvorbě a kontrole politiky stranického vedení. Celostraničná diskuse v dubnu 1956 byla výjimečným obdobím, které nemělo v padesátých letech obdoby, kdy členové strany mohli se značnou otevřeností vyjádřit své názory na politickou linii strany a kteréhokoliv člena politbyra. Diskuse byla pod záminkou ohrožení strany a socialismu rostoucím počtem požadavků mimořádného sjezdu předčasně ukončena. Byla vyhlášena zásada, že členové ÚV KSČ, KV KSČ atd. se neodpovídají všem členům, ale jen orgánu, v němž zasedají, a proto byly odmítnuty požadavky větší informovanosti. (B. Köhler v Ostravě na Krajském výboru KSČ 28.4.1956).

V následující etapě si pak politické byro opět plně podřídl plénum ÚV KSČ a manipulovalo s ním podle svých potřeb. V březnu a dubnu 1956 se někteří členové ÚV KSČ pokusili prosadit kontrolu politbyra plénum ÚV KSČ a navrhovali změnit jeho složení, aby v něm nebyli pouze nejvyšší státní a straničtí funkcionáři, ale i lidé

z krajů a z výroby. Tyto návrhy zůstaly bez odpovědi a byly odmítnuty. Politbyro nebylo doplněno ani po odchodu A. Čepičky a úmrtí A. Zápotockého. Bylo pevně uzavřenou skupinou lidí. Nerespektovalo základní práva ÚV KSČ. Právo schvalovat návrhy na nové ministry měl jen ÚV KSČ, avšak A. Novotný nechal např. v dubnu 1956 schválit návrh na nového ministra národní obrany pouze členy politbyra per rollam. Teprve když členové ÚV KSČ o dva měsíce později na plenárním zasedání počali ze své iniciativy o tomto rozhodnutí diskutovat, došlo k dodatečnému hlasování o novém ministru. Obnovení mocenských posic politbyra a nové zatlačení všech ostatních stranických orgánů a organizací do role pouhých převodových pák politbyra umožnilo členům tohoto orgánu téměř úplně zastavit proces politické obrody, včetně rehabilitací. Dovoleny byly v podstatě jen dílčí reformy omezeného významu v řízení hospodářství. S obnovením monopolní moci politbyra souviselo i nové zvyšování pravomoci aparátu ÚV KSČ. Návrh v tomto směru předložil A. Novotný politbyru 9.7.1956.

XX. sjezd KSSS nepochybně i přes své slabiny vytvořil svými podněty základní předpoklady, aby byl celý dosavadní přístup k prověrce politických procesů revidován. K tomu však nedošlo ani v politickém byru, ani v Barákově komisi. Pokud na jaře 1956 probíhala široká kritika deformací socialismu zdola a nebylo ještě možné vyloučit rozsáhlejší provádění kádrových, organizačních a jiných změn, uskutečnila se v některých případech velmi rychle rehabilitace nevinných lidí. I za této situace byly při prověrkách politických procesů páchány nové nespravedlnosti. Když se však podařilo politický pohyb ve straně a společnosti umrtvit a omezit v podstatě jen na projevy souhlasu z politikou strany, rehabilitace přestaly.

Po XX. sjezdu přednesl A. Novotný dva významné projevy, v nichž byl vymezen základní přístup k politickým procesům. Bylo to na poradě politických pracovníků sekretariátu ÚV KSČ a na plénu ÚV KSČ v březnu 1956. V obou těchto projevech se v podstatě opakovala základní teze ze zprávy o průběhu prověřování politických procesů, projednané politickým byrem již 28.12.1955. (Viz str. 151 a 152 této zprávy).

V projevu z 29.3.1956 A. Novotný opakoval, že to, co v SSSR prosazoval L. Berija, zaváděl v ČSR především R. Slánský. Tím mělo být vysvětleno, proč v ČSR došlo k nezákonnostem. Dále A. Novotný oznámil, že v průběhu prověrky rozsudků byli po zjištění nevinny osvobozeni A. London, E. Goldstücker, P. Kavan, K. Dufek a J. Pavel a že řadě lidí odsouzených k neúměrně vysokým trestům byly tresty sníženy. Zde upozornil především na případ Švermové. M. Šermová byla prý však vinna podporou nepřátelské kádrové

politiky O. Šlinga a tím, že ho kryla, uchovávala mu tajné dokumenty atd. A. Novotný pokládal proto nově jí uložený trest deset let vězení za odpovídající. Dále také oznámil, že J. Smrkovskému byl trest snižen na tři roky, neboť byl prý vinen, že nedbalostí umožnil třídním nepřátelům, aby škodili na státních statcích. Do výčtu nesprávných zjevů při procesech zahrnul A. Novotný tehdejší postoj k interbrigadistům, vznik antisemitských názorů a vykonstruovaná obvinění Jugoslávie. Uvedl, že celé skupině odsouzených po prověření rozsudků byl trest potvrzen — jejich podíl z celkového počtu však neuvedl.

Tímto referátem A. Novotného byla do celé strany rozšířena nová konstrukce viny R. Slánského, M. Švermové, J. Smrkovského a dalších. Projev A. Novotného dával orientaci na hledání příčin nezákonností v činnosti některých bezpečnostních pracovníků a zejména R. Slánského a zastíral skutečnou odpovědnost nejvyššího stranického vedení. Referát vytvářel zdání, že se již uskutečňuje spravedlivá náprava chyb a že tudíž jde jen o pokračování dosavadní prověrky politických procesů. To usnadňovalo zachování dosavadních kabinetních metod této prověrky.

Po XX. sjezdu KSSS pokračovala prověrka procesu nejen v komisi « A », utvořené v lednu 1955, ale započala také v nově vytvořené komisi « C », vedené rovněž R. Barákem. K jejímu ustavení došlo na základě návrhu předloženého A. Novotným politickému byru 5.4.1956, které usneslo:

« 1. Vytvořit komisi ÚV KSČ pro prověření soudního případu Slánského a spol. v tomto složení: R. Barák, vedoucí komise, Č. Hruška, K. Innemann, M. Bakula, St. Mlejnek, a že ukládá komisi začít ihned s prověřováním tak, aby bylo skončeno a podána zpráva politickému byru ÚV KSČ do 20. května 1956.

« 2. Aby někteří členové politického sekretariátu ÚV KSČ se ' vyjádřili k tehdejší době a situaci okolo vyšetřování Slánského ' ».

(Z poznámek o průběhu diskuse na politbyru vyplývá, že A. Novotný navrhoval, aby se vyjádřil A. Zápotocký, A. Čepička, V. Široký (F 02/2, sv. 92, Aj. 110, b. 31). Nikdo z těchto soudruhů, ani dalších členů politbyra ÚV KSČ z doby, kdy začaly procesy, však tak neučinil).

Ukazuje se, že zjevná neudržitelnost řady obvinění vznesených v tomto nejvýznamnějším procesu nedovolovala hájit po XX. sjezdu globálně správnost rozsudků v něm vynesených, aniž by byly novým prověřováním nějak « potvrzeny ». Proto A. Novotný již na závěr pléna ÚV KSČ 20.4.1956 v jednom sledu ohlašoval, že politické byro vytvořilo komisi k prověření procesu se Slánským, a zároveň vyjádřoval přesvědčení: « Nepochybujeme o tom, že Slánský byl vinen ».

(Stenografický zápis zasedání ÚV KSČ 19. a 20.4.1956; F 01, AJ. 50, str. 112). Prověřování procesu se Slánským bylo zřejmě také odrazem změněných potřeb politiky. Mnohé z toho, co bylo potřebou pro politiku v roce 1952, stalo se pro ni přítěží v roce 1956. (Např. obviňování Jugoslávie, A. Zilliacuse a pod).

(R. Barák ve zprávě komise «C», projednávané v politbyru 6.6.1956, vysvětloval nezbytnost prověření procesu se Slánským takto: «...vyšla najevo fakta o tom, že Slánský prováděl řadu nezákonných opatření a že z jeho iniciativy byli zatčeni zcela nevinní lidé. To byl také důvod, proč bylo nutno podívat se nakonec i na celý případ Slánského... Žaloba na Slánského a jeho společníky, celý proces, jeho průběh a rovněž zdůvodnění nemohou zůstat v původní podobě. Bylo by to historicky nesprávné... celý proces byl značně přehnan a doplněn politickými problémy, které tehdy vyplývaly z mezinárodní situace a z naší roztržky s Jugoslávií»). (F 02/2, sv. 105, Aj. 122, bod druhý).

Zpracováním návrhu zpráv k jednotlivým osobám odsouzeným v procesu se Slánským byly pověřeny dvoučlenné skupiny. V nich byl vždy jeden z členů politické komise vedené Barákem. Ti byli zaneprázdnění plněním různých funkcí a neměli v některých případech dost času na studium dokumentů. V lepší situaci byl R. Barák, který se mohl opřít o svůj aparát na ministerstvu vnitra. Využíval jeho pomoci k udržení dřívějších rozsudků. Č. Hruška nahrazoval nedostatečný výzkum dokumentů svými vzpomínkami. V některých případech byly jeho paměti používány jako důkaz proti odsouzeným a nahrazovaly chybějící dokumenty. Z pěti vybraných spolupracovníků Barákovy komise byl jeden z aparátu ÚV KSČ, ostatní z vyšetřovacího aparátu ministerstva vnitra a vojenské prokuratury. Na nich spočívalo těžiště práce při přípravě návrhu zpráv. Pokud se dostatečně nepřizpůsobili požadavkům členů hlavní komise a snažili se dále držet jen prověřených faktů, byla konečná úprava návrhů zpráv prováděna bez nich, pouze členy Barákovy komise.

Všechna usnesení komise «C» k návrhům zpráv vypracovaným pracovními skupinami o jednotlivých odsouzených osobách směřovala k rozšíření a zostření jejich viny. Neexistuje jediné usnesení, které by mělo opačný charakter a doporučovalo například škrtnout nedoložená obvinění. Z existujících dokumentů se také ukazuje, že zvláště aktivní při zostřování viny byli R. Barák a Č. Hruška.

Již na 6. schůzi této komise 25.4.1956 bylo přijato v souvislosti se Slánským usnesení: «Celý případ nutno posuzovat jako trestné činy jednotlivců. Centrum neexistovalo». (Komise II, Aj. 377). 6.6.1956 byla v politickém byru projednána průběžná zpráva komise

a přijato doporučení zařadit výtah z ní do referátu A. Novotného na celostátní konferenci KSČ. V této zprávě komise se opět uvádí, že spiklenci a centrum neexistovali, že však R. Slánský a jeho společníci jsou více nebo méně vinni a nikoho nelze úplně rehabilitovat. Otázkou mělo být jen spravedlivé posouzení výše jejich trestů: « Je již dnes jasné, že nebudeme provádět žádnou rehabilitaci případu Slánský a spol. » (Tamtéž). Tento kategorický závěr byl vysloven již po dvou měsících činnosti komise, kdy prověřování bylo jen na počátku. Byl pak v podstatě opakován v projevu A. Novotného na celostátní konferenci strany v červnu 1956. Znovu jako v roce 1951 byli tedy Slánský a další komunisté předem veřejně odsuzováni a tak jako byla tehdy prostřednictvím státní bezpečnosti dokazována správnost výroku nejvyšších stranických činitelů, konstruovala nyní poopravené důkazy o jejich vině Barákova komise.

Posudme na některých případech, jak komise při prověřování postupovala.

O J. Frankovi vyslovil s. Mlejnek na schůzi 25.4.1956 názor, že trest smrti nezasluhoval. Když však na příští schůzi 14.5.1956 byl projednáván návrh zprávy k Frankovi, komise jej odmítla s tím, že « zprávu nutno přesně formulovat, zejména v tom, aby vynikla skutečná vina a její kvalifikace ». (Tamtéž). Schůze komise 21.5.1956 opět nepřijala návrh zprávy a žádala prošetřit ty otázky, které by umožnily držet některá obvinění J. Franka. Potřetí byla zpráva vrácena 6.3.1957, neboť její závěr, že trest smrti vykonaný na J. Frankovi byl nezákonný a že za chyby může nést jen politickou odpovědnost jako funkcionář, byl zřejmě pro komisi nepřijatelný. Usnesení komise vytklo předložené zprávě nepravnický přístup a žádalo podložit ji paragrafy. (Komise II, Aj. 379, 20. schůze). Politická odpovědnost se tak měla změnit v trestní odpovědnost. Teprve 29.5.1957 komise schválila zprávu o J. Frankovi s tím, že « ve zprávě bude zdůrazněna jeho odpovědnost za svěřený úsek a to, že musel znát řadu věcí z činnosti R. Slánského, na kterou nikdy zodpovědné soudruhy neupozornil ». (Tamtéž, 22. schůze). Tím zpráva dostala podobu, v jaké byla 23.9.1957 schválena politickým byrem. Trest smrti byl sice považován za neoprávněný, avšak J. Frank byl nadále činěn zodpovědným za sabotáže na ekonomickém úseku, za hospodářské škody, které « vznikly působením třídně nepřátelských sionistických funkcionářů » a za chyby v kádrové oblasti. (Komise II, Aj. 383).

Na schůzi 9.4.1957 se o *Geminderovi* jednalo v komisi již po čtvrté. Návrh zprávy pracovní skupiny obsahoval tyto závěry: « Žádný bod obvinění proti *Geminderovi* nebyl řádně prokázán, některá z těchto obvinění byla jasně vyvrácena (např. špionážní styk s Zil-

liacusem, vytvoření trockistické skupiny na ministerstvu zahraničních věcí, řada kádrových případů na ministerstvu zahraničních věcí) ». Dopustil se chyb, « není však důkazů, že by byl jednal úmyslně a že byl vědomým a záměrným nepřítelem ». Komise však znovu vrátila zprávu k přepracování a přijala k tomu usnesení: « Objasnit styky s Zilliacusem, se sionisty a již z I. republiky s trockisty. Podle Č. Hrušky udržoval B. Geminder již v roce 1925-1928 styky s Neurathem, tedy i se Zinověvem... Slánský znal jeho nedostatky a Geminder byl proto jeho povolným nástrojem ». (Komise II, Aj. 379, 21. schůze). Konečně 23.8.1957 byla zpráva o B. Geminderovi komisí přijata. Uvádí se v ní, že sice pro časový odstup nelze prozkoumat subjektivní stránku (tj. zda šlo o úmysl), ale je zřejmé, že se dopustil řady chyb: vytvářel ovzduší strachu v aparátu ÚV, byl slepým vykonavatelem vůle Slánského, umožnil stěhování židovské buržoasie do Izraele a pod. Zpráva komise tvrdila, že si své odsouzení do značné míry spoluzavinil a ovlivnil odsouzení ostatních, protože při výslechu ochotně vypovídal. (Tamtéž, 23. schůze). Politické byro 23.9.1957 přijalo návrh komise ke Geminderovi. Za trestný čin je označeno také to, že Geminder psal do Anglie Zilliacusovi, čímž měl vyrazovat státní tajemství. Přitom zpráva schválená politbyrem konstatovala, že to nelze ověřit, protože dopisy byly tehdy zalepené.

Případem *B. Reicina* se komise zabývala poprvé na 11. schůzi 28.5.1956. Projednávána byla zpráva o posudku vojenských znaleců z roku 1952. Všechny nehorázné konstrukce sabotážní a špionážní činnosti v armádě zůstaly ve zprávě o posudku nedotčeny, ale byla snížena vina Reicina za tuto činnost a přesunuta na bývalého ministra národní obrany generála L. Svobodu a jeho zástupce. Pod bodem b) se uvádí: « Hlavními činiteli v sabotáži organizace čs. armády jsou gen. L. Svoboda, ministr národní obrany, náčelník Hlavního štábu gen. B. Boček, gen. Drgač, gen. Procházka, gen. Vicherek, gen. Paleček a ostatní vedoucí funkcionáři jednotlivých druhů vojsk. Obvinění Reicina ze sabotáže nemá podstaty, neboť tento úsek Československé armády on neovlivňoval ». Na jiném místě zpráva konstatovala: « Obvinění ze špionáže je nutno vidět ve světle závěru komise Ministerstva národní obrany, kde se jasně říká, že byla prováděna z rozhodnutí a s vědomím nebo pod přímým řízením bývalého ministra národní obrany gen. Svobody a náčelníka hlavního štábu gen. Bočka a Drgače ». V usnesení k návrhu na řešení případu Reicina pak komise přijala stanovisko: « Rozšířit návrh o odpovědnost za V. oddělení; objasnit jeho styky s Píkou, případ štěchovického archivu, spojení s gestapem. Zpráva o znaleckých posudcích bude zahrnuta do vlastní zprávy o Reicinovi ». (Komise I,

Aj. 378, 11. schůze). K tomu snad stačí dodat jen to, že Č. Hruška, který byl nyní členem Barákovy komise, byl jedním z vojenských znalců z roku 1952.

30.8.1957 byla zpráva o B. Reicinovi schválena v komisi a 23.9. 1957 v politbyru. Nový posudek vojenských znalců vypracovaný v roce 1957 na žádost komise « A » však vyvrátil všechna obvinění z posudku v roce 1952 s výjimkou viny Reicina za nedostatky v kádrové práci. Proto rozsudek nad B. Reicinem byl držen s tím, že asi zradil na gestapu, což sice « nelze bezpečně prokázat, avšak stále zůstává vážné podezření ». Byl činěn zodpovědným za uloupení štěchovického archívu Američany, za používání nezákonných metod ve složkách obranného zpravodajství, za chyby ve stranické práci v armádě. Reicin prý též zamlčel dokumenty o špionážním spojení Šlinga, které obdržel v roce 1939. Zpráva tvrdila, že dokumenty se sice nenašly, ale jejich obsah potvrdil Č. Hruška. Na základě těchto obvinění rozhodlo politbyro ponechat rozsudek beze změny. (Komise II, Aj. 383).

Poměrně hladce prošlo zpracování případu *L. Frejky*.

První variantu zprávy komise projednala 22.11.1956 a přijala usnesení: « Při prověřování nutno opírat se hlavně o znalecké posudky, které jsou společné i pro ostatní národohospodáře ». (Komise II, Aj. 378, 18. schůze). Tato směrnice byla dodržena. Znalci na ekonomickém úseku odmítli svůj posudek z roku 1952 změnit. Proto byly i nové znalecké posudky z roku 1956 odmítnuty. 23.8.1957 komise návrh na *L. Frejku* schválila. *L. Frejka* byl sice zproštěn obvinění z velezrady a vyzvědačství, avšak způsobil prý řadu škod, což naplňuje skutkovou podstatu sabotáže. Tento závěr také politbyro 23.9.1957 schválilo a rozhodlo rozsudek neměnit.

Výsledky prověřování rozsudku nad *K. Švábem* se komise zabývala 30.8.1957. Zpráva obsahovala závěr, že *K. Šváb* se nedopustil velezrady, ale nese odpovědnost za « nepřátelské a záškodnické metody », což lze označit za sabotážní činnost, a proto není důvodu ke změně rozsudku. Se zásadní kritikou zprávy vystoupil tehdy *R. Barák*: « Největší závadou zprávy, podle našeho názoru, je, že její převážná část, tj. přes 20 stran, vypisuje a zdůvodňuje, že velezrada nebyla prokázána. Správněji by se však měla soustředit na pozitivní důkazy o sabotážnické činnosti *K. Švába* na úseku bezpečnosti, aby uvedený závěr byl logickým vyvrcholením zprávy ». Podle *Barákov* návrhu bylo přijato usnesení: « Schvaluje se, aby předložený materiál byl přepracován a podstatně zkrácen, zejména ty části, kde se původní obvinění nepotvrzují, a rozšířit tu část, která se zabývá nepřátelskými metodami bezpečnosti a ve stranickém aparátě, neboť v tomto směru nebylo původní vyšetřování vedeno ».

(Komise II, Aj. 379, 24. schůze). Zpráva byla upravována tak, že z ní byly mechanicky vyškrtávány věty, které uváděly, že se obvinění proti K. Švábovi nepotvrdilo.

K. O. Šlingovi byl předložen první návrh zprávy na zasedání komise 21.5.1956. Považovalo se v něm za prokázané jeho špionážní spojení s Voskou v roce 1939. Rovněž se tvrdilo, že O. Šling odjížděl z Anglie jako agent buržoasie s přímými pokyny Dr. E. Beneše. Konstatovalo se však, že nebyla prokázána jeho špionáž prostřednictvím Trust Fundu a to, že by pokračoval ve špionáži po roce 1945. Zachována zůstala jeho obvinění, že uplatňoval protistranické metody na Brněnsku, podporoval kapitalistické živly apod. Komise tento návrh odmítla a přijala usnesení: « Předělat zprávu a přešetřit špionážní spojení s Voskou. Nesprávně je postaven Trust Fund. V návrhu je nutno uvést, že to byl Šling, který začal obviňovat celou řadu osob ». (Komise II, Aj. 377, 9. schůze). Nová varianta zprávy o Šlingovi byla projednávána již 4.6.1956. Tvrdí se v ní, že je podezření, že O. Šling vedle škůdcovské činnosti prováděl špionáž, ale nelze to prokázat. Mimo známý dopis ze 17.4.1939 spolupráce Šlinga s Voskou potvrzena nebyla. Tento fakt zesiloval pochybnosti o špionáži Šlinga i za II. světové války. Podle zprávy nebylo také doloženo, že by Šling spolupracoval se Slánským na nepřátelské platformě. Zpráva byla komisí odmítnuta a Č. Hruškovi usnesením uloženo, aby ji přepracoval sám, zejména pokud jde o špionážní spojení s Voskou a prostřednictvím Trust Fundu. (Komise II, Aj. 378, 13. schůze). Ve své konečné podobě zpráva schválená politbyrem 23.9.1957 konstatovala: « I když není nyní přímých důkazů, lze mít za to, že Šling pro tuto rozvědku pracoval i po roce 1945 v ČSR ». Dále jsou pak převzata obvinění o protistranické činnosti Šlinga na Brněnsku a prosazování prokapitalistických živlů. Rozsudek zůstal nezměněn.

Zpráva o R. Slánském byla projednávána až na poslední schůzi komise 5.9.1957. Již předtím bylo totiž přijato 22.11.1956 v komisi usnesení, že případ R. Slánského nelze uzavřít bez zjištění viny spoluobviněných. Zpráva o R. Slánském kriticky rozebrala způsob vyšetřování, které nebylo vedeno snahou o zjištění objektivní pravdy. Připouštěla jako pravděpodobnost, že R. Slánský měl záměr dostat se na vedoucí místo ve státě — zřejmě presidenta republiky. Návrh zprávy došel k závěru: « R. Slánský byl rozsudkem státního soudu uznán vinným za trestné činy velezrady, vyzvědačství, sabotáže a vojenské zrady. Žádný z těchto trestných činů nebyl prošetřením prokázán, včetně hlavního bodu obvinění — velezrádného spiknutí v protistátním spikleneckém centru. Naproti tomu bylo zjištěno, že Slánský svým jednáním způsobil straně velké škody, nese odpo-

vědnost za kádrovou politiku a za činnost K. Švába a L. Frejky ». Tvrzení o velkých škodách způsobených Slánským bylo všeobecné. Jako nejvážnější obvinění Slánského zůstalo v návrhu zprávy, že «zavinil, že do stranické práce pronikly škodlivé metody ».

Tento návrh zprávy o Slánském vzbudil silnou nespokojenost komise, která je zřetelná i z přijatého usnesení: «Vrátit zprávu k přepracování podle připomínek komise... stručně se vypořádat s rozsudkem, rozvést všechny body, které se potvrzují, zodpovědnost za činnost ze své funkce generálního tajemníka strany a zejména nově zjištěné okolnosti jeho trestné činnosti. Předložené zprávě se vytýká ryze právní přístup k věci. Komise zjišťuje, že tímto způsobem by padla řada obvinění, a proto nutno ke zprávě přistoupit ve smyslu vypracovaného výtahu k osobě Slánského, předloženého ve druhé části zprávy komise ». «S. Barák a Innemann přepracují výtah zprávy do příští schůze komise. Rozsudek ponechat». (Komise II, sv. 14, Aj. 380).

Po přepracování vinila zpráva schválená politbyrem 23.9.1957 Slánského: a) z rozestavování straně cizích živlů, b) z odpovědnosti za zradu některých lidí umístěných kádrovou komisí ministerstva zahraničních věcí, c) politické odpovědnosti za nedostatky v židovské vystěhovalecké akci, d) že sice nejsou prokázány špionážní styky s Zilliacusem, ale trvá důvodné podezření, že mu Slánský vyzrazoval důvěrné informace, e) Slánský je spolu se Švermovou odpovědný za Šlingovu záškodnickou činnost, f) je vinen porušováním socialistické zákonnosti, za něž nebyl souzen, g) je vinen s Reicinem za nedostatky v očistě velitelského sboru armády, h) odpovídá za škodlivé metody stranické práce.

Případ R. Slánského byl tedy prověrkou překonstruován tak, že bývalý generální tajemník strany z ní opět vyšel jako pramen veškerého zla v minulé stranické činnosti a absolutní ztělesnění všeho špatného.

I když se od počátku činnosti komise slovy uznávalo, že jde jen o trestnou činnost jednotlivců a že centrum neexistovalo, zpráva o prověrce procesu schválená politbyrem 23.9.1957 obvinila odsouzené v procesu se Slánským, že se vzájemně prosazovali a podporovali a přitom sloužili záměrům Slánského. Ten vytvořil a řídil bezpečnostní pětku, zasahoval do armády přes Reicina, do ekonomiky přes Frejku, do zahraničních otázek prostřednictvím Gemindera. (Komise II, aj. 383) Proto byla i po opuštění konstrukce centra posuzována celá skupina lidí souzených se Slánským jako protistranická, frakční a zločinecká skupina. (Komise II, sv. 14, aj. 380).

Komise «C» splnila tak, co si předsevzala na počátku, to je že nebude provádět žádnou rehabilitaci. S výjimkou J. Franka, v jehož případě komise konstatovala, že trest smrti byl neoprávněný,

byla všem ostatním potvrzena správnost trestu smrti. Přitom ani u J. Franka nedošlo k soudní ani stranické rehabilitaci.

V postupu komise « A » a dalších institucí, které se nějak prověrkami dalších procesů zabývaly, lze sledovat výrazný vliv změn v politické situaci země. XX. sjezd se sice neodrazil v metodách práce Barákových komisí, avšak politicky vývoj na sjezdu vyzvednul problém odpovědnosti za nezákonné metody a zvučí a vtiskl mu novou podobu tím, že byl nyní velmi často a ostře kladen zdola. Komise však nadále obcházela otázku odpovědnosti nejvyššího politického vedení strany a státu. Např. vyšetřování B. Doubka a V. Kohoutka bylo v tomto směru přímo vyřízeno. Pracovníci prokuratury v konceptu zprávy z března 1956 sdělovali: « V souvislosti s tím podotýkáme, že vyšetřování prováděné námi v daných případech nepřesahovalo nikde rámec trestné činnosti obviněných B. Doubka a V. Kohoutka, jak nám to bylo náměstkem generálního prokurátora s. dr. Eduardem Švachem uloženo, takže trestní činnost dalších osob nemohla být v plné míře dosud prováděným vyšetřováním ukázána ». (Komise II, sv. 13, aj. 363).

Pod vlivem sílící kritiky zdola rozhodlo se politické byro ÚV KSČ při schvalování zpráv Barákovy komise volat k odpovědnosti pracovníky vojenské justice majora Zdražilů a generála Kokeše. 26.3.1956 odvolalo z funkcí Košťála, Prchala a Moučku. R. Barákovi a A. Novotnému bylo uloženo vyhledat jim vhodné pracovní umístění a provést další prověrku u orgánů ministerstva vnitra a předložit politickému byru zprávu. (Komise II, sv. 7, aj. 126). Tato zpráva politickému byru však předložena nebyla. Mimo V. Kohoutka a B. Doubka u nikoho dalšího nebyla vyvozována trestní odpovědnost.

Závěrečná zpráva o výsledcích vyšetřování B. Doubka a V. Kohoutka byla politickému byru předložena 23.4.1956. Přinejmenším *od té doby nemůže se žádný člen politbyra vymlouvat na to, že nevěděl, jak byl vykonstruován a připraven proces s R. Slánským a jeho tzv. společníky a jaké metody byly použity i vůči odsouzeným v následných procesech.* Každé následující rozhodnutí politického byra, týkající se politických procesů, musí být proto hodnoceno z hlediska, že jeho členové znali konkrétní pravdu, jak tyto události probíhaly v Československu. Avšak již v případě Doubka a Kohoutka politbyro přijalo usnesení: « až na další nepodávat žalobu ». (F 02/2, sv. 95, aj. 114, bod 2). V rozporu se zákonem byla pak prodlužována jejich vazba bez předání soudu. Motivy tu mohly být jen politické — pravděpodobně obava konat takový proces na jaře 1956. V únoru 1957 došlo v komisi ke sporu o další postup v této záležitosti. Ze zápisu vyplývá: « s. Švach, Lítora a Innemann odmítají připomínky

přednesené s. Barákem, že vazba je nezákonná a že žádný soud nemůže Doubka ani Kohoutka odsoudit, a uvádějí opak, že soud pravděpodobně vyměří trest u nejvyšší hranice trestu, neboť jejich odpovědnost je jasná ». Naproti tomu R. Barák hájil své stanovisko: « Tím, že se staví před soud Doubek a Kohoutek, očisťuje se Slánský, Taussigová a Šváb. Oba vyšetřovaní byli pouze prováděcími orgány, a proto je nemůže žádný soud odsoudit ». Nezáonné metody se podle R. Baráka začaly používat v roce 1949: « Z této doby se datuje i začátek nezákonných metod, pro které jsou Doubek a Kohoutek souzeni. Odpovědnost padá na Slánského, Švába, Taussigovou, Závodského, Kopřivu, Köhlera, Gottwalda a další lidi z aparátu strany, kteří do vyšetřování zasahovali ». (Komise II, sv. 13, aj. 373). V tomto sporu se zřetelně odrážejí zájmy bezpečnosti a aparátu strany. R. Barákovi šlo zřetelně o to, aby se obdobně jako vůči B. Köhlerovi a jiným vedoucím představitelům strany nevyvozovala odpovědnost ani vůči pracovníkům státní bezpečnosti. Vzniklý spor proto končil kompromisem.

Souhlas s provedením hlavního líčení proti B. Doubkovi a V. Kohoutkovi byl dán politickým byrem 9.4.1957. Zpráva zde předložená jmenovala dalších 64 funkcionářů bezpečnosti, u nichž bylo prokázáno anebo bylo možno předpokládat, že obdobně používali nezákonné vyšetřovací metody. Považovalo se však za dostatečné buď jejich odvolání z funkcí, anebo vyvození kázeňských či jiných důsledků. Na návrh R. Baráka byly však škrtnuty oba body usnesení, jimiž se měla tato opatření schválit. (F 02/2, sv. 135, aj. 176, bod 16). Na témže zasedání politické byro uložilo Barákovi provést prověrku udělených vyznamenání za politické procesy. (Na žádost A. Novotného se však toto rozhodnutí politbyra neprotokolovalo. Tamtéž). Ponechání Řádu republiky A. Prchalovi a K. Košťálovi a dalších vyznamenání jiným bezpečnostním pracovníkům mělo býti zřejmě jakýmsi projevem jejich částečné rehabilitace. (Komise II, sv. 37, aj. 558).

11.6.1957 projednalo politické byro zprávu o průběhu procesu s B. Doubkem a V. Kohoutkem a vzalo na vědomí sdělení generálního prokurátora J. Bartušky, že se na ně vztahuje amnestie, a proto Doubek bude mít polovinu trestu odpykanou již 12.7.1958 a Kohoutek 25.1.1958. (F 02/2, sv. 142, aj. 185, bod 29). Za několik měsíců po procesu byli oba propuštěni na svobodu.

Odpovědnost za porušování socialistické zákonnosti byla vyvozována s výjimkou J. Pavla vůči všem pracovníkům státní bezpečnosti zatčeným počátkem padesátých let. Zpráva Barákovy komise předložená politickému byru 11.9.1951 konstatovala, že « původní vyšetřování trestných činů těchto osob nebylo zaměřeno na

otázku odpovědnosti za nepřijatelné metody bezpečnostní práce». (F 02/2, sv. 115, aj. 138, bod 5) Je prokázáno, že část odsouzených pracovníků bezpečnosti se dopouštěla zvláště, a protizákonných činů. Byli však nyní voláni k odpovědnosti, protože to bylo politicky účelné jako případný argument, že nositelé nezákonných metod byli potrestáni a zároveň se tím zdůvodňovalo, že neseděli dosud ve vězení bezdůvodně. Převažoval však vůči nim shovívavý postoj. V. Šmočkovi, který byl plně rehabilitován, a B. Pokornému (dokonce přesto, že novým rozsudkem dostal trest šesti měsíců vězení) bylo vráceno členství ve straně, což se u rehabilitovaných osob stávalo jen zcela výjimečně. U Š. Plačka, volaného k odpovědnosti za vydání rozkazu k vraždě P. Konečného, byl sice rozsudek ponechán beze změny, zároveň však schváleno usnesení, aby sekretariát ve vhodné době uložil generálnímu prokurátorovi jeho podmíněné propuštění. (F 02/2, sv. 115, aj. 138). Š. Plaček byl propuštěn 16.4.1957. To bylo použito pak jako argument pro uplatnění stejného postupu i v případě Picha-Tůmy, který tuto vraždu provedl. Zpráva o K. Vašovi, bývalém důstojníkovi Reicinova V. oddělení hlavního štábu armády, uváděla fakta, že dal podnět k zavraždění De Backera při nafingovaném útěku. Na základě usnesení politického byra byl K. Vaš zproštěn původní obžaloby a 21.9.1956 propuštěn na svobodu. (F 02/2, sv. 103, aj. 120, bod 14). Naproti tomu rozsudek nad bývalým náčelníkem V. oddělení J. Mírovským byl ponechán beze změny, ne však proto, že porušoval zákony (zpráva tvrdí např., že jeho provokace proti generálům Kemrovi a Kolaříkovi nelze považovat za trestný čin), ale proto, že byl podezřelý svým životem za okupace. (F 02/2, sv. 107, aj. 125, bod 23).

Vcelku je zřejmé, že lidé, kteří šlapali po zákonech a likvidovali nebo vyřadili velké množství vysoce kvalifikovaných a straně oddaných lidí, byli posuzováni velmi shovívavě, což se projevovalo přímo tradičně ve všech případech, které se jevily jako přehánění třídního boje a politické bdělosti. Takové přehánění bylo většinou ve straně posuzováno jako výraz komunistické zásadovosti. Naproti tomu bylo vždy obrovským hříchem člena strany a největším projevem oportunistu «podceňování nepřátel» a nedostatek ostrážitosti. Proto oběti zvláště a nezákonnosti byly vždy podezřelé, dokonce i po rehabilitaci, jak o tom svědčí četná usnesení politbyra a projevy A. Novotného.

Nová kampaň za zvýšení politické bdělosti a odhalování nepřátel ve straně a v celé společnosti, veřejně vyhlášená po událostech v Poznani (úvodník Rudého práva dne 2.7.1956) velmi nepříznivě ovlivnila prověřování procesů. Na poradě krajských tajemníků strany 30. a 31.8.1956 odsuzoval Vasil Bifak snahy revidovat všechny

bývalé procesy a P. Tonhauser kritizoval soudy za benevolentnost. Výrazněji se nová situace odrazila v Barákově komisi.

Zatímco na jaře 1956 byly v rychlém tempu vyřešeny případy některých generálů (soudně byli rehabilitováni K. Klapálek, B. Koppold, A. Svoboda a O. Hromádka), protahovalo se rozhodování o osudu zbývajících generálů po celé další dva roky. Již generál Z. Novák nebyl rehabilitován, ale byl mu pouze formou milosti presidenta 17.9.1956 prominut zbytek trestu. Rozhodnutí o generálovi Drgačovi, Drnecovi a Bulandrovi v Barákově komisi bylo stále odkládáno, přestože posudek vojenských znalců z roku 1952 (Hrušky, Kratochvíla a Thoře) byl vyvrácen jako nepravdivý novým posudkem ze srpna 1957. Po rozpuštění Barákovy komise kritizovalo politické byro 15.4.1958 Generální prokuraturu (která byla přitom závislá na rozhodnutí politbyra!) za liknavost v této záležitosti a usneslo se propustit generály podmíněně. (F 02/2, aj. 235, b. 9). Liknavost, kterou politbyro náhle objevilo v roce 1958, byla důkazem několika jím přijatých usnesení. 19.11.1956 byl na návrh R. Baráka a Bartušky projednán politickým byrem dokument, v němž se konstatovalo, že v posledních šesti dnech bylo podmíněně propuštěno 40 osob odsouzených za kontrarevoluční činy a udělán tento závěr: « Je nepochybné, že tento stav je vzhledem k současné situaci nežádoucí a je proto nutno učinit dočasná opatření k tomu cíli, aby osoby, které si odpykávají trest za kontrarevoluční činy, nebyly podmíněně propuštěny a rovněž aby u nich nebyl přerušován výkon trestu odnětí svobody ». Zpráva R. Baráka a Bartušky dále uváděla, že nyní si rozhodnutí o přerušení trestu odnětí svobody vyhradila Generální prokuratura: « Podle současné interní úpravy jsou tyto vyhrazené případy v těch věcech, kdy jde o osoby odsouzené v procesu s organizovanou veřejností, dále pak ve všech věcech, kde rozhodoval Nejvyšší soud jako soud nalézací a ve všech věcech, kde byly odsouzeny osoby duchovní ». Totéž platí ve vojenské části prokuratury při rozhodování o všech osobách odsouzených nad 10 let. K tomu cíli, aby bylo dočasně zastaveno propouštění osob odsouzených za kontrarevoluční činy, provedl generální prokurátor tato opatření: « Vyhradil schválení Generální prokuratury všechny případy, kde půjde o osoby odsouzené pro kontrarevoluční činy... Na Generální prokuratuře (hlavní vojenské prokuratuře) bylo pak interně zařízeno, že dočasně nebudou návrhy na podmíněné propuštění a na přerušení trestu u osob odsouzených pro uvedené trestné činy schvalovány ». Usnesením politického byra byla vzata tato zpráva bez diskuse na vědomí. (F 02/2, sv. 122, aj. 144, bod 13).

Stále více zasahovala i do oblasti prověrky procesů bojová kampaň proti « liberalismu », která se v oblasti ideologie a politiky

již v plné sile projevila na celostátní konferenci KSČ v roce 1956. Zjednodušené pojetí třídní zásadovosti a hrdosti v ní prosazované velmi škodlivě postihlo celou společnost. Odhalení zvláště na XX. sjezdu KSSS nedovolovalo sice již prosté opakování politických procesů v jejich dřívější formě a početnosti, avšak do značné míry stejný politický účel jako někdejší procesy měly některé kádrové změny, hromadná prověrka třídní a politické spolehlivosti vedoucích kádrů a izolace nepohodlných lidí ve společnosti.

Liberalismus v oblasti justice kritizoval J. Hendrych a další členové ÚV KSČ na plenárním zasedání v červnu 1957, A. Novotný na poradě okresních tajemníků strany 27.6.1957. Zpráva ministra spravedlnosti Škody o plnění úkolů na úseku justice, předložená politickému byru 20.6.1957, zredukovala usnesení celostátní konference KSČ o upevnění socialistické zákonnosti na boj proti liberalismu. Hodnotila situaci takto: « Zmírňovací tendence byly zjištěny i při stíhání trestních činů kontrarevolučních. Takový liberalismus byl nebezpečný zejména proto, že po celostátní konferenci napadlo u soudu veliké množství návrhů na obnovu řízení (1717) a ještě více jich napadlo u ostatních orgánů (kolem 14 000)... ». Proto byly na všechny soudy vydány dvě směrnice ministerstva « o správném třídním výkladu nových zákonů... ». Ve všech krajích byly uspořádány společné aktivity komunistů z bezpečnosti, soudů a prokuratury ke společnému boji proti liberalismu. V rozporu s usnesením celostátní konference o vzájemné kontrole orgánů bezpečnosti, prokuratury a soudů, žádal od nich V. Škoda na aktivu v Praze, aby « co nejdříve spolupracovali a společně ostře postupovali vůči nepřátelům našeho zřízení... ». Bartuška prohlásil, že jejich vzájemná prověrka je správná » jen tehdy, když se všechny složky budou na trestní politiku dívat stejným pohledem ». (F 02/2, sv. 143, aj. 189, b. 7). V další zprávě o situaci u Nejvyššího soudu ministr Škoda odsuzoval, že soudci přehánějí nedůvěru k dřívějším i současným výsledkům vyšetřování na bezpečnosti a při rozporech vycházejí jen z výpovědi před soudem, což je zvláště nebezpečné u kontrarevolučních trestních činů. (Tamtéž). Zmíněné zprávy a projevy Škody a Bartušky nelze hodnotit jinak, nežli jako výzvu k pokračování v proslulých metodách justice v první polovině padesátých let. Jejich postup byl přitom plně schválen politickým byrem.

Po poznaňských a zejména po maďarských událostech znovu zesílilo prolínání stranických a bezpečnostních metod. Z poznatků získaných bezpečností a vojenskou kontrarozvědkou byly dělány stranické závěry. Byli sledováni komunisté, u nichž neexistoval žádný příznak, že by porušovali zákony, ale stali se nepříjemní čelným funkcionářům odvážnou a otevřenou kritikou jejich chyb.

Všichni členové politického byra o tomto sledování některých komunistů věděli. Při projednávání zprávy o situaci mezi slovenskou inteligencí v politbyru 5.4.1957 uvedl K. Bacílek v diskusi, že zprávy o «frakční činnosti» Pavlíka a některých spisovatelů dostávali z bezpečnosti. Pavlík byl neoprávněně vyloučen ze strany a několika spisovatelům uloženy stranické tresty. (F 02/2, sv. 135, aj. 176, b. 19).

Bezpečnost si uchovala nadřazené postavení vůči soudům a prokuratuře, jimž bylo znemožněno prověřovat výsledky činnosti bezpečnostních orgánů. V dubnu 1956 byl ÚV KSČ neúplně a nedostatečně informován o podstatě politických procesů, ale přesto přišla v diskusi na přetřes otázka mechanismu, který politické procesy umožnil. ÚV KSČ správně zjistil jako jeden z důležitých důvodů nezákonností stav ve vyšetřování, zejména spojení operativy bezpečnosti a vyšetřování. Přijal proto usnesení o «zavedení instituce vyšetřujících soudců v zájmu zkvalitnění vyšetřování a prohloubení důkazního řízení». (AÚV KSČ, F 01, aj. 50). Již 18. května byl do schůze politbyra předložen materiál ministerstva spravedlnosti a Generální prokuratury navrhuující novou zákonnou úpravu trestního řízení. Klíčové místo zaujímal návrh na zřízení instituce nezávislých vyšetřujících soudců. R. Barák předložil vlastní materiál — stanovisko ministerstva vnitra, ve kterém byla uznána nevyhnutelnost zřízení vyšetřujících soudců, avšak pro vyšetřování protistátních trestných činů měla být jejich pravomoc zcela minimální, což bylo zdůvodněno nutností provádět v takových případech někdy «tajné zadržení, tajné vyšetřování», zachovávat konspiraci u konkrétních osob a v podstatě tedy žádal o souhlas k nedodržování zákonů. Politbyro nezaujalo jasné stanovisko. Celostátní konference KSČ konaná v červnu 1956 přijala mimo jiné usnesení «zřídít vyšetřující soudce v resortu prokuratury». (AÚV KSČ, fond 00/2, aj. 95). Politbyro v říjnu 1956 vyložilo usnesení celostátní konference tak, že usneslo zřídít v resortu prokuratury vyšetřovatele pro prohloubení dozoru nad vyšetřováním protistátních trestných činů, pro ostatní trestné činy rozhodlo vyšetřovatele nezřizovat. Na postavení bezpečnosti se však nic nezměnilo, protože vyšetřovatelé prokuratury sami vyšetřování protistátních trestných činů nevedli. Usnesení ÚV KSČ z dubna a usnesení celostátní konference z června 1956 tedy nebyla splněna. (AÚV KSČ, F 02/2, sv. 103, aj. 119, b. 5; F 02/2, sv. 104, aj. 121, b. 6; F 02/2, sv. 121, aj. 154, b. 7).

Ministerstvo vnitra mělo zvláštní postavení i v celém politickém systému. Jeho základ tkvěl ve zmíněném propojování stranických a bezpečnostních metod. R. Barák a A. Novotný byli neinformovanější muži o vnitropolitické situaci. Zatímco A. Novotný zasahoval do vývoje armády po odchodu A. Čepičky ve větším rozsahu než

dříve pomocí stranického aparátu a vojenské komise obrany, ustanovené 2.4.1957, které předsedal, úsek bezpečnosti ovlivňoval hlavně prostřednictvím R. Baráka, s nímž úzce spolupracoval. A. Novotný nepovažoval za vhodné ani v politbyru projednávat zprávy o zaměření bezpečnostní práce a o výstavbě bezpečnostního aparátu.

Přímo úměrně vzestupu mocenských pozic A. Novotného a R. Baráka, stranického aparátu a ministerstva vnitra (i když to není jediná souvislost) narůstalo potlačování a zastrašování všech, kteří se domáhali důsledné rehabilitace nevinných lidí. Dělo se to za souhlasu a účasti politbyra, pléna ÚV KSČ i krajských a okresních tajemníků strany, kteří na celostátních poradách rovněž nikdy nevyjádřili žádné námitky, ačkoliv neprávem odsouzení lidé se také na ně obraceli s prosbou o pomoc.

Nejtvrdějším postupem uplatňovala *Barákova komise vůči tzv. buržoazním nacionalistům, «trockistům» a «národohospodářům»*. Z těchto skupin lidí byl v letech 1956-1957 jen výjimečně někdo propuštěn na svobodu, a to většinou cestou milosti presidenta. Až na jedinou výjimku nebyla tu využívána možnost podmíněného propuštění po odpykání poloviny trestu. Ani jeden odsouzený z těchto skupin nebyl ve druhé polovině padesátých let rehabilitován. Strávili nejdelší dobu ve vězení a většinou se dostali na svobodu buď až po odpykání trestu anebo při amnestii v květnu 1960.

Z 11 členné skupiny národohospodářů odsouzené v roce 1954 byl jako první rozhodnut další osud dr. inž. E. Outraty. Vzhledem k jeho těžké srdeční chorobě byl mu v březnu 1955 přerušena výkon trestu na půl roku. Po této době generální prokurátor V. Aleš, ačkoliv měl lékařský posudek, upozorňující na možnost náhlé smrti, přišel do politického byra s tímto návrhem: «Zejména nelze očekávat, že by opětovným přerušením trestu bylo možno průběh nemoci ovlivnit. Proto Generální prokuratura zamýšlí povolání odsouzeného E. Outratu k dalšímu výkonu trestu a nadále mu trest z důvodu zdravotního stavu nepřerušovat». (F 02/2, sv. 70, Aj. 86). Politické byro tento návrh nepřijalo. E. Outrata zůstal na svobodě, avšak hrozilo mu stále nebezpečí návratu do vězení. 4.1.1956 projednala Barákova komise zprávu o prověřce jeho procesu a doporučila ponechat rozsudek beze změny. Hlavním argumentem pro tvrzení, že E. Outrata vědomě škodil republice, byl jeho třídní původ: «Celá minulost Outraty... je taková, že nedává možnost věřit jeho obhajobě, která není věrohodnými důkazy podložena». (Komise II, sv. 13, Aj. 360). 7.1.1956 rozhodlo politické byro rozsudek neměnit a prominout Outratovi zbytek trestu milostí presidenta.

O ostatních vedoucích hospodářských pracovnících se rozhodlo až po celostátní konferenci strany v politické situaci, která

se pro spravedlivé řešení vyvíjela stále nepříznivěji. 11.7.1956 *projednala komise návrh pracovní skupiny na J. Goldmana a J. Jičínského*. V návrhu se odmítala veškerá obvinění, že by vědomě škodili. Znalecké posudky použité proti nim při procesu zpráva odmítla a dospěla k závěru: « Na základě provedeného šetření, ve kterém bylo k oběma obviněným vyslechnuto 36 svědků, vypracovány nové znalecké posudky, prostudován jejich spisový materiál a vyslechnuti všichni spoluobvinění... dospěla komise k závěru, že odsouzení J. Goldmana a J. Jičínského pro trestnou činnost velezrady, sabotáže a vojenské zrahy (špionáže) není odůvodněné. Pokud jde o zjištěné škody, způsobené nedbalostí, posoudí míru zavinění soud ». (Komise II, sv. 13, Aj. 368). Barákova komise se usnesla prokonzultovat tento podložený návrh před jeho předložením politickému byru se s. J. Dolanským a projednat znalecké posudky se členy komise vládních znalců. Tím byla dána starým znalcům příležitost, aby znovu potvrdili své pochybné « expertizy », což ve vlastním zájmu také udělali. Přepřacovaná zpráva ke Goldmanovi a Jičínskému uvádí, že Z. Púček jako znalec trval na svém původním stanovisku, kterým obviňoval zatčené národohospodáře, že naplánovali nízkou těžbu železných rud atd. Proto tato druhá zpráva již neodmítla rozsudek nad Goldmanem a Jičínským zásadně, ale dospěla k závěru, že vzhledem k « některým nesprávnostem » v jeho obsahu má být provedena obnova trestního řízení. (Komise II, sv. 13, Aj. 372). Politické byro ÚV KSČ schválilo provedení této obnovy. Zároveň však platilo usnesení politického byra z 19.11.1956, a proto k novému soudnímu rozhodnutí došlo teprve 22.3.1958, kdy J. Goldmanovi byl trest 20 let vězení snížen na 8 let a J. Jičínskému 22 let na 6 roků.

V případě F. Fabingera a Z. Rudingera se tato historie opakovala.

Po prověrce rozsudku nad *dr. Eislerem a J. Kárným* Barákova komise navíc schválila disciplinární řízení proti bývalému vyšetřovacímu soudci *dr. Engelsmanovi*, protože v roce 1949 neprovedl příkazy kabinetní justice. Ve zprávě schválené také politickým byrem 26.3.1957 čteme: « ... v prvním vyšetřování a odsouzení Eislera v roce 1949 došlo k vážným nesprávnostem a ovlivnění vyšetřování prováděného vyšetřujícím soudcem státního soudu *dr. Engelsmanem* ve prospěch Eislera... Je zjištěno, že nesouhlasil s pokyny, které dostal z ministerstva spravedlnosti k urychlenému a správnému vyšetření případu a že ze zcela nevysvětlitelných důvodů šel s touto věcí za Frejkou ». Politické byro proto rozhodlo přeřadit *Engelsmana* na jiný pracovní úsek a zavést proti němu stranické řízení. (F 02/2, sv. 134, Aj. 174, bod 15). Tento postup byl zjevnou obhajobou staré kabinetní justice, jejíž praxe byla dále za souhlasu politického byra provozována.

U *J. Bárty* bylo schváleno pouze snížení trestu vězení. Politické byro 11.6.1957 rozhodlo přitom zavést stranické řízení proti V. Pavlánovi « pro navádění svědků k výpovědím ve prospěch J. Bárty a předložit zprávu a závěry sekretariátu ÚV KSČ ». Ve zprávě komise, která byla podkladem tohoto rozhodnutí, se uvádělo: « Pavlán jednal se všemi svědky, které prý paní Bártová v komisi jako důkazy nevinu J. Bárty navrhla... z toho je zřejmé, že stejně neseriózně a intrikářsky jako dříve snaží se Bárta a jeho rodina ovlivnit výsledky šetření v jeho prospěch... Jednání Pavlána je vážným proviněním proti stranické disciplíně, a proto navrhuje zavedení stranického řízení proti němu ». (F 02/2, sv. 142, Aj. 185). Zatímco komise a politické byro ani v jediném případě nevyvozovaly odpovědnost z křivých svědeckví při politických procesech, stíhalo a zastrášovalo svědky, kteří chtěli hájit odsouzené.

Barákova komise « A » skončila svou činnost v září 1957, aniž by uzavřela prověrku řady rozsudků (generálského kroužku, celé skupiny ekonomů a dalších osob). V této době už Generální prokuratura disponovala dobře zaběhnutým mechanismem, který byl schopný držet věci pevně v rukou a neúchylně, bez ohledu na fakta, platné zákony a jakékoliv zásady realizovat vyšší politické směrnice. Když se uzavírala činnost obou Barákových komisí a schvalovala celková zpráva o jejich činnosti, po stručné diskusi, v níž se k výsledkům prověrky krátce vyjádřili R. Barák, K. Bacílek, V. Široký a J. Dolanský, udělal A. Novotný tento závěr:

« Neprovádět rehabilitaci, kolem Slánského se chtěl dělat monstrproces. Věci nejsou náhodné.

Hrály v tom význam... osobní věci, zlou a špinavou roli hrál Čepička — věci by mohl objasnit jen Gottwald... ».

« Co by se stalo, kdyby Slánský zůstal generálním sekretářem — jako loni v Maďarsku ».

« Zpráva ÚV — potvrdit vinu... — dokumenty stáhnout, zabezpečit, aby k nim nikdo nemohl ». (Jde o stručný a neúplný záznam z diskuse; F 02/2, sv. 153, Aj. 201, bod 9).

Jakmile politické byro schválilo návrh Barákovy komise a výsledek prověrky procesů byl pro žadatele nepříznivý, byl to zároveň konec jeho nadějí na spravedlivé řešení. Mohl nejvýše doufat v podmíněčné propuštění, výjimečně v prominutí zbytku trestu prezidentem a v amnestii.

Ukázali jsme již, že *prověrka procesu s tzv. buržoazními nacionalisty v roce 1955* byla *dokonalou tragikomedii*, provozovanou na účet odsouzených. Také po XX. sjezdu KSSS byl tento proces označován za prověřený, správný a všechny pochybnosti mnohých členů strany o jeho zákonnosti byly odmítány.

Na plénu ÚV KSS pak V. Široký zaujal toto stanovisko: « V souvislosti s projednáváním otázek porušování socialistické zákonnosti se na Slovensku nezdá vzrůstá dotaz, zda bylo správné odsouzení Husáka, Clementise a Novomeského. Tu třeba se všim důrazem říci, že podle znalostí ÚV žádný z těchto lidí nebyl odsouzen za to, že měl odlišné ideologické a politické názory. Strana plným právem vedla ostrý ideologický a politický boj proti jejich buržoazně nacionalistické koncepci. Trestání a odsouzení však nebyli pro tyto své chyby, pro nesprávný postoj k té či oné, i když sebedůležitější otázce, ale proto, že svou faktickou činností, svými skutky ohrožovali výsledky Slovenského národního povstání, ohrožovali plody vítězství českého a slovenského lidu nad hitlerovským fašismem, ohrožovali cestu socialistické výstavby ». A podobně zněla i rezoluce z tohoto pléna. Na zasedání ÚV KSS 13.7.1956 hovořil K. Bacílek znovu o zradě G. Husáka a jeho spojenců v duchu obvinění z padesátých let, k čemuž vznesl jako další nový argument, že « pod falešnými hesly rozšiřování pravomoci národních výborů omezovali práva slovenských národních orgánů ». Na různých stranických shromážděních byla vina tzv. buržoazních nacionalistů znovu a znovu vyhlášována. Úsilí odsouzených o zjednání nápravy bylo bezvýsledné.

Například G. Husák 27. dubna 1956 se znovu obrátil s prosbou o stranické a státní přešetření svého případu na A. Novotného, přičemž uváděl četná konkrétní fakta, jak bezohledně byla v jeho případě porušována socialistická zákonnost. Nedostal odpověď. V květnu 1957 psal Generální prokuratuře žádost o revizi rozsudku, ale ta byla pod formální záminkou, že přesahuje povolené čtyři stránky, zadržena v Leopoldově (1). V červnu 1957 napsal Generální prokuratuře novou žádost o revizi s prosbou, aby byl vyslechnut. Nedověděl se však ani to, zda tentokrát byla vůbec doručena. (F 02/2, sv. 241, Aj. 322).

L. Holdoš napsal politickému byru ÚV KSČ ještě těsně před XX. sjezdem KSSS dopis, ve kterém si stěžoval, že vyšetřování proti němu bylo vedeno v podmínkách fyzického a duševního násilí, zastrašování a používání falešných svědků, a prosil, aby byl vyslechnut stranickým orgánem, aby mu byla dána možnost fakty vyvrátit lži obsažené v protokolech. 20.1.1957 napsal L. Holdoš dopis V. Širokému a žádal opět, aby mu byla dána možnost seznámit buď ÚV nebo jím pověřený orgán se svým případem, eventuelně

(1) Ve velké staré věznici v Leopoldově na Slovensku byli uvězněni političtí vězňové z politických procesů bez nejmenších úlev, obvyklých pro politické vězně, společně s kriminálními zločinci a s fašisty z doby druhé světové války — pozn. vyd.

jinou cestou dosáhnout revize svého procesu s právem obhajoby, které umožňuje zákon. Obdobné dopisy A. Novotnému a prezidentu republiky napsali v roce 1956 i D. Okáli a I. Horwáth.

Obvinění z tohoto procesu odvolávali i své předešlé výpovědi. Například L. Novomeský v pohovoru s Komisí stranické kontroly prohlásil, že formulace svědeckého protokolu ke VI. Clementisovi z roku 1952 neodpovídá skutečnosti a jeho původním výpovědím. Zvláště odmítl závěr protokolu, ve kterém se tvrdilo, že činnost buržoazních nacionalistů směřovala k restauraci kapitalismu, k podněcování odporu k českému národu na Slovensku a že skupina navazovala styky se západními imperialisty. Svou svědeckou výpověď k VI. Clementisovi odvolal obdobně 19.9.1956 také I. Horwáth.

Obžaloba a rozsudek Nejvyššího soudu proti skupině tzv. buržoazních nacionalistů dostaly trhliny přímo ve svých základech, když odvolali své výpovědi hlavní svědkové v tomto procesu V. Nový, E. Löbl a V. Hložková. Přesto, že při přešetření dalších případů vyšla najevo další nová fakta svědčící o tom, že obvinění buržoazních nacionalistů byla uměle vykonstruována, Barákova komise se k jejich případu jako celku až do skončení své činnosti již nevrátila.

Z pětičlenné skupiny tzv. buržoazních nacionalistů odsouzených v dubnu 1954 byli do roku 1960 propuštěni na svobodu jen dva. Po odpykání poloviny trestu byl v únoru 1956 podmíněně propuštěn L. Novomeský.

V dubnu 1957 vyšel z vězení ještě L. Holdoš. Rozhodnutím politického byra z 19.3.1957 byl L. Holdošovi ponechán rozsudek beze změny, ale doporučeno udělení milosti prezidentem republiky. (F 02/2, sv. 133, Aj. 173, bod 6).

V roce 1956 byl na základě žádosti s. J. Kopoldové o podmíněně propuštění její matky znovu řešen případ M. Švermové. M. Švermová se s tím nechtěla spokojit a usilovala o plnou rehabilitaci, což však bylo pro tehdejší politické byro nepřijatelné. Na návrh R. Baráka schválilo proto politické byro 21.9.1956 její podmíněně propuštění s tím, že to napřed bude oznámeno plénu ÚV KSČ. (F 02/2, sv. 112, Aj. 133). 27.9.1956 na závěr plenárního zasedání ÚV KSČ zdůvodnil R. Barák záměr podmíněně Švermovou propustit jejím dobrým chováním ve vězení a odpykáním poloviny trestu. Uvedl, že návrh se předkládá ÚV, aby se předešlo domnění, že byla rehabilitována, protože předtím byla odsouzena nevinně. Nikdo z členů ÚV KSČ tehdy o věci nediskutoval, ani nevyjádřil sebemenší pochybnosti.

Jeden z nejúpornějších zápasů za vítězství pravdy svedl ve svém případě J. Smrkovský, kterému byl v roce 1955 po zrušení starého rozsudku uložen nový trest tři roky vězení. Po propuštění

z vězení řekl A. Novotný J. Smrkovskému, že o jeho rehabilitaci bude jednat ÚV KSČ a předtím s ním bude ještě hovořeno. Poněvadž k tomu nedošlo, obrátil se J. Smrkovský v únoru 1956 se žádostí na všechny členy politického byra, aby se ÚV zabýval jeho případem a on aby tomu mohl být přítomen. V dopise psal otevřeně, že jeho nové odsouzení v roce 1955 bylo provedeno na půdě strany a bylo jen záminkou, aby mu byla dána pečeť provinilce a znemožněn návrat do veřejného a stranického života. (F 02/2, sv. 92, Aj. 110). J. Smrkovský na zasedání pléna ÚV KSČ přirozeně pozván nebyl. V projevu na plénu ÚV KSČ 29.3.1956 zopakoval A. Novotný nově zkonstruovaná obvinění J. Smrkovského v duchu rozsudku vynešeného proti němu v roce 1955. Tímto projevem byla nová falešná obvinění J. Smrkovského rozšířena do celé strany i veřejnosti. Proto Smrkovský právem reagoval tak, že se rozhodl informovat stranické orgány a organizace o pravdě ve svém případě. Napsal 8.4.1956 dopis, který hodlal rozšířit uvnitř strany, avšak po rozhovoru s vedoucím okresním tajemníkem strany upustil od jeho rozeslání. Jeho dopis byl projednáván v politickém byru 16.4.1956. Po diskusi A. Novotného, Z. Fierlingera a A. Zápotockého bylo přijato usnesení: « Přes protistranické vystoupení Smrkovského bude pozván na schůzi politického byra ÚV KSČ ». (F 02/2, sv. 94, Aj. 112, bod 23). Nebylo to bohužel poprvé, kdy politické byro označilo boj za prosazení pravdy za činnost proti straně.

Avšak ani toto usnesení politického byra z 16.4.1956 nebylo opět splněno. Teprve 20.10.1956 jednali se Smrkovským pouze dva členové politbyra — R. Barák a A. Novotný. R. Barák J. Smrkovskému sdělil, že « soud je nezávislý a strana nemůže na jeho rozhodnutí uplatnit svůj vliv ». (F 02/2, sv. 51, Aj. 197, bod. 20). R. Barák s A. Novotným tak J. Smrkovského nestydatě klamali, neboť jim bylo dobře známo, že soud v této věci neučiní nic bez rozhodnutí politického byra nebo alespoň jejich souhlasu. To také J. Smrkovský poznal, když na svou žádost o obnovu z 27.10.1956 nedostal odpověď. V novém dopise politbyru z 21.8.1957 J. Smrkovský proto oprávněně napsal: « Že Nejvyšší soud i Generální prokuratura nečiní svá rozhodnutí bez souhlasu nejvyšších orgánů strany, je všeobecně známo. Tak tomu bylo i při dosavadním řešení mé záležitosti. Kdo potom nese odpovědnost za to, že k řešení mého případu dosud nedošlo? Politbyro ÚV strany spolu s komisí stranické kontroly! ». V závěru žádal politické byro, aby uložilo generálnímu prokurátorovi podat protest proti rozsudku z 15.10.1955. (Tamtéž). A. Novotný předložil tento dopis politickému byru pouze k informaci, aniž by navrhl nějaké rozhodnutí. Zápas J. Smrkovského o rehabilitaci skončil pro něj v této době bezvýsledně.

Po určitou dobu napomáhal procesu rehabilitace vývoj mezinárodní situace. Výzva XX. sjezdu KSSS k navazování styků a spolupráce komunistických stran se sociálně demokratickými stranami v kapitalistických zemích přinutila politické byro veřejně odmítnout některá obvinění z politických procesů.

13.5.1956 byl propuštěn z vězení izraelský socialista M. Oren, zatčený již v roce 1951 a odsouzený původně na 15 let. Nebyl však zbaven obvinění, a proto po svém propuštění žádal revizi svého případu. Ve své knize « Politickým vězněm v Praze » o tom píše: « Prostřednictvím čs. vyslanectví jsem zaslal podrobné přípisy prezidentu republiky, ministru spravedlnosti, předsedovi Nejvyššího soudu a ÚV KSČ. Po více než dvou letech, v prosinci 1958, jsem obdržel odpověď pražského Nejvyššího soudu... ten neváhal potvrdit, že můj zfalšovaný proces se konal naprosto zákonně a že nic neodůvodňuje jeho revizi... Čs. justice odmítla tak smýt se sebe hanbu, kterou ji poskvrnilo její odmítání spravedlnosti ».

V projevu A. Novotného na celostátní konferenci KSČ v červnu 1956 bylo odvoláno označení Zilliacuse jako špióna. Zilliacus, který to považoval za svou rehabilitaci v ČSR, pak vyjádřil přání obnovit společenské styky s československými představiteli. (F 02/2, sv. 115, Aj. 138, bod 22). Rehabilitace Zilliacuse byla výhodná i pro ty, kteří se s ním dříve stýkali a byli za to odsouzeni. Když se však po anglofrancouzském suezském dobrodružství a maďarských událostech zhoršily mezinárodní vztahy, začaly se posuzovat styky s Zilliacusem při prověrce procesů opět postaru. V řadě případů byly informace poskytnuté v prvních poválečných letech Zilliacusovi označovány za vyzrazování státního tajemství.

Snaha po navázání mezinárodních styků KSČ se sociální demokracií vedla politické byro k přijetí usnesení prověřit všechny soudní případy bývalých sociálních demokratů po roce 1948. (F 02/2, sv. 92, Aj. 110, bod 32). Úkol zůstal nesplněn. Po rozhovoru J. Hájka s generálním tajemníkem Labour Party M. Phillipsem, jehož návštěva v ČSR byla na jaře 1956 připravována, rozhodlo se politické byro 9.4.1956 odložit proces s B. Laušmanem, který měl započít příštího dne. Phillips totiž v lednu 1956 požadoval osvobození vězněných sociálních demokratů jako podmínku pro jednání s komunistickými stranami. (F 02/2, sv. 92, Aj. 111, bod 11).

B. Laušman byl ve vazbě ministerstva vnitra od 26.12.1953, v prokurátorské vazbě od 2.4.1954. 15.5.1954 učinil veřejné prohlášení. 19.12.1955 rozhodlo politické byro, aby byl souzen v neveřejném líčení. Byl obžalován:

1) že budoval podzemní hnutí z pravicových sociálních demokratů,

2) předával špionážní a pomlouvačné zprávy,

3) 31.12.1949 uprchl do zahraničí a pokračoval ve špionážní činnosti v kapitalistických státech proti ČSR do 23.12.1953 (1). (Viz F 02/2, sv. 142, Aj. 186, bod 15).

28.5.1956 rozhodlo politické byro propustit B. Laušmana na svobodu. Podle pozdější zprávy R. Baráka to prý však nemohlo být provedeno, protože se B. Laušman snažil spojit s rodinou a sjednat smluvené pokyny, jimiž by dal rodině znát, kdy má žádat o jeho propuštění. Pod touto směšnou záminkou byl dále držen ve vazbě. (F 02/2, sv. 142, Aj. 186, bod 15). B. Laušman se tím ovšem ocitl v bezvýchodné situaci. Nebyl ani propuštěn na svobodu, ani souzen, ač jeho vyšetřování bylo uzavřeno. V zoufalé situaci zahájil v srpnu 1956 hladovku, aby dosáhl nějakého řešení svého případu. R. Barák ve zprávě politickému byru 21.8.1956 k tomu oznamoval: « B. Laušman v poslední době těžce snáší svůj pobyt ve věznici, hlavně asi proto, že nemá jistotu, jak jeho věc bude řešena. Laušman dosud neví o rozhodnutí, že nemá být postaven před soud ». (F 02/2, sv. 113, Aj. 134, bod 22). Politické byro pak usneslo převést B. Laušmana z věznice do střeženého objektu, kde by měl volnější pohyb. B. Laušman se tak stal zvláštním vězněm politického byra, které rozhodlo dále ho věznit bez soudu. Tímto rozhodnutím všichni přítomní členové politického byra vědomě porušili zákon republiky. Pouhé politickotaktické důvody nemohou jejich počínání, při němž po skončeném vyšetřování prodlužovali vazbu obviněného na neurčito, nijak

(1) Laušmanův zeť, major Nechanský, byl zatčen 1948 a po roce popraven. Laušman byl varován, že se připravuje též jeho zatčení. Proto se ženou a dcerou chtěl uprchnout. Útěk se však podařil jen Laušmanovi, jeho žena a dcera byly uvězněny. Laušman pak pracoval jako hospodářský znalec v Jugoslávii, odešel však do Salzburgu, aby se pokusil pomoci své rodině (Laušmanova žena byla již za války šest let v nacistickém koncentráku). Rakouský občan vylákal 23.12.1953 Laušmana k setkání s dvěma pracovníky čs. bezpečnosti a Laušman byl unesen z rakouského Salzburgu do Prahy. — Své prohlášení v květnu 1954 učinil Laušman jedině vzhledem k slibu ministra vnitra R. Baráka, že po Laušmanově prohlášení bude jeho žena a dcera i on sám propuštěni z vězení. — Ve věznici v Ruzyni dostal Laušman od správy věznice 8. května 1963 cigarety, jež byly dle výpovědi Laušmanova spoluvězně zřejmě preparovány. Laušman vypil čaj přinesený z vězenské ošetřovny, vykouřil několik cigaret, dostal křečový záchvat, pak upadl do bezvědomí. Po celou noc mu nebyla poskytnuta žádná lékařská pomoc. Když nakonec druhého dne, v pět hodin ráno 9. května 1963, na celu přišel lékař, konstatoval jen smrt « v důsledku srdeční záduchy ». Tyto a další podezřelé okolnosti Laušmanovy smrti nebyly v ČSSR dosud prošetřeny. Laušmanův případ zůstává i nadále jedním z nejotřesnějších z celého komplexu politických procesů a vražd v Československu, zvláště přičteme-li též tragické osudy celé jeho rodiny. — pozn. vyd.

ospravedlnit. 7.9.1956 Barák v rozmluvě s Laušmanem mu slíboval, že bude přechodně převeden do chaty, než dojde k jeho zařazení do pracovního procesu.

Za změněné mezinárodní situace v roce 1957, kdy bezprostřední zájem o kontakty se sociálními demokraty v zahraničí značně klesl, přišel nakonec R. Barák 18.6.1957 do politického byra s novým návrhem, aby byl připraven soud s B. Laušmanem, neboť prý se orgánům Bezpečnosti podařilo v jeho bývalém obraze objevit špiónážní dokumenty. (F 02/2, sv. 142, Aj. 186, bod 15). Zdá se, že tento značně podezřelý Barákův návrh měl být vhodným prostředkem k likvidaci záležitosti, která se stávala značně nepřijemnou.

14.11.1957 podal J. Bartuška a V. Škoda zprávu pro politické byro o výsledcích trestního řízení proti B. Laušmanovi, které se konalo v Praze 2.9.1957. Laušman byl odsouzen na 17 let vězení. Bartuška a V. Škoda uvádějí, že žalobu schválilo politické byro 19.12.1955 (28.5.1956 se však zase usneslo propustit Laušmana na svobodu) a 18.6.1957. Na tomto zasedání politického byra se již neprojednávala žaloba, ale jen Barákovo sdělení, v němž byl jediný nový argument pro proces v historice s obrazem.

B. Laušman trest přijal. Krajský prokurátor se však odvolal, a proto rozsudkem Nejvyššího soudu 1.11.1957 byl B. Laušmanovi uložen další trest — propadnutí jmění. (Viz F 02/2, sv. 159, Aj. 215, bod 10).

O rehabilitaci člena bývalé sociální demokracie dr. Nebesáře, který byl po roce 1945 předsedou správy Národní banky, usiloval aktivně také Z. Fierlinger. Nebesářova nevina byla zřetelná. Všechny « důkazy » o jeho špiónáži padly. Přesto R. Barák rehabilitaci odmítl, což zdůvodňoval poznatky z agenturně ⁽¹⁾ získaných materiálů Bezpečnosti. Se stanoviskem Baráka souhlasili ostatní členové politbyra. Dr. Nebesář se domáhal rehabilitace také u Nejvyššího soudu, avšak tam mu příslušný referent sdělil, že když soud nerozhodne o úplném zrušení původního rozsudku a pouze mu sníží trest, nebude se již na nové soudní rozhodnutí vztahovat milost presidenta a bude si muset zbytek nového trestu odpykat ve vězení. (F 02/2, sv. 140, Aj. 183, bod 10).

Vystoupení Z. Fierlingera bylo ojedinělým případem protestu člena politického byra proti nespravedlivé prověrce soudního rozhodnutí. Tento postoj neuplatnil ovšem Z. Fierlinger v dalších, neméně jasných případech.

Údobí prověřování politických procesů v letech 1955 až 1957 uzavíralo *plenární zasedání ÚV KSČ* 2.10.1957. Poměrně krátký

(1) Tajnou službou, od agentů zpravodajské služby — pozn. vyd.

projev R. Baráka obsahoval svérázný výklad historie vzniku procesu a shrnoval výsledky prošetřování nejznámějších případů. Závěry k nim byly stejné jako předtím přijatá usnesení politického byra. Největší pozornost byla věnována skupině kolem R. Slánského. Jejich označení za protistranické a protistátní spiklenecké centrum bylo nahrazeno novou formulací: « R. Slánský byl inspirátorem, organizátorem a hlavou protistranické, frakční a zločinecké skupiny, kterou kolem sebe seskupoval ». Jako záslužnou činnost vedení strany R. Barák prohlašoval: « Naše strana nešla cestou paušálních rehabilitací, které by mohly diskreditovat politiku strany ». Dokládá to těmito čísly: « Barákova komise prozkoumala 300 případů a doporučila nové projednání v 52 případech. Celkem došlo 6678 žádostí o prozkoumání. Prokurátor podal 211 návrhů k prozkoumání. Všechny komise zkoumaly 6978 případů. Ve 263 případech byl podán návrh nového soudního projednání (tj. u 2,6 procenta) ». Jen 50 soudních rozsudků bylo prý zcela neodůvodněných a u 213 osob byly původní výroky o trestu shledány jako nepřiměřeně vysoké. U ostatních 6715 osob, tj. 97,4 procenta zkoumaných případů, bylo prý původní obvinění a rozhodnutí soudu odůvodněné a správné.

V diskusi na plénu ÚV KSČ vystoupil také A. Novotný. Podepřel Barákovu zprávu prohlášením, že jde o « skutečné, faktické zjištění a prověření všech jednotlivých případů » a že velmi dobře charakterizuje situaci let 1948-1952.

A. Novotný mj. důrazně upozornil na problém a nebezpečí sionismu. « ... je třeba vidět otázku sionismu v celé té grupě lidí a v celém tom seskupení lidí. Nezapírejme si, jací lidé se dostali po roce 1945 do vysokých funkcí stranických... Nakonec jsme zjistili, že se nám zde dělá pakt se státem izraelským... Dělali to tito lidé, kteří hráli mnohdy přední roli v předválečných sionistických organizacích a byli spojeni s mezinárodním kapitálem ». (F 01, sv. 58, Aj. 58).

Jen velmi krátká diskuse na plénu ÚV KSČ byla zaměřena hlavně proti těm, kteří s výsledky prověrky soudních procesů byli nespokojeni. J. Harus, když uvedl, že šesti rehabilitovaným lidem bylo vráceno členství ve straně, pokračoval: « ... v takových případech, kdy nebyla sice prokázána vina, ale také nebyla prokázána absolutní nevina a stranická bezúhonnost, nepřihlížejíc k soudní rehabilitaci, strana si ponechává právo vyřešit svůj poměr k členům strany a členové strany k ní bez ohledu na výsledky soudního řízení ». Na nespokojenost rehabilitovaných pak reagoval: « ... i ti, jimž bylo členství vráceno a dostali značné sumy za své poškození, neuznávají tuto rehabilitaci a odškodnění v tom smyslu, aby sami sebekriticky přiznali, že přece jen jsou vinni, jestliže se dostali do blíž-

kosti podezření z účasti na politice Slánského režimu ve straně i mimo stranu». A. Novotný některé argumenty J. Haruse dále rozvíjel a úsilí těch, kteří nesouhlasili s výsledky procesů, označoval za protistranickou činnost. Řada těchto lidí, kteří se vrátili, přišla s požadavky: « Jsme rehabilitováni, tak za prvé zpět funkce, co jsme měli, odškodné, plnou politickou rehabilitaci a já nevím, co ještě všechno ».

Na jejich snahu hájit své zájmy prostřednictvím Svazu profitaštických bojovníků řekl: « Řada těchto lidí organizovala skutečné skupiny s úmyslem podřývat politiku strany a vyvolávat nedůvěru proti celé straně, proti vedení strany i proti jednotlivým funkcionářům... řada těchto lidí, i soudruhů, kteří mají vráceno členství a kolem nich řada jiných se grupírují. A grupírují se na platformě proti straně... Oni své zájmy musí podřizovat straně... Strana v roce 1948, chtěla-li skutečně likvidovat starý řád, který tady byl, a chtěla-li nastoupit a prosadit linii strany, musela být tvrdá. To jinak nejde, a musíme být tvrdí i teď, protože jakmile bychom povolili, soudruzi, nevím, s jakými důsledky bychom se setkali ».

Na samém plenárním zasedání ÚV KSČ 2.10.1957 byla zpráva projednána až na samém konci jednání, třetí den pozdě odpoledne. Jednání netrvalo ani dvě hodiny. Role pléna ÚV KSČ byla přitom žalostná. Nikdo z členů ÚV si nevyžádal podrobnější informace, nevyjádřil pochybnosti, pouze J. Ďuriš namítal, že ne všichni členové politického sekretariátu se stejně na některých rozhodnutích zúčastňovali a že A. Čepička by mohl mnoho vysvětlit. Nikdo též neprotestoval proti antisemitským tendencím, s kterými vystoupil A. Novotný. Politické byro manipulovalo s plénem ÚV KSČ podle svých potřeb a nechalo si schválit, co potřebovalo.

Bez zajímavosti tu není ani ten fakt, že tato část jednání pléna ÚV KSČ není ve vydávaném stenografickém zápise vůbec zachycena (jen se suše konstatuje, že ÚV projednal zprávu komise, kdo tuto zprávu přednesl, kdo k ní diskutoval a že zpráva byla jednomyslně schválena).

V tomto duchu byl zvolen i způsob informování celé strany o výsledcích přezkoumávání. Týden po plénu ÚV KSČ 7.10.1957 proběhla celostátní porada vedoucích tajemníku Okresních výborů KSČ. A. Novotný v referátě o úkolech strany, v jeho závěrečné části, informoval také o této záležitosti. Pochvaloval si, že se strana nedala cestou paušálních rehabilitací, « které by mohly diskreditovat politiku strany a celé lidově demokratické zřízení ». Znovu upozornil na nebezpečí, co by se bylo stalo, kdyby se Slánskému podařilo uchořit moc ve straně a ve státě. « Otázka zvratu v naší zemi, otázka

vystoupení kontrarevoluce by se zákonitě... dostala na pořad dne ». (Fond 018, aj. 115).

Stejně a někdy ještě užší informace, než jaké obsahoval projev A. Novotného, byly poskytnuty členům okresních výborů strany, přičemž do základních organizací strany se již nedostalo nic.

Činnost Barákových komisí byla definitivně ukončena, když 22.11.1957 politické byro přijalo následující usnesení:

1) prověřování politických procesů po linii komisí považovat za skončené a ponechat další případy státním orgánům,

2) členové komisí nepřejímají již stížnosti, ale postupují je stranickým orgánům a státnímu aparátu,

3) kádrové a jiné poznatky nepředávají se jiným orgánům, ale « mají je postoupit prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ »,

4) odevzdat písemnosti. Vyšetřovací materiály na skupinu Slánského a spol. uložit v zapečetěných balících s právem disponovat jediné politickému byru.

Činnost Barákových komisí a postup politického byra v této době rozhodně nelze nazvat prováděním rehabilitací. Z nepatrného počtu lidí soudně rehabilitovaných bylo jen několik málo jedinců rehabilitováno i stranicky a vůbec nikdo nebyl zařazen na funkci odpovídající jeho kvalifikaci, alespoň přibližně na stejné úrovni jako před zatčením. Při revizi procesu bylo zkonstruováno množství nových, dodatečných obvinění dříve neprávem odsouzených lidí a ve skutečnosti proběhly nové soudní procesy, při nichž politické byro znovu určovalo výši trestů. Ačkoliv politickému byru již od roku 1955, po výpovědi B. Doubka, byla známa konstrukce procesu s centrem, byly do veřejnosti rozšířeny nové verze o vině a odpovědnosti Slánského a spol. Až na nepatrné výjimky se podařilo stranu znovu oklamat. Bylo znemožněno odhalení skutečných příčin porušování socialistické zákonnosti, které by muselo vyústit v podstatné změny deformovaného politického systému. Mechanismus, který vyráběl procesy, zůstal v jádru nedotčen a měl nyní provádět rehabilitace. Výsledky musely být za těchto okolností negativní. Navíc existující systém nemohl zabezpečit potřebné jistoty občanu a vyloučit možnosti návratu do doby hromadného porušování socialistické zákonnosti.

3. Revize politických procesů v letech 1958-1962

Vedení strany se domnívalo, že na říjnovém zasedání ÚV KSČ v roce 1957 udělalo za politickými procesy definitivní tečku a že

se k nim již nebude nutno politicky ani právně vracet. Zřejmě z toho důvodu, aby problémy kolem politických procesů nebyly znovu nastolovány a ožívovány, nebyla strana a tím méně veřejnost seznámena se zprávou komise ÚV KSČ. Za argument sloužila i projevovaná obava, aby problematika politických procesů nezastiňovala dopis schválený také na říjnovém plénu k otázkám dovršení socialistické výstavby v naší vlasti.

Mnozí členové strany si však uvědomovali nedůslednost a politickou krátkozrakost tohoto postupu vedení strany a kritizovali jej. Ačkoliv počet kritických hlasů k této otázce v různých obdobích kolísá, nezmysly tyto hlasy v podstatě nikdy. V období těsně po říjnovém plénu, v atmosféře vypjaté ideologické kampaně proti revizionismu, bylo těchto kritických hlasů poměrně málo, což souviselo i s tím, že jen nepatrná část funkcionářů strany měla alespoň základní představu o skutečnostech a faktech, se kterými se komise při své práci setkala, a nemohli proto ani odhadnout hloubku rozporu mezi zjištěnou skutečností a přijatými závěry.

Nadto je zcela zřejmé, že vedení strany na takové kritické hlasy bylo velice nedůtklivé a nejtvrďšími stranickými tresty postihovalo členy strany, kteří vyslovovali kritické námitky ke způsobu řešení otázky politických procesů, ale i pochybnosti o procesech samotných. Většinu takových případů rozhodovala přímo ústřední kontrolní komise, případně sekretariát ÚV či dokonce politické byro. To nesporně svědčí o vysokém interese těchto nejvyšších orgánů strany o tyto záležitosti.

Takový postup byl obvyklý již v období práce komise ÚV KSČ. Tak např. v dubnu 1957 byli mimo jiné také s odvoláním na jejich postoj k otázce politických procesů vyloučeni z KSČ soudruzi Kühnl a Kusí z Vysoké školy ekonomické. V říjnu 1957 vyloučil v podstatě z týchž důvodů sekretariát ÚV KSČ manželku jednoho ze zakladatelů komunistické strany soudružku Ch. Kreibichovou. Ve zprávě o případu Ch. Kreibichové předložené politickému byru se uvádí, že se zvláště domáhala rehabilitace Zd. Rudingera a že osobně několikrát v této věci intervenovala. Dále se praví: «... uváděla, že je správné bojovat za obnovení procesu (s protistátním centrem) před celou veřejností. Celá strana je zodpovědná, že byli lidé popraveni, mučeni gestapáckými metodami»; a dále, že: «Ve svých příspěvcích s oblibou označovala soudruhy Novotného a Kopeckého za antisemity». Dne 22. října 1957 potvrdilo politické byro ÚV KSČ její vyloučení ze strany. (AÚV KSČ fond 02/2, aj. 207).

Mezi částí slovenské inteligence, zejména mezi spisovateli, se projevil nesouhlas s tím, jak strana aplikovala výsledky XX. sjezdu na československé poměry, nesouhlas s tempem demokratizačního

procesu a se stanoviskem vedení strany k procesu se Slánským a s tzv. buržoazními nacionalisty. Byro ÚV KSČ 22.3.1957 zřídilo komisi ve složení Jeleň, Michalička, Šebesta, Lörinz a Smida pro přezkoumání protistranických názorů. Komise zjistila, že jde o nesprávné názory některých jednotlivců (Pavlík, Špitzer, Kupec, Štítnický), a vyslovila přesvědčení, že nedůvěra vyvolaná některými jednotlivci, jako je s. Pavlík, vůči straně a nedostatečný boj proti nesprávným názorům brání tomu, aby celá inteligence se ještě aktivněji podílela na výstavbě socialistické společnosti. « To je též hlavní překážka důsledného uskutečňování závěrů, které naše strana udělala po XX. sjezdu. Proto je třeba vystoupit proti nositelům těchto názorů ». « Nesprávné názory » se na dubnovém plénu ÚV KSS (1957) přeměnily na « protistranickou a frakční činnost ». Podle zpráv K. Bacílka podstata protistranické činnosti O. Pavlíka se projevila v tom, že « nesouhlasil s rozhodnutími strany při aplikaci výsledků XX. sjezdu KSSS a jako vzor stavěl aplikaci usnesení XX. sjezdu v Polsku ». Vyhlásil, « že považuje proces s Husákem za nezákonný a tvrdil, že Husák se dopustil jen určitých politických omylů a ne zločinů ». (AÚV KSS, fond pléna ÚV KSS) O. Pavlík byl vyloučen ze strany a zbaven profesury na vysoké škole. Zároveň mu bylo znemožněno publikovat vědecké práce. Stranické tresty byly uděleny i J. Špitzerovi (důtku a odvolání z funkce šéfredaktora Kulturního života) a Štítnickému (důtku).

Referát vedoucího delegace ÚV KSČ na sjezdu KSS, který předložil 24. dubna 1957 politickému byru A. Novotný, se o Pavlíkovi zmiňuje již jako o slovenském Nagyovi a buržoazním nacionalistovi. Doslova se o něm říkalo: « Dokazujte proto, vy, Pavlíku, a několik dalších jedinců, že politika KSČ nevychází z potřeb lidu! Současně ale také řekněte, co svými záměry sledujete, jaké máte cíle. Řekněte, že jste měli touhu stát se slovenským Naděm... že jste buržoazními nacionalisty ». (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 178).

Začátkem roku 1958 (na zasedání ÚV KSS 9 ledna 1958) Pavlíkova činnost byla překvalifikována na « revizionismus s buržoazně nacionalistickým zabarvením ». (AÚV KSS, fond pléna ÚV KSS).

Obdobnou roli hrála otázka postoje k politickým procesům i při projednávání tzv. případů Vojenské politické akademie v Praze, tedy celé instituce. Dne 16.9.1958 byla politickému byru předložena zpráva zvláštní komise vedené Ladislavem Štollem, kde se uvádí, že vedle projevů revizionistických tendencí ve Vojenské politické akademii v diskusi po XX. sjezdu byly « ...do absurdna zveličeny důsledky kultu osobnosti ». Rozhodnutím politického byra byl tento případ uzavřen odvoláním náčelníka a zástupce náčelníka akademie

a osm učitelů bylo přeřazeno ze školy na jiné funkce u vojsk. (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 259) (1).

Dne 13. listopadu 1957 zemřel prezident republiky A. Zápotocký, 19. je zvolen prezidentem dosavadní první tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný. U příležitosti volby presidenta bylo 1. prosince vydáno rozhodnutí o amnestii. V té době bylo ve vazbě šest tisíc osob a ve věznicích 26 412 osob. Navrhovanou amnestií projednávalo politické byro ÚV KSČ 26.11.1957. Návrh byl předběžně projednáván s náměstkem ministra vnitra Kotálem a náměstkou generálního prokurátora Švachem a Samkem. Dle návrhu měly být z vazby a výkonu trestu propuštěny 3102 osoby. U části odsouzených měl být snížen trest. Amnestie se vztahovala především na některé delikty kriminální povahy a tzv. politické jen u osob, kterým do vypršení trestu zbývalo méně než půl roku. Pro řešení sporných případů jednotlivců byla politickým byrem ÚV KSČ vytvořena komise ve složení R. Barák, A. Bartuška a V. Škoda. (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 215).

Po diskuzi v politickém byru ÚV KSČ dne 26. listopadu 1957 došlo k určitému rozšíření původně navrhovaného rozsahu amnestie, takže celkem bylo propuštěno 4 811 odsouzených. I tak ovšem celkový rozsah amnestie z 1.12.1957, pokud šlo o trestné činy, byl užší než při amnestii v roce 1955. To vyplývalo z daleko užšího vymezení jejího rozsahu. (Viz jednání politbyra z 28.3.1958, AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 232).

Zasedání ÚV KSČ v říjnu 1957 v souvislosti s projednáváním výsledků проверки hlavních politických procesů stanovilo, že musí být v plné míře obnovena socialistická zákonmost. To mimo jiné předpokládalo i trestní postih těch, kdož ji v předchozím období porušovali.

Politické byro ÚV KSČ jednalo 10. prosince 1957 o situaci v ministerstvu spravedlnosti. Výsledkem byla čistě formální změna organizační struktury ministerstva a snížení počtu náměstků ministra z šesti na čtyři. Jedině bývalý generální prokurátor a později náměstek generálního prokurátora A. Aleš byl přeřazen do oddělení mezinárodní legislativy ministerstva spravedlnosti. (Z funkce náměstka generálního prokurátora byl odvolán usnesením politbyra z 17.12.1957).

Stejně paradoxní postih byl proveden v rámci ministerstva vnitra. Bývalý náčelník vyšetřovacího odboru pplk. Doubek byl

(1) Po okupaci ČSSR sovětskými vojsky byla Vojenská politická akademie v Praze opět ostře napadána a v červenci 1969 rozpuštěna a zlikvidována. — pozn. vyd.

sice 12.7.1955 vzat do vazby a 17.5.1957 odpouzen na 9 let do vězení (s ním také kpt. Kohoutek). Ale již 17.12.1957 jedná politické byro o jeho případu. A. Novotný předložil politickému byru ÚV KSČ návrh na jeho propuštění cestou milosti. V návrhu se mimo jiné říká: « Vzhledem k těmto skutečnostem (v návrhu se uvádějí rodinné důvody-pozn. aut.) jakož i se zřetelem k tomu, že vůči většině ostatních pracovníků bezpečnosti, kteří rovněž používali nebo nesli odpovědnost za používání metod, pro které byl Doubek odsouzen, nebyly vyvozovány trestní důsledky, pokládám za možné zkrátit Doubkovi dobu výkonu trestu ». Politické byro ÚV KSČ se pak usneslo « ...aby bylo příslušnému prokurátorovi uloženo, aby ve věci B. Doubka podal návrh na jeho podmíněné propuštění tak, aby B. Doubek byl propuštěn ještě před vánocemi ». (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 218) (1).

Na tomto případě, zvláště na jeho posuzování politickým byrem ÚV KSČ, je nejzřejmější pocit společné viny a odpovědnosti za spáchané zločiny. Ohleduplnost, kterou projeví členové politického byra v případě B. Doubka (na vánoce doma), nezvolili však např. při revizi soudního procesu s O. Valáškem a spol. Dne 10.12.1957, tedy týden předtím, kdy jednalo o B. Doubkovi, byla politickému byru ÚV KSČ podána informativní zpráva o průběhu revize tohoto procesu. Z této informace jasně plynulo, že řada původních obvinění byla zkeslena, ale že nové skutečnosti potvrzují, že někteří z těchto pracovníků státní bezpečnosti na Slovensku zaváděli do vyšetřování nezákonné metody. Ve zprávě bylo navrhováno, aby nejprve byla zcela došetřena vina a teprve potom aby byla podána Nejvyššímu soudu stížnost pro porušení zákona. K případu se vrátilo politické byro až 20.6.1958 a usneslo se, aby byla podána stížnost pro porušení zákona, ale zároveň O. Valáška a spol. nově soudit za porušování zákonosti. (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 217, 247).

B. Doubek byl po dvouleté vazbě a půlročním vězení propuštěn na svobodu. O. Valášek a jeho druzi byli po dvouleté vazbě a pětiletém vězňení znovu postaveni před soud.

Obdobným způsobem postupovalo politické byro ÚV KSČ skoro u všech případů z jednotlivých politických procesů i při řešení záležitosti rodinných příslušníků nevině odsouňých. V polovině června

(1) B. Doubek byl po svém propuštění jmenován do odpovědné funkce ve státním cestovním podniku « Čedok » a na mezinárodní výstavě v Bruselu « Expo 1958 » byl v této své funkci členem československé reprezentace v Bruselu. Velká část Doubkových obětí z politických procesů však musila ztrávit po Doubkově propuštění na svobodu ještě další dva až tři roky ve vězení.

1957 se obrátila Marie Švermová na tehdejšího presidenta A. Zápotockého dvěma dopisy s žádostí o prominutí vedlejších trestů, protože zbavení občanských práv ji vyřazovalo z důchodového zabezpečení. M. Švermová píše: « Jistě chápete, že pro mne není lehké žádat milost v těchto trestech vedlejších, když však není naděje na řešení celého případu v dohledné době, nezbyvá mi nic jiného ». Teprve 27.12.1957 politické byro ÚV KSČ projednalo a schválilo prominutí vedlejších trestů. M. Švermová pobírala pak vdovský důchod 450 Kčs. O mnoho později, až v září 1960, jí byl přiznán starobní důchod ve výši 1 600 Kčs. (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 219, 357).

Jinak byla politickým byrem řešena záležitost důchodu bývalého ministra národní obrany a 1. náměstka předsedy vlády a člena politického byra ÚV KSČ (do 20.4.1956) dr. A. Čepičky. A. Čepička byl postupně zbavován významnějších funkcí až konečně odešel do důchodu. 10. listopadu 1959 jednalo politbyro ÚV KSČ o jeho záležitosti z hlediska jeho zdravotního stavu a usneslo se přiznat mu důchod ve výši 3000 Kčs měsíčně po dobu jednoho roku. A právě v době, kdy rozhodlo zvýšit M. Švermové důchod na 1 600 Kčs, A. Čepičkovi usneslo 1.11.1960 vyplácet nadále osobní důchod ve výši 3000 Kčs. (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 364).

Dvojí metr, kterým politické byro ÚV KSČ měřilo postiženým z politických procesů a strůjcům a organizátorům procesů, je zřejmý skoro u všech projednávaných záležitostí kolem procesu. Nikdy se také nestalo, že by politické byro ÚV KSČ se vrátilo k otázce postižených v politických procesech z vlastní iniciativy. Tyto záležitosti se dostávaly na pořad jednání politbyra ÚV KSČ výlučně na základě podaných žádostí samotných postižených.

Tragicky typický je např. případ vdovy po nevině odsouzeném a popraveném J. Frankovi. V lednu 1958 se obrátila na politické byro s prosbou, aby se směla vrátit do Prahy ke své dceři. V dopise politbyru ÚV KSČ uvádí, že až dosud je jí pro pobyt vykázána obec Holčovice u Krnova. Popisuje bytové a příjmové poměry své rodiny a uvádí, že dcera musela opustit původní byt a nastěhovat se s manželem a dítětem do jedné místnosti o rozměrech 1,80 × 4,20 metru. Teprve na základě tohoto zoufalého dopisu se politbyro ÚV KSČ dne 11.2.1958 rozhodlo povolit J. Frankové pobyt v Praze a uložilo pražskému primátorovi, aby zajistil přiměřený byt, ve kterém by mohla bydlet s rodinou dcery. Zároveň uložilo ministru sociální péče, aby přiznal synovi J. Franka sirotčí důchod ve výši 240 Kčs (což představovalo minimální hranici pro oboustranně osifělého). (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 226).

Na jaře 1958 byl publikován návrh programu Svazu komunistů Jugoslávie a v souvislosti s tím v letních měsících narůstala nová

vlna ostrého boje s revizionismem. Tímto bojem a jeho atmosférou byla předznamenána i kampaň přípravy XI. sjezdu Komunistické strany Československa. V politickém postupu KSČ byly v tomto období velmi silně akcentovány prvky mocenského třídního potlačování.

Součástí ostrého třídního kursu byla i tzv. třídně politická prověrka v roce 1958. Původně se týkala jen centrálního státního aparátu a výzkumných ústavů, kde došlo k některým kádrovým změnám v jeho obsazení. V důsledku třídní a politické nespolehlivosti bylo ze státního a centrálního hospodářského aparátu zcela vyřazeno 844 a na Slovensku 485 pracovníků, na nižší stupně bylo přerazeno 4 302 — na Slovensku 988 a do důchodu převedeno 1 089 a na Slovensku 146 pracovníků. Většina neproověřených zaměstnanců byla bez politické příslušnosti. Postupně se tyto zásady zostřeného třídního a politického hodnocení přenesly i do nižších orgánů v krajích a okresech. (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 241). I když tato akce už neměla takový rozsah jako změna v obsazení řídicího aparátu začátkem padesátých let, měla vliv na růst sektářství ve straně, na zvýšení nejistoty mezi pracovníky státního aparátu a tím na celkové zostření napětí ve společnosti.

Politické byro ÚV KSČ se vůbec v tomto období hlavně z podnětu tehdejšího člena byra a ministra vnitra R. Baráka zvláště často zabývalo nepřátelskou činností socialismu cizích třídních sil a velmi výrazně podtrhovalo otázku třídní a politické bdělosti. Např. podle zprávy podané politbyru ÚV KSČ dne 30.6.1958 se 90 procent kulaků domnívalo, že ještě v témže roce nastane v Československu protisocialistický převrat. Uvádí se, že v květnu byl odhalen zatím největší počet ilegálně držných zbraní. (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 247). Tato atmosféra spolu s politickými dopady nového nástupu k urychlenému dokončení kolektivizace vesnice vedla postupně k plnému zastavení projednávání otázek souvisejících s politickými procesy z první poloviny padesátých let, byť by šlo i o jednotlivce a jejich stížnosti a žádosti. Pokud se jen přece jenom taková záležitost dostala na jednání politbyra ÚV KSČ, byla posuzována nyní v podstatě v rámci potřeb ostře třídní politiky prosazované kolem XI. sjezdu strany.

Ačkoliv byly již ve zprávě Barákovy komise z r. 1957 obsaženy v podstatě všechny důvody, z nichž vyplývala nezákonnost všech politických procesů, převládly u vládnoucí mocenské skupiny obavy, aby nedošlo v souvislosti s rehabilitací k ohrožení jejího postavení. Soudním orgánům byl proto dán pokyn, aby provedly revizi některých okrajových soudních případů tak, aby odsouzení byli zproštěni obvinění z velezrady a špionáže a odsouzení za sabotáž nebo

zneužití úředního postavení; ve výjimečných případech mohli být někteří z odsouzených zproštěni obžaloby vůbec. Bezprostřední vliv na výsledky těchto soudních revizí měla zřejmě komise pro individuální případy (ustanovená pro přípravu amnestie politickým byrem 25.11.1957) ve složení: R. Barák, J. Bartuška, V. Škoda, která zásadní rozhodnutí konzultovala s A. Novotným. Bylo stanoveno, aby ti jednotlivci, kteří kdysi stáli v popředí následných soudních procesů, byli sice v obnovených soudních řízeních odsouzeni k nižším trestům, avšak přinejmenším na tu dobu, kterou si již odpykali ve výkonu trestu. *Nešlo tedy v žádném případě o rehabilitaci, ale o pouhou revizi několika rozsudků, která ve své podstatě zahájila novou vlnu nezákonností.*

Revize některých soudních případů probíhala v roce 1958. Dne 22.3.1958 byl zrušen rozsudkem presidia Nejvyššího soudu původní rozsudek Nejvyššího soudu z r. 1954 nad J. Goldmannem a osmi dalšími národohospodáři a ti odsouzeni pro trestný čin sabotáže nebo podle zákona na ochranu národních podniků k trestům od 6 do 12 let odnětí svobody. (AÚV KSC, fond 02/2, aj. 454).

Dne 7.7.1958 byly zrušeny rozsudkem presidia Nejvyššího soudu původní rozsudky z roku 1954 nad generály Československá armády R. Bulandrem, S. Drgačem a ti odsouzeni pro zneužití služební moci: R. Bulandr na 8 let a S. Drgač na 6 let. V. Drnec byl obžaloby zproštěn. (AÚV KSC, fond 02/2, aj. 454).

Dne 2.10.1958 byl zrušen rozsudkem presidia Nejvyššího soudu původní rozsudek z roku 1953 nad O. Valáškem a devíti pracovníky Sboru národní bezpečnosti na Slovensku a ti odsouzeni pro trestný čin sabotáže k trestům od 6 do 17 let odnětí svobody. (AÚV KSC, fond 02/2, aj. 454).

Dne 15.7.1958 byl zrušen původní rozsudek u Richarda Slánského a ten odsouzen pro zneužití úřední moci a z vojenské zrahy k trestu odnětí svobody na 7 let (z výkonu trestu byl propuštěn 28.8.1958).

Dne 14.2.1958 byl zrušen původní rozsudek ve věci O. Langera a ten uznán vinným z velezrady a odsouzen k trestu odnětí svobody na 12 let (propuštěn na základě amnestie z 9.5.1960).

Dne 18.3.1958 byl zrušen původní rozsudek nad B. Biehalem a věc předána k novému šetření. Dne 29.1.1959 byl zproštěn viny.

Hlavní směr tzv. rehabilitace však i nadále spočíval převážně v podmíněném propuštění cestou milosti, aniž se přitom prováděla revize jednotlivých soudních případů. Několik jednotlivců bylo podmíněně propuštěno z výkonu trestu v roce 1959. Týkalo se to: B. Hájka-Karpelese (podmíněně propuštěn 26.11.1959 na zkušební lhůtu 10 let), V. Jančíka (podmíněně propuštěn 18.3.1959), F. Ko-

lára (podmíněně propuštěn 14.5.1959 se zkušební lhůtou na 3 roky), R. Viktorína (podmíněně propuštěn 12.3.1959 se zkušební lhůtou na 3 roky), V. Sedmíka (podmíněně propuštěn 12.6.1959), I. Horvátha (podmíněně propuštěn 21.12.1959). Tato opatření byla zřejmě částí souhrnného záměru vedení KSČ *ukončit celou «rehabilitaci» postupně a co možno v největší tichosti.*

Počátkem roku 1959 Generální prokuratura upozornila vedení KSČ, že by měli podmíněně být propuštěni z výkonu trestu E. Polák a M. Landa, protože si odpykali již polovinu trestu. Generální prokuratura tímto upozorněním jednala ve smyslu usnesení politbyra ÚV KSČ z 21.3.1955, že u všech odsouzených v procesu s M. Švermovou a spol. má být po odpykání poloviny trestu přezkoumána možnost jejich podmíněného propuštění. Dne 13. ledna 1959 se však politické byro ÚV KSČ ztotožnilo se zamítavým návrhem Generální prokuratury s odůvodněním, že jejich chování a pracovní výkony ve vězení neopravňují podmíněné propuštění. (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 275).

Zesilování mocensko-represivní stránky v činnosti státu lze vysledovat i ve vývoji rozhodování a činnosti Nejvyššího soudu. Dne 17.3.1959 projednávalo politbyro ÚV KSČ zprávu, ve které se konstatovalo, že Nejvyšší soud úspěšně bojoval proti liberalismu v soudnictví, ale kriticky se konstatuje, že se stále ještě vyskytují nedostatky. Říká se zde: «*Presidium Nejvyššího soudu muselo v roce 1958 celkem v 11 případech napravovat p o l i t i c k á pochybení odvolacích senátů Nejvyššího soudu, v nichž došlo k porušení zákona. Zásahy presidenta vedly sice k nápravě pochybení v těchto případech, nemohly však vést k celkovému a trvalému zlepšení práce, neboť vedením Nejvyššího soudu nebyl proveden rozbor příčin těchto pochybení a nebylo jich využito k zobecnění a tím k p o l i t i c k é m u usměrnění odvolacích senátů.*» (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 286). Předsedou Nejvyššího soudu zůstával nadále bývalý hlavní prokurátor v procesu s tzv. Slánského centrem J. Urválek. Ostatně této funkce byl zproštěn až usnesením předsednictva ÚV KSČ z 5. března 1963.

17. března 1959 byl v politbyru ÚV KSČ projednáván dopis našich interbrigadistů, kterým odpovídali na výzvu interbrigadistů anglických. V tomto dopise českoslovenští interbrigadisté uváděli, že nikdo z nich se neprovinil špionáží; s velkou nedůvěrou že přijímají takové vysvětlení, že protizákonná opatření proti nim vyvolala reakce a spiklenecké centrum (Slánský, Taussigová). Tím ovšem stavěli otazníky nad politickými procesy vůbec. V dopise také vyjadřují názor, že proces se Slánským musí být revidován. Politické byro tento dopis neschválilo a rozhodlo, že do Anglie odpoví stranický orgán.

Politické byro ÚV KSČ se i v tomto období setkávalo s velmi závažnými hlasy a požadavky na zásadní revizi politických procesů. Tyto závažné náměty a požadavky obsahují především dopisy J. Smrkovského, s kterými bylo politbyro ÚV KSČ seznámeno 3.9.1957 a 12.6.1958, a G. Husáka projednávané 8.12.1959.

J. Smrkovský napsal v dopise, který dostalo 12. června 1958 k informaci politické byro za účasti všech svých členů: « V říjnu 1955 jsem byl propuštěn z vězení. Od té doby jsem podal na ÚV řadu písemných dokladů, jimiž jsem dokazoval nezákonnost toho, co se mnou bylo provedeno. Jde o porušení zákonů občanských i vnitrostranických, o porušení leninských norem strany... Dovolávám se proto stanov strany, leninských norem života strany a žádám, abych byl předvolán před XI. sjezd strany. Necht' je jasně řečeno, čeho jsem se dopustil, a dána mně možnost konečně se veřejně hájit ». (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 244).

Gustav Husák napsal z věznice v Ruzyni 23.9.1959 dopis A. Novotnému, který projednávalo politické byro 8. prosince 1959. Uváděl v něm: « ... Nikdy som sa nedopustil zlomyselných činov proti strane, alebo trestných činov proti ČSR. Toto nielen tvrdím, to som schopný aj dokázať. A tieto dôkazy ponúkam od prvého dňa väzenia po celých 9 rokov všade, kam mi bolo dovolené sa obrátiť. Nikde som však nenašiel sluchu a trochu ľudského porozumenia ». Diskuse se v této věci zúčastnili: P. David, V. Kopecký, A. Novotný, V. Široký a Zd. Fierlinger. (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 322). Politické byro se nakonec usneslo: « K záležitosti Husáka se vrátit v rámci uvažovaného *politického omilostnění* u příležitosti 15. výročí osvobození ČSR sovětskou armádou ». (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 322).

Postupně si tak i politbyro ÚV KSČ začínalo uvědomovat, že dosavadní celkový stav revize politických procesů je neudržitelný, ale zatím nenacházelo odvalu vyvodit z toho praktické pozitivní kroky. Projevuje se tendence obejít otázku politické odpovědnosti za procesy i otázku protiprávnosti odsouzení lidí v těchto procesech. Využilo se proto amnestie k 15. výročí osvobození z 9. května 1960, do níž byli, poprvé, zařazeni i čelní komunističtí funkcionáři odpykávající si ještě zbytky neprávem a protiprávně uložených trestů. Ostatně tato amnestie byla svým rozsahem vůbec největší. Rozsah byl dán nejen rámcem výročí republiky, ale odvozen i z vyhlášení vítězství socialismu v Československu.

K 1. dubnu 1960 bylo ve výkonu trestu za činy tzv. protistátní, zahrnující postih jak protistátní činnosti, tak i činnosti politické, 8708 odsouzených. Odsouzených za kriminální trestní činy bylo tehdy ve vězení 22 214. Amnestie se dotýkala většiny odsouzených obou kategorií. Politické byro 26.4.1960 projednalo a schválilo jmenovitý

seznam bývalých politických prominentů z různých politických stran, bývalých členů různých vlád atd. Všichni, na něž se takto pojatá amnestie vztahovala, byli propuštěni na svobodu vyjma několika prominentů tzv. slovenského štátu, u nichž uplatnil výhrady Karol Bacflek. (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 341).

Z celkového počtu 72 osob z hlavních politických procesů bylo v rámci této amnestie propuštěno zbývajících 11 funkcionářů KSČ. Jejich propuštění bylo však podmíněno různě dlouhou zkušební dobou (nejkratší 3 roky, nejdelší, jako u E. Löbla, 10 let) a u většiny i dalším trváním vedlejších trestů.

Většina soudně postižených z politických procesů byla postupně propouštěna podmíněně, přičemž původní rozsudek včetně vedlejších trestů zůstával převážně v platnosti. Právě působení vedlejších trestů, hlavně ztráty občanských práv, nesmírně znesnadňovalo život všem propuštěným. Jejich časté žádosti a stížnosti, především ve věci důchodového zabezpečení, na různé státní a soudní orgány neustále oživovaly problém důsledné rehabilitace. Politické byro, zřejmě ve snaze zabránit tomuto působení, se dne 7.2.1961 rozhodlo, aniž by měnilo původní rozsudky hlavního trestu, zrušit u zbývajících odsouzených z politických procesů zbytky vedlejších trestů. I když se vedení strany domnívalo, že již říjnovým plénem ÚV KSČ v roce 1957 definitivně uzavřelo celou záležitost politických procesů, byla to v podstatě naivní představa, kterou vyvracelo i vlastní jednání politického byra. Téměř každý měsíc se v té či oné podobě muselo politické byro tímto problémem znovu a znovu zabývat.

Hlavním důvodem nebyly ani tak kritické hlasy jednotlivých členů KSČ k celkovému stavu likvidace následků politických procesů, jako stížnosti a žádosti soudně postižených a jejich rodinných příslušníků, které docházely na ÚV KSČ, Kancelář presidenta republiky a Generální prokuraturu. V roce 1958 obdržely tyto orgány 45 odvolání, v roce 1959-34; v roce 1960-24; v roce 1961-22 a v roce 1963-30 odvolání.

Zvlášť silně v tomto směru působil XXII. sjezd KSSS v říjnu 1961. Právě v souvislosti s projednáváním jeho výsledků se značná část členů strany znovu vracela k diskusím a úvahám o stalínismu a jeho důsledcích v Československu. Problémy spjaté s politickými procesy byly opět v popředí pozornosti celé strany. Jednalo o nich politické byro, když připravovalo nejbližší zasedání ÚV KSČ. J. Hendrych řekl na zasedání politbyra dne 14.11.1961 o odhalených nezákonnostech na XXII sjezdu: «... to není záležitost boje se skupinou (Molotov, Malenkov... pozn. aut.), protože boj s ní byl vybojován, hlavní motiv je ten, že to má i pro nás velký význam... Hovořil jsem se s. Kozlovem, když byly dělány stanovy. Chtěl bych

řící jen jednu věc, která mi utkvěla v paměti při rozhovoru s ním, a to když řekl: — teď nemáme žádnou starost z budoucnosti. Je tu soudruh Chruščov a ten nepřipustí podobné věci. Ale s. Chruščovovi je už tolik a tolik let, kdo ví, jak to bude, a proto si musíme zabezpečit silný kolektiv do budoucna. — Z toho jsem vycítil, že i u nich je starost, aby se do budoucna toto znovu neopakovalo, že k tomu bylo třeba všechno straně říci, aby nashromáždila jakési protilátky proti těmto věcem». (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 417).

Zdálo se, že politické byro se bude muset po XXII. sjezdu KSSS znovu vrátit k celé problematice procesů a odhodlat se k jejich důsledné revizi. Členové politbyra si však zřejmě až příliš byli vědomi vlastní odpovědnosti, než aby našli politickou odvahu tyto problémy řešit. Jejich osobní vzájemná spjatost a závislost je vedla k jednomyslnému rozhodnutí: nenastolovat znovu otázku politických procesů a naopak v podstatě potvrdit jejich konečné řešení. Tak také vyzněl referát A. Novotného na zasedání ÚV KSČ dne 15.11.1961, který znovu opakoval tézi z roku 1955 o podobném charakteru činnosti L. Berije a R. Slánského. A. Novotný v referátu na tomto zasedání ÚV KSČ dále řekl: «Tam, kde byli za Slánského nebo v důsledku jiných nezákonných činů postiženi nevinní lidé, kteří se ničeho nedopustili proti straně, ani proti republice, zjednali jsme nápravu. Byli zcela rehabilitováni a odškodněni, vráceno jim členství ve straně, mají plnou důvěru a pracují opět ve stranických, státních, společenských organizacích nebo ve vědeckých institutech... pokud jsou ještě případy porušení socialistické zákonnosti a nebyly vyřízeny, strana je bude spravedlivě posuzovat.

... A jako zcela neopodstatněně odmítáme neodpovědné volání po rehabilitaci těch lidí, kteří se sami provinili svým hrubým porušováním socialistické zákonnosti ještě ve vrcholné éře Slánského... Musí vzít na vědomí mnozí z nich, že byli v tom mlýně (který sami pomáhali roztáčet) a že nesou i oni vinu za porušování stranických a státních zákonných norem. Proto ať při posuzování své «neviny» vidí nejdříve své ciny. Nevidíme důvodu, proč by v těchto případech naše strana, která v otázkách likvidace všech pozůstatků kultu osobnosti šla a jde důsledně leninskou cestou, měla měnit svoje stanovisko». (AÚV KSČ, fond 01, aj. 81, str. 11).

Diskuse, která následovala na zasedání ÚV KSČ po referátu A. Novotného, O. Šimůnka (ten přednesl druhý referát vzápětí po A. Novotném zřejmě s úmyslem, aby těžiště diskuse se přesunulo k hospodářským otázkám) a pokračovala po referátu J. Hendrycha, se soustředila k problematice národního hospodářství a mládeže. Nikdo z členů ÚV KSČ nenastolil problém politických procesů v Československu; jen několik členů ÚV se v dílčích poznámkách

svých diskuzních příspěvků v podstatě ztotožnilo se závěry A. Novotného.

Politické byro ÚV KSČ, vědomo si rozhodující odpovědnosti za procesy, přistupovalo shovívavě ke všem článkům tehdejšího mocenského systému. Dne 18.8.1961 projednávalo obsazení funkce předsedy Nejvyššího soudu a znovu se shodlo na kandidatuře J. Urválka. Ve zdůvodnění se uvádělo: « I v současné době se projevují u s. Urválka ještě některé nedostatky spočívající zejména v menší iniciativě, pohotovosti a důslednosti při řešení organizačních a kádrových problémů Nejvyššího soudu. Přestože v práci s. Urválka zůstávají ještě tyto nedostatky, Nejvyšší soud však vcelku politicky a odborně správně usměrňuje soudní praxi.». (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 414).

Tato shovívavost byla na druhé straně provázena bezohledností, jednalo-li se o kritiku procesů a politické byro se v těchto případech nerozpakovalo použít nejtvrděších trestů. Dne 10.10.1961 projednávalo politické byro zprávu zvláštní komise o výsledcích šetření skupiny K1. Lukeše a spol. Mezi obviněními sehrál velkou roli také problém politických procesů, které tito komunisté považovali za nezákonné a proces rehabilitace za pomalý a nedostatečný. Tyto závěry byly částí kritiky celkové politiky tehdejšího vedení strany, k níž se jednotliví pracovníci dopracovali. Většina z nich byli významní a teoreticky vysoce vzdělaní komunisté. Vytvoření tzv. skupiny z těchto nahodile se scházejících komunistů, z nichž někteří se vzájemně ani dobře neznali, bylo politickým záměrem a prvním náznakem případné další vlny politických procesů. Při jednání na politbyru se také o možnosti soudního procesu mluvilo, ale nakonec od něho bylo upuštěno a usnesení se omezilo na sedm vyloučení z KSČ a přerázení na manuální práci; šest důtek, tři stranické pohovory a u dvou případů se měla celá záležitost ještě došetřit. (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 412).

Postoj k politickým procesům byl také v pozadí osobního sporu mezi R. Barákem a A. Novotným, který přerostl koncem ledna 1962 v otevřenou srážku. Zatím není možno podat zcela vyčerpávající odpověď na všechny otázky spjaté s tímto sporem obou vedoucích politiků, ale z dostupných materiálů je zřejmé, že R. Barák se připravoval k politickému střetnutí s A. Novotným. Na únorovém zasedání ÚV KSČ chtěl podrobit kritice činnost A. Novotného a využít jí k vlastnímu politickému vzestupu. A. Novotný se právě v té době dozvěděl, že R. Barák nevyúčtoval při svém odchodu z ministerstva vnitra část cizích valut a že s sebou do úřadu předsednictva vlády vzal i některé archívní materiály z politických procesů, a proto nařídil prohlédnout tresor jeho tajemníka Jenyše. Ve zprávě

předložené politickému byru 30.1.1962 se o tom uvádí: « Spolu s valutami byly v tresoru spisy z moskevských porad, materiály ke Slánskému a některé další písemnosti, které mohl mít jen Barák jako člen politbyra nebo ministr vnitra. Byly to písemnosti, které buď měly zůstat v ministerstvu vnitra, nebo které měly být odevzdány do ÚV ». (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 427). Z tohoto záznamu i z jednání politického byra je zřejmé, že R. Barák měl k dispozici řadu dokumentů o podílu jednotlivých vedoucích činitelů na přípravě politických procesů i různé argenturní zprávy o chování a dřívějších postojích některých členů politického byra, které pravděpodobně hodlal využít při celkové kritice režimu A. Novotného. (Ve schůzi politbyra se konkrétně uvádějí materiály na V. Širokého). To dodatečně potvrdil J. Hendrych, když ve schůzi politického byra 27.11.1962 řekl: « Barák si schoval materiály, aby mohl vyrazit, když bude potřeba. Počítal na to, že se stane šéfem státu. Takové ambice u něho byly ». (AÚV KSČ, Komise II, sv. 35, aj. 541). Ačkoliv bylo zjevné, že jde o převážně politický spor, rozhodlo se politické byro dne 30.1.1962, již za neúčasti R. Baráka, předat celou záležitost soudu a obžalovat ho ze zpronevěry státních peněz a zneužití úředního postavení. Když pak 3. dubna 1962, jednalo politické byro o obžalobě a přípravě procesu, usneslo se: « ... obžalobu rozšířit o zčásti politický dosah činů Baráka jako politického dobrodruha, který se vědomě dopouštěl obelhávání strany a státních orgánů, pomlouvání soudruhů a rozséval mezi veřejností nedůvěru vůči ÚV a vládě v zájmu svých kariéristických cílů ». Že i politické byro si bylo vědomo politického charakteru celého případu, o tom svědčí snad nejvýmluvněji další část usnesení, u něhož je rukopisná poznámka A. Novotného « NEPROTOKOLOVAT »: « Politické byro je toho názoru, že z důvodů vnitropolitických nedělat z Baráka politický případ a za kriminální činy se politbyro domnívá, že by prokurátor měl navrhnout trest odnětí svobody ve výši 15 let ». (AÚV KSČ, fond 02/2, aj. 435).

Zatčení a odsouzení R. Baráka, který byl v letech 1955-1957 v čele komise ÚV KSČ prověřující politické procesy, umožnilo A. Novotnému a ostatním členům politbyra, aby učinili zadost požadavkům mnoha členů KSČ i podnětům některých vedoucích funkcionářů KSSS (dosud ne zcela ověřených, např. s. Andropova?) a ustanovili novou rehabilitační komisi.

4. *Rehabilitace.*

Dne 30. srpna 1962 předložil Antonín Novotný politickému byru návrh na « přešetření nejdůležitějších politických procesů proti

osobám, které zastávaly význačné politické funkce ». (AÚV KSČ, fond 02/2, sv. 362, ar. j. 454).

Návrh odůvodňoval tak, že « na různé instituce se stále obracejí někteří lidé, kteří byli v letech 1948-1954 souzeni v politických procesech a nyní žádají, aby jejich případ byl prošetřen, aby byli rehabilitováni ». (Tamtéž, příloha III).

Rehabilitační komise (21. listopadu 1962) ve zprávě pro politbyro ÚV KSČ odůvodnila nové prověřování procesu tím, že se v poslední době objevily nové poznatky, které upozorňovaly na nedůsledné dořešení mnohých případů. (Tamtéž, fond Komise II, sv. 23, ar. j. 487).

Ve zprávě na XII. sjezdu KSČ formuluje A. Novotný tyto důvody konkrétněji: « Po odvolání Rudolfa Baráka však vyšly najevo nové poznatky a souvislosti. Vina Baráka spočívá v tom, že jako předseda komise pro prověřování politických procesů v letech 1955-1957 a jako ministr vnitra, ač znal řadu závažných signálů a skutečností, neprovedl šetření důsledně a neobjasnil politickému byru a ústřednímu výboru významné okolnosti, které vrhaly jiné světlo na hodnocení některých politických procesů a na jednotlivá obvinění. Rudolf Barák tak činil především proto, aby chráněním určitých provinilců upevnil své postavení na ministerstvu vnitra. Spekulovat s tím, že těchto znalostí využije ve svůj osobní prospěch. (XII. sjezd Komunistické strany Československa, Praha 1962, vyd. ÚV KSČ, str. 64-66).

« Zpráva komise pro přešetření politických procesů v období 1949-1954 », předložená plenárnímu zasedání ÚV KSČ ve dnech 3. a 4. dubna 1963, k této záležitosti uvádí: « Potřebu a nutnost této revize vyvolal sám život. Objevovaly se stále nové a nové poznatky, které svědčily o nedůsledných závěrech práce komise vedené Rudolfem Barákem, která v letech 1955-1957 měla za úkol prověřit porušování socialistické zákonnosti v období 1949-1953 a předložit příslušné návrhy ke zjednání nápravy ».

Na zasedání ÚV KSČ v dobnu 1963 se objevuje v referátu Antonína Novotného takováto argumentace: « ... hodnocení celého období kultu osobnosti, provedené na základě hlubších pohledů XXII. sjezdu KSSS a nových našich poznatků na zasedání Ústředního výboru strany 15. listopadu 1961, bylo v podstatě správné.

Abychom však mohli období kultu osobnosti rozebrat do všech podrobností a do všech důsledků na základě některých nových faktů, vytvořili jsme komisi k ukončení tohoto období, která měla předložit zprávu XII. sjezdu.

Co se nám v poslední době ukázalo, soudruzi? Že tato minulá komise (tzv. Baráková), i když v podstatě provedla správné politické hodnocení tohoto období, závěry, které byly předloženy, nebyly

správné a nevycházely důsledně ze zjištěných fakt, o kterých se vědělo ».

Zjistit objektivně motivaci příčin vytvoření tzv. Kolderovy komise a nového prověřování politických procesů je významné pro posouzení politické odpovědnosti tehdejšího vedení strany za nedůsledné a neustále se protahující dořešení této tragické problematiky.

Do léta 1962 považuje vedení strany za správnou onu metodu řešení problematiky politických procesů, zvolenou v souvislosti s 15. výročím osvobození — tj. řešit politické procesy po stránce právní amnestií a stranicky, projednáním individuálních případů komisi stranické kontroly. Touto metodou však fakticky neměla být připuštěna důsledná rehabilitace. Svědčí o tom mimo jiné i stanovisko A. Novotného na zasedání pléna ÚV KSČ v listopadu 1961:

« Ústřední výbor stojí přirozeně i dnes naprosto pevně a otevřeně na stanovisku, že má být dán plný průchod státní a stranické spravedlnosti všude tam, kde byla porušena. A proto, pokud jsou ještě případy porušení socialistické zákonnosti a nebyly vyřízeny, strana je bude spravedlivě posuzovat. Nepřipustíme ovšem v žádném případě, aby někdo zneužíval věci již dříve vyřešených k demagogickým výpadům proti naší straně. A jako zcela nepodstatné odmítáme neodpovědné volání po rehabilitaci těch lidí, kteří se sami provinili hrubým porušováním socialistické zákonnosti ještě ve vrcholné éře Slánského, kteří se dopouštěli křivd a násilí nebo někteří byli iniciátory protileninských metod zanášených kdysi do stranického a státního života a byli za to po právu potrestáni podle zákona nebo podle stanov strany. Musí vzít na vědomí mnozí z nich, že byli v tom mlýně (který sami pomáhali roztáčet) a že nesou i oni vinu za porušování stranických a státních zákonných norem. Proto ať při posuzování své « nevinu » vidí nejdříve také své činy. Nevidíme důvodu, proč by v těchto případech naše strana, která v otázkách likvidace kultu osobnosti šla a jde důsledně leninskou cestou, měla měnit své stanovisko ». (Tamtéž, str. 11).

Toto stanovisko v podstatě vylučovalo postavení otázky osobní odpovědnosti těch členů vedení, kteří stáli v čele strany již v dobách politických procesů a pak i v první etapě jejich prověřování.

Tím si lze vysvětlit, proč po XXII. sjezdu KSSS, který se porušováním zákonností opět zabýval, nevznikla ve vedení KSČ tendence řešit československé politické procesy. Nebylo zjištěno, že by někdo z členů politického byra ÚV KSČ (Bacilek, Barák do ledna 1962, David, Dolanský, Fierlinger, Hendrych, Novotný, Široký, Hlína, Jankovcová, Köhler, Kolder, Strechaj), mimo A. Novotného, vznesl požadavek prověření politických procesů.

Když připustíme, že v rozhodnutí navrhnout nové prověření procesů hrály svoji roli jak žádosti jednotlivců o nové prověření svých případů, tak impulsy jednání XXII. sjezdu KSSS v říjnu 1961 a diskuse ve straně po tomto sjezdu a signály o nedůsledném a pomalém řešení případů soudy a prokuraturou, pak přece jen lze mít za to, že hlavním popudem k utvoření komise, pokud zde neexistuje nějaký dosud nezjištěný popud, byly v podstatě dvě okolnosti:

— případ bývalého ministra vnitra a člena politbyra ÚV KSČ Rudolfa Baráka, což se objevuje i ve zdůvodňování nového přešetřování politických procesů a

— příprava XII. sjezdu Komunistické strany Československa.

Ke svolání XII. sjezdu KSČ dochází v situaci, kdy sílí konflikt s Komunistickou stranou Číny. Již na XXII. sjezdu KSSS tato otázka velmi ostře vystoupila a lze mít dokonce za to, že nové prezentování otázky tragických důsledků kultu osobnosti v SSSR a mezinárodním komunistickém hnutí na XXII. sjezdu KSSS ve své podstatě mířilo proti kritice, kterou vznášeli čínští komunisté vůči závěrum XX. sjezdu KSSS, zvláště v otázce kritiky osoby J. V. Stalina.

V této souvislosti se lze domnívat, že A. Novotný z obdobných důvodů považoval za nutné zařadit otázky důsledků kultu osobnosti v podmínkách Československa a KSČ na pořad jednání XII. sjezdu. Proto měla příslušná komise ukončit svoji práci a předložit závěry o politických procesech ještě před XII. sjezdem strany.

A. Novotný (4.9.1962) navrhuje zřídit zvláštní komisi ÚV KSČ, která by politické procesy z let 1948-1954 přešetřila a «navrhla ústřednímu výboru závěry jak po linii soudní, tak po linii stranické». (AÚV KSČ, fond 02/2, sv. 362, ar. j. 454. Pokud jsou odkazy dále prováděny k fondům uloženým v archívu ÚV KSČ, jsou nadále uváděny jen fondy a archívní jednotky. (Pozn. aut).

Členy této komise byli: D. Kolder jako vedoucí komise a dále A. Dubček, P. Hron, J. Lenárt, P. Majling, M. Pastyřík, V. Prchlík, L. Štrougal, B. Laštovička, H. Lešlerová a V. Škoda. (Tamtéž).

Proti původnímu návrhu složení komise byl pak vypuštěn M. Pastyřík a naproti tomu doplněn M. Mamula.

Návrh A. Novotného vyjmenovával řadu procesů. Většinu z navržených ovšem komise neprošetřovala. Kdy a kde došlo k eliminaci některých procesů, není ze zkoumaných materiálů zřejmé.

Dne 11. září 1962 schválilo politbyro ÚV KSČ s nepatrnými změnami směrnice postupu práce komise ÚV KSČ, předložení D. Kolderem. Rovněž souhlasilo s návrhem na postup a úkoly přešetřování Generální prokuraturou a Nejvyšším soudem. Také v návrhu úkolů

a postupu práce komise ÚV provedlo politbyro jen drobné a nepodstatné změny.

Současně byla stanovena odpovědnost členů komise ÚV KSČ za jednotlivé skupiny politických procesů. Za tzv. « hlavní » odpovídali Kolder, Štrougal a Mamula (v době nemoci zastupuje Mamulu Procházka), ztv. « národohospodářské » P. Majling, « vojenské » V. Prchlík, tzv. « jiné politické strany » V. Škoda a dodatečně doplněnou skupinu tzv. « kádry ministerstva zahraničních věcí » B. Laštovička a H. Lefflerová. H. Lefflerová se však pro zaneprázdnění práce v komisi nezúčastnila. (Fond 02/2, sv. 363, ar.j. 455). Do skupiny « hlavních » procesů byl politbyrem dodatečně doplněn ještě A. Dubček. Sekretářkou komise ÚV KSČ a současně její členkou byla jmenována M. Kunšátová, která pracovala již v bývalé komisi Barákové. (Tamtéž).

Svou činnost zahájila komise dne 12. září 1962. Této první schůzi předložil D. Kolder určitý program práce komise, v němž je oproti usnesení politbyra ÚV KSČ z předchozího dne dosti podstatná změna, totiž nové rozdělení jednotlivých případů.

Do prověření procesu s R. Slánským se zahrnují jen případy R. Slánského, B. Gemindera, J. Franka, K. Švába a O. Šlinga. Případy ostatních byly posunuty k jiným skupinám. (Fond Komise II, sv. 22, ar.j. 489). Kde a z jakých důvodů bylo o novém rozdělení « příslušnosti » jednotlivých případů rozhodnuto, není ze studovaných materiálů zřejmé.

K takové změně mohly vést velmi vážné věcné důvody. Vzniklo ale nebezpečí, že u jednotlivých případů budou zpřetrhány podstatné vazby vzniklé tím, že šlo o procesy proti vykonstruovaným a většinou uměle vytvořeným skupinám, které měly tvořit « centrum » a jeho odnože. Tato situace mohla vzniknout jen proto, že se stále vycházelo z nutnosti zjistit politickou odpovědnost a vinu, případně e přesněji stanovit i trestní odpovědnost jednotlivých osob. Tak se logicky mohlo stát, že prakticky u všech padlo obvinění ze spiknutí, ale mohla zůstat obvinění z chyb a nedostatků jednotlivců. Tato věc mohla vzniknout zcela náhodně, ale věcné důsledky této « metodiky » postupu práce komise musely být vážné. Zde kořenilo nebezpečí, že i nové přešetřování politických procesů a nová fáze rehabilitace bude nadále jen novou fází « zpřesnění » a objektivizace politických procesů samotných. A to nezávisle na vůli jednotlivých členů komise.

Při jednání o metodách práce komise byl mimořádný význam kladen na přešetřování, jež provádí Generální prokuratura a Nejvyšší soud.

Generální prokuratura a Nejvyšší soud měly zjistit, zda procesy byly po stránce zákonné správně provedeny, zda vyšetřování bylo

vedeno seriózně, zhodnotit průkazní fakta a jejich věrohodnost, na základě posouzení průkazních faktů posoudit vyneseny rozsudek a provést závěry z právně politického hlediska.

Výsledky mělo projednat kolegium Generální prokuratury (Bartuška, Ozimy, Švach, David, Samek a Dlouhý) a u Nejvyššího soudu se členy presidia (Urválek, Pastorek, Flajzar, Stýblo). Závěry měli předložit komisi ÚV KSČ. Někteří z těchto pracovníků prokuratury a soudu se podíleli v padesátých letech přímo za provádění politických procesů (např. Urválek, Švach, Flajzar, Stýblo). (Tamtéž).

Práci komise ÚV KSČ velmi ovlivnilo usnesení politbyra ÚV KSČ dokončit přešetřování politických procesů do 25. listopadu 1962. To si vynutilo stanovit velmi rychlá tempa zpracovávání jednotlivých případů. Tak podle návrhu Urválka a Bartušky měl být komisi předložen případ V. Nového, E. Goldstückera a Pavlíka a spol. již 4. října, to je za necelý měsíc. Pak v týdenních intervalech měly být zpracovány ostatní případy.

Činnost komise probíhala pod osobní kontrolou A. Novotného. Zmíněné usnesení politbyra zavazuje D. Koldera: « po projednání v komisi ÚV KSČ bude informovat s. Novotného a postupně předkládat závěry politickému byru ÚV KSČ ». (Tamtéž).

Ve svém « stanovisku » k práci komise ze září 1968 uvedl D. Kolder k realizaci tohoto usnesení: « Zpočátku byl s. Novotný překvapen závěry a zjištěními, k nimž naše komise dospívala, stavěl se k nim kriticky, nedůvěřivě a až postupem doby měnil své stanovisko. Velmi vyhraněný kritický vztah měl však nadále k R. Slánskému, M. Švermové, V. Clementisovi i slovenským soudruhům, u nichž vyjadřoval stále zásadní výhrady k jejich politické činnosti. Vliv těchto ostrých a tvrdých stanovisek je pak patrný také v příslušných pasážích z usnesení dubnového pléna a z referátu s. Novotného na tomto plénu ». ⁽¹⁾ Toto stanovisko D. Koldera spolupodepsal i P. Majling a samostatnými připomínkami se s ním ztotožnil i P. Hron. Dostupný materiál toto tvrzení nevyvrací.

Určité rozpaky vyvolala skutečnost, že jednu z hlavních úloh v novém přešetřování politických procesů má hrát tehdejší předseda Nejvyššího soudu J. Urválek, prokurátor zastupující žalobu v procesu s tzv. Slánského centrem.

Komise také rozhodla, aby D. Kolder na toto téma s J. Urválkem promluvil. Záznam o tomto rozhovoru, který se uskutečnil dne 13.

⁽¹⁾ Komise ÚV KSČ pro dokončení stranické rehabilitace. Informace č. 5, říjen 1968. Stanovisko s. D. Koldera k práci jeho komise a Stanovisko s. P. Hrona k této zprávě.

září 1962, tedy den po zasedání komise, zní: « Soudr. Kolder informoval soudr. Urválka o usnesení politbyra ÚV KSČ i přehodnocování soudních případů a současně o úkolech pro něho vyplývajících ve smyslu schůze komise ze dne 12.9.1962. Upozornil s. Urválka na to, že straně je plně známa jeho dřívější činnost prokurátora v souvislosti s některými případy, nyní přehodnocovanými, že však má veškerou důvěru.

Očekáváme od s. Urválka, že bude všemi silami nápomocen v přehodnocování.

V dalším pohovoru s. Urválek vysvětloval, jaká soudně procesní opatření jsou možná při překvalifikaci trestní činnosti. Co připouští náš trestní zákon a trestní řád. Tento pohovor byl veden ve smyslu informace, která má být předána s. Bartuškou a Urválkem na příští schůzi komise ». (Fond Komise II., sv. 22, ar.j. 489). J. Urválek se zúčastňoval často schůzí komise. O K. Innemannovi komise rozhodla, aby s ohledem na to, že svými zkušenostmi a znalostmi může velmi mnoho přispět k práci komise, byl na její schůze pravidelně přizván. Stal se tak i členem redakční skupiny. Tedy vedle M. Kunšátové již druhý pracovník, který měl významný podíl na práci předchozí komise Barákovy. Oba v « redakční skupině ».

K. Innemann upozornil, že « řada případů, přešetřených na počátku roku 1955, kdy byl ještě členem dřívější komise i Karel Košťál, nebyla řádně prověřena ». (Tamtéž). Zvláště upozornil v této souvislosti na případ Švermová a spol., Moškovič, Jančík, Langer, Kaboš, Pavlík a spol., Husák a spol.

První zprávu komise předložila politickému byru ÚV KSČ dne 27.11.1962. Komise projednala jednotlivé osoby souzené v procesech. Na případu nejsložitějším — R. Slánském — ukážeme charakteristický postup a obtíže v rozhodování komise. Zpráva Generální prokuratury a Nejvyššího soudu, předložená komisi (J. Bartuškou a J. Urválkem), shrnovala výsledky šetření případu R. Slánského po linii soudu a prokuratury tak, že « je nutno považovat rozsudek v celém rozsahu za nezákonný ». (Fond Komise II, sv. 22, aj. 490).

Zpráva pak pokračuje takto:

« I když nelze na základě spisového materiálu, který byl k dispozici, činit bezpečně závěry, některé závažné okolnosti vedou k podezření z další trestné činnosti. Vyšetřováním však nebyly dostatečně objasněny. Konečné závěry o tom, zda jde o trestní odpovědnost, jaké trestné činy by byly spáchány, nelze učinit bez dalšího šetření. Vzhledem k tomu, že Rudolf Slánský je mrtev, nelze zahájit trestní řízení, tudíž ani vyšetřování o těchto okolnostech. Bylo by tedy možno provést šetření jen po stranické linii a tak přispět k úplnosti politického závěru.

Jde v podstatě o tyto závažné okolnosti:

- 1) porušování zákonnosti v obranném zpravodajství;
- 2) činnost Slánského v bezpečnostní pětce, odpovědnost za činnost evidenčního oddělení, stranické kontroly a metody práce bezpečnosti, za porušování zákonnosti v bezpečnosti;
- 3) prosazování buržoazních a třídně nepřátelských osob do státního a hospodářského aparátu;
- 4) podezření, že Slánský (společně s Geminderem) podporoval sionistické organizace, ať již aktivně nebo tím, že proti nim nezakročil, ačkoliv byl upozorněn na jejich nepřátelskou činnost. (Výpověď svědka Milana Reimana) ».

Pracovní skupina došla k podobnému závěru, že by Slánský musel být volán i k trestní odpovědnosti za nezákonnosti páchané při jeho působení ve funkci generálního tajemníka, zvláště v bezpečnosti a v armádě ». (Fond Komise II, sv. 22, ar.j. 490).

Obě zprávy tedy v podstatě opakovaly stanovisko, které k případu R. Slánského bylo zaujato již koncem roku 1955, pak po XX. sjezdu KSSS a i v závěrech Barákovy komise v roce 1957 a které ostatně znovu hájil A. Novotný na zasedání ÚV KSČ v listopadu 1961.

V komisi, pokud lze zrekonstruovat ze záznamu, zaznívaly také podobné hlasy, jako např. že « výpovědi byly vynuceny, ale to neznamená, že vše z obvinění padá » (B. Laštovička a V. Škoda).

Těmto stanoviskům odporovali někteří členové komise V. Prchlík, D. Kolder, P. Majling a L. Štrougal, který se mimo jiné ptal, « proč nevzali k odpovědnosti další ». Majling ovšem stejně jako Laštovička připouštěl « sionistickou buržoazní pozici » v činnosti Slánského. J. Urválek projevil dokonce názor, že « do velezrady je možno se dostat ». (Tamtéž, ar.j. 491).

V novém návrhu již komise vyjádřila, že neměly být Slánského chyby řešeny mimo stranu. Ale že « provinění Slánského bylo takové, že opravňovalo i k tomu, aby byl zbaven všech veřejných funkcí a byla řešena otázka jeho členství v Ústředním výboru strany i ve straně ». Stejně zůstalo i tvrzení, že by po XX. sjezdu KSSS musel být « volán i k trestní odpovědnosti ». (Tamtéž).

Při jednání 5. schůze komise tvořilo podstatnou část projednání materiálů a zpráv o případu Otto Šlinga. Ve zprávě pracovní skupiny se uvádělo, že když v souvislosti s prověřením případu R. Slánského padlo obvinění z příslušnosti k protistátnímu centru, skupina přešetřovala následující otázky:

1. tzv. nepřátelskou činnost Otty Šlinga v emigraci,
2. jeho tzv. vyzvědačství pro anglo-americkou rozvědku v období 1945-1950,

3. záležitost tzv. generálského hroužku v Brně údajně vytvořeného O. Šlingem, a konečně

4. rozmístování nepřátelských kádrů v Brněnském kraji.

Konstatovalo se pak, že obvinění ze špionáže není doloženo. Ale klade se Šlingovi za vinu, že zatajil spojení s E. Voskou, Patzakovými a Bělinou a uzavírá se: « Dopis Šlinga Voskovi ze dne 17.4.1939 usvědčuje Šlinga jako pomocníka vedení buržoazního odboje a je nutné jej charakterizovat nepřátelskou činností ve straně ». (Komise II, sv. 22, ar.j. 491).

Dále je konstatováno, že ani vyzvědačství v letech 1945-1950 není doloženo průkazným materiálem a že tedy obvinění v podstatě padá. Podobně i případ tzv. generálského kroužku a obvinění Šlinga v této souvislosti. Tím se otevřela cesta i k řešení případu Bulander a spol.

K Šlingově stranicko-politické činnosti na Brněnsku zaujala pracovní skupina vyhraněné kritické a negativní stanovisko zkoncentrované v závěru, že « Šling za svého působení v Brněnském kraji prováděl objektivně nepřátelskou činnost. Napáchal značné politické a národohospodářské škody, začež měl plným právem nést i trestní odpovědnost ». (Tamtéž).

Podobně zpráva Generální prokuratury a Nejvyššího soudu konstatuje, že « Vyšetřování bylo prováděno nezákonnými metodami » a « trestná činnost Šlinga byla značně zveličena a překroucena », ale současně že « za prokázané lze považovat trestné činy, na něž stanoví zákon v té době platný trestní sazbu nejvyššího doživotního těžkého žaláře ». (Tamtéž).

V diskusi vystoupil s návrhem J. Urválek, který prohlásil, že « i při obnově řízení možno provést utajení », tedy nabídka pokračovat v rehabilitaci starými « utajenými » metodami.

Komise obdobně postupovala i u některých dalších případech. Stále výrazněji do popředí vystupovaly některé otázky obecného a politicky důležitého charakteru. Prvořadý význam dostávalo určení odpovědnosti za politické procesy a výsledky dosavadní revize procesu. S tím souviselo i provedení důsledné stranické rehabilitace všech členů postižených v procesech, jakož i konfrontace zveřejněných stanovisek A. Novotného o procesech s výsledky práce komise. Tyto otázky se objevily v diskusi politbyra (27.11.1962), které jednalo o první zprávě komise, jejíž členové předpokládali, že členové politbyra pomohou problémy odpovědnosti vyjasnit, neboť mnozí z nich byli členy vedoucích orgánů v době procesu. Představy se však nesplnily.

Zvláště přístup těch členů politického byra, kteří byli členy vedení strany v období politických procesů, nutně vyvolal již při samém jednání politbyra rozpaky. Přihlašovali se k odpovědnosti,

protože tehdy již ve vedení strany seděli, ale téměř všichni prohlašovali, že vlastně o ničem nevěděli. Pokud jde o skutečnost, že vzdor tomu, že prověřování politických procesů bylo zahájeno již v roce 1955 a ještě ani po sedmi letech nebylo důsledně uzavřeno, byla vina svalována na záměrnou činnost R. Baráka.

V. Široký např. k tomu řekl:

« Pokud jde o naši odpovědnost, chci říci. My jsme seděli ve vedení. Je pravda, že jsem ani v jednom případě nevystoupil proti. Nekritizoval jsem ani porušení organizačního řádu ani to, že je porušována socialistická zákonitost. Nevystoupil jsem, protože jsem neměl nejmenší pochybnosti, když byly předloženy důkazy o tom, že ten a ten je naverbován, že jsou na každého důkazy ».

Zd. Fierlinger se domníval, jak prohlásil, že « největším zloduchem byl Čepička ».

Jaromír Dolanský:

« Souhlasím s tím, že nejen Gottwald, ale celé vedení. Fakt ale je, že jsme o těch věcech nevěděli. Ve straně, která bojovala s buržoazií, jsme byli zvyklí na věci se neptat. Když někdo něco dělal ilegálně, i když to byl vedoucí sekretář, bylo proti mravům ptát se, co to je a jak to je. To byly ty konspirativní metody ».

Bruno Köhler:

« Považuji celkovou zprávu za správnou. Musím říci, že mnohé, co je uvedeno ve zprávě, slyším poprvé ».

J. Hendrych diskutoval v této souvislosti hlavně k otázce, ostatně pro něj nejnaléhavější, proč nebyly věci po XX. sjezdu KSSS dotazeny do konce. Řekl mimo jiné:

« Chtěl bych, soudruzi, říci ještě jednu věc, že velká vina na tom, proč se to nedotáhlo a nešlo se až do konce, leží na Barákově. To bylo třeba v materiálu více ukázat, více o tom říci. Podívejte se, soudruzi: Kromě zásadního hodnocení, které se udělalo, se stáhla fakticky jedna otázka, a to otázka špionáže. Provedli jsme různé rehabilitace, zmírnily se tresty některým lidem, místo 10 let jsme jim dali 3 roky. Seděl jsi 5 let, tak ti dáme také 5 let, aby to vyšlo akorát. Tak to je a v tom má Barák velkou vinu. Postavil tedy otázku i jeho odpovědnosti ».

V diskusním vystoupení v průběhu diskuse stavěl A. Novotný otázku viny za procesy a nedůsledné rehabilitace takto:

« Jeden z prvních, kteří vnesli berijovské metody do naší bezpečnosti, byl Slánský. Znovu se k tomu vracím. Kdo zaváděl berijovské metody u nás, byl Slánský, Šváb a celá bezpečnostní pětko ».

Druhá věc, a já na tom trvám, to je ten mlejn, o kterém jsem hovořil na listopadovém plénu. Vyvolal duchy a ty ho potom zadusily.

Svezlo se to proti nám. Dále prostě si různé kliky vyřizovaly své osobní účty. To lze nejlépe charakterizovat na bezpečnosti ».

« Tato zpráva před nás staví otázku. Na tu by bylo třeba, aby každý odpověděl. Kdo je vinen. Myslím, že ne všichni na to odpověděli. Myslím, že je to třeba říci. Nejde o vykreslení charakteristických rysů toho nebo onoho, ale jde o to, odpovědět na otázku, kdo je vinen. Z toho musíme udělat závěry ».

« Nechci říci soudruh Bacílek. Neboť jsi jistě byl jediný, který nic nevěděl, co se v ministerstvu děje. To je určitě ulehčení pro Tebe, to Ti řeknu otevřeně, ale děly se za Tvými zády věci, strašné věci, o kterých jsi nic nevěděl ».

V závěru diskuse vystoupil ještě D. Kolder. Řadu otázek postavil v dost příkrém kontrastu s tím, jak před ním stavěl otázky A. Novotný. Zvláště se to projevuje v hodnocení odpovědnosti Kl. Gottwalda, kterou Kolder daleko více podtrhuje a méně omlouvá než Novotný. Mírněji naproti tomu staví otázku odpovědnosti R. Slánského. V podstatě totožné je hodnocení odpovědnosti A. Zápotochého, příkřeji se staví otázka A. Čepičky.

D. Kolder ve svém vystoupení adresoval tato slova starým členům vedení strany: « Vy, jako soudruzi starého vedení, musíme Vám postavit otázku, jak je možné, že strana s takovými revolučními zkušenostmi a s takovým postavením v mezinárodním revolučním dělnickém hnutí, mohla toto dopustit ». Odpověď se mu od « starých » členů politického byra nedostalo.

Jaké budou pro daný okamžik osudy zjištěných skutečností signalizoval jasně výrok A. Novotného, když pravil: « Já ovšem doporučuji nesekat hlavy, nevracet se k tomu. Úměrně trestat, vidět odstup osob. Jestli nesekáme hlavu tomu hlavnímu, tak konec konců ji nemůžeme sekat ani druhým. Někdo dával příkazy. Byl to určitý systém. Tak rozhodovat úměrně, podle viny ».

Ukázalo se, že komise neměla dost odvahy či rozhodnosti dovést svoji zprávu k otázkám osobní odpovědnosti členů, kteří byli tehdy členy politbyra ÚV KSČ. Proto její práce pro daný okamžik zůstala nevyužita, ba naopak, stala se svým způsobem pláštíkem pro zmanipulování sjezdu, protože odvolání na to, že se na « věci » pracuje, v podstatě znemožnilo diskusi k interpretaci, kterou na sjezdu podal ve své zprávě A. Novotný.

O otázkách deformací v období kultu osobně, konkrétně o politických procesech a vývoji rehabilitací a prověřování procesů, se objevila v referátu A. Novotného jen poměrně krátká pasáž. Odpovídalo to sice závěrům jednání politbyra ÚV KSČ z 27. listopadu 1962, kde bylo usneseno, aby « ve sjezdové zprávě bylo o záležitostech hovořeno ve smyslu listopadového zasedání ÚV KSČ ». Ale vzhledem

k výsledkům přešetření, které byly již známy z materiálů předložených komisi ÚV, šlo v podstatě o desinformaci a zamlčování již zjištěných skutečností. V důsledku toho zůstala tato problematika prakticky mimo pozornost sjezdu.

Část zprávy ÚV KSČ XII. sjezdu KSČ o těchto otázkách zní:

« Vzhledem k závažnosti celé věci a vzhledem k tomu, aby období kultu osobnosti u nás bylo definitivně uzavřeno, komize ústředního výboru podrobně prostudovává všechny materiály a archivy z této doby, dělá závěry hlavně k činnosti strany, k činnosti vedoucích stranických a státních orgánů a nakonec závěry jednotlivým případům. Již dnes v průběhu šetření se v podstatě potvrzuje, že hodnocení tohoto období, které bylo provedeno na loňském listopadovém zasedání ústředního výboru, bylo správné. To znova dosvědčuje, že naše strana je rozhodnuta nekompromisně se vypořádat s jakýmkoliv porušováním socialistické zákonnosti a koncovat se všemi pozůstatky kultu osobnosti ». (XII. sjezd KSČ, Praha 1962, vyd. ÚV KSČ, str.66).

Že komise měla již v této fázi věci osobní odpovědnosti ujasněny daleko více, než jak věc předložila, svědčí skutečnost, kterou uvádí P. Hron ve svém stanovisku k práci tzv. Kolderovy komise z října 1968, kde mimo jiné praví:

« V průběhu šetření byla mnohá osobní jednání se s. Novotným, např. jednání v Lánech před XII. sjezdem, kterého jsem se zúčastnil, bylo doporučováno, aby někteří odpovědní funkcionáři z padesátých let — Bacílek, David, Pavel, Köhler — nebyli na sjezdu voleni za členy ÚV, zejména aby nebyli voleni za členy předsednictva ÚV KSČ a tajemníky. Nestalo se tak ». (Materiál komise ÚV KSČ pro dokončení stranické rehabilitace, Informace č. 5, Stanovisko s. D. Koldera k práci jeho komise a Stanovisko s. P. Hrona k této zprávě, říjen 1968, str. 14).

Další fázi práce komise ÚV fakticky nezačal sjezd strany, ale již listopadové zasedání politbyra ÚV KSČ. Když D. Kolder 19.12.1962 informoval komisi o výsledcích projednání předložených materiálů v politickém byru, přednesl současně návrh na další postup komise.

Měly být doprovázeny některé věci, které se v dosavadním materiálu ukázaly jako jisté slabiny. Ze zaměření tohoto doprovázení je zřejmé, že šlo především o to, posílit argumentaci, která by podepřela Novotného pojetí otázek odpovědnosti za politické procesy. Proto měla být znovu šetřena úloha R. Slánského ve vztahu k řízení bezpečnosti, armády, odboru pro evidenci, branného oddělení atd. U dr. A. Čepičky měla být kvalitněji doložena jeho odpovědnost za kabinetní justici atd.

Předložený návrh na další postup práce komise byl schválen a stanovena, že většina úkolů musí být skončena v lednu. V průběhu

února pak měly být uzavřeny jednotlivé případy a připravena závěrečná zpráva.

Od této schůze dne 19.12.1962 až do schůze 7. března 1963 neexistují v materiálech komise o její činnosti žádné záznamy a nejsou uloženy žádné materiály mimo prezenčních listin. M. Kunštátová, která se v této době činnosti komise nezúčastnila, udělala o tom později v materiálech komise tento záznam:

« Zápisy schůzí komise ze dne 29.1, 12.2., 26.2., 27.2. a 7.3.1963 měl po dobu mé nepřítomnosti dělat s. M. Müller, který mne zastupoval ve funkci sekretáře komise. Podle jeho sdělení a sdělení předsedy komise s. Koldera, dohodli se soudruzi, že zápisy o schůzích dělat nebudou. V té době byly dle jejich informací projednávány převážně organizační otázky.

Materiály, které jako člen komise jsem obdržela, byly předány soudruhům k dalšímu zpracování a část z nich byla předána k informaci pro s. Novotného.

Z těchto důvodů není přiložen žádný materiál.

M. Kunštátová »

(Komise II, sv. 24, aj. 499).

Je nepravděpodobné, že v tomto období byly projednávány « převážně organizační otázky », protože již 13. března projednávala komise teze referátu a návrh zprávy komise. Není tedy v zápisech komise zachyceno nejdůležitější období její práce. Tento nedostatek znemožňuje rekonstruovat proces zrodu definitivního znění základních dokumentů předložených plénu ÚV KSČ v dubnu 1963.

Zápis z jednání komise z 13. března 1963 k diskusi o návrhu zprávy komise stroze uvádí: « 3. Zpráva komise. Není podstatných připomínek ». (Tamtéž, aj. 501) Pokud šlo o teze referátu bylo usneseno upřesnit, zda vedoucí funkcionáři věděli, že jsou zatýkáni nevinní lidé, zda bylo možno těmto věcem zabránit a jak, a dále ukázat odpovědnost Baštovanského za Husáka a Clementise. Mělo být diferencováno mezi jednotlivými osobami a u Kl. Gottwalda měla být zdůrazněna jeho základní odpovědnost. Tedy je zřejmé, že schvalování tezí referátu procházelo v komisi také v podstatě hladce. Protože později již tyto materiály, mimo úvodního slova k závěrečné zprávě, nebyly v komisi projednávány, lze mít zato, že touto schůzí byly fakticky schváleny.

Zprávy o přešetření politických procesů předložené komisi ÚV byly projednány v předsednictvu ÚV KSČ dne 26. března a dne 1. dubna 1963.

Jednání předsednictva ÚV KSČ dne 26.3.1963 se v podstatě dělilo na dvě části. V první, po úvodním slově D. Koldera, vystupovali « staří » členové předsednictva (Bacílek, Hendrych, Fierlinger, Široký,

Dolanský, Jankovcová, Novotný). Výsledky jejich vystoupení lze charakterizovat výrokem P. Hrona, který jim v další části diskuse adresoval: «Soudruzi, podle mého názoru, někteří soudruzi v předsednictvu nesplnili očekávání komise a nepomohli rozebrat se v závěrech».

Ačkoliv ze zprávy Kolderovy komise vyznívala nespravedlivost rozsudku nad Slánským, A. Novotný tvrdil, že «ty úchylinky ve straně, kariérismus, nebo jak jsem vám vyprávěl o tom čtení «Pařížského prefekta» a používání těchto metod, tak to by mohlo nakonec trestně vyjádřit ten provaz, který mu seděl». J. Hendrych, podobně jako již A. Novotný v roce 1957, při projednávání Barákovy zprávy oživoval antisemitské tendence. Řekl: «Kádrová politika, kterou Slánský dělal, to musíme říci, když se podíváme na aparát ÚV, zejména pokud jde o Národohospodářskou komisi, to dal rozum, že to není normální. Byl tam samý Žid. Tak to je». (Kom. II, sv. 35, aj. 542) Nikdo z předsednictva ÚV tyto názory nekritizoval.

Členové předsednictva věděli o základních faktech kolem procesu a jejich prověřování atd., ale otázka odpovědnosti za tyto deformace v podstatě zůstávala u okruhu několika lidí (Gottwald, Zápotocký, Čepička, Barák, Bacílek, Köhler a částečně Široký). S tím byli nespokojeni Kapek, Dubček, Lenárt a Kolder.

Diskuse v podstatě pokračovala na zasedání předsednictva ÚV KSČ dne 1. dubna 1963, kterému byly předloženy návrhy usnesení a závěrů. Vedle diskuse k formulacím a věcným upřesněním předloženého materiálu vystoupila znovu otázka politické odpovědnosti i těch členů vedení strany, kteří byli jeho členy již v době politických procesů a později při jejich přešetřování. I když se většinou hlásili k této odpovědnosti, došlo při formulaci personálních závěrů k určitému konfliktu. Charakteristický je v tomto směru výrok A. Novotného, který v závěrečné fázi diskuse prohlásil: «Jestli nechce předsednictvo brát na sebe odpovědnost, pak vystoupím na ústředním výboru a dám k dispozici svoji funkci. Soudruzi, copak je to možné? Soudruhu Bacílku, vždyť jsi byl ministr vnitra. Mlčíš. To přestává všechno. Lidé zlatí, to není možné takhle jednat». (Fond Komise II, sv. 35, aj. 543).

V takovém ovzduší byl pak postupně tlakem prosazen závěr o K. Bacílkovi, B. Köhlerovi a G. Barešovi. J. Dolanský v závěru oznámil, že požádá o uvolnění z funkcí. U některých členů předsednictva to bylo pochopeno jako «provokace» a demonstrace (Zd. Fierlinger). V takové atmosféře bylo potom prosazeno usnesení, které bylo předloženo jako návrh na zasedání pléna ÚV KSČ 3. a 4. dubna 1963. Tyto závěry vůči «živým» zůstaly v podstatě v rozsahu, jaký prosazoval A. Novotný.

Jednání pléna ÚV KSČ bylo zahájeno referátem Jiřího Hendrycha k otázkám řízení zemědělské výroby v krajích a okresech. Teprve v samém závěru prvního dne jednání vystoupil A. Novotný s referátem « Zpráva o porušování stranických zásad a socialistické zákonnosti v období kultu osobnosti ». Pak po večeri obdrželi členové ÚV KSČ ke studii zprávu komise ÚV KSČ. Studovat ji mohli jen ve vyhrazených prostorách. Po prostudování musela být okamžitě odevzdána.

Druhý den, 4. dubna 1963, bylo rozhodnuto, jak přednesl předsedající J. Hendrych: « diskutovat k referátu soudruha Novotného a současně také... k zemědělství ». (Fond 01, aj. 89, Zasedání ÚV KSČ 3. a 4. dubna 1963, stenografický záznam). V úvodu vystoupil vedoucí komise ÚV KSČ D. Kolder. Pak v průběhu diskuze se zpočátku v podstatě střídají vystoupení k problematice politických procesů a problematice zemědělství. Jistý zlom nastává, když přichází serie vystoupení dlouholetých členů vedení strany Širokého, Dolanského, Köhlera, Fierlingera, i když i pak je diskuse « prokládána » odlišnými vystoupeními. Závěr diskuze provedl A. Novotný, který také po schválení usnesení přednesl i návrh na kádrová opatření. Lze říci, že celý průběh jednání byl v podstatě v rukou a pod vlivem A. Novotného. Jednání pléna řídil J. Hendrych. Do diskuze se nedostali A. Dubček, P. Hron, J. Lenárt, členové komise ÚV, dále E. Chlebec, L. Jankovcová, V. Krutina a V. Škoda, kteří své příspěvky předložili písemně.

V usnesení ÚV KSČ byla přijata tato základní opatření: « I. Potvrdit vyloučení z ÚV KSČ a ze strany: 1. R. Slánského, 2. O. Šlinga, 3. B. Reicina, 4. J. Taussigové.

II. Potvrdit vyloučení z ÚV KSČ a zbavení funkcí: 1. M. Švermové, 2. J. Smrkovského, 3. H. Lomského, 4. V. Nového, 5. K. Moškoviče, 6. L. Novomeského, 7. G. Husáka, 8. V. Fuchse, 9. R. Dubové, 10. V. Clementise, 11. Zbavení funkcí B. Gemindera.

III. Potvrdit vyloučení ze strany: 1. K. Švába, 2. M. Landy, 3. O. Fischla.

IV. Přiznat členství ve straně: 1. J. Frankovi, 2. M. Švermové, 3. J. Smrkovskému, 4. B. Geminderovi, 5. H. Lomskému, 6. E. Polákovi, 7. V. Fuchsovi, 8. L. Frejkovi, 9. E. Löbloví, 10. R. Margolioví, 11. G. Husákovi, 12. L. Novomeskému, 13. V. Novému, 14. R. Dubové, 15. A. Simonovi, 16. K. Moškovičovi, 17. V. Clementisovi.

V. Vyloučit ze strany: 1. L. Kopřivu, 2. A. Čepičku ». (Tamtéž).

Toto usnesení bylo doplněno o rozhodnutí odvolat K. Bacílka z funkce 1. tajemníka ÚV KSS a člena předsednictva ÚV KSČ. Byl ponechán ve funkci člena předsednictva ÚV KSS a poslance Národního shromáždění a Slovenské národní rady. Dále odvolat B. Köhlera z funkce tajemníka ÚV KSČ a člena sekretariátu ÚV KSČ, ponechat

jej ve funkci poslance Národního shromáždění. A konečně udělit G. Barešovi stranický trest napomenutí.

Plénum ÚV KSČ přijalo v usnesení tyto celkové závěry:

« Vycházejete ze skutečností zjištěných při přešetřování politických procesů z let 1949-1954, ústřední výbor se usnází:

1. Schválit zprávu komise pověřené ÚV přešetřením politických procesů z let 1949-1954 a její závěry.

2. ÚV považuje za nutné vyvodit z provedeného šetření tato konkrétní opatření:

a) Dále prohloubit důslednou kontrolu činnosti ministerstva vnitra, ministerstva národní obrany, soudu a prokuratury Ústředním výborem strany a jeho orgány; v souvislosti s tím stanovit zásadu, aby ministr vnitra a ministr národní obrany nebyli členy politbyra ÚV KSČ.

b) Uložit Ústřední kontrolní a revizní komisi (ÚKRRK) dořešit otázky členství u zbývajících případů podle závěru komise pověřené přešetřením politických procesů a podat o tom zprávu ÚV KSČ.

c) Uložit Nejvyššímu soudu a Generální prokuratuře zabezpečit, aby dořešily zbývající případy podle závěru zprávy komise pověřené přešetřením politických procesů po soudní stránce a vyvodit z toho závěry vyplývající pro teorii a praxi soudních orgánů i prokuratury.

d) Uložit ministru vnitra, aby ve své pravomoci důsledně uskutečňoval závěry, které již pro práci bezpečnostních orgánů byly vyvozeny podle pokynů ÚV KSČ.

e) Uložit ministru spravedlnosti provést potřebná opatření k zajištění rodin těch obviněných, kteří byli nezákonně odsouzeni.

Práce tzv. Kolderovy komise byla dílem, které zasluhuje ocenění. Přispěla velmi podstatně k hlubšímu osvětlení otázek politických procesů a především jednotlivých případů. V řadě případů vedla její práce k plné soudní i stranické rehabilitaci. Rozbila konstrukce obvinění z nepřátelské činnosti, postavila částečně otázky odpovědnosti a snažila se vyvodit v tomto směru důsledky. V oblasti bezpečnosti a justice došlo k první realizaci důslednějšího vyvozování důsledků odpovědnosti. Její zásluhou se strana seznámila s prvními údaji o politických procesech.

Rozsáhlá a záslužná činnost komise trpěla jednou slabinou: nedůsledností. Její motivace mohla být rozdílná, vše však nasvědčuje tomu, že komise v těchto základních otázkách přijala stanovisko a názory A. Novotného.

Nedůslednost komise lze spatřovat v několika směrech: 1. V kádrovém výběru některých spolupracovníků, spolupráce s J.

Urválkem, který byl angažován v politických procesech, s K. Inne-
mannem a M. Kunštátovou, jež byli členy tzv. Barákovy komise.

2. V nedůsledné stranické rehabilitaci R. Slánského a dalších,
v ponechávání stranických trestů (vyloučení z ÚV) řadě funkcionářů,
v ponechávání obvinění z buržoazního nacionalismu.

3. Ačkoliv komise dospěla k závěru nezákonnosti politických
procesů s funkcionáři KSČ, neupozornila však plénum ÚV KSČ,
že i ostatní politické procesy byly připravovány podobným způsobem.

4. V jednostranném a neúplném vyvození politické zodpovědnosti
postihující úzký okruh funkcionářů, převážně těch, kteří měli
už dříve rozpory s členy politbyra a byli ze strany vyloučeni.

5. V zamlčení podílu odpovědnosti A. Novotného na politických
procesech jako člena politického sekretariátu, politické komise pro
proces s «centrem» a na procesech následujících jako prvního
tajemníka ÚV.

V této souvislosti nutno připomenout, že na květnovém plénu
ÚV KSČ 1963 podával J. Hendrych zprávu o výsledcích projednávání
rehabilitace ve straně. Na dotazy a kritické hlasy vztahující se k úloze
a podílu A. Novotného odpovídal: «Právě na základě správného
postoje k škodlivým metodám ve stranické práci, které uplatňoval
Slánský a další pracovníci, byl později s. Novotný povolán do ÚV.
Taková je pravda, a když se ke kritickým vystoupením s. Novotného
z té doby vrátíme, ukazuje se, že byla naprosto správná a není z nich
třeba ani dnes cokoli vlevovat.

Navíc bych k tomu chtěl dodat, že po příchodu s. Novotného
na ÚV byla učiněna přítrž do té doby běžně praktikovanému předávání
stranických materiálů bezpečnostním orgánům, předávání pracovníků
ÚV k vyšetřování bezpečnosti apod». (AÚV KSČ, fond pléna
ÚV KSČ).

Tehdejší komise shromáždila již dostatek důkazů, které
neopravňovaly k takové informaci. Lze ji tedy hodnotit jako vědomě
nepravdivou informaci.

Komise několikrát sice žádala, aby se vedoucí funkcionáři,
kteří zastávali významné funkce v době procesů, vyjádřili písemně
a komisi pomohli, ale marně. I diskuse v předsednictvu ÚV KSČ
(březen a duben 1963) o zprávě komise zůstaly bezvýsledné. To bylo
jednou z příčin, že přes velké dílo, které komise vytvořila, záležitost
politických procesů a rehabilitací a odpovědnosti za ně, zůstala u
kompromisu.

V důsledku toho se strana s tragickým dědictvím politických
procesů nevypořádala. Přesvětření procesů se nestalo východiskem
k zásadnějším obrátům jak v politice strany, tak i v personálním
složení vedoucích orgánů strany. V tomto směru nese celé vedení

strany zvolené na XII. sjezdu KSČ i celá komise ÚV pro prošetření hlavních politických procesů svůj díl politické odpovědnosti. Je u různých osob různá, ale je.

Ětapa činnosti tzv. Kolderovy komise a výsledky její práce posunuly záležitost výrazně vpřed. Ale v podstatě přece jen zůstala jednou z etap úsilí o zlomení dědictví politických procesů a období nezákonnosti.

Sekretariát ÚV KSČ dne 4. května 1963 schválil znění sdělení o závěrech pléna ÚV KSČ a oznámení o kádrových změnách určené dennímu tisku. Zpráva měla jen tři strojopisné stránky a obsahovala základní závěry zasedání ÚV KSČ. Ve zprávě se uvádělo: «S porozuměním bylo přijato, že strana spravedlivě posoudila otázku viny a nevinu tehdy odstraněných funkcionářů a že přísně diferencuje v revizi jejich případů. Byl dán plný průchod pravdě a strana nabrala nové síly do dalšího boje za socialismus a komunismus». (AÚV KSČ, Komise II, aj. 556).

Předsednictvo pak 7. května 1963 schválilo závěrečná doporučení komise pověřené přešetřením politických procesů. Uložilo Generálnímu prokurátorovi a Nejvyššímu soudu dořešit otázky související s vězněním manželek a příbuzných všech rehabilitovaných, Ústřední kontrolní a revizní komisi (ÚKRK) a I. oddělení dořešit otázky členství a osobních věcí těchto osob. Branné a bezpečnostní a IX. oddělení spolu s ÚKRK bylo pověřeno zavést stranická šetření se všemi pracovníky bezpečnosti a justice, kteří se dopouštěli nezákonných metod a porušovali nezákonnost.

Za období od dubna 1963 do 31.12.1967 bylo stranicky rehabilitováno celkem 387 členů strany. Vedle toho bylo dalším 40 členům strany postiženým procesy vráceno členství ve straně rozhodnutím pléna ÚV KSČ z 3. a 4. dubna 1963. Všem stranicky rehabilitovaným byly pak poskytnuty náhrady sociální, finanční, bytové apod.

Za období od května do prosince roku 1964 bylo stranicky potrestáno celkem 47 komunistů pracovníků bezpečnosti. Z toho bylo vyloučeno ze strany — 4, udělena důtka s výstrahou — 16, důtka — 10, a 16 komunistů prošlo stranickým pohovorem. V jednom případě byla zamítnuta žádost o navrácení členství ve straně.

1.8.1963 schválilo předsednictvo ÚV KSČ informativní zprávu o odpovědnosti soudců, prokurátorů a obhájců, kteří se podíleli na procesech. Podle zprávy byli E. Švach, E. Hloušek, a Š. Flajzar odvoláni z funkcí a přemístěni na nižší funkce v justici, stejným způsobem bylo postiženo dalších 10 pracovníků justice čtyři advokáti uvolnění z funkcí. (AÚV KSČ, 02/1, aj. 32).

Odpovědnost komunistů soudních expertů byla posouzena na schůzi sekretariátu ÚV KSČ 20. prosince 1963. Bylo schváleno udělit

6 soudruhům důtku, 3 soudruhům napomenutí a se zbývajícími osmi provést stranické pohovory. Toto usnesení bylo provedeno.

Do 16. července 1968 bylo ze služeb ministerstva vnitra propuštěno 58 pracovníků bezpečnosti a dva potrestáni odnětím funkce v ministerstvu vnitra. Vysoká státní vyznamenání udělená jim za aktivní podíl na přípravě a provedení procesu byla odejmuta v 66 případech: z toho byl odejmut ve třech případech Řád republiky, v 15 případech Řád práce, ve 48 případech vyznamenání « Za statečnost ».

Stejně jako v roce 1956 i v roce 1963 se pozornost soustředila na postavení bezpečnosti v soustavě orgánů trestního řízení. Politbyro projednalo v prosinci 1963 soubor materiálů věnovaných zákonné úpravě trestního řízení a režimu výkonu trestu. K materiálům byla vyžádána stanoviska předních právních teoretiků, kteří shodně doporučili zřízení instituce vyšetřujících soudců nezávislých na operativě bezpečnosti i na prokuratuře. Jejich návrhy nebyly vzaty v úvahu a politbyro schválilo změny pouze organizační povahy. V resortu prokuratury byla zřízena instituce vyšetřovatelů pro omezený okruh trestných činů obecné kriminality, avšak ani ti neměli vyšetřovat ty trestné činy, které byly předtím objasněny operativou Veřejné bezpečnosti. Na vyšetřování protistátních trestných činů se nezměnilo nic a i nadále je měli vyšetřovat vyšetřovatelé STB. (AÚV KSČ, fond 02/1, sv. 46, aj. 50) Mechanismus pro politické procesy, jak se vytvořil na začátku padesátých let, přes jasná usnesení ÚV KSČ a celostátní konference v roce 1956 tedy zůstal nedotčen v nejdůležitějším článku — ve vyšetřování, kdy mají být s maximální objektivitou shromážděny důkazy jako podklad pro rozhodování soudu. Tento mechanismus může politické procesy vybudované na nezákonnostech opět snadno produkovat, protože institucionální zábrany proti tomu v něm vytvořeny nejsou.

Na činnost Kolderovy komise brzy navázala činnost tzv. barnabitské komise, ⁽¹⁾ která měla « objektivně politicky a ideově zhodnotit oprávněnost kritiky buržoazního nacionalismu, která byla vznesena na IX. sjezdu KS Slovenska a po něm ». Tato komise byla ustavena rozhodnutím předsednictva ÚV KSČ 22. června 1963 ve složení: J. Lenárt, předseda, V. Bilák, R. Cvik, M. Lúčan, J. Való, V. Šalgovič, B. Graca, P. Colotka, J. Macek, I. Skála, J. Kladiiva, J. Šimek, M. Klfr. Od 17.9.1963, po jmenování J. Lenárta předsedou

(1) Název dle bývalého kláštera barnabitek na Hradčanech, nyní adaptovaného a přestaveného v přepychovou státní ubytovnu, v níž komise pracovala.

vlády, předsedal komisi V. Koucký a komise byla dále rozšířena o M. Sabolčíka a B. Laštovičku.

Proč vůbec došlo k ustavení další prověřovací komise? Jednak proto, že slovenští komunisté částečně rehabilitovaní dubnovým plénem ÚV KSČ v roce 1963 požadovali důslednou rehabilitaci, a za druhé proto, že právě tato otázka se stala do značné míry celoslovenskou záležitostí. Nejen na členských schůzích a aktivech, ale i v tisku se objevily kritické výhrady k nedůslednosti řešení celého problému, který slovenští komunisté do značné míry spojovali s rehabilitací postavení slovenského národa a KS Slovenska. Tento proces nezabrzdilo ani odvolání K. Bacílka a zvolení A. Dubčeka prvním tajemníkem ÚV KSS. Ačkoliv A. Novotný a další členové předsednictva se snažili zabránit úplné rehabilitaci slovenských komunistů, odsouzených za buržoazní nacionalismus, museli pod tlakem veřejného mínění Slovenska a neúprosných fakt, která shromažďovala barnabitská komise, postupně měnit svoje stanoviska. A. Novotný ještě v košickém projevu dne 12. června 1963 ostře odsoudil G. Husáka, L. Novomeského a další, « kteří v očích ústředního výboru zůstali vinni z porušování zásad jednoty strany... Můj názor je, že na IX. sjezdu KSS byla kritika nacionalismu na Slovensku v podstatě správná, v mnohých věcech nebyla ale dostatečně doložena a také nebyla ve všech jednotlivostech oprávněná ». (A. Novotný, Spisy sv. 3, str. 231, 236) Jen tento závěr vlastně měla potvrdit barnabitská komise. Avšak již v průběhu zkoumání těchto problémů dospívala barnabitské komise k závěru, že obvinění z buržoazního nacionalismu byla neopodstatněná. Ústřední výbor již v září 1963 rozhodl odvolat V. Širokého z funkce předsedy vlády a navrhl na tuto funkci J. Lenárta.

Barnabitská komise, s níž spolupracovala řada expertů, prozkoumala obrovské množství dokumentárního materiálu, soudních spisů, protokolů apod., vyslechla či seznámila se s výpověďmi řady předních politických představitelů i pracovníků státní bezpečnosti, zpracovala výsledky šetření v obdávhlém tisícistránkovém materiálu, který se stal východiskem zprávy na zasedání ÚV KSČ v prosinci 1963. ÚV KSČ schválil rezoluci o přezkoumání kritiky buržoazního nacionalismu přednesené na IX. sjezdu KSS, v níž konstatoval neoprávněnost dřívějších obvinění, která byla uměle vykonstruována a založena na vymyšlených obviněních a tendenčním zveličování chyb, a usnesl se celém rozsahu zrušit rozhodnutí ÚV KSS a ÚV KSČ z let 1950-1951, jímž byli soudruzi G. Husák, L. Novomeský a V. Clementis vyloučeni ze strany a odvoláni ze stranických a veřejných funkcí. Zároveň ÚV KSČ schválil, že jejich mandáty vyplývající ze stranických a státních funkcí vypršely uplynutím příslušného volebního období.

Případ tzv. buržoazních nacionalistů a jejich rehabilitace je jistým způsobem klasickým příkladem a má i své zvláštnosti.

Hledání buržoazního nacionalismu uvnitř strany, jakož i samotné obvinění z buržoazního nacionalismu na IX. sjezdu KSS bylo prologem, ideologickou přípravou trestního stíhání a soudního procesu. V tomto ohledu je případ tzv. buržoazních nacionalistů typickým v logice soudních procesů. Jeho zvláštnost spočívá v tom, že časové rozpětí mezi jednotlivými články mechanismu soudních procesů (všeobecné obvinění, konkrétní obvinění, trestní stíhání, soudní jednání) je poměrně velké a že svými důsledky postihoval celé národní uvědomění.

Rehabilitace tzv. buržoazních nacionalistů má obrácený postup. To, co bylo posledním článkem prvního mechanismu (soudní řízení), stává se prvním článkem rehabilitačního procesu. Teprve leden 1968 umožnil, aby se postiženým slovenským komunistům dostalo skutečně a plně politické i mravní rehabilitace.

III. POLITICKÁ ODPOVĚDNOST

Vymezení politické odpovědnosti, která tvoří třetí část této zprávy, je vyvozeno z předcházejícího rozboru příčin nezákonných politických procesů a jejich nedůsledně provedené revize.

Problematiku politických procesů projednávaly již dvě rehabilitační komise ÚV KSČ. Hlavní nedostatek rehabilitační komise z let 1955-1957 spočíval v tom, že prokazatelně nerespektovala poznanou pravdu, zatímco u komise z let 1962-1963 především v nedůslednosti přijatých závěrů a nekomplexním rozboru příčin politických procesů. Činnost a výsledky práce obou těchto komisí ovlivnila také politická účelovost vycházející z momentálních politických zájmů vedoucích politických činitelů strany a sloužící jejich mocenským záměrům. Proto zpráva rehabilitační komise z roku 1957 veškerou odpovědnost zúžila na R. Slánského a ostatní odsouzené a částečně na A. Čepičku, v roce 1963 na R. Slánského, A. Čepičku, L. Kopřivu, R. Baráka a částečně na K. Bacílka, B. Köhlera a G. Bareše.

Vyvarovat se toho, aby došlo v budoucnu k opakování rehabilitačního řízení, znamená proto do důsledku provést:

1. *plnou stranickou rehabilitaci* u těch zbývajících komunistů, kteří byli nevinně odsouzeni v politických procesech a vyloučeni z KSČ, zbavení funkcí v ÚV KSČ a jiných orgánech, za činy, jichž

se nedopustili, strana by jim měla zajistit potřebnou materiální a mravní pomoc a vhodným způsobem ocenit jejich revoluční činnost;

2. *vymezi politickou odpovědnost stranických a státních orgánů*, které se podílely na nezákonných politických procesech a nedůsledných revizích a spolu s tím i osobní odpovědnost členů těchto orgánů nebo příslušníků výkonného aparátu, kteří se hrubě provinili proti zákonům republiky a svým povinnostem členů KSČ.

Východiskem pro vymezení politické odpovědnosti musí být rozbor zdrojů, které procesy vyvolaly, a mechanismů, jež je umožnily a vyráběly.

Vnější faktorům příslušel v počátečním období rozhodující význam již v důsledku celkového pojetí místa a úlohy Československa v socialistickém táboře. Politické procesy proběhly v době ostrých mezinárodních sporů mezi socialismem a imperialismem a v době hrozícího nebezpečí válečného střetnutí.

Chápání sovětského systému jako vzoru pro společenské přeměny i v Československu vytvořilo podmínky nejen pro nekritické přejímání ideologických, ekonomických a politických zkušeností vedoucími československými představiteli, ale i pro působení konkrétních podnětů, přicházejících ze Sovětského svazu a ostatních lidově demokratických zemí. Tyto impulsy měly různou podobu v závislosti na vývoji situace. Je však též skutečností, že na proces rehabilitace působily tyto vnější vlivy, zejména ty, které podrobovaly kritice deformace minulosti, daleko méně, nežli ty, které přivedly k procesům. Protože na základě archivních dokumentů dosud přístupných v Československu lze zjistit pouze podobu vnějších faktorů, ale ne jejich příčiny, přísluší dalšímu historickému výzkumu jejich přesnější objasnění.

Rozhodující funkce vnějšího faktoru při zrodu a výrobě politických procesů je skutečností, která upevňuje pohled na úlohu faktorů vnitřních, ale nezabývá je odpovědností, upravuje pouze jejich proporce. Uvnitř země probíhal třídní zápas a existovalo značné politické napětí. Tyto jevy spoluvytvářely atmosféru doby, která byla naplněna obavou o socialistický charakter země a představami o nepřátelské činnosti i ve vedoucích místech ve straně a státě. Z toho vyrůstalo podezírání i všeobecná nedůvěra v řadách stranických a státních funkcionářů. Důležitým faktorem atmosféry ve vnitřním životě strany i v jejích vedoucích orgánech byla přirozená autorita Kl. Gottwalda a gottwaldovského vedení, jež se postupně přeměňovala v nekritickou důvěru a ve vykonávání jejich rozhodnutí a pokynů. Nelze také přehlédnout, že uvnitř KSČ byly potencionálně silné tendence sektářství, které rozhodující měrou ovlivnily její politiku i taktický postup. Poúnorové období v dějinách KSČ bylo poznamenáno

zjednodušenými politickými koncepcemi a zvláště teorií o zostřujícím se třídním boji, které upevnily sekretářsko-dogmatickou linii v politice. Vnitřní samopohyb tohoto směru pak vedl až k porušování zákonnosti a principů výstavby KSČ.

Z vnitřních faktorů náleží v první řadě politická odpovědnost deformovanému politickému systému, který se rychle rozvinul v centralisticko-byrokratický systém a později až v režim osobní moci. Vady politického systému se ohlašovaly už při zrodu procesů. Základní a klíčový význam v tomto směru má fakt, že tento politický systém nezamezil tomu, aby politické chyby a omyly přerostly v politická obvinění odsuzovaná jako nejtěžší zločiny proti státu, ale naopak sám systém touto přechodu aktivně napomáhal.

Centralisticko-byrokratický politický systém charakterizovalo především mocenské pojetí vedoucí úlohy KSČ a způsob uplatňování vedoucí úlohy strany. Ten produkoval další příčiny: koncentraci moci ve stále užším kruhu vedoucí mocenské skupiny, v němž se soustřeďovala veškerá politická, ekonomická a ideologická moc. Koncentrace moci, kterou doprovázela její centralizace, vyřadila jakoukoliv dělbu a tím i kontrolu moci. Stranický orgán převzal funkce státu a tím sám porušil ve výkonu funkcí suverenitu státních orgánů. V té míře, v jaké se projevují tendence mocensky působit mimo stát a právo, v jaké přebírá jiná moc státní funkce, a to zvláště v aplikaci práva, v té míře se uskutečňuje počáteční velký krok na cestě porušování zákonnosti, končící i v nedodržování vlastního práva.

Všechny články moci, které měly či v minulosti prováděly kontrolu moci, se změnily v poslušné převodové páky pro výkon směrnic vládnoucí skupiny. Taková struktura a vnitřní fungování politického systému, kdy moc, právo a jeho výkon se soustředily v ruce úzkých skupin osob na všech stupních řízení a vyřazovaly tak z výkonu společenských funkcí příslušné články státní moci a správy, vedla objektivně a přirozeně k nezákonnostem. Úzká vládnoucí skupina si tak protiústavně присvojila politické moci a funkce, které jí nenáležely, a položila základ nezákonnostem. Je paradoxem vývoje, že absolutní koncentrace moci neznamenal suverenní výkon této moci vládnoucí skupinou, neboť ji omezoval jednak vnější faktor, ale také sám politický systém, jehož slabiny a neúčinnost sama znemožňovala uplatnit absolutní moc vládnoucí skupiny, která se sama dostala do zajetí systému a jeho nemohoucnosti.

Mimořádný význam ve výstavbě zmíněného politického systému mělo vnitřní uspořádání strany a jejího života. Postupně přecházely na úzkou vládnoucí skupinu pravomoci, které jí podle stanov strany nepříslušely. Podmínkou přeměny všech ostatních článků a organizací

státního a společenského řízení v převodové páky byl vnitřní život strany, pojetí stranické kázně. Bezvýhradné plnění směrnic vedoucí skupiny bylo kritériem pro členství ve straně a ve funkcích a jejich neplnění se kvalifikovalo jako neschopnost a nepřátelský postoj. Kritériem bylo tedy podřízení vládnoucí skupině a nikoliv programu a cílům strany, s nimiž politika vedoucí mocenské skupiny byla často v rozporu. Ve vztahu k politickým procesům a odpovědnosti za ně má tento fakt velký význam.

Většinu politických procesů i zatčení jednotlivých osob schvaloval politický orgán, vládnoucí skupina nebo příslušná komise, na kterou delegovala své pravomoce, nebo jednotlivec (nejvíce Kl. Gottwald). Jejich rozhodnutí měla podobu stranických usnesení, nebo byla tak chápána. Všichni, kteří je realizovali, se domnívali, že plní stranické usnesení. Nic na této skutečnosti nemění, že si většina vykonavatelů příkazů jejich nesprávnost neuvědomovala a s přesvědčením je plnila.

Politický systém a vnitřní život strany vedly k úplnému rozrušení přirozených vztahů politické odpovědnosti. V důsledku koncentrace moci v rukou vládnoucí skupiny, která rozhodovala o kádrovém rozmístění ve významných orgánech, se odpovědnost vykonavatelů moci vztahovala pouze k vládnoucí skupině, nikoliv k orgánům, v nichž funkci vykonávali, nebo občanům, kteří je volili. V politických procesech je tato vazba odpovědnosti zvláště důležitá. Vládnoucí skupina v rozporu s ústavou rozhodovala o procesech, a ti, kteří její příkazy vykonávali, odpovídali pouze jí, ať přímo nebo zprostředkovaně. Nebylo tedy možné odpovědnost vyvozovat, ale pouze podle potřeby ji na někoho svalovat.

K odůvodnění své existence a praxe vytvářel deformovaný politický systém i vlastní ideologii. Jen těžce a zdlouhavě probíhal proto ve společenském vědomí proces pravdivého poznání podstaty systému, který se bránil nejen ideologicky, ale hlavně mocensky — nátlakem a cenzurou — takže teprve s odstupem dvaceti let se tento proces v lednu 1968 završil.

Politický systém vybudovaný na počátku padesátých let se sice vyvíjel, měnily se jeho formy i personální složení, ale jeho základní rysy — koncentrace moci v rukou úzke skupiny se silnou tendencí k režimu osobní moci — se neměnily až do roku 1968. Od chvíle, kdy byl mechanismus v základech vybudován, vedla logika vývoje k tomu, že před činností tohoto ústrojí nebyl nikdo v bezpečí, a tak postihl i mnohé z těch, kteří jej spoluvytvářeli. Personálně se mechanismus dotvořil v podstatě v roce 1955-1956, po dokončení hlavní vlny politických procesů. Zformovala se vládnoucí skupina, která byla spojena s politickými procesy. Podobné změny prodělaly i ostatní články mechanismu na výrobu politických procesů a v podstatě

se rovněž ustálily v roce 1955-1956. Převážná část osob zůstávala v tomto mechanismu, který se po provedení politických procesů integroval do politického systému a přisvojil si funkci novou: rozhodovat o revizi politických procesů.

Rozdílná je také diferenciacie v odpovědnosti za politické procesy a za jejich revizi. Jestliže v procesech byli lidé neprávem odsouzeni, pak revize soudních procesů až do roku 1962 vlastně znovu odsuzovala mnohé komunisty, a to již poté, kdy stranické vedení vědělo o konstrukci procesu a tím se dopouštělo nových nezákonností.

Komise doporučuje uplatnit zásadu, aby nikdo z těch funkcionářů, jakož i pracovníků bezpečnosti a justice, kteří se podíleli na přípravě a průběhu politických procesů a jejich revizí v letech 1955-1957, nikdy nezastávali vysoké stranické a státní funkce a nepracovali v oblasti bezpečnosti a justice.

1. *Odpovědnost stranických a státních orgánů.*

Za politické procesy a dění ve společnosti nese ze soustavy politických orgánů přímou odpovědnost především *užší politický sekretariát* ve složení Kl. Gottwald, R. Slánský, V. Široký a A. Zápotocký, a od 6. září 1951 *politický sekretariát*. Jeho členy byli: K. Bacílek, A. Čepička, J. Dolanský, Kl. Gottwald, R. Slánský, V. Široký, A. Zápotocký, od prosince 1951 V. Kopecký a A. Novotný. Odpovědnost politického sekretariátu spočívá zejména v tom, že v rozporu s ústavou a zákony koncentroval rozhodující moc ve svých rukou a schvaloval v poslední instanci přípravu, průběh i výsledek hlavních politických procesů.

Vrcholná mocenská skupina, která si přivlastnila největší rozhodovací pravomoc, se však vytvářela často jen z některých členů těchto orgánů, a to z vůle předsedy nebo prvního tajemníka ÚV KSČ, kteří si tak budovali nejužší oporu režimu své osobní moci. Právě tato nikým nevolená úzká skupina funkcionářů přebírala rozhodovací funkce a pravomoci volených orgánů — předsednictva a ÚV KSČ — a za politické procesy i celé dění ve společnosti nese nejvyšší míru odpovědnosti.

Členové *předsednictva ÚV KSČ* však za tento stav plně odpovídají proto, že podporovali a realizovali tuto politiku, která hrubě porušovala socialistickou zákonnost a normy stranického života. Odpovědnost předsednictva spočívá rovněž v tom, že projednávalo a schválilo opatření v olomouckém, karlovarském, brněnském případě, zatčení R. Slánského a dalších funkcionářů. Vědělo o masovém zatýkání

a přitom není znám případ, že by někdo z členů vyjádřil pochybnost o těchto opatřeních, ačkoliv postihla i mnohé z členů předsednictva. (1)

K vedoucím politickým orgánům v době politických procesů patřil též sekretariát ÚV KSČ a na něj navazující organizační sekretariát ÚV KSČ. (2) Jejich odpovědnost je vymezena především tím, že netečně přihlížely k nezákonnostem páchaným vůči stranickým funkcionářům a dopouštěly hrubé porušování stanov strany. Rovněž se podílely na řešení stranických případů, souhlasily s jejich bezpečnostními závěry a podílely se na realizaci stranických a kádrových opatření vůči neprávem postiženým funkcionářům a jejich rodinám. Kromě toho organizovaly ideologické a politické kampaně v souvislosti s procesy.

Přiměřenou politickou odpovědnost nesou také ty stranické orgány a komise, které se tak či onak podílely na přípravě a zajišťování politických procesů, na kádrovém postihu příbuzných i na zdoluhavém řešení obnovy členství postižených komunistů.

(1) Členy předsednictva ÚV KSČ byli: G. Bareš (odvolán v lednu 1952), Š. Baštovanský (odvolán v lednu 1952), V. David, J. Dolanský, J. Duriš, E. Erban (odvolán v lednu 1952), Zd. Fierlinger, J. Frank (zatčen v lednu 1952), Kl. Gottwald (zemřel 14.3.1953), L. Jankovcová, O. John (odvolán v září 1953), G. Kliment (zemřel 22.10.1953), V. Kopecký, J. Krosnář, L. Kopřiva, Zd. Nejedlý, V. Nosek, R. Slánský (zatčen v prosinci 1951), J. Šmrkovský (zatčen v dubnu 1951), V. Široký, M. Švermová (zatčena v únoru 1951), A. Zápotocký. Na zasedání ÚV KSČ 6.9.1951 byli zvoleni členy předsednictva K. Bacílek, A. Čepička. Na zasedání ÚV KSČ 6.12.1951 byl zvolen členem předsednictva A. Novotný, v lednu 1952 kooptován (zvolen předsednictvem) J. Harus a na zasedání ÚV 4.9.1953 zvolen členem J. Tesla.

(2) Členy sekretariátu ÚV KSČ v roce 1949-1951 byli: G. Bareš, Š. Baštovanský, J. Frank, Kl. Gottwald, L. Kopřiva, R. Slánský, M. Švermová a stále přizvávaní B. Köhler, M. Pastyřík a v roce 1951 V. David.

Členy organizačního sekretariátu po IX. sjezdu KSČ byli členové sekretariátu ÚV a dále: B. Geminder, V. Sova, K. Kolský, Zd. Hejzlar, A. Novotný, V. Nový (zatčen v listopadu 1949), J. Procházka, J. Pavel (zatčen v únoru 1951), J. Kapoun od ledna 1951, F. Zupka, B. Köhler, M. Pastyřík, J. Hendrych, O. Papež, V. Kolář, Vl. Koucký, Č. Hruška, Zd. Valouch.

Organizační sekretariát zvolený ÚV KSČ 6.9.1951 měl členy: G. Bareš, Š. Baštovanský, V. David, J. Frank, Kl. Gottwald, J. Hendrych, A. Novotný, od 23.1.1952 J. Tesla, J. Uher, B. Voda-Pexa. V lednu 1953 byli členy organizačního sekretariátu tajemníci ÚV: A. Baramová, R. Hradec, B. Köhler, V. Krutina, Fr. Nečásek, J. Salga (oba do 4.9.1953), J. Tesla, B. Voda-Pexa a Kl. Gottwald. Po jeho smrti A. Novotný. 4. září 1953 byli zvoleni tajemníci ÚV, kteří tvořili organizační sekretariát: A. Novotný, B. Köhler, V. Krutina, B. Voda-Pexa, od 14.9.1953 K. Bacílek.

Bezpečnostní komise ÚV KSČ v letech 1949-1950 se význačně podílela na přípravě politických procesů a na vytváření mechanismu kabinetní justice. Projednávala a schvalovala nejen přípravu významnějších politických procesů, ale také výši trestů. Nese rovněž spoluodpovědnost za činnost bezpečnosti, tedy i těch útvarů, které se přímo účastnily na výrobě politických procesů. Členy bezpečnostní komise ÚV KSČ v roce 1949-1950 byli: R. Slánský, V. Nosek, J. Veselý, K. Šváb, O. Závodský, Š. Rais, A. Čepička, B. Reicin, J. Pavel.

Částí své činnosti se podílela na politických procesech také *komise stranické kontroly*. Účastnila se řešení řady stranických případů a v mnohých používala bezpečnostních metod neslučitelných s normami stranického života. Poskytovala svoje materiály, které shromažďovala, bezpečnosti a sama doporučovala ostřejší i bezpečnostní zákroky proti některým funkcionářům, jako např. při prověrce těžkého strojírenství, proti funkcionářům zahraničního obchodu, bezpečnosti apod. Komise stranické kontroly (KSK) celou svou činností přispívala k vytváření atmosféry podezřívání a strachu a nezákonností. Z členů komise nesou hlavní odpovědnost zejména vedoucí představitelé J. Kapoun, J. Taussigová, A. Bína, O. Hora, dále i pracovníci KSK a ti, kteří za činnost KSK odpovídali — nejdříve to byl L. Kopřiva, později B. Köhler.

Na přípravě politických procesů se rovněž podíleli některé *útvary stranického aparátu*. Evidenční oddělení ÚV KSČ a později část oddělení státní administrativy získávaly informace o stranických funkcionářích a vyměňovaly si je s bezpečnostními orgány. Někteří pracovníci se zúčastnili výslechu komunistů nebo jejich příprav, a to v počátečním období procesu (v roce 1949-1950). Vedoucím oddělení byl K. Šváb a později O. Papež, K. Innemann, k významnějším pracovníkům patřila H. Synková, A. Pimpara.

Také kádrové oddělení poskytovalo bezpečnostním orgánům informace i materiály o stranických funkcionářích a naopak získávalo od bezpečnosti informace. Jeho pracovníci se účastnili rovněž «prověrky» a stranických výslechů řady funkcionářů, mimo jiné např. po zatčení O. Šlinga. Vedoucím kádrového oddělení byl L. Kopřiva, potom B. Köhler.

Na přípravě procesů se podíleli též někteří pracovníci *sekretariátu prvního tajemníka ÚV KSČ*. Vybírali materiál z archívu ÚV KSČ pro potřeby bezpečnosti, který měl sloužit jako důkazy k usvědčení obviněných funkcionářů, zejména u procesů s centrem. Tuto práci v archívu ÚV KSČ vykonávala v roce 1951 M. Kunštátová. Také vedoucí sekretariátu prvního tajemníka přicházel do styku se stížnostmi na politické procesy. O těchto skutečnostech stranické orgány

neinformoval. Ve funkci vedoucího sekretariátu prvního tajemníka byl J. Svoboda.

S politickými procesy je spojena činnost několika různých komisí k tomu účelu utvořených.

Komise pro případ Field-Pavlík prováděla přímo výslechy, a to kombinované stranicko-bezpečnostní. Zúčastnili se jich tito funkcionáři a pracovníci bezpečnosti: L. Kopřiva, K. Šváb, O. Závodský, J. Veselý, I. Milén, J. Čech, O. Papež. S nimi spolupracovala skupina pracovníků ÚV KSČ: Pechník, Žižka, Dolanská, Pimpara, a skupina pracovníků STB: Milén, Čech, Šmolka, Hruška, Hrbáček, Mikušik, Brumhofer a další.

V. Kopecký, B. Köhler a G. Bareš byli členy *komise pro prošetření případu Šling-Švermová*. Svoje poznatky získala stranicko-bezpečnostním šetřením a výslechy. Ústřednímu výboru předložila nepravdivou a neobjektivní zprávu, která přispěla negativně k dalšímu vyšetřování O. Šlinga a M. Švermové, zesílila rozvířenou psychózu nedůvěry a podezírání a potvrdila stanovisko bezpečnosti. Po zatčení O. Šlinga prověřovali pracovníci kádrového a evidenčního oddělení funkcionáře, kteří se znali s O. Šlingem, a navrhovali jejich odchod z funkcí. V čele této činnosti stáli B. Köhler a A. Baramová.

Pro proces s centrem utvořil politický sekretariát tři komise. Jedna upravovala obžalobu, ačkoliv tento postup byl v rozporu se zákony. Komisi tvořili: K. Bacílek, A. Čepička, Š. Rais, V. Kopecký. Politická komise zajišťovala průběh procesu, jejími členy byli: K. Bacílek, A. Čepička, V. Kopecký, A. Novotný, Š. Rais. Členy tiskové komise, která zajišťovala publikaci průběhu procesu byli: B. Köhler, V. Koucký, A. Prchal, J. Taufer, K. Klos, B. Doubek.

Obdobné úkoly měly i *komise ÚV KSČ pro přípravu procesu s tzv. buržoazními nacionalisty*. Komisi pro doplnění obžaloby tvořili: K. Bacílek, Š. Rais, L. Benada, Gazík. V politické komisi byli: P. David, O. Klokoč, Michalička, Melichar, Moučka a L. Gešo.

Za výsledky revize politických procesů v letech 1955-1957 nese z politických orgánů odpovědnost v první řadě vedoucí politická skupina, kterou tvořilo stranické byro. Členy politického byra v letech 1954-1958 byli: K. Bacílek, R. Barák, A. Čepička (do 20.4.1956), J. Dolanský, V. Kopecký, Zdeněk Fierlinger, A. Novotný, V. Široký, A. Zápotocký, kandidáti: L. Jankovcová, O. Šimůnek. Spolu s nimi mají odpovědnost obě tzv. Barákovy komise. A-komisi tvořili: R. Barák, K. Inneman, K. Košťál (do 15.8.1955), E. Švach, M. Kunštátová. C-komisi tvořili: R. Barák, M. Bakuša, Č. Hruška, K. Innemann, S. Mlýnek, M. Kunštátová. Jejich odpovědnosti zvěšuje skutečnost, že vlastně svými rozhodnutími s výsledkem revize provedly nové politické procesy. Z jejich iniciativy a na základě jejich usnesení

byli postižení většinou znovu odsouzeni, sice k nižším trestům, ale za podmínek, kdy politické vedení i členové komisí věděli, že procesy byly vykonstruovány. Je politovánfhodné, že ačkoliv tyto skutečnosti byly známy, postavily se politické orgány na stranu vykonavatelů nezákonností a nadále udržovaly sice zmírněný, ale přece jen ne-spravedlivý a nelidský postoj k nevinným obětem.

Politickou odpovědnost nese take *ústřední výbor KSC* jako orgán. V roce 1951 dvakrát schválil politický proces, na únorovém a prosincovém zasedání. V roce 1957 jednal o revizi a schválil zprávu tzv. Barakových komisí, čímž potvrdil nové odsouzení nevinných. V roce 1963 projednával ÚV KSC po třetí politické procesy. Ústřední výbor nebyl nikdy plně a pravdivě informován o politických procesech. Sám se stal objektem politické manipulace, kterou prováděla vládnoucí skupina. Jedině v tomto smyslu lze chápat, že ÚV nemá odpovědnost za procesy. Jeho odpovědnost spočívá však v tom, že se nikdy nepokusil realizovat se jako stranický orgán. Neexistoval případ, že by některý člen ÚV položil otázku o správnosti rozhodnutí vzhledem k těm předcházejícím. Ti, kteří byli členy všech tří ÚV KSC nebo jeho vedoucích stranických orgánů, jež rozhodovaly o procesech, a vždy pouze schvalovali, třikrát odlišně, podali důkaz o nedostatečné odpovědnosti pro zastávání vysokých stranických a státních funkcí, a pokud jsou členy vysokých stranických či státních orgánů, měli by z nich být uvolněni. Politická odpovědnost ústředního výboru KSC se vztahuje na jeho složení vzešlé z IX., X. a XI. sjezdu KSC. Přitom je třeba vzít v úvahu, že někteří z členů ÚV KSC, zvolených IX. sjezdem, byli sami později soudně postiženi nebo na svoje funkce rezignovali. Z 97 členů ÚV KSC, zvoleného na IX. sjezdu, bylo 22 odvoláno, z toho 15 členů zatčeno a dalších 7 rezignovalo. Zatčení byli: R. Slánský, V. Clementis, R. Dubová, J. Frank, V. Fuchs, G. Husák, H. Lomský, K. Moškovič, V. Nový, J. Pavel, J. Smrkovský, O. Šling, M. Švermová, J. Taussigová, F. Vais; odvoláni a rezignovali na členství: G. Bareš, Š. Baštovanský, Zd. Hejzlar, J. Homola, J. Kapoun, J. Procházka, L. Svoboda, K. Šmidke, O. Babej, E. Erban, A. Gregor, a O. John.

Ačkoliv *ústřední výbor KS Slovenska* a jeho výkonné orgány nehrály rozhodující úlohu při konstruování politického procesu a buržoazními nacionalisty, jejich souhlas a iniciativní postoj mnoha funkcionářů k celé kampani je rovněž činí politicky zodpovědnými za porušování stranických norem a socialistické zákonnosti. Týká se to především předsednictva ÚV KSS. I v tomto případě by měla být uplatněna zásada, že ti členové, kteří byli členy nejvyšších stranických orgánů v letech 1950-1954 a jsou jimi bez přerušeni

dodnes, by neměli zastávat vedoucí stranické funkce ani být členy nejvyšších stranických orgánů.

Politickou odpovědnost nesou nejen jednotlivé vedoucí stranické orgány, ale také ty státní orgány, které se na politických procesech a později na jejich revizích podílely.

Prvořadé místo odpovědnosti a vysoký její stupeň patří těm útvarům *státní bezpečnosti*, které se podílely na přípravě a průběhu politických procesů a na jejich revizi a tvořily důležitou součást mechanismu na výrobu politických procesů.

Odpovědnost nelze vztahovat na činnost bezpečnosti vůbec, ani na veškerou činnost státní bezpečnosti, ale pouze na činnost, která přímo souvisela s výrobou politických procesů.

V mechanismu výroby procesů vyrůstala úloha bezpečnostních orgánů především od chvíle, kdy « obviněného » dostala do své moci. Prováděla výslechy a sepisovala protokoly, připravovala obviněné k procesu. Přitom používala nezákonných metod, různé formy násilí fyzického i psychického, falšovala protokoly, donucovala k vymyšleným přiznáním apod. Odpovědnost za tyto metody a za konstrukci procesů má především bezpečnost a v prvé řadě její vedoucí činitelé. Nelze ani v krátkosti popsat všechny formy užívaných metod, lze je však charakterizovat povětšinou jako porušení zákonných norem.

Bezpečnostní orgány « provázely » obviněného až k soudnímu rozsudku. Přípravovaly režii velkých procesů, vedly obviněné k tomu, aby se naučili otázky a odpovědi pro soudní přelíčení nazpamět. Také bezpečnost — sice jiné složky — měly v moci odsouzeného i ve výkonu trestu.

Bezpečnostní orgány se ovšem podílely na vytváření atmosféry podezírání a nedůvěry. Přípravovaly materiály, pokud se týká postížených v politických procesech, nepodložené, často postavené na vynucených výpovědích, nepravdivé, které považovaly za dostatečný podklad k návrhu na zatčení stranických funkcionářů. Na jejich základě rozhodovala skupina politických funkcionářů o zatčení.

Nejvyšší stupeň odpovědnosti na úseku bezpečnosti nese v prvé řadě ministr vnitra, později národní bezpečnosti: míra této odpovědnosti vyplývá nejen z jejich ústavní funkce, ale také z toho, že o nezákonnostech věděli, někteří se na nich přímo podíleli a neučinili nic pro odstranění nezákonností, naopak postavili se na stranu vykonavatelů nezákonností a nikoliv na stranu neprávem postížených. Všichni ministři vnitra a národní bezpečnosti, kteří byli ve funkcích do ledna 1968, nepřispěli k zákonnému vyvození důsledků proti těm pracovníkům bezpečnosti, kteří se dopouštěli takových nezákonností, které

končily smrtí zatčených, naopak zabraňovali justičním pracovníkům v jejich řešení. V období politických procesů a jejich revize byli příslušnými ministry: V. Nosek, L. Kopřiva, K. Bacílek, R. Barák. Je nutno konstatovat, že žádný ministr vnitra a bezpečnosti v letech 1949-1962 nevystoupil iniciativně s požadavkem důsledné revize a rehabilitace politických procesů, ačkoliv věděli o nezákonnostech, na nichž byly procesy vykonstruovány. Pokusy učiněné v tomto směru R. Barákem v roce 1954-1955 byly zlikvidovány činností jeho komisí A a C.

Významnou úlohu ve výrobě politických procesů měli rovněž náměstkové ministra vnitra a bezpečnosti vůbec, a zejména ti, kteří odpovídali za státní bezpečnost a rovněž velení STB. Všichni pracovníci bezpečnosti, kteří se jakýmkoliv způsobem podíleli na výrobě politických procesů, nemohou už nikdy pracovat v bezpečnostních útvarech. Uplatnění této zásady se vztahuje i na ty pracovníky bezpečnosti, kteří se účastnili práce v různých komisích, např. pro výsledky případu Field-Pavlík, Šling-Švermová, Barákových komisí apod., a rovněž na ty funkcionáře, kteří v době revize procesů 1955-1957 byli ve vedoucích funkcích ve státní bezpečnosti.

Rovněž odpovědnost za politické procesy a jejich revizi se nevztahuje na justici jako celek, ale pouze na ty útvary a složky justice, které se podílely na procesech. Zvláště velkou odpovědnost nesou někteří funkcionáři v justici za revizi politických procesů 1955-1957.

V politických procesech se počal postupně formovat mechanismus kabinetní justice. Odpovědnost justice v tomto smyslu spočívala především v tom, že se stala výkonným útvarem politických orgánů a také orgánů bezpečnosti. Jejich rozhodnutím dávala justice zdání legality a odbornosti. Přitom pracovníci justice, kteří se na politických procesech podíleli, nemohli nevědět, že se dopouštějí porušování československých zákonů. Svým jednáním justice jen přispěla k znemožnění poznat objektivní pravdu, a tak pokračovala a dovršila dílo předcházejících článků — bezpečnosti a politických orgánů. Svými činy zasadila justice v politických procesech nejtěžší ránu autoritě práva a víře ve spravedlnost, neboť měla nejvyšší účast na tom, že se soudní přelíčení změnilo v režirované divadlo, v němž úloha soudců a prokurátorů byla nedůstojná a neodpovědná, pravým opakem jejich správného poslání. Nic na její velké odpovědnosti nezmenšuje odvolávání se na to, že byli nesprávně informováni apod. I když tato skutečnost je i možná, přece právě soudu náleží zjistit objektivní pravdu a už sama příprava a inscenace procesu nemohla nevyvolat pochybnosti o správnosti procesu. Pokud se někteří prokurátoři či soudci odvolávají na to, že se obvinění přiznávali

a neměli tedy důvod jim nevěřit, tak existovaly případy, kdy se obvinění nepřiznávali, a soud na to nebral zřetel, ale vyhlašoval rozsudky, jak byly schváleny politickým orgánem.

Ještě větší odpovědnost má justice za revizi procesů. Nejen ji prováděla opět kabinetním způsobem, který se ještě zvětšil, ale především v tom, že od roku 1955 nejvyšší funkcionáři v justici věděli nebo mohli vědět o konstrukci procesů, jakož i o těch, kteří se na nezákonnostech podíleli a neučinili nic, aby dali průchod právu, ačkoliv to náleží k jejich hlavnímu úkolu. Kromě toho se úplně protizákonně stavěli k těm, co nezákonnosti vykonávali. A k tomu ještě je nutno uvést, že Generální prokuratura i Nejvyšší soud obdržely už desítky stížností na porušování zákonů v politických procesech a žádosti o revizi procesů. Prokuratura i soud však převážně nereagovaly.

Nejvyšší soud — byl pouhým vykonavatelem stranických usnesení. Pokud šlo o politické procesy, nevyvíjel žádnou samostatnou iniciativu k nápravě nezákonností, ačkoliv to bylo součástí jeho zákonných povinností. Naopak i při revizích těchto procesů činil rozhodnutí v rozporu se zákonem tak, jak mu to bylo ukládáno příslušnými stranickými orgány. To se týká především období prvních revizí v letech 1955 a později.

Generální prokurátor — jeho postavení nutno charakterizovat stejně jako postavení Nejvyššího soudu.

Odpovědnost za vytváření a fungování mechanismu kabinetní justice, který byl součástí výroby politických procesů a revize, spadá v prvé řadě na ústavní činitele — ministry spravedlnosti A. Čepičku, Š. Raise, V. Škodu, předsedu Nejvyššího soudu J. Urválka a generálního prokurátora J. Bartušku. Velký díl odpovědnosti nesou i náměstkové ministra a předsedy Nejvyššího soudu a generálního prokurátora, kteří se podíleli na řešení politických procesů a revize a na tvorbě mechanismu kabinetní justice. Odpovědnost mají též členové různých komisí při ministerstvu spravedlnosti, které předem připravovaly procesy, jejich průběh, a rozhodovaly nejen o režii procesů, ale i o výši trestů. Z pracovníků justice mají velkou odpovědnost ti prokurátoři a soudcové a obhájci, kteří v politických procesech vystupovali a dopouštěli se porušování zákonů, jež znemožnilo poznat objektivní pravdu, nebo sami dokonce jednali v rozporu s poznanou skutečností. Tato odpovědnost je tím větší u těch pracovníků justice, kteří prováděli revizi v letech 1955-1957, neboť znali už mnohé skutečnosti o nezákonnostech a nepodnikli nic k jejich nápravě. Je nezbytné a v zájmu autority práva a spravedlnosti, aby všichni pracovníci justice, kteří se jakýmkoliv způsobem podíleli na politických procesech a na revizi 1955-1957, již nikdy nepracovali v oblasti

prokuratury, soudu, advokacie a v ministerstvu spravedlnosti, neboť svými činy v minulosti velice pošlapali čest práva a spravedlnosti.

V přípravě a průběhu procesu s «centrem» měli svoji úlohu také tvůrci expertiz. Ti podle příkazu bezpečnostních orgánů a přímo ministra K. Bacílka vypracovali expertizy, které byly potvrzením konstrukcí bezpečnosti o sabotážích v ekonomice i armádě. Pozoruhodná je skutečnost, že svoje nepravdivé expertizy neodvolala většina expertů ani při revizi procesů v letech 1955-1957. Skupina expertů z plánovacích úřadů doporučovala rozšířit postih za «sabotáže» na J. Dolanského. Také další expertizy jak k procesu s tzv. buržoazními nacionalisty, nebo příslušníky armády byly vykonstruovány.

Politická rehabilitace státu a jeho ústavních orgánů a institucí je stejně nezbytným úkolem jako rehabilitace strany.

President republiky — měl rozsáhlá jmenovací oprávnění, jmenoval vládu, generálního prokurátora, celou řadu státních představitelů. Mohl také účinně působit na zásadní směr činnosti vlády, Národního shromáždění a ostatních ústavních institucí. Presidentem republiky byl Kl. Gottwald, A. Zápotocký a A. Novotný, tedy vždy současně též představitel strany. Toto personální ztotožnění stranické a státní funkce však nesmí bránit tomu, aby odpovědnost těchto soudruhů nebyla posuzována též z hlediska toho, že v souvislosti s rozhodováním o procesech a jejich revizích (čítaje v to rozsáhlou agendu milostí) hrubě zneužívali své postavení jako hlavy státu.

Vláda — nejvyšší orgán výkonné moci. V jejím celku pracovali ministři vnitra, později národní bezpečnosti, národní obrany, spravedlnosti. Od roku 1952 do roku 1960 byl vládě odpovědný generální prokurátor. Vláda jako celek i její jednotliví ministři pak odpovídali ústavně Národnímu shromáždění. Není však znám případ, že by se problémy politických procesů a jejich revizí vláda zabývala v tom smyslu, že by zkoumala postup a zodpovědnost generálního prokurátora a jednotlivých zainteresovaných ministrů.

Národní shromáždění — jako nejvyšší zákonodárný orgán nikdy nevyvozovalo důsledky vůči vládě ani jednotlivým jejím ministrům za nezákonnosti odhalené v průběhu revizí politických procesů. Národnímu shromáždění byl přímo odpovědný od roku 1960 generální prokurátor. Národnímu shromáždění podával zprávy o své činnosti též předseda Nejvyššího soudu. Ani tyto představitele justice, přímo zainteresované na procesech a jejich revizích, nebralo Národní shromáždění nikdy k odpovědnosti a nezkoumalo z těchto hledisek jejich činnost.

Nelze nevidět, že ve všech ústavních orgánech byli současně též nejvyšší straničtí představitelé a členové ústředního výboru KSČ.

Všichni tito soudruzi chápali své úkoly ve státních orgánech jako stranický úkol a cítili se odpovědni za jejich výkon především straně a jejím orgánům. To však neznamená, že za výkon svých státních funkcí neodpovídají všemu lidu jako jeho státní představitelé. Při posuzování odpovědnosti jednotlivých osob to nutno brát plně v úvahu.

Vymezení politické odpovědnosti jednotlivých orgánů za procesy a jejich nedůslednou revizi je pouze jednou stránkou činnosti těchto orgánů a není hodnocením jejich celkové úlohy. Protože však procesy nejsou jen porušením práva a stranických norem, ale nástupem bezprávného stavu celé společnosti s rozvinutím centralisticko-byrokratického politického systému, který deformoval humánní zásady socialismu, je vyvození důsledné politické odpovědnosti naléhavou nezbytností a nejzávažnějším politickým posláním této komise.

2. Osobní odpovědnost vedoucích funkcionářů.

Politický systém a v něm působící mechanismus na výrobu politických procesů tvořily složité stranicko-státní ústrojí, v němž jednotlivé orgány i osoby fungovaly jako kolečka a součástky, vykonávající různé předem vymezené role. Jejich úloha byla předem určena, a to v momentě, kdy vstupovaly do tohoto ústrojí. Systém fungoval jako celek a jednotlivci v něm měli různou působnost podle funkcí, které zastávali a v nichž se třeba střídali, takže v jednotlivých časových fázích se jejich pravomoc, působnost a tím i odpovědnost měnila:

1. V tomto systému byly funkce, v nichž ti, kteří je zastávali, působili jako tvůrci, iniciátoři, hlavní ideologové celého mechanismu. Míra jejich odpovědnosti je nejvyšší.

2. Na druhém místě byli ti, kteří základní linii aktivně rozpracovávali a uváděli v život, dávali podněty tvůrcům systému, aniž by sami rozhodovali o využití podnětů pro tvorbu linie, tj. někteří pracovali u výkonného stranického a státního aparátu.

3. Na třetím místě byli vykonavatelé pokynů a příkazů (jejich počet je nejvyšší). U nich je škála odpovědnosti velmi široká, ale v podstatě je lze rozdělit podle dvou hledisek: a) ti, kteří se při praktickém uskutečňování linie dané systémem setkávali s dostatkem poznatků z praxe, aby mohli usoudit na deformace systému a linie a přesto jí poslušně prosazovali, b) ti, kteří tolik poznatků neměli a všechny pokyny plnili v dobré víře.

Vymezení politické odpovědnosti za procesy není hodnocením jejich celkové politické činnosti, ale pouze jedné, té negativní stránky.

V tomto smyslu je « hodnocení » jednostranné, neboť téměř všichni soudruzi zasvětili celý svůj život stranické práci a ve svých funkcích vykonali mnoho pozitivního pro stranu a společnost. Není úkolem komise vypracovat celkový pohled na jednotlivé politické funkcionáře, ale zaměřujeme se pouze na jejich vztah k politickým procesům a jejich revizi.

Okruh jednotlivých osob jsme vymezili pouze z hlediska jejich účasti v politických orgánech, které se na politických procesech přímo podílely, tj. členů politického sekretariátu a těch členů politbyra v roce 1955-1957, kteří měli přímou účast na procesech či jejich revizi. U těch osob, které mají býti rehabilitovány či těch, které byly ve vrcholných funkcích v justici a bezpečnosti, jsou jako přílohy této části zprávy podrobnější zhodnocení jejich podílu odpovědnosti. (B. Köhler, G. Bareš, L. Kopřiva, Š. Rais, J. Bartuška, V. Škoda, J. Urválek, J. Taussigová, B. Reicin, O. Šling, K. Šváb).

Klement Gottwald, jako předseda KSČ a prezident republiky, zastával v padesátých letech nejvyšší stranické i státní funkce. Bez jeho souhlasu a vědomí nebyly podnikány žádné závažné kroky ani uvnitř strany, ani ve státním rozhodování. Věděl také o věcech, týkajících se politických procesů. Dával souhlas k zatčení nejvyšších funkcionářů i k rozsudkům. Z tohoto hlediska má plnou a nejvyšší politickou odpovědnost i v případě politických procesů.

Odpovědnost Klementa Gottwalda nutno posuzovat i z hlediska že on, jako prezident republiky a předseda strany, měl nejvíce možnosti dopátrat se pravdy o vyšetřovacích metodách. Vytvářel a spolutvořil celý politický systém, podílel se na koncentrování moci v rukou nejužší skupiny lidí — až se tato moc stala nekontrolovatelnou. Podlehl plně tehdejšímu pojetí vedoucí úlohy strany, tj. že strana vzala do svých rukou přímo funkce, které měl vykonávat stát a jeho orgány. Tím byl vytvořen systém, který nutně musel plodit nezákonosti.

Ačkoliv nelze snižovat Gottwaldovu odpovědnost za politické procesy, přece jen uvedený přehled by byl značně jednostranný. Politické procesy jsou částí v Gottwaldově činnosti a ještě spjaty s posledními čtyřmi roky jeho života. Z tohoto pohledu není možné posuzovat Gottwaldovu osobnost. Je historickou skutečností, že od počátku třicátých let stál Gottwald v čele komunistické strany a bez jeho činnosti si nedovedeme vývoj strany, její úspěchy i obtíže představit. Gottwald stále výrazněji rostl ve významnou osobnost československé politiky a mezinárodního komunistického hnutí. Vrcholem jeho životní politické činnosti, kterou se především podílel na vítězství dělnické třídy a socialistických sil v Československu,

byla léta 1944-1948. V nich se Gottwald projevil jako zkušený státník, jako organizátor lidové demokratické moci, jako vůdce pracujícího lidu.

Ještě v poúnorové době existuje v Gottwaldově rozhodování celá řada velmi pozitivních aktů, ovšem jejich počet slábne a postupně je převyšují akty negativního charakteru, mezi nimiž zaujímá prvořadé místo jeho úloha v politických procesech. S odstupem od Února, ve kterém se projevila jeho politická schopnost, se Gottwald měnil. Dostával se stále více do izolace, kterou těžce nesl, působil na něj jeho zdravotní stav, oslabila se jeho vůle k zápasu a převažovala u něj snaha podřizovat se okolí a podmínkám.

Tak tomu bylo i v jeho vztahu k politickým procesům. Byl vystaven tlaku zvenčí a snažil se odolat. Hledal cesty, jak zabránit tragediím. Ale v tomto sporu nebyl ani tak důsledný ani dostatečně odvážný, nehledě na to, že sám mnoho nevěřil v úspěšnost svého úsilí. Postupně se jeho původní odolávání tlaku změnilo v ústup a pasivitu a později v nepochopitelnou aktivitu a účast na přípravě politických procesů. Právě v jeho postoji k procesům a zejména k postiženým se zřetelně odráží rozpornost Gottwaldovy osobnosti. Na jedné straně lidský vztah a na druhé nelidskost ke svým spolupracovníkům, na jedné straně dlouholeté přátelství s mnohými odsouzenými, na druhé jeho nepřátelství bez hranic i vůči jejich dětem.

Gottwald byl politikem své doby, československým komunistickým politikem ve Stalinově éře. V některých obdobích dovedl úspěšně respektovat československou realitu, ale současně v sobě nesl prvky stalinismu, které v době studené války tolik zesílily i v něm. Snažil se zpočátku vést zápas, bránit se tlakům vnějším i vnitřním, ale v této době se mu k tomuto zápasu nedostávalo statečnosti a zřejmě ani sil. Podlehl a musel být sám svědkem i důležitým činitelem největších politických procesů v poválečné Evropě. Gottwald ovšem vedl svár sám v sobě, zápas, jehož sílu a podobu můžeme těžko odhadnout. Politické procesy se tak staly i jeho tragedií, která poznamenala poslední roky jeho politické činnosti.

Gottwaldova politická dráha je na svém konci sice poznamenána největší odpovědností za politické procesy vyplývající z jeho vedoucí stranické a státní funkce, avšak tato skutečnost představuje jen část jeho politické činnosti, přičemž Gottwald žůstává významnou osobností československé politiky.

Ant. Zápotocký byl dlouholetým funkcionářem dělnického hnutí a komunistické strany. Celý svůj život zasvětil zápasu dělnické třídy o moc a socialismus. Patřil mezi zakladatele komunistické strany a s její činností je velmi úzce spjat. Prošel různými stranickými a státními funkcemi, od prostého funkcionáře až po presidenta

republiky. Jeho politický a názorový vývoj probíhal složitě, byl několikrát kritizován za pravicové a oportunistické úchytky. Tato skutečnost u něj vyvolávala určitý «komplex», který ovlivňoval i jeho politické postoje v poúnorové době, i v případě procesů.

Odpovědnost Ant. Zápotockého za politické procesy je vymezena jeho účastí ve vrcholných politických orgánech strany jako předsedy vlády a později i presidenta republiky. Tuto velikou odpovědnost, řádově stejnou jako u Kl. Gottwalda, má nejen za procesy, ale i za jejich revizi v letech 1955-1957. Patřil v padesátých letech mezi čtyřku či trojku nejmocnějších politiků ve státě, která rozhodovala o zatýkání i o procesech. Byl relativně úplně informován a veškerá zásadní politická rozhodnutí přijímaná v této době většinou politickým sekretariátem spadají plně i do rámce jeho odpovědnosti. V době, kdy zastával už funkci presidenta republiky, probíhaly tzv. následné procesy, mezi jiným i proces s O. Závodským. Není znám případ, že by se jeho stanovisko lišilo od názoru ostatních.

Ve své nejvyšší funkci dostával stížnosti, ve kterých nevinně odsouzení popisovali způsoby výslechu a vynucování doznání. O některých informoval politický sekretariát se svým zamítavým stanoviskem.

V roce 1955-1957 do Kanceláře presidenta republiky (KPR) přicházely časté žádosti o revizi procesů. Není žádný důkaz, že by se různil v názorech na revizi případů. Patřil mezi úzký okruh těch funkcionářů, kteří věděli roku 1955 o Doubkově výpovědi a tedy i o konstrukci procesu. Podporoval a ideově zdůvodňoval tézi o Slánském jako československém Berijovi. V roce 1956 v průběhu XX. sjezdu KSSS zastával stanovisko, že rehabilitace procesu nepřipadá v úvahu. Mimo jiné tento postup zdůvodňoval tím, že je to věc vyřízená a komu by prospělo, kdyby se strana měla k revizi vracet. Existovaly u něho i obavy z hospodářských důsledků rehabilitace.

V roce 1953 a 1954 už měl známosti o problémech v bezpečnosti a upozorňoval na ně, ovšem jejich řešení nenásledovalo. V jednotlivých případech se postavil za revizi procesu i proti zatčení (např. u některých sociálních demokratů).

Rovněž u A. Zápotockého představovaly politické procesy a jejich revize jen část jeho celoživotní činnosti. Ačkoliv nelze snižovat jeho vysokou politickou odpovědnost, nemohou být jediným měřítkem jeho politického působení. I u něho jsou jeho vnitřní tragedií znásobenou ještě tím, že neměl dosti odvahy a sil se s nimi vypořádat v době, kdy byla známa fakta o jejich konstrukci. Přestože politické procesy a jejich revize vrhly stín na jeho politickou dráhu, náleží A. Zápotockému významné místo v československé politice a v československém revolučním knutí.

Téměř s dvaceti lety složitě poválečné činnosti vedoucích orgánů strany i státu je spojeno jméno A. Novotného. Patří k těm mála funkcionářům, kteří se podíleli a tedy nesou odpovědnost jak za procesy, tak za výsledky jejich revize. Míra jeho odpovědnosti je vymezena především funkcemi, které zastával, tajemníka ÚV, prvního tajemníka ÚV a presidenta republiky.

V září 1951 byl zvolen tajemníkem ÚV KSČ a stal se současně členem organizačního sekretariátu ÚV. 6.12.1951 byl plénem ÚV KSČ schválen za člena předsednictva a stal se současně i členem politického sekretariátu ÚV KSČ. Od této doby patřil k té malé skupině osob, která ve svých rukou zkoncentrovala veškerou moc a rozhodovala s konečnou platností o všech nejdůležitějších otázkách.

Odpovědnost A. Novotného za politické procesy a za způsob a výsledky pozdějších přešetřování a rehabilitací vyplývá především z těchto skutečností:

Stává se tajemníkem ÚV KSČ a členem nejvyšších stranických orgánů na podzim 1951, tedy v době, kdy mašinerie výroby politických procesů je v plném pohybu. Nepatří pokud se týče hlavního procesu «s centrem» mezi jeho přední strůjce. Jako člen předsednictva ÚV a politického sekretariátu ÚV KSČ byl však velmi rychle vtažen a plně zasvěcen do politických procesů.

Jako člen politického sekretariátu ÚV byl 24.11.1951 přítomen schůzi politického sekretariátu a předsednictva ÚV, kde se schválilo zatčení R. Slánského. Na přípravě procesu se podílel tím, že jeho prostřednictvím byly bezpečnosti předávány materiály z archívu ÚV KSČ, které měly sloužit k «usvědčení» obviněných.

13.11.1952 byl přítomen a také se zúčastnil diskuse k návrhu žaloby na «spiklenecké centrum», byl zvolen do politické komise, která byla politickým sekretariátem ÚV k přípravě a průběhu procesu ustavena.

A. Novotný byl ve funkci prvního tajemníka ÚV KSČ při osmi dalších tzv. následných procesech. Přitom koncem roku 1953 a v roce 1954 byla však již celková situace jiná než v roce 1950 až 1952. Přesto však procesy v ČSR probíhají dál. A v těchto podmínkách vzrůstá podíl odpovědnosti stranických orgánů a v tom zejména odpovědnost A. Novotného jako prvního tajemníka ÚV KSČ.

Právě v této době je v politickém sekretariátu ÚV KSČ probírán velký počet materiálů, týkajících se dořešení následných politických procesů. Většinu těchto materiálů předkládal orgánu rezortní ministr vnitra, R. Barák. Protože však R. Barák nebyl v této době ještě členem politického sekretariátu ÚV, byly tyto materiály předkládány prostřednictvím A. Novotného jako prvního tajemníka.

Pokud se týká přípravy politických procesů, je zřejmé, že A. Novotný sice nepatřil mezi hlavní strůjce procesu se « spikleneckým centrem », ale zúčastnil se posledních příprav procesu. V pozdějším období 1953-1954 je ve funkci prvního tajemníka ÚV KSČ přítomen stranickému projednávání téměř všech následných politických procesů a byl do nich důkladně zasvěcen. Z dokumentů pak nevyplývá, že by zastával odlišné názory než ty, které byly politickým sekretariátem schváleny.

A. Novotný nese velký podíl odpovědnosti za průběh a výsledky revize a rehabilitace. Ačkoliv existují jednotlivé případy neprávem postižených, kterým se snažil A. Novotný zmírnit jejich těžkosti, nevystoupil nikdy s požadavkem důsledné rehabilitace a zvláště ostře se stavěl proti rehabilitacím některých funkcionářů, s nimiž měl v minulosti rozpory (Slánský, Šling, Landa).

A. Novotný výrazně ovlivnil průběh prověřování politických procesů. Navrhnul politickému byru ustavení Barákovy komise v lednu 1955, ale současně i omezení její činnosti na prověřování výše trestu. Předložil pro obě Barákovy komise návrh na jejich kádrové složení. Byli v nich lidé, kteří přímo měli zájem, aby se rehabilitace neprováděly a že do nich byli zařazeni funkcionáři, kteří zjevně neměli předpoklady bojovat za důslednou nápravu deformací. Z řady dokumentů se ukazuje, že nejzávažnější případy z obou prověřovacích komisí Barák konsultoval s A. Novotným před jejich předložením politickému byru.

Přínejmenším v druhé polovině roku 1955 na základě výpovědi B. Doubka znal zcela konkrétně, jak se vyráběly politické procesy v Československu. Nese proto zvláště veliký podíl odpovědnosti za to, že v letech 1955-1957 nebyly v ČSR prováděny rehabilitace nevinných lidí. 23.12.1955 předložil téze referátu pro plénum ÚV KSČ o přešetřování některých soudních případů. V rozporu s již známými skutečnostmi nepravdivě vysvětloval příčiny a charakter politických procesů a vyslovoval řadu nových, nedoložených obvinění vůči mnoha dříve odsouzeným komunistům. Překonstruovanou obžalobu Slánského jako čs. Beriji, nová obvinění Smrkovského, Švermové aj. rozšířil v projevech po XX. sjezdu KSSS do celé veřejnosti. Na plénu ÚV KSČ 20.4.1956 oznámil vytvoření nové Barákovy komise pro prověření procesu Slánského a usměrňoval její činnost výrokem: « Je již dnes jasné, že nebudeme provádět žádnou rehabilitaci případu Slánský a spol. ». Souhlasil s usnesením politického byra z 19.11.1956, kterým bylo přerušeno propouštění lidí, odsouzených v politických procesech, na svobodu a fakticky zastaveny rehabilitace. V době působení Barákových komisí není znám jediný dokument, který

by svědčil o tom, že A. Novotný také vystupoval někdy kriticky vůči neuspokojivému prověřování soudních případů.

A. Novotný potlačoval nesouhlas těch, kteří kritizovali, že se neprovádějí rehabilitace. Označoval je (na ÚV KSČ 2.10.1957, na celostátní poradě 6.-7.10.1957) za frakcionáře a podílel se v některých případech na jejich stranickém a jiném potrestání.

V roce 1958-1959 probíhala revize některých soudních případů. O většině z nich rozhodovalo nebo bylo informováno politické byro na návrh A. Novotného. Při revizi se vycházelo převážně z principu, že má být překvalifikována trestná činnost jednotlivých odsouzených v následných procesech tak, aby mohli být z větší části propuštěni v nejbližší době již s odpykaným trestem. Nešlo tedy o rehabilitaci, ale o nový nezákonný postih.

Ačkoli podle rozhodnutí politického sekretariátu měli být voláni k odpovědnosti ti z pracovníků ministerstva bezpečnosti, kteří se dopouštěli nezákonností, jejich skutečný postih byl více než paradoxní. Bývalý náčelník vyšetřovacího odboru pplk. Doubek byl sice 12.7.1955 vzat do vazby a až 17.5.1957 odsouzen na devět let do vězení (s ním také kpt. Kohoutek), ale již 17.12.1957 jedná politické byro o jeho případu. A. Novotný předložil politickému byru ÚV KSČ návrh na jeho propuštění cestou milosti.

A. Novotný nese odpovědnost za nedůslednou rehabilitaci nejen jako první tajemník, ale zároveň i jako prezident republiky. K jeho rukám v letech 1958-1962 docházely desítky dopisů nevinně odsouzených a jejich příbuzných, které jenom v několika málo případech dal pouze k informaci politickému byru, aniž sám navrhl jejich nové přešetření, přestože v dopisech byly uváděny nové skutečnosti o nezákonnosti a konstrukci politických procesů.

Činnost komise probíhala pod osobní kontrolou A. Novotného. Usnesení politbyra zavázalo Dr. Koldera, že « po projednání v komisi ÚV bude informovat s. Novotného a postupně předkládat závěry politickému byru ÚV KSČ ».

Velkou odpovědnost za nedůslednou rehabilitaci i nedostatečně určení míry osobní odpovědnosti, nese A. Novotný a to přesto, že nebyl bezprostředně členem přešetřovací komise. Přejemnějším od roku 1953 přicházel do styku se všemi základními materiály z politických procesů i s novým přešetřováním z let 1955-1957, a 1962-1963. Z titulu prvního tajemníka ÚV KSČ od roku 1953 a prezidenta republiky od roku 1957 byl nejvyšším činitelem strany a státu a tím zároveň nejúplněji informovaný člověkem z celého vedení KSČ.

K. Bacílek byl členem orgánů, které rozhodovaly o politických procesech a rehabilitacích.

Od září 1951 byl členem politického sekretariátu ÚV KSČ, od roku 1953 prvním tajemníkem ÚV KSS a členem vedení KSS, od roku 1954 členem politického byra ÚV KSČ až do dubna 1963.

Ve funkci ministra národní bezpečnosti (leden 1952 – září 1953) a prvního tajemníka ÚV KSS se aktivně podílel na politických procesech. Za jeho působnosti na ministerstvu národní bezpečnosti byla v roce 1952 zatčena řada stranických funkcionářů (J. Frank, národohospodáři aj.). Zvláště aktivní byl v přípravě procesu s « centrem ». Zasahoval do vyšetřování; navštívil obviněné na celách a « domlouval jim ». Předkládal návrh obžaloby do politického sekretariátu, instruoval autory expertiz, byl předsedou politické komise pro proces s centrem, v komisi pro přepracování obžaloby a zabezpečoval průběh procesu. Neméně aktivní byl i při zajišťování procesu s tzv. buržoazními nacionalisty. Spolupřipravoval obžalobu i proces s nimi. Tvrdý postup vůči neprávem odsouzeným projevoval nejen ve zmíněných případech, ale i dalších.

Revize procesů probíhala v době, když K. Bacílek zastával funkci prvního tajemníka ÚV KSS. Nepřispěl vůbec k úspěšnému průběhu revize a neusiloval o takovou rehabilitaci. Na zasedání ÚV KSČ v roce 1956 sice přiznal používání fyzického násilí v bezpečnosti, ale v dalších letech zdůvodňoval oprávněnost procesu s buržoazními nacionalisty. Vedení KSS, v jehož čele stál, nadále po roce 1956 vedlo boj proti buržoaznímu nacionalismu, a to tak, že kritické hlasy komunistů prohlášoval za projevy nacionalismu. (O. Pavlík, J. Púll, J. Bráník aj.). Ani v roce 1962-1963 K. Bacílek nepřispěl k provedení rehabilitace.

R. Barák má odpovědnost za činnost komisí, jež prováděly revizi politických procesů v letech 1955-1957. Návrhy, které předložily, byly v rozporu už s existujícími poznatky. Rovněž s Barákovou činností ve funkci ministra jsou spojeny tzv. následné procesy r. 1953-1954.

V době, kdy se stává R. Barák ministrem vnitra, přichází už na pořad jednání politického sekretariátu ÚV KSČ soustavný proud materiálů týkajících se dořešení následných procesů proti zbyvajícím odhaleným « nepřátelům » ve straně.

Drtivou většinu těchto materiálů k projednání politickému sekretariátu ÚV KSČ předkládal rezortní ministr vnitra R. Barák. V této době ještě nebyl členem předsednictva ani členem politického sekretariátu ÚV KSČ. Materiály předkládal prostřednictvím I. tajemníka ÚV KSČ A. Novotného.

« Baráková komise » nebyla pojata jako rehabilitační komise, usilující o skutečně objektivní objasnění jednotlivých případů. Měla jen přešetřit přehmaty při stanovení výše trestů, přičemž nemělo

dojít k žádnému otřesení hlavního procesu se Slánským a spol. R. Barák jako předseda řídil a usměrňoval rozhodování komise ze dvou pozic. Za prvé s pojoval komisi s politbyrem ÚV KSČ. Ústními referáty ji seznamoval s jednáním politbyra a jeho usneseními. Vedl rozhovory a konzultoval s některými členy politbyra, především s I. tajemníkem A. Novotným a s Ant. Zapotockým a jejich názory buď tlumočil nebo je uplatňoval při usměrňování činnosti komise. Řada zdůvodňujících podkladů se potom přepracovávala do předpokládané podoby.

Za druhé si v této práci počínal jako ministr vnitra. Na jednáních komise obhajoval úsek bezpečnosti a uplatňoval názory svých poradců, jako ministr měl možnost opatřovat si (a také si opatřoval) další informace k daným případům, vytvořil si na ministerstvu vlastní skupinu, která mu soustřeďovala různé materiály a připravovala podklady pro jednání v komisi.

Skutečnosti zjištěné při přešetřování jednotlivých případů i při vyšetřování Doubka a Kohoutka byly takového druhu, že jasně ukazovaly na obłudnou konstrukci procesu s «centrem».

R. Barák nese rovněž odpovědnost za to, že mnohá pravdivá zjištění, k nimž dospěli pracovníci obou komisí, které vedl, byla potlačena. Přinášel z ministerstva vnitra písemná stanoviska, kterými prosazoval nové konstrukce viny odsouzených. V nejvážnějších případech osobně opravoval a předělával navržené zprávy. V obou komisích mnohokrát zasahoval, aby se ve zprávách dřívějších obvinění rozšířila, nebo aspoň zachovala. Zato není znám jediný případ, svědčící o tom, že R. Barák usiloval o důslednou rehabilitaci nevinných lidí; naopak v prosinci 1955 předložil do politického byra návrhy z komise, v nichž se doporučovalo uvážít zatčení dvou komunistů, kteří zůstali z okruhu tzv. trockistů «Velké rady» dosud na svobodě. V r. 1957 předložil politickému byru návrh na potrestání bývalého vyšetřujícího soudce, protože v roce 1949 odmítl podřídit se příkazům kabinetní justice. Vystoupil jedině ve prospěch některých bývalých pracovníků státní bezpečnosti. V únoru 1957 prohlásil: «... tím, že se staví před soud Doubek a Kohoutek, očišťuje se Slánský, Taussigová a Šváb».

A. Čepička se podílel na přípravě politických procesů jako jeden z vedoucích funkcionářů strany a státu. Patřil do úzké vládnoucí skupiny funkcionářů a jeho pozice v této skupině byla zvláště významná. V červenci 1951 jednal v zastoupení Kl. Gottwalda s J. V. Stalinem o R. Slánském. Byl členem komise pro přípravu obžaloby i politické komise pro proces s «vedením spikleneckého centra». V různých tehdejších jednáních zaujímal A. Čepička ke Slánskému a jeho společníkům zpravidla krajní stanovisko.

Kromě odpovědnosti vyplývající z členství ve vedoucích stranických orgánech je odpovědnost A. Čepičky vymezena také

jeho činností ve funkci ministra spravedlnosti a později národní obrany.

S jeho působením na ministerstvu spravedlnosti je spojeno vytváření mechanismu kabinetní justice. Jako ministr spravedlnosti předkládal bezpečnostní komisi ÚV KSČ, jejímž byl členem, od prosince 1949 návrhy na tresty v politických procesech. Ty komise schválila či upravila a ministr spravedlnosti zajišťoval jejich realizaci, k čemuž se vytvořil mechanismus kabinetní justice.

Vojenské otázky byly významnou součástí procesu s « vedením protistátního spikleneckého centra » a hlavní náplní následných procesů s důstojníky a generály čs. armády.

Od roku 1950 se obvinění proti bývalému armádnímu vedení neustále stupňovalo, a to úměrně s růstem obtíží urychlené výstavby čs. armády, až vrcholila sepsáním vojenské expertizy k procesu s « vedením spikleneckého centra » i k následným procesům s bývalými příslušníky čs. armády, tzv. Závěrečné zprávy o sabotážní a diverzní činnosti v armádě. Podle rozhodnutí politického sekretariátu ÚV KSČ uložil A. Čepička zpracovat Závěrečnou zprávu o diverzní a sabotážní činnosti komisi, vedené gen. V. Kratochvílem. K tomu je však nutno dodat, že kampaň proti dřívějšímu armádnímu vedení zahájili dávno před příchodem A. Čepičky do armády tehdejší významní straníční pracovníci v armádě.

A. Čepička byl podrobně informován o vyšetřování zatčených důstojníků a generálů a spolupracoval s ministerstvem národní bezpečnosti. Z dosud přístupných materiálů je však zřejmé, že hlavní iniciativu při přípravě politických procesů s důstojníky a generály čs. armády měly orgány ministerstva národní bezpečnosti. Někteří rehabilitovaní příslušníci velitelského sboru při pohovorech konstatovali, že ve vězení psali A. Čepičkovi dopisy o své nevině, na které nedostali odpověď. K nápravě křivd a hrubého porušování zákonnosti částečně přispěl A. Čepička v souvislosti s odstraňováním důsledků činnosti B. Reicina a jeho společníků, a to v první polovině roku 1951, kdy byly likvidovány TNP Mírov, « domeček » apod. Byla to poměrně rozsáhlá opatření, která měla příznivý ohlas mezi příslušníky velitelského sboru.

Pavol David nese odpovědnost jako člen nejvyšších stranických orgánů ve státě za deformace padesátých let. Angažoval se však i osobně v přípravě politických procesů. Jako první tajemník a později tajemník ÚV KSS zejména v letech 1952 až 1953 dal z iniciativy A. Novotného vyhledávat různé materiály ve stranických i jiných archívech na Slovensku k přípravě procesů se skupinou R. Slánského i jiných. Při přípravě procesu se skupinou tzv. slovenských buržoazních nacionalistů byl Pavol David pověřen vedením skupiny, která

organizačně zabezpečovala hladký průběh procesu. Počínal si v této práci velmi horlivě a iniciativně.

Ani tehdy, kdy jako člen politbyra ÚV KSČ a tajemník ÚV KSS už musel vědět, že procesy padesátých let byly vykonstruovány, neudělal Pavol David nic pro to, aby se urychlila rehabilitace nevinných lidí.

J. Dolanský je jediným z vedoucích představitelů strany, který zastával nejvyšší stranické funkce od r. 1945 až do r. 1969. Z jeho členství v těchto orgánech vyplývá i jeho spoluodpovědnost na politických procesech v padesátých letech. Z jednání nejvyšších stranických orgánů, které se těmito otázkami zabývaly a jejichž byl členem, vyskytují se jen sporadicky záznamy diskusí, takže jeho bližší stanovisko lze těžko posoudit. Pokud takové záznamy existují, svědčí o tom, že jeho stanovisko se věcně nevymykalo z poměru tehdy běžného postoje.

J. Dolanský nebyl členem žádných komisí či jiných jmenovaných orgánů, které se na tvorbě procesů přímo podílely. V podstatě se dá tedy říci, že odpovědnost J. Dolanského za politické procesy je taková, jaká je odpovědnost orgánů, jejichž členem byl.

Při projednávání proverek procesů schvaloval vždy předkládané zprávy. Nad odlišnou interpretací «viny» odsouzených se nikdy nepozastavil. Souhlasil i s předloženým výsledkem prověrky procesu s národohospodáři, ačkoliv věděl, že jak v tomto případě, tak v procesu s centrem, pokud se jednalo o obvinění z hospodářské sabotáže, šlo o rozhodnutí stranických orgánů a nelze tedy je kvalifikovat jako «sabotáž jednotlivců».

Pokud k otázkám prověrky, resp. rehabilitace na stranických orgánech hovořil, pak vždycky v duchu právě ražené linie. Tak tomu bylo např. na zasedání politbyra 28.12.1955. Na zasedáních předsednictva a ÚV koncem roku 1962 a začátkem roku 1963 vystoupil s dost obsáhlými diskusními příspěvky, v nichž se opět ztotožnil s předkládanou zprávou i návrhy. Podobně jako většina ostatních tvrdil, že o uvedených zdrcujících faktech neměl ponětí.

V této době také na předsednictvu strany nadhodil, vzhledem k své politické odpovědnosti za padesátá léta, otázku svého odchodu z vedoucích funkcí.

Na závěr je třeba ještě upozornit, že zatímco se v padesátých letech spolupodílel jako člen stranických orgánů na tvorbě procesů, byla i proti němu vznášena různá obvinění. Bylo to zejména v době procesu se Slánským, kdy byl v různých dopisech zasílaných Gottwaldovi činěn zodpovědným za nedostatky a chyby v hospodářské politice, což prý umožňovalo «zrádcům bandy Slánského» rozvracet naše hospodářství.

V mechanismu tvorby českých politických procesů hrál V. Kopecký úlohu člověka, který byl nejen spoluzodpovědný, ale i spolutvůrcem jejich ideologie, dotváření a propagandy. Už v roce 1948 měl značný podíl na řešení « případu » profesora Kolmana. V. Kopeckého účast je velice zřetelná i v případě přípravy procesu s nekomunisty.

V souvislosti se zatčením Šlinga byla v říjnu 1950 vytvořena zvláštní komise předsednictva ÚV KSČ ve složení Kopecký, Bareš, Köhler, která měla ujasnit vztahy Švermové ke Šlingovi a jeho činnosti. Šetření této komise bylo předpojaté a celé vyšetřování uzavřel Kopecký svým vystoupením na ÚV KSČ v únoru 1951, kde o « případu » Šling-Švermová přednesl referát plný výmyslů, skandálních historek a neodpovědného dramatizování.

V roce 1951 vydal Kopecký knihu « Třicet let KSČ ». Tato kniha spoluvytvářela ovzduší politických procesů, pomáhala dotvářet zdánlivou logičnost jejich ideologické konstrukce a především popularizovat « boj proti nepřítelům uvnitř strany ». Kopecký touto knihou i dalšími svými vzpomínkovými pracemi vytvářel zcela pochybný pohled na minulost strany, falšoval nejenom fakta z dějin KSČ, ale fakta z nejnovějších dějin Československa vůbec.

Ovšem nezůstával jenom u svých ideologizujících úvah a konstrukcí. Významnou účast měl na průběhu vyšetřování a odsouzení Rudolfa Slánského. V. Kopecký byl jedním z hlavních tvůrců ve své podstatě antisemitské kampaně proti sionismu a kosmopolitismu a pracoval i na organizační přípravě procesu se Slánským koncem roku 1952. Byl členem komise vytvořené politickým sekretariátem ÚV KSČ 13. listopadu 1952 pro redakci konečného textu žaloby proti Slánskému a jeho společníkům.

V. Kopecký byl za politické procesy odpovědný jako člen vedoucích stranických orgánů, které je schvalovaly, a byl navíc ideologem procesu a propagátorem této ideologie. Byl také členem těch orgánů, které rozhodovaly o revizi politických procesů a plně se ztotožnil se zamítavým stanoviskem v r. 1955-1957.

R. Slánský byl úzce spjat s činností strany, již zasvětil celý svůj život. Byl oddán straně a jako celá tehdejší vedoucí stranická garnitura měl bezmeznou víru v Sovětský svaz. Vždy se podřizoval Komunistické internacionále anebo později Informačnímu byru a patřil k interpretům jejich linie v politice KSČ. Nebyl však pouze pasívním vykladačem, ale dále některé teze a směrnice aktivně rozvíjel, jako např. na poradách Informačního byra v listopadu 1949 anebo na lednové poradě v Moskvě v roce 1951.

Jako vedoucí představitel se podílel významně na stanovení celkové politické linie, přičemž od roku 1949 teoreticky zdůvodňoval též teze o zostřování třídního boje a o hledání nepřítel v řadách strany.

Patřil až do září 1951 k nejužší vedoucí skupině ve straně a po Únoru i ve společnosti. Podílel se až do září 1951 aktivně na práci vedoucích stranických orgánů, na zásazích do činnosti státních orgánů, na tvrdých a neodůvodněných opatřeních proti skutečným i zdánlivým nepřátelům a do roku 1950 i na akcích v souvislosti s « hledáním nepřátel ve straně ».

Aktivně se podílel např. na tzv. Kolmanově případu. Obdobně se podílel i na tzv. Karlovarském případě, kdy byl členem tříčlenné komise, která připravila konečnou redakci rezoluce pro předsednictvo ÚV KSČ. Na schůzi předsednictva 2.5.1949 potom hájil ostré závěry, neboť vycházel z předpokladu, že se z celé záležitosti musí učinit « exemplární případ ». Jako generální tajemník rozhodl též 22.6.1949 o zatčení A. Tannenbauma a o jeho šetření orgány bezpečnosti.

Ačkoliv byl jako vedoucí představitel strany dobře informován o tvrdých metodách, které se používaly v Maďarsku při přípravě Rajkova procesu proti zatčeným čs. občanům, přesto zasahoval negativně do průběhu dalšího vyšetřování případu Field-Pavlik v ČSR.

Na jaře 1950 na společném zasedání předsednictva ÚV KSČ a KSS kritizoval Vl. Clementise a obvinil ho z buržoazního nacionalismu.

Podílel se tak na utváření mechanismu, z něhož vyrůstaly nesprávné metody a formy politické práce jak ve straně, tak ve státě.

Zásadní problémy řešil vždy s vědomím Kl. Gottwalda, bez jehož souhlasu si nedovolil převzít odpovědnost.

Jako generální tajemník řídil přímo práci komise stranické kontroly a kádrového oddělení, kde se nestranickým způsobem prováděla různá šetření.

R. Slánský zasahoval přímo do bezpečnosti, když se stal předsedou bezpečnostní komise a když do bezpečnosti přešli na podzim 1949 někteří pracovníci aparátu ÚV KSČ. Věc šla tak daleko, že od léta 1949 R. Slánský ve skutečnosti v rozporu s ústavou a platnými předpisy bez vědomí ministra vnitra převzal řízení státní bezpečnosti. Společně s několika málo nejvyššími stranickými činiteli byl pravidelně informován o připravovaných bezpečnostních akcích, ke kterým vyjadřoval svůj souhlas. R. Slánský byl podrobně informován o průběhu vyšetřování zatčených, vyjadřoval se k různým návrhům na opatření a spolu s dalšími členy bezpečnostní komise se podílel i na kabinetní justici, kdy ještě před vlastním soudním řízením bylo rozhodováno o výši trestu. Věděl též o používání nezákonných metod jak v orgánech vojenského obranného zpravodajství, tak státní bezpečnosti, avšak nezakročil proti tomu.

V. Široký má nesporně zásluhy v boji o politickou moc dělnické třídy a při výstavbě socialismu. Ale tím nelze zastřít ani smazat

jeho podíl a osobní odpovědnost za politické procesy padesátých let, za deformace socialistických vztahů v celém státě a na Slovensku zvláště.

V. Široký patřil mezi vládnoucí skupinu ve straně a státě. Byl členem orgánů, které rozhodovaly o politických procesech a rehabilitacích; od r. 1951 členem politického sekretariátu, od r. 1954 do r. 1963 členem politického byra. V těchto funkcích schvaloval žaloby i návrhy trestů ve všech politických procesech. V procesu s centrem byl členem politické komise pro přípravu procesu. Zapojil se do kampaně hledání nepřátel ve straně — až po inscenaci procesů s nimi. Zvláštní účast měl na procesu s tzv. buržoazními nacionalisty. Nese spoluodpovědnost za vykonstruování «protistranické skupiny buržoazních nacionalistů», což později vedlo k jejich neopodstatněnému obvinění z protistátní činnosti. Celou vahou své autority, kterou nesporně měl, se zasadil o to, aby členstvo strany přijalo kritiku buržoazního nacionalismu. Podílel se na přípravě obžaloby proti tzv. buržoazním nacionalistům a to svými připomínkami, jejichž část byla do žaloby pojata.

Jako vedoucí představitel KSS se podílel na výstavbě mechanismu na výrobu politických procesů na Slovensku. S jeho souhlasem se prováděly všechny kádrové změny a úpravy v bezpečnosti i justici. Zatčení většiny slovenských funkcionářů se rozhodovalo v úzkém kruhu vedení KSČ (tzv. pětka) za účasti V. Širokého (např. K. Moško, T. Baláž, V. Clementis aj.).

Sám nebyl už od roku 1949 mimo podezření a od roku 1952 stranické a bezpečnostní orgány velmi intenzivně proti němu sbíraly kompromitující materiály.

V době revize a rehabilitace politických procesů patřil V. Široký rovněž k vládnoucí skupině, která o těchto otázkách rozhodovala. Nikdy však svými poznatky nepřispěl k provedení rehabilitace. Naopak, na schůzích stranických orgánů KSČ i zvláště KSS zaujímal stanovisko, jímž se snažil prokázat oprávněnost procesů.

3. Závěry.

Analyza politických procesů a průběhu jejich revize skýtá mnohá ponaučení a varování důležitá pro současnost i budoucnost. Ve straně i ve společnosti stále zaznívají hlasy volající po zárukách proti tomu, aby se už podobné události, třeba i ve změněné či mírnější podobě neopakovaly. Vedoucí orgány strany i programy vlád několikrát prohlásily, že nedopustí návrat ke zmíněným poměrům. Realizace těchto spravedlivých záměrů nemůže být závislá na dobré vůli a

přáních politických funkcionářů, ale musí se opírat o záruky, které poskytuje sám politický systém, mechanismus tvorby, realizace a kontroly politiky, a způsob uplatňování vedoucí úlohy strany.

Strana považuje vytvoření systému záruk proti opakování politických procesů za nedílnou součást své polednové politiky a součást úsilí o překonání byrokraticko-centralistických deformací politického systému. Jde o proces dlouhodobý a opatření vyplývající ze zkušeností z politických procesů budou jeho důležitými prvky. Jejich realizace je dalším důkazem, že strana usiluje o důsledné odstranění všech minulých deformací a zajištění právní jistoty občanů i obnovy společenské autority ústavy a zákonů.

Součástí systému záruk proti opakování politických procesů je dosáhnout toho, aby společnost získala co největší množství protilátek, které by ji činily dostatečně odolnou proti těmto deformacím. Z tohoto důvodu je účelné poskytnout co nejvíce střízlivých a věcných informací o politických procesech, jejich příčinách i důsledcích, jakož i o revizi procesů.

Nejúčinnější systém zábran musí poskytovat sám politický systém. Centralisticko-byrokratická deformace politického systému, která vyústila v režim osobní moci, neobyčejně oslabovala síly socialismu a formovala tomu odpovídající způsob uplatňování vedoucí úlohy strany.

Systém osobní moci, který tvořil vnitropolitickou základnu pro vznik politických procesů a způsob revize a rehabilitace, se vyznačoval tak silnou koncentrací moci, že byla rozrušena jakákoliv dělba a kontrola moci. Veškeré vazby kontroly moci, které politický systém musí mít a s tím i přirozené vazby odpovědnosti, byly zcela rozrušeny. Moc se soustředila v rukou úzké vládnoucí skupiny a postupně přecházela na jednu osobu — představitele strany a státu. Nekontrolovatelnost moci se uplatňovala nejen vůči vládnoucí skupině, ale i u jiných mocenských orgánů i útvarů (jako bezpečnosti, i nižších orgánů moci apod.). Takový stav byl v rozporu s ústavou a zákony a byl jedním z hlavních zdrojů nezákonnosti.

Mechanismus systému osobní moci byl ovšem složitější, nelze jej redukovat na neomezenou moc jednotlivce. Jeho moc se mohla uplatňovat pouze prostřednictvím celého ústrojí orgánů stranických a státních. Ty se stávaly často poslušným vykonavatelem pokynů nositele osobní moci bez ohledu na normy stranického života a zákony. Bez tohoto ústrojí by systém osobní moci nemohl fungovat a realizovat se. Současně tento systém vytvářel takové vztahy ve vedoucích orgánech strany a státu, že potlačování demokratických principů ve společnosti vedlo i ke stejnému jevu ve vládnoucích orgánech. Funkcionáři, kteří pracovali ve zmíněném ústrojí, plnili svoji úlohu

někteří v přesvědčení, že slouží socialismu a věřili ve správnost svého jednání, jiní v zájmu zabezpečení svého společenského postavení, další neměli dostatek odvahy vystoupit, nebo nepovažovali za příhodné vystupovat, ačkoliv věděli či cítili nesprávnost různých rozhodnutí. Celý vývoj systému osobní moci byl provázen postihem řady stranických, i nejvyšších funkcionářů.

Za takového stavu se ztrácela odvaha říkat pravdu, mizelo střetávání politických názorů, cest politického jednání, odpovědnost politiků vůči těm, kteří je vedli, kontrola politických rozhodnutí. Politickému rozhodování systém osobní moci dával ideologické zdůvodnění a velmi často neprávem se dovolával marxismu-leninismu, dělnické třídy apod.

V dvacetiletém vývoji se systém osobní moci projevil ve dvou formách. Ty ovlivňovala řada činitelů, především sám nositel moci a za druhé mezinárodní a vnitřní podmínky. Období spojené s Kl. Gottwaldem a nazývané též systémem kultu osobnosti se vyznačovalo přirozenou autoritou a důvěrou v Kl. Gottwalda, a vírou ve správnost jeho rozhodování. Na druhé straně v této době začaly největší politické procesy. Od roku 1955-1956 nastává období, v němž je systém osobní moci charakterizován tím, že jeho nositel postrádá přirozené autority a důvěry a musí používat jiných forem k upevnění své vedoucí pozice, jako např. rozestavování kádřů, odvolávání potencionálních konkurentů, zvýhodňování některých funkcionářů apod. V této době politické procesy sice doznávaly, ovšem zcela nezmizaly. Rovněž formy vládnutí jsou mírnější, «demokratičtější», ovšem stav porušování zákonů trvá dál. Systém osobní moci se mohl realizovat jedině v rozporu s demokratickými principy, při porušování zákonů i ústavy.

Zabezpečit demokratické fungování politického systému a uchránit jej a tedy i celou společnost a stranu před deformacemi, znamená překonat do důsledku systém osobní moci a znemožnit jeho obnovu v jakékoliv formě. Zkušenosti politických procesů a jejich revize skýtají mnohé prvky k tomu, aby se tento nezbytný záměr realizoval.

Politický systém v naší společnosti je budován na principu vedoucí úlohy komunistické strany. Tato zásada je a nadále zůstává výchozím principem politického vedení státu. Současně ovšem strana a zejména její vedení musí vyhlásit a důsledně realizovat zásadu, že je nepřijatelné uplatňovat vedoucí úlohu v rozporu s ústavou a platnými zákony. Této zásadě by měla dát strana váhu programového charakteru a důsledně ji prosazovat v přípravě programových dokumentů příštího sjezdu.

Současně tato zásada rozšiřuje práva a povinnost každého člena strany. *Komunista má nejen právo, ale i povinnost neplnit ta stranická*

usnesení, která jsou v rozporu s ústavou a platnými zákony a je povinnen informovat o takové situaci nadřízený stranický orgán. Tomu přísluší povinnost vyvozovat z prošetřených případů důsledky. Ústřední výbor by měl do příštího sjezdu tuto zásadu uplatňovat a v návrhu stanov, který bude předkládat, přesně zakotvit.

Strana považuje porušování zákona za hrubé provinění proti stanovám strany a ve vztahu k členům i orgánům bude z tohoto hlediska vyvozovat důsledky. Tato zásada bude zvláště důrazně uplatňována u těch pracovníků, z jejichž funkce vyplývá kontrola dodržování zákonů — u pracovníků justice a bezpečnosti. Stejně bude postupovat vůči těm, kteří nevyvozují důsledky, když jim jsou známy případy porušování zákonů, nebo dokonce sami brání tomu, aby se důsledky vyvodily.

Důležitým znakem politického systému je dělba moci a s tím spojená suverenita státních orgánů ve výkonu jejich funkcí vymezených ústavou. Ústřední výbor by měl prohlásit, že je nepřipustné omezovat suverenitu vlády ve výkonu jejich funkcí a vyjímát z její pravomoci některé oblasti či rozhodování, jež jí náleží, a přenášet tuto pravomoc na některé orgány, kterým nepřísluší.

Obdobná zásada by měla být platná i ve vztahu k zákonodárnému sboru. V tomto případě by komunistickým poslancům mělo příslušet právo nehlasovat pro návrh zákona, jsou-li přesvědčeni, že je v rozporu s Ústavou a právním řádem, aniž by z jejich postoje byly vyvozovány stranické důsledky. Povinností poslance by bylo zdůvodnit příslušnému stranickému orgánu svoje stanovisko.

Poznatky z politických procesů a jejich revize potvrzují naprostou oprávněnost důsledné realizace nezávislosti soudu. Z tohoto hlediska je správná obnova Ústavního a správního soudu. Strana považuje za nepřipustné, aby stranické orgány zasahovaly do soudního řízení, rozhodovaly o jeho průběhu a výsledcích, nebo toto rozhodování, které patří pouze příslušným soudním orgánům, delegovaly na jakékoliv orgány mimosoudní. Pracovníci justice — komunisté jsou povinni, dojde-li k takovýmto případům, neprodleně o nich informovat nadřízené stranické orgány, které musí vyvodit důsledky. Stejný postup je nutné uplatnit v případě, že by některý stranický či jiný orgán znemožňoval odůvodněný postih těch, kteří se provinili proti zákonu, i když plnili jeho usnesení.

Velmi citlivou a vlivnou částí mocenského mechanismu je bezpečnost a zvláště důležitý vztah strany, vedoucích stranických orgánů a útvarů bezpečnosti. Právě tento vztah byl v systému osobní moci značně deformován. Strana považuje za nepřipustné, aby stranické orgány rozhodovaly o funkcionářích a prováděly jejich hodnocení na základě materiálů bezpečnosti a současně je v rozporu

se stanovami, jestliže pracovníci bezpečnosti-komunisté shromažďují materiály a poznatky o funkcionářích pro potřeby stranických orgánů. Protože v minulosti byla tato praxe běžná a mnohé materiály bezpečnosti o členech a funkcionářích strany se staly součástí kádrových spisů, jakož i poznatky stranických orgánů jsou ve spisech bezpečnosti, je nezbytné, aby materiály bezpečnosti byly z kádrových i disciplinárních spisů vyjmuty a předány bezpečnosti a rovněž stranické materiály v archivech bezpečnosti předány stranickým orgánům.

Protože sledování vedoucích funkcionářů strany a státu a sběr a vyhledávání materiálu na ně mělo v minulosti tragické důsledky a bylo jedním ze způsobů, jak se mohla bezpečnost vymknout kontrole příslušných orgánů, je nezbytné uplatnit do všech důsledků zásadu, že sběr a vyhledávání materiálu a sledování členů ÚV KSČ a ÚKRRK, vlády a poslanců je možné pouze se schválením generálního prokurátora a po konzultaci s prvním tajemníkem ÚV KSČ (u členů ÚV a ÚKRRK), a předsedou vlády (u členu vlády) či předsedou Národního shromáždění (u poslanců). Odpovědnost za uplatnění této praxe nese příslušný ministr vnitra a její porušení je nutno kvalifikovat jako nejhrubší porušení stanov strany a příkazu ministra, (v tom smyslu by se měl připravit příslušný zákon). Tato zásada by se měla vztahovat i na obdobné stranické a státní orgány národní.

Deformovaný způsob uplatňování vedoucí úlohy strany vedl k tomu, že strana opírala svoje vedoucí postavení ve společnosti převážně o mocenské prostředky. Tomu odpovídala i personální struktura vrcholných stranických orgánů, které se staly orgány koncentrace moci, neboť v nepočtené skupině vedoucích funkcionářů se soustřeďovaly nejvýznamnější mocenské prostředky. Překonat tento stav je nezbytně nutné jednak promyšlenou strukturou vrcholných stranických orgánů, jednak výstavbou systému kontroly. Skladba těchto stranických orgánů by měla být vždy taková, aby v nich představitelé mocenských stranických i státních orgánů spolu s pracovníky stranického aparátu netvořili většinu. Současně je nezbytné považovat za nepřijatelné delegovat pravomoci některých stranických i státních orgánů, pokud se jedná o závažná politická i kádrová rozhodování, na jakékoliv úzké orgány bez zabezpečení kontroly.

Koncentraci moci by značně oslabil pravidelná obměna funkcí. Systém osobní moci nedovoloval přirozený výběr politických funkcionářů a vedl k tomu, že vedoucí orgány se personálně měnily jen nepatrně, a to převážně ještě umrtím nebo « potrestáním » jedinců. Tato skutečnost měla vliv rovněž na průběh revize i rehabilitace politických procesů. Je proto nezbytné zakotvit ve stanovách obměnu

funkcionářů ve vedoucích funkcích na všech stupních stranické organizace.

K důležitým způsobům kontroly moci patří demokratické volby stranických orgánů i státních orgánů. Není přípustné porušovat demokratické principy voleb a bránit jakýmkoliv způsobem demokratické volbě orgánů, jak to určují stanovy či ústava. Dodržování zákonů republiky je vůbec nejdůležitější povinností každého člena strany a jejich porušení musí být stranou co nejpřísněji odsouzeno.

Kontrolní úlohu moci mají také společenské organizace a Národní fronta jako celek. Aby tuto funkci neztratily, nesmějí se změnit v pouhé « převodové páky ».

Sdělovací prostředky se podílejí na tvorbě a realizaci politiky, ale také na její kontrole. Z tohoto důvodu každé omezení či cenzura sdělovacích prostředků oslabuje jejich kontrolní funkci.

Značný význam má kontrolní funkce parlamentu vůči výkonné moci. Zkušenosti z politických procesů a z jejich revize kladou důraz zvláště na kontrolu nejvýznamnějších mocenských útvarů — bezpečnosti a justice.

Kontrolu moci musí realizovat i sama strana. Jednou z důležitých zásad, která musí být plně uplatněna, je, že nelze vyloučit člena ÚV či jiného stranického orgánu, aniž jeho záležitost dříve neprojedná tento orgán *za jeho účasti*. Rovněž je naprosto nepřípustné, aby komunisté obviňovali na veřejnosti, třebaš stranické, kteréhokoliv soudruha ze spojení se zpravodajskou agenturou některého kapitalistického státu, nebo spojovali jejich činnost či názory s činností, zájmem, ideovým impulsem imperialistického světa či jeho představitelů, pokud takové případy nebudou dokázány a projednány příslušným stranickým či státním orgánem. Strana, vycházejíc z trpkých zkušeností politických procesů, z toho, že zatčení většiny funkcionářů předcházelo nebo šlo souběžně veřejně vyhlášené obvinění ze spolupráce s imperialisty, odsuzuje takové praktiky a bude v případě jejich uplatňování u každého vyvozovat důsledky.

Důležitým předpokladem kontroly moci stranickými orgány je vytvořit ve straně takové vztahy, které by umožňovaly stranickým orgánům a členům uplatnit svá práva a povinnosti. Je to rovněž jedna z možných zábran proti manipulaci těmito orgány a členstvem. Základní princip struktury stranického organismu — demokratický centralismus — musí být realizován tak, aby zabezpečil akceschopnost strany na základě názorové jednoty a plnění stranických usnesení a aby zabezpečil odpovědnost stranických orgánů za svoje činy a politiku členům a nižším útvarům.

Ideová jednota strany byla v době politických procesů absolutizována natolik, že se změnila ve slepou podřízenost, nekritický vztah

ke směrnicím a rozhodnutím vedení. Názorová odlišnost komunistů byla chápána jako čin nepřátelství odporující členství ve straně. Došlo k vylučování ze strany, dokonce i k trestnému postihu. Politické procesy k takovému stavu přispívaly a naopak takový stav vedl k procesům. Strana důrazně prohlašuje, že za svoje politické názory nesmí být nikdo soudně stíhán ani sledován bezpečnostními orgány. Důvodem pro postih může být pouze trestný čin. Porušení této zásady kvalifikuje se jako porušení norem stranického života.

Ideová jednota strany, jak byla chápána v padesátých letech, vedla ke ztrnulosti marxistického myšlení a přispěla k tomu, že se funkce strany značně omezovala, a to na vykonavatele pokynů a rozhodnutí vedoucí skupiny, aniž se podílela na tvorbě politiky. Ideová jednota, nemá-li se změnit v nástroj manipulace s orgány a členstvem nebo v nástroj pouhého vykonávání příkazů, musí být výsledkem názorového střetávání a tedy názorové různosti, přičemž jednota může být hlavně v základních úkolech strany, vyjádřených jejím programem, cíli, posláním a usnesením nejvyšších orgánů. Přitom člen strany či orgán má právo udržovat si kritický vztah i k přijatým usnesením, která musí plnit, avšak s jejich kritikou může vystupovat na stranické půdě. Strana nedopustí, aby se opakovala trpká zkušenost, kdy ideová jednota se stala nástrojem k realizaci protistranických a protisocialistických opatření, odrážejících se v politických procesech. Je skutečností, která působí jako ponaučení, že ve jménu této ideové jednoty a zápasu za ni, byly pošlapány veliké hodnoty národní historie, které vystupovaly jako přirozená základna pro socialistickou přestavbu společnosti. Došlo ke snaze o negaci takových hodnot jako je národně osvobozenecský zápas a jeho vrcholy — Slovenské národní povstání, pražské povstání, humanistický obsah socialismu a mnoho hodnot marxismu. Protipólem těchto snah bylo úsilí o ideové sjednocování strany na ideách, mezi nimiž byly názory marxismem odsouzené a socialismu odporující jako např. antisemitismus, honba na vykonstruovaný buržoazní nacionalismus, nelidský vztah k nevinně nařčeným a z toho plynoucí jejich «nenávist až za hrob», glorifikace lži, volání po trestech smrti ap.

Úsilí o názorové ovlivnění a «sjednocování» se uskutečňovalo prostřednictvím sdělovacích prostředků a stranické propagandy a agitace a přerostlo v masovou psychózu, která byla zaměřena proti nevinným funkcionářům a občanům. Ta se stala důležitým činitelem tvorby atmosféry podezírání a odsuzování nevinných. Za takové situace se ztrácela schopnost rozumně posoudit skutečnost, k faktům se nepřihlíželo, nevinní neměli možnost se bránit, byli předem odsouzeni a volání po nejvyšších trestech vrcholilo. Po těchto zkušenostech je nutné prohlásit, že strana bude usilovat o to, aby názorové střetá-

vání a politický zápas ve straně i ve společnosti nepřerostl ve vyvolávání masové psychózy namířené proti funkcionářům, v níž by se operovalo s nespravedlivými či neprokázanými údaji.

Zkušenosti politických procesů a jejich revize vyzývají k tomu, aby se při výběru funkcionářů a v kádrové politice vůbec uplatňovala kritéria nezbytná pro komunistické představitele. Politické procesy a systém osobní moci deformovaly vztahy mezi funkcionáři. Soudruzi, kteří se dlouhá leta znali a spolupracovali spolu, se stávali nepřáteli, obviňovali se a nezastavili se před zatýkáním a popravami. Obvinění či zatčení zůstávali sami, nikdo nevystoupil na jejich obranu, ačkoliv mnozí nemohli nevědět, že mnohá obvinění jsou nepravdivá. Takový postoj měli i v době, kdy s určitostí věděli, že šlo o procesy vykonstruované. Ti, kteří to věděli, ztratili odvahu, cit a smysl pro pravdu a spravedlnost, pro lidské vztahy. Jedno z hledisek, které uplatňoval systém osobní moci při výběru a rozmístování nejvyšších funkcionářů bylo bezvýhradné plnění pokynů a příkazů, myšlenek, představ a záměrů nositele osobní moci. Mluví-li se o prvořadě odpovědnosti systému moci, je nezbytné vidět, že byl utvářen funkcionáři, především těmi nejvyššími, kteří jej naplňovali, formovali a udržovali v činnosti. Z těchto důvodů je nutné považovat za měřítko stejné důležitosti pro výběr funkcionářů nejen jejich odbornou zdatnost a věrnost socialismu, také odvahu bojovat za pravdu, prosazovat své názory, schopnost samostatného politického myšlení, jakož i osobní vlastnosti, charakterizující opravdu soudružské vztahy k lidem, přátelům a spolupracovníkům — jako důvěra, úcta k životu apod.

Ústřední výbor uplatní poznatky z politických procesů a jejich revize při přípravě materiálů pro příští sjezd strany, zejména v oblasti tvorby politického systému a stanov KSČ. Strana bude usilovat o to, aby poučena tragickými událostmi poloviny padesátých let, vytvořila takový systém řízení společnosti, jehož znakem bude právní jistota a přísné dodržování socialistické zákonnosti. Tím podá nejpádnější důkaz o tom, že politické procesy a jejich osud jsou věcí minulosti a jsou v rozporu s podstatou a smyslem socialismu a politikou strany.

PŘÍLOHA 1.

NÁVRH PROJEVU PŘEDSEDY KOMISE NA PLENÁRNÍM ZASEDÁNÍ ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KSČ

Soudružky a soudruzi,

součástí polednové politiky naší strany bylo i úsilí o odstranění všech příčin a důsledků minulých deformací našeho socialistického života. Kromě jiných opatření ústřední výbor zvolil na svém dubnovém zasedání komisi pro dokončení stranické rehabilitace v tomto složení: Jan Piller, Marie Sedláková, Marie Miková, Oldřich Rákosník, Milan Hladký, František Krajčír, Jindřich Uher, Jiří Rypel, Leopold Hofman, Jaroslav Frýbert, Štefan Infner, Karel Kaplan. Ústřední výbor uložil komisi úkol důsledně ukončit stranickou rehabilitaci osob postižených v osmi politických procesech v letech 1952-1954. Dokončení stranické rehabilitace se týká osob odsouzených v těchto osmi procesech: s tzv. protistátním centrem vedeným R. Slánským, s tzv. skupinou M. Švermové, s tzv. skupinou buržoazních nacionalistů, vedoucích pracovníku bezpečnosti, s tzv. Velkou radou trockistů, skupinou národohospodářů, osobami činnými v branné moci, s pracovníky ministerstva zahraničí a dále v procesech s jednotlivci.

V uvedených osmi politických procesech bylo souzeno celkem 72 osob. Všechny byly už soudně rehabilitovány. K dnešnímu dni nebyli však ještě stranicky rehabilitováni: R. Slánský, O. Šling, B. Reicin, J. Taussigová, K. Šváb, M. Landa, O. Fischl, E. Outrata a M. Lewinter. Kromě toho nebyl u 14 soudruhů dosud zrušen trest vyloučení z ÚV a zbavení všech funkcí.

Komise dospěla k poznání, že by uložený úkol nesplnila, kdyby současně neprovedla analýzu souvislostí a okolností, které vedly k porušování zákonnosti a k politickým procesům a nevymezila politickou odpovědnost orgánů a jednotlivců nejen za procesy, ale i za pomalou a nedůslednou rehabilitaci.

Komise proto musela prozkoumat nejen všechny materiály a dokumenty, které zpracovávaly již obě předcházející komise tj. komise pod vedením R. Baráka z let 1955-1957 a tzv. komise Kolderova

z let 1962-1963), ale i samotnou činnost těchto komisí a zaujmout k nim stanovisko. Na práci komise se podílelo na 60 vědeckých pracovníků z různých pracovišť, především historiků, právníků a ekonomů. Výsledkem jejich práce je řada studií k jednotlivým otázkám a problémům v rozsahu více než 1500 stran. Tyto studie pak sloužily k vypracování podkladu pro závěrečnou zprávu, kterou komise nyní předkládá ústřednímu výboru. Zpracované podklady, které členové ÚV obdrželi, i z nich vyplývající zpráva odpovídají současnému stavu poznání tak složité problematiky téměř dvacetiletého vývoje naší společnosti.

I.

Politické procesy, jejich revize a rehabilitace se prolínaly dvacetiletým vývojem poválečného Československa. Svými důsledky velice ztížily činnost naší strany, neboť jako « hříchy minulosti » ji neustále pronásledovaly. Bylo by ovšem nesprávné, kdyby pouze z tohoto pohledu se hodnotil uplynulý vývoj naší společnosti a přezírala se nepopiratelná skutečnost, že politické procesy a jejich rehabilitace představují jen jeden a ne hlavní proud společenského pohybu uplynulých let. Tím samozřejmě nechceme přehlížet, že politické procesy i jejich revize do roku 1963 byly smutným stínem v historii naší strany a země, že nezůstaly bez vlivu na všechny oblasti společenské činnosti a že poškodily socialismus, jeho humanistický obsah. Pouze se snažíme vymezit jejich místo v poválečné historii naší republiky a v úsilí o její socialistickou přestavbu.

Politické procesy a jejich revize se uskutečnily v době hlubokých politických a sociálně ekonomických a kulturních přeměn, jejichž záměrem bylo posunout československou společnost k socialismu. Komunistická strana vyvíjela velké úsilí, aby upevnila moc dělnické třídy, která se formovala ve stát diktatury proletariátu. Ekonomickou oblast především naplňovaly úkoly spojené s industrializací země a kolektivizací zemědělství. Tyto hluboké společenské přeměny se udály v době studené války a ostrého světového zápasu mezi socialismem a kapitalismem, což kladlo velké nároky na zabezpečení obranyschopnosti země. Později v letech 1954-1957 došlo ke zmírnění mezinárodního napětí, ale nároky na obranu zůstávaly i nadále vysoké.

Socialistická přestavba společnosti se uskutečňovala prostřednictvím pracovní aktivity většiny obyvatel, její úspěchy byly výsledkem obětavé práce dělníků, rolníků a inteligence, tisíců funkcionářů komunistické strany, státních a masových organizací. Všichni věřili, že svou činností naplňují ideály socialismu, jimž mnozí

obětovali velký kus svého života. Víra ve správnost a ve vítězství socialismu byla významným faktorem politické a pracovní aktivity většiny obyvatel.

Společenské přeměny se nesetkávaly pouze s pochopením. Porážená buržoazie vystupovala proti nim, setkávaly se s odporem zahraničních nepřátel. Narážely i na nepochopení některých vrstev obyvatel. Tak se společenské změny realizovaly prostřednictvím různých forem střetnutí a zápasů, jež vyvolávaly napětí ve společnosti.

Na této cestě dosáhl český a slovenský lid mnoha úspěchů ve všech oblastech své činnosti. Avšak žádná tak hluboká společenská přestavba, jaká probíhala v padesátých letech, nebyla pouze jediným řetězem úspěchů a vítězství. Je provázena i nezdary, neúspěchy, obtížemi a omyly. Této obecnosti nebyla ušetřena ani naše společnost. Úspěchy mohly být ještě větší, kdyby je nepostihly omyly a nezdary způsobené tím, že nová třída počala vládnout a musela řešit tak složité společenské úkoly, a kdyby je nezasáhly deformace socialismu způsobené stalinismem. K nejhroznějším deformacím patřily politické procesy.

Komunisté a celá veřejnost si kladou otázku, jak se mohlo stát, že u nás došlo k politickým procesům a k postihu nevinných lidí v takovém rozsahu.

Komise po zhodnocení všech jí dostupných materiálů došla k přesvědčení, že politické procesy nelze chápat v úzkém rámci represivních stranicko-bezpečnostních opatření, ale jako důsledek určitého mezinárodního a vnitřního vývoje, projevujícího se v oblasti politické, ideologické, sociální a ekonomické. Tento socialistický vývoj byl poznamenán deformacemi, přičemž politické procesy se staly nejvýraznějším projevem těchto deformací.

Analýza materiálů ukázala, že příčiny politických procesů nelze hledat jen uvnitř naší země a nelze je vysvětlit bez rozboru konkrétních poválečných mezinárodních vztahů jak mezi kapitalismem a socialismem, tak i uvnitř socialistického společenství. Mezinárodní situace brzy po skončení druhé světové války se vyznačovala rychle se zostřujícím bojem obou táborů. Vztahy mezi nimi nabývaly od poloviny roku 1947, kdy se prakticky rozpadla mezinárodní protifašistická koalice velmocí, podoby studené války. Výhodiskem politiky USA jako nejsilnější imperialistické velmoci vůči SSSR se postupně stala doktrína «zadržování komunismu». Bylo to výrazem snahy vyřadit Sovětský svaz, který svým heroickým bojem se nejvíce zasloužil o porážku fašistického Německa, z účasti na poválečném řešení rozhodujících otázek dalšího světového vývoje a rovněž zamezit rozšiřování socialismu v Evropě a ve světě. Sovětský svaz reagoval na tuto americkou politiku jako na bezprostřední ohrožení socialismu

a reagoval změnou své zahraniční i vnitřní politiky. V tomto smyslu ovlivňoval i ostatní socialistické státy.

Svět se rozdělil do dvou táborů, kapitalistického a socialistického. Mezi nimi probíhal ostrý zápas, který zasahoval všechny oblasti, politickou, ekonomickou, ideologickou. Boj mezi kapitalismem a socialismem ve světě se neustále zostřoval. Studená válka přerostla v otevřený válečný konflikt v Koreji a očekával se i v Evropě kolem Německa. Oba tábory předvíдалy velké válečné střetnutí během čtyř až pěti let a tomu podřizovaly svoji politiku. Na zahraničně politické akce Spojených států a kapitalistických států, jež vedly k zostřování studené války a vyvolávaly válečnou psychózu, reagovaly socialistické státy především opatřeními, která směřovala k upevnění obranyschopnosti socialistického společenství. Některá jejich zahraničně politická rozhodnutí rovněž přispívala, jak na to poukázal XX. sjezd KSSS, ke zhoršení mezinárodních vztahů.

Podmínky studené války ovlivnily podobu formujícího se světového socialistického tábora jako celku a jednotlivých zemí zvláště, především představy o jeho jednotě a o podobě socialistického zřízení. Informační byro komunistických stran se v dané situaci stalo výrazem nutnosti užšího sepětí komunistických stran a socialistických států. Avšak principy, na nichž vytváření této jednoty bylo prováděno, podmiňovaly deformaci vztahů mezi socialistickými zeměmi. Informbyro prosazovalo zásadu, že jednotu socialistického tábora může zajistit jednotný model jejich vnitřního uspořádání, sledující sovětský systém jako závazný vzor.

Tato praxe vycházela z historické skutečnosti, že sovětský vzor je dosud jediným existujícím modelem socialistické společnosti, ale současně v rozporu s leninismem znemožnila jednotlivým zemím hledat takovou podobu socialistické společnosti, která odpovídala jejich národním podmínkám.

Nejvýrazněji tuto tendenci vyjádřily obě rezoluce Informbyra o situaci v Komunistické straně Jugoslávie, které přímo navozovaly politické procesy v lidových demokraciích. Informační byro stylizací obou rezolucí zdůvodnilo v mezinárodním komunistickém hnutí mocensko-bezpečnostní způsob řešení politických a ideologických otázek a názorových diferencí. Svými koncepcemi o zostřování třídního boje, o buržoazním nacionalismu, o kosmopolitismu a o hledání nepřátel ve straně poskytly teoretické zdůvodnění politických procesů jako nejučinnější zbraně proti imperialismu, třídnímu nepříteli a nejlepšího prostředku pro upevnění jednoty. Nesprávné teorie o neustále se zostřujícím třídním boji s postupem k socialismu a teorie o jediném socialistickém modelu a škodlivosti zvláštností se staly určujícími zásadami socialistické výstavby v zemích lidové demokracie.

Jejich negativní dopad byl zesilován tím, že v prvním poválečném období komunistické hnutí zdůrazňovalo pravý opak.

Ve všech lidových demokraciích se po likvidaci protivníků a nepřátelských tříd obracela pozornost dovnitř komunistického hnutí. Hledání nepřátel uvnitř komunistických stran urychlila roztržka s Komunistickou stranou Jugoslávie. V převážné většině procesů byli postaveni před soud ti vedoucí činitelé, kteří měli třeba v jednotlivostech odlišné názory buď na vztahy k SSSR (Kostov), na řešení rolnické otázky (Gomulka), na řešení národnostní otázky (Patrascanu) apod. Podezřelými se stali i ti činitelé, kteří se v minulosti rozešli s komunistickým hnutím, měli složitou minulost, nebo se zdržovali delší dobu na Západě apod.

Vznik a průběh studené války přispěl sice mnohostranně k vytvoření atmosféry příznivé pro vznik politických procesů, namířených dovnitř komunistické strany. Ale tuto atmosféru i vlastní procesy nelze připisovat jen na vrub zhoršeným mezinárodním vztahům. Vyhrocená mezinárodní situace měla proto tak mocnou sílu vnějšího podnětu, že nalezla dobře připravenou půdu v podobě uplatňovaných deformovaných metod socialistické výstavby a jejich teoretickém zdůvodnění. Atmosféra doby způsobovala, že jakékoliv snahy odlišné od vládnoucích tendencí — i když patřily už třeba minulosti — byly chápány jako škůdcovské a nepřátelské. V duchu teorie o neustálém zostřování třídního boje se za každým neúspěchem hledala záškodnická ruka třídního nepřítel.

Panující představa, že vojenský konflikt mezi oběma tábory je neodvratný, dávala Československu vzhledem k jeho položení i ekonomické vyspělosti významné místo. Z tohoto hlediska byla posuzována i jeho spolehlivost. Skutečnost, že KSČ působila skoro 20 let legálně v rámci buržoazně demokratického státu, že ve Španělsku bojovalo mnoho Čechoslováků — komunistů a že za druhé světové války existovala silná komunistická emigrace v západních státech, stala se k důvodem k pochybování o spolehlivosti mnohých vysokých stranických funkcionářů. Kromě toho byla ekonomika Československa i po druhé světové válce převážně orientována na západní země a její přeorientace se jevila jako pomalá a uměle brzděná. Také stav naší armády nevzbuzoval příliš důvěry. Československo bylo z hlediska spolehlivosti nezřídka označováno některými představiteli zemí socialistického tábora za nejslabší článek v soustavě lidově demokratických států.

Naše vnitropolitické podmínky se prolínaly s mezinárodními a ve vztahu k politickým procesům působily souběžně.

Poúnorové období bylo naplněno politickým sociálním napětím. Toto napětí bylo způsobeno nejen ostrým třídním zápasem, který

provázel proces upevňování moci dělnické třídy, ale také zostřenými vztahy mezi politikou státem a maloburžoazními vrstvami, jakož i projevy nespokojenosti v části dělnické třídy. Politické napětí zesílilo zvláště v souvislosti s vystoupením sokolů (1) na XI. všesokolském sletě v červenci 1948 a potom v září 1948 kolem pohřbu dr. Beneše. Důležité z hlediska vztahu k politickým procesům je, že tyto události podnítl ostrá administrativní opatření a především zesílení aparátu ministerstva vnitra, tedy státně mocenských represivních orgánů. Vedení strany rozhodlo podniknout některá « rázná opatření » v mocenské sféře státu. Ještě na podzim 1948 byl urychleně připraven a přijat zákon na ochranu republiky a současně byl přijat i zákon o táborech nucených prací (TNP). Specifikou tohoto zákona už bylo, že do TNP byli posíláni lidé bez soudního rozsudku nebo až po odpykání trestu. Na přelomu 1948-1949 se zostřily i vztahy mezi státem a katolickou církví. V zápase se stále více uplatňovaly administrativní zásahy státní moci.

Růst politického napětí ve společnosti byl posilován už od druhé poloviny roku 1947 i sociálně ekonomickou situací v zemi. K těžkostem ve výživě způsobeným převážně suchem roce 1947 se přidružilo zhoršené zásobování průmyslovým spotřebním zbožím. Tato situace se nezlepšila ani v roce 1948 a na podzim 1948 se zásobovací situace stala jedním ze základních zdrojů napětí ve společnosti, neboť zasahovala všechny sociální skupiny.

Tyto zjevy narušovaly předchozí demokratické vztahy mezi třídami a sociálními skupinami. Sociální základna nové moci se tak zužovala o část maloburžoazních vrstev. Ostrý kurs proti reakci se dotkl nejen malovýrobců měst i venkova, ale i inteligence.

Politika « zostřeného kursu proti reakci » zaktivizovala dělnickou třídu, která v ní spatřovala obranu socialistických vymožeností. Postupně se však stále silněji projevoval nesoulad mezi mocensko-politickým a sociálním postavením dělnické třídy, který se stal zdrojem nespokojenosti i v jejích řadách. Objevily se stávky a k vyvrcholení živelné kritiky politiky strany a státu i z řad dělnické třídy došlo v době měnové reformy. Tyto jevy signalizovaly narůstání vážné krize v zemi a do jisté míry jakoby potvrzovaly vládnoucí teze o zostřování třídního boje a zdůvodňovaly další centralizaci politického systému.

Třídní napětí ve společnosti bylo důsledkem rovněž toho, že západní špionážní centrály se snažily využít poúnorové doby a zesílily

(1) Sokol — české tělovýchovné hnutí mající ještě z doby rakouské monarchie silně nacionální zaměření — pozn. vyd.

svou aktivitu na území Československa. Mnozí poúnoroví emigranti, kteří se vraceli do republiky se špionážními a diverzními úkoly západních špionážních centrál, brzy odhalili, že ostraha našich hranic je velmi nedostatečná. Bezpečnostní orgány musely vyvíjet mnoho energie, aby alespoň tyto plány narušily. V tomto směru vykonali pracovníci bezpečnosti záslužný kus práce a jejich volání po kádrovém posílení bezpečnosti a jejím lepším technickém vybavení bylo objektivně odůvodněno. Nemůžeme pominout, že v zemi došlo v Únoru 1948 k třídnímu střetnutí o moc a že zde i nadále zůstávali lidé, kteří vystupovali proti socialismu. Jejich váha a síla však byly v souvislosti s neustále důrazněji uplatňovanou tezí o zostřování třídního boje s postupem k socialismu přeceňovány a bylo dost případů, kdy byla jejich skutečná nepřátelská činnost nahrazována a prokazována různými druhy provokací.

Vedle oprávněných zásahů státní moci proti skutečným nepřátelským živlům se stále častěji objevovaly případy porušované zákonnosti. Tyto jevy se množily až vytvořily stav, kdy se porušování zákonů počalo odůvodňovat politickou účelností a podřizovalo se politickým záměrům. Organizační sekretariát ÚV KSČ schválil 10.5.1949 teze vystoupení na sjezdu právníků, které mimo jiného obsahovaly zásady, že hlavním cílem nového právního řádu má být zneškodňování nepřítele a že každý právní předpis má vyjadřovat politický smysl a účel nápravy již svým textem. Přitom se v praxi razila zásada, že při posuzování trestných činů se příslušnost ke komunistické straně stala přitěžující okolností.

V této atmosféře vyvolané mezinárodním a vnitřním napětím se upevňovala moc dělnické třídy, která se přetvářela ve stát diktatury proletariátu a formoval se politický systém.

Po únorovém střetnutí získala komunistická strana rozhodující postavení ve všech orgánech státu. Způsob uplatňování vedoucí úlohy strany, v němž nahrazovala státní orgány a v němž nebyl vybudován systém záruk proti zneužití moci, vedl k tomu, že politické i osobní rozpory, které jsou běžné v každé politické straně dostávají podobu protistátní a protispolečenské činnosti. Nové mocenské postavení strany vyvolávalo u funkcionářů i sektářství, zvláště k příslušníkům nekomunistických politických stran. Nemohlo pomoci ani varování před těmito jevy z úst i nejvyšších stranických představitelů, především Kl. Gottwalda.

Vedoucí postavení strany v oblasti tvorby politické linie i její realizace a vytvoření systému převodových pák neumožňovaly reagovat ve směru kontroly politické linie. Zároveň tehdejší pojetí výstavby strany umožňovalo provádění, tvorbu a kontrolu politiky uvnitř strany. Tento mechanismus moci vytvářel rámec pro uplat-

ňování kabinetní politiky, neboť byrokraticko-centralistická deformace politického systému přímo vedla k systému osobní moci.

Změny v postavení strany po Únoru ovlivnily i její vnitřní život. Sílil centralismus na úkor demokratických stránek vnitřního života, zmenšoval se podíl členů a organizací na vytváření stranické politiky. Vytvářel se vysoce centralizovaný systém stranického života preferující úzké orgány a spočívající na výstavbě početného placeného stranického aparátu a omezujícího práva orgánů, organizací a komunistů na všech nižších stupních řízení. Vznikaly tak poměry vedoucí k diktátorství a komandování nejenom vně, ale i uvnitř KSČ. Bezvýhradné plnění «shora» direktivně stanovených úkolů se postupně stávalo základní metodou stranického života a práce. Toto pojetí moci a uplatňování vedoucí úlohy strany i nedemokratický způsob vnitřního života strany, bezvýhradná podřízenost, chápaná jako «věrná služba straně» s tím oněm ideálům socialismu a komunismu, které strana sleduje, vyústilo prakticky v neomezenou moc ústředních orgánů. Ústřední výbor jako vrcholný volený orgán strany neměl odpovídající vliv, neboť postupně převzalo všechnu moc do svých rukou jeho předsednictvo a ještě užší orgány (politický sekretariát), až se moc zkoncentrovala v rukou několika jedinců a postupně přešla na jednoho představitele — nejvyššího funkcionáře strany a státu. Tak se utvořil systém osobní moci.

Politický systém tvořil nejen východisko, ale i rámeček, v němž se rodil mechanismus výroby politických procesů. Politický systém neuvolňoval ochranné látky a síly, aby zabránil nezákonnostem a politickým procesům — působil spíše v opačném směru. Uvnitř politického systému se postupně formoval mechanismus, který vyráběl a realizoval politické procesy. Jeho postavení bylo zvláštní. Ačkoliv byl součástí politického systému, představoval jakýsi samostatný útvar, který se skládal z různých velkých a významných pák a součástek, jejichž funkce byla vymezena. Hlavní částí tohoto mechanismu byly příslušné politické orgány, některé složky bezpečnosti a justice. Všechny tyto části a osoby mechanismu byly současně jeho tvůrci a vykonavateli příkazů. Tvořili jej a byli jím ovládáni.

Z politických orgánů šlo především o politický sekretariát a později politické byro a jejich některé komise, zejména bezpečnostní. Ty rozhodovaly o všech politických procesech v letech 1949-1954. Bezpečnostní komise ÚV a také bezpečnostní pětky schvalovaly návrhy na výši trestu v procesech u státních soudů a způsob jejich politického využití a zajištění do roku 1951. V roce 1951 tuto úlohu převzal politický sekretariát. Politický sekretariát a později politické byro např. schvalovalo celou organizaci i kádrové obsazení, tj. složení

soudních senátů, osobu prokurátora, obhájců u jednotlivých velkých politických procesů.

Důležitou úlohu ve výrobě politických procesů měly útvary státní bezpečnosti, zejména ty útvary zaměřené k odhalování nepřátel ve straně. Růst státně bezpečnostních útvarů po Únoru byl motivován politickými teoriemi o třídním boji a o hledání nepřátel, ale také skutečnou zesílenou činností rozvědek na území našeho státu. Vážným nedostatkem výstavby této bezpečnostní složky bylo to, že do ní přicházeli především mladí lidé (25-30 let), nezkušení, s nízkou politickou a odbornou kvalifikací, nepřipravení na tak důležitou a odpovědnou práci.

Bezpečnost byla vyňata z řízení vlády a podléhala bezpečnostní komisi ÚV KSČ, v jejímž čele stál R. Slánský, od poloviny roku 1950 Kl. Gottwald. Rozrostla se v důležitou politickou sílu, velmi početnou, a značně ovlivňovala život společnosti.

Zvláštní kapitolu tvořily vztahy vedoucích stranických orgánů a některých sektorů Státní bezpečnosti. Stranické orgány činily řadu svých politických rozhodnutí na základě informací získaných pouze z bezpečnosti. Většina takových usnesení nebyla správná. Naopak, bezpečnostní orgány se ve své práci řídily stranickými pokyny, realizovaly obecná politická hesla a zásady, např. boj proti nacionalismu, sionismu, trockistům apod. Vzájemné vazby mezi orgány bezpečnosti a strany byly v období politických procesů mnohem složitější a v některých případech i užší.

Existovalo také spojení se sovětskými bezpečnostními orgány, které činnost naší bezpečnosti silně ovlivňovaly. S. Chruščov v referátě na plenárním zasedání ÚV KSSS v červenci 1955 konstatoval, že jednou z příčin narušení vztahů mezi SSSR a Jugoslávií byla práce některých pracovníků sovětské rozvědky v Jugoslávii, kteří rozpracovávali vedoucí stranické funkcionáře podle zásady štvát jednoho proti druhému až do jejich zničení. Poukazoval na to, že tato praxe byla ve všech lidových demokraciích.

Za takové situace v bezpečnosti i v politickém životě země vůbec docházelo k hrubostem, bezpráví a nelidskostem. Odpovídalo to jak systému práce ve zmíněných složkách bezpečnosti, tak i osobním vlastnostem jednotlivých pracovníků. Zásahy bezpečnosti pocítovali nejen třídní nepřátelé, ale převážně příslušníci pracujících vrstev obyvatel a straničtí funkcionáři.

Nelze se nezmínit o úloze sovětských poradců v těch útvarech bezpečnosti, které se podílely na politických procesech. Jejich úloha nebyla bezvýznamná. Přišli k nám na požádání v říjnu 1949 a významně přispěli k vzestupu intenzity hledání nepřátel a přípravy prvních velkých politických procesů. S jejich příchodem nelze spojit

používání fyzického násilí při výsleších, neboť se u nás uplatňovalo již dříve, nyní se rozrostlo do nebyvalých rozměrů. Prostřednictvím poradců byly politické orgány Sovětského svazu i jeho bezpečnostní složky průběžně informovány o stavu a směru vyšetřování a mohly podle toho utvářet své představy o situaci a zaujímat stanoviska v jednání s československými orgány.

Mechanismus na konstrukci politických procesů uzavíraly ty orgány justice, které se na procesech podílely, tj. skupina pracovníků ministerstva spravedlnosti, státního soudu a státní prokuratury. I když její rozhodování v daném systému bylo předurčeno výsledky i zásahy Státní bezpečnosti a politického orgánu, justice měla aktivní úlohu, zejména ministerstvo spravedlnosti. Faktem zůstává, že o výši trestu bylo rozhodováno před soudním přelíčením a mimo soudní orgány. Přelíčení probíhalo jako divadlo s předem naučenými rolemi. O tomto mechanismu věděla nejen většina pracovníků justice zúčastněných přímo na procesech, ale také pracovníků bezpečnosti i politického orgánu.

Se vznikem státního soudu v roce 1948 se utvářela praxe tzv. kabinetní justice. Jejím obsahem bylo, že o rozsudcích ve velkých politických procesech rozhodovaly komise na ministerstvu spravedlnosti a schvalovaly politické orgány. Postupně praxe kabinetní justice měnila své formy, byla doplňována a rozvíjena o další prvky, až se rozrostla v ucelený systém příprav soudního procesu. Porad se zúčastňovali členové soudního senátu, prokurátoři i pracovníci bezpečnosti. Tedy i rozhodování pracovníků v justici se podřizovalo politickým záměrům.

V celém desetiletí padesátých let docházelo v tomto mechanismu jen k nevelkým personálním změnám, což bylo jednou z hlavních příčin pomalé rehabilitace.

Významným faktorem konstrukce politických procesů byla psychóza padesátých let. Byla vedle revolučního nadšení výrazně podmíněna již zmiňovaným politickým a sociálním napětím v naší společnosti. Vytvářely ji nejen politické procesy samy, ale také jejich propagace, ideové zdůvodnění, na čemž se podílela strašnická a státní propaganda a hromadné sdělovací prostředky. Působila rovněž nesprávné představa, že odhalení údajných nepřátel je prostředkem k překonání hospodářských obtíží, jež doléhaly na život části obyvatel. Všechny tyto jevy přispívaly ke vzniku masové psychózy, ve které se nejdříve rozšiřovala nedůvěra k dalšímu okruhu občanů a vyvrcholila ve volání po trestech smrti.

Politické procesy vedly k pošlapání základních principů práva a demokracie, vedly ke krizi důvěry vůči všem osobnostem a orgánům a nejen to — vůči všemu a všem. Tak docházelo k rostoucí nedůvěře

mezi komunisty a nekomunisty a mezi komunisty navzájem. V atmosféře všeobecné nedůvěry postupně přerůstalo uplatnění teorie o zostřování třídního boje v nejhrubší sektářství a vytvářelo základnu pro další novou nedůvěru, jež byla živena a záměrně pěstována.

Když jsme stručně ukázali vývoj předpokladů pro politické procesy, pokusíme se naznačit, jak tyto politické procesy byly konstruovány. Již počátky tohoto vývoje ústily ve snahu najít škůdce a agenty mezi vedoucími státními a stranickými funkcionáři. Mezi ně v letech 1948-1949 patří tzv. případ Kolmanův a případy karlovarský, olomoucký a prešovský. Vyznačovaly se společným rysem: orgány Státní bezpečnosti se podílely na řešení vnitrostranických problémů a závěry stranických orgánů se staly podkladem pro další bezpečnostní a soudní řízení. Kromě toho v této době byli již stíháni neprávem obvinění důstojníci čs. armády.

Hlavní období konstruování velkých politických procesů s vedoucími funkcionáři strany a státu začíná v roce 1949, tedy v době, kdy společnost už zasáhly početné a silné projevy nezákonnosti, politických procesů. Politické procesy z tohoto stavu rozsáhlého porušování zákonnosti vyrůstaly a byly jejím vyvrcholením. Procesy s komunistickými představiteli nebyly ani prvními, ani posledními politickými procesy, u nich ovšem jejich konstrukce dostala nejvýraznější podobu.

Vedení strany ještě v roce 1949 vycházelo z nározu Kl. Gottwalda, že všichni vedoucí pracovníci KSČ se znají dlouhá leta ze společné práce a že v legálně působící straně, jakou byla KSČ před válkou, nejsou předpoklady pro vznik takových případů jaké byly tehdejší představy o spiknutí v Maďarsku, Polsku a Bulharsku. Postupně však vedoucí funkcionáři přijali názor, a sami jej rozvíjeli, o existenci mezinárodního spiknutí imperialismu proti socialistickým státům a působily též konkrétní politické, bezpečnostní a ideové tlaky ze zahraničí. Ty byly postupem doby akceptovány vedením KSČ a dalšími orgány především bezpečnostními.

A tak vznikal jistý okruh «potencionálních nepřátel», Nejdříve šlo o příslušníky bývalých nekomunistických stran, funkcionáře různých organizací a útvarů, později o odborové pracovníky, interbrigadisty, slovenské politiky působící na Slovensku, funkcionáře židovského původu, bývalé trockisty apod.

Mezinárodní okolnosti, které u nás bezprostředně vedly k hledání účastníků mezinárodního spiknutí imperialismu a spolupracovníků «jugoslávské agentury», souvisely s šetřením Rajkova případu v Maďarsku a záležitosti bratří Fieldů. Dochází k vzájemným návštěvám maďarských bezpečnostních pracovníků v Praze a československých

v Budapešti a ve Varšavě. M. Rákosi a také polští představitelé posílají Kl. Gottwaldovi dopisy a vzkazy v nichž zdůrazňují mezinárodní propojení spiknutí a že řada československých představitelů stranických i státních se stává podezřelou.

Už v první polovině 1949 se počaly objevovat zárodky příštího velkého procesu s L. Rajkem, maďarským ministrem. V souvislosti s tím byl zatčen N. Field, pokrokový americký novinář, který za druhé světové války pomáhal spolu se svým bratrem H. Fieldem (později zatčen v Polsku) antifašistickým bojovníkům v Evropě, tedy i komunistům. Nyní byl podezírán ze špionážního spojení s americkou agenturou. Všichni komunisté, kteří se s bratry Fieldy znali, najednou byli v podezření.

Největší aktivitu v případě Field vyvíjela maďarská bezpečnost. Ačkoliv z československé strany nebyla tato aktivita vítána, přesto se československá místa na ní podílela tím, že se spoluúčastnila při zatčení N. Fielda i tím, že předala československé občany G. Pavlíka a jeho ženu k výslechu maďarským orgánům. Ti byli spolu s dalšími, kteří se znali z odboje s N. Fieldem, krátce nato zatčeni československými orgány.

Důležité z hlediska přípravy velkých politických procesů s komunisty však bylo, že na základě výpovědi N. Fielda, Pavlíkových a dalších osob v Rajkově procesu byl v Maďarsku sestaven seznam 60 funkcionářů KSČ údajně podezřelých z protistranické činnosti. V průběhu dalšího šetření se počet podezřelých zvětšoval. M. Rákosi poslal tento seznam Kl. Gottwaldovi a doporučoval jejich zatčení. To Kl. Gottwald odmítl, ale on i ostatní vedoucí činitelé KSČ souhlasili s hodnocením tzv. maďarského případu, jak jej podali M. Rákosi a B. Bierut. S těmi, které obsahoval seznam, počaly stranické výslechy o jejich styku s Fieldy. Šetření se rozbíhalo do šířky, ale dokázat existenci nějaké organizované protistátní skupiny se nedařilo.

Postup československých stranických a bezpečnostních orgánů při odhalování nepřítele uvnitř strany se stal předmětem kritiky vedoucích činitelů některých lidových demokracií. Další vývoj se odehrával pod silným tlakem ze zahraničí, především ze strany M. Rákosiho, ale i z Polska, neboť zde byla představa, že v ČSR musí existovat centrum mezinárodně propojeného spiknutí. Československým odpovědným kruhům (vedení KSČ a Čs. státní bezpečnosti) byla předhazována neschopnost je odhalit. To byl také jeden z důležitých faktorů, který ovlivnil, že bylo požádáno o vyslání sovětských bezpečnostních poradců. Byl také vytvořen zvláštní vyšetřovací sektor pro stranické a politické delikty pod vedením K. Švába.

Úlohu Rajka měl zpočátku v československých podmínkách sehrát V. Clementis. Krátce po rezoluci Informbyra v listopadu

1949 a po únorovém usnesení ÚV KSČ v roce 1950 o ostražitosti a bdělosti je V. Clementis odvolán z funkce a sledován bezpečností. Ale i tato cesta zůstala neúspěšná. Nezrodil se na ní československý Rajk, ale vznikl důležitý bod, z něhož se rozvíjelo obvinění proti tzv. buržoazním nacionalistům. Později se ukázalo, že ideologická a politická kritika tzv. buržoazních nacionalistů byla jen vnějším projevem bezpečnostního záměru odsoudit ve velkém procesu a před veřejností skupinu komunistických činitelů, kteří údajně «zradili zájmy dělnické třídy buržoazii a spojili se na protisovětské a protičeské platformě». Takováto koncepce zapadala do schématu II. rezoluce Informbyra. Nelze zatím bezpečně prokázat, proč byla opuštěna cesta usvědčování V. Clementise jako čs. Rajka. Zdá se, že se změnil politický záměr, kdy do popředí se postupně dostával boj proti sionismu.

Cesta byla otevřena a bylo už jen záležitostí času, kdy podle zásady, že za každou úchylnou je nutno hledat skrytý záměr, bude ideologické obvinění za náležitě připraveného souhlasu stranické a občanské veřejnosti přeměněno ve vědomé škůdčovství. Od poloviny roku 1950 se rozvíjí tzv. brněnský případ. Zpočátku se zdálo, že jde pouze o řešení nedostatků ve stranické práci. Avšak 6.10.1950 byl O. Šling neočekávaně zatčen. Bezprostřední příčinou se stal dopis, který měl O. Šling poslat čs. zpravodajskému pracovníkovi E. Voskovi 17.4.1939 v Anglii. Tento dokument neobsahoval přesvědčivý důkaz, že by O. Šling prováděl špionážní činnost nebo se zavázal některé zahraniční špionážní centrále. Od první chvíle, kdy byl stranický aktiv seznamován se zásahem proti O. Šlingovi, bylo tak činěno zkreseně a nadsazemě, že výsledkem musela být ostře protišlingovská davová psychóza. Veřejnost byla usměrňována k tomu, aby uvěřila obviněním O. Šlinga z nejtěžších zločinů proti straně, státu a celé společnosti a aby pro něj požadovala nejprísnejší potrestání. Celá kampaň už odrážela koncepční změny v posuzování Šlingových chyb a nedostatků. Šlingovi se už přisuzovala záměrná škůdčovská a špionážní činnost. V souvislosti s tím narůstala v krajském měřítku vlna podezírání a nedůvěry ke všem, kdo byl nějak spjat s předchozí Šlingovou činností — rodil se pojem «šlingovština», který se začal používat proti všem, kdo jakkoliv vybočovali z řady apod. Tato atmosféra podezírání a netolerantnosti se rychle rozlévala horizontálně i vertikálně, přenášela se do jiných krajů, do základních organizací i do ústředí.

Následovalo rozsáhlé zatýkání, které postihlo přes padesát komunistických funkcionářů. Byli mezi nimi: V. Clementis, G. Husák, I. Novomeský, M. Švermová, J. Smrkovský a další. Byli zde také příslušníci tzv. generálského kroužku (gen. Bulander, gen. Zd. Novák,

B. Kopold aj.). Zvláštní postavení mezi zatčenými mělo vedení československé bezpečnosti, které bylo postiženo skoro celé (J. Pavel, O. Závodský, O. Valeš, I. Milén aj.). Pro přípravu velkých politických procesů, které měly přijít, byl tento krok nutný, neboť většina těchto zkušených komunistů a odbojových pracovníků se znala s těmi, kteří měli být zatčeni a již dříve ojediněle vznášeli námitky proti některým zásahům. Od zatčení O. Šlinga převládlo u vedoucích pracovníků, politických i bezpečnostních představitelů přesvědčení, že byl nalezen dlouho hledaný klíč k «velkému spiknutí». V tomto směru také probíhaly výslechy. Po zatčení O. Šlinga ustavilo předsednictvo ÚV KSČ komisi, která měla prošetřit případ O. Šling — Švermová. V. Kopecký podával zprávu této komise na únorovém zasedání ÚV KSČ v roce 1951 a fakticky už Šlinga odsoudil jako nepřátelského agenta. ÚV KSČ zprávu schválil, jakož i zprávu Š. Baštovanského o činnosti tzv. buržoazních nacionalistů na Slovensku. Rozsudek byl vyřčen před soudem. Zatažení M. Švermové do brněnské aféry vytvářelo pro tvůrce politických procesů předpoklady vykonstruovat spiknutí, které by sahalo až do vedoucích stranických a bezpečnostních orgánů (Švermová, Šváb) a ohrožovalo i nejvyšší stranické a státní činitele (Kl. Gottwald, R. Slánský).

Ale ani tato cesta nepřinášela úspěch. Vyšetřování se dostávalo do slepé uličky, i když se v něm angažoval dokonce sám ministr národní bezpečnosti. Šling si stále vymýšlel nová doznání, aby je vzápětí odvolal, ale až do léta 1951 je patrná snaha připravit proces se Šlingem a Švermovou jako hlavami spiknutí. Ale v této chvíli nastává obrat, neboť ve výsleších se stále častěji objevovalo jméno R. Slánského. Pracovníci bezpečnosti mění směr výslechů a zaměřují se stále více na R. Slánského. Jakmile vznikla teorie protistátního spikleneckého centra v čele s R. Slánským, jevil se Šlingův případ jako vhodné východisko k ještě většímu československému procesu. O. Šling byl vybrán za jednoho ze 14 obžalovaných a v této konstelaci figuroval jednak jako špión a jednak jako prodloužená ruka «centra» v Brněnském kraji. O. Šling věřil, že povolností při procesu prokáže straně nezbytnou službu a že k tomu bude přihlíženo při výměře trestu.

Rozsáhlá zatýkání na sklonku roku 1950 a počátkem roku 1951 byla neklamnou předzvěstí nové vlny politických represálií. Ve vazbě se ocitli čelní činitelé stranického, bezpečnostního, vojenského a hospodářského aparátu. Tito zatčení byli podrobováni nepřetržitým a nesmírně krutým výslechům v zámku Koloděje. Za takových okolností dosáhli vyšetřovatelé u většiny zatčených četných «příznání» k vlastní škůdcovské činnosti nebo výpovědi na jiné osoby. Průkazná hodnota těchto výpovědí však nebyla žádná.

Výpovědi obžalovaných na R. Slánského se brzy začaly vyšetřovateli jevit jako možné východisko ze slepé uličky. Směr vyšetřování na R. Slánského byl podporován i tím, že v době, kdy probíhalo, byl za vážnou zbraň imperialistů proti socialistickému táboru považován sionismus.

Korespondence mezi Stalinem a Kl. Gottwaldem ukazuje, že zpočátku odmítali obvinění Slánského a charakterizují je jako možnou provokaci. Od Kl. Gottwalda vychází dokonce pokyn zastavit přímé výslechy na R. Slánského. Avšak nezávisle na tomto pokynu pokračovali bezpečnostní pracovníci nadále ve výsleších na R. Slánského. Stalin ve smyslu zpráv sovětských poradců konstatoval, že R. Slánský se ve své odpovědné funkci dopustil mnoha chyb v kádrové politice a doporučil Kl. Gottwaldovi, aby byl z funkce generálního tajemníka KSČ odvolán. Současně odvolal poradce V. Bojanského z ČSR pro nedostatečnou kvalifikaci a nabídl místo něho zkušenějšího pracovníka.

R. Slánský byl na zasedání ÚV KSČ v září 1951 podroben ostré kritice a odvolán z funkce. Tato opatření měla silnou odezvu ve stranické veřejnosti, neboť potvrzovala, že Kl. Gottwald zasahuje tvrdou rukou i do nejvyšších stranických orgánů a prosazuje « pravdu strany ».

Ale ani intenzivní výslechy na R. Slánského nepřinášely závažný důkaz, který by se stal důvodem pro zatčení R. Slánského. A. Mikojan tlumočil Kl. Gottwaldovi osobní poselství J. V. Stalina, v němž tento naléhal na urychlené zatčení R. Slánského, neboť prý hrozí nebezpečí jeho útěku na Západ. Po počátečním váhání Gottwald s návrhem souhlasil, aniž by obdržel konkrétní fakta, neboť byl přesvědčen, že Stalin ty spolehlivé podklady má a radí mu dobře.

K zatčení R. Slánského došlo až za 13 dní po návštěvě Mikojana, a to 24. listopadu 1951. Jako důvod k zatčení posloužil dopis, adresovaný tzv. Velkému metaři, který do ČSR doručil 9.11.1951 agent zahraniční zpravodajské služby, který byl současně spolupracovníkem naší STB. Přes mnohá šetření, která uskutečnila komise v letech 1962-1963 i komise naše, není dodnes spolehlivě ověřeno skutečné pozadí celé této záležitosti. Šlo zřejmě o provokaci, nelze však zatím spolehlivě prokázat její autorství a určit, kdo určil za adresáta dopisu Velkému metaři R. Slánského. Podílela se na tom skupina pracovníků STB a sovětských poradců. Politický souhlas k zatčení R. Slánského na základě tak nejistého dokumentu, který R. Slánský nikdy neobdržel a o němž se dosud neví, zda-li byl vůbec adresován jemu, dal Kl. Gottwald 23.11.1951 na poradě s A. Zápotockým, L. Kopřivou a sovětským poradcem A. Besčesnovem. Tím bylo o osudu R. Slánského rozhodnuto. Atmosféra, v níž naše společnost tehdy žila, byla taková, že závažné

rozhodnutí o zatčení generálního tajemníka strany přijali se souhlasem nejen členové ÚV KSČ, ale zdrcující většina členů strany.

Příprava soudu se skupinou v čele s R. Slánským, který byl koncipován jako největší československý politický proces, si vyžádala celý rok. Slánský nejprve připouštěl pouze politické chyby v rozsahu své sebekritiky v září 1951. Koncem ledna 1952 se neúspěšně pokusil o sebevraždu a potom u něho nastal zlom, kdy začal přiznávat existenci « druhého centra » a postupně téměř všechno, co mu bylo předestřeno.

Obžalovací spis se několikrát měnil. Politický sekretariát upravoval obžalobu na zasedání 13.11.1952. Politický sekretariát také předem rozhodl o výši trestu. Ještě před ukončením procesu rozhodl politický sekretariát o režiji případného odvolacího řízení, které mělo potvrdit výrok soudu.

Rok 1953 znamenal podstatnou změnu mezinárodní i naší vnitropolitické situace. Došlo ke snížení mezinárodního napětí. Veliký vliv na změny v mezinárodním vývoji měly především politické změny v Sovětském svazu, k nimž došlo po Stalinově smrti na jaře 1953. Sílilo úsilí po odstranění kultu osobnosti a jeho následků, především obnovení zákonnosti. V červnu 1953 byl zatčen L. P. Berija, který byl koncem roku 1953 popraven. ÚV KSSS přezkoumal i tzv. leningradský případ a přistoupil k přezkoumání sporných politických procesů z let 1937-1938 a i z dalších let. Podobné tendence se počaly objevovat ve všech zemích lidové demokracie. Při odhalování starých chyb se však objevovaly příznaky politické krize, jak ukázaly např. berlínské události v červnu 1953, napjatá vnitropolitická situace v Maďarsku apod. V r. 1954 se v zemích lidové demokracie objevovaly signály o nezákonnosti procesů z padesátých let.

Politické vedení u nás však na tyto signály téměř nereagovalo. Nenalezly příznivou půdu naše vlastní signály o porušování socialistické zákonnosti, a byla jich celá řada a některé velmi pádné. Ukazuje se, že během roku 1954 se jak vedení strany, tak i příslušné stranické a státní orgány dozvěděly řadu významných faktů, které dovolovaly dopátrat se pravdy. Postiženým se však na jejich stížnosti nedostávalo žádné odpovědi. Naopak, rozjetý mechanismus represí se nezačal zastavit a vedl i v těchto letech k dalším nezákonným rozsudkům a jiným nespravedlivým opatřením.

V dubnu 1953 rozhodl politický sekretariát ÚV KSČ, aby nejbližší rodinní příslušníci odsouzených zločinců « centra » a jiných procesů byli vystěhováni z Prahy do 2-3 okresů a aby se zajistilo, že budou pod stálou kontrolou orgánů ministerstva národní bezpečnosti.

V letech 1953-1954 proběhlo ještě 7 uměle vykonstruovaných procesů jako následných po procesu s centrem. Šlo o procesy se skupinou pracovníků ministerstva zahraničních věcí, s protistátní skupinou

uvnitř bezpečnosti, s Velkou trockistickou radou, s generály, s M. Švermovou a dalšími stranickými funkcionáři, se slovenskými buržoazními nacionalisty, se skupinou národohospodářů apod. Kromě toho proběhla ještě řada procesů s jednotlivými stranickými funkcionáři, kteří nebyli začleněni do žádných větších skupin, a proces s tzv. ilegálním vedením sociální demokracie (Vl. Gömer a spol.). Tyto následné procesy nadále udržovaly tíživou atmosféru podezírání a nedůvěry a těžce doléhaly na veřejný život.

Politické procesy zasáhly svými důsledky celou společnost, všechny oblasti její činnosti. Spoluformovaly ji, spoluutvářely její vědomí a poznamenaly ji do budoucna. Patřily mezi nejvýraznější deformace socialismu a mezi ty projevy nelidskosti, které oslabily socialismus uvnitř země i mezinárodně a prakticky otřásl jeho základy.

Politické procesy neobyčejně posílily subjektivismus v řízení hospodářství. Zkonstruovaná obvinění ze sabotáže v hospodářství, která si vymysleli příslušníci bezpečnosti a které potvrdili soudní experti, se stala po procesech kritériem pro odstraňování nedostatků v hospodářství.

Převažující názory, že za každým procentem nesplněného plánu a za hospodářskými obtížemi se skrývá třídní nepřítel, značně rozšiřoval okruh podezřelých a současně znemožňoval najít skutečné příčiny hospodářských obtíží.

V politické oblasti se procesy projeví zvláště silně. Patřily k nejvýraznějším projevům deformací politického systému a samy další deformace způsobovaly. Upevňovaly tehdejší stalinistický politický systém kultu osobnosti, jehož produktem byly. Přispívaly k degradaci politiky ve společnosti, k nedůvěře v politiku. Byly povýšeny na přední místo politické činnosti. Toto zaměření politické aktivity stálo v ostrém rozporu se zásadami humanismu a s opravdovými zájmy socialismu a bylo tedy i ostře protistranické. Výroba politických procesů byla nejvýraznějším projevem manipulace vedoucí politické skupiny s celou společností. Šlo o manipulaci všeobecnou a vzájemně propojenou. Všechny prostředky masového působení byly nasazeny k tomu, aby ve vědomí většiny obyvatel změnila lež v pravdu.

Zvláště neblaze postihly politické procesy komunistickou stranu. Vyřadily nebo přímo fyzicky likvidovaly značnou část zkušených vedoucích funkcionářů, ochromily její vnitřní život, její demokratické principy. Strana žila politickými procesy několik let, jejich rakovinná atmosféra poznamenala její vnitřní organismus i myšlení jejích členů.

Politické procesy velice ovlivnily a spoluurčily vztah strany a společnosti. Strana přejímala řadu důležitých funkcí státu a jiných

společenských organizací, čímž znemožnila, aby realizovaly svou společenskou úlohu.

Porušování zákonnosti, které dosahovalo masových rozměrů, vyvolávalo právní nejistotu u velké části obyvatelstva. Tato skutečnost nemohla neovlivnit chování občanů vůči státním a stranickým orgánům, prohlubovala jejich pocity odcizení a bezbrannosti. V oblasti právního vědomí znamenaly politické procesy vyvrcholení jeho negace.

Politické procesy spoluutvářely vědomí české a slovenské společnosti. V oblasti politického myšlení přispěly ku schematickému pohledu na společenský vývoj za socialismu, v němž boj s třídním nepřítelem, zrádci, špióny apod. tvoří vlastní podstatu socialismu.

Atmosféra podezírání a nedůvěry, která tvořila klíma procesů, deformovala vztahy mezi lidmi, orgány a organizacemi, mezi národy a národnostmi v zemi. Vykořisťování člověka člověkem bylo sice odstraněno, avšak vývoj k harmoničtějším vztahům mezi lidmi byl hluboce narušen atmosférou politických procesů.

Politické procesy přispěly významně ke ztrátě hodnot ve společnosti. Zvláště snížily hodnotu lidského života — ale i čest, odpovědnost, soudružství, přátelství, spravedlnost apod. Jejich ztráta vytvářela nejsilnější zdroj společenské krize, neboť se projevovala především jako krize důvěry.

Politické procesy měly pro Československo velmi nepříznivý mezinárodní ohlas. Pokroková světová veřejnost nám byla po roce 1945 velmi příznivě nakloněna a se zájmem sledovala náš pokus o spravedlivé uspořádání společnosti. V období politických procesů proti nim protestovala. Izolace Československa ve světě se prohlubovala.

Společnost vstřebala příliš mnoho negativních důsledků politických procesů. Ležely a leží na ní jako balvan a staly se jedním z důležitých zdrojů společenské krize. Nemůže se dále vyvíjet, aniž by je v sobě likvidovala a překonala. Musí především odstranit zdroje procesů. Předpokladem toho je provedení důsledné rehabilitace a odčinění křivd, jež politické procesy způsobily, a návrat všech neprávem postižených do společnosti.

Komise vychází ze skutečnosti, že všichni straniční funkcionáři, kteří byli postiženi ve velkých politických procesech, byli vyloučeni ze strany za činy, které nikdy nespáchali. Soudní rehabilitace potvrdila v plném rozsahu u všech, že se činu nedopustili a proto je přirozené, že musí být také stranicky plně rehabilitováni. Ve většině případů se tento postup uplatnil. U některých postižených však vyloučení ze strany či jiné tresty zrušeny nebyly. Bylo to odůvodněno tím, že se dopustili jiných chyb, poněvadž že se také podíleli na porušování socialistické zákonnosti do svého zatčení. Šlo tedy o tresty s novou skutkovou podstatou. Komise považuje toto dodatečné ukládání

trestů za neoprávněné vzhledem k tomu, že jde o osoby popravené, které se již nemohou obhájit. Komise se domnívá, že není možné, aby byli stranicky trestáni soudruzi, kteří jsou již mrtvi a navíc za věci, které jim byly vytýkány až po jejich smrti. Dosavadní postup ukládání dodatečných trestů znamená jistou diskriminaci těch soudruhů, kteří byli postiženi v procesech, v poměru k těm, kteří se také podíleli na deformacích politického života a nebyli shodou okolností vězněni a odsouzeni. Návrh komise na úplnou rehabilitaci vytváří spravedlivé a rovnoprávné postavení všech vedoucích komunistů pro to, aby mohl být věcně zhodnocen jejich podíl skutečná odpovědnost za události oné doby. U těch funkcionářů, kteří již nežijí, je možné určit pouze jejich politickou a historickou odpovědnost, u dosud žijících vyvodit i stranicko-politické důsledky.

Proto komise navrhuje Ústřednímu výboru KSČ, aby

1) zrušil usnesení pléna ÚV KSČ z 3. a 4. dubna 1963, kterým bylo potvrzeno vyloučení ze strany soudruhů R. Slánského, O. Šlinga, B. Reicina, K. Švába, E. Outraty, O. Fischla, M. Lewintera, a žijících soudruhů M. Landy a J. Taussigové a stranicky je rehabilitoval.

2) Zrušil stranické tresty vyloučení z ústředního výboru strany a zbavení funkcí v příslušném období u soudruhů R. Slánského, O. Šlinga, B. Reicina, a z žijících soudruhů M. Švermové, J. Smrkovského, H. Lomského, K. Moškoviče, V. Fuchse, R. Dubové a zbavení funkcí u B. Gemindera a J. Taussigové.

3) Uložil předsednictvu ÚV KSČ, aby zpracovalo pro stranu a veřejnost konečnou zprávu o dokončení rehabilitace osob postižených porušováním socialistické zákonnosti a norem stranického života v hlavních politických procesech. V této zprávě stanovit způsob, jakým budou zveřejněny osvobozující rozsudky neoprávněně odsouzených osob včetně stranické rehabilitace.

II.

Jak jsem již řekl, po nejostřejším období studené války začínala v roce 1953 ve světovém vývoji nová etapa, charakterizovaná především značným snížením mezinárodního napětí (příměří v Koreji, dohoda o míru ve Vietnamu). K největším změnám, které měly mezinárodní význam v tomto období, patřily události v Sovětském svazu. Po Stalinově smrti na jaře 1953 sílily snahy odstranit kult osobnosti a jeho následky. Velký důraz byl kladen na obnovu socialistické zákonnosti, zejména na červnovém zasedání ÚV KSSS v roce 1953, které kritizovalo porušování zákonnosti v souvislosti s odhalením škůdcovské činnosti L. P. Beriji, který byl koncem roku 1953 popraven. Toto zasedání dalo vážné impulsy, které nemohly zůstat bez odezvy

v ostatních zemích lidové demokracie. Počalo se hovořit o novém kursu, směřujícím k rychlému zlepšování hospodářských a politických podmínek života obyvatelstva, zostření boje s byrokratismem a za dodržování leninských vnitrostranických norem a socialistické demokracie.

Reakce společnosti na tento nový kurs nebyla ve všech zemích lidové demokracie stejná. Důsledky politických procesů a s nimi spojené nezákonnosti různě porušily vztahy občanů ke komunistickým stranám a hlavně jejich vedoucím orgánům. Např. v NDR došlo v červnu 1953 k nespokojenosti části obyvatelstva, kterého se snažily využít imperialistické západní kruhy, také v Maďarsku byla reakce na minulé chyby ostřejší. Vedoucí orgány komunistických stran proto jen váhavě přistupovaly k obrodnému procesu v politické oblasti. V některých zemích, mimo jiné v ČSR probíhají ještě v letech 1953-1954 další politické procesy. Současně se však i v lidově demokratických zemích v těchto letech objevovaly signály o nezákonnosti procesů z padesátých let.

V říjnu 1954 ÚV maďarské strany konstatoval, že tam politické procesy byly organizovány pomocí složitých, zakázaných provokačních metod a že soudy soudily na základě falešných vykonstruovaných obžalob a doznání. U nás byla zpráva o tom cenzurována, ačkoliv bylo známo, že řada soudruhů z našich procesů byla zatčena s souzena v souvislosti s Rajkovým procesem. Brzy na to padly významné sloupy, o něž se opíral rozsudek s centrem — tj. «špióni bratří Fieldové». V říjnu 1954 byl v Polsku propuštěn a plně rehabilitován H. Field. V Maďarsku byli v listopadu 1954 propuštěni z vazby a plně rehabilitováni i N. Field a jeho žena. Toto vše znamenalo zhroucení důležité části žaloby s centrem i proti některým dalším dosud vězněným soudruhům (K. Moškovič, O. Kosta, Dr. Kleinová aj.).

V dalším si ještě ukážeme, že příčiny naší nedůsledné revize a vleklé rehabilitace neprávem postižených soudruhů byly jinde než v tom, že by nejvyšší vedoucí straníční činitelé neznali pravdu. Jistě jim nebylo známo vše, ale to nejhlavnější, že totiž politické procesy byly inscenovány a opíraly se o pochybná doznání, učiněná po nesnesitelném fyzickém a psychickém nátlaku, to věděli. Hlavní brzdou však byla skutečnost, že mechanismus na výrobu politických procesů bez podstatné změny fungoval dál a také personálně se mnoho nezměnilo a na vedoucích místech byli titíž lidé, kteří v letech 1949-1952 o těchto procesech rozhodovali. Zůstaly i stejné metody práce. Systém i jeho personální obsazení přetrvávaly a to byla hlavní brzda rehabilitace. Bylo zřejmé, že plné odhalení konstrukce politických procesů bude znamenat odchod těch, kteří se na nich podíleli. Proto zůstalo skoro nevyužito pozitivní působení mezinárodní situace.

Prvou zprávou o odhalení Beriji dostalo vedení KSČ bezprostředně po plénu ÚV KSSS v červnu 1953. Další informace došly koncem roku 1953, potom při dubnovém jednání stranického vedení v Moskvě v roce 1954 a velmi podrobně informoval členy předsednictva ÚV KSČ o stranickém životě v SSSR za Stalina vedoucí delegace ÚV KSSS N. S. Chruščov na X. sjezdu KSČ v červnu 1954.

Je nesporné, že retardační vlivy na průběh revizí a rehabilitace měla i naše složitá situace vnitřní. Začaly se ve velké míře projevovat důsledky deformovaného vývoje v oblasti politické, sociální, ekonomické i ve straně. Byly to vážné příznaky krize existujícího politického systému. Oslabení spojení KSČ s obyvatelstvem se výrazně projevilo zejména při měnové reformě v roce 1953. V ekonomické oblasti došlo v letech 1953-1954 k výkyvu, který znamenal pokles tempa růstu průmyslové výroby a národního důchodu a prohloubení nerovnováhy mezi výrobou a spotřebou.

Vážné problémy se nakupily i ve straně v souvislosti se smrtí Kl. Gottwalda. Probíhal skrytý, ale tím prudší boj o vedení strany i o některé otázky dalšího vývoje. A. Novotný byl v září 1953 zvolen prvním tajemníkem strany, ale poměrně dlouho trvalo, než upevnil svoji pozici.

Důsledná rehabilitace by znamenala nejen odhalení metod, které přetrvávaly, ale i osob, které dále zaujímaly vedoucí funkce. Proto byly před stranou i veřejností spíše zaretušovány nejen zahraniční impulsy, svědčící o nezákonném postupu při politických procesech, ale i signály, které přicházely z domova. Těch byla celá řada. K nejdůležitějším patřily zejména dopisy, stížnosti a žádosti odsouzených, posílané vedení strany, komisi stranické kontroly, prezidentu republiky a řadě jiných představitelů.

K nejtragičtějším patřily nesporně poslední dopisy obžalovaných z procesu se Slánského centrem, napsané bezprostředně před popravou 3.12.1952 a adresované ÚV a Kl. Gottwaldovi. Odsouzení v nich jasně napsali, že nikdy nebyli ani špióny ani spiklenci. Vedení strany však na ně nebralo zřetel, nehledě na to, že o nich kromě vedoucích činitelů vědělo jen málo lidí.

O nezákonných vyšetřovacích metodách v Ruzyni psal prezidentu republiky i bývalý Krajský tajemník J. Stavinoha. A. Zápotocký sice poslal jeho dopis 4.1.1954 všem členům politického sekretariátu, ale v průvodním dopise vyslovil pochybnosti o kvalitách J. Stavinohy a jeho tvrzení. Podobně informoval předsednictvo ÚV v roce 1954 o vyšetřovacích metodách i G. Husák, J. Smrkovský, J. Taussigová aj. A. Zápotockému vypsalá své otřesné zkušenosti i M. Švermová v září 1954 a v lednu 1955. L. Hofman po svém podmíněném propuštění osobně informoval v prosinci 1954 A. Novotného o nezákonných

vyšetřovacích metodách. Stejně i E. Outrata informoval A. Zápotockého.

Tato stručná fakta z let 1953-1954 dokazují, že zejména během roku 1954 znalo již jak vedení strany, tak i příslušné stranické a státní orgány takové okolnosti, které je měly burcovat k zjištění pravdy. Pisatelé stížností však žádné odpovědi nedostali. Rozjetý mechanismus naopak vytvářel stejnými metodami další postižené.

Politické procesy však jako měra tlačily celou společnost, takže ani politické vedení nemohlo trvale zůstat k těmto zahraničním i domácím signálům hluché a slepé. Proto byla v lednu 1955 politickým byrem ÚV KSČ ustavena přešetřovací komise s úkolem « přezkoumání a překontrolování některých soudních případů od roku 1948 z hlediska výše trestů ». Politické vedení strany tím tedy dalo najevo, že stále považuje obvinění v politických procesech za oprávněné a prokázané a že mohlo dojít k přehmatům a tvrdostem jen při výměru trestu.

Členy této přešetřovací komise (tzv. A) byli jmenováni: R. Barák (předseda), K. Innemann (sekretář), M. Košťál (za ministerstvo vnitra), J. Litera (za ministerstvo spravedlnosti) a E. Švach (za Generální prokuraturu). Už samo složení komise naznačovalo sledovaný cíl. R. Barák byl ministr vnitra a současně členem politbyra. Byl už spoluodpovědný za následné procesy v letech 1953-1954. K. Košťál se jako bývalý vyšetřovatel aktivně na procesech podílel a musel být 15.8.1955 z komise odvolán. E. Švach i J. Litera byli co se politických procesů týká lidmi velmi zasvěcenými a činnými.

Komise od počátku uplatňovala praxi kabinetní politiky. Hlavní rozhodování si však ponechalo v rukou politické byro, neboť jen ono mohlo vydat příkaz k přešetření, které mohla provést jen komise. Na konci byly soudy, které na uzavřených zasedáních přijímaly předem a jinde určené nové rozsudky. Od samého počátku tu šlo o snahu « politicky likvidovat » signály, které přece jen zneklidňovaly svědomí politického byra. Činnost komise byla omezena i tím, že s procesem se Slánského centrem se nemá hýbat.

Byla vyvinuta politickým vedením velická snaha utajit existenci, činnost i úkoly komise. První případ, který komise zkoumala, byl proces s M. Švermovou a spol. Ač členové komise znali proces se Švermovou většinou z vlastní zkušenosti a věděli, že nic nespáchala, navrhli snížit jí trest cestou milosti na 8 let, při 10. výročí osvobození ČSR ji podmíněně propustit a najít jí zaměstnání v místě vzdáleném od Prahy. Politické byro však rozhodlo zásadně o tom, aby přezkoumávané politické případy se řešily cestou stížnosti pro porušení zákona a obnovy procesu a jen ve výjimečných případech cestou milosti. Šlo ovšem o stížnosti z hlediska nesprávné výměry trestu. Postupovalo se stejnými metodami — vina či nevina — stejně jako

nové tresty byly znovu posuzovány předem v politickém orgánu strany. Ostatně odsouzení nemohli být přítomni novému přelíčení u soudu. Způsob zvolený u procesu se Švermovou se stal určitým vzorem při přešetřování dalších případů.

V polovině roku 1955 po nových upozorněních na nezákonný postup vyšetřování v Ruzyni (A. London, V. Hajdů aj.) bylo rozhodnuto, aby se podnikla opatření proti osobám, které se nezákonností přímo dopouštěly a byl zatčen B. Doubek jako náčelník Správy vyšetřování ministerstva vnitra v letech 1950-1953, který vyšetřování řídil a vedl. B. Doubek napsal vlastnoručně obsáhlou výpověď, v níž vylíčil uplatňování nezákonných metod ne jednotlivců, ale v podstatě Státní bezpečnosti jako celku. Ještě závažnější však bylo, že vcelku věrohodně vylíčil celý vývoj procesů od hledání Rajka v ČSR přes vyšetřování Šlinga, přes otáčení celého vyšetřování od Šlinga ke Slánskému, k jeho zatčení, vyšetřování a odsouzení jako jednu velkou vymyšlenou konstrukci. Obsáhlá výpověď Doubka zasadila ránu zásadě, nedotýkat se Slánského procesu, neboť odkryl mechanismus, který vytvořil spiklenecké centrum se Slánským v čele. Zdálo by se, že podrobné Doubkovy výpovědi povedou k tomu, že bude proveden důkladný rozbor příčin a kořenů deformací a obłudných konstrukcí. Vedení strany se o to nejen nepokusilo, ale naopak obrátilo Doubkovy výpovědi novým směrem. Zrodily se nové falešné teorie, podle nichž byl Slánský vlastně příčinou a hlavním nositelem nesprávností, chyb a deformací, že byl československým Berijou, který sám roztácel mlýny nezákonností, které ho nakonec «semlely». Toto svoje stanovisko a novou konstrukci politických procesů vedení KSČ konzultovalo s vedením KSSS, které se s jeho postupem ztotožnilo.

Na Doubka byla vypracována obžaloba, z níž je charakteristická snaha svalit to na něho a ještě několik jiných (Kohoutek, Košťál, Moučka) jako na jednotlivce, avšak pomíjí se skutečnost, že šlo o součást celkového systému, který to Doubkovi dovoľoval a v jistém smyslu si ho i přizpůsobil. Žaloba se rovněž vyhnula Slánského procesu, ač Doubkovy výpovědi by umožňovaly přiblížit se k pravdě. Jinak se v metodách práce Barákovy komise nic nezměnilo.

Koncem roku 1955 však komise počala zkoumat první případy z procesu se Slánským — A. London, E. Löbl. Zřejmě nebylo možné dále držet Slánského proces stranou. Kromě toho nové pojetí Slánského (československý Berija) umožňovalo vytvořit teorii, podle níž Slánský i ve vězení pokračoval v provokatéřské hře, když sváděl vyšetřování falešným směrem, na což prý doplatila řada nevinných lidí. Takže na základě takového «výkladu» fakt se mohlo objevit toto závěrečné zdůvodnění. Tato prověrka materiálu znovu potvrdila, že Slánský a jeho skuteční společníci byli po zásluze zatčeni, souzeni a trestáni

jako nepřátelé strany, lidu a republiky. Na této skutečnosti nic nemůže změnit ani nový pohled na jugoslávskou otázku, ani případ Fieldů. Toto pojetí bylo v rozporu s fakty a zjištěnými skutečnostmi. Vedení strany nemělo ani snahu, ani odvalu vyložit skutečný průběh padesátých let. Naopak, byla zde snaha zaretušovat pravé příčiny těchto událostí s problematickým odůvodněním, aby prý nebyla oslabena autorita strany a sám socialismus. Škodlivost toho se ukázala později.

Jednání XX. sjezdu KSSS přineslo nové významné podněty i pro provádění rehabilitace. Především základní informace o nezákonnostech a kultu osobnosti Stalina, které dosud znali pouze členové nejvyššího vedení strany, byly nedlouho po XX. sjezdu předloženy většině komunistů. Proto bylo nyní nutné, při revizi politických procesů více než dosud brát v úvahu veřejné mínění. Z tajné zprávy Chruščova byl zřejmý masový charakter represálií a porušování socialistické zákonnosti i odpovědnost politického vedení se Stalinem v čele.

XX. sjezd KSSS přivodil nebo potvrdil obrat v nazírání na četné otázky světového a vnitřního vývoje. Mnohé z toho, co bylo dříve považováno za projev kolísání, zrady a nepřátelské činnosti, bylo posuzováno jinak (styky s Jugoslávií, sociálními demokraty i s představiteli kapitalistických států, respektování národních zvláštností) vztahy KSSS a SSSR k druhým komunistickým stranám a lidově demokratickým zemím apod. Beze změny však zůstalo hodnocení sionismu. Nepříznivě na revizi procesů působilo, že XX. sjezd neprovedl důslednou analýzu příčin vzniku «kultu osobnosti» a proto směřoval hlavně k překonání etrémů starého politického systému při jeho zachování. Stejný přístup byl pak uplatňován i v Československu. Avšak bez podstatné změny socialistického politického systému nebylo možné uskutečnit důslednou rehabilitaci nevinných lidí a vytvořit trvalé a účinné záruky proti pokusům vrátit se ke staré politice. Staré orgány ve starém složení, vymykající se účinné demokratické kontrole, nebyly schopny provést radikální rozchod s chybami staré politiky a upřímně a bez vnitřních zábran usilovat o nápravu.

Politbyro ÚV KSČ po XX. sjezdu po přechodném zvýšení role pléna ÚV KSČ obnovilo postupně svůj dřívější mocenský monopol, v jehož rámci narůstala osobní moc A. Novotného. Politbyro nebylo doplněno ani po odchodu A. Čepičky a úmrtí A. Zápotockého. Bylo pevně uzavřenou skupinou lidí. Nerespektovalo základní práva ÚV KSČ. Obnovení mocenských pozic politbyra a nové zatlačení všech ostatních stranických orgánů a organizací do role pouhých převodových pák politbyra umožnilo členům tohoto orgánu téměř úplně zastavit proces politické obrody včetně rehabilitace.

Po XX. sjezdu přednesl A. Novotný dva významné projevy (na poradě politických pracovníků sekretariátu ÚV KSČ a na plénu ÚV KSČ v březnu 1956). V podstatě opakoval známé již teze, že Slánský byl československý Berija a tím mělo být vysvětleno, proč v ČSR došlo k nezákonnostem. Dále oznámil, že v průběhu prověrky rozsudků byli po zjištění nevinny osvobozeni A. London, E. Goldstücker, P. Kavan, K. Dufek a J. Pavel a že řadě lidí byly sníženy neúměrné tresty. Tím zastřel skutečnou odpovědnost nejvyššího stranického vedení. Vytvářel zdání, že skutečné chyby a nezákonnosti buď už byly odstraněny, nebo se tak postupně děje a co zbývá, je odsouzeno právem. To také usnadňovalo zachování dosavadních kabinetních metod této prověrky.

Po XX. sjezdu byla vytvořena nová komise « C », vedená rovněž R. Barákem. Byla zřízena s cílem prověřit soudní případ R. Slánského a spol. v tomto složení: R. Barák, Č. Hruška, K. Innemann, M. Bakula, St. Mlejnek. Její ustavení bylo důsledkem prostého faktu, že vzdor všem nedůslednostem nebylo po XX. sjezdu už možno hájit globální správnost rozsudků tehdy vynesených, aniž by novým prověřením byly nějak potvrzeny. Byly zde také důvody rázu mezinárodního, změna ve vztazích k Jugoslávii a levicovým proudům v socialistických stranách.

Hlavní práci obstarával R. Barák, který se mohl opřít o svůj aparát na ministerstvu vnitra. Využíval jeho pomoci k udržení dřívějších rozsudků. Těžiště práce při přípravě návrhů zpráv spočívalo na pracovní skupině. Pokud se dostatečně nepřizpůsobila požadavkům členů hlavní komise a snažila se držet jen prověřených faktů, byla konečná úprava zpráv prováděna bez nich, pouze členy Barákovy komise. Všechna usnesení komise « C » k návrhům zpráv o jednotlivých odsouzených osobách směřovala k rozšíření a zotření jejich viny. Neexistuje usnesení, které by mělo opačný charakter a doporučovalo např. škrtnout nedoložené obvinění. Komise doporučila posuzovat celý případ tzv. centra jako trestné činy jednotlivců s tím, že centrum neexistovalo. R. Slánský a jeho společníci byli předem označeni více nebo méně vinní a nikoho nelze úplně rehabilitovat. Šlo prý o to, aby byla spravedlivě stanovena výše jejich trestů. A. Novotný na celostátní konferenci KSČ v červnu 1956 prohlásil, že « dnes je již jasné, že nebudeme provádět žádnou rehabilitaci případu Slánský a spol ». Prověrka rozsudků jednotlivých odsouzených ze Slánského procesu ukazuje, že komisi « C » šlo o to, v co největší míře povrdit skutkovou podstatu rozsudku, takže celý případ R. Slánského byl překonstruován tak, že bývalý generální tajemník strany z ní opět vyšel jako pramen veškerého zla v minulé stranické činnosti. Splnila tak to, co si předsevzala na počátku, že totiž nebude provádět žádnou

rehabilitaci. S výjimkou J. Franka byla všem prověřeným potvrzena správnost trestu smrti, přičemž ani u Franka nedošlo k rehabilitaci.

Také komise « A » vzdor tomu, že po XX. sjezdu byla důrazněji ze zdola kladena otázka politické odpovědnosti za nezákonné metody, tuto otázku stále obcházela. Pod vlivem sílící kritiky rozhodlo politbyro volat k odpovědnosti některé bývalé činitele bezpečnosti a justice.

Závěrečná zpráva o výsledcích vyšetřování B. Doubka a V. Kohoutka byla politbyru předložena 23.4.1956. Od té doby se nemůže žádný člen politbyra vylouvat na to, že nevěděl, jak byly vykonstruovány a připraveny politické procesy a jaké metody byly použity vůči odsouzeným. Každé následující rozhodnutí politbyra, týkající se politických procesů, musí být hodnoceno z hlediska, že jeho členové znali konkrétní pravdu, jak tyto události probíhaly v Československu. Ale už v případě Doubka a Kohoutka přijalo politbyro usnesení: až na další nepodávat žalobu. V rozporu se zákonem byla pak prodlužována jejich vazba bez předání soudu. Zřejmě převážila obava konat takový proces na jaře 1956.

Souhlas k hlavnímu přelíčení proti B. Doubkovi a V. Kohoutkovi dalo politbyro v dubnu 1957. Zpráva uvádí dalších 64 funkcionářů bezpečnosti, u většiny z nich bylo prokázáno, že podobně používali nezákonné vyšetřovací metody. Považovalo se však za dostatečné buď jejich odvolání z funkcí, anebo vyvození kázeňských či jiných důsledků. Na Doubka a Kohoutka se vztahovala amnestie, takže za několik měsíců po procesu byli oba propuštěni na svobodu. Vcelku je zřejmé, že lidé, kteří tvořili mechanismus na konstrukci procesů, šlapali po zákonech a likvidovali nebo vyřadili velké množství vysoce kvalifikovaných a straně oddaných lidí, byli posuzováni velmi shovívavě. Naproti tomu bylo ostře postupováno proti obětem politických procesů.

Nová kampaň za zvýšení politické bdělosti a odhalování nepřátel ve straně a v celé společnosti, veřejně vyhlášená po událostech v Poznani, velmi nepříznivě ovlivnila prověřování procesů.

Stále více zasahovala i do oblasti prověrky procesů kampaň proti « liberalismu », která se v oblasti ideologie a politiky projevila již v plné míře na celostátní konferenci KSČ v roce 1956. Kritizován byl i liberalismus v oblasti justice. Po poznaňských a zejména po maďarských událostech se jakékoliv byť i mírné pokusy o revizi procesu zastavily. 19.11.1956 se politbyro na návrh R. Baráka a J. Bartušky usneslo s ohledem na situaci po maďarských událostech zastavit podmíněné propouštění osob odsouzených za kontrarevoluční činy a přerušit provádění soudních revizí procesů. Znovu zesílilo prolínání stranických a bezpečnostních metod. Z poznatků získaných bezpečností a vojenskou kontrarozvědkou byly dělány stranické

závěry. Byli sledováni komunisté, u nichž neexistoval žádný příznak, že by porušovali zákony, ale stali se nepříjemní čelným funkcionářům otevřenou kritikou jejich chyb. Všichni členové politického byra o tomto sledování některých komunistů věděli. Bezpečnost si i nadále uchovala nadřazené postavení vůči soudům a prokuratuře, jimž bylo znemožněno prověřovat výsledky činnosti bezpečnostních orgánů. Návrh na zavedení instituce vyšetřujících soudců politbyro z popudu R. Baráka zamítlo, neboť prý jeho realizace by znemožnila agenturně operativní práci bezpečnosti. Argumentoval také tím, že musí někdy provádět tajné zadržení a tajné vyšetřování, čímž si však zajistil právo podle uvážení ministerstva vnitra nedbat platných zákonů.

Netvrdí postup uplatňovala Barákova komise vůči tzv. buržoazním nacionalistům, trockistům a národohospodářům. Z těchto skupin lidí byl v letech 1956-1957 jen výjimečně někdo propuštěn na svobodu, a to většinou cestou milosti presidenta. Strávili nejdelší dobu ve vězení a většinou se dostali na svobodu buďto až po odpykání trestu anebo při amnestii v květnu 1960.

Barákova komise «A» skončila svou činnost v září 1957, aniž by uzavřela prověrku řady rozsudků (generálského kroužku, skupiny ekonomů a dalších). Už jsme poznamenali, že prověrka procesu s tzv. buržoazními nacionalisty v roce 1955 byla dokonalou tragikomedíí na účet odsouzených. Také po XX. sjezdu byl tento proces označován za prověřený a správný. Politbyro používalo při odmítání rehabilitace jak tzv. slovenským buržoazním nacionalistům, M. Švermové, J. Smrkovskému a řadě jiných podobných metod jako na počátku padesátých let.

Údobí prověřování politických procesů v letech 1955 až 1957 uzavíralo plenární zasedání ÚV KSČ 2.10.1957. R. Barák shrnul výsledky prošetřování nejznámějších případů. Závěry k nim byly stejné jako předtím přijatá usnesení politického byra. Příklad Slánský byl nově formulován tak, že R. Slánský byl inspirátorem, organizátorem a hlavou protistranické, frakční a zločinecké skupiny, kterou kolem sebe seskupoval. R. Barák vyzdvihoval, že naše strana nešla cestou paušálních rehabilitací, které by mohly diskreditovat politiku strany. Ukázalo se, že jen 50 soudních rozsudků ze 6.978 žádostí bylo prý zcela neodůvodněných a u 213 osob byly původní výroky o trestu shledány jako nepřiměřeně vysoké. A. Novotný znovu upozorňoval na nebezpečí sionismu, které tato skupina představovala. Celé jednání trvalo pouze 2 hodiny a nikdo z členů ÚV si nevyžádal podrobnější informace, nevyjádřil pochybnosti. Pouze J. Ďuriš namítal, že všichni členové politického sekretariátu nemají na procesech stejnou účast a že A. Čepička by mohl mnoho vysvětlit. Stejně nedostatečně byla informována i celá strana.

Činnost Barákových komisí a postup politbyra v této době nelze nazvat prováděním rehabilitace. Bylo zkonstruováno množství nových dodatečných obvinění dříve neprávem odsouzených lidí a jejich nové verze byly rozříšeny znovu do veřejnosti, aby byl neutralizován její tlak na zjednání nápravy. Až na nepatrnou část se podařilo lid znovu oklamat. Mechanismus, který konstruoval procesy, zůstal v jádru nedotčen a měl nyní provádět rehabilitaci. Výsledky nemohly být jiné než negativní. Navíc existující systém nemohl zabezpečit potřebné jistoty občau a vyloučit možnost návratu do doby hromadného porušování socialistické zákonnosti.

Vedení strany se domnívalo, že na říjnovém zasedání ÚV KSČ v roce 1957 udělalo za politickými procesy definitivní tečku a že se již k nim nebude nutné politicky ani právně vracet. Mnozí členové strany si však tuto nedůslednost vedení uvědomovali a kritizovali ho. Tyto hlasy neutichly prakticky nikdy. Vedení strany také velmi tvrdě postihovalo tyto kritiky.

Osud nevinně odsouzených a jejich příbuzných se měnil jen nepatrně. I nadále zůstávala část jich ve vězení a ti, kteří byli propuštěni, trpěli společenskou diskriminací, zůstali poznamenáni nespravedlivým odsouzením v minulosti. Jen s velkými obtížemi byly řešeny jejich oprávněné sociální požadavky. Na druhé straně ovšem ti, kteří se aktivně podíleli na tvorbě procesů, setrvali většinou na svých místech a funkcích. A to bylo v době, kdy vedení strany znalo základní pravdy o konstrukci procesu, kdy se nemohlo vymlouvat na politické důsledky rehabilitace. Právě setrávání na svých pozicích nedůvěry k postiženým v procesech, ochrany a solidarity s tvůrci procesů potvrzuje, že jejich ohledy na politické důsledky byly pouze dodatečnou omluvou jejich nespravedlivého postupu i po roce 1957.

Neprovedená rehabilitace se však ozývala znovu a znovu. Odsouzení se domáhali nápravy. Postupně si i politbyro začínalo uvědomovat, že dosavadní celkový stav revize politických procesů je neudržitelný. Do amnestie k 15. výročí osvobození v roce 1960 byli poprvé zařazeni i čelní komunističtí funkcionáři, odpykávající si zbytky neprávem uložených trestů. Byla to snaha vyhnout se ožehavé otázce politické odpovědnosti za procesy.

Většina soudně postižených z politických procesů byla postupně propuštěna podmíněčně, přičemž původní rozsudek včetně vedlejších trestů zůstal převážně v platnosti. Právě působení vedlejších trestů, hlavně ztráty občanských práv, nesmírně znesnadňovaly život všem propuštěným. Jejich časté žádosti a stížnosti, hlavně ve věci důchodového zabezpečení neustále oživovaly problém důsledné rehabilitace. Politbyro se tak téměř každý měsíc muselo rehabilitacemi znovu zabývat.

Zvláště silně v tomto směru zapůsobil XXII. sjezd KSSS v říjnu 1961, kdy v souvislosti s projednáváním jeho výsledků se značná část členů strany znovu vracela k diskusím o stalinismu a jeho důsledcích v Československu. Problémy spjaté s politickými procesy byly opět v popředí pozornosti celé strany. Zdálo se, že musí následovat usnesení politbyra o provedení skutečně důsledné rehabilitace. Ale znovu se ukázala personální a systémová kontinuita, když A. Novotný v referátě na zasedání ÚV KSČ 25.11.1961 znovu opakoval tézi z roku 1955 o podobném charakteru činnosti Beriji v SSSR a R. Slánského v Československu, kde prý lidé nevinně trpěli, byla prý už zjednána náprava a současně jako zcela neodpovědné odmítl volání po rehabilitaci těch lidí, kteří se sami provinili hrubým porušováním socialistické zákonosti ještě ve vrcholné éře Slánského. Diskuse po referátu se soustředila k problematice národního hospodářství a mládeže. Zase znovu nikdo z členů ÚV KSČ nenastolil problém politických procesů v Československu.

Politbyro ostře vystupovalo proti všem, kdo by na veřejnosti otázku politických procesů připomínali. Např. tvrdě byli postiženi lidé skupiny Kl. Lukeše. Byli mimo jiné obviněni, že považují politické procesy za nezákonné a proces rehabilitace za pomalý a nedostačující.

Postoj k politickým procesům byl také v pozadí osobního sporu mezi R. Barákem a A. Novotným, který přerostl koncem ledna 1962 v otevřenou srážku. R. Barák se připravoval k politickému střetnutí s A. Novotným na únorovém zasedání ÚV KSČ. Měl k dispozici dokumenty o podílu některých vedoucích činitelů na přípravě politických procesů, které hodlal využít při celkové kritice režimu A. Novotného. Zatčení a odsouzení R. Baráka, který byl v roce 1955-1957 v čele komise ÚV KSČ pro prověřování politických procesů, umožnilo A. Novotnému a ostatním členům politbyra, aby učinili zadost požadavkům mnoha členů KSČ a ustavili novou rehabilitační komisi. Dne 30.8.1962 předložil A. Novotný politbyru návrh na přešetření nejdůležitějších politických procesů proti osobám, které zastávaly význačné politické funkce, neboť prý na různé instituce se stále obracejí lidé, kteří byli v letech 1948-1954 souzeni v politických procesech a žádali, aby jejich případ byl přešetřen, aby byli rehabilitováni. Ostatně sama nová rehabilitační komise později zdůraznila, že opětné prověřování procesů bylo odůvodněno i tím, že se objevovaly nové poznatky, které upozorňovaly na nedůsledné dořešení mnohých případů. A. Novotný však odpovědnost za tuto nedůslednost dosavadního prověřování plně přenesl na R. Baráka, který prý si tak počínal především proto, aby chráněním určitých provinilců upevnil své postavení na ministerstvu vnitra.

Komise zahájila činnost 12.9.1962. Je zajímavé, že do prověření procesu s R. Slánským byly zahrnuty jen případy R. Slánského, E. Gemindera, J. Franka, K. Švába a O. Šlinga. Tím vzniklo vážné nebezpečí, že budou zpřetrhány podstatné vazby mezi jednotlivými případy. Tak se pak mohlo dojít k tomu, že prakticky u všech padlo obvinění za spiknutí, ale mohlo zůstat obvinění z chyb a nedostatků jednotlivců.

Mimořádný význam kladla komise na přešetřování procesů generální prokuraturou a Nejvyšším soudem, které měly zjistit, zda procesy byly po stránce zákonné správně provedeny, ohodnotit průkazní fakta a na základě toho posoudit vynesení rozsudek a provést závěry z právně politického hlediska. Výsledky mělo projednat kolegium Generální prokuratury a presidium Nejvyššího soudu. Někteří z těchto pracovníků se však v padesátých letech přímo podíleli na provádění politických procesů.

Práci komise velmi ovlivnilo usnesení politického byra, aby přešetření politických procesů bylo dokončeno do 25.11.1962. To si vynutilo stanovit velmi rychlá tempa přešetřování jednotlivých případů. Činnost komise probíhala pod osobní kontrolou A. Novotného. Z počátku byl A. Novotný překvapen závěry a zjištěními, k nimž komise dospívala, stavěl se k nim velmi kriticky, nedůvěřivě a až postupem doby měnil své stanovisko. Velmi kritický postoj zaujímal i nadále k R. Slánskému, M. Švermové, Vl. Clementisovi i slovenským soudruhům, u nichž vyjadřoval zásadní výhrady k jejich politické činnosti.

První zprávu politbyru předložila komise 27.11.1962. Komise projednala jednotlivé osoby souzené v procesech. Zpráva Generální prokuratury a Nejvyššího soudu, předložená komisi (J. Bartuškou a J. Urválkem) shrnovala výsledky šetření případů po linii soudu a prokuratury tak, že je nutno považovat rozsudky v celém rozsahu za nezákonné. V případě R. Slánského zpráva specifikovala podrobněji ty závažné okolnosti, v nichž by se mělo provést další šetření. V podstatě se zde opakovalo stanovisko, které k případu R. Slánského bylo zaujato již koncem roku 1955. Pak po XX. sjezdu KSSS a i v závěrech Barákovy komise v roce 1957 a které znovu hájil A. Novotný na zasedání ÚV KSČ v listopadu 1961. V novém návrhu již komise vyjádřila, že Slánského chyby neměly být řešeny mimo stranu. Ale ač Slánského provinění bylo takové, že opravňovalo i k tomu, aby byl zbaven všech veřejných funkcí a byla řešena otázka jeho členství v Ústředním výboru strany i ve straně, stejně zůstalo i tvrzení, že by po XX. sjezdu KSSS musel být volán i k trestní odpovědnosti. O trestné odpovědnosti se hovořilo i u několika dalších odsouzených.

Prvořadý význam dostávalo určení odpovědnosti za politické procesy a výsledky dosavadní revize procesů. S tím souviselo i provedení důsledné stranické rehabilitace všech členů postižených c procesech, jakož i konfrontace zveřejněných stanovisek A. Novotného o procesech s výsledky práce komise. Členové komise se domnívali, že členové politbyra, kteří byli členy vedoucích orgánů v době procesů, pomohou problém odpovědnosti vyjasnit. To se však nestalo. Tito členové se sice přihlašovali k odpovědnosti, ale téměř všichni prohlašovali, že vlastně o ničem nevěděli. Že dosud nebylo prověřování procesů důsledně ukončeno, svalovali na záměrnou činnost R. Baráka. A. Novotný znovu přišel s otázkou, že berijovské metody jako jeden z prvních vnášel do naší bezpečnosti Slánský. Znovu uplatnil myšlenku « mlýna », který nakonec semlel i svého tvůrce. Excelovala však rozdílná hodnocení v některých případech mezi členy politbyra a tzv. Kolderovy komise, zvláště pokud se týká odpovědnosti Kl. Gottwalda, R. Slánského aj.

Ukázalo se též, že komise neměla dost odvahy či rozhodnosti dovést svoji zprávu až k osobní odpovědnosti členů, kteří byli tehdy členy politického byra ÚV KSČ. Proto její práce zůstala pro daný okamžik nevyužita. Na XII. sjezdu prohlásil A. Novotný ve zprávě, že se na « věci » pracuje a šetření ukazuje, že hodnocení tohoto období na zasedání ÚV KSČ v listopadu 1961 bylo správné.

Plénum ÚV KSČ schválilo v dubnu 1963 zprávu Kolderovy komise a její závěry. Práce komise zasluhuje ocenění, přispěla k hlubšímu osvětlení otázek politických procesů a hlavně jednotlivých případů. V řadě případů vedla její práce k plné soudní i stranické rehabilitaci. Rozbila konstrukce obvinění z nepřátelské činnosti. Postavila otázku odpovědnosti a snažila se vyvodit v tomto směru důsledky. V oblasti bezpečnosti a justice došlo k první realizaci důslednějšího vyvozování důsledků odpovědnosti. Její zásluhou se strana seznámila s prvními údaji o politických procesech. V podstatě provedla první rozsáhlé rehabilitace.

Její záslužná práce však trpěla nedůsledností. Její motivace mohla být rozdílná, vše ale nasvědčuje tomu, že komise v základních otázkách přijala stanovisko a názory A. Novotného. Nedůslednost lze vidět v nedokončení stranické rehabilitace R. Slánského a dalších, v jednostranném a neúplném vyvození politické odpovědnosti, směřující na úzký okruh funkcionářů a to převážně těch, kteří měli už dříve rozpory s členy politbyra a byli ze strany vyloučeni, a v zamlčení podílu odpovědnosti A. Novotného na politických procesech jako člena politického sekretariátu.

Komise sice několikrát žádala, aby se vedoucí funkcionáři, kteří zastávali významné funkce v době procesů, vyjádřili písemně

a komisi pomohli, ale marně. To bylo jistě jednou z příčin, že přes velkou práci, kterou komise tvořila, záležitost politických procesů a rehabilitací a odpovědnost za ně zůstala kompromisem. V důsledku toho se strana s tragickým dědictvím politických procesů nevypořádala. V tomto směru nese celé vedení strany zvolené na XII. sjezdu i komise ÚV svůj podíl na politické odpovědnosti.

Práce komise tak zůstala jen jednou z etap úsilí o důsledné vypořádání se s politickými procesy a hlavně s příčinami, které k nim vedly.

Na činnost Kolderovy komise navázala c červnu 1963 tzv. *barnabitská komise* (předseda J. Lenárt, později Vl. Koucký), která měla za úkol objektivně politicky a ideově zhodnotit oprávněnost kritiky tzv. buržoazního nacionalismu, vynesené na IX. sjezdu KSS v roce 1950 a po něm. Poprvé za celou dobu revizí a rehabilitací politických případů se na činnosti této komise podílela skupina expertů z řad historiků, právníků a ekonomů. Komise a její pracovní skupina prozkoumala velké množství materiálu, vyslechla řadu předních politických představitelů i pracovníků STB a předložila obsáhlou zprávu. V podkladových materiálech se podařilo prohloubit pohled nejenom na případ tzv. skupiny buržoazních nacionalistů ve vedení KSS, ale i širší příčiny a souvislosti politických procesů vůbec. Komise prokázala neopodstatněnost obvinění s tzv. buržoazního nacionalismu ve vedení KSS a v souvislosti s tím také významně přispěla k objektivnímu zhodnocení a rehabilitaci Slovenského národního povstání, politiky KSS v revoluci 1944-1948 a v počátcích socialistické výstavby na Slovensku. Odsud také vyplývala řada námětů k odstranění chyb a přehmatů v řešení aktuální slovenské problematiky v ČSSR. Komise dospěla k závěru, že odpovědnost za případ tzv. slovenských buržoazních nacionalistů, za škodlivou ideologickou kampaň v minulosti a za soudní proces nesou vedoucí orgány KSČ, někteří vedoucí činitelé KSS, někteří pracovníci STB a justice a sovětská bezpečnostní poradci.

ÚV KSČ na svém zasedání v prosinci 1963 se usnesl v celém rozsahu zrušit usnesení ÚV KSČ a ÚV KSS z padesátých let o případu tzv. slovenských buržoazních nacionalistů a stranicky rehabilitovat postižené komunisty (G. Husáka, L. Novomeského, Vl. Clementise, K. Šmidke a další).

O výsledcích činnosti této komise byla však stranická a širší veřejnost informována jen velmi stručně. Už v roce 1964 došlo k pokusům bagatelizovat zjištěné skutečnosti a vyhnout se důsledné realizaci usnesení ÚV KSČ (necitlivé protislovenské výroky v několika projevech A. Novotného, nesouhlas s návratem některých rehabilitovaných do politického života apod.).

Rehabilitace politických procesů ná dnes už svoji historii, přičemž do roku 1963 nelze vůbec o rehabilitaci hovořit. Klíčovým mezníkem této smutné historie je rok 1955-1956, kdy vedení strany vědělo o tom, že procesy byly vykonstruovány a že lidé trpí nevinně. Místo k odstranění nezákonností a křivd přistoupilo politické vedení k novému odsouzení nevinných, sice k mírnějšímu, nicméně k nespravedlivému. Ačkoliv existovaly ojedinělé případy, kdy se snažili jednotlivci zmírnit těžkosti některým postiženým, pro hodnocení politického vedení je rozhodující, že nikdy necítili potřebu z vlastní iniciativy provést důslednou rehabilitaci a tak stranu zbavit obtíží, jež politické procesy vyvolávaly. Pokud kroky činili, tak pouze pod vnitropolitickými a vnějšími tlaky. Jednou z hlavních příčin jejich postupu a tedy příčin pomalé rehabilitace byla skutečnost, že mechanismus, který procesy konstruoval, počítaje v to i politické orgány, se v personálním složení měnil velmi nepatrně.

III.

Úkolem naší komise bylo vymezit politickou odpovědnost za procesy a jejich pomalou rehabilitaci. Byli jsme si vědomi, že tento problém se stal kamenem úrazu komise z let 1962-1963. Strana se musí vyvarovat toho, aby se situace opakovala, a tak byl položen základ k opakování rehabilitačního řízení v budoucnu.

Východiskem pro vymezení politické odpovědnosti musí být rozbor zdrojů, které procesy vyvolaly, a mechanismu, jež je umožnily vyrábět. Přitom komise vychází ze zásady, že každý politický či veřejný činitel a pracovník orgánů a aparátů nese odpovědnost za svoje rozhodnutí, za rozhodnutí orgánů, jichž byl členem, za činy, které vykonával ve své funkci, i úkoly, které mu příslušely jako stranickému či státnímu funkcionáři.

Není sporu, že vnějším faktorům příslušel v počátečním období značný význam při vytváření podmínek pro procesy i obviňování komunistů. Politické procesy proběhly v době ostrých mezinárodních rozporů, v době studené války.

Rozhodující funkce vnějšího faktoru při zrodu a výrobě politických procesů je skutečností, která upřesňuje pohled na úlohu faktorů vnitřních, ale nezabývá je odpovědností, upravuje pouze jejich proporce.

Uvnitř země probíhal třídní zápas a existovalo značné politické napětí. Tyto jevy spoluvytvářely atmosféru doby, která byla naplněna obavou o socialistický charakter země a představami o nepřátelské činnosti i ve vedoucích místech ve straně a státě. Z tohoto vyrůstalo podezírání i všeobecná nedůvěra v řadách stranických a státních funkcionářů. Důležitým faktorem atmosféry ve vnitřním

životě strany i v jejich vedoucích orgánech byla přirozená autorita Kl. Gottwalda a gottwaldovského vedení, jež se postupně přeměňovala v nekritickou důvěru a ve slepou poslušnost při vykonávání jejich rozhodnutí a pokynů. Nelze také nevidět, že v pounorovém období byly uvnitř KSČ tendence sektářství, které rozhodující měrou ovlivnily její politiku a taktický postup, a zjednodušené politické koncepce, zvláště teorie o zostřujícím se třídním boji, posílily sektářsko-dogmatickou linii v politice.

Z vnitřních faktorů náleží v prvé řadě politická odpovědnost představitelům deformovaného politického systému, který se rychle vyvinul v centralisticko-byrokratický systém a později až v režim osobní moci. Základní význam je v tom, že tento politický systém nezamezil tomu, aby politické chyby a omyly přerostly v politická obvinění odsuzovaná jako nejtěžší zločiny proti státu, ale naopak tomu aktivně pomáhal.

V rámci deformovaného politického systému se zformoval mechanismus pro konstruování politických procesů a pro provádění jejich revize. Tvořily jej politické orgány, část Státní bezpečnosti a příslušné útvary justice. Jejich členové či pracovníci nesou odpovědnost za politické procesy, neboť se na jejich tvorbě a revizi podíleli. Ačkoliv se jejich podíl velice různil, nicméně odpovědnost mají.

Komise vychází ze zásady, že odpovědnost orgánů a osob je diferencovaná, a to ve dvojnásobném směru. Je odstupňována podle zastávané funkce a rozsahu pravomoci orgánů a jednotlivců. A je také odpovědnost rozdílná — u těch orgánů, které se podílely na tvorbě procesů a jejich revizi, a u těch orgánů, které pouze schvalovaly nebo nečinně přihlížely k nezákonnostem.

Komise doporučuje uplatnit zásadu, aby nikdo z těch funkcionářů, jakož i pracovníci bezpečnosti a justice, kteří se podíleli na přípravě a průběhu politických procesů a jejich revizi v letech 1955-1957, nikdy už nezastávali důležité stranické a státní funkce a nepracovali v oblasti bezpečnosti a justice.

Vycházíme z toho, že politickou odpovědnost za politické procesy a jejich revizi nesou ty orgány a představitelé, kteří tvořili deformovaný politický systém a patřili do mechanismu na konstruování politických procesů a revize. Jedná se o tyto orgány a útvary stranického a státního aparátu: politický sekretariát v letech 1951-1954, dále předsednictvo ÚV KSČ v letech 1949-1954, sekretariát a organizační sekretariát ÚV KSČ v letech 1949-1954. Za revizi procesů v letech 1955-1962 nese odpovědnost politické byro ÚV KSČ v tomto období.

Z politických orgánů se odpovědnost vztahuje dále na různé komise, které se podílely na přípravě procesů, především některé

funkcionáři a pracovníci komise stranické kontroly, dále členové bezpečnostní komise ÚV KSČ. Na přípravě politických procesů a jejich revize se rovněž podílely některé útvary stranického aparátu, jako např. evidenčního oddělení, kádrového oddělení, sekretariátu prvního tajemníka či předsedy strany.

S politickými procesy je spojena činnost několika různých komisí k tomu účelu vytvořených: komise pro případ Field-Pavlík, komise pro případ Šling-Švermová, která předložila ÚV nepravdivou a neobjektivní zprávu.

Pro proces s centrem utvořil politický sekretariát tři komise. Jedna upravovala žalobu, ač to bylo v rozporu se zákony. Politická komise zajišťovala průběh procesu. Tiskové komise zajišťovala publikaci průběhu procesu.

Obdobné úkoly měly i komise ÚV KSS pro přípravu procesu s tzv. buržoazními nacionalisty.

Za výsledky revize politických procesů v letech 1955-1957 nese z politických orgánů odpovědnost v první řadě vedoucí politická skupina, kterou tvořilo politické byro.

Spolu s nimi mají odpovědnost obě tzv. Barákovy komise: A-komise, C-komise. Jejich odpovědnost zvětšuje skutečnost, že vlastně svými rozhodnutími a výsledkem revize provedly nové politické procesy.

Ze státních orgánů nesou odpovědnost především ty nepočetné útvary Státní bezpečnosti, které se podílely na přípravě, průběhu politických procesů a jejich revizi. Prvořadé místo v odpovědnosti náleží ministrům, jejich náměstkům. Dále se jedná o velení Státní bezpečnosti a o příslušné pracovníky těch bezpečnostních útvarů, které se účastnily na konstrukci procesu.

Všichni pracovníci bezpečnosti, kteří se nějak podíleli na výrobě politických procesů, i ti, kteří v době procesů zastávali vedoucí funkce v STB, nemohou už nikdy pracovat v bezpečnostních útvarech.

Odpovědnost za politické procesy a jejich revizi se nevztahuje na justici jako celek, ale pouze na ty útvary a složky justice, které se podílely na procesech.

Ještě větší odpovědnost má justice za revizi procesů. Nejen ji prováděla opět kabinetním způsobem, ale od roku 1955 nejvyšší funkcionáři v justici věděli nebo mohli vědět o konstrukci procesů a neučinili nic, aby dali průchod právu, ač to náleží k jejich hlavnímu úkolu.

Nejvyšší soud a generální prokurátor byli pouhými vykonavateli stranických usnesení.

Největší odpovědnost nesou ti, kteří tvořili mechanismus kabinetní justice. V první řadě šlo o ústavní činitele — ministry sprá-

vedlnosti, příslušné náměstky, představitele státního soudu a státní prokuratury, později Nejvyššího soudu, a generálního prokurátora. Odpovědnost mají též ti prokurátoři, soudci a obhájci, kteří v politických procesech vystupovali a dopouštěli se porušování zákonů. Je nezbytné a v zájmu autority práva a spravedlnosti, aby všichni pracovníci justice, kteří se nějak na procesech podíleli, již nikdy nepracovali v oblasti prokuratury, soudu, advokacie a v ministerstvu spravedlnosti.

Odpovědnost nesou i tvůrci falešných expertiz pro potřeby politických procesů, které byly potvrzením konstrukcí bezpečnosti apod.

Kvalitativně odlišnou politickou odpovědnost mají i ústřední orgány strany a státu. Nečinně přihlížely k porušování zákonů či stanov strany, neplnily svoje funkce, které jim ústavně i podle stanov náležely, nebo rozhodovaly několikrát o procesech. Politickou odpovědnost nese také ústřední výbor KSČ jako orgán. V roce 1951 dvakrát schválil politický proces, na únorovém a prosincovém zasedání. V roce 1957 jednal o revizi a schválil zprávu tzv. Barákových komisí, čímž také on potvrdil nové odsouzení nevinných. V roce 1963 projednával ÚV KSČ potřeby politické procesy. Ústřední výbor nebyl nikdy plně a pravdivě informován o politických procesech. Sám se stal objektem politické manipulace, kterou prováděla vládnoucí skupina. Jedině v tomto smyslu lze chápat, že ÚV nemá odpovědnost za procesy. Jeho odpovědnost však spočívá v tom, že se nikdy nepokusil realizovat se jako vedoucí stranický orgán. Ti, kteří byli členy všech tří ÚV KSČ nebo jeho vedoucích stranických orgánů, jež rozhodovaly o procesech, a vždy pouze schvalovali, a to třikrát odlišně, podali důkaz o nedostatečné odpovědnosti pro zastávání vysokých stranických a státních funkcí a pokud jsou členy vysokých stranických či státních orgánů, měli by z nich být uvolněni. Politická odpovědnost ÚV KSČ se vztahuje na jeho složení vzešlé z IX., X. a XI. sjezdu KSČ.

Ač ÚV KSS a jeho výkonné orgány nehrály rozhodující úlohu při konstruování politického procesu s buržoazními nacionalisty, jejich souhlas a iniciativní postoj k celé kampani je rovněž činí politicky odpovědnými za porušování stranických norem a socialistické zákonitosti. Týká se to především předsednictva ÚV KSS v letech 1949-1962, ale i členů ÚV KSS. I v tomto případě by měla být uplatněna zásada, že ti členové, kteří byli členy nejvyšších stranických orgánů v letech 1950-1954 a jsou jimi bez přerušení dodnes, by neměli zastávat vedoucí stranické funkce ani být členy nejvyšších stranických orgánů.

Prezident republiky měl rozsáhlá jmenovací oprávnění a mohl také účinně působit a ovlivňovat (Kl. Gottwald, A. Zápotocký, A. Novotný).

Vláda - nejvyšší orgán výkonné moci. V jejím celku pracovali ministři vnitra, později národní bezpečnosti, národní obrany a spravedlnosti.

Národní shromáždění — jako nejvyšší zákonodárný orgán nikdy nevyvozovalo důsledky vůči vládě ani jejím jednotlivým ministrům za nezákonnost.

Politická odpovědnost se vztahuje na členy zmíněných orgánů. Jde o okruh stranických a státních představitelů a pracovníků, kteří vykonávali i nejvyšší funkce. Členy politického sekretariátu a politického byra, které z politických orgánů nesou největší díl odpovědnosti, byli ve zmíněném období Kl. Gottwald, A. Zápotocký, A. Novotný, A. Čepička, K. Bacflek, R. Barák, Zd. Fierlinger, V. Široký, R. Slánský, J. Dolanský, V. Kopecký. Příslušnými ministry bezpečnosti: L. Kopřiva, K. Bacflek, spravedlnosti: A. Čepička, Š. Rais, V. Škoda. Členy ostatních orgánů a útvarů stranických a státních obsahuje podkladová zpráva.

Považujeme za důležité se podrobněji zmínit o odpovědnosti tří předních představitelů našeho stranického a státního života - prezidentů republiky a vedoucích činitelů strany.

Od počátku třicátých let stál Kl. Gottwald v čele KSČ a bez jeho práce si nedovedeme představit vývoj strany, její úspěchy i obtíže. Stále výrazněji rostl ve významnou osobnost československé politiky a mezinárodního komunistického hnutí. Vrcholem jeho životní politické činnosti byla leta 1944-1948. V nich se Kl. Gottwald projevil jako zkušený státník, organizátor lidově demokratické moci, jako vůdce pracujícího lidu.

Po Únoru 1948 v jeho rozhodování postupně slábne počet pozitivních aktů a začínají je převyšovat akty negativního charakteru a mezi nimi je jeho úloha v politických procesech. S odstupem od Února se Kl. Gottwald měnil, dostával se do izolace, působil na něj jeho špatný zdravotní stav a převažovala povolnost podřizovat se okolí.

V politických procesech byl vystaven tlaku zvenčí, snažil se odolávat. Hledal cesty, jak zabránit tragédii. Ale v tomto sporu nebyl ani důsledný, ani dostatečně odvážný a zdá se, že sám nevěřil v úspěch svého snažení. Postupně se jeho odolávání tlaku změnilo v pasivitu a později v nepochopitelnou aktivitu na přípravě politických procesů.

Kl. Gottwald byl československým komunistickým politikem ve Stalinově éře. Dokázal nejen někdy respektovat čs. realitu, ale současně v sobě nesl i prvky stalinismu. Politické procesy se tak staly i jeho tragédií, která poznamenala poslední roky jeho politické činnosti.

Kl. Gottwald jako předseda KSČ a prezident republiky zastával v padesátých letech nejvyšší stranické i státní funkce. Bez jeho souhlasu a vědomí nebyly podnikány žádné závažné kroky ani uvnitř strany, ani ve státním rozhodování. Věděl také o věcech, týkajících se politických procesů. Dával souhlas k zatčení nejvyšších funkcionářů i k rozsudkům. Z tohoto hlediska má plnou a nejvyšší politickou odpovědnost i v případě politických procesů.

Jeho odpovědnost je nutno posuzovat i z toho hlediska, že on jako prezident republiky a předseda strany měl nejvíce možností dopátrat se pravdy o vyšetřovacích metodách. Vytvářel a spolutvořil celý politický systém, podílel se na koncentraci moci v rukou nejuzší skupiny lidí- až se tato moc stala nekontrolovatelnou. Podlehl plně tehdejšímu pojetí vedoucí úlohy strany, tj. že strana vzala do svých rukou přímo funkce, které měl vykonávat stát a jeho orgány.

Politické procesy jsou pouhou částí v Gottwaldově činnosti a ještě spjaté s posledními čtyřmi roky jeho života, a proto nemohou být pouhým měřítkem jeho osobnosti. Jeho politická dráha je na svém konci poznamenána největší odpovědností za politické procesy, jež vyplývá z jeho vedoucí stranické a státní funkce a představuje pouze díl jeho politické činnosti. Kl. Gottwald zůstává významnou osobností československé politiky a vůdcem komunistické strany.

A. Zapotocký byl dlouholetým funkcionářem dělnického hnutí a komunistické strany. Celý svůj život zasvětil zápasu dělnické třídy o moc a socialismus. Prošel různými stranickými i státními funkcemi, od prostého funkcionáře až po presidenta republiky. Jeho politický a názorový vývoj probíhal složitě, byl několikrát, většinou neprávem, kritizován za pravicové a oportunistické úchytky. To u něj vyvolávalo určitý komplex, který ovlivňoval i jeho politické postoje v pounorové době i v přípravě procesu.

Odpovědnost A. Zapotockého z politické procesy je vymezena jeho účastí ve vrcholných politických orgánech strany a jako předsedy vlády a později presidenta republiky. Tuto velikou odpovědnost, řádově stejnou jako Kl. Gottwalda, má nejen za procesy, ale i za jejich revizi v letech 1955-1957. Patřil v padesátých letech mezi čtyřku či trojku nejmocnějších politiků ve státě, která rozhodovala o zatýkání i o procesech. Byl relativně úplně informován a veškerá zásadní politická rozhodnutí přijímaná v této době většinou politickým sekretariátem spadají plně i do rámce jeho odpovědnosti. V době, kdy zastával už funkci presidenta republiky, probíhaly tzv. následné procesy. Není znám případ, že by se jeho stanovisko lišilo od názoru ostatních. Ve své nejvyšší funkci dostával stížnosti, ve kterých nevině odsouzení popisovali způsoby výsledků a vynucených doznání. O některých informoval politický sekretariát se svým

zamítavým stanoviskem. Ani v názorech na revizi procesu se nelišil od ostatních. Patřil mezi úzký okruh těch funkcionářů, kteří věděli v roce 1955 o Doubkově výpovědi, a tedy i o konstrukci procesu. Podporoval a ideově zdůvodnil tezi o Slánském jako čs. Berijovi. V roce 1956 v průběhu XX. sjezdu KSSS zastával stanovisko, že rehabilitace procesu nepřipadá v úvahu.

Rovněž u A. Zápotockého představují politické procesy a jejich revize jen část celoživotní činnosti. Ač nelze snižovat jeho vysokou politickou odpovědnost, nemohou být politické procesy jediným měřítkem jeho politického působení. I u něho jsou jeho vnitřní tragédií znásobenou tím, že neměl dosti odvahy a sil se s nimi vypořádat v době, kdy byla známa fakta o jejich konstrukci. Přesto mu náleží významné místo v čs. politice a v čs. revolučním hnutí.

A. Novotný rovněž od svého mládí pracoval v dělnickém hnutí a byl funkcionářem naší strany. Jeho jméno je spojeno téměř s dvaceti lety složité poválečné činnosti vedoucích orgánů strany a státu. Patří k těm málo funkcionářům, kteří se podíleli a tedy nesou odpovědnost jak za procesy, tak za výsledky jejich revize. Míra jeho odpovědnosti je vymezena především funkcemi, které zastával: tajemníka ÚV, prvního tajemníka ÚV a presidenta republiky. V září 1951 byl zvolen tajemníkem ÚV KSČ a stal se současně členem organizačního sekretariátu ÚV. 6.12.1951 byl plénem ÚV KSČ schválen za člena předsednictva a stal se současně i členem politického sekretariátu ÚV KSČ. Od té doby patřil k té malé skupině osob, která ve svých rukou zkoncentrovala veškerou moc a rozhodovala s konečnou platností o všech nejdůležitějších otázkách.

Tajemníkem ÚV KSČ a členem nejvyšších stranických orgánů se stává na podzim roku 1951, tedy v době, kdy konstrukce politických procesů je v plném proudu. Nepatří mezi hlavní strůjce procesu s centrem, ale jako člen předsednictva ÚV KSČ a politického sekretariátu ÚV KSČ se do jeho přípravy zapojuje jako člen politického sekretariátu, tajemník ÚV a člen komise pro přípravu procesu. V době příprav a průběhu následných procesů byl A. Novotný ve funkci prvního tajemníka ÚV KSČ. Všechny tyto procesy projednával politický sekretariát. Některé z návrhů předkládal první tajemník.

A. Novotný nese ale největší díl odpovědnosti za průběh a výsledky revizí a rehabilitace, neboť probíhaly v době, kdy byl prvním tajemníkem ÚV a od konce roku 1957 též presidentem republiky. Nikdy nevystoupil s požadavkem důsledné rehabilitace, ačkoliv znal konstrukci procesu, a zvláště ostře se stavěl proti rehabilitaci některých funkcionářů, s nimiž měl v minulosti rozpory (Slánský, Šling, Landa). Nejzávažnější případy z obou prověřovacích komisí Barák konzultoval s A. Novotným před jejich předložením politickému byru.

V rozporu s již známými skutečnostmi předložil 23.12.1955 pro plénum ÚV KSČ teze referátu, v nichž nepravdivě vysvětloval příčiny a charakter politických procesů a vyslovoval řadu nových nedoložených obvinění vůči mnoha dříve odsouzeným komunistům. Na druhé straně potlačoval nesouhlas těch, kteří kritizovali, že se neprovádějí rehabilitace. Nese odpovědnost za nedůslednou rehabilitaci nejen jako první tajemník, ale jako prezident republiky. Dostával desítky dopisů nevinně odsouzených, ale jen v málo případech informoval o nich politické byro. Svými projevy i zásahy ovlivňoval rovněž činnosti a závěry tzv. Kolderovy komise a má též spoluodpovědnost za nedůslednou stranickou rehabilitaci v roce 1963.

A. Novotný sám v několika jednotlivých případech se snažil většinou úspěšně pomoci nevinně odsouzeným v jejich životních obtížích. Ovšem tyto jeho kroky nemohou vyvážit skutečnost, že se nezasazoval, ačkoliv vzhledem ke svým funkcím k tomu měl nejlepší předpoklady, o důslednou rehabilitaci. Ačkoliv díl politické odpovědnosti A. Novotného za revizi a rehabilitaci je největší, nelze ji svalovat pouze na něho. Je tu odpovědnost všech členů politického byra i předsednictva ÚV KSČ v letech 1954-1963.

Závěrem k této části o politické odpovědnosti orgánů, útvarů a jednotlivců považujeme za nutné zopakovat zásady, ze kterých komise vycházela a které se promítly také v návrhu usnesení:

1. Každý komunistický politik, jakož i orgán či útvar strany a státu nese odpovědnost za svoje rozhodnutí, za svoje činy, má díl odpovědnosti za rozhodnutí orgánu, jehož je členem. Tuto odpovědnost nelze snížit ani omluvit dodatečnými zdůvodněními, že nemohl nic dělat, že věřil a domníval se, že slouží správné věci, že o některých věcech nevěděl apod. Pokud se týče politických procesů, tedy osudů lidí, není možno připouštět žádné omluvy podobného druhu. Měřítkem politické odpovědnosti nemohou být politikova přání a představy, ale objektivní důsledky jeho činu a rozhodnutí. Tím nechceme popřít, že i politik se může dopouštět chyb a omylů. Ty však musí mít svoje meze, nemohou v žádném případě překročit hranice zákonnosti, za kterými jsou lidé nevinně popravováni a vězněni, dokonce i vlastní spolupracovníci. Proto se komise domnívá, že všichni ti, kteří byli tvůrci deformovaného politického systému a kteří byli činiteli mechanismu na konstrukci politických procesů a revize, nesou odpovědnost za politické procesy či průběh revize.

2. Politická odpovědnost je diferencovaná, a to v několika směrech. Míra odpovědnosti je vymezena především funkcí osob a postavením orgánů v politickém systému či mechanismu na konstrukci procesů, čím vyšší funkce, tím vyšší odpovědnost.

Odlíšná míra je rovněž mezi jednotlivými útvary mechanismu na konstrukci politických procesů, tj. mezi politickými orgány, útvary justice a bezpečnosti. Ve státních orgánech nesou největší odpovědnost ústavní činitelé, jejich náměstci a vykonavatelé jejich pokynů.

Stupeň odlišnosti je dán také tím, že se jedná o politické procesy a jejich revizi. Některé orgány a funkcionáři mají odpovědnost za procesy i revizi, někteří pouze za procesy či za revizi. Odpovědnost za procesy a za revizi 1955-1957 je stejně velká, neboť revize 1955-1957 se změnila v nové procesy, a to v době, kdy politické vedení vědělo, že šlo o konstrukci. Ti, kteří byli v orgánech strany i státních útvarech, jež rozhodovaly o procesech i revizích, nesou odpovědnost největší.

Existuje rovněž kvalitativně odlišná odpovědnost. Jiná byla u těch orgánů a útvarů, které přímo rozhodovaly o procesech a revizích, a těch orgánů, které pouze schvalovaly, nečinně přihlížely a mlčely. Takovou úlohu měli především členové ÚV KSČ, kteří byli nepřetržitě členy všech ústředních výborů nebo ústředních orgánů strany od IX. sjezdu a odhlasovali všechna rozdílná rozhodnutí o politických procesech a jejich rehabilitaci, aniž se pozastavili nad jejich pravdivostí.

Pokud se týká jednotlivých osob, funkcionářů strany a státu, se míra odpovědnosti různí nejen podle měřítek uvedených u orgánů, ale také podle toho, že někteří z členů orgánů byli sami později postiženi buď v procesech, nebo odvoláni z funkce a diskriminováni. U nich už vykonal svou odpovědnost jejich osud v padesátých letech.

Komise považuje za nutné, aby se plně realizovala zásada, že každý, kdo se podílel na procesech a revizi ať již svou účastí v orgánech, jež o procesech a revizi rozhodovaly, nebo v příslušných komisích, či jako činitelé a pracovníci bezpečnosti a justice, nemůže už nikdy zastávat důležité stranické a veřejné funkce a pracovat v bezpečnosti a justici. Jsme si vědomi toho, že uplatnění těchto zásad postihne i jednotlivé osoby, jejichž podíl na procesech a revizích nebyl úměrný důsledkům, nebo že postihne funkcionáře, kteří později usilovali o rehabilitaci či vedli zápas proti režimu osobní moci, který byl hlavní brzdou rehabilitací. Ovšem má-li se strana důsledně oddělit od této stranky minulosti a v zájmu obnovy důvěry v justici, právo a bezpečnost, je nezbytné zmíněnou zásadu důsledně uplatnit.

IV.

Nesplnili bychom svoji povinnost vůči straně a společnosti a odpovědnost, která spočívá na dnešním ústředním výboru, kdy-

bychom se omezili pouze na dokončení stranické rehabilitace a vyvození politické odpovědnosti. Přísluší nám úkol využít získaných ponaučení a zkušeností k tomu, abychom učinili opatření, která by vytvářela mechanismus zábran proti opakování politických procesů v jakékoliv formě či podobě.

Analýza příčin a důsledků politických procesů poskytuje dostatek poznatků, které je možné a nezbytné přeměnit v konkrétní prvky politického systému, prvky, které by znemožnily komukoliv a kdykoliv znovu připravit politické procesy. Pociťujeme za nevyhnutelné učinit tato opatření, neboť politické procesy a jejich revize velice poškodily naši socialistickou cestu, nepříznivě zasáhly základní hodnoty socialismu a nikdo z nás si nedovede představit katastrofální důsledky pro osud socialismu, kdyby se měly třeba jen obdobné události opakovat.

Naše komise měla tyto poznatky i nebezpečí dalších možných důsledků na zřeteli, když navrhovala ty části usnesení, jejichž realizace vnese důležité prvky do politického systému i vnitřního života strany. Jsme si vědomi toho, že jde pouze o některé prvky, které upřesní demokratický způsob uplatňování vedoucí úlohy strany, jež považujeme za základní a trvalý princip politického vedení společnosti. Komise vychází ze zásady, že zábrany proti nezákonnostem a procesům nemohou se opírat o subjektivní přání, projevy a záruky politiků, ale jejich účinnost musí být zabezpečena politickým systémem samým, musí mít objektivní platnost a charakter, aby jejich funkce byla důsledná a trvalá, dlouhodobá, přežívající jednu skupinu či generaci politiků.

Komise se domnívá, že každý komunista a socialisticky a demokraticky smýšlející občan naší republiky považuje za nutné vybudovat systém záruk proti opakování politických procesů. Tato skutečnost spolu s úsilím o odstranění důsledků politických procesů a jejich revize může přispět ke sjednocování strany, neboť zmíněné body mají schopnost působit jako sjednocující faktory. Členové ústředního výboru obdrží usnesení, které obsahuje návrhy na konkrétní opatření v politickém systému a vnitřním životě strany. Považujeme za účelné nezabývat s ekonkrétními opatřeními, ale soustředit se na objasnění zásad, ze kterých komise vycházela při formování návrhu usnesení. Doporučujeme, aby ústřední výbor jednak schválil návrh usnesení a postupně jej realizoval a současně aby prohlásil, že poznatky obsažené jak v usnesení, tak i v podkladové zprávě předložené členům ÚV uplatní při přípravě dokumentů pro příští sjezd a při zpracovávání problémů, které se budou týkat politického systému a místa naší strany v něm, jakož i vnitřního života strany. Toto rozhodnutí je důležité proto, aby strana plně nyní i

v budoucnu zhodnotila poznatky a poučení, které tak draze a těžce zaplatila.

Zkušenosti a zásady, ze kterých komise vycházela, lze rozčlenit do tří hlavních okruhů.

1. Deformace politického systému, které se staly jedním ze zdrojů nezákonností a politických procesů, vyrůstaly především z přílišné koncentrace moci. Šlo o takový stupeň koncentrace, který znemožňoval kontrolu moci a zlikvidoval přirozené vazby odpovědnosti orgánů i jednotlivých politiků. Takový stav ústil v systém osobní moci.

Koncentrace moci se projevovala jednak tím, že vedoucí stranické orgány přebíraly pravomoci státních orgánů i společenských organizací nebo si je bezvýhradně a bez ohledu na platné zákony a ústavu podřizovaly. Taková praxe vedla k tomu, že příslušné orgány nevykonávaly funkce vymezené jim ústavou, zákony či jinými normami. Takový stav rozrušil až likvidoval vazby odpovědnosti vůči příslušným orgánům či voličům a uplatňoval odpovědnost pouze k vládnoucí skupině. Přestala existovat kontrola moci, neboť orgány, které ji měly provádět, se změnily v převodové páky. Důsledkem toho bylo, že se politická moc vymkla společenské kontrole a nadřadila se nad společnost.

Je tedy nezbytné zabezpečit důslednou dělbu a kontrolu moci, a to především uplatněním funkce zákonodárných a vládních orgánů, jak je vymezuje ústava, nezávislost soudů a plnou nezávislost kontrolních útvarů a orgánů na vládnoucí skupině. Rovněž je nutné využít všech dosud nedostatečně uplatněných prostředků tvorby, realizace a kontroly politiky jako masových organizací, demokratických voleb, sdělovacích prostředků apod.

Dalším projevem koncentrace moci byla skutečnost, že se rozhodovací pravomoc soustředila v rukou nevelké skupiny politiků. Ti tvořili uzavřený kruh, který se měnil jen nepatrně a početně se téměř nerozšiřoval. Šlo v nejvyšší vládnoucí skupině o 8-12 lidí.

Oba zmíněné projevy koncentrace moci vyústily v průběhu uplynulých dvaceti let v systém osobní moci. Ten představoval jednu z nejvýznamnějších deformací politického života. Nic na této skutečnosti nemění, že formy tohoto systému, struktura jeho mechanismu i způsob uplatňování moci se měnil. Základní znak zůstával stejný: nositel osobní moci na sebe soustředil hlavní rozhodovací pravomoci a mohl je uplatňovat nekontrolovaně. Všechny příslušné orgány stranické i státní mu byly podřizeny, vystupovaly jako vykonavatelé jeho rozhodnutí a záměrů. V nositeli osobní moci se zkoncentrovala nejvyšší stranická a státní funkce. Jeho neomezená moc zasahovala do všech oblastí společenské činnosti.

Komise doporučuje, aby se realizovala zásada o nutné a pravidelné obměně funkcí na všech článcích stranického i státního řízení. Aby se dále stanovila zásada o struktuře vedoucích stranických orgánů, v nichž by neměli mít většinu pracovníci stranického aparátu a vysocí státní funkcionáři. Navrhujeme ústřednímu výboru schválit zásadu, že je nepřipustné spojení nejvyšší stranické a státní funkce. Stejně důležité je zamezit tomu, aby se trvale či dlouhodobě přenášela pravomoc příslušných orgánů na nepočetné orgány či skupiny funkcionářů, vytvářely nové útvary, které by získaly pravomoc a mohly ji nekontrolovaně uplatňovat.

2. Zmíněné projevy koncentrace moci se stávají jedním z hlavních zdrojů nezákonnosti. Již sama uvedená koncentrace moci se uskutečňuje v rozporu s ústavou a platnými zákony. Toto základní porušování zákonů a ústavy nejvyššími představiteli strany a státu je signálem pro nezákonnosti v nižších orgánech moci. Projevy nezákonnosti se různily, rovněž jejich rozsah, avšak měly jedno společné: vytvářely stav nezákonnosti, z kterého vyrůstaly politické procesy.

Ačkoliv byly velmi časté výzvy k dodržování a upevnění socialistické zákonnosti, a to zejména od vedoucích představitelů a orgánů strany a státu, přece porušování zákonů se nepodařilo zcela zamezit ani v šedesátých letech. Šlo sice o ojedinělé případy, nicméně byly, a také praxe kabinetní justice v těchto případech pokračovala. Příčina těchto zjevů spočívala v tom, že v rozporu s ústavou a zákony jednaly nejvyšší stranické orgány, že vlastně porušování zákonů patří k metodám vládnutí v systému osobní moci.

Komise považuje za nezbytné, aby ústřední výbor prohlásil, že stejně závažným principem, jako je uplatňování vedoucí úlohy strany, je, že vedoucí úlohu strany nelze realizovat v rozporu s ústavou a platnými zákony. Považujeme tuto zásadu a její praktické uskutečnění za jeden z klíčových bodů systému záruk proti zneužití politické moci. Jsme přesvědčeni, že plně odpovídá úsilí o překonání byrokraticko-centralistických deformací politického systému, dále úsilí o demokratický způsob uplatňování vedoucí úlohy strany a snah, aby strana byla skutečně vedoucí silou společnosti, ale nestála nad společností, neboť v takových případech hrozí nebezpečí, že se octne v rozporu s ní.

Navrhujeme, aby ústřední výbor dal principu, že bude uplatňovat svou vedoucí úlohu pouze v souladu s ústavou a zákony, charakter programového prohlášení a promítl jej v životě celé strany. Zvláště významně se odrazí v právech a povinnostech členů a zejména funkcionářů strany, neboť jim poskytne právo a povinnost neplnit

ta stranická usnesení, která jsou v rozporu s ústavou a zákony. Toto opatření je důležité také proto, že v případě, když funkcionář bude realizovat rozhodnutí orgánu, jež bylo v rozporu se zákony, nese stejnou odpovědnost jako příslušný orgán a nemůže se vymluvit, že pouze plnil usnesení strany.

K upevnění zákonnosti je rovněž nutné v plném rozsahu uplatnit postavení orgánů justice, jak je vymezuje ústava a zákony. Především důsledně prosazovat nezávislost soudů a v tomto smyslu obsahuje i usnesení některé návrhy. Komise se plně staví za utvoření ústavního soudu, jakož i správního soudu a doporučuje jako velmi závažnou záležitost ustavení instituce vyšetřujícího soudce. Rovněž považujeme za nutné, aby se do všech důsledků realizoval zákon o soudní a schválil zákon o mimosoudní rehabilitaci.

Předpokladem upevnění zákonnosti a právní jistoty je vymezit přesně pravomoc bezpečnosti. Doporučujeme, aby bylo zákonem vymezeno použití technických prostředků bezpečnosti vůči občanům a aby zvláště byla zakotvena zásada o tom, kdo má právo rozhodnout o sledování, sběru materiálu na nejvyšší funkcionáře strany a státu. Musíme zabránit tomu, aby v těchto záležitostech, kde se jedná o osudech a životech lidí, rozhodoval jedinec bez právní normy, beztrestně. Tak se rodily předpoklady pro nezákonné jednání pracovníků bezpečnosti, pro výrobu nepřátel na základě subjektivních představ a ne faktů. Proto doporučujeme upravit tyto záležitosti zákonem a trvat na jeho dodržování. Tím rovněž přispějeme k tomu, aby se bezpečnost nevymkla kontrole příslušných orgánů, nenadřazovala se nad společnost a nestavěla proti občanům a jejich ústavou zaručeným právům.

Důležitým je také vymezení vztahu mezi materiály a poznatky bezpečnostních orgánů o osobách a funkcionářích a rozhodováním stranických orgánů. Stranické orgány by neměly rozhodovat o osobách na základě poznatků bezpečnosti a v každém případě je nepřipustné prohlašovat kohokoliv za nepřítele státu, obviňovat ze spojení se zahraničím ap., dříve než o tom rozhodne příslušný soudní orgán. V návrhu usnesení se snažíme řešit i tyto problémy.

Komise se připojuje k těm prohlášením stranických i státních orgánů, která zdůrazňují, že nelze u nás vyšetřovat a soudit občany za jejich politické názory, ale pouze za trestné činy.

Dodržování zákonů a Ústavy považuje strana za jeden ze svých hlavních úkolů dnes i v budoucnosti, neboť jde o zákony, k jejichž zrodu dali převážně podnět komunisté. Usiluje o to, aby tyto zákony byly dodržovány a respektovány. Každé jejich porušení bude hodnotit u svých členů též jako nejhrubší přestupek proti stanovám strany a vyvozovat z toho patřičné důsledky.

3) Třetí okruh problémů, jež obsahuje návrh usnesení, se týká vnitřního života strany. Připomínáme, že je nezbytné dodržovat normy stranického života, naplňovat je demokratickým obsahem tak, aby se nižší orgány a členové strany aktivně podíleli na tvorbě, realizaci a kontrole politiky. V tomto smyslu chápeme také uplatnění principu demokratického centralismu a ideové jednoty strany.

Demokratický centralismus nelze chápat jako pouhé podřizování se nižších orgánů vyšším, ale jako nezbytný dialog mezi oběma při respektování rozhodnutí vyšších orgánů. Vyšší orgány a funkcionáři mají povinnost odpovídat za svoje činy a rozhodnutí i orgánům nižším a členstvu. Ty mají naopak povinnost realizovat rozhodnutí vyšších orgánů i právo zachovávat si kritický vztah k těmto rozhodnutím. Nesmí se opakovat, aby způsob uplatnění principu demokratického centralismu vedl pouze k slepému vykonávání směrnic nadřízených orgánů, ale musí se stát nástrojem pro formování politické linie, sjednovování k její realizaci a k vytváření možnosti pro její kontrolu.

Obdobně tomu je s ideovou jednotou. Minulé zkušenosti nám ukázaly, že úsilí o ideovou jednotu se stalo často pouze prostředkem k podpoře systému osobní moci a nejhroživější podoby dostalo v podobě procesů. Ideová jednota nemůže být protipólem názorových odlišností ve straně. Ideová jednota se může z těchto odlišností formovat. Chceme-li uskutečnit zásadu, aby se člen strany podílel na tvorbě, realizaci a kontrole politiky, není to možné bez názorové různosti, která má hranice dané cílem a programem strany a usneseními základního významu. Takto pojatá ideová jednota se stane jednou ze zábran proti kabinetní politice a proti deformacím politického života.

Zkušenosti z politických procesů a jejich revize nám poskytují nemálo cenného i pro kádrovou politiku a její principy. Bude nanejvýš potřebné v plném rozsahu posoudit měřítko na výběr kádrů odpovídající požadavkům komunistických politiků. Kromě věrnosti socialismu a odborné zdatnosti se při výběru kádrů musí uplatnit zásady čestnosti, odvahy bojovat za pravdu, schopnosti jednat samostatně, lidskosti ve vztazích k přátelům, soudruhům a spolupracovníkům. Komise se domnívá, že je nutno změnit dřívější praxi, kdy funkcionář strany ve stranických, státních a společenských orgánech a organizacích byl odpověden straně či vedoucí skupině a jejich prostřednictvím příslušným orgánům a lidem, jež jej volili, a doporučuje, aby strana vyhlásila jako zásadu své práce, že funkcionář je odpověden příslušným orgánům, v nichž vykonává funkci, organizacím a voličům, kteří jej zvolili, a jejich prostřednictvím straně.

Na vnitřním životě strany záleží, zda-li se sama stane zdrojem tvorby a kontroly politiky, nebo přemění-li se v nástroj pouhé realizace politických směrnic vedoucích orgánů. Kdyby se to stalo, hrozí nebezpečí obnovy poměrů, jaké panovaly v době systému osobní moci.

Zmíněná opatření v politickém systému i ve vnitřním životě strany komise navrhuje v přesvědčení, že tak přispívá k vytvoření fungujícího mechanismu záruk proti opakování deformací v politice, z nichž vyrůstaly politické procesy.

Analýza politických procesů, jejich revize a rehabilitace, jak ji obsahují všechny tři části podkladové zprávy, nezvratně dokazuje, že odpovědnost za tyto největší deformace našeho společenského života nese především nepočtená skupina vedoucích stranických a státních funkcionářů a skupina pracovníků bezpečnosti a justice. Jejich odpovědnost je o to větší, že pro souhlas se svými činy se snažili získat většinu prostých občanů, komunistů i bezpartijních, funkcionářů státních, stranických a masových organizací a nepravdivě je informovali. Komise odpovědně prohlašuje, že drtivá většina komunistů, členů a funkcionářů strany neměla nic společného s konstrukcí politických procesů ani s pomalou rehabilitací a nenese tedy v tomto směru žádnou odpovědnost. Považujeme za nutné zbavit všechny členy a funkcionáře strany neoprávněného pocitu viny za politické procesy a jejich revizi, který u mnohých poctivých komunistů vznikl v době, kdy se počala zveřejňovat pravda o tragických událostech padesátých let.

Politické procesy jako největší deformace se staly v jistém smyslu prověrkou či zkouškou socialismu, socialistického přesvědčení obyvatel a síly komunistické strany. Přesto, že společnost prošla tragedií a těžkostmi těchto deformací, zůstala ve své naprosté většině socialistického přesvědčení, neztratila víru v socialismus, který prokázal i v těchto chvílích životaschopnost, a potvrdila se rovněž síla komunistické strany, její zdravé jádro a schopnost stát v čele společnosti. Odpovědnost těch orgánů, zejména politických, které se podílely na konstrukci procesů, je tím větší, že falešně prohlašovaly své rozhodnutí a činy vedoucí k politickým procesům za nezbytnost socialismu a za realizaci marxistického učení. Tak pošlapaly humanistické hodnoty, které jsou velkou předností socialistických idejí.

Politické procesy a jejich revizi nelze vymazat z poválečné historie Československa. Komunistická strana však usiluje a bude nadále usilovat o vytvoření záruk, aby se už nikdy tyto události neopakovaly. Proto se z vlastní iniciativy rozhodla provést analýzu příčin těchto událostí, vyvodit politické důsledky a učinit taková

opatření v politickém systému i ve vnitřním životě strany, která by vytvořila mechanismus zábran proti obnově politických procesů. V duchu Leninovy myšlenky, že postoj k vlastním chybám je měřítkem poctivosti záměrů každé politické strany, přistoupila naše strana k tomuto závažnému kroku. Podala další důkaz o tom, že je rozhodnuta do důsledku odstranit vše, co vedlo k politickým procesům. V tom je její síla a jeden ze zdrojů upevňování důvěry komunistů ve vedení a občanů ve stranu. Právě zkušenosti politických procesů, jejich revize a rehabilitace stranu poučily, že jakékoliv zamlčování pravdy, hlásání polopravd a nepravd podkopává autoritu strany, způsobuje jí nedozírné škody a připravuje pro budoucnost velké obtíže, které překonává jen rizikem společenské krize. Skutečnost, že první rehabilitace byla provedena za více než pět let od chvíle, kdy byla známa konstrukce procesů, způsobila straně značné těžkosti, stala se jednou z příčin společenské krize, ať už záměry politického vedení, které o takovém postupu rozhodovalo, byly jakékoliv.

Proto strana považuje za nezbytné a politicky účelné odstranit všechny důsledky politických procesů. Toto úsilí je součástí politiky realizované od ledna 1968, neboť je současně příspěvkem k překonání systému osobní moci. Ústřední výbor nechce opakovat chyby předcházejících rehabilitací a prohlašovat, že učinil svým rozhodnutím tečku za politickými procesy. Je přesvědčen, že uzavřel stranickou rehabilitaci účastníků osmi procesů s vysokými komunistickými funkcionáři. Tečka za politickými procesy bude učiněna tenkrát, až bude do důsledku uplatněna zásada, že nikdo, kdo se jakýmkoliv způsobem podílel na procesech, nesmí zastávat žádné důležité stranické a státní funkce a pracovat v bezpečnosti a justici a až bude v politickém systému vytvořen účinný fungující mechanismus zábran proti vzniku politických procesů.

PŘÍLOHA 2.

NÁVRH USNESENÍ ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KSČ K DOKONČENÍ STRANICKÝCH REHABILITACÍ

V uplynulých 24 letech byly u nás vybudovány základy socialismu. Pozitivní výsledky, kterých bylo dosaženo v této historické době, jsou dílem obětavé práce miliónů našich občanů, kteří se rozhodli pro socialismus dobrovolně, na základě historických zkušeností a v hlubokém přesvědčení o správnosti cesty vytyčené Komunistickou stranou Československa. Československá socialistická republika zaujala pevné místo v socialistickém táboře i v mezinárodním dělnickém hnutí.

Bylo to složité období, plné hledání nových cest společenského vývoje na základě vlastních poznatků a přebírání zkušeností z praxe jiných socialistických zemí a zvláště Sovětského svazu. Vedle pozitivních výsledků, charakterizujících toto období, nebylo prosté ani řady chyb, omylů a nedostatků, které měly za následek i vážné deformace výstavby a činnosti strany, budovaného politického systému i socialistického právního řádu. Mezi ně patří politické procesy z let padesátých, jejichž důsledky nebyly dosud plně překonány. Teprve nyní bylo vytvořeno příznivé klima k tomu, aby do všech důsledků a s největší možnou objektivitou, na základě dosavadního stupně poznání, mohly být plénem ústředního výboru znovu posouzeny a zevrubně analyzovány základní politické souvislosti příčin vzniku, průběhu a důsledků politických procesů v prvé polovině padesátých let, jejich dopadu na politiku strany a v mezích možností napravit křivdy spáchané vůči jejich obětem.

Za tím účelem vytvořil ústřední výbor na svém dubnovém zasedání v roce 1968 komisi pro dokončení stranické rehabilitace a pověřil ji zpracováním potřebných podkladů a návrhů pro jednání ústředního výboru.

I.

Ústřední výbor KSČ považuje politické procesy za nejvážnější projev deformace socialistické výstavby v padesátých letech.

Deformace života strany, politického systému i právního řádu byly umožněny existencí řady objektivních a subjektivních podmínek, za nichž probíhal politický boj uvnitř země a v němž se formovala moc dělnické třídy v socialistický stát a byly kladeny základy socialistickému společenskému řádu.

Na Československo, jako malý stát uprostřed Evropy, vždy doléhaly zvláště intenzivně zahraniční vlivy. Počátky budování socialismu u nás, zvláště po Únoru 1948, byly uskutečňovány v podmínkách rozpadu protifašistické koalice a v době vzniku vojenských bloků, v nejvypjatějších podmínkách studené války. Na úsilí západních imperialistických států o vojenskou a ekonomickou integraci, i na válečné hrozby a atomové vydírání, odpovídá rodící se socialistický tábor úsilím o sjednocení svých vlastních řad, snahou o zvýšení svého obranného potenciálu a vytvořením příznivého zázemí pro vedení obrany v případě válečného konfliktu.

Tehdejší situaci komplikovaly i složité poměry v mezinárodním dělnickém hnutí. Jeho příznivá jednota, opírající se po II. světové válce o výsledky protifašistického boje, byla narušena obnovou socialistické internacionály a její rozkladnou aktivitou vůči dělnickému hnutí v socialistických zemích.

Dělnické hnutí značně dezorientoval postup Informačního byra komunistických a dělnických stran vůči Komunistické straně Jugoslávie a jeho chybné závěry pro činnost komunistických a dělnických stran.

Vnitřní vývoj u nás byl po Únoru 1948 charakterizován upevněním moci dělnické třídy, politikou omezování a zatlačování buržoasie z veškerých mocenských pozic a dovršováním změn ve vlastnictví výrobních prostředků ve prospěch socialistického vlastnictví. Vnější i vnitřní reakce se bránila dobrovolně vyklidit své pozice. Organizovala sabotáže, nepřátelské agentury, sahala k teroristickým akcím. Nová dělnická moc se mimo jiné bránila urychleným budováním státního, státně bezpečnostního a státně hospodářského aparátu. V důsledku těchto revolučních změn přicházelo do státního a hospodářského aparátu velké množství mladých, socialismu oddaných, ale převážně nezkušených kádrů. Úsilí o upevnění a rozšiřování získaných pozic vedlo k zesílení centralizačních tendencí státně politického a ekonomického řízení, které se záhy konstitovalo v nový, ucelený, silně centralistický politický systém, přizpůsobený, podle tehdejších představ, k realizaci funkcí diktatury proletariátu. Reálné politické, ekonomické, sociální a kulturní úspěchy dosahované v I. fázi socialistické výstavby za silné aktivity a podpory většiny pracujících, byly průkazným svědectvím o mimořádné životaschopnosti socialistického řádu a pro politické vedení

současně potvrzením o správnosti metod a prostředků, které v systému vládnutí v tomto období používalo. Pokračující koncentrace moci ve straně i vládě na úzký okruh vedoucích funkcionářů zneemožnila postupně vnitřní i vnější kontrolu její realizace a přerostla v požadavek naprosté víry v činnost politických vůdců. Stranické orgány postupně přebíraly funkce státu a tím samy začaly porušovat suverenitu vlastních státních orgánů. V té míře, v jaké se projevovaly tendence mocensky působit mimo stát a právo, v jaké přebíraly stranické orgány státní funkce — a to i v oblasti tvorby a aplikace práva, které je-li tvořeno a vynucováno jinou než státní mocí přestává být právem a stává se protiprávním jednáním — v té míře se uskutečňoval osudový krok na cestě k porušování socialistické zákonitosti a k diskreditaci vlastního revolučního práva.

V těchto podmínkách pronikly do komunistických stran, jejichž činnost byla sjednocována působením Informbyra, subjektivistické teze Stalinovy o zostřujícím se třídním boji, který slíí úměrně s úspěchy socialismu, a teorie o jediném socialistickém modelu a škodlivosti zvláštních cest k socialismu. Podle první teze nejnebezpečnější nepřátelé pronikají do vysokých funkcí v komunistických stranách, kde mohou nejvíce škodit a současně se neúspěšněji skrývat. V souvislosti se vznikem socialistického společenství vznikla představa o vzájemné souvislosti a komplexnosti nepřátelské činnosti ve vedení všech komunistických a dělnických stran, které dobyly politickou moc, permanentně organizované imperialistickými státy a jejich agenturami. Podle této teorie musely existovat takovéto agentury v každé straně a pokud nedošlo k jejich odhalení, bylo to důsledkem malé zkušenosti, nedostatečné bdělosti těch, kteří byli povinni o odhalení usilovat. V takovém ovzduší každý funkcionář a pracovník, který se dopouštěl politických chyb a byl za ně kritizován anebo se k nim sám sebekriticky přiznal, octl se v nebezpečí, že kritika jeho politických omylů vyvolá podezření protistranických a protistátních záměrů, organizovaných zvnějšku. Zvláště podezřelými se stávali ti, kteří z různých příčin přišli ve svém životě do dlouhodobějšího styku s kapitalistickou cizinou, přežili nacistické koncentrační tábory a věznice, interbrigadisté, příslušníci zahraničních vojsk, osoby mající příbuzné v zahraničí apod. Po vydání druhé rezoluce Informbyra k situaci v Komunistické straně Jugoslaviie upadli do vážného podezření politici a státníci, kteří přicházeli do pracovního styku s jugoslávskými partnery.

Jakmile započaly na základě této ideologie politické procesy v Polsku, Maďarsku a dalších socialistických zemích, jevílo se zákonitě, že i naše strana a socialistický stát byly vtaženy do tohoto procesu hledání, usvědčování a likvidace « nepřátel » ve straně.

Úspěchy socialistického budování byly realizací politických procesů u nás vážně poškozeny. Tyto deformace nestaly se sice nikdy hlavním znakem společenského pohybu, ale postupně zasáhly a ovlivnily všechny stránky společenského života. Politické procesy snížily úspěchy socialismu, zpomalily jeho vývoj, poškodily jej v očích jeho upřímných zastánců doma i v zahraničí a ve svých důsledcích znevážily úsilí a aktivitu obyvatel. Na dlouhou dobu znemožnily poznat pravé příčiny politických a ekonomických potíží, které bylo třeba překonávat, oslabily iniciativu a angažovanost komunistů i bezpartijních, v úsilí o nové, účinnější organizování socialistického společenského života.

Obdobně zapůsobila později pomalá revize politických procesů a nedůsledná rehabilitace jejich obětí poté, když se jednoznačně prokázala jejich umělá vykonstruovanost. Všichni ti, kteří nesou politickou i mravní odpovědnost za politické procesy anebo za jejich pomalou a nedůslednou revizi v letech 1955-1968 objektivně a hrubě poškozovali zájmy socialismu, ať jejich subjektivní úmysly byly jakékoliv. Rozpor mezi podstatou politických procesů, jejich pomalou a nedůslednou revizí a představami strany a většiny pracujících o socialismu a jeho humanistickém obsahu, hrozil po celou dobu přerůst ve společenskou krizi, které politické vedení čelilo jen krajními prostředky. Tento stálý zdroj politického napětí je nutné v zájmu dalšího pozitivního rozvoje socialismu odstranit dokončením stranických rehabilitací a vytvořením takových záruk ve straně a ve společnosti, které provždy znemožní jejich recidivu v jakékoliv podobě.

II.

Politický systém a vnitřní život strany vedly v podmínkách padesátých let, ale i v pozdějším vývoji, k úplnému rozrušení vztahů politické odpovědnosti. V důsledku koncentrace moci v rukou vládnoucí skupiny, která rozhodovala o kádrovém rozmístění ve všech významných orgánech, se odpovědnost vykonavatelů moci vztahovala pouze k vládnoucí skupině, nikoliv k orgánům, v nichž vykonávali funkci nebo ke svým voličům. V politických procesech je tato vazba odpovědnosti zvláště důležitá.

Většinu politických procesů i zatčení jednotlivých osob schvaloval politický orgán, vládnoucí skupina nebo příslušná komise. Jejich rozhodnutí měla podobu stranických usnesení, nebo byla tak chápána. Všichni, kteří je realizovali, se domnívali, že plní stranická usnesení. Neměli možnost odmítnout jejich plnění, aniž by jejich stanovisko nemělo důsledky pro jejich společenské a politické postavení. Na této skutečnosti nic nemění, že si většina vykonavatelů

příkazů neuvědomovala jejich nesprávnost a s přesvědčením je plnila. Vládnoucí skupina, v rozporu s Ústavou a právním řádem, rozhodovala o procesech a ti, kteří její příkaz vykonávali, odpovídali pouze jí, ať přímo nebo zprostředkovaně. Nebylo tedy možné odpovědnost vyvozovat z konkrétních vztahů odpovědnosti, ale v případě politické účelnosti ji na někoho svalovat.

Vládnoucí skupinu tvořili členové vedoucích orgánů strany. Bezprostředně po Únoru předsednictvo ÚV KSČ, zejména užší předsednictvo ÚV, organizační sekretariát, později politický sekretariát (Kl. Gottwald, A. Zápotocký, V. Široký, V. Kopecký, A. Novotný, R. Slánský, K. Bacílek, J. Dolanský, A. Čepička). Po něm tuto funkci převzalo politické byro (A. Novotný, A. Zápotocký, V. Kopecký, A. Čepička, K. Bacílek, Zd. Fierlinger, J. Dolanský, V. Široký, R. Barák).

Politický systém vybudovaný na počátku padesátých let se sice vyvíjel, měnily se jeho formy i personální složení, ale jeho základní rysy — koncentrace moci v rukou úzké skupiny se silnou tendencí k režimu osobní moci — se neměnily až do roku 1968. Od chvíle, kdy byl mechanismus v základech vybudován, vedla logika vývoje k tomu, že před činností tohoto ústrojí nebyl nikdo v bezpečí, a tak postihl i mnohé z těch, kteří jej spoluvytvářeli. Personálně se mechanismus dotvořil v podstatě v roce 1955-1956, po dokončení hlavní vlny politických procesů. Zformovala se vládnoucí skupina, která byla spojena s politickými procesy. Někteří v důsledku personálních změn, k nimž došlo jako důsledek procesů, upevnili své pozice ve vedení, jiní se ze stejného důvodu do vedení dostali. Podobné změny prodělaly i ostatní články mechanismu pro konstrukci politických procesů a v podstatě se rovněž ustálily v roce 1955 a 1956. Převážná část osob zůstávala v tomto mechanismu, který se po provedení politických procesů integroval do politického systému, a nabyla funkcí novou: rozhodovat o revizi politických procesů.

V rámci předsednictva ÚV KSČ v roce 1951 vznikl politický sekretariát, který na sebe strhl značnou část pravomoci předsednictva. Vedoucí mocenská skupina se však vytvářela často jen z některých členů těchto orgánů, a to z vůle předsedy nebo prvního tajemníka ÚV KSČ, kteří si tak budovali nejužší oporu své moci. Právě tato nikým nevolená úzká skupina funkcionářů přebírala rozhodovací funkce volených orgánů — předsednictva a ústředního výboru KSČ — proto nese nejvyšší a přímou odpovědnost za politické procesy i celé dění ve společnosti.

Členové tehdejšího předsednictva ÚV KSČ však za tento stav plně odpovídají proto, že podporovali a prováděli tuto politiku, která hrubě narušovala socialistickou zákonnost a normy strani-

ckého života. Politická odpovědnost členů předsednictva a politického byra za politické procesy a nedůslednou rehabilitaci spadá do období IX., X., XI. a XII. sjezdu KSČ.

Přiměřenou politickou odpovědnost nesou také jiné stranické orgány, které se tak či onak podílely na přípravě a zajišťování politických procesů, na kádrovém postihu příbuzných. Byli to především sekretariát ÚV, organizační sekretariát, bezpečnostní komise, komise stranické kontroly a někteří pracovníci sekretariátu prvního tajemníka, evidenčního, kádrového a bezpečnostního oddělení ÚV KSČ. Vzhledem k tomu, že těmto funkcionářům muselo být zřejmé z docházejících stížností a jednotlivých pohovorů, že původní obžaloby byly vykonstruovány, a protože nevznesli vlastní protest a neinformovali o poznaných skutečnostech stranické orgány, spadá i na ně podíl politické a morální odpovědnosti. Ústřední výbor se usnáší, aby pracovníci ÚV KSČ, kteří bezprostředně přicházeli do styku s těmito materiály v letech 1949-1952, byli — pokud se tak již nestalo — ze stejných důvodů, jako pracovníci Bezpečnosti a justice — uvolněni ze stavu pracovníků ÚV KSČ, eventuálně příslušných státních orgánů.

Odpovědnost za politické procesy mají též členové komisí ÚV, pověřených přípravou různých podkladů a zpráv. Jedná se o členy těchto komisí: komise pro případ Field- Pavlík, komise pro prošetření případu Šling-Švermová, pracovníci, kteří se podíleli na prověřování osob «dosazených Šlingem do různých funkcí».

Svůj díl odpovědnosti mají též členové komise pro úpravu žaloby na «protistátní centrum», politické a tiskové komise zřízené k procesům s «protistátním centrem» a obdobné orgány v procesu s buržoazními nacionalisty.

Zdání věrohodnosti politickým procesům poskytly posudky skupin expertů z oblasti hospodářství, zahraničního obchodu a armády. Odpovědnost většiny z nich je o to větší, že své posudky v době revize procesu, když vykonstruovanost všech obvinění byla zřejmá, z vlastní iniciativy neodvolala.

Politická odpovědnost se vztahuje na všechny orgány a komise, které prováděly revize politických procesů v letech 1955-1962 a to zejména za zdlouhavou obnovu členství nespravedlivě postižených komunistů. Jedná se v těchto letech o členy politického byra, členy Barákových komisí a funkcionáře komise stranické kontroly.

Prvou skutečnou a rozsáhlou rehabilitaci provedl ústřední výbor na základě zprávy tzv. Kolderovy komise, pracující v letech 1962-1963. Nicméně i tato komise nedospěla ke komplexním závěrům a nenavrhl vyvodit důslednou politickou odpovědnost, neboť byla omezena režimem osobní moci i úrovní vlastního poznání. Činnost

komise byla usměrňována nejen A. Novotným, ale při dvojím jednání v předsednictvu ÚV KSČ i samotným předsenictvem. Členové Koldrovy komise nesou politickou odpovědnost za nedůsledně navržené závěry, které neodůvodněně ponechávaly stranické tresty soudruhům za činy, jichž se nedopustili. Členové předsednictva ÚV KSČ a členové vedení ústřední kontrolní a revizní komise, jsou odpovědni za to, že nedůsledně realizovali usnesení pléna ÚV KSČ z 3. a 4. dubna 1963 a za opatření, přijatá na jeho základě předsenictvem ústředního výboru.

Politickou odpovědnost nese také ústřední výbor jako nejvyšší orgán strany mezi sjezdy. (Ústřední výbor sice nebyl nikdy plně a pravdivě informován o politických procesech a jejich vnějších a vnitřních souvislostech a tak se sám v tomto smyslu stal objektem politické manipulace. Jeho odpovědnost spočívá v tom, že se nikdy nepokusil realizovat se v daném vnitrostranickém režimu ve věcech politických procesů jako vrcholný stranický orgán mezi sjezdy strany a pouze stvrzoval linii úzkého stranického vedení). Ústřední výbor v roce 1951 dvakrát schválil politický proces na únorovém a prosincovém zasedání. V roce 1957 jednal o revizi politických procesů a schválil zprávu tzv. Barakových komisí, čímž povrdil nové odsouzení nevinných. V roce 1963 projednával ÚV KSČ potřeby politické procesy na základě zprávy tzv. Kolderovy komise.

Na těchto plénech neexistoval případ, že by některý člen ústředního výboru vznesl otázku o správnosti rozhodnutí nově přijímaného vzhledem k předcházejícím usnesením. Ti, kteří byli členy všech tří ústředních výborů zvolených na IX., X. a XI. sjezdu, jež rozhodovaly o procesech, a vždy je pouze schvalovali a to vždy odlišně, podali důkaz o nedostatečné odpovědnosti pro zastávání vysokých stranických a státních funkcí a pokud jsou členy vysokých stranických či státních orgánů, neměli by být do příštího ÚV KSČ navrhováni. Politická odpovědnost ústředního výboru KSČ se vztahuje na jeho složení vzešlé z IX., X. a XI. sjezdu KSČ a pokud jde o rehabilitace na členy zvolené na XII. sjezdu KSČ.

Pokud jde o ÚV KSS a jeho výkonné orgány nehrály rozhodující úlohu při konstruování politického procesu se slovenskými buržoazními nacionalisty, ale jejich souhlas a iniciativní postoj mnoha funkcionářů v celé kampani je rovněž činí politicky odpovědnými za porušování stranických norem a socialistické zákonnosti. Týká se to především předsednictva ÚV KSS v letech 1949-1962 a i členů ÚV KSS. I v tomto případě by měla být uplatněna zásada, že ti členové, kteří byli funkcionáři v nejvyšších stranických orgánech v letech 1950-1954 a jsou jimi bez přerušení dodnes, by neměli zastávat vedoucí stranické funkce, ani být členy nejvyšších stranických orgánů.

Politickou odpovědnost v značném rozsahu mají i orgány státu, které se podílely na politických procesech a později na jejich revizích.

President republiky měl rozsáhlá jmenovací oprávnění, jmenoval vládu, generálního prokurátora, celou řadu státních představitelů. Mohl tak účinně působit na zásadní směr činnosti vlády, Národního shromáždění i ostatních ústavních institucí. Presidentem republiky byli soudruzi Gottwald, Zápotocký a Novotný, kteří - v případě Kl. Gottwalda a A. Novotného — byli vždy současně představiteli strany. Toto personální ztotožnění stranické a státní funkce nemělo však bránit tomu, aby odpovědnost těchto soudruhů nebyla posuzována též z hlediska toho, že v souvislosti s rozhodováním o procesech a jejich revizích (včetně jejich oprávnění udělovat milost a vyhlášovat amnestie) — nevyužili svého ústavního postavení jako hlavy státu.

V rámci vlády jako nejvyššího orgánu výkonné moci, pracovali ministři vnitra, později národní bezpečnosti, národní obrany a spravedlnosti. Od roku 1952 až do roku 1960 byl vládě odpovědný generální prokurátor. Vláda jako celek i její jednotliví ministři byli podle Ústavy odpovědni Národnímu shromáždění. Není znám případ, že by se vláda zabývala problémy politických procesů a jejich revizí v tom smyslu, aby přezkoumala postup a zodpovědnost generálního prokurátora a jednotlivých resortních ministrů.

Národní shromáždění jako nejvyšší zákonodárný orgán nikdy nevyvozovalo důsledky vůči vládě ani jednotlivým ministrům za nezákonnosti, odhalené v průběhu revizí politických procesů. Národnímu shromáždění byl přímo odpovědný od roku 1960 generální prokurátor. Národnímu shromáždění podával zprávy o své činnosti též předseda Nejvyššího soudu. Ani tyto představitelé justice, přímo zainteresované na procesech a jejich revizích, nebralo Národní shromáždění nikdy k odpovědnosti a nezkoumalo z těchto hledisek jejich činnost.

Státní a později Nejvyšší soud byl pouhým vykonavatelem stranických usnesení. Pokud šlo o politické procesy nevyvíjel iniciativu k nápravě nezákonností, ačkoliv to bylo součástí jeho zákonných povinností. Naopak při revizi politických procesů činil rozhodnutí v rozporu se zákonem tak, jak mu to bylo ukládáno příslušnými stranickými orgány. To se týká především období prvních revizí v roce 1955 a později.

Odpovědnost generálního prokurátora z let 1952-1956 a 1956-1968 je obdobná. Má vinu na vleklé rehabilitaci a na způsobu, jakým se prováděly revize politických procesů v letech 1956, 1957 a i později. Nebyl vždy jen pasivním vykonavatelem stranických usnesení, ale v řadě případů dával, spolu s ministrem vnitra, iniciativní podněty k nezákonným rozhodnutím.

III.

Ústřední výbor po vyslechnutí a projednání závěrečné zprávy komise ÚV KSČ k dokončení stranické rehabilitace se usnáší:

1. Zrušit usnesení pléna ÚV KSČ z 3. a 4. dubna 1963, kterým bylo potvrzeno vyloučení ze strany soudruhů Rudolfa Slánského, Otto Šlinga, Bedřicha Reicina, Karla Švába, Eduarda Outraty, Otto Fischla, Matyáše Levintera, z žijících soudruhů Mikuláše Landy a Jarmily Taussigové a stranicky je rehabilitovat.

2. Zrušit stranické tresty vyloučení z ústředního výboru strany a zbavení funkcí v příslušném funkčním období u soudruhů Rudolfa Slánského, Otto Šlinga, Bedřicha Reicina a z žijících soudruhů Marie Švermové, Josefa Smrkovského, Hanuše Lomského, Kolomana Moškoviče, Vítězslava Fuchse, Růženy Dubové a zbavení funkcí u Bedřicha Gemindera a Jarmily Taussigové.

3. Ukládá předsednictvu ÚV KSČ zpracovat pro stranu i veřejnost konečnou zprávu o dokončení rehabilitace osob postižených porušováním socialistické zákonnosti a norem stranického života v hlavních politických procesech. V této zprávě stanovit způsob, jakým budou zveřejněny osvobozující rozsudky neoprávněně odsouzených osob včetně stranické rehabilitace.

Ve svém usnesení vychází ÚV KSČ z těchto zásad:

a) Jmenovaní soudruzi byli v politických procesech souzeni a na základě soudního rozsudku vyloučení ze strany a zbavení stranických funkcí za činy, kterých se nikdy nedopustili, což bylo jednoznačně prokázáno revizí soudních procesů.

b) Stranické tresty, které jim byly dodatečně uloženy nebo potvrzeny usnesením ústředního výboru z dubna 1963, byly zdůvodňovány jinými činy, které nikterak nesouvisejí s jejich původním odsouzením. Šlo vesměs o stranické tresty s novou skutkovou podstatou, které nemohou být spojovány s vykonstruovanými protistátními činy, posuzovanými v tzv. politických procesech.

c) Stranické tresty byly — ve většině případů — uloženy jmenovaným soudruhům v době, kdy se již sami nemohli osobně hájit. Stranické tresty nemohou být dodatečně ukládány soudruhům, kteří jsou již mrtvi a kteří se tudíž nemohou bránit obviněním, která jsou jim dodatečně vytýkána. Pokud byla zjištěna v předložené a projednané zprávě jejich aktivní účast na deformacích našeho politického a státního života, byl jejich podíl spravedlivě zhodnocen ve zprávě komise a to v souvislostech s odpovědností ostatních soudruhů.

d) Výběr osob do politických procesů byl uměle vykonstruován a jejich obětí se mohl stát kterýkoliv veřejně pracující funkcionář.

Usnesení o plné rehabilitaci je tudíž definitivním zúčtováním s obviněními, vykonstruovanými v procesech.

IV.

1. Politická odpovědnost a úloha jednotlivých orgánů a jejich členů v politickém mechanismu na konstrukci procesů v letech 1949-1954 a jejich revizích v letech 1955-1962 byla různá a diferencovaná. Někteří z členů orgánů byli sami postiženi, neprávem zatčeni či odvoláni z funkce. Někteří si později uvědomili příčiny i důsledky politických procesů a aktivně usilovali o jejich odstranění, vystupovali za důslednou rehabilitaci neprávem postižených a proti systému moci. Nicméně na členy těchto politických orgánů a jejich komisí (kromě těch, kteří byli v procesech postiženi a nebo odvoláni z funkcí v letech 1949-1953) se vztahuje zásada o tom, že nemohou zastávat důležitou stranickou funkci ti, kdož se podíleli na politických procesech v letech 1949-1954 a jejich revizi v letech 1955-1962.

2. Stupeň politické odpovědnosti u členů jednotlivých orgánů se různil. Lze jej vyjádřit i případným stranickým řízením u těch, kteří nesou největší odpovědnost za porušování socialistické zákonnosti.

Na svém plenárním zasedání v květnu 1968 rozhodl ústřední výbor pozastavit členství soudruhům A. Novotnému, V. Širokému, K. Bacílkovi, P. Davidovi, B. Köhlerovi, Š. Raisovi, J. Urválkovi, kteří se zjevně spolupodíleli na politických procesech a nebo mají podíl na vleklé a nedůsledné revizi politických procesů. Stupeň poznání o jejich konkrétní spoluúčasti a odpovědnosti nedovoloval ještě v té době jednoznačně vymezit podíl jejich viny a učinit konkrétní závěry. Komise pro stranické rehabilitace shromáždila nyní dostatek faktů k tomu, aby bylo možno posoudit ve všech souvislostech jejich účast na politických procesech a jejich revizích a na jejich základě stanovit stupeň stranické odpovědnosti.

Ke zjištění stranické odpovědnosti soudruhů, jimž bylo ústředním výborem pozastaveno členství, se zřizuje disciplinární komise ústředního výboru ve složení:

předseda.....

členové.....

Disciplinární komise předloží do jednoho měsíce po ukončení zasedání tohoto ústředního výboru jeho příštímu zasedání návrh na řešení členských otázek uvedených soudruhů.

3. Ústřední výbor schvaluje, aby ti soudruzi, kteří byli členy orgánů a komisí podílejících se aktivně na konstrukci politických

procesů a jejich revizí v letech 1955-1962 a dosud zastávají odpovědné stranické a státní funkce, byli z těchto funkcí odvoláni.

4. Ústřední výbor se usnáší, že nebude doporučovat a navrhopvat příštímu sjezdu KSČ a sjezdu komunistů v Českých zemích do funkcí členů a kandidátů ÚV KSČ a členů ústřední kontrolní a revizní komise ty členy ústředního výboru, komise stranické kontroly a ústřední kontrolní a revizní komise, kteří byli v těchto funkcích nepřetržitě od IX. sjezdu strany.

5. Ústřední výbor ukládá předsednictvu ÚV KSČ:

a) zabezpečit prostřednictvím komunistů pracujících v justici, prokuratuře a na úseku státní bezpečnosti, aby všichni pracovníci z těchto oborů, kteří se podíleli na konstrukci politických procesů a jejich nedůsledné revizi v letech 1955-1962, již nikdy nemohli pracovat na úseku soudnictví, prokuratury, advokacie, na úseku státní bezpečnosti a příslušných ministerstev;

b) aby na základě zásad, přijatých tímto usnesením na příštím plénu předložilo seznamy osob, které působí ve stranických a státních orgánech a jejich aparátech a které se prokazatelně spolupodílely na konstrukci politických procesů nebo zavinily jejich vleklou rehabilitaci a vytvořit podmínky, aby tito pracovníci napříště nevykonávali důležité funkce ve stranických a státních orgánech;

c) aby ve smyslu zásad o politické a stranické odpovědnosti obsažených v tomto usnesení zabezpečilo jejich realizaci ve straně a prostřednictvím komunistů ve státních orgánech a organizacích;

d) aby zabezpečilo pozvání všech nejbližších pozůstalých, zejména dětí, a projednalo s nimi závěry ústředního výboru, aby se tak důstojně uzavřela tato smutná kapitola jejich života.

V.

Strana je povinna, v zájmu dalšího budování socialistické společnosti, vyvodit historická poučení z politických procesů a jejich vleklé revize, jednak pro vnitřní život a výstavbu strany, jednak pro institucionální uspořádání socialistického státu a společnosti, jednak při tvorbě socialistického právního řádu, aby se již nikdy nemohl obnovit systém, který by vedl k recidivám politických procesů v jakékoliv podobě.

Ústřední výbor považuje vytvoření systému záruk proti opakování politických procesů za nedílnou součást své polednové politiky a součást úsilí o překonání byrokratického centralistických deformací politického systému. Jde o dlouhodobý proces, v němž

opatření vyplývající ze zkušeností revize politických procesů budou jeho důležitými součástmi.

Z analýzy politických procesů vyplývají tyto závěry pro práci strany:

a) vnitropolitickou základnou pro vznik politických procesů i jejich vleklé rehabilitace byl režim osobní moci jako produkt centralisticko byrokratické deformace politického systému. Vyznačoval se silnou koncentrací politické a ekonomické moci a faktickou neodpovědností a nekontrolovatelností jejich nositelů. Jeho překonání a vyloučení eventuelního nebezpečí obnovy tohoto systému v jakékoliv podobě lze dosáhnout jen za podmínek široké vnitrostranické demokracie, demokratického fungování celého politického systému a jen při správném uplatňování vedoucí úlohy strany vůči státu a společnosti.

b) Klíče k překonání centralisticko byrokratické koncentrace moci ve straně je zvýšení úlohy nejširších orgánů strany (počínaje schůzí základní organizace až po ústřední výbor) tak, aby rozhodovaly o všech základních úkolech strany na příslušném stupni stranické výstavby a současně reálně kontrolovaly jejich realizaci. Pokud bude nezbytné, aby tyto orgány pověřily rozhodovat o závažných politických a kádrových opatřeních jakékoliv užší stranické orgány, je nezbytné zabezpečit náležitou kontrolu jejich rozhodnutí při zachování vlastní odpovědnosti za přijatá opatření.

c) Důležitou zárukou proti obnově režimu osobní moci je viditelná obměna kádrů ve vedoucích funkcích. Systém cirkulace kádrů zvýší význam dlouhodobé a promyšlené kádrové práce a zabrání tomu, aby odchod z vedoucích funkcí byl považován za trest a byl zpravidla provázen ztrátou politické prestiže a sociálního postavení.

d) Při volbě nebo vytváření kolektivních orgánů bude nutné dbát, aby profesionální funkcionáři a pracovníci aparátu strany spolu s představiteli státních orgánů netvořili ve stranických volebních orgánech většinu. Jen tak se zabrání obnově mocenské struktury stranických orgánů, v nichž se zpravidla soustřeďují představitelé nejvýznamnějších mocenských prostředků, ale jejichž fungování má strana naopak politickými prostředky a nanejvýš objektivně kontrolovat.

e) Strana nemůže uplatňovat svou vedoucí úlohu v rozporu s Ústavou a platnými zákony. Vědomé porušování nebo obcházení zákona je nutné považovat též za hrubé provinění proti stanovám strany. Tato zásada bude zvláště výrazně uplatňována vůči těm komunistům, z jejichž státní či jiné funkce vyplývá povinnost kontroly nad dodržováním zákonů — u pracovníků justice, bezpečnosti

a orgánů státní správy. Stejně bude postupovat vůči těm komunistům, kteří nevyvozují důsledky, i když jsou jim známy případy porušování zákonů nebo dokonce sami brání tomu, aby se stranické důsledky za taková jednání vyvodily. Podle této zásady má každý člen strany současně nejen právo, ale i povinnost neplnit ta stranická usnesení, která jsou přijata v rozporu s Ústavou, a platnými zákony a je povinnen informovat v takové situaci nadřízený stranický orgán.

f) Jednou z důležitých zásad stranické práce je i ochrana práv člena strany a funkcionářů strany. Jakékoliv závažné jednání, jež se týká členské otázky komunisty, se musí uskutečňovat za jeho přítomnosti. Je nepřípustné, aby komunisté obviňovali na veřejnosti, byť stranické, kteréhokoliv soudruha z protistátní nebo jiné nečestné činnosti, aniž by takové jednání bylo předem projednáno a prokázáno před příslušným stranickým nebo státním orgánem.

g) Důležitým předpokladem demokratického klimatu uvnitř strany je vytvoření takových vztahů, které by umožňovaly stranickým orgánům a členům uplatnit svá práva a povinnosti. Základní princip struktury stranického organismu — demokratický centralismus — musí být realizován tak, aby zabezpečil akceschopnost strany na základě jednotného plnění stranických usnesení, aby zabezpečil odpovědnost stranických orgánů za vlastní rozhodnutí a politiku vůči členům a nejnižším orgánům.

h) Ideová jednota strany byla v době politických procesů absolutizována natolik, že se změnila ve slepou podřízenost, nekritický vztah ke směrnícím a rozhodnutím vedení. Názorová odlišnost komunistů byla chápána jako čin nepřátelství odporující členství ve straně. Došlo k vylučování ze strany a i k trestnímu postihu. Politické procesy k takovému stavu přispívaly a naopak takový vztah vedl k procesům. Ústřední výbor důrazně prohlašuje, že za svoje politické názory nesmí být nikdo soudně stíhán ani sledován či vyšetřován bezpečnostními orgány. Důvodem pro postih může být pouze trestný čin. Porušování této zásady, které je v rozporu se zákonem, bude kvalifikováno u komunistů jako porušení norem stranického života.

«Ideová jednota strany» jak byla chápána v padesátých letech, vedla ke ztrnulosti marxistického myšlení. Přispěla k tomu, že se funkce strany značně omezovala a to na vykonavatele pokynů a rozhodnutí vedoucí skupiny, aniž se reálně podílela na tvorbě politiky. Ideová jednota, nemá-li se změnit v nástroj manipulace s orgány a členstvem anebo v nástroj pouhého vykonávání příkazů, musí být výsledkem názorového střetávání a tedy i názorové různosti, přičemž jednota může být vyjádřena hlavně v základních úkolech strany, vyjádřených jejím programem, cíly, posláním a

usneseními nejvyšších orgánů. Přitom člen strany či orgán má právo udržovat si kritický vztah i k přijatým usnesením, která musí plnit, avšak s jejichž kritikou může vystupovat jen na stranické půdě. Strana nepřipustí, aby se opakovala trpká zkušenost, kdy požadavek ideové jednoty se stal nástrojem k realizaci protistranických a protisocialistických opatření, odrážejících se v politických procesech.

i) Zkušenosti z revize politických procesů vyzývají k tomu, aby se při výběru funkcionářů a v kádrové politice vůbec uplatňovala kritéria nezbytná pro komunistické představitele. Politické procesy a systém osobní moci deformovaly vztahy mezi funkcionáři. Soudruzi, kteří se dlouhá léta znali a spolupracovali spolu, se stávali nepřáteli, obviňovali se a nezastavili se před zatýkáním a popravami. Obvinění či zatčení zůstávali sami, nikdo nevystoupil na jejich obranu, ačkoliv mnozí nemohli nevědět, že mnohá obvinění jsou nepravdivá. Takový postoj měli v době, kdy s určitostí věděli, že šlo o procesy vykonstruované. Ti, kteří to věděli, ztratili odvalu, cit a smysl pro pravdu a spravedlnost, pro lidské vztahy. Jedno z hledisek, které uplatňoval systém osobní moci při výběru a rozmístování nejvyšších funkcionářů, bylo bezvýhradné plnění pokynů a příkazů, myšlenek a záměrů nositele osobní moci. Mluví-li se o prvořadě odpovědnosti představitelů systému moci, je nezbytné vidět, že byl vytvářen vedoucími pracovníky strany, kteří jej uplatňovali, formovali a udržovali v činnosti. Z těchto důvodů je nutné považovat za měřítko stejné důležitosti pro výběr funkcionářů nejen jejich odbornou zdatnost, věrnost socialismu, ale také odvalu bojovat za pravdu, prosazovat své názory, schopnost samostatného myšlení, jakož i osobní vlastnosti charakterizující opravdu soudružské vztahy k lidem, přátelům a spolupracovníkům.

k) Důležitým znakem demokratického politického systému je přesné vymezení působnosti ústavních orgánů na základě socialistické dělby práce a důsledného respektování jejich samostatnosti při plnění jejich státních funkcí. To se týká i vzájemných vztahů strany a státních orgánů v podmínkách federalizace státu. Je nepřijatelné omezovat vlády a ostatní státní orgány při výkonu jejich funkcí a vyjímát z jejich pravomoci některé oblasti působnosti či rozhodování, jež náleží pouze jim.

Obdobný prostor pro vlastní svébytnou funkci v rámci politického systému musí mít zastupitelské sbory. Komunistickým poslancům přísluší právo při projednávání zákonů vyjadřovat a obhajovat své názory a poznatky v předlohách zákonů, případně nehlasovat pro návrhy zákonů, jsou-li přesvědčeni, že jejich obsah je v rozporu s Ústavou nebo platnými zásadami zákonů, aniž by se z jejich postojů vyvozovaly stranické důsledky. Povinností poslance

je však zdůvodnit příslušným stranickým orgánům své stanovisko, jež zaujal ve své funkci poslance strany.

l) Poznatzky z politických procesů a jejich revize potvrzují naprostou oprávněnost důsledné realizace nezávislosti soudů a instituce nezávislých vyšetřujících soudců. Z tohoto hlediska je správná též obnova ústavního a správního soudu. Strana považuje za nepřipustné, aby stranické orgány zasahovaly do soudního řízení, rozhodovaly o jeho průběhu a o jeho výsledcích, nebo toto rozhodování, které patří pouze příslušným soudním orgánům, delegovaly na jakékoliv orgány mimosoudní. Pracovníci justice — komunisté — jsou povinni, dojde-li k takovým případům, neprodleně o nich informovat nadřízené stranické orgány, které musí vyvodit důsledky. Stejný postup je nutné uplatnit v případě, že by některý stranický či jiný orgán znemožňoval odůvodněný postih těch, kteří se provinili proti zákonům, i když plnili jeho usnesení.

Velmi citlivou a vlivnou částí mocenského mechanismu je Bezpečnost a zvláště vztah strany, jejích vedoucích orgánů k orgánům a útvarům Bezpečnosti. Právě tento vztah byl v systému osobní moci značně deformován. Ústřední výbor považuje za nepřipustné, aby stranické orgány rozhodovaly o funkcionářích a prováděly jejich hodnocení na základě materiálů Bezpečnosti. Obdobně v rozporu se stanovami je takový postup, jestliže pracovníci Bezpečnosti — komunisté — shromažďují materiály a poznatzky o funkcionářích pro potřeby stranických orgánů. Protože v minulosti byla tato praxe běžná a mnohé materiály Bezpečnosti o členech a funkcionářích strany se staly součástí kádrových spisů, jakož i poznatzky stranických orgánů jsou ve spisech Bezpečnosti, je nezbytné — pokud se již tak nestalo — aby materiály Bezpečnosti byly z kádrových i disciplinárních spisů vyjmuty a předány Bezpečnosti a rovněž stranické materiály v archivech Bezpečnosti předány stranickým orgánům.

Ke zvýšení právní jistoty občanů a zvláště veřejně činných funkcionářů je nezbytně nutné, aby trestním řádem případně jiným zákonem byla upravena činnost operativních orgánů veřejné a státní bezpečnosti, aby napříště bylo vyloučeno zneužití technických prostředků i metod operativní práce a právně zabezpečena kontrola jejich používání.

VI.

Zpracováním písemných podkladů, podáním a projednáním zprávy o dokončení stranické rehabilitace a přijetím tohoto usnesení, považuje ÚV KSČ práci komise pro dokončení stranické rehabilitace za ukončenou.

VII.

Projednáváním závěrečné zprávy o dokončení stranické rehabilitace a přijetím potřebných závěrů bylo učiněno zadost historické pravdě a spravedlnosti. Tímto aktem byla vrácena čest komunistům, kteří dlouhá léta stranicky i veřejně pro vítězství socialismu obětavě pracovali, stali se oběťmi politických procesů a nevinně trpěli. Čest se vrací i jejich rodinám.

Stranickým posouzením politické odpovědnosti všech soudruhů, kteří měli co činit s politickými procesy, jejich přípravou, vedením a pozdější revizí, strana uzavřela jednu z kapitol své historie. Ústřední výbor a všechny orgány strany vyvodí pro sebe a svou příští práci potřebná poučení. Skutečnost, s jakou důkladností a otevřeností se ústřední výbor zabýval příčinami i mechanismem politických procesů, svědčí o upřímnosti strany poučit se z tohoto pohnutého období práce strany.

Strana jako celek politické procesy neorganizovala a jejich podstata byla straně vždy cizí. Ústřední výbor rozhodl proto jménem celé strany v zájmu dalšího rozvoje socialistické společnosti znovu odpovědně a s maximální možnou objektivitou posoudit způsob, průběh i dosavadní postup orgánů při revizích politických procesů a přijal v tomto usnesení taková opatření, která povedou k odstranění minulých deformací v politice strany a státu a vytvoří takový systém institucionálních záruk, které v celé společnosti plně obnoví pocit důvěry ve stranu, v socialistický stát, v jeho instituce i právní řád.

DOSLOV

Přirozenou otázkou každého, kdo přečte tyto otřesné dokumenty, jistě bude: MOHOU SE PROCESY OPAKOVAT? Rádi bychom odpověděli: Nikoliv! Neboť i v posledních letech vlády Antonína Novotného, kdy pravda o politických procesech se tlumila, bylo již téměř nepředstavitelné, aby se něco podobného ve stejném rozsahu opakovalo. V jedné části dokumentů se prorocky právem říká, že *si nikdo nedovede představit KATASTROFÁLNÍ DŮSLEDKY pro stranu a socialismus, kdyby se politické procesy měly opakovat.*

Mnoho objektivních i subjektivních důvodů mluví pro to, že této tragedie bude Československo ušetřeno:

Jednak v historii neexistují mechanické návraty do minulosti. I když mnoho faktorů svádí ke srovnávání dnešní situace s obdobím let 1949-1954, nelze ani mezinárodní ani vnitřní situaci vrátit do stejné polohy. Celý svět i jeho socialistická část prodělaly — stejně jako československý život — za 20 let složitý a prudký i dramatický vývoj, plný nadějí i zklamání, včetně návratu ke starým chybám a neduhům, ale přesto vždy něco z poznání zůstalo a posunulo situaci na nový stupeň.

Komunisté a občané v Československu se dnes, zejména po r. 1968, již nedají tak snadno a široce zmanipulovat jako v období politických procesů padesátých let. I když celá pravda o procesech byla v důsledku okupace a nátlaku domácích stalinistů a kolaborantů zatajena před veřejností v trezoru, přece jen se lidé dozvěděli mnoho fakt z toho, co bylo uveřejněno v tisku, rozhlase a televizi mezi lednem a srpnem 1968, sledovanými v té době skutečně dychtivě celou veřejností. V tom spočívá velká zásluha československých masových sdělovacích prostředků, které přes některé chyby a jednostrannosti udělaly velký kus práce pro to, aby lidé pochopili podstatu a příčiny deformací a aby byly vytvořeny potřebné protílátky. To je také jeden z důvodů, proč právem můžeme říci, že osm měsíců « Pražského jara » není ztracených a že se je nepodaří vymazat z myslí i srdcí lidí, neboť to bylo období, kdy lidé cítili, že se jim říká PRAVDA, byť nepřijemná, a že se jim VĚŘÍ. Proto ale také jsou československé masové sdělovací prostředky stále terčem útoků dogmatiků domácích i zahraničních.

Z těchto důvodů je československá veřejnost dnes přímo alergická na cokoliv, co signalisuje porušování zákonnosti a i nové vedení s tím musí počítat jako s reálným faktorem. Není proto náhodou, že v projevech Dr. Husáka i presidenta L. Svobody se často ozývá ujištění, že návrat k nezákonnostem padesátých let není možný. Proto musí vedení volit jinou taktiku, spočívající v tom, že každé politické rozhodnutí, které je v rozporu s ústavou a zákony — a je jich v poslední době stále více — se aspoň dodatečně rychle «legalizuje» změnou zákona či «prozatímním opatřením. Tak lze každý projev nesouhlasu s vedením prohlásit za «porušení zákona» a jako takový potrestat. Příznačný pro tuto demagogii je projev Gustáva Husáka dne 24. února 1970: «Řekli jsme už mnohokrát a dnes to znovu opakujeme, že nepřipustíme žádné umělé konstrukce, vymyšlené trestné činy, žádné porušování zákona. Ale to je jen jedna část pravdy. Aby si ji špatně nevysvětlovali. Proto říkáme stejně jasně, že použijeme všechny zákonné prostředky na ochranu moci dělnické třídy, socialistického zřízení a internacionálních zájmů čs. státu». To znamená: nebudeš trestán za své politické názory, jestliže o nich nebudeš nikde mluvit, budeš-li mlčet a poslouchat. Jsme dokonce tak velkorysí, že jsme ochotni nedopustit, abys byl zavřený. Ale běda Ti, jestli se pokusíš své názory veřejně hájit!

Na adresu těch naivních západoevropských komentátorů, kteří stále vidí Husáka téměř jako liberála, který je tlačěn svými nehodnými spolupracovníky do persekucí proti své vůli, jsou míněna jasná slova pražského rozhlasu ze dne 23.2.1970 ústy jakéhosi Bohumila Roháčka: «Nikdo nebude postaven před soud pro své politické názory ... Ale hodlá-li podle nich působit v našem veřejném životě rozvrat a destrukce, pak se nutně dostane do rozporu se stávajícími zákony a za takovou činnost bude postaven před soud a bude souzen».

Politická odpůrci — což je nejen Dubčekovo vedení a většina komunistických vůdců z polednového období, mezi nimi mnoho těch, kdo byli postiženi procesy a teprve po lednu 1968 se mohli vrátit do politického života, ale i většina národa — jsou zatím «politicky» odhalováni, izolováni a zbaveni všech veřejných funkcí i možnosti mluvit. Na tom má podle ujišťování vedení zůstat. Věc má ovšem svou neúprosnou logiku: *buď jsou všechna dnes vznášená obvinění proti zastáncům «polednové politiky» správná a pak musí být potrestáni, nebo potrestáni nebudou a pak se dříve či později ukáže, že šlo pouze o propagandistickou kouřovou clonu bez věcného podkladu, což bude mít zcela opačné důsledky.*

Rozdíl oproti padesátým letům i procesům v jiných socialistických zemích spočívá i v tom, že «obvinění» zastánci československého socialismu s lidskou tváří odmítají se přiznat ke svým «chybám» a

provést veřejnou sebekritiku, aby si vykoupili milost, ale aby současně dali za pravdu svým soudcům. Dubček, Smrkovský, Kriegel, Šik, Vodsoň, Miková, Špaček, Slavík, Černý, Kosík a řada dalších nejen odmítli na dubnovém a zářijovém zasedání Ústředního výboru KSČ v roce 1969 provést sebekritiku, ale vznesli sami závažná obvinění proti dnešnímu vedení: že jsou umlčovani, špinění bez možnosti obrany a vysvětlení, že se falšují fakta a že ti, kdo je dnes soudí, k tomu nemají morální právo, protože sami seděli ve vedoucích orgánech strany a státu v období od ledna do srpna 1968, pro všechna závažná usnesení polednové politiky hlasovali (pro akční program, pro odpověď na dopis pěti z Varšavy, pro svolání XIV. sjezdu atd, včetně pro odsouzení okupace v noci na 21. srpna 1968)! A tak se snadno z dnešních obviněných mohou zítra stát soudci a národní hrdinové, jimiž ostatně mnozí jsou již dnes. Neboť obvinění a pošpinění vůdcové a zastánci polednové politiky dnes nejsou sami, jako byli Slánský, Clementis, Švermová a další, od nichž se ihned jejich přátelé odvrátili — cítí za sebou solidaritu většiny komunistů a národa, projevovanou všude, kde se jen objeví a způsobem často dojemným a naprosto spontánním.

Konečně nelze přehlédnout ani okolnost, rovněž zcela novou, že ani ti, kdo by měli persekuci z rozhodnutí vedoucí skupiny vykonat, to je soudci, prokurátoři, obhájci a část pracovníků bezpečnosti, již *nevěří tak slepě « zdivodňování » viny obžalovaných, kriticky uvažují a váhají, neboť i jimi otrásl polednové období — jedněmi objevená a odhalená pravda, druhými prostě fakt, že může najednou dojít k takové změně v systému, který vypadal žulově stabilní na život několika generací a že proto může opět přijít doba, která bude od nich žádat vysvětlení jejich jednání. Ne nadarmo vyzývá český ministr spravedlnosti Dr. Němec pracovníky justice k větší tvrdosti a třídnímu pohledu při uplatnění zákona a stěžuje si na váhavost, nechuť a měkkost pracovníků soudů. Dnes už by zřejmě nebylo tak snadné najít soudce a prokurátory pro politické procesy jako v letech 1949-1954, kdy za to byla vyznamenání a další služební postup!*

To nás ovšem nesmí vést k iluzím, že se poslušní vykonavatelé případných nových nezákonností vůbec nenajdou. Neboť i v justici zůstala většina soudců, kteří jsou zatíženi svou úlohou z velkých i menších procesů a mnozí z nich jsou ochotni dát se znovu zneužít. Tím více to platí o početně malé, ale mocné skupině pracovníků bezpečnosti, jež zůstala spjata s procesy a s nezákonnými methodami a proto se dala plně do služeb okupace a jejího režimu a spojila s nimi zcela svůj osud.

A konečně proti konání procesů by mluvila i mezinárodní situace: procesy padesátých let byly logickým důsledkem procesů

v ostatních socialistických zemích, průvodním jevem rezoluce Informbyra o Jugoslávii a v období vrcholení studené války, která se mohla kdykoliv přeměnit v ozbrojený konflikt. Dnes je na místě Jugoslavie roztržka s Čínou, ale je velmi těžké obvinit představitele československého socialismu, který je soustavně nazýván «revizionismem» a «pravicovým oportunistem», z jakékoli spolupráce s čínskými komunisty, i když možné by to bylo (po srpnové invazi 1968 napadaly sovětské noviny «čínské avanturisty» a «jugoslávské revizionisty» za to, že z různých pozic napomáhají společně světovému imperialismu). Ovšem to by bylo tak dobré pro sovětského čtenáře; pro ČSSR a Evropu to vypadá příliš naivně a průhledně. Na druhé straně konflikt s Čínou tlačí sovětské vedení k hledání kompromisů a dohod s USA, NSR, Francií a jinými západními vládami. K tomu potřebuje sovětské vedení, aby se na «československou aféru» rychle zapomnělo, aby SSSR vystupoval v úloze «obránce evropské civilizace» na Ussuri (viz Dedianc v Le Monde) a aby západním vládám se tato operace usnadnila tím, že jejich veřejné mínění nebude traumatizováno a pobuřováno věcmi, jako jsou politické procesy. Neboť ty by narazily na odpor nejen veřejnosti, ale i mnoha komunistických stran, z nichž některé se již smířily s okupací ČSSR jako s «realitou», ale těžko by mohly polknout tak hořkou pilulku jako procesy, které by vážně ohrozily již tak křehkou jednotu a vliv těchto stran, zvláště mezi inteligencí a mládeží a studentstvem.

Ovšem každý z těchto důvodů má své «ALE». To hlavní spočívá v tom, že všechny uvedené pozitivní důvody by mohly hrát svou úlohu a ukázat se oprávněnými, kdyby vedly ke kýženému cíli: aby se českoslovenští komunisté a občané odvrátili od polednové politiky «socialismu s lidskou tváří», aby uvěřili všem obviněním, vznášeným proti jeho představitelům, aby podpořili nové vedení politicky i svou prací a aby přijali okupaci Československa jako «akt internacionální solidarity a třídní pomoci». Zde je však právě ten hlavní rozdíl: *Velká část komunistů a většina občanů ODMÍTÁ podpořit nové vedení, zůstává věrna polednové politice a považuje dále akci pěti zemí Varšavského paktu z 20. srpna 1968 za OKUPACI!* A proto je vedoucí skupina v KSSS nespokojena s výsledky práce nového vedení KSC, proto pokračuje ve svém tlaku a opírá se při tom o početně malou, ale vlivem v bezpečnosti, armádě a stranickém i státním aparátě mocnou skupinu, jež spojila svůj politický i lidský osud se sovětskou okupací. Proto tato skupina domácích «kolaborantů» nemůže připustit ani skončení okupace — neboť bez sovětského vojska již nedovede udržet uzdy — ani jakékoli politické změny, neboť obojí by znamenalo její konec, jehož rozsah si je nyní — po všem příkoří, zklamání a zraněných národních citech obyvatel — těžko představit.

Právě pro to všechno jsme dnes v Československu svědky mnoha jevů a podmínek, které smutně připomínají obdobné jevy z období před politickými procesy v padesátých letech a signalisují vážné nebezpečí.

Vše nasvědčuje tomu, že byl uvolněn MECHANISMUS NA PERSEKUCI, který má svou vlastní logiku a který na určitém stupni bude možno těžko zastavit a ovládnout, i kdyby zde k tomu byla subjektivní vůle některých dnešních vedoucích činitelů i odvaha, odolávat tlaku. Stačí připomenout z let 1948-1954, že KSČ se také přes rok bránila vnějšímu tlaku na zahájení procesů, že Gottwald sám si je zřejmě nepřál a vedl se Stalinem i sovětskými poradci a současně se sektáři ve vlastní straně tvrdý boj, než podlehl a přeměnil se pak v aktivního vykonavatele tohoto železného mechanismu. I když připustíme, že dnešní vedení a Dr. Husák nejsou pod tak silným tlakem z vnějška — což ovšem není jasné — pak zcela určitě jsou pod tlakem zevnitř, a to oné početně malé, ale v důsledku svého spojení se sovětskými orgány a v důsledku klíčových pozic v bezpečnosti, stranickém a státním aparátě mocné skupiny, která je v současném československém politickém životě jediná, o kterou se mohou při provádění své protinárodní a protilidové politiky opřít.

A tato skupina dokázala se sovětskou pomocí rozpoutat nebývalou kampaň lži a pomluv proti vedoucím představitelům polednové politiky a proti československému socialismu s lidskou tváří. Žádná, i nejprimitivnější lež, není vynechána: politikové, kteří si získali popularitu a důvěru veřejnosti — což lidé jako Brežněv, Živkov, Ulbricht i Husák považují za vážný nedostatek, protože podle nich dobrý komunistický politik musí být zřejmě nepopulární — jsou obviňováni, že oslabili vedoucí úlohu KSČ, ač nikdy neměla strana tak širokou a novou důvěru jako právě v tomto období za Dubčeka, že poslali přátelství se Sovětským svazem, které chtěli postavit na nový, zdravý základ, že chtěli vyhlásit neutralitu, spolčit se se západoněmeckými revanšisty a americkými imperialisty (s kterými Brežněv potom klidně vyjednával), že chtěli restaurovat kapitalismus (ač oproti NDR, Polsku a Maďarsku v ČSSR není vůbec soukromý sektor ani v obchodě, ani ve službách, ani v zemědělství), že oslabili řízení hospodářství (ač se pokoušeli jen odstranit jeho byrokratickou deformaci), uvolnili masové sdělovací prostředky «pravicovým silám» (ač jen zrušili cenzuru a vrátili je službě veřejnosti) — prostě taková obvinění, která v sovětském pojetí socialismu jsou nejtěžší a za něž je možno jednotlivě nebo v celku vyměřit ten nejvyšší trest.

Vedle politických obvinění nechybí ani argumenty ze staré zbrojnice padesátých let, jejichž cílem je kritizovaného osobně zdiskreditovat, zastrašit lidi, aby se s ním nestýkali, naznačit, že není politik, ale kariérista a zločinec a agent západních rozvědek. Čím

absurdnější je obvinění, čím větší je naděje, že z něho přece jen něco zůstane v myslích lidí.

V této souvislosti je zajímavé si přečíst znovu pamflet, vydaný po okupaci v roce 1968 oficiální sovětskou tiskovou agenturou a známý pod jmenem « Bílá kniha ». Jsou v něm vznesena různá obvinění proti vedoucím československým politikům, dokládána citáty, buď vymyšlenými nebo vytrženými z kontextu a překroucenými. Šlo o tak křiklavé výmysly a lži, že nikdo se nad tím příliš neznepokojoval obavami, že by tomu někdo mohl uvěřit. Spíše bylo jen depimující, že sovětská propaganda se může snížit k takovému stylu, připomínajícímu obyvatelům Československa smutně známé výplody nacistického ministra propagandy Goebbelse, a to ještě k tomu proti lidem, kteří byli celý svůj život upřímnými přáteli Sovětského svazu.

Když ale srovnáme to, co je v tomto pamfletu napsáno, s tím, co dnes píše oficiální československý tisk a říká rozhlas a co se stává podkladem k likvidování představitelů polednové politiky, pak nám vysvítá, že vlastně *v Moskvě byl předem vypracován scénář, který se nyní postupně uskutečňuje* — sice s malou vynalézavostí, ale za to s tím větší důsledností.

Jakýkoli pokus tyto výmysly bujné fantazie autorů scénáře vyvrátit fakty je zcela marný. Když například agentura TASS označila bývalého ministra zahraničních věcí Dr. Jiřího Hájka za agenta Gestapa, který se dříve jmenoval Karpeles (čímž mělo být « jemně » naznačeno, že je žid), ministr spojenecké země si dovolil ohradit se proti tomu. Dokázal, že nemohl být agentem Gestapa, když po celou dobu nacistické okupace seděl v koncentračním táboře jako antifašista a že se od narození jmenuje Hájek (a že není žid). Avšak TASS nikdy neuveřejnila opravu a naopak, Dr. Jiří Hájek podal brzy na to demisi z funkce ministra (neboť pravdu musí mít scénář!) a později ztratil i svou funkci v ÚV KSČ.

Podobnou zprávu rozšířila agentura TASS dne 31. srpna 1968 o autorovi tohoto textu. Ve zprávě TASS, opublikované 1. září 1968 v sovětské « Pravdě », se říká, že libanonský list « Al Chalder » otiskl rozhovor, který měl J. Pelikán s americkým kongresmanem John Culverem. Podle tohoto listu měl Pelikán prohlásit, že « k vedení země se mají dostat takoví lidé, kteří dokážou vyrvat československou politiku a ekonomiku z vlivu rudé ideologie a otočit je ve směru, odpovídajícímu tradicím Západu ». Aby článek dala správný říz, nadepsala jej redakce titulem « Odhalení zrádce ». Po přečtení tohoto výmyslu se autor, který v té době byl předsedou zahraničního výboru parlamentu, obrátil na ministerstvo zahraničních věcí ČSSR s ostrým protestem, že vůbec žádný interview americkému kongresmanovi neposkytnul, že nikdy nesdílel podobné názory, že jde zřejmé

o zlovolný falsifikát a žádal objasnění, z jakých pramenů čerpal libanonský list své informace. Na to sdělilo československé vyslanectví v Beirutu, že deník takového jména, jak je cituje TASS, v Libanonu neexistuje, že korespondent TASS to nedovede vysvětlit, protože prý neumí arabsky, a že správnost zprávy si mělo ověřit ústředí TASS v Moskvě. A opět ani TASS, ani redakce Pravdy, ani sovětské ministerstvo zahraničních věcí na protest nereagovaly a dementi neuveřejnily. Naopak, několik týdnů na to byl autor odvolán z funkce generálního ředitele Československé televize a toto vymyšlené interview bylo téměř denně opakováno ve stanici VL/TAVA, kontrolované sovětskými vojsky, a po dubnu 1969 je dokonce převzaly československé sdělovací prostředky.

Když bulharský vládní list na podzim 1968 přišel se senzačním odhalením, že v autorově kanceláři v televizi byly nalezeny pornografie a portrét Hitlera, došlo při čtení této zprávy ve vysílání Československé televize k výbuchu smíchu. Avšak uplynul jen rok a časopis KSČ v Brně « odhaluje » 20. listopadu 1969 Jiřího Pelikána jako pravděpodobného « agenta Gestapa », neboť si « dovolil » přežít za fašistické okupace vězení Gestapa i tři léta skrývání v ilegalitě, aniž byl dopaden a popraven!

A opět — bylo by to jen směšné, kdyby to tolik nepřipomínalo způsoby obviňování čestných komunistů ze spolupráce s Gestapem, jak uvádí předložené dokumenty o procesech na příkladu s Josefem Smrkovským a jak tragicky dotvrzuje obžaloba proti takzvanému protistátnímu spikleneckému centru v čele s Rudolfem Slánským, kde téměř všichni obžalovaní — ač staří komunisté a revolucionáři — jsou označováni za agenty Gestapa a špióny a na základě toho odsouzeni k smrti či mnoha letům vězení.

Všechny tyto pomluvy a lži jsou reprodukovány v masových sdělovacích prostředcích, na schůzích, aniž obvinění mají možnost se hájit. Jejich obhajoba nesmí být zveřejněna, jejich vystoupení na ústředním výboru jsou zatajena před veřejností, pomluvy se šíří dál a publicita se dává kdejakým anonymům, žádajícím navíc přísné potrestání. Příznačné je, že tyto pomluvy se mohou rozšiřovat ve státních masových prostředcích i proti lidem, kteří ještě v té době zastávají vysoké státní funkce. Vedoucí činitelé se snaží předstírat, že o tom neví, nebo že to je práce « extremistů ». Ovšem *doby, kdy se mohli vymlouvat na to, že nevěděli, co se děje a co to všechno znamená, už jsou pryč! Nikdo nemůže sejmout z nikoho odpovědnost za nové nezákonnosti po tragických poučcích, o nichž se dnes ví.*

Nové vedení tvrdí, že smyslem této kampaně je « politickými prostředky » porazit zastánce polednové politiky a to nemá s procesy nic společného, to že je jen výmysl « buržoasní propagandy ». Ale

v které civilizované zemi Evropy se pod « politickým bojem » rozumí obviňování lidí ze zrady bez možnosti obhajoby, jejich vylučování z veřejného života, vyhazování ze zaměstnání a štvání až do úplné likvidace? Ostatně už se ozývají hlasy « z dola », že tak závažná obvinění nemohou zůstat nepotrestána. A v novinách se již často formulují obvinění, která mají podobu obžalovacího spisu.

Pro příklad uvádím závěr článku « Kde jsou kořeny zrady », uveřejněného skupinou pracovníků bezpečnosti v časopise krajského výboru KSČ v Brně « Rovnost » dne 20. listopadu 1969: « Pelikán patřil ke garnituře zakonspirovaných nepřátel, kteří s dlouhodobou perspektivou získávali a upevňovali dobyté pozice, aby pak v určité fázi vývoje politické situace byli obětováni. Je přece známo, jak organizoval a veřejně se exponoval v akcích, které byly v příkrém rozporu s důležitými vnitřními i mezinárodními zájmy strany a státu (divný to konspirátor, když se veřejně exponoval! — pozn. vydavatele). Z titulu svého postavení, ať již přímo nebo nepřímo, vnášel do důležitých institucí v našem státě dezorganizaci, vysoce společensky nebezpečným způsobem umožňoval zbavovat je způsobilosti k účinnému plnění jejich funkce, napomáhal jejich rozkladu, umožňoval narušovat systém jednotné státní moci včetně důležitých mezinárodních politických, hospodářských a vojenských zájmů republiky (co všechno stihнул! — pozn. vyd.). Jeho činnost ve svých důsledcích vážným způsobem směřovala proti spojenectví se Sovětským svazem a ostatními zeměmi světové socialistické soustavy, jak je to zakotveno v ústavě (čl. 1, odst. 3 a čl. 14, odst. 2) ».

Bylo by to k smíchu, kdyby to téměř doslova nepřipomínalo obžalobu proti R. Slánskému a takzvanému protistátnímu centru v roce 1952!

Je známo, že na podzim roku 1969 před cestou do Moskvy se vedly ve vedení KSČ spory o to, mají-li se postavit někteří představitelé polednové politiky před soud či nikoliv. Spor zůstal nevyřešen s tím, že konečné slovo padne v Moskvě. Tam naštěstí nepadlo, ale samotný fakt, že se přiznává sovětskému vedení možnost rozhodovat o tak závažných otázkách svědčí o tom, že se mnoho od roku 1952 přece jen nezměnilo: *bude-li sovětské vedení trvat na exemplárním potrestání, pak Husák tomu nebude bránit, ač bude jistě nerad. Ale to je logika vývoje toho, kdo uznává nutnost sovětské intervence jako jediné možnosti zabránění takzvané kontrarevoluce. Neboť jestliže sovětské vedení s Ulbrichem, Gomulkou, Živkovem a Kádárem « muselo » zakročit proti kontrarevoluci pak kontrarevoluce zde musela být. A jestliže zde byla kontrarevoluce — pak zde musí být i kontrarevolucionáři. A jsou-li zde kontrarevolucionáři, pak musí být potrestáni. Neboť netrestat je, znamená totéž jako je chránit.*

Jestliže sovětské vedení a jeho spojenci ze zemí Varšavského paktu najednou objevili v Československu kontrarevoluci, pak se musí dodatečně najít pro to důkazy. A k takové práci se najdou ochotní sluhové, kteří mají zkušenosti z let 1949-54. Potvrzuje to článek tajemníka ÚV KSS Ludovíta Pezlara, uveřejněný 10.3.1970 v bratislavské «Pravdě». Pezlar sice připouští, že práce na analýze uplynulého vývoje (tj. let 1968-70) ještě nebyly skončeny, ale on už ví, že «některé kolektivy co pracují na částečných problémech se již dopracovaly k pozoruhodným závěrům. I za současného stavu stadia prací na analýze *možno jednoznačně (!) konstatovat, že roku 1968 se v Československu společným úsilím pravicových a protisocialistických sil uskutečnil pokus o kontrarevoluční převrat!* Pezlar potom zasvěceně tvrdí, že «domácí i zahraniční organizátoři kontrarevoluce uplatnili zkušenosti z maďarských události v roce 1956, avšak zaměřili se ne na ozbrojený teror, ale především na ideologickou destrukci».

Tedy «kontrarevoluce» už byla objevena a dokonce v «maďarské podobě». Protože horlivým sluhům okupantů však chybí jakékoliv důkazy, musejí se uchýlovat ke konstruování důmyslných teorií. Zde přispěchal na pomoc historik Václav Král, který se za Novotného režimu proslavil svým udavačstvím a který v článku «Specifická tvář československé kontrarevoluce», uveřejněném 3. března 1970 v časopise «Život strany» dokonce odhalil «3 etapy kontrarevoluce»:

«První etapa měla skončit mimořádným sjezdem strany, který by do čela KSC postavil nový ústřední výbor, složený výhradně podle potřeb a požadavků pravicových oportunistů. Ve druhé etapě se mělo rozhodovat o otázce politické moci v Československu. Měly být provedeny volby do národních výborů a zastupitelských sborů všech stupňů, při čemž se měl plně uplatnit tzv. pluralitní systém ... Ve třetí etapě měla být uskutečněna důsledná socialdemokratizace (!) Československa ...».

Jaká «strašná kontrarevoluce» — podle Václava Krále: dokonce chtěla sjezd strany, nový ÚV a nové volby do zákonodárných orgánů! To přece nelze připustit! Proto si také Václav Král oddechl: «Díky vojenskému zásahu armád zemí Varšavské smlouvy (!) nemohla dovršit ani svou první etapu». Ale ovšem ti, kdo chtěli sjezd a volby — a tím «kontrarevoluci» — musí být exemplárně potrestáni.

V tomto směru také nemusí platit argument, že sovětské vedení si dnes procesy nepřaje. I když zde není jugoslávský precedens, je na druhé straně smutným faktem, že Brežněv šel v případě Československa v roce 1968 dále než Stalin v roce 1948 v případě Jugoslavie. Konflikt s Čínou sice na jedné straně vyvolává potřebu dohody se

«západem», ale na druhé straně vyžaduje «železnou kázeň» ve vlastních řadách, neboť v případě konfliktu bude SSSR potřebovat bezpečné zázemí i aktivní pomoc evropských socialistických zemí. A nelze také zapomínat, že již dávno po skončení řetězu politických procesů ve všech socialistických zemích, dokonce po XX. sjezdu KSSS, kde byla jejich zrůdnost i podstata odhalena, v roce 1958 byl v Maďarsku odsouzen (v neveřejném procesu) a popraven komunista Nagy a někteří jeho spolupracovníci. A neřikal před tím János Kadár (k němuž se Husák často přirovnává) v rozhlasovém projevu 16.11.1956: «Slíbili jsme, že proti Nagyovi a jeho přátelům nezahájíme žádné soudní vyšetřování»? Neopakoval tentýž Kadár na zasedání ÚV strany v březnu 1957: «V době, kdy proces s Nagyem mohl být aktuální, jsme nebyli dost silní. Dnes, když jsme dostatek silní, není proces již aktuální»? A neujistil János Kadár Gomulku při jeho návštěvě v Budapešti ve dnech 9.-11. 5.1958, že «problém Nagy bude řešen nekrvavou cestou»?

Přesto byl Nagy a další jeho spolupracovníci zanedlouho potom odsouzen v tajném, neveřejném přelíčení a ihned popraven! Maďarská i světová veřejnost se o tom všem dozvěděly až po vykonané popravě. Nezdá se, tedy, že by to bylo bývalo osobním přáním Kadára, bývalého Nagyova soudruha. Spíš i Kadár ustoupil vnějšímu tlaku, že někdo musí za kontrarevoluci zaplatit. Exemplárně, aby se něco podobného neopakovalo v Maďarsku ani jinde v celém «socialistickém táboře». *Zákonitě tedy vzniká otázka, zda a kdo bude muset zaplatit za takzvanou československou kontrarevoluci? Kdo bude «československým Nagyem»?*

I dnes je zřejmé, že o definitivním osudu Alexandra Dubčeka a dalších představitelů «pražského jara» se rozhoduje především v Moskvě. A že konečně rozhodnutí o procesech bude opět podmíněno — jako v letech 1949-54 a opět v případě Nagy v r. 1958 — mezinárodní situací, zvláště pak stavem vztahu mezi KSSS a Svazem komunistů Jugoslávie a napětím na Středním Východě. *Každé zhoršování situace na těchto dvou citlivých úsecích fronty bude mít bezprostřední vliv na Československo vůbec a na rozsah a formu persekucí zvláště.*

Určitá koncepce budoucího procesu nebo alespoň politického útoku se v poslední době stává stále jasnější. Dnes se už nemluví o nebezpečí agrese západoněmecké nebo USA, už se tolik nekřičí o «Manifestu 2.000 slov» a jiných argumentech, které byly používány určitou dobu, aby ospravedlnily v očích světové veřejnosti vojenskou invazi. *Hlavním obžalovaným dnes je takzvané DRUHÉ CENTRUM ve straně, které se podle zprávy dr. Husáka na zářijovém plénu ÚV KSČ 1969 «organizovalo již před lednem 1968 (1) a po Lednu sledovalo jako druhé centrum svoje vlastní záměry a*

cíle » — pochopitelně protistranické, protisovětské, pučistické, neboť se prý chtělo zmocnit vedení KSČ. Toto druhé centrum tvoří — podle této koncepce — *někteří členové Dubčekova vedení* (Kriegel, Smrkovský, Špaček, Slavík), *bývalý městský výbor KSČ v Praze spolu s pražskou «intelektuální skupinou»* (historikové, právníci, sociologové, politologové, umělečtí tvůrčí pracovníci atd), nazývanou též «mozgovým trustem kontrarevoluce» a plus a především «*masové komunikační prostředky*», *to je rozhlas, televize a tisk*. Tato tři střediska byla podle této koncepce propojena a koordinována mezi sebou v jednotné «druhé centrum». Z celé řady článků sovětského i československého tisku (zvláště aktivní byl tisk NDR a Bulharska!) se dá pochopit, že činnost tohoto «druhé centra» byla napojena na západní imperialistické rozvědky v NSR a USA, kde zřejmě byli hlavní inspirátoři celého vývoje po lednu 1968, sledující jako strategický cíl odtržení ČSSR od spojení s SSSR, vystoupení z Varšavské smlouvy, pak neutralizaci a pak vstup do NATO s cílem vybudovat na československém území nástupiště k agresivní válce proti SSSR a socialistickým zemím!

To je pochopitelně obvinění nejzávažnější, které těžko může zůstat nepotrestáno. Už samo označení varuje: *již v politických procesech v SSSR byli Stalinovi odpůrci obviňováni z pokusu vytvořit «paralelní centrum», Slánský a soudruzi byli odsouzeni k smrti za účast v protistátním spikleneckém tzv. «druhém centru»!* Svědčí to o důslednosti i sterilně autorů — NIC NOVÉHO SI NEDOVEDOU VYMYSLET!

Po vytyčení «koncepce» se nyní sleduje tento taktický postup: zdiskreditovat vedoucí představitele takzvaného centra, to je vedoucí činitele polednové politiky, obvinít je z kariérismu, avanturismu a «spojení se západem», donutit je k sebekritice nebo zcela umlčet a odstranit ze všech veřejných funkcí, zbavit poslanecké imunity a všeho, co by je ještě mohlo chránit. Izolovat je od veřejnosti (buď vysídlením z hlavního města, nebo vysláním do ciziny, nebo zatčením) a oddělit od nich «svedené», kteří budou ochotni uznat svou chybu a těm dát možnost nápravy spáchaných chyb, podpoří-li nové vedení a okupaci. Tím se ti, kdo přijmou úlohu «litujících svedených», zcela zdiskreditují před veřejností i před sebou samými a budou tak připoutáni společným osudem k vládnoucí skupině. Velké úsilí se vydává na to, aby národu se vnutila představa, že byl «zneužit» pochybenými politiky a aby byl získán, ačkoliv Husák a spol. si v tomto směru nedělají žádné velké iluze. Tím si lze vysvětlit jejich rozhodnutí odkládat do neurčita XIV. sjezd komunistické strany, odkládat volby do zastupitelských orgánů, jmenovat poslance i členy stranických orgánů shora (při tom neustále volají po přísném uplatňování stanov strany, ač tyto vyžadují aby

se sjezd konal v roce 1970, a oni sami je denně porušují různými kooptacemi, jmenováním i odvoláváním, stejně tak jako jednají protiústavně, když jmenují do funkcí poslanců lidi, jež nikdy nikdo nevolil).

Zatím co se «dopracovává» koncepce velkého spiknutí, upřesňují jeho hlavní aktéři a sleduje taktický plán, vyvolává se *atmosféra strachu a nátlaku na komunisty a občany*, aby byli zastrašeni a nekladli zbytečně velký odpor (nemohou-li být získáni). *Tisíce, desetitisíce, ba statisíce komunistů i dalších jsou vyhazováni z funkcí a vylučováni ze strany, nebo podávají «dobrovolně» demisi nebo vystupují ze strany, jsou vyhazováni ze zaměstnání, celé organizace jsou rozpouštěny* (Svaz studentů, Svaz novinářů, Svaz filmových a televizních pracovníků, koordinační výbor tvůrčích svazů), jejich fondy jsou zablokovány, vědci světové úrovně jsou vylučováni z vysokých škol a Akademie věd, stovky nejlepších novinářů jsou bez práce nebo musí pracovat v zemědělství či jinde manuálně bez ohledu na svůj zdravotní stav atd. *Rozsah těchto politických čistek je ohromný. Přes občasná výzvy některých členů dnešního vedení, že nejde o pomstu, ve skutečnosti byla uvolněna LAVINA ČISTKY A REPRESÍ, kterou zřejmě nikdo nemůže a ani nechce zastavit. A to vše bez ohledu na katastrofální důsledky pro rozvoj ekonomiky, vědy a kultury!*

Západní veřejnost, která zná politické procesy z padesátých let a z takových zemí jako Řecko, Portugalsko, Španělsko a dalších, se nechává unášet zjištěním, že ještě není tak zle, protože nezačalo zatýkání. Ale při tom jí uniká, že od léta 1969, kdy nastoupil na místo Dubčeka Husák a kdy při prvním výročí okupace československý lid dal jasně najevo své smýšlení, *došlo a dochází ke stovkám zatčení, které ovšem vypadají jako zdůvodněné normálními přestupky zákona. Při tom však jde o vysloveně politickou persekuci, neboť stovky lidí, odsouzených za rozšiřování «ilegálních letáků», jsou trestáni za to, že rozmnožovali projev tehdy ještě poslance parlamentu Dr. Kriegla na zasedání ÚV KSČ, nebo novináře Karla Kynclů na zasedání městského výboru KSČ v Praze. Další stovky byly odsouzeny za «urážku spojenecké země» jen proto, že vyjádřili nahlas svůj nesouhlas s okupací ČSSR sovětskou armádou. Publicisté V. Škutina a L. Pachman byli uvězněni za «urážku veřejného činitele», protože se odvážili kritizovat postup 1. tajemníka ÚV KSČ Dr. Husáka (ve stejnou dobu státní rozhlas urážel denně jiného veřejného činitele — předsedu parlamentu A. Dubčeka, jemuž však nedali možnost se bránit). Historik Tesař a sociolog Battěk jsou měsíce ve vazbě proto, že si dovolili odevzdat zákonodárným orgánům petici, ve které kritizují současnou politiku vedení strany a státu. Pravda, ještě nedošlo k zatčení nikoho z předních představitelů polednové politické reprezentace, ale což nedokázala právě*

zkušenost z let 1949-1954, že cesta k velkým nezákonnostem začala právě malými, které připravily půdu a byly testem, zda se může jít dál?

Mohli bychom uvést ještě řadu paralel, které nebezpečně připomínají tragickou zkušenost politických procesů: přesně stejný způsob, jakým dnešní vedení a Dr. Husák svalují ekonomickou krizi a nepořádky na profesora Šika — autora projektované, ale nikdy neuskutečněné ekonomické reformy — a na celou polednovou politiku, uvalení cenzury, která je mnohem tvrdší než za režimu A. Novotného, obviňování intelektuálů z obstrukcí, dělníků z lajdáctví, zakazování uměleckých děl dokonce klasických autorů a vytváření atmosféry kulturního dusna, zásahy do vědeckého života, omezování styku s cizinou a cest do zahraničí, likvidace kvalifikovaných kádrů a jejich nahrazení poslušnými, ale odborně neschopnými pracovníky, narušení normálních vztahů mezi lidmi, povzbuzování donašečství (viz např. známý oběžník ministra školství Hrbka) — to vše je nejen *návrat daleko před leden 1968, ale vytváří to důsledky a škody, jejichž dosah ukáže plně teprve budoucnost.*

Otázka, zda politická persekuce přesáhne tento již tak široký a dramatický rámec a přivede před soud některé přední představitele polednového vývoje, zůstává ve chvíli psaní tohoto úvodu nezodpovězena. Mohu jen vyslovit naději, že se tak nestane. Husák a nové vedení si je vědomo, že zatím nemohou postavit před soud Dubčeka, nechtějí-li vyvolat novou krizovou situaci. Nemohou to udělat také proto, že by z něho udělali národního hrdinu, jakéhosi moderního Jana Husa, který by vyrostl v nezníčitelný symbol skutečné svobody a socialismu. Kromě toho Slovák Husák může těžko nechat odsoudit Slováka Dubčeka. Ale nechat ho pohybovat se volně doma je pro ně také nepříjemné, protože na každém kroku je vítán lidmi, kteří využívají jeho přítomnosti k vyjádření svých skutečných citů. Nikdo z dnešního vedení nemá ani desetinu popularity jako Dubček a to se neodpouští. Proto ono udivující řešení před lednovým zasedáním ÚV: vyslání do Turecka. Mohlo znamenat snahu uchránit jej před procesy, které postihnou jeho spolupracovníky, a ponižováním doma. Mohlo však také znamenat pokus o jinou formu likvidace: zapomení. Nebo snahu donutit jej k emigraci aby mohl být snáze odhalen jako « zrádce » a jako takový souzen. Ale zastavení členství v březnu 1970 spíše naznačuje rostoucí převahu stoupenců radikálního řešení: procesů a persekuce.

Srovnáme-li objektivně všechna fakta, mluvící pro i proti opakování procesů, pak se zdá, že *současné situace v Československu i ve světě není příliš příznivá velkým « show-procesům » typu padesátých let s jednotlivými vedoucími představiteli polednové politiky. Někaké procesy s jednotlivci i skupinami ovšem budou, ale zřejmě méně okázalé, neveřejné, s takovými tresty, aby stačily likvidovat na dlouhou dobu*

aktivní politiky polednového vývoje a zastrašily ty, kdo by je chtěli podpořit nebo podobný pokus opakovat.

Aušak největší « show-proces » tohoto století již započal: před soud byl postaven celý československý lid, včetně statisíců komunistů a jejich naděje vybudovat skutečně spravedlivou a svobodnou socialistickou společnost. Novost i brutálnost tohoto procesu tkví v jeho masovosti, dlouhodobých důsledcích pro zničení prestiže komunistické strany a socialismu v Československu i ve světě, v umlčení Čechů a Slováků a všech lidí, kteří věří v socialismus. Nedojde-li tentokráte k fyzické, pak již dochází k morální LIKVIDACI nejlepších synů této země. Československo bude opět odsouzeno žít v dusné atmosféře strachu a spiknutí, kdy nebude možno hledat východiska z krizové situace a bude nutno čekat, až vše vykulminuje k živelnému výbuchu, jehož důsledky budou tentokráte mnohem těžší než v lednu 1968.

Někteří jinak pokrokoví lidé jistě namítnou, že se příliš znepokojujeme procesy v socialistických zemích a že je dramaturizujeme, zatím co podobné nespravedlnosti se dějí v desítkách jiných, kapitalistických zemí. Nejsme egocentristy a cítíme potlačování svobody kdekoliv na světě jako svou věc. Když jsme usilovali v období od ledna do srpna 1968 o obrodu socialismu u nás a o to, abychom jej zbavili všeho nelidského, mysleli jsme také na to, že tím získáme morální právo odsuzovat nezákonnosti a útlak všude jinde. Neboť odsuzovat procesy na příklad v Řecku a přitom je trpět nebo k nim mlčet ve vlastní zemi — to je pokrytectví a ne solidarita.

Zbývá ještě otázka, *zda je správné považovat ve světle těchto skutečností politické procesy a nezákonnosti v socialismu za DEFORMACE*, jak se všeobecně v socialistických zemích říká a jak tohoto termínu používají i autoři předložené Zprávy (kteří ovšem v té době nevěděli, že tak rychle dojde k velké recidivě tragedie). Neboť deformace znamená něco « cizího », něco netypického, co se vyskytne jednou za čas a výjimečně. Bohužel, politické procesy poznamenaly všechny socialistické země, ve větší nebo menší míře. Může se namítnout, že likvidace vůdců hnutí není specialitou socialistického systému, že už předcházející revoluce « požíraly své vlastní děti ». To je sice pravda, ale socialistická revoluce se měla od předchozích odlišovat celou svou podstatou, především tím, že měla přinést více svobod pro většinu občanů než buržoasní parlamentní systém.

Spíše je na místě — zvláště pro nás komunisty — otázka: *co je chybného v základech nám známého a zatím jedině uskutečněného systému socialismu, že dovoluje — téměř zákonitě — takové tragedie a nespravedlnosti jako byly a jsou politické procesy a persekuce?*

Předkládané dokumenty ukazují na některé z těchto « mateřských znamének » pozdějších deformací. Ovšem omezují se pouze na zkoumání důsledků, které mělo působení stalinismu na Českoslo-

vensko. Nezkoumají — a ostatně to není jejich úkol — příčiny vzniku onoho jevu v prvním socialistickém státě, v SSSR. Nelze přijímat vážně tvrzení oficiálních sovětských historiků — v poslední době znovu oživené v tezech KSSS u příležitosti výročí narození J. V. Stalina a V. I. Lenina — že «kult osobnosti» byl způsoben osobně Stalinem v posledním období jeho života a že to byl náhodný jev, který nepostihl podstatu socialistického systému. Skutečné příčiny jsou jistě velmi složité a musí být předmětem dalšího zkoumání těch, kdo považují socialismus za novou, spravedlivější variantu moderní společnosti.

Hlavní otázka tak zůstává zatím nezodpovězena: Jsou deformace socialistické myšlenky (zvláště procesy a politické persekuce) neoddelitelnou součástí každého pokusu o vybudování socialistické společnosti, nebo jsou v něm obsaženy pouze jako m o ž n o s t i, které se lze vyhnout?

Čtenář této knihy může ovšem právem položit nám, komunistům, otázku: je po tom všem ještě možno VĚŘIT V SOCIALISMUS? Upřímná odpověď není tak snadná. Protože vzrušená láska se často změnila v nenávisť a zklamání z dosavadní praxe socialismu může být o to větší, čím čistší byly naděje a představy o možnostech nových cest. Snad to zní i paradoxně, ale předložené dokumenty, vypracované z rozhodnutí ústředního výboru komunistické strany širokým kolektivem komunistů jsou také jedním z příkladů vnitřních sil socialistické společnosti, která má v sobě ještě dost energie a odvahy poznat vlastní nemoci a přerodit se vlastními silami. Důkazem je pak i samotné «československé jaro», které vytvořilo z Československa na několik měsíců od ledna do 20. srpna 1968 «nejsvobodnější zemi, která kdy existovala» — řečeno slovy vynikajícího rakouského marxisty Ernsta Fischera.

Skeptický čtenář namítne: vždyť právě tento pokus ztroskotat a jak se zdá, musel ztroskotat! To je velký omyl: *československý pokus socialismu s lidskou tváří neztroskotat*, naopak, získal v krátkém čase podporu drtivé většiny obyvatel této země a dokázal přímo zázraky! Právě proto, že se tak nadějně rozvíjel, že získával i širokou mezinárodní solidaritu, že nebylo možno jej zlikvidovat nějakým pučem, proto MUSELA přijít půlmilionová armáda, aby jej zadusila. *Ještě v padesátých letech stačilo zlomit několik desítek jednotlivců, aby byl umlčen celý národ a celé hnutí. Dnes to již nestačí.* Lid poznal, že socialismus může být jiný a ztotožnil se s ním. Přesvědčil se z vlastní zkušenosti, že *změna policejné-byrokratické formy socialistického státu je nutná a možná.* Proto v dočasné porážce je i zárodek vítězství.

Právě proto, že my, českoslovenští komunisté, jsme bolestně cítili odpovědnost za vše, co se stalo, ať jsme o tom věděli nebo ne,

právě proto jsme — zejména naše generace, která vyrostla za socialismu a věnovala mu nejlepší leta svého života — přijali polednovou politiku s takovým upřímným nadšením jako poslední šanci vrátit socialismu jeho podstatu a našemu životu smysl. To se nám nepovedlo — pro tento historický časový úsek. Následky budou těžké: komunistická strana politikou dnešního vedení ztrácí v naší zemi poslední zbytky své autority a socialismus je zdiskreditován, zvláště v očích mladé generace. Proto *vrátit straně i socialismu jejich původní poslání bude zřejmě možné jen na zcela nových základech ideových i organizačních*, jak se vyvinou postupně z nynějšího spontánního hnutí odporu proti okupaci a útlaku.

Co je však nové: část komunistů — spolu s ostatními vlastenci — odmítá tentokrát trpně čekat. Zavrhuje falešnou jednotu a disciplinu, která by z nich udělala komplice a spoluvinníky nových tragedií. Poučila se právě z procesů, že je povinností komunisty odmítnout rozhodnutí strany, které se přiči zákonům, cílům strany a jeho svědomí. Boj zatím není organizován. Ale je stále více komunistů doma i venku, kteří chápou svou povinnost bojovat. Vzniká tím nová situace, ojedinělá v socialistické zemi: postupné přerůstání nespokojenosti v uvědomělý ilegální boj a dočasná existence komunistické emigrace v cizině. Jejím úkolem je být jeho vnějším výrazem a tlumočnickem boje doma. Informovat o něm svět a zpětně informovat domov o dění ve světě. Obhajovat a rozvíjet polednovou politiku. Připravovat koncepční řešení a programové alternativy pro období, kdy bude možno pokračovat — byť v jiné podobě — v úsilí o obrodu socialismu. Přispívat svými zkušenostmi k rozvoji světového socialistického a pokrokového hnutí, jehož jsou neoddelitelnou součástí. Neboť k vybudování skutečně lidské a spravedlivé socialistické společnosti bude nutno hledat NOVÉ CESTY, které se vyhnou dosavadním deformacím, cesty, které naznačují myšlenky a studie současných marxistů, komunistů italských, francouzských, jugoslávských, španělských, polských, rakouských, čínských a dalších a ovšem také práce nekomunistických marxistů a socialistů.

«Pražské jaro» bylo vážným, smělym i realistickým pokusem o praktické uplatnění jedné z nových cest.

Proto tentokráte není souzeno jen několik vedoucích politiků, ale před očima světa byl před soud těmi, jimž je vlastní mocenská pozice důležitější než osud socialismu, postaven všechen československý lid a v jeho podobě opravdový socialismus s lidskou tváří. Bude souzen, uražen, mnoho vytrpí, ale i on se dočká své REHABILITACE.

21.3.1970

Jiří Pelikán

OSOBNÍ INDEX

Abakumov, Berijův náměstek ministra bezpečnosti, jehož odsouzení a popravu oznámil moskevský list Pravda v prosinci 1954.

Aleš, Václav, prokurátor při procesu s « vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským » 20.-27. listopadu 1952; 1952-1953 náměstek generálního prokurátora, 1953-1956 generální prokurátor, 1956-1959 náměstek generálního prokurátora, od 1959 ředitel Právního institutu ministerstva spravedlnosti v Praze.

Andropov, Jurij Vladimirovič (nar. 1914), 1953 vedoucí IV. Evropského oddělení ministerstva zahraničních věcí SSSR, 1953-1954 rada velvyslanectví SSSR v Maďarsku, 1954-1957 velvyslanec SSSR v Maďarsku. Později tajemník ÚV KSSS, nyní ministr bezpečnosti a člen politbyra ÚV KSSS.

Arasin, vyšetřovatel STB.

Babej, Petr (v dokumentu nesprávně uvedeno O. Babej), rolník, od 1945 poslanec, 1945-1952 člen ÚV KSS, 1949-1952 člen ÚV KSČ, referent pro zemědělství krajského výboru KSS v Prešově, předseda Ukrajinské národní rady v ČSR; v prosinci 1952 byl na celostátní konferenci KSČ obviněn z « ukrajinského nacionalismu » a zbaven všech funkcí.

Bacilek, Karol (2.10.1896 v Chofánkách u Poděbrad v Čechách), 1919 přichází na Slovensko, od 1921 členem KSČ, od 1924 funkcionář KSČ na Slovensku. 1939-1943 v emigraci v Moskvě, kde již 1930-1931 navštěvoval Leninovu školu. Zúčastnil se Slovenského národního povstání 1944. Od 1945 tajemník sekretariátu ÚV KSS, 1950-1951 předseda Sboru pověřenců, od 8.9.1951 ministr státní kontroly, 23.1.1952-14.9.1953 ministr národní bezpečnosti, 31.1.1953-14.9.1953 zároveň náměstek předsedy vlády. Od září 1953 první tajemník ÚV KSS, od června 1954 do dubna 1963 člen politického byra, později předsednictva ÚV KSČ. V dubnu 1963 byl « pro některé chyby ve své činnosti v období kultu osobnosti » zproštěn funkcí člena předsednictva ÚV KSČ a prvního tajemníka ÚV KSS, zůstal však členem ústředního výboru. Teprve v květnu 1968 bylo jeho členství v KSČ dočasně přerušeno, avšak ani po dvou letech nebylo ještě do března 1970 o něm definitivně rozhodnuto.

Bakula, Michal (nar. 1915), 1948 náměstek předsedy Jednotného svazu slovenských rolníků, 1950 kandidát ÚV KSS, 1951 člen ÚV KSS, 1951-1954 vedoucí tajemník krajského výboru KSS v Nitre, 1954 člen ÚV KSČ, od 1954 poslanec, 1954 člen komise ÚV KSČ pro přezkoumání

politických procesů. 1955-1956 ministr státní kontroly, 1956-1959 ministr zemědělství a lesnictví, 1959-1960 předseda krajského národního výboru v Banské Bystrici, 1960 náměstek předsedy středoslovenského krajského národního výboru.

Baláž, T., vedoucí bezpečnostního útvaru « pro hledání nepřátel ve straně » na Slovensku, později uvězněn.

Bálek, S., ekonom.

Barák, Rudolf (11.5.1915 v Blansku), od 1945 člen KSČ, 1945-1952 ve stranických a veřejných funkcích na Brněnsku, 1952 kandidát ÚV KSČ, 1954 člen ÚV KSČ a člen politbyra ÚV KSČ. Od 1953 do června 1961 ministr vnitra, od února 1959 současně místopředseda vlády. V únoru 1962 zatčen, zbaven všech funkcí, vyloučen z KSČ a odsouzen do vězení. 1968 propuštěn na svobodu.

Baramová, Anna, švakrová G. Dimitrova, 1948-1953 v aparátu ÚV KSČ (kádrové oddělení), od ledna 1953 do srpna 1953 tajemnice ÚV KSČ, 1953-1955 vedoucí Mezinárodního oddělení ÚV KSČ.

Bareš, Gustav (22.10.1910), od 1930 člen KSČ, od 1930 redaktor časopisů a deníků KSČ, za nacistické okupace v SSSR. 1945-1946 šéfredaktor Rudého práva a Tvorby, 1946-1952 člen ÚV KSČ, 1948-1951 poslanec, 1949-1951 člen předsednictva ÚV KSČ a jeden ze zástupců generálního tajemníka KSČ R. Slánského, 1951-1952 tajemník ÚV KSČ. Později činný jako vědecký pracovník a publicista.

Bárta J., národohospodář.

Bartuška, Jan (15.5.1908), 1945 okresní soudce, 1946 člen Zemského národního výboru v Čechách, 1946-1950 předseda krajského výboru KSČ v Budějovicích, od 1946 poslanec, 1948 předseda ústavního výboru parlamentu, 1951 profesor státního práva na Karlově universitě v Praze, 1951-1953 děkan právnické fakulty, 1954-1960 člen předsednictva parlamentu, od prosince 1954 do června 1956 ministr spravedlnosti, od června 1956 do dubna 1968 generální prokurátor.

Bašťovanský, Štefan, poslanec, ústřední tajemník KSS, na IX. sjezdu KSČ v květnu 1949 zvolen do ÚV KSČ, stal se členem předsednictva ÚV KSČ a zástupcem generálního tajemníka R. Slánského, po 1952 zbaven funkcí.

Baudyš, Stanislav (asi 1906), předválečný člen KSČ, 1940-1945 v koncentračním táboře Sachsenhausen-Oranienburg, 1945 předseda okresního národního výboru v Hořicích, 1945-1948 náměstek ministra vnitra, 1949-1950 předseda krajského národního výboru v Hradci Králové, 1949-1952 kandidát ÚV KSČ, 1951-1953 náměstek ministra národní bezpečnosti v hodnosti plukovníka, 1951-1954 poslanec, od 1957 činný jako publicista.

Bělkin, generál sovětské bezpečnosti v Budapešti (1949).

Benada, L'udovít (22.8.1899), od 1921 člen KSČ, ve dvacátých letech stranický funkcionář na Slovensku, 1931-1938 ve stranických funkcích v SSSR, od 1939 v ilegální KSS, 1941 zatčen gestapem, 4 roky vězněn na Slovensku, pak v koncentračním táboře Mauthausen. Od 1945 stranický funkcionář, od 1952 tajemník ÚV KSS, v prosinci 1953 pověřenec státní kontroly. Od 1945 člen ÚV KSS, od 1949 člen předsednictva

ÚV KSS, od 1954 člen byra ÚV KSS, od 1962 člen předsednictva ÚV KSS, 1952-1954 kandidát ÚV KSČ, od 1958 člen ÚV KSČ. Od 1960 místopředseda Slovenské národní rady.

Benau, D., slovenský odborářský funkcionář.

Beneš, Eduard (28.5.1884-3.9.1948), 1918-1935 ministr zahraničí, 1935-1948 prezident ČSR.

Berija, Lavrentij Pavlovič (1899-1953), člen politického byra KSSS, 1953 odsouzen k smrti a popraven.

Bernal J., britský vědec.

Berman, funkcionář polské komunistické strany.

Besčasnov, Alex., od začátku listopadu 1951 hlavní sovětský bezpečnostní poradce v ČSR. Dle zpráv AFP a UPI z 20. ledna 1970 přijel Besčasnov opět ke « konsultacím » do ČSSR.

Biebl, Konstantin (1898-listopad 1951), jemnocitný básník, který se stal terčem kritiky hlasatelů « socialistického realismu » jakožto jediného, závazného stylu tvorby. Obviňován z « nebezpečí formalismu » a z neschopnosti tvořit poezii dle směrnic « socialistického realismu » viděl jediné východisko v sebevražedném skoku z okna.

Bieberle J., historik.

Bierut Boleslaw (18.4.1892-12.3.1956 v Moskvě), funkcionář Komunistické strany Polska, 1927-1931 v SSSR, po návratu do Polska 1933 odsouzen jako člen ilegální KS Polska k sedmi letům žaláře. 1939 propuštěn, pak odešel do SSSR, odkud se 1943 vrátil do Polska a 5.3.1947 byl zvolen prezidentem Polské lidové republiky. 1948-1954 byl současně předsedou Polské sjednocené dělnické strany. Když nová polská ústava zrušila funkci prezidenta, byl 1952-1954 ministerským předsedou. Od 1954 do své smrti byl prvním tajemníkem ÚV PSDS.

Biřak Vasil (11.8.1917), 1953-1956 jako tajemník a 1956-1958 jako vedoucí tajemník KSS na východním Slovensku prováděl teroristické akce k likvidaci řecko-katolické církve, již svévolně vtělil do pravoslavné církve, a k likvidaci ruské národnosti, jejíž příslušníky, mezi něž sám patřil, prohlásil za Ukrajince. Obě tato opatření sledovala podřízení tamního obyvatelstva Sovětskému svazu — tamní pravoslavné církvi a ukrajinské národnosti — a vyžádala si mnoho obětí na životech. Biřak byl odměněn v červnu 1954 jmenováním členem ÚV KSČ a v listopadu 1954 členem předsednictva ÚV KSČ, v prosinci 1958 pověřencem pro školství a kulturu, od 1960 poslancem, 1962 tajemníkem ÚV, 1960-1963 místopředsedou Slovenské národní rady, 1964 členem předsednictva Národního shromáždění v Praze. 1968 jako nástupce Dubčeka se stal 1. tajemníkem ÚV KSS. Jelikož zaujímal tvrdá konservativní stanoviska a udržoval za zády Dubčeka tajné styky s vedoucími ÚV KSSS, zvl. Šeštem byl této funkce v srpnu 1968 na sjezdu KSS zbaven a nebyl tam pověřen žádnou jinou funkcí v KSS, byl však ihned po návratu z Moskvy po okupaci ČSSR sovětskými vojsky potvrzen ve funkci člena předsednictva ÚV KSČ v Praze a tajemníka ÚV KSČ, odpovědného za mezinárodní styky.

Bína A., pracovník kádrového oddělení ÚV KSČ.

Boček B., generál, náčelník Hlavního štábu Čs. armády.

Bojarský Vladimír, sovětský bezpečnostní poradce v Praze. Dle zpráv AFP a UPI z 20. ledna 1970 přijel Bojarský opět ke « konsultacím » do ČSSR.

Bránik Július (1.9.1908), příbuzný V. Širokého. Před válkou advokát v Levoči, 1939-1945 v exilu v Moskvě, kde pracoval v rozhlase a tisku Kominterny. 1945 člen Ústřední plánovací komise, 1945 vedoucí národohospodářské komise při ÚV KSS, člen ÚV KSS, 1948 ředitel banky, v březnu 1948 náměstek předsedy Slovenského plánovacího úřadu v Bratislavě, 1949-1954 člen ÚV KSČ, 1953 člen předsednictva ÚV KSS, 1953 pověřenec-předseda Slovenského plánovacího úřadu, poté obviněn z « nacionalismu », 1956 ředitel výzkumného ústavu při ministerstvu financí v Praze.

Brežněv Leonid I. (19.12.1906), 1927 absolvoval technickou školu pro meliorace, pak studoval hutnictví. 1938 oblastní sekretář komunistické strany, za války politický komisař, nakonec generálporučík. 1952 člen ÚV KSSS, pak člen předsednictva a tajemník ÚV, 1960-1964 předseda presidia Nejvyššího sovětu, 14.10.1964 převzal po Chruščovovi funkci I. tajemníka ÚV KSSS.

Brumhofer, pracovník STB.

Brichta V., historik.

Bulander R., generál Čs. armády.

Clementis Vladimír (20.9.1902-3.12.1952), advokát v Bratislavě, obhájce komunistů v politických procesech, od 1924 člen KSČ, 1935-1938 poslanec, za války v emigraci na západě vystoupil proti paktu SSSR s Třetí říší a byl z KSČ vyloučen, 1945 opět přijat do KSČ 1945-1951 poslanec. Vedoucí slovenský politik a intelektuál. Po 1945 státní sekretář a 1948 ministr zahraničí. Od 1949 člen ÚV KSČ. 1951 vyloučen z KSČ, 1952 popraven s R. Slánským. 1963 posmrtně právně rehabilitován a vráceno členství v KSČ.

Colotka Peter (1920), 1959 docent občanského práva na právnické fakultě a prorektor Komenského university v Bratislavě, 1960 člen byra městského výboru KSS v Bratislavě, 1960 profesor Komenského university, od 1962 člen Mezinárodního soudního dvora v Haagu, 1963-1968 pověřenec spravedlnosti, od 1963 člen ideologické komise ÚV KSČ, od 1964 člen právní komise ÚV KSČ, Od 1966 člen ÚV KSČ, duben 1968 náměstek předsedy vlády, na XIV. sjezdu KSČ v srpnu 1968 zvolen za člena předsednictva ÚV KSČ, 1969 předseda Federálního shromáždění ČSSR, od května 1969 předseda vlády Slovenské socialistické republiky.

Culver John, člen Kongresu USA.

Cvik Rudolf (21.7.1923) od 1945 člen KSČ, 1953-1956 vedoucí tajemník krajského výboru KSS v Bratislavě, od 1954 poslanec, 1956-1959 studium na vysoké škole stranické v Praze, 1959-1960 vedoucí tajemník krajského výboru KSS v Žiline, 1960-1968 vedoucí tajemník středoslovenského krajského výboru KSS, od 1960 poslanec, 1962-1966 kandidát ÚV KSČ, 1966 člen ÚV KSČ, od dubna 1968 v 2. odboru ministerstva zahraničí.

Čepička Alexej (18.8.1910), od 1929 člen KSČ, za nacistické okupace vězněn. 1947 ministr vnitřního obchodu, pak ministr spravedlnosti, 1950-1956 ministr národní obrany, zároveň náměstek předsedy vlády. Zeť Kl. Gottwalda. 1951 člen předsednictva a politického sekretariátu ÚV KSČ, 1954 politbyra ÚV KSČ. Na zasedání ÚV KSČ v dubnu 1956 byl « pro nedostatky a chyby, jichž se ve své činnosti dopustil » odvolán ze stranických a státních funkcí. V dubnu 1963 vyloučen z KSČ, jelikož « měl značný podíl na organizování politických procesů proti komunistům v období kultu osobnosti ».

Čermák, vyšetřovatel STB.

Černov J., jeden ze tří sovětských poradců, vyslaných do Prahy speciálně k zorganizování procesu s R. Slánským.

Černý Alfred, vedoucí tajemník jihomoravského kraje, po svém kritickém vystoupení na zasedání ÚV KSČ v září 1969 vyloučen z KSČ.

Černý Karel, vedoucí organizačního a kádrového sektoru STB, v prosinci 1953 odsouzen v rámci procesu s « protistátní skupinou uvnitř Bezpečnosti ».

Černý Oldřich, v únoru 1954 odsouzen v rámci procesu s členy tzv. Velké trockistické rady. Ve vězení mu bylo odepřeno lékařské ošetření a způsobena tak jeho smrt.

David Pavol (19.3.1899), od 1921 člen KSČ, 1921-1929 odborový a stranický funkcionář, 1929-1931 tajemník okresního výboru KSČ v Žilině, 1931-1944 v SSSR, 1944-1945 politický pracovník ve štábu 4. Ukrajinské fronty Rudé armády, 1945-1952 tajemník okresního výboru KSS v Michalovicích, člen ÚV KSS, od 1948 poslanec, 1952-1954 kandidát ÚV KSČ, 1954 člen ÚV KSČ, od 1954 člen byra KSS, 1958 člen ÚV KSČ a politbyra ÚV KSČ, 1959 vyznamenán « Řádem Kl. Gottwalda ».

David Jaroslav, 1953 náměstek generálního prokurátora, 1956 první náměstek generálního prokurátora.

David Václav (23.9.1910), od 1934 činný ve Svazu přátel SSSR, sekretář pro oblast Čech, od 1935 člen KSČ. Za nacistické okupace pracoval v ilegální KSČ. Od 1945 člen ÚV KSČ a poslanec. 1951-1953 tajemník ÚV KSČ a člen předsednictva ÚV KSČ, od 1953 do dubna 1968 ministr zahraničních věcí. Po 20.8.1968 postavil se kladně k okupaci ČSSR sovětskými vojsky. Byl jmenován velvyslancem v Sofii.

Dlouhý, člen kolegia Generální prokuratury.

Dolanská, manželka Jaromíra Dolanského, za války v koncentračním táboře, po r. 1945 pracovnice aparátu ÚV KSČ.

Dolanský Jaromír (25.2.1895), od 1922 člen KSČ, 1922-1928 tajemník parlamentního klubu poslanců KSČ, 1928-1929 krajský tajemník KSČ v Brně, 1928-1931 člen Zemského zastupitelstva na Moravě, od února 1929 do února 1969 člen ÚV KSČ, 1930-1935 byl jedním z vedoucích pracovníků komunistických Rudých odborů, 1935-1938 v ústředním sekretariátu KSČ, 1935-1938 poslanec a tajemník parlamentního klubu KSČ, za nacistické okupace v koncentračním táboře Sachsenhausen, 1945-1968 člen předsednictva ÚV KSČ, od 1945 poslanec, 1946-1949 ministr financí, 1949-1951 ministr-předseda Státního plánovacího úřadu, od září 1951 do února 1953 člen politického sekretariátu ÚV KSČ, 1951-

1963 náměstek předsedy vlády, 1963-1967 předseda komise ÚV KSČ pro otázky životní úrovně.

Doubek B., podplukovník, náčelník vyšetřovacího odboru STB. 1955 zatčen a po dvouleté vyšetřovací vazbě odsouzen na 9 let do vězení. Avšak již 1958 propuštěn na svobodu, jmenován ředitelem státní československé cestovní kanceláře ČEDOK a pracoval pak v reprezentační kanceláři Československa na Mezinárodní výstavě EXPO v Bruselu, zatímco jeho oběti byly ještě další dva roky žalářovány.

Doušek František, vojenský soudce, «soudce z lidu» při procesu proti R. Slánskému 20.-27.11.1952.

Drgač Šimon, generál Čs. armády.

Drnec Vladimír, generál Čs. armády.

Dubček Alexander (27.11.1921), vystěhoval se s rodiči 1925 do SSSR, 1938 návrat do ČSR. Od 1939 člen KSČ, ilegálně činný, účastník Slovenského národního povstání 1944. 1945-1951 stranické funkce v Trenčíně, 1951-1952 na ÚV KSS, 1951-1954 poslancem. 1952-1953 vedoucí tajemník slovenského ÚV Národní fronty, od 1953 vedoucí tajemník krajského výboru KSS v Banské Bystrici, 1958-1960 v téže funkci v Bratislavě. 1955-1958 studium na Vysoké stranické škole ÚV KSSS v Moskvě. Od 1958 člen ÚV KSČ. 1960 vedoucí tajemník západoslovenského krajského výboru KSS, od 1960 poslanec. 1960-1962 tajemník a člen sekretariátu ÚV KSČ, od 1962 člen předsednictva, tajemník a člen sekretariátu ÚV KSS, 1962-1963 kandidát předsednictva ÚV KSČ. 4. dubna 1963-5. ledna 1968 první tajemník ÚV KSS. Od dubna 1963 do září 1969 člen předsednictva ÚV KSČ. Od 5. ledna 1968 do 17. dubna 1969 první tajemník ÚV KSČ. Od dubna do října předseda federálního shromáždění. Od listopadu 1968 do dubna 1969 člen výkonného výboru předsednictva ÚV KSČ. V lednu 1970 byl odstraněn z ÚV KSČ, od února 1970 velvyslancem ČSSR v Turecku, v červnu 1970 odvolán a vyloučen z KSČ.

Dubová Růžena, vedoucí organizačního oddělení sekretariátu krajského výboru KSČ v Brně, 1949 členka ÚV KSČ, později zatčena.

Dufek Karel, 1947 úředník ministerstva zahraničí, 1949 předseda celozávodního výboru KSČ v ministerstvu zahraničí, 1949-1951 vyslanec v Turecku, 1952 svědek při procesu se Slánským, v květnu 1953 odsouzen na 25 let do vězení, 1955 propuštěn, od 1957 šéfredaktor časopisu «Mezinárodní politika», pak vedoucí tiskového odboru v ministerstvu zahraničí a mluvčí ministerstva zahraničí od září 1969 velvyslanec ČSSR v Brazílii.

D'uriš Július (9.3.1904), od 1927 členem KSČ, 1929-1931 studoval v Paříži na Vysoké škole politických, ekonomických a společenských věd a byl tajemníkem čs. podsekcce Francouzské komunistické strany. Po politickou činnost byl z Francie vypovězen, působil pak v KSČ na Slovensku, od 1935 člen zemského zastupitelstva na Slovensku. Po vytvoření «Slovenského státu» byl ve vedení ilegálního ÚV KSS, při pobytech v Praze udržoval spojení s ilegálním ÚV KSČ. 1941 zatčen a odsouzen na 13 let do vězení. V únoru 1945 z vězení uprchl 1945-1963 členem ÚV KSČ, 1945-1951 ministrem zemědělství, 1951-1953 předsedou Sboru pověřenců, 1953-1963 ministrem financí. Po svém kritickém vystoupení na zasedání ÚV KSČ byl 20.9.1963 zbaven všech funkcí.

Dvořáková E., historička.

Einstein Albert (14.3.1879-18.4.1955), tvůrce teorie relativity.

Eisler, národohospodář.

Engelsman, vyšetřovací soudce státního soudu, potrestaný v roce 1957, jelikož 1949 odmítl provést pokyn kabinetní justice.

Erban Evžen (18.6.1912), od 1934 člen soc. dem. strany, 1936-1945 tajemník odborových organizací, 1945-1947 náměstek předsedy Čs. strany soc. dem., 1945-1950 generální tajemník Ústřední rady odboru, od 1945 poslanec, 1948-1951 ministr práce a sociální péče, od června 1948 člen KSČ, 1948 leden 1952 člen předsednictva ÚV KSČ, 1951-1963 předseda Státního úřadu sociálního zabezpečení, 1954-1958 člen ÚV KSČ, 1963-1968 předseda správy státních materiálových rezerv, od května do září 1968 generální tajemník ÚV Národní fronty, od června do srpna 1968 člen sekretariátu ÚV KSČ, v srpnu 1968 kooptován za člena ÚV KSČ a zvolen členem předsednictva ÚV KSČ, od září 1968 (po Františku Krieglovi) předseda ÚV Národní fronty a (po Čestmíru Čisařovi) předseda České národní rady.

Fabinger, národohospodář.

Fierlinger Zdeněk (11.7.1891), 1910-1914 v Rusku, 1914-1917 dobrovolník v české jednotce caristické armády, pak velitel 1. pluku Čs. legií, 1917-1918 organizoval v USA nábor dobrovolníků pro Čs. legii ve Francii, 1918-1919 vedoucí čs. vojenské mise ve Francii, od 1920 člen soc. dem. strany, 1921-1924 vedoucí hospodářského odboru ministerstva zahraničí, 1921-1924 vyslanec v Haagu, 1925-1928 vyslanec ve Washingtonu, 1928-1932 vyslanec v Bernu a delegát u Společnosti národů v Ženevě, 1932-1936 vyslanec ve Vídni, 1937-1939 vyslanec v Moskvě, 1939-1940 ve Francii, poté v Londýně, 1941-1942 pověřenec čs. exilové vlády v Londýně v Moskvě, 1941-1945 velvyslanec v Moskvě, 1945-1946 předseda vlády, 1945-1947 předseda Čs. strany soc. dem., od 1945 poslanec, 1948-1953 náměstek předsedy vlády, od června 1948 člen ÚV KSČ a — do června 1966 — člen předsednictva ÚV KSČ. Od dubna 1950 do ledna 1953 pověřen řízením Státního úřadu pro věci církevní. 1953-1964 předseda Národního shromáždění, 1964-duben 1968 člen předsednictva Národního shromáždění, 1964-červen 1969 předseda ÚV Svazu čs. — sovětského přátelství.

Fischer Ernst (3.7.1899), 1927-1932 redaktor Arbeiter-Zeitung ve Vídni, 1934-1969 člen Komunistické strany Rakouska. Emigroval 1934 do Prahy, 1939-1945 v Moskvě. 1945 státní sekretář školství v Rakousku, 1945-1947 šéfredaktor Neues Österreich, 1945-1959 poslanec za KSR v v. 1962 vzloném z KSR.

Fischl Otto (17.8.1902-3.12.1952), pracovník sekretariátu ÚV KSČ, pak náměstek ministra financí, 1949-1951 velvyslanec v NDR, po návratu do Prahy uvězněn a spolu s R. Slánským popraven.

Flajzar S., do 1963 člen presidia Nejvyššího soudu.

Frank Josef (25.2.1909-3.12.1952), od 1930 člen KSČ, pracoval v ústředí družstva Včela, byl předsedou odborového svazu Federace soukromých zaměstnanců. 1939-1945 v koncentračním táboře Buchenwald.

Od 1945 v sekretariátě ÚV KSČ, od 1946 člen ÚV KSČ a předsednictva ÚV KSČ, od 1948 poslanec. Od května 1949 jedním ze zástupců generálního tajemníka KSČ, od září 1951 tajemník ÚV KSČ, popraven s R. Slánským. 1963 stranicky i právně rehabilitován.

Franková J., manželka Josefa Franka.

Frejka Ludvík (15.1.1904-3.12.1952), 1922-1923 člen KS Německa, od 1923 člen KSČ. 1927-1929 v národohospodářském oddělení ústředního sekretariátu KSČ, pak v krajském vedení KSČ v severních Čechách. 1939-1945 v emigraci ve Velké Británii. Od 1945 předsedou a tajemníkem ústřední národohospodářské komise při ÚV KSČ a národohospodářským poradcem předsedy vlády. Člen ústřední plánovací komise. Od 1948 přednostou národohospodářského odboru Kanceláře presidenta republiky. Měl významnou účast na vypracování dvouletého hospodářského plánu (1946-1948) a prvního pětiletého plánu (1949-1953). 1952 popraven s R. Slánským. 1963 právně a stranicky rehabilitován.

Friš Eduard (1912), 1945-1952 poslanec, 1949 předseda Svazu slovenských novinářů, 1950 šéfredaktor ústředního orgánu KSS «Pravda», člen čs. delegace u OSN, 1950 kandidát ÚV KSS, od 1950 obviněn z «buržoasního nacionalismu». 1956 šéfredaktor Slovenského nakladatelství politické literatury, pak vědecký pracovník Historického ústavu Slovenské akademie věd.

Frybort Jaroslav, člen Ústřední kontrolní a revizní komise ÚV KSČ, odstraněn z ní po okupaci ČSSR sovětskými vojsky.

Fuchs (v protokolu IX. sjezdu KSČ 1949: Fuks) Vítězslav, krajský politický tajemník KSČ v Ostravě, člen ÚV KSČ, zatčen a po více než dvouleté vazbě 1954 odsouzen.

Gába, do 1949 pracovník krajského sekretariátu KSČ v Olomouci.

Galkin, sovětský bezpečnostní poradce v Praze při přípravě procesu s R. Slánským.

Garaudy Roger (1913), marxistický filosof a publicista, do ledna 1970 člen politbyra Francouzské komunistické strany, pro své progresivní názory zbaven na sjezdu FKS členství v ústředním výboru.

Gažík Štefan (23.8.1912), 1935 vězeňský dozorce, 1948 tajemník krajského výboru KSS v Bratislavě, generální tajemník ústředního akčního výboru slovenské Národní fronty, červen 1951-březen 1953 vedoucí Slovenského úřadu pro církevní otázky (tedy v době, kdy byly zahájeny akce zmíněné u Biřaka), 1953-1955 pověřenec pro zemědělství, člen komise k vypracování obžaloby proti «buržoasním nacionalistům», od 1953 člen ÚV KSS, od 1959 poslanec.

Geminder Bedřich (19.11.1901-3.12.1952), od 1921 člen KSČ, pracoval dlouhá leta v aparátě Kominterny v Moskvě, 1946 se vrátil do Prahy a stal se vedoucím mezinárodního oddělení sekretariátu ÚV KSČ. Byl zatčen a popraven s R. Slánským.

Gešo Ladislav, 1958 kandidát ÚV KSS, 1959 pověřenec spravedlnosti, do 1959 náměstek generálního prokurátora, 1960 (tedy v době, kdy již byl jasný charakter obžaloby proti «buržoasním nacionalistům», jichž proces připravoval Gešo jako člen zvláštní politické komise) se

stal poslancem Slovenské národní rady, pověřencem spravedlnosti a předsedou právní komise Slovenské národní rady, členem předsednictva Slovenské národní rady.

Goldmann J., vedoucí národohospodář.

Goldstücker Eduard (30.5.1913), předválečný člen KSČ, za války v exilu v Londýně, kde pracoval v čs. vládě, 1944-1945 kulturní přidělenec na velvyslanectví ČSR v Paříži, 1945-1947 pracoval na ministerstvu zahraničí v Praze, 1947-1949 na velvyslanectví v Londýně, 1949-1951 vyslanec v Izraeli, 1951 vyslanec ve Švédsku, 1951 ze Švédska odvolán, zatčen, v květnu 1953 jako « židovský buržoasní nacionalista » odsouzen k doživotnímu žaláři, 1956 propuštěn, od 1956 docent a pak profesor germanistiky na Karlově universitě v Praze, 1967 předseda Svazu československých spisovatelů, v době « pražského jara » intenzivně veřejně a publicisticky činný, od 1968 působí na vysoké škole ve Velké Británii.

Gomulka Wladyslaw (6.2.1905), od 1926 odborový funkcionář, 1932-1939 vězňen, 1942 členem ÚV Polské dělnické strany, 1943 jejím generálním tajemníkem. Od 1945 náměstkem předsedy vlády, ministrem pro znovupřipojená území. 1949 neprávem obviněn z pravicové nacionalistické úchytky a zbaven funkcí. 1956 rehabilitován a zvolen prvním tajemníkem Polské socialistické dělnické strany.

Görner, Vl., činitel čs. sociálně demokratické strany.

Gottwald Klement (23.11.1896-14.3.1953), od 1925 členem ÚV KSČ a jeho politbyra. Hlavní činitel při prosazování « bolševické linie », zvláště na V. sjezdu KSČ 1929. 1929 poslancem, 1928-1943 členem výkonného výboru Komunistické internacionály, od 1935 jedním z jeho sekretářů; 1939-1945 v čele moskevského vedení KSČ. V první vládě zvolen v Košicích náměstkem předsedy vlády a předsedou Národní fronty. Po prvních volbách 1946 předsedou vlády. Od 1929-1945 generální tajemník a 1945-1953 předseda KSČ, od 14. června 1948 prezident ČSR.

Graca Bohuslav (5.11.1925), historik, od 1944 člen KSČ, 1945-1946 studium v Praze, 1946-1947 studium v Bratislavě, 1947-1952 studium na universitě v Leningradě, 1952-1953 ředitel Československého ústavu Slovenské akademie věd (SAV), 1953-1955 ústřední tajemník slovenského výboru Svazu čs.-sovětského přátelství, 1953-1955 profesor politické ústřední školy KSS, 1955-1969 ředitel Ústavu dějin ÚV KSS, od 1958 člen vědecké rady Historického ústavu SAV, od 1962 člen ideologické komise ÚV KSS, od srpna 1968 člen ÚV KSS, sekretář ÚV KSS pro úsek ideologie a člen sekretariátu ÚV KSS, na XIV. sjezdu KSČ v srpnu 1968 zvolen členem ÚV KSČ, v srpnu 1968 kooptován za člena ÚV KSČ, od května 1969 člen ideologické komise ÚV KSČ, od června 1969 předseda ideologické komise ÚV KSS.

Gregor Antonín (9.9.1908), za války soudce v Uherském Hradišti, od 1946 poslanec, 1948-1952 ministr zahraničního obchodu, 1949 člen ÚV KSČ, 1955-1957 velvyslanec v Číně, po návratu První náměstek ministra zahraničních věcí, nyní velvyslanec v Polsku.

Gromov G., jeden ze sovětských poradců, vyslaných do Prahy speciálně k provedení příprav k procesu se Slánským.

Hajdů Vavro (8.8.1913), studoval v Praze a ve Francii, 1940-1945 v exilu ve Francii a Velké Británii, příslušník čs. zahraniční armády, od 1940 člen KSČ, od roku 1945 vysoký funkcionář ministerstva zahraničí, od r. 1950 náměstek ministra. 1951 zatčen a odsouzen na doživotí, 1956 rehabilitován, 1958 externí spolupracovník ministerstva zahraničí, 1960 vědecký pracovník Ústavu státu a práva Čs. akademie věd.

Hájek Bedřich (Karpeles), předválečný člen KSČ, za války v koncentračním táboře, od 1945 pracoval v ústředním sekretariátu KSČ, před svým zatčením byl zástupcem vedoucího kádového oddělení na ústředním sekretariátu KSČ.

Hájek Jiří (6.6.1913), 1939-1945 v koncentračním táboře, od 1945 poslanec za soc. dem. stranu, od 1946 profesor Karlovy university, od června 1948 člen KSČ a poslanec za KSČ, 1952-1954 předseda zahraničně politického výboru parlamentu, 1955-1958 velvyslanec ve Velké Británii, 1958-1962 náměstek ministra zahraničí, 1962-1965 velvyslanec a stálý zástupce ČSSR u OSN v New Yorku, 1965-1967 ministr školství a kultury, 1967-1968 ministr školství, duben 1968-září 1968 ministr zahraničí, od prosince 1968 vědecký pracovník Historického ústavu, od července 1969 ředitel Politologického ústavu Československé akademie věd. Po okupaci ČSSR vystoupil před Bezpečnostní radou OSN s obžalobou invase, 1969 zbaven členství v ÚV KSČ.

Harus Jan (12.7.1892-1969), od 1921 členem KSČ, od 1924 členem ÚV KSČ a jeho politbyra, od 1925 poslancem, 1929 uvězněn, 1932 vedoucím tajemníkem v komunistických odborech, před zatčením vyslán 1932 do Moskvy ke studiu na Leninské stranické škole. Při zahájení války vstoupil do Sovětské armády, později byl příslušníkem I. čs. armádního sboru. Za Slovenského národního povstání bojoval jako výsadkář na Slovensku. Po 1945 zastával veřejné a stranické funkce, byl členem ÚV KSČ, poslancem. Na podzim 1951 povolán do funkce předsedy komise stranické kontroly, kterou vykonával až do roku 1962.

Haškovec V., osobní lékař Kl. Gottwalda, vězněn po lživém nařčení, že chtěl Gottwalda zavraždit.

Hejzlar Zdeněk (18.7.1921), od 1939 člen KSČ, 1941-1943 učitel, 1943-1945 v koncentračním táboře, 1946-1952 předseda Svazu čs. mládeže, 1948-1952 poslanec a člen předsednictva Národního shromáždění, 1948-1952 člen předsednictva Ústředního akčního výboru Národní fronty, 1949-1951 člen ÚV KSČ, v říjnu 1952 vyloučen z KSČ, 1953-1955 v TNP (Táboru nucené práce) v dolech v Karvinné, 1955-1958 horník v Ostravě, 1956-1958 dělník válcoven v Ostravě, 1958-1963 učitel v Ostravě, 1964-1968 ředitel experimentální školy v Ostravě. V květnu 1968 navráceno členství v KSČ, od července do září 1968 ústřední ředitel Československého rozhlasu, člen České národní rady a jejího předsednictva, na XIV. sjezdu v srpnu 1968 zvolen za člena předsednictva ÚV KSČ, od října 1968 do října 1969 1. tajemník vyslanectví ČSSR ve Vídni, nyní v exilu ve Švédsku.

Hendrych Jiří (28.12.1913), od 1934 členem KSČ, 1934-1936 členem byra KV KSČ na Kladně. Za nacistické okupace činnost v ilegální KSČ, 1941-1945 v koncentračním táboře v Mauthausenu. Od 1945 pracoval na sekretariátu ÚV KSČ, od 1946 člen ÚV KSČ, od 1948 poslanec, 1951 tajemník ÚV KSČ. 1952-1953 tajemník krajského výboru KSČ v Čes-

kých Budějovicích. 1954 tajemník ÚV KSČ, 1958 člen politbyra ÚV KSČ. 1962 člen předsednictva a tajemník ÚV KSČ. Pro svůj ostrý postup proti spisovatelům (1965-1968 byl předsedou ideologické komise ÚV KSČ) byl na jaře 1968 zbaven svých funkcí.

Hladký Milan (7.11.1925), od 1951 člen KSČ, 1952-1956 odborný asistent katedry urbanistiky Vysoké školy technické v Bratislavě, 1959-1964 předseda ÚV Svazu slovenských architektů, 1962-1964 hlavní architekt Bratislavy, od 1964 poslanec, 1964-1969 předseda Městského národního výboru Bratislavy, od 1966 člen ÚV KSČ, od ledna 1969 ministr výstavby a techniky Slovenské socialistické republiky.

Hlína Jan (14.5.1910), od 1945 člen KSČ, zastával různé stranické funkce, 1953-1962 vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Plzni. 1958-1962 kandidát politbyra ÚV KSČ, od 1960 poslanec, 1962-1968 místopředseda Ústřední kontrolní a revizní komise ÚV KSČ, od dubna do prosince 1968 člen branného a bezpečnostního výboru Národního shromáždění, od ledna 1969 člen Federálního shromáždění ČSSR.

Hloušek E., pracovník justičního aparátu.

Hložková Věra byla ve vězení donucena sehrát úlohu hlavní svědkyně v procesu s « buržoasnými nacionalisty » a vypovídat proti Karlu Švábovi v procesu proti R. Slánskému a dalším.

Hodinová-Spurná Anežka (12.1.1895-1.4.1963), od 1921 členka KSČ, 1921-1929 různé stranické funkce, členka obecního zastupitelstva Prahy a členka městské rady pražské. 1929-1939 poslankyně. 1939-1945 ve Velké Británii členkou vedení čs. komunistické emigrace a členkou Státní rady. 1945-1954 členka ÚV KSČ, od 1945 poslankyně a členka předsednictva Národního shromáždění. 1954-1958 kandidátka ÚV KSČ, od 1958 členka ÚV KSČ. Dlouholetá předsedkyně Výboru čs. žen, místopředsedkyně Mezinárodní federace demokratických žen, místopředsedkyně Čs. výboru obránců míru. Manželka Griši Spurného.

Hofman Leopold (16.11.1913), od 1932 člen KSČ, 1937-1939 účastník španělské občanské války, politický komisař Mezinárodní brigády Jiřího Dimitrova, 1939-1940 internován ve Francii, 1940 vstup do zahraniční čs. armády, 1941 návrat do Prahy, 1941-1942 instruktor ilegální KSČ, 1942-1945 v koncentračním táboře Mauthausen. 1945-1948 pracovník STB, 1948-1951 osobní bezpečnostní referent Kl. Gottwalda, 1951 velitel Hlavní správy veřejné bezpečnosti, v prosinci 1951 zatčen a vězněn do 1953. 1953-1962 pracovník výrobního družstva, 1962-1968 předseda krajského výboru jihočeských výrobních družstev, od 1964 člen jihočeského krajského výboru KSČ, od 1964 poslanec, 1964-1968 člen zahraničně politického výboru parlamentu, od 1966 člen Ústřední kontrolní a revizní komise ÚV KSČ, od dubna 1968 do prosince 1968 člen předsednictva a předseda branného a bezpečnostního výboru Národního shromáždění, od dubna 1968 člen rehabilitační komise ÚV KSČ, od ledna 1969 člen předsednictva Federálního shromáždění ČSSR a předseda branného a bezpečnostního výboru.

Holdoš Ladislav (14.5.1911), od 1935 člen KSČ, 1936-1939 dobrovolník ve mezinárodních brigádách ve Španělsku, v únoru 1938 velitel protiletadlové baterie Kl. Gottwalda. 1939 mobilisován do čs. zahraniční armády ve Francii, po porážce Francie pracoval ve francouzském hnutí odporu. 1943 zatčen gestapem a vězněn v koncentračním táboře Buchenwald.

1945 člen předsednictva ÚV KSS a člen sekretariátu ÚV KSS. Místopředseda Slovenské národní rady a poslanec. V dubnu 1950 pověřencem pro věci církevní. Po nesprávném obvinění vyloučen z KSČ a odsouzen do vězení. 1963 stranicky i právně rehabilitován.

Homola Jindřich, pracovník ústředního sekretariátu KSČ, vyslán 1949 v rámci stranické komise k revizi krajského sekretariátu v Karlových Varech a po sesazení dosavadních vedoucích jmenován krajským politickým tajemníkem v Karlových Varech a pak na IX. sjezdu KSČ v květnu 1949 členem ÚV KSČ.

Hora J., pracovník Komise stranické kontroly ÚV KSČ. Když bylo začátkem 1951 zatčeno celé vedení STB, stává se Hora vedoucím činitelem STB, ale jen do konce 1951.

Horáková Milada, rozená Králová (25.12.1901-červen 1950), od 1929 funkcionářka a od 1945 poslankyně Čs. národně socialistické strany, po únoru 1948 zbavena poslaneckého mandátu. V procesu «s vedením záškodnického spiknutí proti republice», konaném 31. května až 8. června 1950, byli Horáková, Buchal, Pecl a Závaš Kalandra na základě nepravdivých obvinění odsouzeni k trestu smrti a popraveni.

Horváth Ivan (26.7.1904), od 1945 poslanec za KSČ, 1946 místopředseda Slovenské národní rady, 1949-1951 velvyslanec v Maďarsku. 1951 zatčen a obviněn z «buržoasního nacionalismu», svědčil v procesu proti R. Slánskému, v dubnu 1954 (po 3 letech vazby) odsouzen na 22 let do vězení.

Hošek J., vedoucí skupiny vyšetřovatelů STB.

Hradec R., 1953 tajemník ÚV KSČ.

Hrbáček, pracovník STB.

Hrbek Jaromír (28.6.1914), od 1931 člen KSČ, 1938-1942 lékař na neurologické klinice v Praze, 1942-1945 přednosta neurologického ambulatoria v Plzni, 1945-1948 primář neurologického oddělení v Plzni, 1948-1951 vedoucí katedry neurologie na lékařské fakultě v Plzni, 1951-1969 přednosta neurologické kliniky lékařské fakulty v Olomouci, 1954-1963 rektor Palackého university v Olomouci, od 1957 čestný člen Společnosti neurologů a psychiatrů SSSR, od srpna 1969 ministr školství České socialistické republiky.

Hromádka O., účastník španělské obč. války, šéfredaktor «Funkcionáře», před zatčením důstojník Čs. armády.

Hron Pavel (10.1.1917), od 1935 člen KSČ, 1939-1945 nasazen jako dělník v Poruří. 1948-1950 tajemník okresního, pak krajského výboru Národní fronty v Jihlavě, od 1952 poslanec, 1952-1954 tajemník krajského výboru KSČ v Jihlavě, 1954-1960 vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Olomouci, 1960-1962 v téže funkci v Brně. 1962-1968 předseda Ústřední kontrolní a revizní komise ÚV KSČ.

Hrubý Pavel, předválečný člen KSČ, ekonom, zatčen a odsouzen v rámci «Velké tockistické rady», nyní profesor Vysoké školy ekonomické v Praze.

Hruška Čeněk (17.1.1889-1969), od 1912 člen soc. dem. strany, za první světové války zajat na ruské frontě, po Říjnové revoluci vstoupil do Rudé armády. 1919 se vrátil do ČSR, byl funkcionářem levice v soc. dem. straně. 1921-1924 členem a funkcionářem okresního a krajského

vedení KSČ v Praze. 1924 členem politbyra KSČ, 1925 poslancem. 1933 byl za politickou práci odsouzen k 10 měsícům vězení a zbaven poslaneckého mandátu. Vyslán do SSSR, pracoval v exekutivě Komunistické internacionály jako zástupce KSČ. 1943 vstoupil do čs. vojenské jednotky v SSSR. Jako politický pracovník v tankové brigádě se 1945 vrátil do ČSR. Od 1945 členem ÚV KSČ, pracoval ve funkcích v armádě, ve stranických a masových organizacích. 1952-1961 předseda Svazu pro spolupráci s armádou.

Husák Gustav (10.1.1913), od 1933 člen KSČ, od 1937 tajemník Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR. Po rozpuštění KSČ pracoval ilegálně. Od 1943 člen ilegálního vedení KSS. Za povstání a po osvobození Slovenska místopředseda Slovenské národní rady a pověřenec vnitra. V září 1944 místopředseda KSS. V září 1945 pověřenec dopravy a veřejných prací, v srpnu 1946 předseda sboru pověřenců. Člen předsednictva ÚV KSS a od 1949 člen ÚV KSČ. 1945-1951 poslanec. V únoru 1951 vyloučen z KSČ a zatčen, 1954 odsouzen na doživotí do vězení, až 1960 propuštěn. 1963 právně rehabilitován a vráceno mu pouze členství v KSČ, bez oprávnění vykonávat funkce. 1960-1963 dělník na stavbě, 1963-1968 vědecký pracovník Ústavu státu a práva Slovenské akademie věd. Od dubna 1968 do prosince 1968 náměstek předsedy vlády. Od srpna 1968 do dubna 1969 první tajemník ÚV KSS a člen předsednictva ÚV KSS, v srpnu 1968 kooptován za člena ÚV KSČ a člen předsednictva ÚV KSČ, od listopadu 1968 do dubna 1969 člen výkonného výboru předsednictva ÚV KSČ, od dubna 1969 předseda rady obrany státu, od 17. dubna 1969 první tajemník ÚV KSČ a člen sekretariátu ÚV KSČ, od května 1969 vrchní velitel Lidových milicí ČSSR, od ledna 1969 člen předsednictva Federálního shromáždění ČSSR. Vyznamenán 1968 Řádem Klementa Gottwalda, 1969 sovětským Leninovým řádem, 1969 titulem Hrdina ČSSR.

Chlebec Emil, 1954 náměstek slovenského pověřence zemědělství, 1956 vedoucí zemědělského oddělení v sekretariátu ÚV KSS, 1958-1960 vedoucí tajemník východoslovenského kraje KSČ, 1958 kandidát ÚV KSČ, 1960 předseda krajského výboru Národní fronty v Košicích, poslanec, vedoucí tajemník západoslovenského krajského výboru KSS.

Chruščov N. S. (17.4.1894), od 1934 člen ÚV KSS, 1935-1938 první tajemník moskevského oblastního a městského výboru strany, 1938 první tajemník ÚV KS Ukrajiny a kandidát politbyra ÚV KSSS, od 1939 člen politbyra ÚV KSSS. 1947 předseda rady ministrů Ukrajinské SSR. 1947-1949 první tajemník ÚV KS Ukrajiny. 1949-1953 tajemník ÚV KSSS a první tajemník moskevského oblastního výboru KSSS. 1952 člen předsednictva KSSS. 1953-1964 první tajemník ÚV KSS, od 1958 zároveň předseda rady ministrů SSSR.

Innemann Květoslav (29.6.1910); od 1928 člen KSČ, 1937-1938 oblastní tajemník KSČ v brněnském kraji, 1939 zatčen gestapem a do konce války vězněn v koncentračním táboře Dachau a v Buchenwaldu. 1945-1950 vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Ústí nad Labem, 1951-1953 v téže funkci v Ostravě, 1953-1959 v aparátu ÚV KSČ. 1948-1954 poslanec, 1959-1968 ředitel stranického Nakladatelství politické literatury, 1945-1962 člen ÚV KSČ, 1962 kandidát ÚV KSČ.

Jankovcová Ludmila (8.8.1897), od 1922 členka soc. dem. strany, 1946 poslankyně, 1947 ministryně průmyslu, od 1948 členka KSČ, 1948-1950

ministryně výživy, 1950-1954 ministryně potravinářského průmyslu, 1954-1963 náměstkyně předsedy vlády, od 1954 kandidátka politbyra a 1962-1963 kandidátka předsednictva ÚV KSČ.

Janoušek L., pracovník STB.

Jančík V., vězněný slovenský komunista.

Jech J., historik.

Jeleň Oskar, od 1945 poslanec, od 1949 člen ÚV KSČ, 1950 plukovník Čs. armády, 1951 brigádní generál, náměstek vedoucího a pak vedoucí Hlavní politické správy v ministerstvu národní obrany, 1952 náměstek ministra národní obrany, 1952-1953 náměstek ministra národní bezpečnosti, 1953 náměstek ministra vnitra, 1954-1960 slovenský pověřenec vnitra, 1955-1957 člen politbyra ÚV KSS, 1957 jeden ze strůjců akcí proti progresivně smýšlejícím příslušníkům slovenské inteligence, 1958 člen politbyra ÚV KSS, 1958 člen ÚV KSČ, 1960-1965 velvyslanec v Polsku.

Jesíkov, sovětský bezpečnostní poradce v Praze.

Jičínský J., vězněný národohospodář.

Jenyš, tajemník ministra a pak náměstka předsedy vlády R. Baráka.

John Oldřich, před druhou světovou válkou advokát a starosta soc. dem. v Píerově, 1945-1948 poslanec za soc. dem. stranu, od 1948-1953 poslanec za KSČ, 1949-1953 člen předsednictva Národního shromáždění, 1951-1953 člen předsednictva ÚV KSČ, 1953-60 zaměstnanec Státní arbitrážní komise.

Kádár János (26.5.1912), 1932 vstoupil do Komunistické strany Maďarska, 1942 člen ÚV KS Maďarska, 1943 tajemník ÚV. 1944 zatčen gestapem, avšak uprchl. Po osvobození Maďarska pracoval v lidové policii, stal se poslancem, od 1945 členem politbyra ÚV, 1945-1948 tajemníkem budapeštského městského výboru strany a zároveň 1946-1948 zástupcem generálního tajemníka ÚV. 1948 ministrem vnitra. V dubnu 1951 uvězněn, 1953 rehabilitován, 1956 znovu zvolen členem ÚV, členem politbyra a sekretariátu ÚV. V listopadu 1956 se distancoval od Imre Nagye a vytvořil « revoluční dělnicko-rolnickou vládu ». 1956-1958 předseda vlády, pak státní ministr, od 1961 předseda vlády, od 25.10.1956 prvním tajemníkem ÚV Maďarské socialistické dělnické strany.

Kálal, účastník schůzek « Velké trockistické rady ».

Kapek Antonín (6.6.1922), od 1945 člen KSČ, od 1953 pracoval v závodech ČKD Praha, kde se stal později ředitelem. Od 1953 člen byra městského výboru KSČ v Praze, později jeho předseda. 1958 člen ÚV KSČ, 1962 kandidát předsednictva ÚV KSČ. V srpnu 1968 se vzdal funkce ředitele ČKD, ježto se jeho posice stala v důsledku jeho konzervativního zaměření neudržitelnou. Od října 1968 vystupoval v čele radikálních dogmatiků, od dubna 1969 pracoval v aparátě ÚV KSČ, v říjnu 1969 první tajemník městského výboru KSČ v Praze, v lednu 1970 člen předsednictva ÚV KSČ. 1965 vyznamenán sovětským Řádem Rudého praporu.

Kaplan Karel, historik.

Kapoun Josef, poslanec, člen ÚV KSČ, předseda Komise stranické kontroly ÚV KSČ.

Kárný J., národohospodář.

Kavan Pavel, pracovník ministerstva zahraničí v Praze, pak na velvyslanectví ve Velké Británii, po svém zatčení byl předveden jako svědek při procesu se Slánským.

Kemr, generál Čs. armády.

Keppert A., vedoucí vyšetřovatel STB.

Kladiva Jaroslav (14.9.1919), za války v koncentračním táboře Mauthausen, historik na vysokých školách v Praze, od 1958 člen ÚV KSČ, 1960 člen městského výboru KSČ v Praze, 1960 profesor Karlovy university, odkud byl v březnu 1970 propuštěn.

Klapálek K., generál Čs. armády.

Kleinová Dora, lékařka mezinárodních brigád ve Španělsku.

Kliča B., pracovník Komise stranické kontroly, převedený do STB.

Kliment Gustav-Augustin (3.8.1889-22.10.1953), jeden ze zakladatelů KSČ, 1929-1938 poslanec, 1939-1945 v koncentračním táboře, od 1945 poslanec, od 1946 člen ÚV KSČ, 1948-1950 ministr průmyslu, 1950-1952 ministr těžkého průmyslu, 1952-1953 předseda Ústřední rady odborů, od 1949 člen předsednictva ÚV KSČ.

Klinger, člen KSČ, zatčený 1949.

Klír Miroslav, od 1952 docent Vysoké stranické školy ÚV KSČ, od 1959 vedoucí katedry dějin KSČ tamtéž.

Klokoč Ondrej (18.8.1911), od 1931 člen KSČ, od 1944 člen ÚV KSS, 1948-1954 poslanec, 1949-1954 kandidát ÚV KSČ, 1951-1953 pověřenec pro informace a osvětu, 1953-1956 pověřenec kultury, 1956-1958 vedoucí oddělení pro školství a kulturu ÚV KSS, 1958-1968 šéfredaktor orgánu KSS « Pravda », od dubna 1968 člen předsednictva ÚV KSS, od dubna do srpna 1968 předseda ÚV Slovenské Národní fronty, od června 1968 předseda Slovenské národní rady, 1969 vyznamenán sovětským Řádem vlastenecké války I. stupně.

Koci, Dzodze jeden z předních činitelů KS Albánie, potom Albánské strany práce, popraven v srpnu 1949.

Köhler Bruno (16.7.1900), od 1921 člen KSČ, 1925 stranický sekretář v Ostravě, 1926-1928 na Mezinárodní leninské škole v Moskvě, 1929 člen ÚV KSČ, krajský tajemník v Liberci, 1931 člen politbyra ÚV KSČ, 1933 zástupce KSČ v Kominterně, 1935 poslanec, 1935 zvolen do výkonného výboru Komunistické internacionály. 1938 emigroval do Francie, kde pracoval jako člen zahraničního byra KSČ do 1940. Od 1941 v Moskvě, pracoval v moskevském vedení KSČ. Od 1947 v aparátě ÚV KSČ (kádrové odd.), 1953-1963 tajemník ÚV KSČ, 1961-1962 kandidát politbyra ÚV KSČ. V dubnu 1963 « pro některé chyby ve své činnosti v období kultu osobnosti odvolán z funkce tajemníka ÚV KSČ ». Zůstal však i nadále členem ÚV KSČ. Až v květnu 1968 bylo jeho členství v KSČ dočasně suspendováno, avšak ani do března 1970 nebylo ještě o věci rozhodnuto, což zřejmě vyplývá z Köhlerových vztahů k sovětským místům.

Kohnová Alice, účastnice španělské obč. války.

Kohoutek V., vyšetřovatel STB, spolu s B. Doubkem hlavní činitel při sestrojování falešných protokolů. 1955 zatčen, později odsouzen, avšak již 1958 propuštěn, načež odešel do penze.

Kokeš, generál vojenské justice.

Kolařík, generál Čs. armády.

Kolder Drahomír (29.12.1925), 1940-1945 horník, od 1945 člen KSČ, od 1948 na krajském výboru KSČ v Ostravě, 1951 tajemník městského výboru KSČ v Ostravě, od 1954 v aparátu ÚV KSČ. 1958-1962 vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Ostravě, 1958 kandidát ÚV KSČ, 1961 člen ÚV KSČ a kandidát politbyra ÚV KSČ. 1962 člen předsednictva a tajemník ÚV KSČ. Od října 1969 předseda státní Ústřední komise lidové kontroly, je členem Byra pro stranickou práci v českých zemích.

Kollár František, národohospodář.

Kolman Arnošt (6.12.1892 v Praze), za první světové války se z ruského zajetí přihlásil za člena Rudé armády, stal se členem Ruské komunistické strany (bolševiků), 1939 profesorem na moskevské universitě. 1945 profesorem Karlovy university v Praze, 1948 se opět vrátil do SSSR, byl tam vězněn, 1959 se vrátil do Prahy a byl ředitelem Filosofického ústavu Čs. akademie věd, 1963 přednesl tam na shromáždění ostrou kritiku Antonína Novotného a vrátil se do Moskvy (v SSSR byl jedním z prvních průkopníků kybernetiky).

Kolský Josef (v dokumentu nesprávně uvedeno Kolský K.), (7.3.1887), od 1906 člen soc. dem. strany, od 1921 člen KSČ, 1932-1936 studijní pobyt v Moskvě, do 1939 vedoucí funkce v krajském výboru KSČ v Praze, 1939-1945 v SSSR, spoluzakladatel čs. brigády, od 1945 náměstek generálního tajemníka a člen předsednictva Ústřední rady odborů, od 1949 člen ÚV KSČ a člen organizačního sekretariátu ÚV KSČ. 1953-1957 první ředitel ústřední správy lázní, 1954 člen Ústřední kontrolní a revizní komise ÚV KSČ.

Kopecský Václav (27.8.1897-5.8.1961), od 1921 člen KSČ, 1929 člen ÚV KSČ, 1931 člen politbyra ÚV KSČ. 1933-1934 šéfredaktor « Rudého práva ». Od 1929 poslanec. Od 1938 člen moskevského vedení KSČ, od 1945 člen předsednictva ÚV KSČ, od 1954 politbyra ÚV KSČ. 1945-1953 ministr informací, 1953-1954 ministr kultury, od 1954 náměstek předsedy vlády. Jeho kniha « ČSR a KSČ », vydaná 1960, je příkladem bezostyšného falšování historie a překrucování faktů na podporu postavení skupiny, která je právě u moci.

Kopold Bedřich, dřívější politický pracovník třetí vojenské oblasti, zeť Marie Švermové.

Kopoldová J., manželka B. Kopolda, dcera M. Švermové.

Kopřiva Ladislav (28.6.1897), od 1921 člen KSČ, za nacistické okupace v koncentračním táboře Dachau, 1945-1952 člen předsednictva ÚV KSČ, 1945-1948 předseda Zemského národního výboru v Čechách. Od 1948 vedoucí kádrového oddělení ÚV KSČ. Od května 1950 do ledna 1952 ministr národní bezpečnosti. 1952-1954 náměstek ministra vnitra, vedoucí 2. správy (Bezpečnost), 1954 náměstek ministra místního hospodářství, 1945-1960 poslanec, od 1958 náměstek předsedy Ústředního

svazu výrobních družstev, 1959 člen předsednictva Ústřední rady družstev. V dubnu 1963 vyloučen z KSČ, jelikož «měl značnou odpovědnost za nezákonnosti v období kultu osobnosti».

Kosík Karel, 1954-1955 redaktor «Filosofického časopisu», 1956 náměstek ředitele Filosofického ústavu Čs. akademie věd, od srpna 1968 člen ÚV KSČ, z ÚV a KSČ vyloučen 1969.

Kosta O., germanista a překladatel (pseudonym Peter Pont), zatčený již 1949 v první skupině pronásledovaných členů KSČ.

Kostov Trajčo (1897-1949), jeden z vedoucích činitelů Bulharské komunistické strany, v důsledku falešných obvinění odsouzen k smrti, posmrtně rehabilitován.

Košál Karel, vyšetřovatel STB, později náměstek ministra vnitra, jmenovaný ministerstvem vnitra do rehabilitační komise, aby rehabilitaci zabraňoval (v textu psáno omylem Košťál M.).

Kotál Jindřich, za války v koncentračním táboře Mauthausen, 1951 náměstek ministra národní bezpečnosti, 1953-1967 náměstek ministra vnitra.

Koucký Vladimír (13.12.1920 ve Vladivostoku), od 1938 člen KSČ, za nacistické okupace v ilegálním hnutí, 1944 člen ilegálního ÚV KSČ, 1945 poslanec, 1945-1948 člen ÚV KSČ, 1948-1952 náhradníkem ÚV KSČ, od 1953 člen ÚV KSČ. 1945-1950 zástupce šéfredaktora «Rudého práva», 1952-1958 hlavní redaktor Rp., 1953-1954 zástupce KSČ v redakční radě «Za trvalý mír, za lidovou demokracii!» v Bukurešti. Od 1958 do dubna 1968 tajemník ÚV KSČ, od jara 1968 velvyslancem v Moskvě.

Kozlov, sovětský činitel.

Krajčír František (12.6.1913), od 1937 člen KSČ, 1939-1945 ilegální činnost, od 1946 člen ÚV KSČ, 1948-1959 ministr vnitřního obchodu, od 1948 poslanec, 1959-1963 ministr zahraničního obchodu, 1963-1968 náměstek předsedy vlády, od ledna 1969 velvyslanec v NDR.

Král, člen KSČ zatčený 1949.

Kratochvíl Václav (1905), 1927 absolvent vojenské akademie, 1936 válečná škola v Praze, 1939-1941 člen ilegální organizace, 1941 zatčen. 1945 velitel 6. pěší divise, 1948-1950 studium na vojenské akademii Frunzeho v SSSR, 1951 divisní generál, jeden z autorů falešných znaleckých posudků v procesu proti R. Slánskému, 1952-1958 šéf generálního štábu, náměstek ministra národní obrany, prosinec 1952 až červen 1954 člen ÚV KSČ, 1954 generálplukovník, 1958 velitel vojenské akademie A. Zápotockého v Brně, 1958 armádní generál, v roce 1953 vyznamenán Řádem práce.

Kreibich Karel (14.12.1883-1967), 1902 člen Sociálně demokratické strany dělnické v Rakousku, 1914 se veřejně postavil proti válce, 1921 spoluzakladatel KSČ, člen ÚV KSČ, ve dvacátých letech současně v Komunistické internacionále a od 1924 člen kontrolní komise Komunistické internacionály. 1927-1933 žil v Moskvě, pracoval v redakci «Komunistická internacionála» a redigoval německé vydání Leninových spisů. 1920 a 1925 zvolen poslancem. 1935 senátorem. 1938 emigroval

do Velké Británie, od 1941 členem státní rady. 1950-1952 velvyslancem v Moskvě, odvolán pro své vystoupení proti antisemitismu.

Kreibichová Charlota, manželka K. Kreibicha.

Kriegel František (10.4.1908 ve Stanislawi v Haliči), studoval na lékařské fakultě Karlovy university v Praze, od 1935 člen KSČ, 1936-1939 vojenský lékař a dobrovolník Mezinárodní brigády ve Španělsku, od r. 1940 jako vojenský lékař na různých frontách boje proti fašismu, 1945-1947 pracovník krajského výboru KSČ v Praze, 1947-1949 lékař, 1949-1952 náměstek ministra zdravotnictví, 1953-1960 vědecký pracovník Výzkumného ústavu reumatologického v Praze, 1960-1963 zdravotnický poradce kubánské vlády, 1964-1965 ředitel Výzkumného ústavu reumatologického v Praze, od 1964 poslanec, člen předsednictva a předseda zahraničně politického výboru Národního shromáždění, od 1966 primář III. interní kliniky Thomayerovy nemocnice v Praze, od 1966 člen ÚV KSČ, od dubna 1968 do srpna 1968 člen předsednictva ÚV KSČ, od dubna 1968 do září 1968 předseda ÚV Národní fronty, od prosince 1968 člen ÚV Českého odborového svazu pracujících ve zdravotnictví, od ledna 1969 člen České rady odborových svazů, od února 1969 člen ústřední rady Revolučního odborového hnutí. V říjnu 1968 hlasoval v parlamentě proti smlouvě o pobytu okupačních jednotek na čs. území, načež 29.5.1969 vyloučen z KSČ.

Krosnář Josef (19.10.1891-1968), od 1921 člen KSČ, od 1929 člen ÚV KSČ, 1929-1938 poslanec, představitel KSČ v pražském městském zastupitelstvu. 1938-1945 v emigraci v SSSR, člen moskevského vedení KSČ. Od 1945 člen předsednictva ÚV KSČ, 1952-1954 ministr výkupu zemědělských produktů, 1954-1956 ministr lesů a dřevařského průmyslu, 1956-1961 ministr státní kontroly. 1961-1963 ministr potravinářského průmyslu.

Kroupa VI., kapitán STB.

Krutina Vratislav (29.6.1913), od 1931 člen KSČ. Pro ilegální činnost za nacistické okupace 1940 zatčen a vězněn do konce války. 1946 člen ÚV KSČ, 1946-1948 krajský politický tajemník v Havlíčkově Brodě, 1949-1950 generální tajemník Čs. svazu mládeže, 1950-1953 tajemník městského výboru KSČ v Praze, 1953-1955 tajemník ÚV KSČ, 1955-1956 ministr zemědělství, 1956-1961 tajemník ÚV KSČ, 1961-1963 ministr zemědělství, lesního a vodního hospodářství, 1963 ministr potravinářského průmyslu.

Kudrna Josef, 1957 pracovník aparátu ÚV KSČ, od 1957 První náměstek ministra vnitra, 1961 ministr vnitra.

Kunšátová M., pracovnice aparátu ÚV KSČ.

Kupec, člen KSČ, pronásledován 1957 pro «nesprávné názory».

Kusín, vyloučen 1957 z KSČ, jelikož požadoval revisi politických procesů. Kühnl, vyloučen 1957 z KSČ společně s Kusínem.

Kyncl Karel, novinář, dopisovatel v USA, jako člen městského výboru KSČ v Praze přednesl kritiku G. Husáka a byl 1969 vyloučen z KSČ a zbaven možnosti pracovat jako novinář.

Landa Mikuláš, krajský tajemník KSČ, uvězněn a vyloučen z KSČ. Langer O., dlouhá leta nevinně vězněný člen KSČ.

Laštovička Bohuslav (29.4.1905), od 1931 člen KSČ, 1936-1937 organizační tajemník okresního výboru KSČ v Praze-venkov, 1937-1938 velitel baterie « Kl. Gottwald » ve španělské občanské válce, 1939-1945 v exilu v Londýně, 1945-1948 ústřední ředitel Čs. rozhlasu, 1946-1952 člen ÚV KSČ, 1948-1949 velvyslanec v Moskvě, 1950-1952 brigádní generál a náměstek ministra národní obrany, 1952-1957 pracovník ministerstva hutnictví a rudných dolů, 1957-1961 šéfredaktor časopisu KSČ « Nová mysl », 1958-1962 kandidát ÚV KSČ, 1961-1964 vedoucí mezinárodního oddělení ÚV KSČ, od 1962 člen ÚV KSČ, od 1964 poslanec a do 1968 předseda Národního shromáždění, od března 1966 do dubna 1968 člen předsednictva ÚV KSČ. (Bývalí bojovníci ve Španělsku, požadující ukončení diskriminace « španěláků », vyjádřili Laštovičkovi v přípisu A. Novotnému svou nedůvěru). Od ledna 1969 předseda zahraničně politického výboru parlamentu a člen předsednictva parlamentu.

Laušman Bohumil (30.8.1903-9.5.1963), 1935-1938 poslanec za Čs. soc. dem. stranu dělnickou, 1938-1939 generální tajemník Národní strany práce. Od 1939 v emigraci, v Londýně členem státní rady, 1945-1948 poslancem za soc. dem. stranu, 1945-1947 ministr průmyslu, 1948 krátce náměstkem předsedy vlády. 1947 zvolen předsedou soc. dem. strany, v únoru 1948 z vedení soc. dem. strany odstraněn. 1949 odešel do zahraničí, odkud byl 1953 unesen zpět do ČSR a po desetiletém věznění zemřel v Ruzyni za velmi podezřelých okolností zřejmě násilnou smrtí.

Leflerová Helena, spolu s ostatními ženami z nacisty vyhlazených Lidic 1942-1945 v koncentračním táboře, od 1948 předsedkyně místního výboru KSČ v Lidicích a poslankyně, od 1958 členka ÚV KSČ, 1960 vedoucí tajemnice ÚV Národní fronty, 1960 členka předsednictva a předsedkyně zahraničně politického výboru Národního shromáždění, po odchodu A. Novotného pozbyla těchto funkcí.

Lenárt Jozef (3.4.1923), od 1943 člen ilegální KSČ, 1946-1947 vedoucí tajemník oblastního výboru KSS v Popradu, 1948-1950 pracovník aparátu ÚV KSS, 1950-1953 člen ÚV KSS, 1951-1953 náměstek ministra lehkého průmyslu, 1953-1956 Vysoká škola stranická při ÚV KSSS v Moskvě, 1956-1958 vedoucí tajemník městského výboru KSS v Bratislavě, 1957-1966 člen ÚV KSS, 1958-1962 tajemník a člen sekretariátu ÚV KSS, od 1958 člen ÚV KSČ, od 1960 poslanec, 1960-1963 člen předsednictva Národního shromáždění, 1962-1966 člen předsednictva ÚV KSS, od prosince 1962 do dubna 1968 v člen předsednictva ÚV KSČ, září 1963-duben 1968 předseda vlády, od dubna 1968 kandidát předsednictva ÚV KSČ, tajemník a člen jeho sekretariátu, od ledna 1970 člen předsednictva ÚV KSČ a První tajemník ÚV KSS, člen sekretariátu ÚV KSČ.

Lenert, pracovník ministerstva spravedlnosti.

Lettrich, politik Demokratické strany Slovenska, 1948 odešel do emigrace, kde zemřel začátkem roku 1970

Lewinter Matyáš, vězněný národohospodář.

Lichačev, sovětský poradce, generál sovětské Bezpečnosti, byl dle zprávy moskevského listu « Pravda » z prosince 1954 odsouzen a popraven. Lichnovský M., historik.

Linhart, vyšetřovatel STB.

Litera Josef, 1955 První náměstek ministra spravedlnosti, 1960 náměstek ministra spravedlnosti.

Lomský Hanuš, 1949 krajský politický tajemník v Plzni a člen ÚV KSČ, poté vězněn.

London Artur (1.2.1915), od 14 let pracoval v Ostravě v Komunistické mládeži, stal se oblastním sekretářem. 1934 odjel do Moskvy, 1936 do Španělska, kde bojoval v Mezinárodních brigádách až do pádu Katalánie. Od srpna 1940 ve francouzském hnutí odporu, 1942 byl deportován do koncentračního tábora Mauthausen. Po válce se vrátil z Francie do ČSR. 1949-1951 náměstek ministra zahraničních věcí, v lednu 1951 byl zatčen, v listopadu 1952 v procesu s R. Slánským odsouzen na doživotí, 1956 propuštěn. Od 1963 žije ve Francii, kde napsal knihu *L'Aveu* (Příznání) o politických procesech v ČSSR.

Löbl Evžen (14.5.1907), studoval hospodářské vědy na Vysoké škole pro světový obchod ve Vídni, 1934 člen KSČ, 1939-1945 v emigraci ve Velké Británii, kde byl národohospodářským poradcem Jana Masaryka, ministra zahraničí exilové vlády. 1945 sekční šéf v ministerstvu zahraničního obchodu a člen předsednictva Národohospodářské komise ÚV KSČ. 1948 člen bankovní rady Čs. národní banky, 1948 První náměstek ministra zahraničního obchodu, v listopadu 1949 zatčen, v listopadu 1952 v procesu s R. Slánským odsouzen na doživotí. Po jedenáctileté vazbě 1960 propuštěn, teprve 1963 rehabilitován. Do 1968 byl pak ředitelem Státní banky v Bratislavě. Po okupaci ČSSR je nyní vysokoškolským profesorem v USA.

Löblová, manželka E. Löbla, která byla 1949 také protiprávně vězněna.

Lörincz Julius (16.1.1910), od 1935 člen KSČ, (1936-1945) ve Španělsku v mezinárodní brigádě, ve Francii a v Maďarsku, 1946 se vrátil do ČSR, 1949 předseda Kulturního svazu maďarských pracujících v ČSR (Czmadok), 1951 šéfredaktor maďarského deníku « Új szó », 1953 člen ÚV KSS, od 1954 poslanec, 1960 člen předsednictva Národního shromáždění. 1957 byl členem komise k provedení represálií proti příslušníkům slovenské inteligence. Od května 1968 šéfredaktor « Új szó », od června 1968 čestný předseda Czmadoku, od ledna 1969 člen předsednictva Federálního shromáždění ČSSR.

Lúčan Matej (11.1.1928), od 1947 člen KSČ, 1949-1951 předseda Vysokoškolského výboru KSS v Bratislavě, 1954-1956 vedoucí oddělení školství a vědy v sekretariátu ÚV KSS, 1956-1963 vedoucí oddělení propagace a agitace ÚV KSS, 1958-1968 člen ÚV KSS, 1963-1967 pověřenec pro školství a kulturu, 1967-1968 pověřenec pro školství. Od ledna 1969 ministr školství Slovenské socialistické republiky.

Lukeš Klement, osvětový pracovník, lektor městského výboru KSČ v Praze, vědecký pracovník Ústavu pro výzkum veřejného mínění Čs. akademie věd.

Macek Josef (8.4.1922), 1952-1969 ředitel Historického ústavu Čs. akademie věd, 1957 předseda Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí, po vydání « Černé knihy » o prvních dnech sovětské okupace ČSSR zbaven členství v ÚV KSČ i dalších funkcí.

Machov Saša, první sólový tanečník a později choreograf baletu Národního divadla v Praze. Špáchal sebevraždu.

Majling Pavol (12.6.1911), 1950-1953 člen revisní komise při ÚV KSS, 1951 ředitel Státní banky na Slovensku, 1953-1954 pověřenec financí, 1954 kandidát ÚV KSČ, 1954 předseda slovenské plánovací komise, od 1954 poslanec, 1957 člen byra ÚV KSS, 1958 člen ÚV KSČ, 1960-1961 ministr, předseda slovenské plánovací komise, 1961 ministr-předseda Ústředního úřadu státní kontroly a statistiky.

Makarov, sovětský bezpečnostní poradce, který přijel v září 1949 spolu s Lichačovem do ČSR.

Malenkov Georgij Maximilianovič (1902), člen předsednictva a tajemník ÚV KSSS, 1953-1955 předseda rady ministrů SSSR, 1957 vyloučen jako člen protistranické dogmatické skupiny z ÚV KSSS.

Mamula Miroslav, 1952 vedoucí oddělení v aparátu ÚV KSČ, 1960 vedoucí branného oddělení v aparátu ÚV KSČ, koncem 1967 se pokoušel odvrátit pád A. Novotného, v lednu 1968 zbaven funkce.

Margolius Rudolf (31.8.1913-3.12.1952), za nacistické okupace v koncentračním táboře, 1945 členem KSČ, 1946 člen sekce pro zahraniční obchod při národohospodářské komisi ÚV KSČ, 1947 ve výboru komise pro zahraniční obchod při ústřední plánovací komisi, 1948 přednost kabinetu ministra zahraničního obchodu, 1949 náměstek ministra zahraničního obchodu; vězněn, odsouzen a popraven s R. Slánským.

Markus Karel, člen KSČ zatčený 1949.

Marshall George (1880-1959), 1939 šéf generálního štábu, 1947-1949 ministr zahraničí, 1950-1951 ministr obrany. Iniciátor Marshallova plánu — hospodářské pomoci USA západoevropským státům (od 1948 do 1951 celkem 13 miliard dolarů).

Měchýř J., historik.

Melan, člen KSČ vězněn od 1949.

Melichar, člen politické komise pro přípravu procesu s « buržoasními nacionalisty ».

Michalička Augustin, 1951 vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Bratislavě, 1953 člen ÚV KSS a tajemník ÚV KSČ, od 1954 poslanec, 1960 první náměstek pověřence pro školství a kulturu, člen politické komise pro přípravu procesu s « buržoasními nacionalisty » v roce 1954 a člen komise k přezkoumání « protistranických názorů » příslušníků inteligence v roce 1957.

Mikojan Anastas (1895), 1926-1949 vedoucí různých lidových komisaariátů, poté Stalinův náměstek a nejbližší spolupracovník, 1953-1955 ministr vnitřního obchodu, od 1955 první náměstek předsedy vlády, člen předsednictva ÚV KSSS.

Míková Marie (9.1.1920), od 1946 členka KSČ, 1962-1968 kandidátka ÚV KSČ, od 1964 poslankyně, od 1966 vedoucí tajemnice severomoravského krajského výboru Národní fronty, od dubna do prosince 1968 náměstkyně předsedy a členka předsednictva Národního shromáždění, od dubna 1968 členka komise pro rehabilitace ÚV KSČ, v srpnu 1968 kooptována za členku ÚV KSČ, po svém kritickém vystoupení na zasedání v září 1969 vyloučena z ÚV KSČ a zbavena ostatních funkcí v parlamentě.

Mikušík, vyšetřovatel STB.

Milén Ivo, důstojník STB, ve skupině O. Závodského odsouzen k dlouholetému trestu vězení, teprve koncem padesátých let propuštěn a rehabilitován.

Mírovský J., náčelník V. oddělení hlavního štábu Čs. armády.

Mlejnek Stanislav, před válkou vedoucí funkcionář čs. Komunistického svazu mládeže, za nacistické okupace v koncentračním táboře Ludwigsburg. 1946-1949 člen Ústřední revisní komise KSČ, člen komisí k přezkoumání politických procesů v padesátých letech, od 1954 člen Ústřední kontrolní a revisní komise ÚV KSČ.

Mlynář Zdeněk (22.6.1930), od 1950 člen KSČ, 1951-1954 studium na právnické fakultě Lomonosovy university v Moskvě, 1955-1956 pracovník Generální prokuratury, od 1956 vědecký pracovník, pak 1958-1963 vědecký tajemník Ústavu státu a práva Čs. akademie věd, 1962-1968 vedoucí oddělení politického vedení společnosti tamtéž, 1964 docent pro všeobecnou teorii státu, 1964-1968 tajemník právní komise ÚV KSČ, od 1966 předseda vědeckého kolegia pro státní a právní vědy Čs. akademie věd, od listopadu 1967 člen sekretariátu ÚV KSČ, od dubna do listopadu 1968 předseda právní komise ÚV KSČ, od června 1968 do listopadu 1968 tajemník ÚV KSČ, od září 1968 do listopadu 1968 člen předsednictva ÚV KSČ, v listopadu 1968 resignoval na všechny funkce a pracuje od té doby jako vědecký pracovník entomologického oddělení Národního musea v Praze.

Molotov Vjačeslav Michajlovič (1890), vedoucí činitel KSSS a sovětského státu, v roce 1957 jako představitel dogmatické skupiny vyloučen z ÚV KSSS.

Moravec — 1950 pracovník kádrového oddělení ÚV KSČ.

Morozov G., sovětský bezpečnostní poradce vyslaný do ČSR «udělat» Slánského proces.

Moškovič (Moško) Koloman (2.9.1906), od 1925 člen KSČ, redaktor a šéfredaktor, od 1930 organizační tajemník krajinského vedení KSČ na Slovensku, 1934-1936 člen ÚV KSČ. Za války v čs. komunistickém odboji ve Velké Británii. 1945 v aparátu ÚV KSČ, 1946-1952 organizační tajemník ÚV KSS, 1949-1952 člen ÚV KSČ, od 1950 člen předsednictva ÚV KSS. 1952 vyloučen z KSČ a uvězněn. 1963 rehabilitován a vráceno mu členství v KSČ.

Moučka M., 1953 podplukovník STB, vyznamenaný Řádem republiky za svou účast na přípravě procesu s R. Slánským, vedl pak vyšetřování proti M. Švermové a dalším stranickým funkcionářům (1954), v témže roce byl členem politické komise pro přípravu procesu s «buržoasními nacionalisty».

Mudra, důstojník STB.

Musil, důstojník STB, vyznamenaný Řádem republiky za účast na přípravě procesu se Slánským.

Müller M., 1963 člen Kolderovy rehabilitační komise.

Nagy Imre (1896-1958), 1918-1919 bojoval v Rudé armádě, 1919-1921 se vrátil do Maďarska, pro pronásledování opět odešel, po pobytu

Majling Pavol (12.6.1911), 1950-1953 člen revisní komise při ÚV KSS, 1951 ředitel Státní banky na Slovensku, 1953-1954 pověřenec financí, 1954 kandidát ÚV KSČ, 1954 předseda slovenské plánovací komise, od 1954 poslanec, 1957 člen byra ÚV KSS, 1958 člen ÚV KSČ, 1960-1961 ministr, předseda slovenské plánovací komise, 1961 ministr-předseda Ústředního úřadu státní kontroly a statistiky.

Makarov, sovětský bezpečnostní poradce, který přijel v září 1949 spolu s Lichačovem do ČSR.

Malenkov Georgij Maximilianovič (1902), člen předsednictva a tajemník ÚV KSSS, 1953-1955 předseda rady ministrů SSSR, 1957 vyloučen jako člen protistranické dogmatické skupiny z ÚV KSSS.

Mamula Miroslav, 1952 vedoucí oddělení v aparátu ÚV KSČ, 1960 vedoucí branného oddělení v aparátu ÚV KSČ, koncem 1967 se pokoušel odvrátit pád A. Novotného, v lednu 1968 zbaven funkce.

Margolius Rudolf (31.8.1913-3.12.1952), za nacistické okupace v koncentračním táboře, 1945 členem KSČ, 1946 člen sekce pro zahraniční obchod při národohospodářské komisi ÚV KSČ, 1947 ve výboru komise pro zahraniční obchod při ústřední plánovací komisi, 1948 přednosta kabinetu ministra zahraničního obchodu, 1949 náměstek ministra zahraničního obchodu; vězněn, odsouzen a popraven s R. Slánským.

Markus Karel, člen KSČ zatčený 1949.

Marshall George (1880-1959), 1939 šéf generálního štábu, 1947-1949 ministr zahraničí, 1950-1951 ministr obrany. Iniciátor Marshallova plánu — hospodářské pomoci USA západoevropským státům (od 1948 do 1951 celkem 13 miliard dolarů).

Měchýř J., historik.

Melan, člen KSČ vězněný od 1949.

Melichar, člen politické komise pro přípravu procesu s « buržoasními nacionalisty ».

Michalička Augustin, 1951 vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Bratislavě, 1953 člen ÚV KSS a tajemník ÚV KSČ, od 1954 poslanec, 1960 první náměstek pověřence pro školství a kulturu, člen politické komise pro přípravu procesu s « buržoasními nacionalisty » v roce 1954 a člen komise k přezkoumání « protistranických názorů » příslušníků inteligence v roce 1957.

Mikojan Anastas (1895), 1926-1949 vedoucí různých lidových komisařiátů, poté Stalinův náměstek a nejbližší spolupracovník, 1953-1955 ministr vnitřního obchodu, od 1955 první náměstek předsedy vlády, člen předsednictva ÚV KSSS.

Míková Marie (9.1.1920), od 1946 členka KSČ, 1962-1968 kandidátka ÚV KSČ, od 1964 poslankyně, od 1966 vedoucí tajemnice severomoravského krajského výboru Národní fronty, od dubna do prosince 1968 náměstkyně předsedy a členka předsednictva Národního shromáždění, od dubna 1968 členka komise pro rehabilitace ÚV KSČ, v srpnu 1968 kooptována za členku ÚV KSČ, po svém kritickém vystoupení na zasedání v září 1969 vyloučena z ÚV KSČ a zbavena ostatních funkcí v parlamentě.

Mikušik, vyšetřovatel STB.

Milén Ivo, důstojník STB, ve skupině O. Závodského odsouzen k dlouholetému trestu vězení, teprve koncem padesátých let propuštěn a rehabilitován.

Mirovský J., náčelník V. oddělení hlavního štábu Čs. armády.

Mlejnek Stanislav, před válkou vedoucí funkcionář čs. Komunistického svazu mládeže, za nacistické okupace v koncentračním táboře Ludwigsburg. 1946-1949 člen Ústřední revisní komise KSČ, člen komisi k přezkoumání politických procesů v padesátých letech, od 1954 člen Ústřední kontrolní a revisní komise ÚV KSČ.

Mlynář Zdeněk (22.6.1930), od 1950 člen KSČ, 1951-1954 studium na právnické fakultě Lomonosovy university v Moskvě, 1955-1956 pracovník Generální prokuratury, od 1956 vědecký pracovník, pak 1958-1963 vědecký tajemník Ústavu státu a práva Čs. akademie věd, 1962-1968 vedoucí oddělení politického vedení společnosti tamtéž, 1964 docent pro všeobecnou teorii státu, 1964-1968 tajemník právní komise ÚV KSČ, od 1966 předseda vědeckého kolegia pro státní a právní vědy Čs. akademie věd, od listopadu 1967 člen sekretariátu ÚV KSČ, od dubna do listopadu 1968 předseda právní komise ÚV KSČ, od června 1968 do listopadu 1968 tajemník ÚV KSČ, od září 1968 do listopadu 1968 člen předsednictva ÚV KSČ, v listopadu 1968 resignoval na všechny funkce a pracuje od té doby jako vědecký pracovník entomologického oddělení Národního musea v Praze.

Molotov Vjačeslav Michajlovič (1890), vedoucí činitel KSSS a sovětského státu, v roce 1957 jako představitel dogmatické skupiny vyloučen z ÚV KSSS.

Moravec — 1950 pracovník kádrového oddělení ÚV KSČ.

Morozov G., sovětský bezpečnostní poradce vyslaný do ČSR « udělat » Slánského proces.

Moškovič (Moško) Koloman (2.9.1906), od 1925 člen KSČ, redaktor a šéfredaktor, od 1930 organizační tajemník krajinského vedení KSČ na Slovensku, 1934-1936 člen ÚV KSČ. Za války v čs. komunistickém odboji ve Velké Británii. 1945 v aparátu ÚV KSČ, 1946-1952 organizační tajemník ÚV KSS, 1949-1952 člen ÚV KSČ, od 1950 člen předsednictva ÚV KSS. 1952 vyloučen z KSČ a uvězněn. 1963 rehabilitován a vráceno mu členství v KSČ.

Moučka M., 1953 podplukovník STB, vyznamenaný Řádem republiky za svou účast na přípravě procesu s R. Slánským, vedl pak vyšetřování proti M. Švermové a dalším stranickým funkcionářům (1954), v témže roce byl členem politické komise pro přípravu procesu s « buržoasními nacionalisty ».

Mudra, důstojník STB.

Musil, důstojník STB, vyznamenaný Řádem republiky za účast na přípravě procesu se Slánským.

Müller M., 1963 člen Kolderovy rehabilitační komise.

Nagy Imre (1896-1958), 1918-1919 bojoval v Rudé armádě, 1919-1921 se vrátil do Maďarska, pro pronásledování opět odešel, po pobytu

v SSSR se vrátil do Maďarska až s Rudou armádou 1944. Člen politbyra komunistické strany, ministr, od července 1953 do dubna 1955 předseda vlády a představitel « nového kursu ». Koncem 1955 ho Rákosi vytláčil z politického života, 24.10.1956 opět předseda vlády. Byl mu poskytnut asyl v budově jugoslávského velvyslanectví, když se Kadár zavázal za jeho bezpečnost (v dohodě s Jugoslávií 21.11.1956), opustil Nagy asyl, byl však vydán sovětským místům, internován v Rumunsku, pak převezen zpět do Maďarska, odsouzen k smrti a popraven.

Nebesář, člen soc. dem. strany, 1945 předseda správy Národní banky, odsouzen a vězněn.

Nečásek František, 1945-1946 šéfredaktor deníku « Mladá fronta », 1948-1953 vedoucí kulturního oddělení kanceláře presidenta republiky, od února do září 1953 tajemník ÚV KSČ, 1954 vedoucí správy rozhlasu v ministerstvu kultury, 1955 předseda mezinárodní rozhlasové organizace OIR, 1956 ústřední ředitel Čs. rozhlasu a televize, 1957 předseda státního výboru pro rozhlas a televizi, 1960 ředitel státního nakladatelství krásné literatury, hudby a umění.

Nechanský, major Čs. armády, popraven 1949.

Nekvasil M., vyšetřovatel STB.

Nejedlý Zdeněk (10.2.1878-9.3.1962), od 1908 profesor hudební vědy na Karlově universitě v Praze, od 1921 spolupracoval s KSČ, 1924 založil Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s SSSR, od 1929 člen KSČ 1939-1945 v Moskvě, 1945 ministr školství, od 1945 poslanec, od 1946 člen ÚV KSČ, 1946-1948 ministr práce a sociálního zabezpečení, 1948-1953 ministr školství, věd a umění, od 1952 předseda Čs. akademie věd, od 1953 ministr bez portfeuille. V posledních patnácti letech svého života byl aktivním prosazovatelem těžkých deformací v celé kulturní oblasti Československa.

Němec Jan (1914), 1946 poslanec za Čs. soc. dem. stranu, z té vyloučen, od května 1948 poslanec za KSČ, od 1950 tajemník ÚV Svazu čs.-sovětského přátelství, od 1969 ministr spravedlnosti České socialistické republiky.

Neurath Alois (29.8.1886 ve Vídni), účastnil se založení KSČ (německého oddělení), do 1926 byl tajemníkem ÚV KSČ, odvolán z funkce « pro frakční činnost ». 1929 vyloučen z KSČ.

Niklíček L., historik.

Nosek Václav (26.9.1892-22.7.1955), jeden ze zakladatelů KSČ 1921, 1924 sekretář sekce Mezinárodního všeodborového sdružení, 1929 jeho tajemník (součást Rudé odborové internacionály). Od 1929 člen ÚV KSČ. 1939 zatčen a vězněn, pak emigroval do Velké Británie, od 1941 člen státní rady v Londýně, později její místopředseda. 1945-1954 člen předsednictva ÚV KSČ, 1945-1953 ministr vnitra, 1953-1955 ministr pracovních sil.

Nová, manželka Viléma Nového, zatčena 1949.

Novák Jaroslav, předseda senátu státního soudu v Praze, před nímž se konal proces s R. Slánským a spol. 20.-27.11.1952.

Novák František, odsouzen v rámci tzv. « Velké trockistické rady ».

Novák Zdeněk, armádní generál, velitel 3. vojenské oblasti, uvězněn 1951.

Novomeský Ladislav (27.12.1904), od 1926 člen KSČ, básník, redaktor komunistických novin a časopisů, od 1944 člen ÚV KSS, 1945-1950 pověřenec školství a osvěty, 1948-1951 poslanec, 1949-1951 člen ÚV KSČ, v březnu 1951 z KSČ vyloučen a uvězněn, v dubnu 1954 jako « slovenský buržoasní nacionalista » odsouzen na 10 let vězení, v prosinci 1955 propuštěn, 1956-1963 zaměstnanec v Praze a v Bratislavě, od ledna 1963 do dubna 1968 člen redakční rady « Kulturný život », v květnu 1963 rehabilitován, od září 1963 člen ideologické komise ÚV KSČ, v srpnu 1968 zvolen na XIV. sjezdu KSČ členem ÚV KSČ, na zasedání ÚV KSČ 31. srpna 1968 kooptován do ÚV KSČ, od srpna 1968 člen předsednictva a ÚV KSS, od ledna 1969 člen předsednictva Slovenské národní rady.

Novotný Antonín (10.12.1904), od 1921 člen KSČ, 1935 člen krajského výboru KSČ v Praze, 1937 tajemník krajského vedení KSČ v Hodoníně, 1941 gestapem zatčen a do 1945 v koncentračním táboře Mauthausen. 1945 vedoucí tajemník pražského kraje, od 1946 člen ÚV KSČ, od 1948 poslanec. 1951 tajemník ÚV KSČ a člen politického sekretariátu ÚV KSČ. V lednu 1953 náměstek předsedy vlády, po smrti Kl. Gottwalda první tajemník ÚV KSČ. a později zvolen prezidentem republiky. V lednu 1968 přestal být prvním tajemníkem ÚV KSČ, 22.3.1968 odstoupil z funkce presidenta a člena předsednictva ÚV KSČ. Na zasedání ÚV KSČ v květnu 1968 bylo dočasně suspendováno jeho členství v KSČ,

Nový Vilém (16.5.1904), od 1921 člen KSČ, 1928-1929 člen krajského výboru KSČ v Jihlavě, 1930-1932 tajemník krajského výboru KSČ v Olomouci, 1932-1934 tajemník Rudé pomoci v Praze, 1934-1938 člen krajského výboru KSČ v Ostravě. Za nacistické okupace emigroval do Velké Británie. 1945 tajemník krajského výboru KSČ v Ostravě, 1946-1950 člen ÚV KSČ, poslanec a šéfredaktor « Rudého práva », 1950 vyloučen z KSČ a uvězněn. 1962 soudně rehabilitován, 1963 vráceno členství v KSČ. Od září 1963 do dubna 1968 rektor Vysoké stranické školy ÚV KSČ. Od 1966 člen ÚV KSČ, od června 1969 místopředseda čs. skupiny Meziparlamentární unie. Od září 1968 vystupoval velmi radikálně v Jodašově skupině neostalinistických dogmatiků a kolaborantů se sovětskými okupanty, což souvisí i s charakterovým selháním Nového v prvních letech jeho věznění, kdy byl vyšetřovatel STB nasazován do cel k jednotlivým ještě nedostí povolným vězňům.

Okáli Daniel (9.3.1903), do srpna 1946 pověřenec ČSR v Maďarsku pro přesídlovací akce, 1946-1948 sekční šéf v poverenictvu vnitra v Bratislavě, 1948-1952 poslanec Slovenské národní rady, od března 1948 do ledna 1951 pověřenec vnitra, 1952 uvězněn a v dubnu 1954 jako « buržoasní nacionalista » odsouzen na 18 let do vězení.

Oren Mordechai, izraelský občan, uvězněný v prosinci 1951 v ČSR a zneužitý jako svědek v procesu s R. Slánským.

Outrata E., významný národohospodář, předčasně zemřel na následky věznění v padesátých letech.

Ozimý Štefan, 1960 náměstek generálního prokurátora pro Slovensko, člen právní komise Slovenské národní rady.

Paleček, generál Čs. armády.

Pachman Luděk (1924), od 1954 šachový velmistr, 1960 redaktor časopisu « Československý sport », v lednu 1960 člen výboru pro socialistickou kulturu, 1960 v Madridě na šestém místě, v říjnu 1960 v Lipsku Mezinárodní mistr, 1954 vyznamenán titulem « mistr sportu », 1969 uvězněn, v prosinci 1969 ve své vězeňské cele velmi vážně zraněn.

Pastorek, člen presidia Nejvyššího soudu ČSSR.

Pastyřík Miroslav (16.8.1912), od 1933 člen KSČ, 1949-1951 krajský politický tajemník KSČ v Gottwaldově, od 1949 člen ÚV KSČ, 1952-1954 v aparátu ÚV KSČ, 1955-1956 redaktor časopisu KSČ « Nová mysl », 1957-1963 vedoucí organizačního oddělení ÚV KSČ, 1963-duben 1968 člen předsednictva a sekretariátu Ústřední rady odborů, od 1964 poslanec, od dubna 1966 do března 1968 předseda Ústřední rady odborů, od června 1966 do dubna 1968 kandidát předsednictva a člen sekretariátu ÚV KSČ, od ledna 1969 člen Federálního shromáždění ČSSR.

Papež Oldřich, za války v koncentračním táboře, 1946 člen ÚV KSČ, 1950 pracovník kádrového oddělení ÚV KSČ, pak člen organizačního sekretariátu ÚV KSČ, vedoucí evidenčního oddělení ÚV KSČ, převeden do STB. Při procesu se Slánským byla předložena Papežova zpráva proti B. Reicinovi jako nepříteli KSČ. 1958 vedoucí katedry dějin odborů při Ústřední radě odborů, 1960 člen sekretariátu komise pro dějiny podniků při Ústavu dějin ÚV KSČ.

Patrascanu Lucretiu, profesor, jeden z představitelů Komunistické strany Rumunska, od roku 1946 ministr spravedlnosti, 1949 popraven.

Patzak Václav, člen soc. dem. strany, za války v emigraci ve Velké Británii, uvězněn a zneužit jako svědek při procesu proti R. Slánskému. Patzaková Anna, manželka Václava Patzaka.

Pavel Josef (18.9.1908), od 1929 člen KSČ, 1935-1937 studium na Mezinárodní Leninově akademii v Moskvě a na Vojenské škole v Rjazani, 1937-1938 velitel pluku Jiřího Dimitrova, mezinárodních brigád ve španělské občanské válce, 1939-1942 internován ve Francii a v severní Africe, 1943-1945 příslušník čs. armádních jednotek na západě, 1945-1946 organizační tajemník krajského výboru KSČ v Ústí, 1946-1947 vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Plzni, 1947-1948 vedoucí bezpečnostního oddělení ÚV KSČ, v únoru 1948 velitel Lidových milic, od ledna 1949 do dubna 1950 náměstek ministra vnitra a generál SNB (uniforovaná policie), v únoru 1951 uvězněn a odsouzen na 25 let vězení, v říjnu 1955 propuštěn, 1955-1965 pracovník mezinárodního oddělení Čs. výboru pro tělesnou výchovu a sport, od dubna 1968 do srpna 1968 ministr vnitra, na XIV. sjezdu KSČ v srpnu 1968 zvolen členem ÚV KSČ, 1968 vyznamenán Řádem Kl. Gottwalda. Od počátku sovětské okupace ČSSR je Pavel neustále obětí hrubých útoků.

Pavlán V., člen KSČ, proti němuž 1957 zavedeno stranické řízení.

Pavlík Gejza, jeden z prvních nevině zatčených členů KSČ. Bojoval v Rudé armáde v SSSR, účastnil se Komuny v Maďarsku a potom pracoval jako advokát na Slovensku. Vr. 1939 odchází do exilu ve Francii a Švýcarsku.

Pavlík Ondrej (1.4.1916), od 1945 poslanec za KSČ, od března 1948 pověřenec pro informace, od května 1950 do ledna 1951 člen ÚV KSS,

do 1953 předseda státní komise pro vysoké školy a vedoucí oddělení vysokých škol v ministerstvu školství, 1953 člen ÚV a předsednictva ÚV KSS, 1953-1955 předseda Slovenské akademie věd, 1956 profesor Vysoké školy pedagogické v Bratislavě, 1957 pro « protistranické názory » vyloučen z KSČ.

Pavlíková Charlotte, manželka Gejzy Pavlíka.

Pechník, pracovník kádrového oddělení ÚV KSČ.

Pelikán Jiří (7.2.1923), od 1939 člen (tehdy ilegální) KSČ, 1940 vězněn gestapem, 1941-1945 žil v ilegalitě, 1948 předseda Svazu čs. studentstva, od 1948 poslanec, 1948-1951 předseda Vysokoškolského výboru KSČ v Praze, 1953-1963 předseda Mezinárodního svazu studentstva, 1963-září 1968 ústřední ředitel Československé televize, od 1963 člen ideologické komise ÚV KSČ, od 1964 předseda čs.-alžírského výboru Čs. společnosti pro mezinárodní styky, od dubna do prosince 1968 předseda zahraničně politického výboru Národního shromáždění, na XIV. sjezdu KSČ 22. srpna 1968 zvolen členem ÚV KSČ, od října 1968 do 30. září 1969 kulturní rada velvyslanectví ČSSR v Itálii, 1. října 1969 uveřejnil v The Times prohlášení, že se po svém odvolání z Říma nevrací do ČSSR.

Pfeiferová K. (dle protokolu IX. sjezdu KSČ 1949 správně: Pfeifferová Karla) (23.3.1886), od 1921 členka KSČ, od 1929 členka ÚV KSČ, od 1931 předsedkyně odborového svazu textilních dělníků, 1935-1938 senátorka Národního shromáždění, za války v emigraci v Londýně. Od 1945 předsedkyně odborového svazu zaměstnanců v průmyslu textilním a kožařském, později generální tajemnice Mezinárodního odborového sdružení kožarů, 1948-1954 poslankyně, 1949-1954 členka ÚV KSČ, 1949 členka Ústřední rady odborů, 1950 redaktorka časopisu « Čs. textil ».

Phillips M., generální tajemník Labour Party.

Pich-Tůma M., důstojník STB, uvězněný ve skupině O, Závodského; provedl zavraždění P. Konečného.

Píka, generál Čs. armády, uvězněn a popraven, 1968 plně posmrtně rehabilitován.

Piller Jan (4.7.1922), 1941-1945 odborný dělník v závodě Škoda v Dubnici nad Váhom, od 1945 člen KSČ, 1945-1947 odborný dělník závodu Škoda v Plzni, 1947-1950 vedoucí tajemník okresního výboru KSČ v závodech Škoda v Plzni, 1950-1952 studium na Vysoké škole stranické ÚV KSČ, 1953-1957 pracovník oddělení chemie, hutnictví a strojírenství ÚV KSČ, 1957-1962 vedoucí tohoto oddělení, od 1958 člen ÚV KSČ, 1962-1965 náměstek předsedy vlády, od 1963 člen ekonomické komise ÚV KSČ, od 1964 poslanec, 1965-1968 náměstek ministra těžkého průmyslu, od ledna 1968 člen předsednictva ÚV KSČ, od dubna 1968 do ledna 1969 vedoucí tajemník střeďočeského krajského výboru KSČ, od července 1968 člen byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, od ledna 1970 předseda Ústřední rady odborů.

Pimpura Adolf, 1948-1951 pracovník evidenčního oddělení ÚV KSČ, člen Komise stranické kontroly ÚV KSČ, 1951-1954 poslanec, 1952 major, náčelník Hlavní politické správy Pohraniční stráže, 1959 plukovník Pohraniční stráže.

Plaček Štěpán, 1948 vedoucí vnitrostátního zpravodajství — protivýzvědná politická a hospodářská obrana — STB, 1948 zbaven funkce a později zatčen; dal rozkaz k zavraždění P. Konečného.

Pluhař L., vězněn jako člen tzv. « Velké trockistické rady ».

Pokorný B., důstojník STB, uvězněn ve skupině O. Závodského.

Polák Ervín (21.7.1906), od 1925 člen KSČ, 1935-1938 zástupce Čs. svazu mládeže u Komunistické internacionály mládeže v Paříži a v Ženevě, 1931-1936 člen ÚV KSČ, 1939-1945 v exilu v Londýně, člen londýnského zahraničního vedení KSČ, 1945-1949 pracovník ministerstva vnitra pro NV, 1949-1951 náměstek ministra vnitra, 1951 zatčen, 1960 propuštěn z vězení, 1963 rehabilitován, 1963-březen 1969 ředitel slovenského oblastního ředitelství Československé tiskové kanceláře ČTK.

Prchal A., důstojník STB.

Prchlík Václav (25.8.1922), po 1945 důstojník z povolání, od 1948 člen KSČ, 1952 major, 1954 plukovník v ministerstvu národní obrany, 1955-1956 náměstek ministra vnitra, od prosince 1955 do února 1968 náčelník Hlavní politické správy Čs. lidové armády, 1956 generálmajor, od 1958 do 1969 člen ÚV KSČ, od 1960 poslanec, 1961 generálporučík, od 1963 generálplukovník, od února do července 1968 vedoucí oddělení státních orgánů ÚV KSČ, 1969 propuštěn z armády a zbaven funkcí; nyní vědecký pracovník Čs. akademie věd v Praze.

Procházka Jaroslav (26.6.1897), 1917 příslušník čs. legií v Rusku, 1919 návrat do ČSR, ve dvacátých letech absolvent vysoké stranické školy v Moskvě, pak vedoucí jednoho sovětského státního nakladatelství, za druhé světové války spoluzakladatel čs. vojenských jednotek v SSSR, 1945 se vrátil do ČSR, generál Čs. armády, velitel kulturního ústavu Čs. armády, 1948 divízní generál, šéf štábu Čs. armády, náčelník Hlavní správy výchovy a osvěty, od 1949 člen ÚV KSČ, armádní generál, 1950 šéf generálního štábu, náměstek ministra národní obrany, 1952 profesor dějin Sovětského svazu na Vysoké škole politických a hospodářských věd v Praze, 1953 profesor Karlovy university, 1957 vedoucí katedry dějin Sovětského svazu a KSSS tamtéž, 1957 rektor Karlovy university.

Procházka R., pracovník STB z Brna, 1950 v bezpečnostním oddělení ÚV KSČ v Praze.

Procházka, zástupce Miroslava Mamuly, vedoucího branného oddělení ÚV KSČ.

Půček Zdeněk, 1946 náměstek předsedy Svazu čs. mládeže, od 1946 poslanec, 1951 náměstek předsedy (ministra) Státního plánovacího úřadu, 1954 redaktor časopisu « Nová mysl », 1956 První náměstek předsedy (ministra) Státního plánovacího úřadu, 1960 První náměstek předsedy Státní plánovací komise.

Půll Ján (2.7.1914), od 1945 poslanec, do 1947 pověřenec pro finance a obchod, do 1948 pověřenec sociální péče, 1948-1951 pověřenec pro finance, od 1949 člen ÚV KSČ, 1950 vedoucí oddělení pro finance, obchod a průmysl při ÚV KSS, 1951-1952 tajemník ÚV KSS, 1951-1954 náměstek předsedy Sboru pověřenců, 1953-1954 člen předsednictva ÚV KSS, 1956 náměstek ministra paliv, 1958 náměstek generálního ředitele Státní banky čs.

Radkiewicz, 1949 polský ministr vnitra.

Rais Štefan (8.8.1909), od 1933 člen KSČ, 1939-1945 redaktor a rozhlasový hlasatel v Moskvě, 1945 redaktor ústředního orgánu KSČ « Pravda » v Bratislavě, 1949 sekční šéf v Kanceláři prezidenta republiky, docent sovětského práva na právnické fakultě Karlovy university, od dubna 1950 do září 1953 ministr spravedlnosti, od ledna 1953 člen ÚV KSČ, 1954 pracovník prezidia Sboru pověřenců, od prosince 1956 slovenský oblastní ředitel ČTK, 1957 člen předsednictva Svazu slovenských novinářů, 1957 předseda vědecké rady Lidové university v Bratislavě, 1957 šéfredaktor časopisu « Predvoj », 1960-1961 místopředseda Svazu slovenských novinářů, 1960 vedoucí politický redaktor zpravodajství Československého rozhlasu v Bratislavě, 1961 předseda Svazu slovenských novinářů.

Rajk László (1909-1949), jeden z vůdců Komunistické strany Maďarska, 1949 protiprávně odsouzen k smrti a popraven, 1956 rehabilitován.

Rákosi Mátyás (1892), jeden z vůdců Komunistické strany Maďarska, do 1956 první tajemník ÚV MSP a předseda rady ministrů, 1962 vyloučen jako hlavní viník sektářských chyb a nezákonných represí z MSDS.

Rákosník Oldřich, člen komise ÚV KSČ pro dokončení stranické rehabilitace.

Reicin Bedřich (29.9.1911-3.12.1952), od 1929 člen KSČ, 1936 v ústředním sekretariátu ÚV KSČ, 1938 v redakci « Rudého práva », za nacistické okupace činný v ilegální KSČ, v dubnu 1939 zatčen gestapem, v říjnu 1939 propuštěn od října 1940 v Sovětském svazu, byl redaktorem moskevského rozhlasu, od února 1942 v čs. vojenské jednotce v SSSR, od konce války důstojník z povolání. Od začátku 1945 přednosta oddělení obranného zpravodajství (OBZ), pak náčelník vojenského obranného zpravodajství Čs. armády, náměstek ministra národní obrany, protiprávně odsouzen a popraven s R. Slánským.

Reiman Milan, jeden z prvních členů KSČ, protiprávně zatčených 1949, zemřel ve vězení.

Reiman Pavel (12.10.1902), studoval v Německu, kde 1921 vstoupil do Komunistické strany Německa. Po svém návratu od 1923 člen KSČ. Redaktor Československé komunistické korespondence při ÚV KSČ, 1923-1925 vedoucí funkcionář Komunistické studentské frakce, od 1926 šéfredaktor « Vorwärts » a člen krajského výboru KSČ v Liberci. 1929 člen ÚV KSČ a politbyra ÚV KSČ. Pak do 1930 v exekutivě Komunistické internacionály v Moskvě, 1930-1933 vedoucí agitačně propagačního oddělení ÚV KSČ, 1933-1936 v exekutivě Komunistické internacionály, 1936-1938 v ústředním sekretariátu ÚV KSČ. Za nacistické okupace v emigraci ve Velké Británii. 1945-1948 v sekretariátu ÚV KSČ, 1948-1952 odpovědný redaktor časopisu « Nová mysl », od 1952 v Ústavu dějin KSČ, 1962-1968 jeho ředitel. V procesu proti Slánskému vystoupil jako hlavní svědek obžaloby ve věci « sionismu ».

Roček B., vyšetřovatel STB.

Roček K., vyšetřovatel STB.

Roušar František, protiprávně uvězněn jako člen tzv. « Velké trockistické rady ».

Rožanski, 1949 plukovník polské Bezpečnosti.

Růžek Miloslav (1919), 1946 pracovník ministerstva spravedlnosti, v padesátých letech se v aparátu ÚV KSČ a v bezpečnostním aparátu podílel na přípravě politických procesů a s nimi souvisejících osobních represálií, 1955 velvyslanec rada v Londýně, 1959 velvyslanec v USA, nyní velvyslanec ve Velké Británii.

Rypel Jiří, náměstek ministra vnitra, od dubna 1968 člen komise ÚV KSČ pro dokončení stranické rehabilitace.

Ryšánek, 1949 vedoucí pracovník aparátu krajského sekretariátu KSČ v Olomouci.

Rudinger Zd., protiprávně vězněný národohospodář.

Russell Bertrand (1872-1970), britský filosof, spisovatel, laureát Nobelovy ceny 1950.

Sabolčík Michal (3.6.1924), od 1945 člen KSČ, 1950-1952 vědecký pracovník Ústřední politické školy KSS v Bratislavě, 1952-1954 její ředitel, 1954-1958 studoval na akademii společenských věd při ÚV KSS v Moskvě, 1958-1961 vedoucí národohospodářského oddělení ÚV KSS, od 1961 místopředseda a od 1963 předseda Slovenské plánovací komise, současně místopředseda Slovenské národní rady, od 1962 kandidát ÚV KSČ, od 1963 člen ÚV KSČ, kandidát předsednictva ÚV KSČ a tajemník ÚV KSS (do května 1968), 1965-duben 1968 člen předsednictva ÚV KSS, duben 1968-květen 1968 kandidát předsednictva ÚV KSS.

Salga Jiří, 1949 předseda okresního výboru KSČ v závodech Svit v Gottwaldově, do 1953 člen organizačního sekretariátu ÚV KSČ, od 1949 náhradník ÚV KSČ od prosince 1952 člen ÚV KSČ, od února do září 1953 tajemník ÚV KSČ, od září 1953 do 1959 vedoucí oddělení aparátu ÚV KSČ, 1960 vedoucí oddělení orgány státní moci, administrativy a místního hospodářství v aparátu ÚV KSČ.

Samec, vyšetřovatel STB.

Samek, náměstek generálního prokurátora.

Sedláková Mária (6.8.1922), od 1945 členka KSČ, 1949-1968 redaktorka ústředního orgánu KSS « Pravda » v Bratislavě, 1952-1953 studium na Ústřední politické škole KSS, 1951-1953 předsedkyně závodní organizace KSS v závodě « Pravda », 1953-1959 předsedkyně celozávodního výboru KSS v « Pravdě », 1960-1966 členka západoslovenského krajského výboru KSS, 1964-1966 členka předsednictva téhož výboru, od 1966 členka ÚV KSČ, v dubnu 1968 kooptována za členku ÚV KSS, od dubna do srpna 1968 členka sekretariátu ÚV KSS, od dubna 1968 členka komise ÚV KSČ k dokončení stranické rehabilitace, od května 1968 do ledna 1969 šéfredaktorka listu « Pravda », v srpnu 1968 zvolena členkou ÚV KSS, od srpna 1968 do března 1969 členka předsednictva ÚV KSS, od ledna 1969 ministryně práce a sociální péče Slovenské socialistické republiky, r. 1970 vyloučena z KSČ a zbavena všech funkcí.

Sedmík V., protiprávně vězněný člen KSČ.

Simone André (27.5.1895-3.12.1952), od 1922 člen Komunistické strany Německa, od 1946 člen KSČ. V Německu pracoval 1922-1932 jako novinář, kulturní pracovník a vedoucí nakladatelství Mezinárodní dělnické

pomoci. 1932-1933 v SSSR, 1933-1941 v Paříži, později v Londýně. od 1939 příslušník čs. zahraniční armády ve Francii. 1941-1945 v Mexiku. 1946 se vrátil do ČSR, byl zahraničně politický komentátor « Rudého práva ». Protiprávně uvězněn a s R. Slánským popraven, 1963 rehabilitován.

Skála Ivan (6.10.1922), za války nasazen jako dělník v Německu, od 1945 básník a redaktor listu « Rudé právo », od 1959 člen předsednictva ÚV Svazu čs. spisovatelů, První tajemník tamtéž, od 1960 poslanec, člen předsednictva Národního shromáždění a předseda kulturního výboru parlamentu.

Slánský Richard, bratr Rudolfa Slánského, před svým zatčením v diplomatické službě, po propuštění z vězení rehabilitován, nyní profesor Univerzity 17. listopadu v Praze.

Slánský Rudolf (31.7.1901-3.12.1952), člen KSČ od 1921, 1927 krajský sekretář v Moravské Ostravě, 1929 člen ÚV KSČ a politbyra, za nacistické okupace v SSSR ve vedení KSČ v Moskvě, 1944 člen hlavního partyzánského štábu ukrajinské fronty a jako partyzán byl na Slovensku v době Slovenského národního povstání. Od 1945-1951 generální tajemník KSČ, pak místopředseda vlády, 1951 uvězněn a po roce popraven. 1963 právně, avšak ne stranicky rehabilitován.

Slavík Václav (17.9.1920), 1943-1945 na nucené práci v Německu, od 1945 člen KSČ, 1946-1951 redaktor listu « Rudé právo », 1951-1953 redaktor listu « Za trvalý mír, za lidovou demokracii! » 1953-1961 vedoucí oddělení propagace a agitace ÚV KSČ, od 1958 člen ÚV KSČ, 1961-1963 tajemník ÚV KSČ, 1961-1964 člen sekretariátu ÚV KSČ, 1963-1967 vedoucí tajemník redakce časopisu « Otázky míru a socialismu », od 1963 člen ideologické komise ÚV KSČ, 1964-1966 spolupracovník Vysoké stranické školy ÚV KSČ, od ledna 1967 ředitel Ústavu politických věd ÚV KSČ, od dubna 1968 do května 1969 člen sekretariátu ÚV KSČ, na XIV. sjezdu KSČ 22. srpna 1968 zvolen členem ÚV KSČ a předsednictva ÚV KSČ, v srpnu 1968 na plénu ÚV KSČ zvolen členem předsednictva ÚV KSČ, v této funkci do dubna 1969, 1969 vyloučen z ÚV KSČ.

Smida Marek (29.4.1911), od 1929 člen KSČ, za války dva roky ve vězení, 1944 účastník Slovenského národního povstání, od 1949 člen Ústřední revisní komise ÚV KSČ, v březnu 1951 ústřední ředitel Státních lesů a statků, od září 1951 do ledna 1953 ministr lesnictví a dřevařského průmyslu, od ledna 1953 ministr Státních statků, 1953-1956 ministr lesnictví a dřevařského průmyslu, od června 1954 člen Ústřední revisní komise ÚV KSČ, od 1954 poslanec, 1954-1955 ministr zemědělství, 1955-1956 ministr státních statků, vyznamenán sovětským Leninovým řádem.

Smola A., vyšetřovatel STB.

Smolka VI., důstojník STB, uvězněný ve skupině O. Závodského.

Smrkovský Josef (26.2.1911), od r. 1931 člen Kom. svazu mládeže a jejího ÚV, od 1933 člen KSČ, 1933-1937 tajemník Rudých odborů mládeže v Praze, 1937-1938 tajemník krajského výboru KSČ v Brně, 1939-1945 ilegálně činný, jeden z organizátorů pražského povstání v květnu 1945, místopředseda České národní rady, 1945-1949 vedoucí Národního pozemkového fondu, 1946- červen 1951 člen předsednictva a ÚV KSČ,

od 1946 poslanec, 1946-1948 první místopředseda Zemského národního výboru v Čechách, 1948-červenec-1951 člen předsednictva Národního shromáždění, předseda zemědělského výboru parlamentu, 1948- červen 1951 náměstek ministra zemědělství, generální ředitel Čs. státních statků a vedoucí sekce živočišné produkce v ministerstvu zemědělství, v srpnu 1951 uvězněn, odsouzen na doživotí, 1955 podmínečně propuštěn, 1955-1959 pracovník lesní správy, 1959-1963 předseda Jednotného zemědělského družstva, 1963-1965 náměstek předsedy Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, 1963 rehabilitován, člen zemědělské komise ÚV KSČ, od 1964 poslanec, 1965-leden 1967 ministr-předseda Ústřední správy vodního hospodářství, od 1966 člen ÚV KSČ, od ledna 1967 do dubna 1968 ministr lesního a vodního hospodářství, od března 1968 člen předsednictva ÚV KSČ, od dubna 1968 do prosince 1968 předseda Národního shromáždění, od listopadu 1968 do dubna 1969 člen výkonného výboru předsednictva ÚV KSČ, od ledna 1969 první místopředseda federálního shromáždění, poté vyloučen z ÚV KSČ a zbaven všech funkcí.

Sova Václav, 1949 poslanec, vedoucí zemědělského oddělení sekretariátu ÚV KSČ, člen ÚV KSČ a organizačního sekretariátu ÚV KSČ.

Spurný Gríša, Jindřich, manžel A. Hodinové-Spurné, předválečný člen KSČ, 1929-1930 politické školení v Moskvě, za války v exilu v Londýně, 1948 osobní sekretář ministra vnitra Noska, 1949-1953 náměstek ministra vnitra, 1951 předseda Státní archivní komise, 1954-1956 náměstek ministra pracovních sil, od prosince 1957 velvyslanec v Bulharsku, nyní předseda Čs. ústavu zahraničního v Praze.

Stavinoha J., krajský tajemník KSČ v Olomouci, v lednu 1950 protiprávně uvězněn.

Štella Jiří, brigádní generál, soudce Nejvyššího vojenského soudu, člen senátu v procesu se Slánským. 1952

Strechaj Rudolf (25.7.1914-28.7.1962), od 1935 člen KSČ, 1935-1939 na školení v Moskvě, 1939-1941 ilegální činnost v KSS, 1941-1944 uvězněn, účast na Slovenském národním povstání, člen ÚV KSS, partyzán, 1945-1946 tajemník okresního výboru KSS v Žilině, od 1945 poslanec, 1946-1948 vedoucí tajemník krajského výboru KSS v Bratislavě, 1949-1951 předseda Krajského národního výboru v Žilině, od září 1951 do ledna 1953 slovenský pověřenec spravedlnosti, 1953 předseda Sboru pověřenců, 1953-1954 člen předsednictva ÚV KSS, 1954 člen ÚV KSČ, 1955 předseda slovenské Národní fronty, 1958 kandidát politbyra ÚV KSČ, 1960 náměstek předsedy vlády.

Stýblo František, soudce Státního soudu, člen senátu v procesu se Slánským 1952.

Svoboda Jan, vedoucí sekretariátu prvního tajemníka ÚV KSČ A. Novotného, pak vedoucí oddělení ÚV KSČ.

Svoboda A., účastník španělské obč. války, pplk. Čs. armády, protiprávně vězněn.

Svoboda Ludvík (25.11.1895), 1931-1934 profesor Vojenské akademie v Hranicích, za války velitel čs. armádního sboru v SSSR, od 4.4.1945 do 25.4.1950 armádní generál a ministr národní obrany, od 1948 člen KSČ a poslanec, od 25.4.1950 do 8.9.1951 náměstek předsedy vlády a předseda Čs. státního výboru pro tělesnou výchovu a sport, od května

1949 do prosince 1952 člen ÚV KSČ, od května 1949 do září 1951 člen předsednictva ÚV KSČ, 1953-1955 účetní v Jednotném zemědělském družstvu, od listopadu 1954 do června 1964 člen předsednictva Národního shromáždění a člen zemědělského výboru parlamentu, 1955-1958 náčelník Vojenské akademie Kl. Gottwalda, od 1957 člen předsednictva ÚV Svazu čs.-sovětského přátelství, od 1959 pensionován, 1961 člen komise pro volby soudců Nejvyššího soudu a vojenských soudů, od 30. března 1968 prezident republiky, v srpnu 1968 kooptován za člena ÚV KSČ, člen předsednictva ÚV KSČ, listopad 1968-duben 1969 člen výkonného výboru předsednictva ÚV KSČ; 1965 Hrdina Sovětského svazu, dvakrát — 1965 a 1966 — vyznamenán sovětským Leninovým řádem, Řádem Suvorova, 1966 medailí Zlaté hvězdy Hrdiny Sovětského svazu.

Swiatlo, důstojník polské státní bezpečnosti.

Synková H., pracovnice evidenčního oddělení ÚV KSČ v roce 1950.

Syrovátková-Palečková M., poslankyně na Brněnsku 1950.

Szönyi, odsouzen v Budapešti společně s L. Rajkem k trestu smrti.

Szücs, plukovník maďarské státní bezpečnosti 1949.

Šalgovič Viliam, 1948 kapitán, místopředseda akčního výboru Čs. obce legionářské na Slovensku, od 1948 poslanec, 1950 major, 1953 ředitel Hlavní správy státních statků při pověření zemědělství, člen ÚV KSS, 1954 První náměstek pověření zemědělství, 1956 náměstek pověření státních statků, 1958 ředitel Ústřední školy ÚV KSS, 1959 vedoucí oddělení školství, vědy a umění při ÚV KSS, pak plukovník STB, od 1969 velvyslanec rada v Budapešti, od r. 1970 opět předseda revizní Komise ÚV KSS, aktivně se podílel na přípravách okupace v r. 1968.

Šebesta Štefan (2.4.1912), 1944 účastník Slovenského národního povstání, od 1945 člen KSČ, 1945-1946 tajemník okresního výboru KSS v Myjavě, 1949-1950 místopředseda a plánovací referent krajského národního výboru v Bratislavě, 1951-1954 náměstek pověření stavebnictví, od 1953 člen ÚV KSS, 1953-1955 člen byra ÚV KSS, 1954-1958 místopředseda Sboru pověřenců, od 1954 poslanec, 1955-1958 kandidát byra ÚV KSS, 1958-1959 ředitel Hydroprojektu v Bratislavě, od ledna 1969 ministr dopravy, pošt a telekomunikací Slovenské socialistické republiky.

Šefránec Július, 1949 člen ÚV KSS, do 1952 vedoucí kulturního a propagačního oddělení při ÚV KSS, 1953 redaktor listu « Pravda » v Bratislavě, člen ÚV Svazu slovenských novinářů, 1954 vedoucí katedry marxismu-leninismu na filosofické fakultě Komenského university v Bratislavě, 1955-1960 rektor Komenského university v Bratislavě, 1957 člen Státního výboru pro vysoké školství.

Šik Ota (11.9.1919), 1940-1945 v koncentračním táboře Mauthausen, od 1945 člen KSČ, 1945-1950 pracovník krajského výboru KSČ v Praze, vysokoškolské studium, 1948-1949 studium na Ústřední politické škole ÚV KSČ v Praze, 1951-1957 vedoucí katedry ekonomie na Vysoké škole stranické ÚV KSČ, od 1953 profesor ekonomie, 1954-1957 prorektor Vysoké školy stranické ÚV KSČ, 1957-1962 profesor ekonomie v Institutu společenských věd ÚV KSČ, 1958-1962 kandidát ÚV KSČ, od

1962 do 1969 ředitel Ekonomického ústavu Čs. akademie věd a předseda vědeckého kolegia pro ekonomii v Čs. akademii věd, 1962-1968 předseda Čs. společnosti ekonomické, 1962- květen 1969 člen ÚV KSČ, 1963-1964 člen ideologické komise ÚV KSČ, od 1964 člen ekonomické komise ÚV KSČ, 1965-duben 1968 člen státní komise pro řízení a organizaci, 1965-duben 1968 člen státní plánovací komise, od dubna do září 1968 místopředseda vlády, odpovědný za úsek realizace hospodářských teorií, duben 1968 až září 1968 člen hospodářské rady ČSSR, na XIV. sjezdu KSČ 22. srpna 1968 zvolen členem ÚV KSČ a předsednictva ÚV KSČ, od srpna do prosince 1968 v Jugoslávii a nyní ve Švýcarsku.

Šimůnek Otakar (23.10.1908), od 1934 člen KSČ, 1948-1949 náměstek generálního ředitele spotřebních družstev, 1949-1951 náměstek ministra výživy, 1951-1954 ministr chemického průmyslu, od 1954 člen ÚV KSČ, 1954-1958 předseda Státního úřadu plánovacího, 1954-1958 kandidát politbyra ÚV KSČ, od 1954 poslanec, 1958-1962 člen politbyra ÚV KSČ, 1958-1962 ministr-předseda Státní plánovací komise, 1959-duben 1968 náměstek předsedy vlády, 1960-1965 předseda vládního výboru pro vědeckotechnickou spolupráci, 1962-duben 1968 stálý představitel ČSSR v Radě vzájemné hospodářské pomoci, 1962-duben 1968 člen předsednictva ÚV KSČ, 1963-duben 1968 člen ekonomické komise ÚV KSČ, 1965-1967 předseda Státní komise pro hospodářskou a vědeckotechnickou spolupráci.

Široký Viliam (31.5.1902), od 1921 člen KSČ, 1928-1935 tajemník různých krajských výborů KSČ, 1930-1938 člen ÚV KSČ, od 1935 poslanec, v červenci a srpnu 1935 delegát na VII. kongresu Kominterny v Moskvě, kandidát výkonného výboru Kominterny, 1936 tajemník ÚV KSČ, 1938 předseda krajského výboru KSČ v Bratislavě, po rozpuštění KSČ v říjnu 1938 ilegální stranická činnost, od listopadu 1938 do konce 1940 v emigraci ve Francii, poté v Moskvě pracovník organizačního oddělení Kominterny, 1941 se vrátil na Slovensko a byl zatčen gestapem a vězněn do ledna 1945, poté útěk do Moskvy. 1945-březen 1953 náměstek předsedy vlády, 1945-1954 předseda KSS, od 1945 poslanec, od 1945 člen předsednictva ÚV KSČ, březen 1950 až leden 1953 ministr zahraničních věcí, od března 1953 do září 1963 předseda vlády, 20.9.1963 byl pro « nedostatky v řídicí činnosti vlády a za některé chyby ve své politické činnosti v minulosti » odvolán z funkce předsedy vlády a člena předsednictva, zůstal však nadále členem ÚV. V květnu 1968 bylo dočasně suspendováno jeho členství v KSČ, ani do března 1970 však ještě o věci nebylo rozhodnuto.

Škoda Václav (13.7.1913), od 1945 člen KSČ, 1945-1946 okresní soudce v Českém Krumlově, 1946-1949 předseda okresního národního výboru v Českém Krumlově, 1953 předseda krajského národního výboru v Budějovicích, od září 1953 do prosince 1954 ministr spravedlnosti, od června 1954 do května 1968 kandidát ÚV KSČ, od 1954 poslanec, od prosince 1954 do června 1956 místopředseda vlády, od června 1956 do června 1960 ministr spravedlnosti, 1960-duben 1968 místopředseda Národního shromáždění, 1962-duben 1968 předseda čs. skupiny Meziparlamentární unie, 1964-červen 1968 místopředseda právní komise ÚV KSČ, 1964-březen 1968 předseda ústavněprávního výboru parlamentu, od dubna do srpna 1968 člen zahraničněpolitického výboru parlamentu.

Škrlant V., ekonom.

Škutina V., publicista vězněný pro urážku A. Novotného, znovu uvězněn 1969 a v prosinci 1969 propuštěn do nemocničního ošetřování po těžkém onemocnění ve vězení r. 1970 opět zatčen.

Šling Otto (24.8.1912-3.12.1952), od 1934 člen KSČ, 1936-1938 účastník španělské občanské války, za nacistické okupace žil ve Velké Británii, účastník Slovenského národního povstání, 1945-1950 vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Brně, člen ÚV KSČ, poslanec. 1950 vyloučen z KSČ, uvězněn a se Slánským popraven. 1963 právně rehabilitován, odmítnuta však tehdy stranická rehabilitace.

Šmoček V., vyšetřovatel STB.

Šmolka, vyšetřovatel STB.

Šmidke Karol (21.1.1897-15.12.1952), od 1921 člen KSČ, okresní tajemník KSČ, od 1935 poslanec, od srpna 1939 v Moskvě, 1943 se vrátil na Slovensko, zúčastnil se založení ilegální Slovenské národní rady, buďoval ilegální KSS a partyzánské hnutí. Za Slovenského národního povstání byl předseda Slovenské národní rady, od září 1944 do srpna 1945 předseda KSS. Od 1945 poslanec. Od května 1945 do srpna 1946 předseda Sboru pověřenců, místopředseda Slovenské národní rady, od března 1948 předseda Slovenské národní rady. Byl člen předsednictva ÚV KSS, od 1949 člen ÚV KSČ.

Špitzer Juraj, 1944 účastník Slovenského národního povstání, od 1948 člen výboru Svazu slovenských spisovatelů, 1951 pracovník oddělení kultury a propagace při ÚV KSČ, člen redakce týdeníku Svazu slovenských spisovatelů «Kulturný život», 1953 pracovník Ústavu dějin slovenské literatury, od června do listopadu 1956 šéfredaktor časopisu «Kulturný život», 1957 pracovník Slovenské akademie věd, 1958 redaktor týdeníku «Kulturný život», 1959 znovu členem výboru Svazu slovenských spisovatelů.

Štitnický Ctibor (6.9.1922), 1943 vydal svůj první svazek básní, po 1945 pracoval v rozhlasu, od 1945 člen KSČ, 1949-1954 tajemník Svazu slovenských spisovatelů a člen ÚV Svazu čs. spisovatelů (do 1967), 1956 do 1963 člen předsednictva Svazu čs. spisovatelů, První tajemník Svazu slovenských spisovatelů, 1957-1959 ředitel nakladatelství Slovenský spisovatel, 1960-1963 šéfredaktor týdeníku «Kulturný život», 1963-1965 ředitel nakladatelství Slovenský spisovatel, 1966 ředitel studia krátkých filmů v Bratislavě, 1967-květen 1969 oblastní ředitel Čs. filmu na Slovensku, od května 1969 do začátků 1970 ředitel Slovenského filmu.

Štoll Ladislav (26.6.1902), od 1926 člen KSČ, 1929-1933 redaktor časopisu «Signál» a «Levá fronta» a dalších komunistických listů, od 1933 redaktor «Rudého práva» a «Tvorby». 1934-1936 pracovník nakladatelství zahraničních dělníků v Moskvě, po návratu opět redaktor «Rudého práva» a «Tvorby». 1945-1946 redaktor «Rudého práva», od 1946 člen ÚV KSČ, 1946-1949 rektor Vysoké školy politické a sociální, 1949-1952 rektor Vysoké školy politických a hospodářských věd. 1952-1953 náměstek ministra školství, 1953 ministr vysokých škol, 1953-1954 ministr školství, 1954-1956 ministr kultury, 1956-1961 rektor Institutu společenských věd při ÚV KSČ. Od 1961 místopředseda Čs. akademie věd a ředitel Ústavu čs. literatury Čs. akademie věd.

Štrougal Lubomír (19.10.1924), od 1945 člen KSČ, 1955-1957 tajemník, 1957-1959 vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Budějovicích, od

1958 člen ÚV KSČ, 1959-1961 člen sekretariátu ÚV KSČ, 1959-1961 ministr zemědělství a lesního hospodářství, od 1960 poslanec, 1961-1965 ministr vnitra, 1965-duben 1968 tajemník a člen sekretariátu ÚV KSČ, 1965-1967 předseda zemědělské komise ÚV KSČ, 1967-květen 1969 předseda komise ÚV KSČ pro otázky životní úrovně, duben 1968-prosinec 1968 náměstek předsedy vlády, duben 1968 -prosinec 1968 předseda hospodářské rady ČSSR, od listopadu 1968 do dubna 1969 člen výkonného výboru předsednictva ÚV KSČ, od listopadu 1968 člen předsednictva ÚV KSČ, tajemník ÚV KSČ a člen sekretariátu ÚV KSČ, od listopadu 1968 předseda byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, od června 1969 jako tajemník ÚV KSČ zástupcem 1. tajemníka ÚV KSČ, od dubna 1969 předseda státní rady obrany České socialistické republiky, od července 1969 velitel Lidových milicí v českých zemích, od ledna 1970 člen předsednictva ÚV KSČ a předseda federální vlády ČSSR.

Šubrt, vyšetřovatel STB.

Šváb Karel (13.5.1904-3.12.1952), předválečný člen KSČ, za nacistické okupace v koncentračním táboře Sachsenhausen, od 1945 vedoucí bezpečnostního sektoru v sekretariátu ÚV KSČ, pak vedoucí STB a náměstek ministra vnitra, uvězněn a popraven s R. Slánským; — bratr Marie Švermové.

Švach E., náměstek Generálního prokurátora.

Švermová Marie (17.8.1902), manželka národního hrdiny Jana Švermy, padlého v partyzánském boji na Slovensku 1944, sestra Karla Švába, členka KSČ od 1921, sekretářka pražského kraje Komunistického svazu mládeže, 1925 krajská sekretářka KSČ v Přerově, 1926-1928 v SSSR studium na Leninské akademii v Moskvě, od 1929 členka ÚV KSČ, pak vedoucí funkcionářka KSČ pro práci mezi ženami. 1939-1945 v zahraničním odboji v SSSR. Od 1945 vedoucí organizačního oddělení ÚV KSČ, od 1946 členka předsednictva ÚV KSČ, od 1949 jedním ze zástupců generálního tajemníka KSČ, od 1945 do 1951 poslankyně. V únoru 1951 vyloučena z KSČ, uvězněna a 1954 odsouzena k dlouholetému vězení, 1956 propuštěna, 1958-1962 pracovnice Památníku národního písemnictví, 1963 právně rehabilitována, jen částečně stranicky, od dubna 1968 do ledna 1969 členka ÚV Svazu čs. žen, 1968 vyznamenána Řádem republiky, od r. 1969 opět politicky diskriminována.

Tannenbaum A., do dubna 1949 krajský bezpečnostní tajemník v Karlových Varech.

Taufer Jiří (5.7.1911), od 1930 člen KSČ, překladatel z ruštiny, publicista, 1939-1945 v emigraci v SSSR, pracovník Nakladatelství cizojazyčné literatury a moskevského rozhlasu, 1946-1949 člen ÚV KSČ, 1948-1949 velvyslanec v Jugoslávii, 1949-1952 kandidát ÚV KSČ, 1949-1950 náměstek ministra zahraničních věcí, 1950-1953 náměstek ministra informací, 1952, při organizování procesu s R. Slánským, člen tiskové komise ÚV KSČ pro tento proces, 1953-1954 náměstek ministra kultury, 1954-1955 první náměstek ministra kultury. Nyní je kulturním radou velvyslanectví v SSSR.

Taussigová-Potůčková Jarmila, předválečná členka KSČ, za nacistické okupace v koncentračním táboře Ravensbrück, od 1945 pracovnice komise stranické kontroly ÚV KSČ, členka ÚV KSČ, 1951 uvězněna.

Tonhauser Pavol (27.1.1909), 1950-1953 vedoucí kontrolní komise Slovenské odborové rady, 1954 člen ÚV KSS, 1955-1959 vedoucí tajemník krajského výboru KSS v Banské Bystrici, 1958 kandidát ÚV KSČ, od 1958 poslanec, 1960 předseda středoslovenského krajského národního výboru, 1959 vyznamenaný Řádem práce.

Tesla Josef (22.2.1905-29.4.1963), od 1921 člen KSČ, 1922-1925 člen ÚV Komunistického svazu mládeže, 1928 okresní tajemník KSČ v Orlové a pak člen předsednictva krajského výboru KSČ v Ostravě, 1930-1933 krajský tajemník KSČ na Kladně, 1933-1938 v Brně a v Hradci Králové, 1939-1945 v koncentračním táboře Buchenwald, 1945-1947 vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Hradci Králové, od 1947 instruktor ÚV KSČ, od 1950 vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Ústí nad Labem, 1952 kandidát a tajemník ÚV KSČ, 1953-1954 člen předsednictva ÚV KSČ, 1955-1957 ministr pracovních sil, 1957-1959 ministr. Od 1960 člen komise stranické kontroly, 1962 člen Ústřední kontrolní a revizní komise ÚV KSČ. Od 1945 poslanec.

Thoř, vojenský znalec, autor nepravdivého posudku z roku 1952.

Togliatti Palmiro (26.3.1893-1964), generální tajemník Italské komunistické strany.

Trockij Lev Davidovič (1879-1940), od 1917 člen a vedoucí činitel bolševické strany, 1927 ze strany vyloučen a 1929 vypovězen z SSSR, zavražděn v Mexiku v r. 1940.

Trudák Karel, předseda senátu Státního soudu, který 1950 odsoudil k trestu smrti Miladu Horákovou, Buchala, Pecla a Kalandru.

Truman Harry S. (1884), 1945-1953 prezident USA. Nová linie zahraniční politiky, označená 1947 jako « Trumanova doktrína », byla zaměřena proti pronikání Sovětského svazu.

Uher Jindřich (18.6.1911), od 1931 člen KSČ, 1940 zatčen gestapem, 1941-1945 v koncentračním táboře Buchenwald, 1945 vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Hradci Králové, od 1946 člen ÚV KSČ, 1948 vedoucí tajemník okresního výboru KSČ v Trutnově, od 1948 poslanec, 1951 vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Gottwaldově, 1952 tajemník ÚV KSČ, 1952 kandidát ÚV KSČ, 1953 náměstek předsedy vlády, 1953-1954 ministr zemědělství, 1954 člen ÚV KSČ, 1954-1956 ministr potravinářského průmyslu, 1956-1961 ministr potravinářského průmyslu a výkupu zemědělských produktů, 1961 ministr vnitřního obchodu, duben 1968 člen komise ÚV KSČ pro dokončení stranické rehabilitace.

Ursíny Ján (10.10.1896), po 1945 politik Demokratické strany na Slovensku, 1944 za Slovenského národního povstání člen předsednictva Slovenské národní rady, 1945-1947 náměstek předsedy vlády. V dubnu 1948 odsouzen na 7 let do vězení.

Urválek Josef, 1951 prokurátor v Budějovicích, 1952 hlavní žalobce v procesu se Slánským, 1953 předseda Nejvyššího soudu.

Vais František, poslanec, zástupce krajského politického tajemníka KSČ v Praze, člen ÚV KSČ 1949. Pak uvězněn.

Valášek O., od 1950 vězněný slovenský příslušník STB.

Valeš Oskar, vedoucí zpravodajské služby STB, uvězněn v « protistátní skupině uvnitř bezpečnosti ».

Valo Jozef (7.3.1898), od 1921 člen KSČ, od 1929 poslanec, 1932-1933 studoval dva roky na Mezinárodní leninské škole v Moskvě, 1939-1944 v Londýně člen státní rady, za Slovenského národního povstání člen vládní delegace v Banské Bystrici, od 1945 do prosince 1968 místopředseda Národního shromáždění, od 1949 člen ÚV KSČ, 1952-1960 předseda slovenského Státního úřadu sociálního pojištění, od 1954 kandidát ÚV KSČ, 1960-1962 předseda čs. sekce Meziparlamentární unie, v březnu 1968 předseda komise Národního shromáždění pro rehabilitace, na XIV. sjezdu KSČ 22.8.1968 zvolen členem ÚV KSČ, 31.8.1968 na plénu ÚV KSČ kooptován za člena ÚV KSČ, od ledna 1969 člen předsednictva Federálního shromáždění ČSSR.

Valouch Zdeněk (27.5.1918), 1941 zatčen pro ilegální činnost a vězněn v koncentračních táborech Terezín a Mauthausen, 1947 pracovník ústředního sekretariátu ÚV KSČ, 1948 vedoucí oddělení ÚV KSČ, od 1950 v Ústřední radě odborů, 1956-1959 vedoucí sekretariátu Státní komise pro organizaci a systemisaci administrativy, 1959 vedoucí odboru pro národní výbory při předsednictvu vlády.

Vaš K., 1950 důstojník V. oddělení (OBZ) hlavního štábu armády.

Vecker Miloslav (10.12.1923), 1940-1945 ilegálně činný, od 1945 člen KSČ, 1945-1949 tajemník okresního výboru KSČ v Praze a v Kolíně, 1950-1953 pracovník aparátu ÚV KSČ (kádrové oddělení), 1953-1960 místopředseda Světové federace demokratické mládeže, 1953-1955 první tajemník ÚV Čs. svazu mládeže, od 1954 člen ÚV KSČ, a poslanec, 1954-1960 člen předsednictva ÚV Národní fronty, 1960-1963 zástupce vedoucího oddělení aparátu ÚV KSČ, 1963-1967 vedoucí oddělení životní úrovně ÚV KSČ, od 1966 člen Ústřední kontrolní a revizní komise ÚV KSČ, 1967-leden 1968 pracovník aparátu ÚV KSČ, od února 1968 generální ředitel tiskových závodů ÚV KSČ, od srpna 1968 člen vedení Ústřední kontrolní a revizní komise ÚV KSČ, od listopadu 1968 člen byra Ústřední kontrolní a revizní komise pro kontrolní a revizní činnost v českých zemích.

Veselá Vlasta, lékařka, účastnice španělské obč. války uvězněna v souvislosti s Noelem Fieldem, odmítala podrobit se systému vyšetřování a přistoupit na falešné výpovědi a nakonec spáchala raději ve vězení sebevraždu.

Veselý Jindřich, předválečný člen KSČ, od 1946 člen ÚV KSČ, 1948 ministerský rada, vedoucí oddělení STB v ministerstvu vnitra, 1949 vedoucí politického oddělení ministerstva vnitra, od začátku padesátých let byl ředitelem Ústavu dějin KSČ.

Vicherek, generál Čs. armády.

Viktorín R., vězněný člen KSČ.

Vlk V., vězněn jako člen tzv. « Velké trockistické rady ».

Voda-Pexa Bedřich (6.3.1908-14.11.1953), od 1928 člen KSČ, od 1929 člen ÚV KSČ, redaktor řady listů KSČ, od 1932 do 1945 v SSSR, od 1943 redaktor « Československých listů » v Moskvě, od 1945 vedoucí tiskového odboru ÚV KSČ, 1952 tajemník ÚV KSČ.

Vodslon František (16.3.1906), od 1928 člen KSČ, funkcionář Rudých odborů a spotřebního družstva Včela, za nacistické okupace činný v ilegální KSČ, 1940 gestapem zatčen a vězněn do 1945, pak tajemník a místopředseda krajského výboru KSČ v Praze, 1946 náhradník a od 1952 člen ÚV KSČ, od 1948 poslanec, 1949 náměstek ministra zemědělství, 1953-1957 předseda Krajského národního výboru v Praze, od 1957 předseda ÚV Čs. svazu tělesné výchovy, v říjnu 1968 hlasoval jako jeden ze čtyř poslanců proti smlouvě o pobytu sovětských okupačních vojsk na území ČSSR, odmítl přednést sebekritiku a byl vyloučen z ÚV KSČ ze strany.

Vondráček, 1950 uvězněný člen KSČ.

Vorel, člen tiskové komise k přípravě procesu se Slánským.

Voska E., čs. zpravodajský pracovník.

Zahajský A., krajský velitel STB v Praze.

Zambrowski, činitel polské komunistické strany.

Zápotocký Antonín (19.12.1884-13.11.1957), 1907-1911 krajský tajemník soc. dem. strany na Kladně, 1920 na II. kongresu Komunistické internacionály v Moskvě, 1921 devět měsíců vězněn, 1922-1925 ústřední tajemník KSČ, od 1925 poslanec, 1929-1939 člen politbyra ÚV KSČ a tajemník Rudých odborů, 1939 gestapem zatčen, do 1945 v koncentračním táboře Oranienburg, 1945-1950 předseda Revolučního odborového hnutí, 1948 náměstek předsedy vlády, 1948-1953 předseda vlády, 1953-1957 prezident republiky.

Zavázalová Z., funkcionářka KSČ na Brněnsku 1950.

Závodská H., manželka O. Závodského.

Závodský Osvald, předválečný člen KSČ, bojoval ve španělské občanské válce, ve francouzském hnutí odporu, pak vězněn v koncentračním táboře, po 1945 vedoucím STB, uvězněn a teprve po třech letech v roce 1954 popraven, tedy v době, kdy již byla jasná jeho nevina.

Zdražil, major vojenské justice.

Ziliacus Koni, poslanec britské Labour Party.

Zinověv Jevsejevič Grigorij (1883-1936), člen politbyra bolševické strany, 1919-1926 předseda exekutivy Komunistické internacionály, 1927 vyloučen ze strany, 1930 znovu přijat, 1936 znovu vyloučen, uvězněn a popraven.

Zmrhal Antonín (22.7.1882-26.11.1954), od 1900 člen soc. dem. strany, funkcionář družstevního hnutí, od 1921 člen KSČ, 1923-1939 vedoucí komunistického spotřebního družstva Včela, 1935-1939 senátor, 1939-1945 v SSSR, od 1945 člen ÚV KSČ a poslanec, 1946-1947 ministr vnitřního obchodu, od 1947 předsedou Ústřední rady družstev.

Zupka František (30.6.1901), po vyhlášení Maďarské republiky rad vystoupil v Maďarsku do Rudé armády. Po pádu republiky odešel do ČSR a byl jedním ze zakladatelů KSČ na Slovensku. 1925 člen krajského výboru KSČ v Banské Štiavnici, od 1929 funkcionář průmyslového svazu Rudých odborů, 1930 krajský tajemník Rudých odborů v Košicích, od 1931 krajský všeodborový tajemník Rudých odborů. 1931-1935

instruktor závodních buněk KSČ. od 1935 poslanec a sekretář Rudých odborů, 1939-1945 v koncentračním táboře, od 1945 poslanec, 1948 člen předsednictva Ústředního akčního výboru Národní fronty a předseda Slovenské odborové rady, od 1949 člen ÚV KSČ, 1950-1952 a 1955-1966 předseda odborů a člen předsednictva ÚV KSS, od 1958 člen sekretariátu ÚV KSČ.

Žaludová, 1949 zatčená členka KSČ.

Živkov Todor (1911), od 1948 člen ÚV, od 1954 první tajemník ÚV Bulharské komunistické strany, od 1962 zároveň předseda rady ministrů.

Žižka, pracovník aparátu ÚV KSČ, 1949-1950 se podílel na konstruování případu Field-Pavlík, od konce padesátých let referent pro personální otázky čs. zahraniční služby v Mezinárodním oddělení ÚV KSČ, od 1969 zástupce vedoucího Mezinárodního oddělení ÚV KSČ.

OBSAH

Úvod k českému vydání	v
Úvod	IX
Závěrečná zpráva:	
Úvod	1
I. Politické procesy	2
1. Mezinárodní souvislosti	5
2. Vnitropolitické podmínky	14
3. Vývoj politických procesů	27
4. Mechanismus na výrobu politických procesů	77
5. Společenské důsledky politických procesů	85
II. Revize a rehabilitace	90
1. Revize do roku 1955-1956 (do XX. sjezdu KSSS)	90
2. Dokončení první revize	105
3. Revize politických procesů v letech 1958-1962	133
4. Rehabilitace	146
III. Politická odpovědnost	166
1. Odpovědnost stranických a státních orgánů	170
2. Osobní odpovědnost vedoucích funkcionářů	179
3. Závěr	192
Příloha 1.: Návrh projevu předsedy komise na plenárním zasedání Ústředního výboru KSČ	200
I.	201
II.	218
III.	232
IV.	240
Příloha 2.: Návrh usnesení Ústředního výboru KSČ k dokončení stranických rehabilitací	248
I.	248
II.	251
III.	256
IV.	257
V.	258
VI.	262
VII.	263
Doslov	264
Osobní index	280

